

L. PASSUTH

*MUZICANTUL
DUCELUI DE MANTUA*

L. PASSUTH

*MUZICANTUL
DUCELUI DE MANTUA*

cu o prefață de GEORGE SBARCEA

EDITURA MUZICALĂ
A UNIUNII COMPOZITORILOR
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
BUCUREȘTI, 1968

Claudio Monteverdi și primăvara barocului

După secole de lentă, dar continuă evoluție, muzica se așază, spre sfârșitul veacului al XVI-lea, imediat în primul rang al artelor în Europa. Între 1600 și 1900, barocul, clasicismul și romantismul înalță piscuri scăldate de lumini inedite în muzica întregului continent, transformând treptat concepția despre artă și grăbind descoperirea unui univers cu totul nou al sensibilității omenești. Operele compozitorilor deșteaptă valuri de uimire admirativă: expresia se modelează după legi intime covârșitoare, coboară în adâncuri sufletești neumbrate, se înalță pe creste nebănuite, aproape de lumea neexplorată vreodată a stelelor. Pământul se rotește în jurul soarelui, și nu invers, afirmă Galilei; pictura nu e numai formă și culoare, ci e în același timp umbră, lumină, expresie, pretinde Rubens; muzica e mai mult decât încântarea urechii prin străvechea practică a polifoniei, în care textul poetic, exprimarea gândirii și a simțirii omului sînt acoperite de contrapunctul vocilor și împletirea lor în interminabile panglici de sunete, susține Monteverdi.

Marea primăvară a muzicii europene începe cu barocul: vocea și instrumentele pătrund, în câteva decenii, în viața cotidiană. Ca niște rîndunele ciripitoare, cîntecul poposește în casele cele mai modeste și muzica devine o preocupare generală, așa cum n-a fost niciodată pînă atunci și așa cum nu va mai fi niciodată după aceea. Scenele cu muzică, pastoralele alternate cu balet se transformă în operă, limba vorbită își arogă dreptul, multă vreme contestat, de a se transmite de pe scena lirică auditorilor, iar la sindrofiile privilegiaților, intrigile politice cad pe al doilea plan, de dragul muzicii, pe care diletanții, cîntăreții profesioniști și artiștii amatori ai epocii o cîntă la prima vedere de pe partiturile gravate la Veneția și la Roma, la Paris și la Londra. Așa cum cavalerul fusese idealul omului medieval, noul ideal al societății este tipul de *dilettante*, amatorul cult și rafinat, care cîntă din voce și dintr-un instrument muzical sau chiar din mai multe, discută cu competență despre tablourile pictorilor celebri, nu se desparte

nici în voiajurile sale cu poştalionul peste continent de sonetele lui Petrarca sau de poemul lui Torquato Tasso, pe care le comentează cu însufleţire, într-un cuvînt : se pricepe la toate !

Poporul de rînd nu este exclus nici el de la acest festin al muzicii şi cîntecului ; romanele Spaniei din acea vreme sînt pline de romanţele acompaniate la chitară, Chitaristul din Sevilla este chiar eroul unei nuvele de Cervantes, înainte de a ajunge, prin cîteva metamorfoze rapide, popularul bărbier, mobil şi inventiv, el însuşi chitarist, al lui Beaumarchais.

Muzica îşi asumă astfel rolul de şlefuitoare a gusturilor, a exigenţelor, în ultimă instanţă a sensibilităţii umane ; teatrele de operă sînt tribune publice, în care se călesc noile forme ale relaţiilor între indivizi ; primadonă, tenor şi castrat sînt promovaţi eroii noii lumi, cultivaţi chiar în al XVIII-lea secol de oraşele şi de principii italieni, aşa cum aflăm din relatările de călătorie ale lui Burdey, Grosley şi De Broses. Într-o dispoziţie de spirit specifică barocului, *Mater Musica* este o pasiune endemică a întregii peninsule, o preocupare a tuturor categoriilor sociale, spectacolele de operă, care iau naştere în oraşele bătute de vînturile toride ale Mediteranei şi ale pasiunilor meridionale, iau proporţiile unor evenimente, al căror răsunet echivalează cu acela al unor bătălii cîştigate sau pierdute, fiindcă sînt, mai mult ca oricare altă manifestare de artă, expresia multicoloră a temperamentului latin, care se recunoaşte în *dramma per musica*, aplaudă, aclamă, ovăţionează, rîde şi plînge, pentru ca, la culminaţiile tragice, să-şi piardă adesea cunoştinţa în extazul delectării estetice. Cum oamenii trăiesc în nesiguranţa zilei de mîine, ameninţaţi de pustuirile Războiului de treizeci de ani şi sub continua teroare a spectrului ciumei şi a holerei, ei îşi drenează neliniştea interioară şi elanurile de viaţă în sălile teatrelor noi clădite, unde pîndesc, cu sufletul pe buze, umbra ce se proiectează pe scenă de după paravanul vieţii. Toţi recunosc în glasurile şi stările sufleteşti tălmăcite de cîntăreţi propriile lor gînduri şi sentimente, muzica îi copleşeşte şi îi anihilează, simţind-o „mai tare decît cea mai tare dintre băuturi“, cum spunea Madame D'Aulnoy. Servitorii palatelor cîntă, acompaniindu-se la chitară, madrigaluri, gondolierii veneţieni cunosc o mulţime de cântonete şi arii din opere, după cum cunosc la fel de bine strofele lui Tasso, pe care Goethe, Puşkin şi Byron le ascultă cu uimire, în timp ce alunecă pe lagune în bărci, a

căror formă evocă nara grațios tăiată în pieptul violinelor și al violoncelor de Stradivari, Amati și Guarneri. Feerii paradiziace, zei și zeițe care apar din trape, cu făpturi mitologice care urzesc lumi diafane pe scenele luxoase scapără în toate reprezentațiile muzicale ale timpului, acele *rappresentazioni*, adică muzică însoțită de cânt vocal, de gesturi scenice, de costume orbitoare și de decoruri, de spectacol — de fapt, însăși *opera* în fașă ! Intensitatea simțirii, libertatea de expresie, marea vervă a instrumentelor acompaniatoare, gustul tot mai sigur sînt calități care împrumută o nouă înfățișare muzicii, și această altitudine, dobîndită cu eforturi de secole, cheamă tot mai stăruitor vînturile primenitoare ale înnoirii. Contrapunctiștii s-au blocat însă îndărătul unui zid de mistică adorație a trecutului, păzind cu gelozie o doctrină pietrificată în canoane, care neagă valoarea oricărei încercări de depășire a ei.

Polemica ce se iscă între polifonie și monodie, între tradiționaliști și „moderniști” antrenează la început doar cîteva elite de muzicieni într-o polemică de forțe adverse, la care participă, după cîteva decenii, și mulțimea, în teatrele din Veneția, Roma și Napoli. Monodia, cîntul unei singure voci, exaltarea elementului melodic sau, după denumirea ce i-o dă Monteverdi, *a doua practică*, are o contagiune directă în mase tot mai largi, mase care se reduc întîi la piscurile societății, apoi cuprind populația orașelor mari și straturile în contact cu artiștii timpului, ca mai tîrziu să angajeze întreg occidentul.

Experiențele de înnoire a muzicii au fost inițiate la Florența, după exemplul Academiei platoniciene întemeiate de Cosimo Medici, care reactualizează pentru cîteva elite problemele culturii antice. Problemele acestea, între care și monodia elină, constituie principalul subiect de discuție al dileanților, în casa contelui Bardi, transformată într-o adevărată facultate savantă, la ale cărei dezbateri participă muzicanții și poeții timpului, între ei Rinuccini, Peri și Caccini, figuri care învie și respiră în paginile romanului lui Passuth László. Cum vorbesc oamenii ? Cum își exprimă sentimentele ? În ce fel comunică cu semenii lor ? Oare toate acestea n-ar putea, n-ar trebui să influențeze, să prefacă și să îmbogățească arta muzicii ? Indesebi pe scenă, unde se mișcă personaje mitologice cu înfățișare omenească, acompaniate de instrumentele îmbinate într-o orchestră, prezentînd *dramma per musica*, adică drama muzicală, sau *favola pastorale*, un joc pastoral, cu

cîteva personaje și cu un interludiu coregrafic sau instrumental, căroră li se spune, tot mai stăruitor și pretutindeni, *operă* !

Caccini, Peri, Cavalieri, Gagliano, Viadana scriu monodic, așadar pe o singură voce acompaniată, al cărei text răsplat e înțeles, în sfîrșit, de toată lumea. Ei sînt premergătorii operei, ai genului liric, diletanți ei înșiși în visele lor de a plăsmui ceva nou, ceva nemaivăzut, nemaizis, nemaifîntînit : opera, drama cu muzică, oameni ce se mișcă și cîntă pe scenă, între interludiile orchestrei, exprimînd suferința individului, înclinată spre spovedanie și redată printr-o mare prospețime de simțire, care vrăjește lacrimi în ochii spectatorilor.

Aspirațiile, visele și proiectele acestea află o expresie originală și viguroasă în persoana și opera compozitorului Claudio Monteverdi (1567—1643), „muzicantul ducelui de Mantua“. Cine a fost acest erou de roman și, totdeodată, unul din precursorii muzicii moderne, artist desăvîrșit și om fără prihană, pe care contemporanii săi l-au socotit ... sfînt ? Înainte de a-l cunoaște, să vedem cine este măruntul suveran italian, pe care „muzicantul“ l-a slujit timp îndelungat și căruia, cu toate scăderile omenești ce i-au fost inerente, pare că Monteverdi și însăși muzica îi dătoarează mult.

Principe baroc, ivit la sfîrșitul Renașterii și la începutul unei noi concepții de viață, al unei noi epoci în istoria culturii europene, Vincenzo Gonzaga trăiește într-o continuă evadare în regiuni de artă și poezie, create sau închipuite de el însuși. A avut înțuiția artei mari, pe care a stimulat-o și a inspirat-o, deși n-a fost generos de fel cu artiștii, așa cum fusese bunăoară cu ogarii, cu caii de paradă, cu mătășurile și cu femeile frumoase. Este un ultim mecenat rinascențist, care, dacă nu dă întotdeauna *acolo* și *unde* trebuie, are neîntreprinse elanuri spre poezie, spre faptele mărețe, spre reînvierea spiritului cavaleresc al cruciaților, trăind în campaniile sale împotriva „păgînilor“ starea de exaltare a lui Torquato Tasso din *Ierusalimul eliberat*. El crede în posibilitatea redempțiunii marilor fapte de arme, a generoaselor acte de dăruire și de bravură în slujba unui ideal, uitînd mereu că timpurile s-au schimbat, că barbarii de odinioară s-au metamorfozat în mercenarii cruzi și cinici ai lui Aldringen — figură istorică și ea, ca de altfel toate personajele acestui roman —, în același timp un simbol al războiului total, pustiind tot ce înfrînă în cale, prădînd și jefuind

comori de artă, prefăcînd în mormane de cioturi fumegînde înflori-
toarele așezări ale unei Italii, care se caută pe sine și nu se află
încă în năzuințele politice, în aspirațiile populare, ci doar în ver-
surile poezilor, în sonetele lui Petrarca, în poemul lui Tasso, în
madrigalurile lui Monteverdi.

Claudio Monteverdi — a cărui viață o relatează, cu o cuceritoare
căldură a comunicării, romancierul maghiar Passuth László —
este artistul care înfăptuiește idealul de *dramma per musica* al
generației baroce italiene, creînd o nouă formă de expresie la o
stare proprie de sensibilitate. Muzica trebuie să iasă din rigidita-
tea ei multiseculară, să se apropie din ce în ce mai mult de
simțămintele omenești, să nu exprime doar gentilețea și adorația, ci
și mînia, indignarea, teama, furtuna, vacarmul luptei, haosul răz-
boiului, spune el. Declamație, pantomimă, arii de solo, cor, or-
chestra, joc de scenă, toate fuzionează spre a da naștere unui gen
adecvat timpului, care va captiva și va subjugă continentul, lu-
mea întreagă, oferindu-i o copioasă desfătare estetică secole la
rînd, pînă în zilele noastre.

Curajul lui Monteverdi — acest „*prim trandafir purpuriu al
barocului*“, cum i-a spus Schrade — de a rupe cu tradiția, fără
a-i nesocoti lecțiile fertile, căutînd noi căi de a face muzică, a
întîmpinat atacurile violente ale multor muzicieni conservatori, în
frunte cu Artusi din Bologna, care i-a osîndit practicile într-un
volumaș de o rară vehemență polemică, dar Monteverdi îi răspunde
că temelia muzicii nu e tehnica, mijloacele prin care se exprimă —
„limbajul“, cum i-am spune azi! — ci „*adevărul pe care ea îl
tălmăcește*“! De asta, eroii operelor sale, dintre care au supravie-
țuit doar *Orfeu* (1607), *Arianna* (1608), *Il Combattimento di Tan-
credi e Clorinda* (1624), *Ritorno di Ulisse* (1641) și *Incoronazione
di Poppea* (1642), nu mai sînt doar biete fantoșe care cîntă, ci
oameni animați de patimile vieții, mîhniți și neliniștiți de tragica,
rapida ei ofilire, de nețărmurita solitudine a fiecărui suflet, dar și
însuflețiți neîncetat de veșnicul avînt spre nemurire, spre continui-
tate, spre victoria spiritului asupra materiei.

Ca să poată zugrăvi prin sunetele muzicii toate acestea,
Claudio Monteverdi apelează la armonii noi, disonante adesea,
vocile lui fac salturi pe intervale pînă atunci nepermise, creează și
denumește stilul *concitato* — „agitat“, spre a da glas cît mai fidel
pasiunilor sufletului omenesc răvășit de emoții, construiește și gra-

dează cu minuție, realizează culminații dramatice zguduitoare, străbătînd mai mult de un secol de evoluție a genului dramatic în cei șaptezeci și cinci de ani ai vieții sale.

Dar ce viață! Bogată nu în evenimentele ei externe, sociale, deși contemporanii l-au copleșit cu admirația lor și, la anii bătrîneții — după ce strălucirea Mantuei se stinsese și muzicantul intrase în solda Veneției — chiar cu aur și cu o stimă publică cuvenită doar nobililor cu blazon. O lume întreagă a simțit, pare-se, noblețea mult mai autentică și infinit mai rară, decît aceea de singe, a artistului universal, care, delectînd, îi ajută pe semenii săi să se cunoască mai bine, să coboare mai adînc în sufletul lor propriu, ridicîndu-se astfel la înălțimi pe care le bănuiau doar și pe care muzica aceasta — ciudată îmbinare de vechi și nou, de virulență și grație, de dur și melodos — le sugera tuturilor.

Expresia monteverdiană se folosește de imaginea masivă, de o plastică dură sau suavă, a cărei îngemănare naște armonia sa particulară. Temperamentul său creator e construit pe contrastul dintre conștiința de sine a artistului convins de valoarea căutărilor sale, de justetea căii alese, de conținutul uman al creației proprii, și condiția modestă, umilă chiar a muzicantului de curte, trăind din expedientele unor avansuri neîndestulătoare, veșnic frămîntat de grijile existenței, prea demn ca să ceară, dar înfrîngîndu-și de atîtea ori această demnitate. Se zbat deopotrivă în el mîndria și supunerea, fiindcă muzicantul ducelui de Mantua este el însuși un suveran în regatul muzicii, căruia Adriana Basile, contesă și cîntăreață napolitană, descendenta regilor cretani crescută în cultul hispan al artelor, îi sărută mîna ca unui domnitor. Plămădit din altitudine și umilire, Monteverdi nu s-a lăsat mutilat de grijile meschine ale vieții. Capitulările dureroase în fața realității — în scînteietoarea Mantuă, unde o singură serbare a curții înghițea saci de galbeni, fără ca muzicanților, care erau nestemata cea mai de preț a acestor serbări, să le rămînă altceva decît fărîmiturile cuvenite slugilor! — au lăsat în sufletul lui o impresie de amărăciune robustă, transformată în frîngere elegiacă doar în momentele cînd și-a pierdut, unul cîte unul, soția, tatăl, fiul, tandra poezie de iubire țesută inconștient în jurul tinerei sale eleve.

Această măreție și complexitate omenească pulsează în întreaga muzică a lui Monteverdi, despre care s-a spus că e arta

„marii umbre“, întocmai ca pictura lui Rubens, dar și a grandoarei lui Michelangelo, cu care de altfel seamănă fizic pînă la confuzie. Novator prin material și expresie, creator al unei opere vaste, în cea mai mare parte pierdută pentru posteritate, lui Claudio Monteverdi i s-ar fi convenit *mai mult* și *mai curînd* din partea stăpînilor vremelnici ai vieții, decît ceea ce i s-a oferit și cînd i s-a oferit. Sufletul lui muiat în durere nu s-a răzvrătit însă niciodată și, tîrziu, cu cîteva săptămîni înainte de moarte, amintindu-și de „bunul duce“ Vincenzo, întors la data aceea în mormintele strămoșilor săi princieri, „muzicantul“ de odinioară și, acum, sărbătoritul maestru al Italiei barocului timpuriu, va reține din personalitatea fostului său stăpîn mantovez numai pe diletantul animator și stimulator de artă și creație, nicidecum pe despotul ușuratec, nerecunoscător față de oamenii deosebiți pe care îi avusese în slujba strălucirii sale.

De obicei, relatarea unei astfel de existențe, în care scenele dureroase se succed la iuteală, tentează pe unii romancieri la un ton patetic și retoric, care se destramă adeseori într-o monotonie sentimentală. Passuth László a descoperit o cale mai sigură și mai apropiată de artă, surprinzînd miracolul genialului creator în contextul vremii sale, rotindu-se necurmat în jurul conștiinței artistului și a conștiinței contemporanilor lui. Paginile care evocă grandoarea și decăderea Mantuei, notația simplă și vie a reacțiilor omenești față de muzică, sugerarea tresăririlor singurătății morale a bărbatului îmbătrînit, ascunzînd un suflet de artist veșnic tînăr, fiorul de tristețe metafizică al omului de geniu, care cunoaște efermerul vieții în raport cu arta perenă făurită de el, sînt de neuitat.

Ele cîștigă o valoare umană și documentară cu atît mai mare, cu cît sînt legate strîns de contingențele istorice. Într-o succesiune policromă de planuri aparent independente, străbatem o lungă și semnificativă perioadă din istoria muzicii și din istoria Italiei, interpretate sintetic prin reflectarea lor într-o conștiință unică: aceea a lui Claudio Monteverdi, „muzicantul ducelui de Mantua“. Pentru el, muzica a fost expresia unui principiu cosmic, frumusețe supremă, care absoarbe universul uman și îi dă ocazia să trăiască dincolo de limitele temporale.

Modul cum autorul acestei vaste biografii romanțate a surprins taina unuia dintre aștrii mereu strălucitori pe cerul artei, amploarea deosebită a viziunii și culorile neîncetat schimbătoare ale povestirii sale, constituie — în cuprinsul prozei literare mondiale cu tematică muzicală — o noutate, care asigură cărții succesul ce i se cuvine și justifică în același timp rostul apariției ei într-o versiune românească.

GEORGE SBARCEA

— **Tizian e mort !**

Ca de o jumătate de mileniu încoace, părinții Venetiei își țineau și de astă dată sfatul în ziua de sîmbătă. Dacă un neinițiat ar fi îndrăznit să pătrundă în sala lor de consiliu, Sala dei Pregadi, se putea crede la o serbare funerară oficiată după un ritual necunoscut. În farfuriile de lut de pe măsuțele din fața fiecărei bănci, ardeau ierburi aromate al căror fum, parfumat, învăluia robele roșii și negre.

Sînt două luni de cînd dangătul clopotelor republicii Sfîntului Marcu răsună neconținut. Orașul s-a schimbat : a amuțit veșnicul carnaval și, în locul lui, numai psalmii cucernicilor însoțitori de morți mai alungau tăcerea piețelor din jurul lazaretelor, unde erau cărați, în amurg și în zori, cei secerați de ciumă.

Nu e prima oară că Venetia e cuprinsă de groază. În vechile anale sînt însemnați cu chenar negru anii de ciumă, începînd cu 1348, cînd Marele Flagel a devastat Europa, poate întreaga lume. Părinții urbei bănuie de unde vine molima : de acolo de unde galerele aduc mătăsuri, mirodenii, lemnul rar, sclavii negri. Din cotlonul țărilor calde se ridică miasmele — e de ajuns ca echipajul unei singure corăbii să încalce porunca, să nesocotească postul, să încarce într-o zodie rea sau să se îmbete cu rachiul de orez, că boala se și cuibărește, și apoi se întîmplă ca, pe mare, să se legene doar o corabie a morții încărcată cu mirodenii . . .

Dacă molima izbucnește pe corabie, căpitanul trebuie să arboreze steagul galben. Dar de cîte ori se tăinuie — în ciuda legilor severe — numai stăpînul să-și poată desface cît mai repede marfa ! Ajunge o singură zi ca molima să se furișeze pe înguste canale ; corăbierul, dîrdîind de frigurile febrei, se mai drege seara cu vreo băutură fierbinte, pe fundul unei cîrciumi — și pînă dimineața poate că-i un mort liniștit, dar cupa lui de cositor se plimbă printre clienții de peste zi ai tavernei.

Senatorii și-au trimis familiile pe uscat, dar Consiliul le pretinde ca, în perioadele de primejdie, să nu-și părăsească locul. Așa se întrunesc ei în fiecare miercuri și sîmbătă, redactînd legile pe care le consfințește Marele Consiliu.

Secretarului îi revine trista sarcină de a anunța morții. Străbate tăcut Sala Busolei și se oprește pentru o clipă în fața anticamerei Consiliului celor zece. Parcurge încă o dată cu privirea cele trei suluri de pergament, pe care le va citi în fața Senatului. În prima coloană figurează numele patricienilor morți de ciumă, a doua coloană e rezervată burghezilor, pe a treia abia de mai apar nume; mai mult așa: treizecișidoi de docheri de la munte, patru din strada ovreilor, sau și astfel: au murit trei femei de moravuri ușoare.

Ținărul secretar își îndeplinește sarcina, de câteva zile: predecesorul său s-a mutat, de miercuri pînă sîmbătă, printre miile de tăcuți, care sînt înmormîntați zilnic în gropile comune și anonime, așa cum cer legile Republicii *Serenissime*: cel care, în viață fiind, a slujit Veneția, să nu-i căsuneze, nici prin miasmele cadavrului său, vreun neajuns.

În Senat ședeau îndeosebi părinți cu bărbi respectabile, pletele lor străluceau albe în flăcările fumegînde; Morosini, secretarul, era încă ținăr, cu barba rasă — unul dintre cei treizeci de tineri nobili, care, în fiecare an, este instalat, după capriciile tragerii la sorți, în Marele Consiliu, spre a deprinde din bună vreme meșteșugul strămoșilor. Acum el era secretarul și, potrivit sarcinii sale, prelua rapoartele însoțitorilor de morți, le prelucra și, adunîndu-le, le înainta Senatului. Sarcină mai periculoasă nu putea primi nici dacă părinții urbei i-ar fi cerut să recucerească cu o singură corabie insula Cipru aflată în stăpînirea turcilor.

— Tizian e mort, spune glasul.

Glasul se înalță pînă la frescele uriașe, care înfățișează, de o parte, un moment glorios al bătăliilor Republicii, iar pe partea cealaltă, scena slăvirii dogelui. De obicei, secretarul nu poate vorbi în fața Senatului, el are voie doar să citească. Așa: doisprezece nobili, o sută nouăzecișicinci de cetățeni, vreo trei sute de străini. De astă dată însă n-a întîmpinat nici o privire reprobatoare, cînd prin viu grai, luînd-o înaintea tuturor, a anunțat trista veste. Un murmur înăbușit străbătu șirul de bănci, parcă mai tare s-au încovoiat bătrînii, fumul s-a ridicat și mai sus, involburat de suspine.

Cei mai mulți se gîndeau la Tizian ca la Republica însăși: acest singur om nu părea să fie supus legilor pămîntești. Tizian, pictorul, era maestru cînd se născuse cel mai bătrîn dintre părinți... Dar care e cel mai vîrstnic dintre ei? Bătrînii se cercetară pe furîș... șaiszeci... șaptezeci... aproape optzeci. Moșnegii neputincioși sînt scutiți de povara ședințelor. Dar Tizian susținea sus și tare că la vîrsta de o sută de ani — asta s-ar fi împlinit la anul — va picta cel mai frumos tablou al său, și-l va dărui Senatului. Avea o sută de ani, dar nu era moșneag pipernicit și neghiob, amintire îmbătrînită a strălucirii de odinioară. Era

ca bradul ; încă ieri, stătea cu penelul în mînă lîngă șevalet și toți ambasadorii îl salutau, de cînd împăratul Carol îi ridicase de jos penelul. Era maestrul Veneției, trăise în oraș, iar strălucirea culorilor sale răspîndise lumina *Serenissimei* peste tot unde ajunseră tablourile sale. Dacă se supăra pe *Serenissima* Regele spaniol sau Sfîntul Părinte, Tizian îi îmbuna cu cite o pînză a sa. De cîte ori se pregătea vreo delegație specială să plece la Viena, se știa că, la Curtea imperială, toate secretele se dezvăluie în fața unui tablou de Madonă. A fost, timp de multe decenii, unul din stîlpii puterii Veneției, la fel ca închisorile cu acoperiș de plumb, portul sau Arsenalul.

Din prima bancă se auzi întrebarea înăbușită a lui Contarini :

— Unde dorise maestrul, pe cînd trăia, să fie așezat pentru odihna de veci ?

Era un cuvînt plin de greutate. Contarini e membrul Celor Zece, în mîinile cărora se află dreptul suprem și secret al vieții și morții. Ei veghează asupra legilor, îl pot pedepsi pînă și pe doge, încît nimeni nu poate scăpa de ei. De aceea, toate privirile se îndreptară întrebătoare spre Contarini : nu știe, oare, unul dintre judecătorii supremi că, în timp ce bîntuie Moartea Neagră nu există testament, ultimă dorință pentru locul de veci, și nu se fac înhumări în mormintele de familie ? Dar consilierul se întoarse într-o parte, către colegii săi și, cu glasul care era tăios ca lama, repetă întrebarea :

— Unde dorise maestrul să fie înmormîntat ?

Secretarul îi înfruntă privirea și înțelese :

— La Frari !

Glasul, ca și cum n-ar fi auzit răspunsul, continuă :

— Noi înșine sîntem legea. O făurim ca, pe măsura minții noastre, să slujească binele Republicii. O lepădăm cînd devine o haină prea strîmtă. Legea interzice, în timp de molimă, ca morții să fie îngropați altundeva decît în gropile comune din acea zi. Această lege îi privește pe toți, nobili, nenobili, deopotrivă. Dar părinții urbei știu că viul Tizian i-a fost fiu credincios Veneției, vreme de aproape un veac. Cum i-ar putea cinsti *Senerissima* mai frumos memoria decît ridicîndu-l pe el, unicul în ceasul trist, din mulțimea cetățenilor ? În numele Consiliului Celor Zece spun : nu vedem încălcată legea dacă trupul lui Vecellio Tizian va fi așezat pentru odihna de veci, fără prea mare fast și strălucire, dar potrivit dorinței sale, în biserica Frari.

O sută de fuioare de fum, emanația ierburilor alungătoare de primejdie, se înălțau în văzduh. Era o zi cu zăduf de vară, cînd acoperișurile de metal se încing, iar părinții, de nu s-ar fi obișnuit încă din tinerețe, s-ar înăbuși în robele lor grele. Cuvîntul lui Contarini continuă să răsunе, străbătînd sala „Pregadi“ :

— ... Astfel trebuie să procedăm de câte ori simțim că s-a încheiat o epocă în istoria Veneției. Iar epoca nu înseamnă întotdeauna bătălii câștigate, insule pierdute, stîrpirea vrajbelor noastre interne, consolidarea legilor noastre. Cînd strămoșii părinților care se află aci au bătut stîlpii celor dintii case în această limbă de pămînt umed, au și adus cu ei micul tăciune al aceluia foc, care a luminat odinioară frumusețea Eladei și a Romei, mama noastră a tuturor. Maeștri noștri vestesc de atunci în tabiouri, statui, biserici și palate, dar și prin strălucirea cuvîntului și a cîntecului omenesc că Republica noastră e mică, dar eternă.

— Părinți, nci, cei care sîntem aici ca să veghem, ne temem și noi. Poate că una din slugile noastre se și pipăie la subțioară, iar în astă seară vom fugi și noi, îngroziți, din propriile noastre palate. Poate că noi înșine zărim pe trupul nostru semnul amenințător, pata neagră a Morbului. Dar analele Veneției ne spun că fiecare molimă are un sfîrșit. Signoria înalță atunci un obelisc de recunoștință, construiește o biserică sau hotărește vreo altă mare binefacere pioasă. Dar dacă biserica se zidește, cine o va împodobi, o dată ce din mîna celui mai mare maestru a căzut penelul ? Cine va fi ... dacă și messer Paulo Veronesse și Tintoretto ne vor părăsi, cine va fi cel care va face să dăinuiască legile nescrise ale frumosului ? Dacă pe Tizian îl înmormîntăm într-o groapă comună și aruncăm var peste trupul lui, pe care îl dăm pieirii, poate că ne vor osîndi pentru această faptă, a noastră, senatorii azi încă inexistenți ai viitoarelor epoci mai fericite. Jarul nu trebuie lăsat să se stingă : geniul își schimbă doar locul. După legea noastră, aici, în Consiliu, cuvîntul este liber. E vreunul care mă contrazice ?

Senatul Veneției se ridică în picioare dintr-o mișcare. Căpitanul străjilor, care primea ordinele direct de la unul dintre Procurori, bătut de trei ori cu bastonul său aurit. Ușile se deschiseră larg și senatorii, în mîini cu afumătoarele, porniră spre ieșire. Prin această tăcere a lor dădură de știre că, în ziua morții lui Tizian, părinții nu hotărăsc în alte chestiuni.

2

Cînd **Baldassare Monteverdi** se înapoie de la Universitatea din Padova, în Cremona, orașul lui natal, făcu unele transformări la casa moștenită de la tatăl său. Puse să se zidească ușița de lingă poarta cea mare. Aceasta era *Porta dei Morti* — poarta morților — care se deschi-

dea doar cînd membrii familiei scoteau prin ea vreun coșciug. „In casa unui medic să nu mai fie poartă a morților”, spuse medicul tînăr, voios, care purta mîndru pălăria de doctor a vestitei Alma Mater din Padova. După care se duse să-și prezinte la consiliul din Cremona diploma zugrăvită pe pergament, solicitînd să i se permită unui vechi cetățean al orașului să practice, în folosul urbei, potrivit legilor și regulilor științei, meșteșugul vindecării.

Încăpătoarea casă de la colț de stradă fu din nou tencuită. Deasupra porții, de partea cealaltă a chipului Madonei, apăru semnul lui Esculap; cioplitorul dăltui un șarpe descolăcindu-se de pe pervazul ferestrei oarbe din colț. Intr-o săptămînă, bătrîna casă a tînărului doctor, în care locuiseră poate de secole cei din familia Monteverdi, șelari, lumînărari, făuritori de instrumente muzicale, renăscu.

Cel care, mînat de curiozitate sau de vreo boală, deschise cu sfială, în primele zile, poarta doctorului, se crezu într-o lume străină. În tină largă, unde înainte se afla lungă grindă pentru uscat, acum se rînduiau policioare înțesate cu ierburi, rădăcini, ciuperci, coji de copac, ca și cum Baldassare ar vrea să prezinte dovezi că naturii i se pot smulge toate tainele. Cu cîțiva pași mai încolo, vizitatorul putea zări în schimb pietre curioase, minereuri pisate mărunt, zgură, sulf, grămăjoare de salpetru; în mijlocul tindei era un cuptoraș, lîngă el foale mai mici sau mai mari, în funcție de gradul la care trebuia întezit focul.

Vrăjitoria adevărată începea însă abia cînd pacientul trecea pragul. În colț se afla o statuie adusă de doctor încă din Padova, undeva, pe acolo, o scosese plugul la iveală, iar țărani vînduseră pe bani buni tînărului doctor torsul zeiței, de odinioară a Sănătății. Vizitatorul se pomenea parcă în laboratorul unui vrăjitor : afară, cuptorul îndeplinea treaba grosolană, înăuntru, ajungeau în alambicuri doar substanțele topite, ierburile uscate, prafurile cernute. Doctorul Monteverdi amesteca „ingredientele” în vase cu forme misterioase și, ca să nu lipsească nici tradiționalul animal al alchimistilor, o pisică neagră, cu ochi scînteietori, se tolănea pe raftul de sus, printre șopîrle uscate, insecte înfipite în ace, scorpioni. Jos, în „atelier”, pe jăratiful bucătăriei medicale, clocoteau zilnic diversele elixire, alifii binefăcătoare, fierturi, afioane. Maestrul se scula, și noaptea se apleca asupra oalelor clocotinde, lua spuma fierturilor, le turna în alte vase, împrăstia prafuri sau picura esență de rădăcini peste ele, le amesteca pînă ce își schimbau culoarea sau pînă le înăbușea aburul cu o plasă deasă.

De cealaltă parte a camerei se afla obișnuitul laborator de alchimie : doctorul o cultiva mai rar, numai în zilele alese. Poate că mii și mii de savanți și șarlatani fierbeau și distilau zgura minereurilor, amestecau mercur, pucioasă, salpetru și pîndeau : nu se ivește tainicul număr ca-

balistic, piatra filozofală a Marelui Magistru, nu strălucește oare în cenușa de pe fundul micului cuptor mult visatul și misteriosul aur ?

În camera interioară se aflau acele instrumente, pe care Baldassare Monteverdi le adusese încă de la Padova. Jos și sus, pe masa lungă și lată, erau fixate curele pentru cazurile când bolnavii neliniștiți și văcăritori trebuiau legați. Pe rafturile și în dulăpiorul de lângă perete : pensete, foarfeci, cuțite, linguri, un fierăstrău și un satîr, instrumente de cercetat rănille, oglindă de metal, clistire, vase pentru luat sînge, o uriașă clepsidră, care, prin creștăturile sale, indica trecerea timpului cu o precizie de jumătate de minut. În colț, un schelet, pe masa de lucru, un craniu. Pe pereți atîrnau desene colorate, care înfățișau diferitele părți ale corpului omenesc, potrivit indicațiilor marelui și renumitului profesor Vesalius din Padova ; ca într-un labirint se răsucesc venele albastre și arterele roșii, vasele de sînge, nervii, grăsimile și oasele — așa cum surprinsese tainele naturii. În colț, pe o policioară, cîteva cărți, scrise și tipărite pentru aflarea tainelor corpului omenesc : înțelepciunea arborilor, un străvechi volum de Galenus, ediția în folio a lui Hippocrat, desenele lui Leonardo da Vinci despre părțile corpului omenesc : pentru acestea plătise un galben cel ce voise să se fălească cu stăpînirea lor.

Andrea Amati, meșter de instrumente muzicale, prieten și rudă, se afla în vizită la doctor. Fața-i prelungă era încadrată de o barbă de Cristos, iar ochii lui vioi priveau vesel lumea, pînă cînd nu scoase un sîșit de durere, frecîndu-și mîna dreaptă bolnavă de podagră.

În timp ce Baldassare pregătea, afară, alifia proaspătă pentru articulația bolnavă, ușa se deschise și năvăli în casă cel mai mare dintre copiii lui Monteverdi, Claudio, în vîrstă de șapte ani. După un minut, apărî în deschizătura ușii fața dolofană și boneta doamnei Maddalena, chemîndu-l pe băiețel cu glas tare de lombard. Dar Amati rîdea.

— Mi-e fin, îl iubesc și din această pricină... a fost și ieri în atelierul meu. Cel mai vîrstnic dintre ucenicii mei l-a condus seara acasă. Dacă n-ai ști, cumva, doamna Maddalena, îți spun că se joacă la mine cît e ziua de mare. Viorile și violele îl interesează mai degrabă pe Claudio, decît meșteșugul tatălui său.

Băiatul îmbrățișă genunchii lui Andrea, privi spre el jucăuș, poznaș. Îi vorbi așa cum îi auzise vorbind și pe ucenici :

— Messere, pot veni și azi ? ... aș vrea să văd cum e cînd scoți din baie spatele acela... pe care l-ai pus rîndul trecut, mi-ai promis că îmi arăți cînd vei încheia viola.

Doamna Maddalena înșfăcă scurteica băiatului, l-ar fi și scos de acolo, dar afară sună clopoțelul. Asta înseamnă că a venit un nou bolnav, nu cunoaște încă rostul casei, e pentru întîia oară aici, cu sufletul zbuciumat, temîndu-se de cele ce vor urma. Se poate, desigur, ca vreo

rudă de-a bolnavului să-l cheme pe doctor la pacient, cînd felcerul sau doftoroaia nu mai pot fi de nici un folos. Medicul trăiește din bolnavi, donna Maddalena se și grăbi spre poartă : nătînga de slujnică poate să-l mai și sperie povestindu-i întîmplări înfricoșătoare noului venit, care și așa e plin de teamă.

Întră schiopătînd un bărbat uscățiv. După felul cum își ținea bastonul, Baldassare își dădu seama că e un fost soldat. Stătea înaintea lui, cu dinții încheștați, pentru a nu-și începe păsul cu văicăreli. Doctorul îi făcu semn să se așeze pe scaun și să-și aștepte rîndul, pînă termină cu Amati. Ii adresă bolnavului cîteva cuvinte prietenești, observînd din vorbele lui că nu e nici din Cremona și nici din Lombardia, ci că undeva în sudul Italiei și-a avut leagănul.

— Vezi, Andrea, pentru prima oară încercă asta pe tine. Știi ce-i în asta ? Fiertură de oase de cămilă. Săptămîna trecută le-am cumpărat de la un precupeț ambulant genovez, care vindea oase. Da . . . i-am plătit doi scuzi pe ele, la început ceruse mai mult . . . dar face. Se spune că oasele de cămilă sug belelele din corp, și dacă fiertura lor e amestecată cu săpun de pucioasă, are un efect sigur asupra articulațiilor bolnave. Încearc-o, ferește-te de frig, peste noapte încotoșmănește-te călduros, dimineata desfă-ți legătura. Nu te teme, în atelier nu te va stînji, dar totuși cruță-ți mîna . . . Aud că băiatul meu e zilnic la voi. Te încurcă, probabil, în atelier.

Amati rîse.

— M-am obișnuit cu el. Îmi place cînd se învîrte prin jurul meu. Ii spun : adu-mi unealta asta sau cealaltă . . . le cunoaște pe toate. Cînd e gata vreunul dintre instrumente . . . ști, asta la noi nu merge așa de repede . . . ca la alții, cred că nu e nevoie să-ți pomenesc vreun nume . . . cînd e gata o frumoasă violă . . . acum că mîna mi-e așa de bolnavă, abia o pot încerca eu însumi. O las pe seama ucenicului, dar acesta nu știe decît să scîrțîie pe ea niște neroade cîntece de prin sate, nu cunoaște nici măcar un madrigal. De-ai vedea cum se schimonosește atunci fața lui Claudio. Mai deunăzi s-a aruncat la pămînt, a plîns, să i-o dau lui . . . el va cînta mai frumos pe ea, are să învețe . . . să i-o încredințez lui. I-am spus, cînd vei crește, ai să fii primul meu ajutor ! Cine știe, Baldassare, înspre care dintre noi doi va trage băiatul . . . Dar fiului unui savant nu i se potrivește șorțul de meșter. Domn va deveni fiul tău, cumetre ! De asta mă doare inima cînd îl văd învîrtindu-se prin atelierul meu. Mi-e teamă . . . am să-l îndrăgesc . . . are să mă doară cînd îi va veni mîntea și mă va părăsi.

Rîdeau. Amati se ridică, dădu mîna cu doctorul.

— Iți trimit o cană de vin, Baldassare, ieri l-am adus din vie.

Veni rîndul omului şchiop ; se ridică. Medicul îi privi faţa. Zări pe fruntea lui urmele unei răni prost cicatrizate, care se întindea în jos, pe faţă, pierzîndu-se după ureche.

— Zdravănă tăietură !

— Am fost pe corabia lui Marcantonie Colonna, la Lepanto . . . Am venit din pricina piciorului, messere. Am fost lovit de-un glonte, dar osul nu-i atins. A început iar să facă puroi. Păţesc mai rău decît atunci cînd am fost rănit.

Copilul privi cu admiraţie pe invalidul timpurilor măreţe. Doctorul răspunse cu vocea scăzută, de parcă şi-ar fi depănat amintirile.

— Sînt aproape şase ani . . . tocmai venisem din Padova, de la Universitate, la Veneţia . . . Imi amintesc, era un octombrie frumos şi cald, ne plimbam prin Piazza. Scotocisem toată ziua printre cărţile vechi şi, cînd soarele prinse să scapete, tălăzuam împreună cu prietenii, la fel cu fericiţii cetăţeni ai cetăţii Sfîntului Marcu, în jurul Palatului. Deodată, dinspre canalul Sfîntului Marcu, se iveşte o galără enormă. Cei cu ochii buni — eu nu recunoşteam corăbiile — au observat încă de departe că, pe catarg, flutură chipul Arhanghelului Gavriil, dar pe lîngă el soldaţii agită steagurile cu coadă de cal. Cînd galera pătrunse în canal, trase deodată din cele patruzeci de tunuri. Focul scăpără în amurg, ca un crater de vulcan. Veneţienii, care îşi cunosc toate corăbiile, strigau învălmăşit :

— Victorie . . . victorie . . . galera lui Giustiniani !

După cîteva minute, corăbiile îşi dezlegară bărcile : căpetenii de turci prizonieri erau înghesuţi în ele, înconjuraţi de oameni înarmaţi, Giustiniani şi ofiţerii lui se urcară într-o şalupă mai mare. Eram în Piazza, am putut vedea totul cît se poate de bine. Într-o clipită, marea piaţă se umplu într-afita de lume, încît ne puteam aştepta că are să se prăbuşească în mare. Veneţienii alergau în oraş, strigau, rîdeau, ovaţionau. N-am mai văzut aşa ceva : victorie . . . victorie . . . Toată Veneţia răsuna de strigătul *Victorie*.

Giustiniani sosi atunci în faţa Palatului. Înainte de a fi ajuns, pe scări se aşternură covoare roşii : *Serenissima* primea parcă un oaspete princiar. Căpitanul avea capul descoperit, fruntea îi era bandajată. Dintre căpeteniile veneţiene, fusese cel mai greu rănit la Lepanto. Drept recompensă avea dreptul să anunţe Marelui Consiliu : acum nouă zile, flotele unite ale creştinilor i-au zdrobit pe păgîni.

Toţi cei care au putut au venit la şedinţa nocturnă ținută de Consiglio Grande. Intunericul se lăsa peste oraş, dar în noaptea aceea numai sugacii dormiră. Dogele dădu poruncă : înainte de-a începe sfatul de noapte, în San Marco să se officieze un Te Deum. Pînă ce preoţii se îmbrăcară în odăjdiile lor cele mai scumpe, mulţimea năvăli pe porţi

și sparse ușa pridvorului. Apăru maestrul *Zarlino*, renumitul dirijor, și pînă să se deschidă marea poartă a bisericii Sfîntului Marcu, ambele orgi răsunau de parcă ar fi vrut să învie vifornița bătăliei. Dogele poruncise ca steagurile capturate să fie desfășurate în fața marelui altar.

Nu pot uita acel *Te Deum*. În San Marco . . . În timp ce corul cînta compoziția maestrului Palestrina, orga amuțea. Se înfruntau oștile cerești și pămîntești și, în timp ce înăuntru, în marea biserică, mulțimea se îmbulzea și se călca în picioare, afară, în oraș, începu marea serbare nocturnă a Veneției . . . De-ați fi văzut : au luat la goană un precupeț oriental, armean sau persan, unul care se nimerise de prin Insulele Mirodeniilor în cetatea Sfîntului Marc. L-au luat drept *turc*. Cei cîțiva precupeți turci, oficiali, care trăiau în Veneția, au mirosit primejdia, au alergat la palatul Barbăro, deoarece stăpînul palatului reprezenta *Serenissima* la Constantinopole : aici și-au găsit refugiul. Dar dughenele lor . . . ca și dughenele armenilor, toate au fost devastate de mulțime. Părinții ? . . . Consiglio Grande ținu sfat pînă-n zori. Să primească partea de pradă ce i s-a oferit Veneției, iar dacă nu, cît să mai pretindă pentru faptul că Republica Sfîntului Marcu a decis soarta bătăliei de la Lepanto, cu ale sale șase corăbii, dintre cele mai puternice din lume, și cu tunurile lor ?

Tizian trăia încă . . . În noaptea aceea, însuși Marele Consiliu trimise o gondolă după el : va primi oare venerabilul nostru să-i picteze Victoria de la Lepanto ? La cît de multe s-au angajat în noaptea aceea . . . Cîte mii de ducați în dar lui Don Juan de Austria . . . trimiterea de solii, care să vestească lumii depărtate, principilor orientali, împăratului Chinei, marea victorie : Sfîntul Marcu triumfă, *Serenissima* e invincibilă !

Tresări. Văzu privirile ațintite asupra-i : nici Amati, nici micul Claudio nu-și auzise încă tatăl povestind cu atîta înflăcărare și atît de transfigurat despre vremurile trecute. Străinul încercă, sîsiind, să-și întindă piciorul înțepenit ; pe față i se citea durerea, fruntea îi era scăldată de broboane. Baldassare îi privi fața : febră !

— Acum, duceți-vă. Dacă și mîine te doare mîna, Andrea, vino din nou !

Soldatul murmură :

— Din gloria asta multă, mie nu mi-a rămas decît un glonte. Eram pe puntea vasului papal . . . Pe corabia neagră. Poate ai auzit și dumeata înainte cu cîteva zile de bătălie, lui Marcantonio Colonna îi murise unica fiică. De aceea amiralul ordonă : să fie vopsite în negru scîndurile, catargele, pînzele. „N-are să se sfîrșească cu bine“, ziceam noi : cine-a mai văzut asemenea corabie, neagră ca pana corbului . . . totuși, noi am învins. Dar cu ce preț ? Lîngă mine au căzut pe puțin trei sute cînd am ajuns în bătaia celor cinci galere turcești. Am scăpat cu o împușcătură. Dar ceilalți, messere . . . felcerii erau neputincioși. Ce erau

să facă ? ... Oamenii zăceau cu picioarele rupte, cu testele sfărîmate, fierăstraiele și satîrele au lucrat pînă în zori pe corabia asta îngrozitoare ... La Veneția, desigur, a fost mare sărbătoare. Dar, pînă-n zori, cîți dintre bunii mei camarazi au fost vîriți în saci și aruncați în mare ? Ce-a rămas din glorie, messere ? Treizeci de scuți mi-au revenit din pradă. Și piciorul ăsta ... Te rog, doctore, fii îndurător cu mine. Am suferit mult ... foarte mult.

Medicul e ca o căpetenie de oști. El trebuie să hotărască într-o clipită ... primește să dea lupta finală cu forțele distrugătoare ale trupului ? Sau ocolește lupta ... prudent, temător, cîștigînd timp ? Piciorul se cangrena, albul umflat și supurarea lăsa să se întrevadă bătălia ascunsă ce se dădea împrejurul oaselor. Se gîndea la doctorul Vesalius, care, aplecat asupra cadavrului, arăta în timpul disecției : „Cu o săptămînă în urmă ar mai fi putut ajuta fierăstrăul, satîrul, cuțitul“. Se uită în ochii soldatului.

— Prietene ... viața e frumoasă și, desigur, te-ai și săturat de meseria de soldat. Te-ai gîndit, oare ... la vreo îndeletnicire mai ușoară, mai pașnică ? Căci vei putea deveni orice ... poate numai la orgă n-ai să mai poți cînta ...

Omul se uită îngrozit la doctor.

— Piciorul ? ... Crezi că nu mai poate fi salvat ? Acum după atîția ani de bătălie, cînd m-am chinuit atîta cu el ?

— S-ar putea ca glonte să fi rămas înăuntru și acum se răzbună, că, la vremea lui, chirurgul a fost leneș și nu l-a căutat ... Cu patru degete sub genunchi ar trebui ... genunchiul îl vei mai putea folosi, messere.

O liniște grea se așternu în odaie, s-auzea cum se scurgea nisipul în clepsidră.

— Cînd ?

Ochii doctorului poposiră pe în crustările minutarului.

— *Hora ruit*, timpul gonește, prietene. Simți și dumneata, te scutură febra, trupul e bolnav. Venele duc spre inimă răul. Cînd ai venit la mine, te-ai gîndit, nu-i așa, că ...

— Altă scăpare nu-i ?

— Poate ... poate că fiereturile ar mai alina un timp durerea, poate ar mai ceda umflătura și ar scădea febra. Dar vezi, messere, pe gît și la subțiori simți de acum nodurile ... sîngele e bolnav, iar puroiul se răspîndește în corp prin mii de mici canale și grăbește moartea. Orele gonesc, prietene. Azi încă, dacă ești în stare ...

— În bătălie nu mi-a fost teamă ...

Ochii omului se holbară șovăitori la fierăstrău.

Doctorul îl cuprinse cu brațul.

— Știi și dumneata că arborii se angajează să vindece răni savan-
tului pe care Alma Mater l-a onorat cu pălăria de doctor. Dar maestrul
nostru din Padova ne-a învățat să nu lăsăm îngrijirea rănilor pe seama
unor felceri neghiobi. Cadavrul servește trupului viu, atunci când își
dezvăluie supus tainele. Dacă te hotărăști, messere... Nu te va du-
rea... nu vei simți ceea ce noi, medicii, numim... operație. Poate vor
trebui doar câteva zile ca să te pui iar pe picioare... și-l voi ruga pe
prietenul meu, acela care adineauri a fost aici în cameră și care se pri-
cepe cum trebuie strecurat suflet în lemnul lipsit de viață, să-ți ciop-
lească, prietene...

Soldatul se înfricoșă din nou :

— Cîrjă ?

— Nu... picior, messere. Doar cu ajutorul unui băț... cel mult vor
crede că te supără artrita și de aceea șchiopătezi.

— Prețul, doctore... pentru că-mi faci asta ?

— Ți-a mai rămas ceva din cei treizeci de scuzi ?

— Un colier de aur. De pe un turc mort...

Doctorul Baldassare dădu din cap.

— Cîteva zile vei rămîne la noi. Vindecarea e sigură doar dacă eu
însumi te îngrijesc, te bandajez și dacă mîinîci ceea ce îți prescriu eu,
messere. În timpul convalescenței ai să te joci eu băiețelul meu...

Scoase dintr-un sertar un mic vas. Aruncă în el un pumn de miro-
denii și cîteva boabe.

— Nu-ți fie teamă, n-o să te doară...

În colț era cana cu vin, turnă din ea cu grijă, în paharul încrustat,
pe care fiecare încrustătură arăta cîte o doză. Cînd vinul acoperi iarba
și boabele, începu să-l încălzească pe o vatră mică. Trecură doar cîteva
minute și se răspîndi un abur dens, cu miros greu, care umplu camera.
În această ceață, doctorul Monteverdi își pregăti încet, în spatele bol-
navului, instrumentele.

— Bea-o pînă la ultima picătură, și după aceea culcă-te pe această
scîndură.

Războinicul privește spre tavanul pictat cu blinde imagini de po-
rumbi. Se mai luptă cu somnul, dar simte că, încetul cu încetul, pleoa-
pele-i devin ca de plumb, gura nu-i mai poate cuvînta, limba e doar o
bucată de carne grea, străină. Maestrul întetește focul cu niște mici
foale de mînă. Înroșește pe rînd cleștele, foarfecele, fierăstrăul, satîrul,
pensetele. Dintr-un sertar scoate o grămadă de feșe, din celălalt, cîlți.
Mici pilule îi umblă prin mîini, alege... scoate din castronașe ierburile
anestezice. Aruncă o privire spre pacient. Viteazul abia mai mișcă, se
vede că se luptă cu somnul și narcoza.

— Ridică mîna...

Cu imensă sferșeală își mișcă degetul mic.

Doctorul strigă spre camera vecină.

— Maddalena, fierbe apă.

Din câteva tăieturi despică pantalonul strîmt și peticit, îmbibat de sînge și puroi. Scoate oțet, moaie în el o eșarfă, șterge piciorul. Omul nu se cutremură, nu sîșie. Se uită la mädularul cangrenos. Trăiește încă, se luptă încă, e una încă cu propriul său trup. Cîteva minute . . . doctorul apucă fierăstrăul . . . Fierul incandescent despică un arc roșu prin aer. Maestrul aprinde cîteva lumînări, așează apoi deasupra lor, pieziș, o oglindă de metal : luciul oglinzii răsfrînge lumina asupra mädularului umflat, care trage să moară.

Bolnavul doarme. Ii așează binișor înapoi, în gură, limba-i răsfrîntă, nu cumva să și-o muște, dacă totuși va răzbate, prin narcoză, durerea. Pregătește o cupă cu un narcotic și mai puternic, dacă s-ar trezi cumva pe neașteptate. Suspînă adînc. Reînvie în memoria lui chipul bunului său maestru din Padova și, dintr-odată, cu o mișcare sigură, înfige fierul dințat în carnea bolnavă.

3

Soarta Cremonei se hotăra la Madrid. De mai bine de patru secole, de cînd regii și împărații își împărțiseră Italia, la Milano se înscăunase regentul spaniol și toată Lombardia gustase din pîinea amară a „Păcii spaniole“. Granzi sărăciți ocupaseră scaunul regenței, căpitani castilieni adunau birurile, iar la granițele ducatului lombard, cîndva liber, se înălța șirul turnurilor de pază.

Micile state italiene se prăbușiseră pe rînd. „Vioara cu cinci coarde“, cum era numită Italia în evul mediu, nu-și mai făcea auzite sunetele-i curate : din armonia celor cinci state — Veneția, Florența, Napoli, Roma și Milano — al treilea și ultimul oraș care căzu a fost Cremona, împărțînd astfel și ea soarta surorii sale mai mari, Milano. Magistratura orașului conducea, aparent autonom, treburile fostului oraș liber, dar era mereu cu frica-n sîn : cînd apar căpitanii spanioli să adune birurile ; cîți pedestrași, călăreți, tunari dorește Alteța Sa Catolică de la depărtata, „credincioasa“ sa Cremonă ?

Cremonezii nu erau prea vestiți în vitejie, zidurile orașului lor rezistaseră la puține asedii ; încă de pe vremea romanilor locuiau aici oameni harnici, truditoresi și, începînd din evul mediu, împărțășiseră soarta

schimbătoare a orașelor lombarde. Sulițele de pergament vechi, păstrate cu grijă, ale orașului, stăteau mărturie despre trecutul eroic, dar prezentul nu era decât un cotidian pașnic și numai cei foarte bătrâni își mai aminteau cît de altfel . . . cît de strălucitoare fusese soartă Cremonei, cînd nu se înscăunase încă la Milano regentul spaniol.

Bisericile se umpleau pînă la refuz, cînd vreun predicator îndrăzneț își alegea drept parabolă o profeție ademenitoare, cînd în cîntul psalmilor textul vestea triumful asupra monstrului. Atunci cînturile umpleau marea biserică, din cor se înălțau, pe rînd, vocile : tenorul domina, credincioșii și cîntăreții înțelegeau deopotrivă versul — acesta e glasul Italiei încătușate, iar basul profund, sumbru, amenințător, în care se proptește Răul sînt înșiși spaniolii.

Cremona înțelegea mai bine limbajul muzicii decât surorile-i subjugate. Pădurile din împrejurimi furnizau, de generații, un lemn excelent pentru făuritorii de instrumente muzicale, și cum taina se transmitea din tată în fiu, fiecare atelier își păzea cu gelozie rețeta proprie, taina băițurilor, puterea preselor și timpul necesar pentru ca lemnul verde să se transforme în instrument.

Claudio își petrecea timpul, cît era ziua de mare, în atelierul lui Andrea Amati. Băiatul de zece ani, precoce, lua uneori instrumentul din mîna lucrătorului, și privirea lui părea să spună : „Să vezi ce pot eu“ ; stătea acolo lîngă meșter, cînd acesta, în laboratorul lui de vraci, pregătea lacurile, băițurile, care dau lemnului gol nu numai culoare și strălucire, dar strecoară în materia brută și ceva din forța sufletului ; cînd Andrea ia în mîinile sale viola plată (instrument încă greu pentru mîinile copilului), îi atinge coardele, își culcă urechea pe corpul alungit, frumos arcuit, asemeni corpului viu al unei ființe depărtate, exotice : mlădios, cu luciri brun-roșcate, elastic și ușor, instrumentul trăiește ! La atingerea degetelor lui Andrea, răsar grupuri de sunete misterioase, se fugăresc fugile, se contopesc în mănunchiuri, apoi se înfruntă în cacofonie. Meșterul cu fața prelungită, bărboasă, care a intuit poate mai mult decât oricare alt cremonez taina instrumentelor, povestea uneori băiețașului despre forța aceea misterioasă, datorită căreia sunetul face să vibreze foaia de hîrtie, dacă putem da crezare simțurilor noastre înșelătoare ; forță sau — cum spunea zîmbind — *fluidum*, „asemănător cu acel ceva, cu care taică-tău explică curgerea sevei prin trupul omenesc . . . da, prin trupul viu, și această mișcare misterioasă încează dacă viața zboară din trup“.

Violele lui Andrea depășiseră de mult faima Cremonei. Neguțători, uneori trimișii unor prinți și înalți prelați, veneau din orașe depărtate pentru a se abate pe la atelierul lui Amati : „ce se pregătește, mesere ?“ ; zornăiau fiorinii Florenței, ducații mantovezi, scuzii din Fer-

rara . . . ici-colo, cîte un țechin venețian, deși *Serenissimei* nu-i prea era pe plac ca supușii ei să cumpere de la „străini“.

Breasla făurarilor de instrumente muzicale era străveche la Cremona : arta lui Amati Andrea îi stîrnea acum și pe ceilalți la întrecere. Dacă se abătea duminica pe la vreunul din ei, ieșea pretutindeni la iveală vreun instrument nu de mult făurit, care ascundea un așume secret : avea o formă nouă, meșterul modificase baițul, slăbise presele, adusese schimbări coardelor.

Atunci capetele bărboase se strîngeau deasupra mesei. Uitau că, în realitate, sînt rivali, că o gelozie ascunsă întrețese tradițiile de secole . . . Trăiau mirajul SUNETULUI. Dacă se abătea pe acolo vreun dominican cu priviri scrutatoare, putea să creadă că a descoperit o erezie secretă care își adoră idolul, corpul de culoarea frunzei veștede de trandafir, care ar putea fi luat drept leagăn sau un mic sicriu, de n-ar sta pe singurul picior negru sau nu i-ar dispărea marginea, cu mărunta-i farfurie plată, sub bărbia meșterului, în timp ce în mînă îi joacă arcușul eliptic.

Amati își păzea bine taina. În timp ce violele, aceste instrumente late și mai voluminoase, slăveau faima atelierului său, meșterul visa să făurească instrumente mai grațioase. Viola e *prea mare*, greoaie ; ar trebui un instrument mai ușor, mai jucăuș, care nu mai trebuie proptit în pămînt, nu se lasă greoi pe brațul instrumentistului, nu trebuie rezmătat de genunchi, nu-l trec sudorile pe muzicant dacă, timp de un ceas, stă încovoiat peste instrumentul său. E nevoie de un instrument mai ușor . . . mai grațios . . . în locul violei . . . *violina*, care să atingă, dintr-un singur avînt, înălțimi pînă acum nebănuite.

Amati visa la *vioară*. Împotrivirea muzicanților, capriciile colegilor de breaslă, bătaia de cap pe care și-o lua asupra-și dacă voia să creeze ceva nou și neobișnuit. Toți știau că, cu cît instrumentul e mai mic, mai grațios și mai la îndemînă, cu atît provoacă mai multă bătaie de cap și griji, plăcile trebuie să se îmbine ca și cum ar fi părțicelele aceluiași trup : și va da oare acest corp, mai mic, adîncime, sonoritate, culoare, tonalitate ? Cum se va putea lua la întrecere cu dimensiunile obișnuite, mai serioase, ale violei ? „Violino“ nu va fi oare doar o jucărie, un bibelou de preț în mîinile unor odrasle nobile, pe care îl vor arunca în momentul în care prințisorul va învăța cu adevărat muzică ?

Înima Cremonei bătea acolo, în catedrală. Sub bolți și arcade, cîntul se răspîndea cu certitudinea secolelor : împărțiți pe voci, înmulțindu-se într-un cor, împlineau lungile ceasuri de evlavie ; cînd se apropia vreo mare sărbătoare religioasă sau laică, ferestrele Domului străluceau pînă tîrziu în noapte : cel ce trecea pe acolo surprindea emoția repetițiilor, șirul reluărilor, glasul sever al dirijorului, mulțimea de semne și cuvinte magice, parcă tainice, care, la fel cu jargonul hoților, contoapeau pe dirijor, cîntăreți și muzicanți.

Marc' Antonio Ingegneri nu ocupase demnitatea de prim-dirijor al oraşului ca un muzicant de origine modestă, ploconit în faţa magistraturii urbei. Muzicianul veronez avea treizeci de ani când primise funcţia de dirijor al Domului : ştia că numai sosind ca un senior, va putea să captiveze imaginaţia cremonezilor, măgulind orgoliul oraşului. În felul acesta va reuşi să creeze acel climat, în care muzicianul vestit în toată Europa va putea găsi tot ceea ce caută în tihna unui oraşel.

Ingegneri străbătuse Italia, trăise în Flandra, colindase curţile germane şi austriece. Căutase să descopere tainele instrumentelor, ştia unde se află domnitorii iubitori de muzică, pe a căror dărnicie se putea conta.

Ingegneri îl cunoscuse pe maestrul Palestrina, în peregrinările sale îl întâlnise în mai multe rînduri şi pe Orlando di Lasso. Seri în şir, prelungite pînă la tîrziul nopţii, dezbătuseră împreună natura misterioasă a *madrigalului* şi dacă este cu putinţă ca şi în cîntul bisericesc să fie folosită această formă artistică variată, ce se avîntă liberă, tot aşa cum, acompaniat de lăută, se înalţă instrumentul cel mai frumos, vocea ome-nească, *Vox Humana*, sub fereastra iubitei ?

Ingegneri nu venise cu mîna goală la Cremona. Era un om cu multă experienţă, care se ridicase prin puteri proprii din rîndul coriştilor catedralei din Verona. Prietenii îi destăinuiseră din timp multe secrete ale primăriei din Cremona, intrigile de însemnătate vitală pentru cetăţenii oraşului, relaţiile de rubedenie, vendetele de care erau pline oraşele italiene. Ştia însă tot atît de bine că va dobîndi un prestigiu adevărat, doar dacă se va putea baza pe o autoritate mai înaltă, pe graţia princiară sau pe bunăvoinţa nobililor. Trăiau şi la Cremona nobili, se retrăgeau îmbufnaţi în casele lor de la oraş, dacă nu doreau să slujească spaniolilor, îşi aminteau cu jînd de vremea domniilor lui Visconti şi Sforza, cînd *italiană* era curtea din Milano, iar penelul lui Leonardo da Vinci împrumuta strălucire serbărilor sale.

Astfel, Ingegneri sosise la Cremona adăugînd numelui său particula plină de subînţelesuri, „nob.“, adică *nobilis*, care putea să simbolizeze, ce-i drept, şi tradiţiile muzelor propriului său meşteşug, dar însemna, în general, distincţia originii. Inchiriase o casă pe strada familiilor de rang mare. Aflase unde, la cine anume se întrunesc nobilii iubitori de muzică, unde sînt fete care, plictisindu-se, ar fi bucuroase să ia lecţii de lăută, flaut sau harpă de la renumitul maestru veronez. Aşa se făcu apoi că, nu peste mult timp de la sosirea şi instalarea sa la Cremona, *Marc' Antonio Ingegneri* conduse la altar pe Margherita de Soresina, dintr-o nobilă familie locală.

Datorită acestei căsătorii, maestrul devenise cremonez de baştină, privit cu mîndrie de cetăţeni, îndeosebi după ce cîteva culegeri dintre *madrigalurile* sale văzuseră lumina tiparului, iar prin casele melomani-

lor din oraș „dilettanti“, adică amatorii, își consacrau tot mai des serile, prin muzică și cîntece, pasiunii pentru acest gen, care începuse să renască.

Madrigalul se ivise pe buzele trubadurilor, mocnise veacuri la rînd în sînul poporului, ca să fișnească deodată, la început mai cu seamă armonizat pe patru voci. Acompaniasse inițial șoaptele îndrăgostiților, fiind alcătuit din mai multe strofe. Dar ele nu se legau una de alta, decît cel mult prin unitatea compoziției : fiecare strofă era de sine stătătoare, dominînd doar amprenta stilistică a maestrului.

Cipriano de Rore este maestrul de al cărui nume e legată „reforma“ aproape savantă a madrigalului. În locul celor patru voci, el a introdus cinci și, datorită tensiunii cromatice, a spart limitele rigide, tradiția din cale-afară de severă : cromaticii se vor război cu tradiționaliștii de-a lungul unei întregi generații. Opera lui Petrarca este principala sursă de inspirație pentru cei dintîi : fiecare maestru nuanțează, colorează, modulează după bunul său plac, vocea fiecăruia vibrează după ardoarea inimii și-a patimii sale ; în limitele textului propus, ei caută soluții și variante personale. Cromaticii aveau curînd să-i depășească pe tradiționaliștii îndărătnici, venindu-le în ajutor maeștri a căror faimă răsare din cele mai strălucitoare file ale analelor : Palestrina, Orlando di Lasso și, precursorul cu secole aproape al „dărîmării“ formei, meșterul Gesualdo, conte de Venosa. Toți aceștia au contribuit ca madrigalul să înalțe arta cîntului pe culmi nebănuite. Înlocuind tonurile profunde ale cîntului vocal cu instrumente, *Vox Humana* se putea angaja să vrăjească în ascultători, prin zborul său mai înalt, ceva din muzica celestă a paradisului.

De la atelierul lui Andrea Amati, la odaia unde lucrează Marc' Antonio Ingegneri e cale lungă. Doctorul Baldassare ținu întîi sfat cu prietenii săi : în calitatea sa de medic știa prea bine că firea copiilor e nestatornică, capricioasă, ceea ce le place azi, mîine uită. Dar Claudio — spunea doctorul — caută în toate și întotdeauna „sacra musica“, sunetul.

Vremea și-o petrece în atelierul lui Andrea, ochii îi scapără de cîte ori maestrul ia în mînă instrumentul său cel mai nou și mai drag, care s-a copt îndeajuns ca să fie desprins din presă, înzestrat cu strune, și să prindă glas.

În asemenea cazuri, maestrul scoate sunete disonante, urmărind din coada ochiului cum tresar buzele băiatului, devine neliniștit, nu-și mai află locul, gesticulează de parcă ar vrea să alunge o năpastă. Apoi își dă seama de gluma lui Andrea, se liniștește, se așează, clatină din cap, spunînd ca un om mare „e și-n asta ceva“ sau „nu e chiar așa de rău“, și rîde.

— Doctore Baldassare, cînd fiul tău se află la mine în atelier, parcă dobîndește suflet fiecare bucată de lemn și fiecare unealtă. Băieții cîntă de-a valma tot ce le trece prin minte, nimeni nu s-a ocupat pînă acum de ei, n-am observat dacă li se schimbă vocea sau dacă e ca a unor claponi. Dar fiul tău îi aranjează în cor, nici nu s-a desfăcut încă bine din scutece și dirijează. Pînă și cel mai morocănos dintre lucrătorii mei, hîrșitul de Bruno, i se supune. Ar trebui să-l dai la învățătură . . . atelierul meu nu-i ajunge. Îți spun, e prea mic pentru el — copilul *nu* în mîină are arta, e îndemînatec la migălirea lemnului și la amestecarea baițurilor, dacă i-o cer, dar numai muzica îl interesează, nu meseria, ci felul cum scapără din bucata de lemn scînteia divină, vrea să descopere unde se ascunde ea în lemn, în corde, în forma instrumentelor. E păcat să faci din băiat un cioplitor de viori. O treaptă mai sus . . . Baldassare !

Claudio merge alături de tatăl său, în veșminte de duminică, spre lăcașul maestrului Ingegneri. Doctorul și-a pus lanțul de aur, pălăria primită la Padova, e înfășurat în pelerina-i de culoare închisă, și astfel străbat Cremona, către strada nobililor. Băiatul nu trădează nici urmă de șovăială. Rar se întîmplă ca taică-său să-și închidă cabinetul și să lase pe seama nevestei soarta fierturilor și a elixirelor. Il duce de mîină pe băiat, pe caldarîmul de pietre colțuroase, dă din cap în dreapta și-n stînga, pretutindeni locuiesc pacienți de-ai lui, îl cunosc pe doctor, femeile apar în uși ; unde . . . la cine se duc oare, la o oră atît de neobișnuită, în plină amiază cînd se știe că, în zilele de lucru, doctorul îi primește, în imensu-i sort de piele, în cămașă și bonetă neagră, pe cei nevoiți să apeleze la știința lui ?

Ingegneri îi așteptă. În această epocă noțiunea de „discipol“ mai are un sens aproape biblic : așa cum Leonardo a strîns în jurul său pictorii viitorului și cum poezii au găsit ciraci care, pe lîngă știința copierii, au surprins și taina armoniei cuvintelor, la fel se bucură adevăratul maestru cînd se poate dezvălui unui suflet atent, transmițînd o fărîmă din cunoștințele sale. Doctorul Baldassare nu e nobil, dar face parte dintre patricienii orașului, și Ingegneri știe : nu e lucru de lepădat dacă, pe viitor, pentru orice boală trupească, se va putea adresa învățatului medic. Meșterul Amati i-a spus lucruri bune despre băiat, cînd venise vorba despre orchestra bisericii, care ar trebui înzestrată cu instrumente muzicale mai noi, mai moderne ; flautele s-au învechit, trompetele sînt răgușite, muzicanții nu mînuiesc cu destulă grijă violele și, în toată orchsera, nu există măcar o violină ieșită din atelierul mașterului Amati, deși cu acest instrument se atinge mai lesne pînă și zborul celui mai înalt sopran.

— *Maestro* — spunea Amati — cu durere îl las să plece din atelierul meu pe Claudio, dar locul lui se află lîngă domnia-ta. La mine a învățat cîte ceva, care îi va putea fi de folos. Nu strică dacă viitorul diri-

jor va ști și cum se înfiripă sunetul în pîntecele instrumentului ... uneori chiar ani de zile ... pînă se naște. Vei avea parte de bucurii, de-l vei lua pe lingă dumneata. E băiat bun, nu e îndărătnic, nu șterpelește nimic. Dacă se uită la cel mai încruntat dintre lucrătorii mei, fața acestuia se înseninează îndată într-un zîmbet ... are să-mi lipsească, de parcă s-ar smulge din atelierul meu ceva, *maestro*, ceva ce nu pot tălmăci cu vorba mea stîngace. Dacă aş avea în mîini viola ... aş încerca să-l cînt.

Ingegneri îl primi în încăperea interioară, ceea ce era o mare onoare din partea unui nobil. *Maestro* călătorise mult, era om de lume, se uită la băiețel. Parcă s-ar juca doar cu copilul, apasă pe cîteva clape ale clavicembalului, caută pe rînd consonanțe și disonanțe. Observă chipul băiatului : cît timp stă liniștit, cum se înțeștează de marginea fotoliului, spre a nu sări în sus și a nu opri mîna maestrului. Maestrul îi privește numai ochii. Apoi șterge ușor clapele, de parcă ar vrea să alunge de pe ele duhurile rele. Desfășoară culorile dulci ale unui madrigal, pe acesta copilul nu-l putuse auzi înainte, zilele acestea se născuse sub mîinile maestrului.

— Cîntă !

Murmură cîteva cuvinte ale cîntului, pentru a-l porni. Băiatul preia cîntecul, fredonează încet, doctorul se retrage într-un colț, privește cu ochi sclipitori examenul, ascultă cum vocea curată de sopran se înalță în slăvi, dincolo de sunetul zornăit al coardelor, zboară ca o pasăre, nu uită nici o clipă de armonie, alunecă cu siguranță atunci cînd Ingegneri o pune la încercare, lucrează cu fiorituri, cu variațiuni jucăuse, colorate și apoi, cu vocea-i adîncă de bariton, pe care doar știința i-o înfrumusețează, se alătură fredonînd, pentru a-l lăsa, a-i da impuls băiatului. Se deschide ușa — intră soția maestrului, pe cap cu boneta plină de mărgele a doamnelor nobile, cu ochi zîmbitori, într-o mîină cu tava încărcată cu prăjituri și în cealaltă cu cana de vin, dar se oprește în ușă, privește băiețelul cum stă și rîde, vocea-i strălucește, ochii îi joacă învăluiți parcă de nori albi și ușori, dirijează tactul, dă el intrarea pentru *maestru* ... așa cîntă ei, pentru că Ingegneri, uneori pe jumătate în glumă, mai fredonează și cîte un cuvînt din text, îi aleargă mîinile pe clape ; la un acord face semn, se oprește.

— Trebuie să înveți încă mult, Claudio !

Din ochi îi face semn tatălui, care privește întrebător, nesigur, la maestru. Ingegneri se gîndește cît de curioși sînt tații: de cîte ori n-o fi stat doctorul adîncit în gîndurile sale în *propriul* său atelier, atunci cînd el trebuia să decidă asupra vieții și morții, cînd de pe buzele lui așteptau pacienții, tată, soție, unicul cuvînt al speranței sau al sorții nemiloase, al sfîrșitului apropiat. Și acum, același Baldassare Monte-

verdi stă aici, întrebător, zbatîndu-se între speranță și teamă. Ce va spune maestrul, are talent băiețelul ?

— Are multe, foarte multe de învățat Claudio, căci împărăția muzicii e infinită. Dar nu mai e la început. Domnul i-a deschis urechile ca s-audă cu ele, sufletul lui e în stare să primească armonia cerească. De-și va face cuvios lecțiile, va rămîne una dintre speranțele frumosului nostru meșteșug, chiar și atunci cînd, din voința naturii, își va pierde peste cîtiva ani vocea îngerească de azi... Cîți ani ai, fiule ?

— Voi împlini curînd doisprezece.

— Ești flăcău mare, destul de puternic ca să-ți începi ucenicia. Fiindcă să știi, fiule, un timp tu vei fi ultimul dintre toți. Va trebui să-ți slujești colegii, te vei așeza la pupitrul lor, de vor fi bolnavi, sau — așa cum se mai întîmplă în Cremona noastră afurisită — de se vor îmbăta, mizerabilii. Vei sta lîngă mine și cînd vom încerca pe instrumente cum sună ceea ce s-a înfiripat pe hîrtie. Cunoști notele muzicale ?

— Meșterul Andrea m-a învățat. Nu e greu...

— Aparent nimic nu e greu. Dar așa cum primul om, cine știe cine, o fi fost și cînd, a zgîriat primele litere în piatră, pe lut sau pe o tăblie de ceară... cît de mult s-a îmbogățit de atunci știința scrisului ! Au descoperit turnarea literelor în plumb și, ungîndu-le cu vopsea, le imprimă cu presa pe hîrtie, făcînd astfel cărți. Așa-i și cu notele ; cît de multe mocnesc în aceste căpșoare de vrabie ! Sunetul, Claudio, nu-i atît de simplu cum e cuvîntul... vorbirea. E mai mult și mai puțin, căci muzica urmează versurile, însoțește cuvintele, are drept scop să exprime înțelesul lor mai adînc. Dar poate că totuși, cuvîntul e acela care, mai devreme decît cîntecul, a sărit ca o scînteie din mintea omenescă... Iată de ce, Claudio, trebuie urmărit cuvîntul omenesc, așa cum un șoim își pîndește stăpînul, ca apoi — după ce i-au scos din cap scufia cu mărgelă — să se avînte, să zboare, să lase în urmă atmosfera terestră, să zburde în strălucirea sferelor cerești... Da, da, Claudio, sînt mii și mii de lucruri pe care nu le cunoști încă și nici nu le poți cunoaște : toate sînt taine ale frumosului nostru meșteșug. Vei putea surprinde, de ești răbdător și de vei ști să auzi, ceea ce altora le rămîne ascuns. Vrei să rămii la mine, fiule ?

Doctorul se înclină în fața maestrului. Mîna și-o întinse spre geanta de la șold, dînd a înțelege : nu dorește învățătura pe gratis. Ingegnerii îl opri, rîzînd, cu gest de nobil :

— Despre asta vom vorbi mai tîrziu, doctore Baldassare.

Apoi se înțeleg îndată că băiatul va trebui să copieze și note muzicale, cînd corul bisericesc va prezenta program nou, și știtele trebuie împărțite la voci.

— Azi stai și tu jos, fiule !

Masa bogată amintea de Veneția ; maestrul adusese de acasă culorile strălucitoare ; cuverturi, covoare, sobă de teracotă, pe pereți câteva tablouri. Unul dintre ele aprinse imaginația băiețelului : tabloul Nunții din Caana, cu scena ospățului bogat, în care purpuriul caftanelor și rubiniul vinului se amestecă cu cerul de azur și cu lemnul de trandafir al instrumentelor muzicale. Castroane mari, rotunde, se întind pe masă, oaspeții dau să apuce bucatele cu mișcări lente, dar îi oprește semnul Învățătorului : chipul îi e diafan, luminos, ochii parcă i-ar surîde, pe fața lui fină, blondă, străbate, ca prin ceață, stălcucirea razelor de soare, pe cutele veșmîntului joacă pete de lumină. Intr-un colț al tabloului, liane, flori, cățeluși, trupuri mici și moi de copilași. Claudio privește tabloul.

— L-a făcut un meșter din orașul meu. Paulo Cagliari. Desigur, *messere*, ai auzit de el.

Se uitau cu evlavie la tablou, și era acum rîndul lui Ingegneri să-și arate comorile : câteva instrumente rare, fluiere ce se asemănau cu pipele, un fel de lăută pîntecoasă, un instrument lung cu coarde, al cărui gît se încolăcește capricios ca un vrej. Un mecanism cu apă, care dă glas unor tuburi de orgă, o tobă minusculă, acoperită cu piele de șarpe, degetul cel gros bate ritmul și Ingegneri învie și sufletul acestui mic instrument.

Amfitrioana toarnă zîmbind și băiețelului, după moda cea nouă, într-un grațios pahar din cristal de Murano : corpul sticlei e încins de vinul greu ce curge auriu. În timp ce Claudio contemplă bucată cu bucată noile minuni, maestrul povestește oaspeților despre călătoriile lui depărtate. Amintirile sale au lăsat departe, în urmă, Italia, străbat acum orașele Flandrei, unde cite o magistratură are orchestră și cor la fel ca episcopii sau ca însuși Sfîntul Părinte. Dar a umblat (și aici își scade glasul, dînd parcă a înțelege că nici un slujitor al Inchiziției, care ar pîndi pe-aici, n-ar putea auzi ceea ce va spune el acum) și în ținuturile protestante ale Imperiului German, unde au rupt cu ceremoniile Sfîntei biserici, nu se mai oficiază liturghii, se cîntă psalmi, iar în timpul Patimilor, din săptămîna luminată, răsună cele mai frumoase cantate. Cînd își termină povestirea, Ingegneri descrie un cerc larg cu mîna, dînd a înțelege că muzicanților li-e deschisă lumea întregă.

Maestrul de parcă ar medita, repetă cu vocea scăzută : care ar fi ordinea învățaturii ? Cum de urcă studiosul conștiincios, care își transformă meșteșugul în artă, în sfere tot mai înalte, unde este punctul în care talentul precoc depășește de pe acum muzicanții obișnuiți ai bisericii, pe care magistratura sau administratorul bisericesc îi plătește atît de zgîrcit. Dacă totul merge bine, spune maestrul, în doi ani vei învăța tot ce e necesar, fiule . . .

Se ciocnesc paharele. Restul e doar ceremonie de rămas bun. Maestrul Ingegneri eliberează, cu grație, pe tată și fiu.

În locul glasului blînd al lui Andrea Amati, băiețelul fu condus din acea zi de voința fermă a maestrului Ingegneri. Nu avea voie să alerge la copiii de pe stradă, să-i înfrunte cu săbii de lemn, să se ia la întrecere cu bețe și mingi grele de piele.

— Trebuie să-ți păzești mîna. O singură mișcare și se rupe o vînă, încît rămîi infirm pe viață : nu mai simți suprafața fină a instrumentului. Ești muzician, Claudio !

Dimineața stă în vîrfurile picioarelor la pupitrul înalt, luptîndu-se cu somnul ce i se lasă greu pe pleoape. Scutură stropul de cerneală ce i s-a rotunjit pe pană, suspină adînc și începe să aștearnă notele. Pînă după-amiază trebuie să fie gata cu vocile : la biserică încep repetițiile și maestrul împarte foile fiecărui corist și muzicant. În timp ce copiază, începe să îngîne, cu vocea-i subțire de sopran, motive din *Responsoria Hebdomadae Sancte*. I se dezvăluie pe încetul lumea „vocilor“, se obișnuiește cu alterațiile, variațiunile, înfloriturile maestrului, care, la început, i se păreau niște semne necunoscute, de nedeslușit. Îl observă pe Ingegneri, cum se instalează la clavicembal, citește notele, degetele-i execută cîte un pasaj, îndreaptă, șterge, modifică. Sau își scoate flautul și degetele lui lungi, nervoase, aleargă pe instrument, aruncă o privire spre băiețel, atunci zîmbește ușor : artă și joc agreabil se îmbină într-însul — din coada ochiului își observă elevul, dacă acesta simte că e părtaş la un fel de minune de nepătruns : maestrul creează !

A iscodi geniul maestrului : cum începe ? De unde pornește motivul ? Cînd capătă forme definitive variațiunile întortochiate, care se fugăresc unele pe altele ? Unde înnoadă cu mîna liberă firele ce se desîră și par a se rupe ? Și, iată, deodată totuși le adună, le curăță de zorzoanele de prisos. Piesa muzicală e gata . . . Trupul nud al madrigalului, acesta e scheletul, pe care îmbracă apoi haina strălucitoare a variațiunilor.

Cînd rămîn numai ei doi — căci mulți îl caută pe maestru, tot orașul lui i se adresează dacă se ivește vreo problemă, doleanță, greutate în legătură cu muzica — îi pune în brațe greaua violă : încearcă ! Abia de-i arată ceva. Așteaptă ca el să folosească cele învățate în atelierul lui Amati, elementele meșteșugului. Mai mult . . . tot mai mult pretinde de la Claudio. Aparent, nici nu-l învață. Îl pîndește cu coada ochiului : unde greșește o poziție, cînd e nesigur, cînd se poticnește de vreo pedică neașteptată. Ca și cel care e aruncat de pe mal în apă — încearcă

să înoți singur ! O mișcare a lui Ingegneri ar fi de-ajuns ca să se îndrepte pe coardă degetul subțire al băiatului, și, dacă îi dă în mână instrumentul de suflat, îi cere să-și regleze respirația cu tot atîta siguranță ca și maestrul. E nespus de frumos cînd Ingegneri cîntă la viola da gamba. De parcă s-ar înălța din ea un sunet nepămîntean și, uneori, un cînt îngeresc atît de dulce, cum n-a auzit niciodată în atelierul lui Amati. Maestrul cîntă la *toate* instrumentele, e nițel vrăjitor și dinadins îl farmecă pe băiețel cu magia muzicii, cînd una și aceeași melodie o trece de pe un instrument pe altul : învaț-o ! Nu-i dă exerciții, nu-i impune lecții. Numai că, de la o zi la alta, îi pretinde lui Claudio Monteverdi, băiatul de doisprezece ani, să știe totul.

Ingegneri e copleșitor și capricios. Dar băiatul îi este recunoscător că nu-l tratează ca dascălii de școală. Nu țipă la el, nu ia bățul. Uneori nici nu înțelege ce-i spune, căci maestrul vorbește cu el ca și cu muzicanții săi adulți . . . da, de parcă ar uita uneori că băiatul abia ajunge la pupitrul de scris. Își consideră discipolul un *adult* deosebit, care n-are încă loc în orchestră sau printre coriști doar pentru că degetele-i sînt prea scurte, deocamdată, pentru instrument, sau fiindcă-i e prea scurtă respirația. Peste tot el trebuie să cînte „*primo*“, de parcă ar sta de pe acum în primul rînd și lui i s-ar supune toate vocile.

Casa lui Ingegneri e destul de departe de cea a medicului, astfel încît s-au înțeles ca, la prînz, băiețelul să ia masa la maestrul. Belșugul nu-i prea mare, stăpînul casei abia folosește vinul, în schimb la masă îi place să glumească, să facă spirite hazlii, care nu sînt întotdeauna pentru urechea băiețelului ; atunci donna Margherita ridică un deget, cu o spaimă glumeață. Da, maestrul Ingegneri e om umblat prin lume, care pare să fi poposit în orășel doar pentru odihnă ; cînd e bine dispus face să apară înaintea ochilor lui Claudio peisajele Flandrei, Romei, Napoleonului, Curtea regelui Franței, toate țările pe unde a umblat. Deodată își întrerupe povestirea, lasă cuțitul, aproape la mijloc de frază, se grăbește la masa de lucru, începe să înșire pe hîrtie capete de vrăbii. Doamna îl știe, îi face semn zîmbind murește lui Claudio, să-și mănînce mărul. Maestrul însă nu-l slăbește din ochi, îi scapără privirea, vrea să știe dacă îl observă micul lui ucenic : cum merge creația. După aceea se ridică. Pune în mîna lui Claudio flautul și îi așează în față notele : încearcă asta . . . am scris-o ca pentru a fi cîntată de un flautist nepri-ceput, care abia acum începe să-și exerseze meseria. Din coada ochiului observă cum se răspîndește roșeața indignării pe chipul băiețelului : privește — cînd colo dă de un solo de flaut dificil.

După-amiază studiază. Maestrul scrie tema de bază. Claudio trebuie să construiască contrapunctul. Lucrul acesta trebuie să-l știe orice muzician, pînă și în vis, e doar alfa meșteșugului, aici maestrul nu cunoaște

îndurare. Parcă numai de uituc ce e, înainte de a-l lăsa să plece, îi dă trei teme: pînă dimineață le lucrezi și mi le aduci!

Vîrsta aceasta a copilăriei e ca un urcuș groaznic și, totuși, minunat. Donna Maddalena, mama lui, care dădăcește un copil după altul, privește îngrijorată cum i se întoarce acasă, seara, din casa maestrului, odrasla cu ochii încercănați, obosit, sleit; îi pîndește somnul: extazul irumpe și acolo, în cuvinte de muzician, parcă ar vorbi cu duhurile. Îi spune tatălui: nu vede oare doctorul că băiatul e bolnav, veronezul l-a fermecat, degeaba și-a luat nevastă o fată de nobil, pînă la urmă va sfîrși în temnițele Inchiziției.

Dar ochii doctorului privesc încîntați la fiul său: a mai crescut, s-a făcut flăcău înalt, bine legat, i se schimbă tocmai vocea, treaptă spre vîrsta bărbăției, desigur își pierde vocea frumoasă, curată, de sopran, dar oricum nu intenționa să facă din Claudio corist. Acasă e blînd și liniștit, știința instrumentelor o împărtășește numai fratelui său mai mic, Giulio Cesare. În casa Monteverdi (tatăl doctorului a fost tot cioplit de instrumente) au mai rămas cîteva instrumente muzicale. Instrumente uriașe cu coarde, semănînd a cap de cal, un fel de lăută, o harpă pitică. Cel mai tinăr Monteverdi își privește mirat fratele, cum i se zbuguesc degetele sprințare: el are doar șapte ani... rîde cînd Claudio scoate din învechitul cap de cal melodia dulce a vreunui madrigal.

Într-o seară, chiar doctorul îl roagă să-i arate ceva din știința lui. Tatăl e obosit, uneori se necăjește pînă seara tîrziu cu pacienții, de multe ori îl cheamă și noaptea, se odihnește după o zi întreagă de consultații, luări de sînge, clistire. Muzica îi ostioiește oboseala, și Claudio îi arată cu plăcere ce a învățat în acea zi. În astfel de cazuri, se deschide uneori ușa, intră Andrea Amati, aduce cu el ucenici și de prin atelierele vecine. Într-o seară, scoate un instrument înfășurat într-o pîslă moale, ca și cum numai din întîmplare s-ar afla la el, i-l întinde: a fost făurit recent, încearcă-l băiete!

Medicul vede cum se îmbujorează chipul lui Amati, mîna i se încăleștează pe marginea mesei, privește încordat cînd Claudio își potrivește instrumentul sub bărbie, ciupește coardele, răsuște micile chei aflate pe gîtul instrumentului, acordează, întinde mîna după arcuș. Ochii i se opresc asupra acompaniamentului de madrigal pe care i l-a dat Ingegneri drept exercițiu de seară. Cîntărește din priviri rîndurile, ochii îi aleargă pe partitură: e scrisul maestrului, semne ale căror înțelesuri nu mai sînt pentru el o taină. Instrumentul nou, bombat, aproape necunoscut, dă glas madrigalului, micuța Maria Domicilla se retrage într-un colț, în ochii lui Amati se ivesc lacrimi: pe vioara lui Amati răsună, în casa Monteverdi, primul concert.

Tipograful de note muzicale din Veneția a încadrat într-un chenar împodobit coperta micului volum : *CANTIUNCULAE SACRAE* — strălucea pe toate cele cinci sute de volume pe care poștalionul le adusese la Cremona. Seara, doctorul Baldassare dădu o masă în cinstea autorului în vîrstă de cincisprezece ani, la care luă parte maestrul Ingegneri împreună cu soția, donna Margherita. Doctorul cercetă îndelung volumul simplu, dar atrăgător, care, bineînțeles, fusese tipărit pe cheltuiala sa. Îl trimisese aceluiași Angelo Gardano, care, la timpul său, tipărise și teza de doctorat a tînărului medic din Padova. Băiatul se eschivase, dar tatăl, potrivit principiului „scripta manent“, fusese dispus să arvunească, pentru gloria viitoare, banii cu greu încropiți.

Sacrae Cantiunculae Tribus Vocis — spune titlul — *Claudii Monteveridi Cremonensis — egregi Ingegnerii discipuli LIBER PRIMUS* ... cîntece pioase pe trei voci : prima carte a lui Claudio Monteverdi din Cremona, discipolul eminentului maestru Ingegneri, apărută în tiparnița lui Angelo Gardano, anno Domini 1582.

Doctorul scoase o sticlă de vin dulce de pe coastele Vezuviului, prîmîtă în dar de la un pacient. În timp ce se ciocneau paharele, ochii tatălului iscodeau cu îngrijorare fața renumitului maestru. Ingegneri rosti încetișor :

— Acesta-i numai începutul, doctore, și eu, în ce mă privește, aș mai fi așteptat cu tipărirea, desigur ... în ziua de azi nu strică dacă ne impunem atenției ... în acest fel se poate doar înainta. De altfel, acesta e Liber Primus : de aici vom urmări evoluția. Îmi ceri părerea ? Această muzică pe trei voci însoțește, încă destul de slugarnic, textul, dar nu-i nimic ! Mai are încă destul timp să se desprindă de el ... Iată, de exemplu, *Aleluia* ; e mai degrabă lucrarea unui elev sîrguincios, decît ghiarele de vultur ale unui viitor talent. Asta o spun, doctore, pentru că, de cînd, pe propria dumitale cheltuială, ai tipărit în mod atît de lăudabil compoziția lui Claudio, băiatul a progresat cu pași uriași în aceste luni. Potrivit vîrstei sale fragede, s-a ocupat doar de texte bisericești pioase, dar de va mai crește puțin, îl va captiva, desigur, madrigalul de dragoste. Acum însă ar trebuie să-l patroneze cineva ... nu, să nu spui nimic, doctore. Pe unul aș putea să-l și numesc. Mă gîndesc la nobilul domn Fraganesco, rudă a soției mele ... un mare iubitor de muzică. E din vechea familie a Ghibelliniilor, vechi partizani ai Împăratului, așa că îl privește cu ochi buni și regentul din Milano. Din cuvintele sale

mi-am dat seama că nu i-ar părea rău dacă Claudio i-ar dedica lui următoarea, adică a doua sa culegere.

Băiatul, a cărui soartă o dezbăteau cei mari, ședea la locul lui, în mantaua sa de culoare închisă, și în pantaloni-ciorapi lungi, albaștri. Se uita scurtător la maestrul său; în astfel de cazuri, privirea îi era pătrunzătoare, strălucitoare, dar ochii i se bulbucau parcă în orbite, dominînd întreaga față. Capul oval se apleca înainte, buza de jos, cărnăasă, se încorda, de cele două părți ale ei începuseră să i se ivească tuleiele, deși nu le atinsese încă briciul bărbierului. Părul îi era dat pe spate: se întorcea pe frunte într-o singură şuviță lată, ondulată. Gulerul alb, răsfrînt, încadra plăcut acest chip de băiat preocupat, inteligent. Ingegneri arată mîna lui Claudio:

— Mîna de muzicant: cuprinde de pe acum chiar gîtul gros al violei, al noilor viori aproape de două ori. Dar aveți grijă de el; nu-l lăsați să taie lemne sau să sape în grădină... să nu pună mîna pe arme... cel mult să dueleze cu florete ușoare, să învețe a umbla cu pistolul: un muzicant călătorește mult, trebuie să fie pregătit pentru orice eventualitate. Să aveți grijă de mîinile lui, nu cumva să se infecteze în jurul unghiilor, sau să i se cuibărească vreo boală printre degete. Dumneata ești medic...

— Și dacă domnul Fraganesco acceptă să-l ia sub protecția sa?

— Doctore Monteverdi, Cremona e un biet orașel. Eu mi-am căutat odihna după multe peregrinări, de asta am ancorat aici. Desigur, de vrea cineva să cultive podgoria părintească, o poate face și aici. Dar băiatul trebuie să ajungă mai departe, să se șlefuiască, să se învîrtă prin marile țiguri. Unde? La Milano, Florența, Napoli, Roma, Flandra, Paris, Germania, Viena. Să nu se mulțumească doar cu ciolanul pe care i-l aruncă stăpînii zgîrciți ai orașelor. Ca să poată însă ajunge departe, are nevoie de protectori. Mie nu-mi folosește la nimic dacă se duce de aici, fiindcă pe *maestro* îl doare cînd îl părăsește ciracul și duce cu el, ca pe un dar al zeilor, ceea ce i-a transmis. Dar rînduiala vieții cere ca băiatul să se pregătească de drum. Nu azi încă, și nici mîine. Poate peste doi ani. Pînă atunci să învețe. Educă-l în așa fel pe Claudio, încît să facă față oricărei împrejurări. Să danseze, să vorbească în *dolce stil nuovo*, să mînuiască iscusit floreta, să știe care e vinul bun ce nu i se urcă ușor la cap. Și să-și aleagă cu băgare de seamă protectorii.

— *Maestro*, madrigalul pe care vi l-am arătat ieri...

— Claudio, doar nu te supără că vorbim despre soarta ta? Uite, cînd îți vorbesc de protector, îți vreau binele. Privește la tatăl tău: cît de arse de acizi și de cicatrizate îi sînt mîinile, cît de mult a trebuit să muncească pînă a ieșit de sub tipar această cărticică. Face orice pentru tine, el te-a adus și în casa mea, fiule. Și, vezi, tu trebuie doar să în-

veți . . . Dar nu numai de la mine. Încă nu știi destul. Deunăzi am văzut că buchiseai literele grecești. Nici latinește nu știi deajuns. S-a deschis și la Cremona Universitatea, chiar dacă nu e atît de vestită ca marile Alma Mater : ce te împiedică să o frecventezi ? Să-i audiezi pe filosofi : e demn de un muzicant. Cizelează-ți mintea cu Platon. Și, încă o dată, gîndește-te la tatăl tău, ca odată și odată să-i poți răsplăti tot ceea ce a făcut pentru tine . . .

Ingegneri se ridică, strînse aproape emoționat mîna mare, de medic, a tatălui.

— *Maestro*, e o mare cinste pentru casa mea această seară. Nu numai fiindcă dumneata ești maestrul fiului meu și doamna e a doua lui mamă. Dar pe fruntea dumitale . . . strălucește geniul. Sînt sigur că fiul meu alege o cale bună, dacă o urmează pe aceea a dumitale.

Pietro Bozzola, librarul cu barba rasă, ca a umaniștilor, se înclină în fața nobilului Fraganesco.

— Cît costă tipărirea madrigalurilor băiatului ? Poți să-mi recomanzi un tipograf ieftin ?

— Signore, de v-ați hotărît să puneți o piatră la străvechea glorie a Cremonei, atunci v-aș recomanda tipografia din Brescia a meșterului Sabbio. Lucrează cu jumătate de preț mai ieftin decît răsfațații de venețieni. De voi putea scoate lucrarea în vitrina bottegei mele, desigur că mulți o vor cumpăra. E pentru înălțarea sufletului, dar e și madrigal : aceasta va atrage atît pe cumpărătorii mireni, cît și pe cei laici. Vor cumpăra și pacienții doctorului . . .

— Dumneata maestre, te pricepi la muzică. Ce sînt aceste madrigaluri.

— Domnul Ingegneri mi-a făcut onoarea de a mă invita în casa sa la un mic concert. Au fost acolo cîțiva cîntăreți din corul Domului, maestrul însuși a cîntat la viola de gamba. Auzind madrigalul, signore, mi-au dat lacrimile. Căci, mai ieri, micul Claudio țopăia încă împrejurul tatălui său, de cîte ori doctorul Baldassare pornea să-și viziteze bolnavii. Cîți copii am văzut crescînd așa, dar cui îi păsa de ei ? Acest băiat mi-a intrat însă de mai multe ori în prăvălie, cînd tatăl său comanda cîte o carte. Căuta, scotocea și el mereu, încît îi spuneam : poți veni oricînd și singur, fiule, te poți uita cît poțestești : nu mi-aș fi închipuit însă niciodată că un maestru atît de mare, cum e domnul Ingegneri, nobil, el însuși să pună mîna pe instrument și să cînte opusul discipolului său. Era așa de frumos cum cîntau . . . pe patru voci, apoi instrumentele . . . La Brescia le-ar tipări ieftin, dacă ați garanta, signore, iar din venitul ce s-ar realiza, jumătate ar fi al domniei voastre, un sfert al

meu : . . un sfert să primească bietul doctor pentru tot ce cheltuiește cu băiatul. Dacă rămînea la Amati, cîștiga de mult, dar așa . . .

— Să avanseze suma ?

— Acesta e obiceiul . . . o dată ce pe lucrare figurează dedicația cu numele domniei voastre.

— Să-i scrii însă tipografului, *messere*, că . . . da . . . ar putea să-mi culeagă numele cu litere mai groase, mai bătătoare la ochi . . . Văd că băiatul scrie și aici, așa cum se cuvine, cine îi e maestru . . . Ingegneri ? Dacă așa se obișnuiește ! Și numele meu : cum, numai așa ? Signor Francesco Fraganesco ? Fără nici o titulatură ? Fără nici o distincție ? Poate măcar atît că „*egregius*“ sau „*nobilis*“ . . . În Lombardia aceasta e cel puțin atît, cît un conte la Napoli ! Noroc că cei de pe aici știu cine sînt Fraganescii ! Treizeci de scuzi înainte ? Dacă trimiți cartea la Brescia, *messere*, poți veni după ei. Ți-i plătesc.

După un an nu era nici un cetățean familiarizat cu treburile Cremoniei, care să nu știe că băiatul nițel distrat, purtînd mantie scurtă, al doctorului, elevul domnului Ingegneri, are două compoziții tipărite și că a treia culegere se află sub tipar, la Veneția. Deunăzi, doi canonici din Siena au intrat în librăria lui Bozzola, interesîndu-se unde stă onorabilul maestru Claudio Monteverdi, autorul *Madrigalurilor Spirituale pe patru voci*. Ar dori să le scrie o *motetta* sau o compoziție chiar mai mare pentru corul catedralei lor. Bozzola rîdea, aștepta efectul : și-a trimis ucenicul după Claudio și, după cîteva minute, intră fugind Claudio, cu suflitul la gură, îmbrăcat într-o hăinuță scurtă, fără șapcă, rostind drept salut un mare *laudetur*.

Noul volum reunea într-un buchet lucrări pe trei voci : coperta vestea și de astă dată că autorul este discipolul recunoscător al maestrului Marc' Antonio Ingegneri. Douăzecișiuina de canzonete, compoziții mai mici, pe trei voci : jucăuse, proaspete, capricioase, de parcă doar în joacă le-ar fi risipit ca pe niște strijături de atelier. Pe copertă nu se mai află numele vreunui mecena, al vreunui protector. Tipograful din Veneția avansase el cheltuielile, iar meșterul Bozzola le recomandă cu plăcere atît celor din oraș cît și străinilor.

În timp ce librarul se laudă cu gloria orașului în casa lui Ingegneri reînvie zi de zi lupta — uneori în cele mai felurite forme — dintre maestru și discipolul său. Claudio stă și privește frămîntat unele părți din misa maestrului. Degetul i se oprește întrebător la cîte un pasaj : atunci devine atent și Marc' Antonio, dar nu spune nimic. Pînă a doua zi poate îl și transcrie. Dacă, drept odihnă, își completează vreunul din opurile celor opt volume de madrigaluri, apărute pînă acum, degetele lui Claudio alunecă pe clavicemba, chipul lui e numai un zîmbet, ast-

fel execută cel dinții acompaniamentul. Deodată se oprește, privește către maestru. Ingegneri se înfurie, înjură printre dinți, pînă la urmă tot se așează. Șterge, îndreaptă, scrie din nou. Claudio a învins. Maestrul, pe care mulți îl numesc „Divino“, așa cum odinioară era numit Petrarca și, mai tîrziu, Aretino, într-un surtuc de lucru peticit la coate bate în masă cu cărbunele de scris, apoi se ridică, apucă instrumentu-i preferat, viola da braccio, caută, de parcă ar lua cu asalt melodia ce dă să fugă. În cele din urmă o prinde. În astfel de cazuri capul lungueț al lui Claudio se apleacă înainte și rîde. Se cunosc unul pe celălalt, maestru și discipol, sînt atunci fericiți.

Dar și Ingegneri conduce cu siguranță, în felul său, fără greș. Își lasă discipolul să rătăcească prin propriile lui hățîșuri. Aparent, aproape că nici nu se ocupă de el, de parcă nu l-ar interesa ce face Claudio. Băiatul e deprimat, rupe partitura, o lasă baltă. Se ridică, iese în jurul casei, se întoarce, se așează, o ia de la căpăt. Nici de astă dată nu merge. Refuză îndărătnic din cap cînd donna Margherita îi aduce un pahar cu lapte. De partea cealaltă a străzii e biserica Sfîntului Bartolomeu, de cîte ori trece pe lîngă ea ascultă : e Recviem. Bătrînul cantor îl cunoaște, firește, pe discipolul Divinului maestru. Il lasă la orgă. Fiindcă se cîtește slujba, străvechiul instrument tace. Dar cînd îi vine rîndul celei de a treia cîntări, orga prinde deodată glas sub degetele lui Claudio. Ele aleargă cu o iuteală de vrăjitor, o grădină fermecată își deschide parcă florile triste și, într-un mod curios, din amestecul de tînguire și jale, se încheagă totuși o viziune luminoasă, paradiziacă. Cei îndoliați lăcrimează, parcă mai puțin îndurerați, ministranții privesc în sus și îi șoptesc preotului : „cîntă Claudio“. Acum cel care oficiază slujba se orientează după degetele băiatului și biserica se umple de-o blîndă evlavie, alinătoare și împăciuitoare. Cînd cei îndoliați se îndreaptă spre ieșire, se opresc, șovăind. În tulburarea sa, văduva spune „messere“ în loc de „tu, Claudio“, și ar strecura chiar un scud în palma băiatului, dacă acesta n-ar spune, cu ochii limpezi și pătrunzători : „Mi-am amintit de regretatul, toamna trecută, ne-a adus un coș cu mere“. Salută și aleargă înapoi spre casa Ingegneri, unde îl găsește pe maestrul aplecat asupra unei compoziții de Monteverdi, pe jumătate terminată.

„Încearc-o la clavicembalo“. Maestrul a modificat cîteva măsuri, a schimbat o anumită succesiune și unele semne. Acesta e acompaniamentul, de după care trebuie să țîșnească triumfător cîntul madrigalului. Maestrul nu se poate stăpîni : cu vocea-i catifelată de bariton începe să cînte textul. Divinul, desigur, nu se mai produce în public, asta i-ar jigni demnitatea, dar aici, în casă, se transformă din nou în vechiul cîntăreț de cor din Verona, care răzbește în viață pas cu pas. E ceasul împăcării : meșter și discipol se contopesc fericiți, fără invidie, în

creația băiatului. Incep din nou, între timp ușa se deschide, intră donna Margherita, în mâini cu micul ei gherghef. „Diseară mă duc la doctor, și-am să-i spun ce știe băiatul“. Se gîndește că-i va putea cere totodată lui Baldassare și o alifie pentru glesna ce o doare. Deodată însă devine atentă la text: cum, tot băiatul l-a scris? Dar acesta nu mai e un text pios. Vorbește despre cîmpin, livezi, despre iubita care se apropie, de-a dreptul despre „amare“¹, despre căprioare ce zburdă, fructe moi și aurii; parcă totul s-ar trezi deodată la viață, cu o zi înaintea lunii mai...

5

Are doisprezece ani... În buzunarul mantiei sale scurte se află două scrisori. Doi binevoitori din Cremona, padre Canisio, canonicul cucernic, și contele Marco Verità, în felul acesta l-au răsplătit pentru că lor le-a dedicat prima și a doua *Carte a madrigalurilor*: i-au înlesnit drumul în capitală, la Milano, la președintele Senatului, domnul Jacomo Ricardi. Din locuința-i sărăcăcioasă a pornit la drum dis-de-dimineață, ca mai întîi să dea o raită prin imensul oraș, înainte de a se hotărî să-și predea singur cererea viitorului său protector.

Aseară, sosind cu poștalionul din Cremona, nimerise în labirintul străzilor învolburate. Bariera era încă deschisă, la poarta orașului văzuse mușchetarii spanioli, hîrțiile i le cercetase — cu ochelarii pe nas — un scrib andaluz, cu mutră de țigan, dînd din cap nemulțumit fiindcă la întrebarea lui, pusă în spaniolă, Claudio îi răspunsese în italiană. „Puteai să înveți limba Regelui tău, băiete!“ — se răstise la el, aplicîndu-i pe pașaport pecetea cu emblemă, în mijlocul căreia se lăfăia, pe un scut în formă de inimă, vulturul *austriac* cu două capete.

Orice oraș își primește dimineața înfățișarea. În piața Domului tocmai se schimbau străjile la poarta palatului guvernatorului. Pe coifurile cu creastă se legănau pampoanele roșii, bocăneau bocancii de fier, în față o companie de lăncieri, în spatele ei un batalion al mușchetarilor. Ofițeri cu pălării uriașe și pene ce fluturau, cu mustăți răsucite și barbișoane ascuțite, se uitau trufași, cu priviri fixe, la trecători, dintre care nici unul nu s-ar fi încumetat să încrucișeze măcar calea străjii ce trecea. Răsună trompeta, sunetul ei puternic, strident și străin,

¹ A iubi (în limba italiană).

se rostogoli ca un tipăt peste pietrele colțuroase, ascuțite, ale străzii : Claudio își astupă speriat urechile, fiindcă ura această îngîmfată disonanță spaniolă.

Era într-o vineri. În această zi, slujbele se țineau lanț prin biserici, în cârciumile și ospătăriile din oraș nu se putea servi decît zeamă lungă și, cel mult, pescărie. Inchiziția veghea cu strășnicie ca în această zi să nu fie veselie, să n-aibă loc cununii decît „*In extremis*“, nu erau botezuri, iar de se ținea vreun tîrg, erau reduși la tăcere saltimbancii, păpușarii și măscăricii. În orașul Milano, nu se putea organiza nici o „*rappresentazione*“, teatru, dramă, scenetă sau cîntec, de îndată ce umbra zilei de vineri se lăsa peste oraș.

Stătea în fața intrării Domului. Uriașa clădire din marmură albă, cu dimensiunile-i teribile, părea o citadelă înfricoșătoare : un întreg oraș, construit de șirul lung al generațiilor ce se succedaseră timp de veacuri. Azi se înalță încă acolo, în marginea ce închide marea piață, în minunata-i dantelărie de statui. Norodul se îmbulzește înăuntru, vede de pe scări, chiar și în faptul dimineții, cită lume este pe străzi, hai-manale, denunțatori, cuvioși : ca și cum veșnic ar tălăzui marele oraș, calești, călăreți, trăsuri, căruțe... cavalerii spanioli trec pe armăsari împlătoșați, urmați de scutieri fercheși, în plundrele lor colorate, străjeri cu alebarde, se adună toți în fața catedralei.

Piața se închide parcă și, în același timp, pare a se lărgi, cu toate acestea, fără margini. Orga dă glas unui vechi motet. În splendoarea sumbră a unor voci groase bărbătești, răsună apoi textul latin scris pentru doliul zilei de vineri.

Cînd iese pe poartă, își acoperă ochii, atît de orbitor strălucește soarele : ca și cum ar scînteia de pe suprafața marmurei, razele răsfrînte sînt mai dogoritoare, mai sufocante. Milano nu are un Tibru sau un Arno, ca la umbra platanilor și sălciilor lui să se poată odihni călătorul. Marele vrăjitor, Leonardo da Vinci, a desenat un canal capriciosului său prinț : dacă l-ar fi construit, bogățiile pămîntului lombardez și peștele puteau fi aduse din Po la Milano prin niște ecluze succesive. Un canal îngust și murdar înconjoară acum orașul, aceasta e singura apă ce se întinde, ca o mocirlă plină de mătasea broaștei, de-a lungul malurilor joase.

Cînd se apropie amiaza, locuitorii mai privilegiați ai orașului se află acasă, retrași în casele lor, cu grijă zăvorîte : își fac siesta sau își practică liniștiți meșteșugul. În prăvălii abia de mai intră picior de trecător, nici spaniolii nu dau un exemplu prea bun, în jurul prînzului nu se mai găsește un suflet în oficiile răspîndite prin oraș. Preoții sînt singurii care, cu punctualitatea ritualului, deservesc nenumăratele biserici ale Milanului.

Claudio pornește în căutarea unei amintiri. A citit în cronicile vechi despre episcopul făcător de minuni din Milano, care trăise și, întrucîtva, stăpînise, chiar în oraș, poate acum o mie de ani. Caută amintirea lui Ambrozie, urmele primului mare episcop iubitor de muzică, care, pe lîngă psalmii vechiului testament, a făcut să crească și mlădița plăpîndă a cîntecelor creștinești. Pe scările Domului întreabă, în dialect cremonez, pe unde poate să ajungă la bazilica Sfîntului Ambrozie. Omul dă din umeri, arată cu palma, departe... departe... și se uită mirat la băiat... nu-i ajunge o biserică pe ziua de azi? La început crede că va putea nimeri ușor. Din piață pornesc străzi largi, avînd de o parte și de alta palate cu frontispicii bogat ornamentate, în care locuiesc fie nobili, fie personalități oficiale spaniole, după cum la porțile lor întîlnește, stînd la taifas, servitorime lombardă sau halebardieri catalani, cu figuri întunecate. Dar după cîțiva pași, din nou labirintul străzilor mici, în care străinul se pomeneste deodată într-un alt Milano, mai autentic și mai vechi. Pretutinderi vetre deschise, vînzători de vinuri, plăcintari cu tarabe improvizate. Pe aici rar se abate vreo patrulă spaniolă, dar dacă totuși se îndreaptă încoace, din capătul Viei Meravigli băieții au și dat semnalul cu un fluierat: într-o clipită dispar haimanalele pieții, frumoasele care își vînd grațiile, negustorii cu tarabele lor. Cînd bocăniturile încălțărilor de fier se sting, mulțimea lombardă pestriță se încheagă din nou.

În sufletul orașului clocotește o ură adîncă, în văzduh se ridică pumni înțeleștați de cîte ori tăcerea e întreruptă de graiul spaniol. Nici un soldat spaniol nu se încumetă, noaptea, singur în aceste ulițe strîmte; un laț e de-ajuns ca viteazul regelui Filip să fie înghițit pe veci de tenebra milaneză. Aici vede Claudio ura, în mahalaua săracilor, unde totul evocă mizeria și trecutul mai bun. Generații trăiesc împreună în vizuinele întunecoase ale uriașelor case cu chirie, din vîgăunile, numite în batjocură camere, iese la iveală o mizerie înspăimîntătoare: copii scheletici, bătrîni cu fețe speriate, fete în cămăși zdrențuite umblă fără rost prin curți. Această liniște înfricoșătoare, inactivitatea silită, ura neputincioasă plutesc peste oraș. Mai ieri, Milano era orașul italian cu cea mai clocotitoare viață, de cînd însă cancelaria din Madrid a închis vămile, nu mai e voie de dus sau de adus nici un fel de marfă în și din ducatele Lombardiei.

Ajunge la colțul pieții Sfîntului Ambrozie. În mijlocul pieții, o coloană se înalță singuratică: un călugăr îi arată o surpătură în coloană. Acum o mie de ani, în mînia lui, necuratul a izbit cu coarnele în porfir, fiindcă nu izbutise să-l ispitească pe episcop. Mai întîi trebuie să treacă printr-o galerie deschisă, uriașă: aici așteptau în primele secole, în recea iarnă lombardă, în ninsoare și ploaie, cei care urmau să

fie botezați. De jur-împrejur, pietre funerare cu inscripții latine relatează povestea conviețuirii și pieirii lor. Biserica pare a se întinde la infinit, cu cîmpiile ei de mozaic. Mîntuitorul se înalță sub cupola semirotundă ca un rege care stăpînește lumea. Amvonul e un sarcofag roman. Pe acesta stătea, oare, Ambrozie cînd vorbea mulțimii... și unde a putut fi în noaptea cînd arienii au asediat biserica? Aici... în acea noapte Ambrozie a luat cartea cu psalmi și, ca să întărească norodul în fața primejdiei de moarte ce se apropia, el însuși începu să cînte psalmi. Credincioșii l-au ascultat întii tăcuți, apoi au prins să-l acompanieze. Glasul celor ce se pregăteau să moară a umplut marea biserică. Legenda spune că, în zori, copilul trimis în turn anunța: au dispărut asediatorii, a sosit oastea eliberatoare. Da, aici s-a ridicat glasul lui Ambrozie, într-un recunoscător *Te Deum*. Norodul din Milano nu trebuie să moară.

Aici o fi stat, unde stă băiatul, în mantia-i scurtă, cremoneză, în pungă cu cîțiva scuți, în mîini cu caietul de madrigaluri. Va cuceri — ca Ambrozie — acest oraș? Orologiul bate de douăsprezece ori. Va pătrunde oare la puternicul domn Ricardi, președintele Senatului?

În fața palatului spoit în galben, stă straja spaniolă: căpitanul nu înțelege ce spune, ce arată băiatul. Spre norocul lui, se găsește și unul care vorbește italiană. Un al doilea secretar îl măsoară mai întii ironic pe băiat. Dar îi zărește în mîină volumele de note muzicale, știe că președintele e un mare prieten al artelor, intervine la ofițerul străzii și, după cîteva minute, Claudio ajunge în fața domnului Ricardo.

Pe masa seniorului se vrăfuieste un morman de hîrtii, în cameră se află un pupitru lat de scris, la care scîrțîie din pene doi călugări spanioli. Secretarul, cu adîncă plecăciune îi spune stăpînului său corpulent că băiatul îndrăznește să se prezinte în fața Excelenței sale avînd asupra lui scrisorile de recomandare pe care le-a arătat.

Ricardi apucă plin de curiozitate volumele de madrigaluri, aproape că nici nu ia în seamă scrisorile de recomandare și nici flăcăiașul în mantie scurtă. Își țuguiază buzele, lasă să-i scape un fluierat ușor, capul i se apleacă într-o parte, cu degetul îl imită pe dirijor. Madrigalul tipărit devine într-o clipită ceva diform, dar o realitate vie. Magnatul buhăit, gușat, burtos, se desprinde încet din rigiditatea-i de modă spaniolă. Începe deodată să zîmbească. Parcă ar străluci, pe neașteptate, o rază de soare.

— Ți-ai adus... v-ați adus, *messere*, și vreun instrument? (Ezită o clipă, ceva mai bun de un „tu“ nu i s-ar cade flăcăului, dar, judecînd după cele două volume de madrigaluri, i se cuvine să i se spună „*messere*“).

— O viola da braccio, *excellenza*!

— Va fi astă seară la mine o mică serbare : prințul de Medina Sionia și contele de Albuquerque, care se află în trecere venind de la Madrid, îmi onorează casa. Acolo îți vei putea desfășura arta. Dumneata, nu-i așa, nu ești nobil ?

— Cetățean al Cremonei . . .

— Desigur . . . cetățean, nu ești vinovat de asta. De-ai avea o manție mai bună . . . s-o îmbraci pe aceea . . . Ai ? Atunci e bine. Nu știi spaniola ? Păcat . . . Dar, nu-i nimic, te vei putea face înțeles și în italiană. Vor fi și lombarzi. De altfel, urăsc acest cuvânt neghiob „italian“, e prea comod și nu conține nimic. Dă numai apă la moara revoluționarilor : unirea Italiei ! E într-adevăr caraghios. În fața nobililor spanioli nu care cumva să pronunți acest cuvânt. Atunci, pe diseară . . . între timp să-ți exersezi cu râvnă arta.

Ricardi ține casă mare. Când îl onorează granzi castilieni, aflați în trecere prin oraș, în calitate de președinte al Senatului provinciei lombarde ridică în slăvi minunatele obiceiuri spaniole. Între timp nu degeaba e un lombard șmecher — are grijă ca mîna regelui catolic să nu apese prea greu asupra bieților milanezi. Cei doi nobili din Madrid, în gurile lor scotoase de mărimea pietrei de moară, cu barbișoanele ascuțite, mustățile răsucite, seamănă unul cu altul ca două picături de apă. Ricardi le face curte de parcă nici nu s-ar sinchisi de oaspeții ceilalți. Pe mese nu sînt flori : ofilirea lor prea le-ar aduce aminte domnilor spanioli de inevitabila pieire. Episcopul, care îi urăște pe spanioli, s-a scuzat, trimițîndu-și locțiitorul la serată. Cîțiva demnitari locali și vărul de al doilea al ducelui de Mantua, un tînăr Gonzaga, întregesc șirul invitaților. Piticul din localitate al președintelui se scâlămbăie, glumește, încearcă să-i înveselească pe granzi, amestecînd cuvinte spaniole, italiene, dialect lombard. Dar fața acestora nici nu tre sare măcar, privesc cu ochi reci la această mascaradă „provincială“.

După cină, Claudio, care stă în coada mesei, simte că privirile celor din frunte se îndreaptă către el. În cuvinte spaniole cu accent italian, repezite, Ricardi anunță că, pentru serată, a reușit să obțină pe cel mai reușit autor de madrigaluri din Cremona. Arată cu zîmbet silit spre o mică estradă, pe care se află un clavicembal. Claudio se înclină, se așează la instrumentul necunoscut, degetele îi alunecă în tăcere pe clape. Ricardi își înalță capul mare, grăsun. O liniște încordată se așterne în sală, cînd coardele încep să răsune cu glasul lor metalic. Urmează un preludiu, a cărui intonație trădează reminiscențe bisericesti. Cîntă din *Cantiunculae*, cu text latin, se acompaniază singur. Aceasta cîștigă evident simpatia domnilor spanioli : la auzul cîntecului religios încuviințează din cap și își scot uriașele pălării cu pene, pe care le-au

păstrat pe cap în tot timpul ospățului. Ricardi dă din cap mulțumit — „totul merge bine“, vocea băiatului e curată, sonoră, un tenor cultivat : n-o face să tremure din gîtlej, după obiceiul cîntăreților de pe aici, iar dicțiunea lui e și ea mai curată, mai clară.

Se odihnește un minut. Zîmbește cînd execută un acord la clavi-cembal și, încet, aproape în zbor, anunță titlul : „*Se andasse Amor a caccia*“, pe textul maestrului Torquato Tasso.

Ducele spaniol ridică capul auzind de Amor : ia te uită, s-a terminat șirul cîntecelor pioase. Cei doi granzi se ascund la umbra uriașelor pălării, numai sclipirea ochilor lor negri aprinși arată cu ce atenție încordată urmăresc auditiia.

*Amor la vînătoare de-ar porni,
Grechino și el cu drag l-ar însoți,
Pe urma doamnelor dorite s-ar lua.
Ce ființe drăgălașe, ce frumoase,
Deopotrivă de delicioase,*

*Cu pas ușor, ca de copil.
Grechino, tu ștregar năzuos,
De vrea destinul norocos
Ca azi la vînătoare Amor să plece,
Prinde tu doamnele, de săgeata-i lovite...*

Oaspeții de la masă — mai ales spaniolii, în afară de cîntece de pahar și soldățești n-au auzit decît cîntece bisericești, desigur dintre cele mai bune. Acum, aproape că sînt speriați de această muzică nouă, laică ; urechile lor, învățate cu obișnuitele armonii, abia percep disonanțele neobișnuite... Ca și cum liniștea atît de plastică ce iradia din vechile madrigaluri s-ar fi risipit — o pauză de un minut, ce stîrnește atenția : sunetul nu părăsește textul, aleargă alături de el, îl nuanțează, se încordează plin de emoție, se desfășoară, ca să ajungă în culmea deznodămîntului dramatic. Și, cînd ajunge pe culme, se frînge, se dizolvă, s-a sfîrșit.

Oaspeții spanioli își apropie capetele. Ceea ce aud, nu-i cumva o răzvrătire ? Să fie în conformitate cu regulile ? Dincolo de sunete, nu se află cumva vreo revoltă ascunsă a italienilor împotriva Castiliei sau a Sfîntului Oficiu ? Dar privirea băiatului e atît de curată, deschisă, se uită întrebător la stăpînul casei și așteaptă pînă ce Ricardi îi face semn din cap. Oaspeții ascultă un nou madrigal.

Non si levava alba

nu s-au ivit încă zorii... sunetele, care se înalță, mai aduc cu ele cenușiul moale al nopții, din învolburarea negurii doar încet, foarte încet se

ivește aurora... Apoi, prinde glas cîntecul, atît de dulce, de parcă ar surprinde răsăritul unei păduri abia foșnitoare :

Îată, n-au răsărit încă zorii noii zile,
Soarele nu lucește încă pe pene de păsărele
Mai suie pe cer steaua lui Amor,
Aici rătăcesc doi amanți cu pasul ușor,
Învăluți încă de această ferice noapte,
Precum ramurile de acantă se înlănțuie,
Dulci îmbrățișări și dulci lacrimi schimbă,
Și ultimul adio îl însoțesc
Cu sărutări fierbinți și-amare suspine,
Mii de gînduri zboară, mii de doruri nasc,
Mii de jinduri neîmplinite-n nuntă.
Astfel mijesc zorile,
Ce-i învăluie pe amanți.

Nimeni nu întinde mîna după smochinele din fructieră, aprozii au încremenit cu cînille de vin în mînă. Își ia viola da braccio, îi atinge coardele ; aceasta e melodia *Cantai un tempo* : degetul, ca o bentiță de marmură, cuprinde instrumentul și fața prelungă se apleacă asupra lui. Cînd coardele termină ultimul acord, Claudio se înclină și se pregătește să se retragă într-un colț mai întunecat al sălii, dar Ricardi îi face semn să se apropie.

Seniorul a devenit din nou italian : de pe față i-a zburat prefăcuta rigiditate spaniolă, în ochi, parcă-i lucesc lacrimi. Întinde mîna, o scutură călduros pe aceea a lui Claudio. Și, ca și cum s-ar petrece o adevărată minune, cel de al șaptelea prinț al Medinei Sidonia își ridică ușor pălăria cu pene și rostește abia șoptit un „*muchas gracias*”¹. La aceasta, contele de Albuquerque (se spune că, înainte cu vreo două secole, în această familie s-a amestecat, în mod regretabil, sîngele marelui rabin din Saragossa...) își scoate din deget inelul îngust, cu piatră verde de ametist, și îl oferă tînărului Monteverdi. Ricardi e fericit, fiindcă a izbutit să-i dispună pe marii domni spanioli : desigur că și la Madrid se va afla despre această recepție milaneză.

Cînd se întoarce la masă, nu știe încă dacă a cîștigat bătălia din această seară. Ricardi l-a lăudat, dar nu i-a spus dacă va putea intra în orchestra provinciei sau a Curtîii. Cu banii stă atît de prost, încît cel mult două zile mai poate să rămînă în acest oraș scump, unde trebuie plătită pînă și apa. Cînd ajunge însă la scaunul său, privirea lui

¹ Mulțumesc frumos (în limba spaniolă, n. red.)

întîlneşte deodată pe acea a unor ochi tineri, un tînăr vesel îl îmbrăţişează furtunos :

— *Messere*, mi-ai cucerit inima. A fost minunat... cîntecul, jocul... compoziţia. Te rog să mă ierţi, mă numesc Cesare Gonzaga... da, am venit din Mantua, aşa am ajuns azi la regent. Nu... să nu-ţi închipui că înălţimea sa ducele de Mantua mi-e rudă apropiată. Mi-e unchi de-al doilea... sîntem vreo treizeci din această familie. Ducele nu poate să ţină seama de toţi... mai ales dacă nu sînt femei, ci flăcăi ca mine... dar un lucru e sigur, după ce mă întorc acasă, vorbesc cu înălţimea sa. Ți-ar surîde, *messere*, să vii la Mantua ? Intre noi fie zis, n-aş dori să rămîn nici un minut aici, la Milano... Parcă toţi ar fi înghiţiţi un băţ, de îndată ce dau ochii cu vreun spaniol. Aceşti buni lombarzi nu vor deveni niciodată granzi castilieni... cu toate acestea vor să-i imite. În astfel de împrejurări, simt că mica noastră ţară e o altă lume. La Mantua sînt, desigur, multe necazuri... dar cel puţin acolo nu se află, ți-o spun în şoaptă, spaniolii aceştia blestemaţi. Vino la noi, Claudio ! La noi întregul oraş iubeşte muzica... dacă treci pe străzi ziua... şi noaptea... pretutindeni vei auzi flautul, viola d'amore... mai ştiu eu cîte instrumente. Aceasta vine de la regretatul nostru duce şi onorabilul meu unchi Guglielmo, Cocosatul, care cînta şi el în fiecare zi. A compus madrigaluri şi eu însumi am văzut că, uneori, pînă şi pe marginea unor acte scria note muzicale : la o condamnare la moarte poate un *Miserere*... cînd graţia pe cineva, *Deo Gratias*. Crede-mă, *messere*, nu-i loc mai potrivit ca Mantua pentru un tînăr muzician... cît de amabilă e Curtea, cît de afectuoase doamnele ! Dă-mi te rog adresa şi te-aş mai ruga de-mi poţi împrumuta unul din caietele cu madrigaluri, ca atunci cînd voi ajunge acasă cu el să-mi întăresc spusele în faţa unchiului meu.

— De vrea să-l ia excelenţa voastră...

Privirile celor doi tineri se întîlnesc, rîzînd.

În strîmta cameră închiriată se trezeşte cu capul vîjiind : toată seara de ieri pare să nu fi fost decît un vis. Îşi numără banii. Trebuie să reziste pînă mîine. La despărţire, Ricardi i-a spus : la ora cinci îl aşteaptă în palatul Senatului.

Lung e timpul pînă după-amiază. Inconjoară Castello, care apasă pe conştiinţa oraşului ca un cuib de ulii : în faţă, în spate, sentinele spaniole, printre creneluri, se iţesc guri de tunuri spre casele scunde. Hoinăreşte, străbate strada lungă pînă la şirul de coloane romane, se întoarce iar, intră prin biserici, caută minunea maestrului Leonardo, *Cina cea de taină*, în mănăstirea cărămizie. Milano îşi schimbă neconţinut

aspectul. Pînă ajunge în piața mică, soarele inundă totul cu lava lui incandescentă. Aici a trăit deci maestrul? Un călugăr îi arată drumul. În cea de a doua sală simte mai întîi doar mirosul pereților jilavi, apoi zărește deodată fresca; ale cărei culori nu strălucesc, mai degrabă sînt lipsite de putere. Dar fresca însăși e atît de dureros de frumoasă, încît trebuie să se reazeme de perete. Ia la rînd apostolii și privește cum învie fiecare chip, fresca e numai mișcare: ca și cum s-ar mișca ritmic deodată, ar începe să vorbească într-o limbă necunoscută, privirea devine vis, culorile se transformă în corp omenesc, pe faldurile anteriurilor razele strecoară pete de lumină. Nu mai observă prăpădul vopselei ce se prelinge, a tencuielii ce cade — cu cît privește mai mult... poate ceasuri întregi, cu atît devine mai ritmic, cu atît e mai mișcător, *Cenacolo*.¹

Iese afară, stă un timp în grădină, pînă ce călugărul îi atinge umărul: „E amiază, închidem, prietene, e timpul să te duci la masă“. Într-o străduță dosnică, ce pornește din marea stradă principală, iau masa tineri flăcăi, de seama lui. În castroane uriașe de lut, aburesc tăiței galbeni ca șofranul, în cănilor de piatră e vin subțire de-un roș pal, pîinea-i cu țărițe, nițel nedospită. Cel care termină, scotocește în pungă, aruncă cîțiva bănuți cîrciumarului cu ochii mijiți în soare, acesta îi adună, abia mulțumește.

Acasă se îmbracă cu grijă înainte de a merge la marele domn. Cere de la gazdă călimară și pană. Cu litere mari, trece pe cel de al doilea volum al Madrigalurilor: „Excelenței Sale, domnului Jacopo Ricardi, prea stimatului președinte al Consiliului și Senatului, Înălțimii sale Catolice“. Se uită plin de încîntare: scrisul e frumos, caligrafic, completează în mod fericit arta tipografică venețiană.

Așteaptă o jumătate de ceas pînă intră la Ricardi. Acum se scoală gîfîind după siesta care durează de dimineață pînă după-amiază tîrziu, întreruptă doar de masa de prînz.

— A fost frumos, foarte frumos aseară... oaspeții au fost mulțumiți și ei. Asta e mult, foarte mult. Numai așa se poate obține ceva de la *aceștia*, amice. Să trecem la cazul nostru. Toată lumea știe că Înălțimea Sa e foarte econoamă... așa spune... zgîrcită. Adică, el însuși, desigur, e darnic, dar autoritățile... din Madrid... Eu însumi nu pot hotărî nimic. Pot face numai propuneri prin poștă. De pildă, că orchestra Curții... a regenței necesită a fi completată, să te primească pe dumneata la Capela Curții, fie instrumentist, fie cîntăreț. Regentul lipsește tocmai din Milano, dar desigur îmi va fi recunoscător pentru propunerea făcută. Mai adaug că răbdarea e o virtute importantă pentru

¹ Titlul original al *Cinei cea de taină* (n. red.)

un om tînăr: Dumneata va trebui să aștepți liniștit acasă pînă ce va hotărî Înălțimea Sa regele Filip. De ce te miri? În chestiuni cu mult mai neînsemnate trebuie să cerem aprobarea lui supremă. Nu-i de mirare că — așa cum povestesc domnii — zi de zi toată lumea doarme la Madrid, numai Înălțimea sa lucrează și veghează. Dar asta nu e treaba dumitale. Doar atît: la spanioli, ține minte bine, nu contează zilele, la ei n-are a face că „*hora ruit*“, ei săvîrșesc totul doar prin prisma eternității. Acum e vară... pînă-n toamnă va veni sigur răspunsul... cel tîrziu de Crăciun. Pînă atunci, așteaptă cu răbdare la Cremona, supune-te cucernic legilor divine și celor omenești. Nu cumva să se plîngă cineva de dumneata, deoarece n-am să te mai pot ajuta cu nimic. Dacă Înălțimea sa acceptă angajarea dumitale, nu voi întîrzia să te anunț. Din păcate, nu e exclus ca regele Filip să considere că la Curtea milaneză ajung șaptesprezece muzicanți... în acest caz, sînt cu totul neputincios. Nu te pot ajuta. Ca totuși să nu fi umblat cu totul degeaba... pentru dedicație... și pentru frumoasa seară de ieri, primește de la mine acești trei ducați!

6

În mănăstirea-închisoare Sant' Agata din Ferarra, paznicul își cunoaște bine bolnavii: pe nebunul pașnic, ce se holba aproape nemișcat, pe femeia dementă pusă în lanțuri, pe ramolitul cu privirea opacă, pe mercenarul chinuit de spasme, care bate cît ziua de mare în pereții celulei sale. Dar cel mai mult se temea de nobilul Torquato Tasso. Era paznic și îngrijitor într-o singură persoană, căci medicul Ducelui venea arareori în vizită la Sant' Agata ca să arunce o privire în văgăunile subterane sau în celulele mai bune, mai spațioase, să străbată coridoarele, să guste ciorba bolnavilor.

Sînt șapte ani de cînd trăiește aici Tasso, poetul, al cărui nume îl cunosc și domnitorii lumii. Numai așa se face că adesea i se aduc daruri, coșuri pline cu de-ale mîncării, cărți rare. Dar maestrul Torquato primește lucrurile și oamenii după cum îi sînt zilele, bune sau rele. Adesea stă timp îndelungat cu ochii holbați și sticloși, timpul zboară pe lîngă el în neștire, pînă cînd, dintr-un tainic îndem interior, se face lumină în mintea-i bolnavă. Atunci scoate hîrtia, pana lui iute aleargă pe coală, cînd a umplut-o, o aruncă pe jos; pe lespede de piatră, peste tot pete de cerneală, foi de hîrtie începute, întregi sau rupte în bucăți.

Uneori vorbește vesel cu paznicul său, Giacinto : îl cheamă și la ore târzii din noapte, să intre să ciocnească împreună câte un păhărel ; nu-i place atunci singurătatea. Dar, pe neașteptate, devine neliniștit, se întunecă la față. Când e singur, baricadează ușa cu raftul de cărți, îi e teamă de vreo primejdie, de un agresor închipuit, când amurgul se strecoară în celula-i bolțită. Dacă însă primește o lampă, se liniștește, dar numai pînă cînd paznicul îi aduce mîncarea. Dacă supa e mai sărată ca de obicei sau observă pe măr o pată oarecare, aceasta e pentru el mîna otrăvitoare a tainicului său urmăritor. Încă nu e bătrîn, dar pe fața lui slăbită nu mai strălucește decît flacăra privirilor. De șapte ani trăiește aici, din voința Ducelui de Ferrara, și simte că a ajuns într-un adevărat sicriu, al cărui capac s-a închis peste el.

Giacinto povestește vizitatorilor că nobilul domn a suferit criza cea mai cruntă atunci cînd i-a adus în cameră, fără să bănuiască nimic, un pachetel sosit din Veneția. Știe și el povestea pe de rost : un individ blestemat, pe nume Celio Malaspina, fără încuviințarea și voința poetului, ba chiar împotriva voinței acestuia, a cumpărat pe nimica toată de la prietenii poetului manuscrisul *Ierusalimului Eliberat* și, cu dreptul piratilor literari, împănîndu-l cu propriile sale versuri stupide, l-a tipărit și, cramponîndu-se de renumele lui Tasso, l-a aruncat *pe piață*.

Da ... acesta a fost atacul cel mai greu. Mai întîi bolnavul răsfoi doar cartea, apoi celula mănăstirii de odinioară se transformă parcă într-un ocean de cerneală. Foi de hîrtie zburau, le rupse cîte una în bucățele, murmurînd blesteme îngrozitoare, vătîndu-se, lăcrimînd, chemînd preotul, pînă ce începu să plîngă în hohote, ceea ce îi mai potoli mînia.

Asta s-a întîmplat primăvara ; de atunci, bolnavul trebuie și mai bine păzit. I s-a spus, firește, că acesta a fost singurul volum, tipărit doar pentru admiratorii lui. Dar ediția șmecherului de Celio inundă Italia. Nu era nici un știutor de carte, care să nu fi dorit să cumpere, cu bani grei, un exemplar din *Gerusalemme Liberata*. Tasso se ridicase deodată deasupra tuturor poezilor contemporani lui și, în antologiile obișnuite, ajunsese, alături de Virgiliu și Petrarca, al treilea.

Prin sute de metode ingenioase, Tasso făcea să ajungă afară, prin contrabandă, scrisorile sale, adresate tuturor puternicilor lumii : regi, domnitori, episcopi, însuși Sfîntul Părinte, l-au conjurat pe ducele Alfonso să-l elibereze pe cel mai bun poet al Italiei din spitalul-închisoare. Dar stăpînul Ferrarei rămase neînduplecat. Mintea lui Torquato Tasso — suna mereu răspunsul — s-a întunecat. De l-aș elibera, și-ar face singur rău, iar pe înalta noastră persoană ar întina-o cu ocări nemeritate.

Pentru micul stat al Ferrarei, cîrmuit de ursuzul, înainte de vreme îmbătrînitul Alfonso, Tasso era el însuși o povară grea. Strălucirea apasă a neamului său pe cale de dispariție îl înspăimînta pe Alfonso. Dacă rămînea fără urmași, moștenirea familiei D'Este avea să fie înghițită de sfîntul scaun. Nu e nevoie ca vorbele exaltate de nebunie ale unui poet să mai atragă în mod deosebit atenția asupra Ferrarei. Așa se făcea că, la toate rapoartele ambasadorilor, la toate cererile și înalte intervenții, răsuna în toate cazurile un rece și princiar : „Nu !“

Vincenzo, ducele de Mantua, cumnatul lui Alfonso, se repezi pînă la Ferrara. Tînărul mantovez, cu un farmec irezistibil, și anturajul său vesel, asemănător lui, stîrniră Curtea, de o moralitate severă și atmosferă sumbră, din Ferrara. Cînd cavalerii, în armuri strălucitoare, mantii de mătase și dantele trecură cu caii lor minunați podețul castelului, întreaga atmosferă a Curții D'Este se schimbă parcă. „Se spune că nu toate doamnele frumoase din Ferrara și-au plecat rușinoase privirea, cînd ducele Vincenzo așternea cu mult foc complimentele sale la picioarele lor“, notă seara cronicarul Curții în cartea sa cu cheotori, și această frază amiabilă trădează ce vînt fierbinte sufla peste Ferrara cea rece la apariția stăpînului din Mantua, vînător de plăceri, căutător de frumos și ahtiat după scandal.

Seara, mantovezii jucau cărți. Alfonso era un om zgîrcit, nu tolera la Curtea sa jocul orb al Fortunei. Dar mantovezii aduseseră cu ei cărți de joc de modă nouă, colorate, iar cei din Ferrara ardeau și ei de dor ca lîngă cărțile de joc, să afle care oraș e iubit mai mult de zeița norocului.

Vincenzo pierdu. Își scotoci, zîmbind, monedele de aur din pungă-i de satin, dar repede dădu de fundul ei. În schimb, pe Alfonso îl învseli mersul fericit al jocului : pe fața de masă din brocat brodat, acolo unde ajunge ciocul păunului de argint, adunase o grămăjoară frumusică de aur. Mantovezul mai pierdea încă în momentul în care majordomul ducelui-gazdă îi arătă stăpînului său bolnăvicios vremea ce înainta pe ceasul franțuzesc de modă nouă. Vincenzo aruncă o privire de disperare glumeată secretarului său, Striggio : mantovezii pierdură chiar de-a două zi banii destinați pentru întreaga călătorie. Ducele mantovez își smulse de pe beretă agrafa de gală cu diamant și o azvîrli pe masă. Piatra străfulgeră în flacăra lumînărilor și Alfonso nu putu rezista.

— Contra ?

Vicenzo văzu cum se îndoaie, ca niște ghiare, degetele cumnatului său stăpînit de pasiunea cupidității : îi plăcu piatra rară, strălucitoare.

— Îți cer o miză pe care dacă o câștig, câștigăm amîndoi. Ghicește, Alfonso, care e miza ?

Curtea îi înconjoară : serata ajunsese în culmea tensiunii. Ochii lui Alfonso alunecară de la piatră la cumnatul său.

— Dacă câștig, mi-l dai mie pe Torquato Tasso !

Confesorul își desfăcu cutremurat brațele. Prizonierul din Sant' Agata e și nebun, e și captiv, dar e totuși o ființă umană, și e o podoabă sumbră în comoara ducelui ; cum ar putea fi hotărîtă soarta lui de capriciul unei netrebnice cărți de joc colorate ? Dar privirea ducelui din Ferrara nu-l slăbea pe adversarul său. Puterea clipei se dovedi a fi mai mare decît toată înțelepciunea princiară : în duelul de cărți dintre Ferrara și Mantua, Alfonso miză contra agrafei cu diamant pe cel mai mare poet al Italiei.

Vincenzo se amuza și se folosi de scena neașteptată, bizară. Cu mișcări lente, rituale, amestecă cărțile ... le filă pe îndelete, de două-trei ori, ca să vadă cei din jur că nu e nimic diabolic, nu e vreo înșelătorie la mijloc ! Impărți cărțile. Norocul oscilă ... Mantua și Ferrara alergară mult timp aproape cap la cap. Nimeni nu se mai sinchisi de aur și diamant, erau italieni, și *miza era Tasso !*

Alfonzo depuse ultima carte, Vincenzo o puse alături pe a sa. Buna cuviință cerea ca cel care pierde să se ridice, mai ales dacă este gazdă, și după ultimul joc să-și îmbrățișeze adversarul.

— De ce l-ai vrut tocmai pe Tasso, Vincenzo ? Tu te vei căi cel mai mult !

Ducele blond rîse, își prinse la beretă podoaba ce-i rămăsese, făcu o înclinare jucăușă spre cumnatul său :

— Jocul s-a sfîrșit. Rog pe înălțimea ta să-mi dea cheile Sant' Agatei.

Alfonzo era palid de moarte ; cei care-l cunoșteau își dădeau seama că trebuie să-și înăbușească din toate forțele mînia ce da să izbucnească înfricoșător. Pe masă mai zăcea cartea victorioasă a lui Vincenzo, cu fața-i de pergament lucios în sus. Ducele apucă el însuși pana :

„Nobilul domn Torquato Tasso e liber“. Semnătura apăsată : *Alfonzo Dux Ferraræ !* Atît mai încăpu pe carte, ca ducele să-și poată imprima în ceara moale inelul secret cu stemă. Serata luă sfîrșit și mantovezii se întoarseră, cu inima strînsă, la sălașurile lor.

Tasso se sculă tîrziu. Numără din pat, ca de obicei, clopotele ce sunau în Ferrara. I se anunțară doi vizitatori. Unul era Manutius, tipograful și editorul venețian, celălalt, Carlo Gesualdo, duce de Venosa,

renumiul compozitor. După cteva minute, în cell conversatia era în toi. Chipul de oim al prinului din sud era brăzdat de suferin. Toată lumea i cunotea tragedia : pe poetul cu inimă sensibilă, pe compozitorul de madrigaluri cunoscut în toată Italia îl nelase nevasta, iar Don Gesualdo i apărase onoarea cu propria-i mină, ucigndu-i femeia, o dată cu seducătorul ei. Umbra întunecată a acestui dublu omor îl apăsa neîncetat. O singură bucurie i mai rămăsese : muzica. Sosise de la Napoli, i primul său drum fusese la Sant' Agata. n schimb, Manutius venise la poet pentru a-l determina să-i predea lui spre editare exemplarul revizuit i autentic al *Ierusalimului Eliberat*. Manuzio, care în anii prizonieratului venise mai des la Ferrara, îl găsi pe Tasso într-o stare jalnică. Cnd se ridicase, din gulerul de dantelă îngust, puin murdar, se ivise un chip slăbit, bărbos, trist. Cu o micare involuntară, i frecă încheieturile minilor. Un an de zile îl nuser în lanuri, în beciurile furioilor : brurile de fier i se adânciseră în încheieturi. Mai simtea urmele lor, de câte ori se schimba vremea.

Giacinto privi înăuntrul, la șold i zornăie legătura de chei : captivul cunoate chipul paznicului său, vede i e speriat. Devine neliniștit, Gesualdo i editorul veneian observă i ei emoția ce-l cuprinde deodată. Tasso plete.

— Mă execută. Acum vin să mă ia !

n oraul unui prin despotic, totul e posibil, i Manuzio cunoate i el multe, foarte multe ntmplri veneiene asemănătoare. Ua se deschide dintr-o dată larg, întră un om de la Curte, după el medicul i civa străjeri din partea Ducelui.

— Messer Torquato, i aduc graierea de la nlimea sa. i este îngăduit să prseti mnstirea i oraul nostru, depui jurămintul sînt că vei respecta pe nlimea Sa i nu vei face nimic care să poată întina renumele stăpînului sau al țării noastre.

De apte ani e rob. n fiecare zi a scrijilat cte o ncrusttur în pe-retele de lng fereatr... Cte ncrustturi... ? Deodată i se luminează privirea speriată. Scrutează încă bănuitor chipul medicului, ncercnd să afle dacă nu e cumva vreo glumă diabolică ?

— Cui pot să-i mulțumesc ?

— Stăpînul Mantuei... Vincenzo a intervenit pentru dumneata. Vei părăsi Ferrara împreună cu el. Din acest moment, eti liber.

Vincenzo putea să aibă aisprezece ani cnd Tasso vizitase Mantua. i ceruse atunci poetului curtean cteva monede de aur împrumut, pentru a putea porni cu mai mult curaj în aventurile sale nocturne... Grupul străjerilor se desface : cel care întră e un tnr frumos, blond, i-a pierdut nu de mult trsaturile de copil, e îmbrăcat într-o mantie de mătase albă, bogat brodată, în toată strălucirea bijuteriilor sale : e ceva teatral în toate acestea.

— „*Chiaro Vincenzo*“ răsare, fără voie, pe buzele lui Tasso, versul de acum opt ani : cu prilejul vizitei sale la Mantua, îl scrisese în cins-tea tinărului prinț, când se împrieteniseră după ce tinărul entuziast îi împărtășise durerea și gelozia sa față de tatăl său, Coccoșatul, ducele Guglielmo.

Intr-adevăr ... parcă ar fi fost o scenă de teatru, cum robustul Vincenzo îl îmbrățișează pe slăbitul, speriatul, neîngrijitul Tasso. O clipă rămîn așa, față în față, protectorul princiar și poetul declarat nebun.

— Corabia mea te așteaptă, *messer Torquato*. Desigur, nu ai prea multe bagaje ca să nu poți părăsi cît mai degrabă aceste ... ziduri.

De jur-împrejur foi de manuscrise împrăștiate, pat desfăcut, mobilă murdară. Se aplecă și ridică o foaie de hîrtie.

— O singură pagină de asta ... și muzele zîmbesc în toată Italia !

Atmosfera se îndulcește. Intră comandantul Sant' Agatei și, din ordin princiar, servește băuturi răcoritoare. În timp ce un aprod se străduie să adune lucrurile lui Tasso, privirea lui Vincenzo poposește asupra lui Gesualdo și asupra violei da gamba, a lui Tasso, din colț.

— Don Carlo, n-ai vrea ca, drept rămas-bun, să speli praful de pe sufețele noastre ?

Ducele Venosei, socotit cel mai mare autor de madrigaluri al Italiei, zîmbește, se așează, potrivește instrumentul între picioare. Are o voce de bariton frumoasă, curată. Când cîntă, se simte ce suflet vesel, deschis trebuie să fi avut Gesualdo înainte de a se abate asupra-i nenorocul. Cîntă strofele lui Tasso și, într-o clipă, se liniștește totul. Pereții veșnic mucezi ai Sant' Agatei devin strălucitori de vers și muzică.

7

Ducele Vincenzo are nenumărate treburi. Chieppio, vistiernicul, îl plictisește cu socoteala veniturilor din vămi, impozitele au scăzut luna trecută ; în schimb, excursia de la Ferrara, a Înălțimii Sale, a înghițit o mulțime de bani. Visteria mantoveză pare să nu fi fost pregătită ca înaltul prelat din San Sepolcro să ciștige, într-o singură noapte, douăzeci de scuizi de la Duce.

Torquato Tasso — i se raporta azi — e din nou neliniștit, privește pe toată lumea cu suspiciune. I-a revenit obsesia că vor să-l otrăvească. Își scotocește toată ziua manuscrisele : „Aici s-a ascuns Necuratul ...“

Parcă s-ar chinui pe sine, rupe foaie cu foaie paginile acoperite cu scrisu-i îndesat.

De cînd la Mantua și-a revenit, de pe urma anilor de închisoare de la Ferrara, poetul a început din nou să lucreze, dar elanul creației, strălucirea-i poetică renăscută, alternează cu astfel de zile neliniștite. Se scuză pe sine că, fără să vrea și din îndemnul Demonului, a încălcat spiritul credinței. Vrea să ispășească cu tot dinadinsul, îl cheamă pe inchișitorul din Mantua, pe bătrînul părinte dominican, și îi pretinde să descopere unde s-a cuibărit satana în scrierile sale și să-l pedepsească pe măsura nelegiuirilor săvîrșite. Toată Curtea, orașul, poate întreaga Italie știe că, în aceste clipe, Tasso nu e în toate mințile, nu trebuie incitat, peste cîteva zile are să se liniștească din nou. Partea mai neplăcută e că, în astfel de cazuri, începe să scrie epistole către Sfîntul Oficiu, către episcopi și domnitori, în care imaginația extraordinară, dar întunecată și înfierbîntată a poetului descrie într-un mod înfricoșător realitatea umană. Cînd reușește să intercepteze cîte o astfel de scrisoare, expediată în secret, Vincenzo își înțelege cumnatul din Ferrara.

Dar n-are prea mult timp să se ocupe de Tasso. Se prezintă comandantul oștilor sale, Carlo Rossi, care, potrivit cu cealaltă funcție a sa, este și intendentul-șef al tuturor serbărilor, petrecerilor și spectacolelor. Acum, ca soldat, îi arată o muschetă cu țeavă lungă din Flandra, cu care se poate ochi mai precis și mai sigur decît cu puștile mantoveze. Bucata costă doar zece scuzi. Din datoriile de luna trecută, făcute de Duce la jocul de cărți, s-ar fi putut înarma întreaga gardă princiară.

Ducele Vincenzo are treizeci de ani și, de cînd a preluat moștenirea tatălui său, a Cocoșatului, pe fruntea lui se înmulțesc ridurile. De cîte ori au stat față în față, tatăl și fiul, cînd lucidul, calculatul, zgîrcitul și înțeleptul Guglielmo îl dojenea pe fiul său zburdalnic, flușturatec, în stare deopotrivă de bine și de rău. Vincenzo trece în sala vecină, pe care a lăsat-o neatinsă, așa cum era în ultimele zile ale suferințelor tatălui său. Aici parcă ar vorbi cu spiritul lui, în ceasurile grele discută cu tatăl ciudat, pe care, în timpul vieții, îl urîse, poate fiindcă nu-l înțelesese. Capacul de la clavicembalul Cocoșatului, al lui *Gobbo*, n-a fost închis : a rămas deschisă și partitura, din care bătrînul duce cîntase ultima oară. Pe o policioară aurită din colț, se află instrumentele cu coarde : lăuta, viola da braccio, viola d'amore, viola da gamba. Pentru că în orele lui furate, pedantul, despotul Guglielmo nu fusese numai un iubitor de muzică, ci și un eminent autor de madrigaluri. Pe măsufa vecină sînt partiturile Cocoșatului. Uneori așternea nopți întregi note, capete de vrăbii, cu mîna-i chinuită de podagră, pe care a doua zi copistul de la Curte le transcria frumos pe pergamentul scump.

„Rudei mele dragi, Înălțimii Sale Ducelui de Bavaria“, așa suna dedicația ultimului madrigal, după care în zorii zilei, *Gobbo* scăpă din mînă pana. La München trebuia să-l fi dus un sol călare, spre a ajunge la o aniversare princiară, așa cum motetele și compozițiile sale evlavioase le dăruia Curților înrudite, cumnatului său, Împăratul, sau Sfîntului Părinte, care nu era întotdeauna binevoitor față de Mantua.

Vincenzo se așază pentru o clipă la clavicemba, degetele lui alunecară pe clape, fără să scoată vreun sunet. Mantua e o țărișoară numai în aparență pașnică, îndestulată și sigură : umbra spaniolă se proiectează pe întreaga Peninsulă. Nu se poate ști, de unde și cînd are să primească atacul fatal. Dar aici, în Reggia, nu se simte nimic din toate acestea. Dacă e puțin atent, aude cum, în aripa vecină, chiar și înainte de prînz, curtenii și doamnele vesele dansează *pavane*.

Se gîndește că, de cînd i-a murit tatăl, din sufletul Palatului parcă a dispărut ceva. Poate că în orchestră se simte mai tare că muzicanții au îmbătrînit. Cocoșatul se mîndrea că are cea mai bună capelă în Italia. Fiecare cîntăreț și muzicant fusese ales de el însuși ; cu orchestra din Mantua nu se putea lua la întrecere nici măcar orchestra ducelui din Florența. După săptămînile și lunile de doliu, iată, nici timp nu avusese să se ocupe de ea. Numai Carlo Rossi poate să spună de cîte ori s-a ascuns de bătrînul, bolnăviciosul dirijor, maestrul Jacques de Werth, originar din Flandra, care îi ceruse audiență în repetate rînduri : voia, desigur, bani, artiști noi, sarcini noi. Luna viitoare are să fie ziua Barbarei. Cu prilejul onomasticii, ar dori să onoreze cu o serbare fără pereche pe Barbara Sanseverino, contesa Sala, prietenă din partea mamei, minunata sa dragoste de odinioară. Ducesa înțelege și ea această afecțiune : Barbara, care trăia în depărtatul Colorno, pe teritoriul ducatului de Parma, era una dintre personalitățile renumite ale vremii. O dată cu trecerea anilor, frumusețea ei continuă să strălucească neschimbată, iar mințea ei sclipitoare pare să confirme legenda că Barbara ar fi nemuritoare. Astfel, deșteapta, toleranta Eleonora Medici, ducesă de Mantua, consimțise ca invitația către Barbara să plece în numele ei.

Dar cu ce va împlini zilele de sărbătoare ? Ce propune Carlo Rossi, comandantul de oști și intendentul, pe deasupra și rudă ? S-ar putea organiza o defilare cu muzică în piața armelor . . . o serbare acvatică pe Mincio, retragere cu torțe noaptea, cu focuri de artificii în parc. Toate acestea mai figuraseră însă în șirul serbărilor din trecut, ori, în sărăcia de acum a visteriei, maestrul Chieppio cu greu găsește acoperire pentru ele. Clapele încep să sune foarte încet, coardele cu glas metalic parcă s-ar tîngui. Fuge din camera Cocoșatului, urmărit pînă în prag de cuvintele dojenitoare ale bătrînului duce.

În sala audiențelor așteaptă don Cesare Gonzaga, ruda sa mai tânără. E un privilegiu al membrilor familiei că se pot prezenta în fața Înălțimii Sale fără nici un anunț special. Vincenzo știe că tânărul conte s-a întors nu demult de la Milano, unde s-a întâlnit, desigur, și cu spanioli. Într-o astfel de relatare de călătorie se poate găsi oricând ceva care să intereseze soarta Mantuei. Așa că îl cheamă și pe Alessandro Striggio, secretarul Curții, poate va avea ceva demn de însemnat. Și, pentru că pe duce îl așteptau multe alte treburi, dădu ordin ca pentru tustrei să se servească în camera de lucru un prînz ușor.

— Milostive Vincenzo (acest mod de a i se adresa era de asemenea un privilegiu al tuturor celor din familia Gonzaga), trebuie să-ți povestesc degrabă că momentele cele mai frumoase ni le-a prilejuit o serată pe care a organizat-o președintele Senatului, domnul Ricardi. Cina, desigur, nu ar fi fost demnă de mesele Înălțimii Tale, avea prea mult șofran și sos spaniol cu mirodenii, dar ceea ce a urmat după cină m-a despăgubit de toate. A fost acolo un tânăr muzicant din Cremona. I-am reținut numele doar pentru că mi-a arătat cele două volume proprii de madrigaluri. Se numește Claudio Monteverdi. La instruit maestrul Marc' Antonio Ingegneri, celebritatea orașului său. E tânăr, de o vîrstă cu mine. Cineva din orașul lui l-a recomandat lui Ricardi, deoarece Claudio vrea să părăsească Cremona, s-ar angaja la o orchestră de curte. L-am auzit cîntînd, l-am auzit cum cîntă la clavicembal și la violă. Înălțimea Ta știe: nu numai că îmi place muzica, dar pînă și regretatul duce Guglielmo recunoscuse că mă și pricep la muzică. Bătrînul uliu, Ricardi, ar dori să-l acapareze pe tânăr pentru orchestra milaneză, mai ales pentru că felul cum a cîntat le-a plăcut în mod deosebit lui Medina Sidonia și lui Albuquerque, care au fost și ei la cină. De altfel, despre ceea ce am discutat cu aceștia, aș dori să raportez separat Înălțimii Tale.

— Care ți-e propunerea, Cesare? Evident că, în sinea ta, ai și hotărît?

— Milostive Vincenzo, nu te încrede numai în cuvintele mele, dar trimite înălțimea ta la Cremona pe unul din oamenii tăi pricepuți în ale muzicii. Știm că Ricardi nu poate hotărî. Pentru completarea orchestrei de la curte, singur regele Filip dă aprobare. Pînă sosește aceasta, să ne grăbim, fiindcă dacă acest băiat se șlefuește, Italia va fi mai bogată cu un mare muzicant...

— I-ai văzut compozițiile?

— Înălțimea Ta, am adus cu mine unul din caietele lui. Doar nu vin cu mîna goală în fața Înălțimii Tale! Am tocmnit pentru o noapte un scrib, care, pînă în zori, l-a copiat. Drept omagiu din partea mea, Vincenzo...

Chipul lui Vincenzo se luminează deodată într-un zîmbet.

— Cesare, ai procedat ca o rudă adevărată, care are la inimă cauza Reggiei noastre. De altminteri, nu pricep de ce ne vizitezi atât de rar Curtea ... Știu ... știu, averea părintească ... și sînteți cinci frați. Doar sîntem între noi. Ai văzut că postul de căpitan-trei al străjii e încă liber ... Dacă consimte și Rossi, ai veni la noi, rudă dragă ?

Ducele strălucea. Îi plăcea să împartă grații, să se complacă în postura unui mecena. Cu o îmbrățișare ușoară îl eliberă pe noul căpitan de strajă, care ametea de-a binelea de această grație neașteptată. Îl chemă pe Rossi, care era și el mare amator de muzică. Ducele, Striggio și generalul se apleacă asupra partiturilor.

— Ia te uită, Carlo ... e o îndrăzneală deosebită în acestea ... e ceva cu totul nou. Disonanță ? Sare cu nouă note. Cum se cîntă asta ? Cine poate cuprinde acest interval ? Băiatul ăsta asediază cu arme noi *Sacra Musica*. Ia spune, nu e cumva la îndemînă cineva dintre cîntăreții sau muzicanții de la Curte ?

— Înălțimea ta, Cattaneo, cel care cîntă în orchestră la viola da braccio, dorește de trei zile să fie primit în audiență. A adus-o cu el și pe fata sa, Claudia. Ar dori ca, la marea misă din zilele de sărbătoare, fata lui să poată cînta *Gloria*.

Capriciu, joc, nerăbdare se contopiră toate în gestul lui Vincenzo :

— Atunci să intre amîndoi. Omul să-și aducă și viola.

După cîteva minute, muzicantul cu picioarele bolnave de podagră și fata frumoasă, cu ochi căprui, amîndoi emoționați de onoarea neașteptată ce li se oferea, se înclinară în fața Înălțimii Sale. Cattaneo își adusese viola, după poruncă. Vincenzo e milostiv și strălucește.

— Nu vă fie teamă ... nu e vörba de nici un examen, de nici o încercare. Am intrat în posesia cîtorva dintre compozițiile unui tînăr muzicant din Cremona. Aș dori să le ascult ... oare compozițiile sînt într-adevăr la înălțimea faimei tînărului maestru ? Domnișoara Claudia să le cerceteze, dacă ar putea accepta să ne cînte soprana madrigalului ? Și maestrul Cattaneo ar acompania-o ?

Bărbatul luă partitura.

— Înălțimea Ta, eu am auzit de acest băiat din Cremona ...

— Cu atât mai bine ! Putem începe, maestre ?

Cattaneo roșește : cuvîntul „maestre“, rostit de duce, aproape că e prea mult pentru el ; în realitate i se cuvine numai dirijorului, maestrului Jacques. Îi face semn, zîmbind, fetei : „Nu te teme, Claudia“. Cattaneo e muzicant bun. În timp ce ducele, Rossi și secretarul se așează în fotoliile comode, el începe, aproape improvizînd, acompaniamentul. Pe pupitru sînt deschise cele două partituri : tatăl și fiica stau unul lîngă altul, väd cît sînt de identice. Cattaneo pare deodată că se

eliberează. Nu este de față pedantul Jacques de Werth, care ar dori să facă totul în stilul său din Flandra : precis, fără fiorituri, fără melisme, sec, conform partiturii. Aici răsună în stil „italian“, pe jumătate improvizat, sunetul violei de o tonalitate frumoasă, cu nuanțe calde.

Din liniște se înalță vocea Claudiei. După primele măsuri, se dezbară de emoție, apropierea tatălui împrumută cîntecului ei forță și îndrăzneală. E un an de cînd numele ei figurează printre membrii corului de la curte, dar pînă acum nu a avut niciodată prilejul de a-și demonstra măiestria solicitată. Textul necunoscut, versul profund al lui Tasso o subjugă, sarcina e palpitantă, vocea prinde aripi, se avîntă, viola tatălui o însoțește ca o strîngere de mîină, sigură, care îmbărbătează... Desigur, aceasta e doar melodia sopranului și Cattaneo trebuie să facă apel la întreaga sa măiestrie, la întregul său talent ornamentistic, pentru a suplini contopirea armonioasă a celorlalte trei voci, care lipsesc.

— Excelent... excelent, maestre Cattaneo. Mulțumesc. Conte Rossi îmi va exprima și separat recunoștința. Care a fost dorința domnișoarei Claudia, Carlo ? Da... să-mi atragi în mod deosebit atenția cînd în *Gloria* va răsună solo-ul ei... O, dar nici nu e nevoie de asta, frumoasa mea, vocea dumitale o voi recunoaște de aici înainte mereu. Acum puteți pleca în pace, dar spuneți-mi, cu inima deschisă, vă place compoziția ?

— Înălțimea Ta, maestrul e tînăr, dar e mare maestru. A putut vedea și Înălțimea Ta că nu e ușor. Cremonezii aceștia... știu ceva... ceva mai mult. Nu-i întîmplător că maestrul Ingegneri s-a stabilit acolo.

Vincenzo e emoționat și fericit.

— Carlo, pretextul să fie că mergeți să cumpărați instrumente la Cremona. Mîine să trimiteți pe cineva... doi oameni, care să vadă ce fel de om e acest Monteverdi, dacă e potrivit să ajungă la curtea mea. Să se grăbească. Nu mi-ar place dacă Ricardi ar pregăti totuși vreo surpriză. Spaniolii sînt în stare de orice. Să faceți rost de ceva bani de la Chieppio... zgîrcitul Annibale poate că de astă dată va fi mai milostiv. Dacă vor găsi că e așa, precum promite să fie, să încheie contractul cu tatăl băiatului. Să-l aducă cu ei... nu... să nu facă din el un mare artist... mai de grabă, ca și cum ar fi doar din întîmplare... pe răspunderea lor... încheierea contractului, și ei să nu știe dacă eu îi voi aproba sau nu. Să trimiteți oameni isteți, Carlo. Iar dacă băiatul lucrează la un nou volum de madrigaluri... deocamdată... să nu-l dedice *altuia*. Peste o lună va fi serbarea Barbarei. Poate pînă atunci îi vom putea da un rol lui Claudio. E mai ieftin, nu-i așa, Striggio, decît o defilare de paradă ?

Un canonic, cunoscător în ale muzicii, și secretarul vestiernicului pleacă la Cremona. Potrivit indicațiilor, trebuia să ducă tratative cu un anume Domenico Monteverdi, meșter de instrumente muzicale, care livrase de mai multe ori curții mantoveze asemenea instrumente și, între timp, trebuia să afle, cu băgare de seamă, amănunte despre acest Claudio, care, evident, îi era rudă.

Meșterul Domenico era văr cu doctorul. Deși cele două familii se vedeau doar cu prilejul marilor sărbători, Domenico — de îndată ce află că pe domnii mantovezi îi interesează tânărul componist — își îmbracă haina de sărbătoare și îi conduse chiar el la casa lui Baldassare. Era după asfințitul soarelui, când doctorul nu avea pacienți și se retrăgea în camera sa, unde își amesteca fierturile și căuta, ca atîți alți oameni de știință asemănători lui, Piatra filozofală. Când află că au sosit niște străini, și că e vorba de Claudio, ieși desigur în întâmpinarea oaspeților, iar donna Maddalena aduse vinul cel mai bun.

Tatăl, care era un om cu picioarele pe pământ, observă repede că era vorba de un adevărat tîrg asupra băiatului. Din fericire, Claudio nu era încă acasă. Se afla la repetiție, la Ingegneri, așa că bărbații în toată firea puteau vorbi, pe limba lor. Doctorul relatează cît de onorat a fost băiatul lui și pînă acum. Motetele compuse de el au fost cîntate în Dom, acum lucrează la o misă, madrigalurile lui răsună cu prilejul sărbătorilor : magistratura, care nu e prea renumită pentru dărnicia ei, i-a dăruit un premiu de treizeci de scuzi. Fiul lui are doar douăzeci și doi de ani, dar e cunoscut de pe acum de toți iubitorii de muzică din Lombardia, și chiar de mai departe, pînă unde au ajuns madrigalurile sale.

Doctorul se tîrguia. Pînă la urmă se înțelesesă ca fiul său să accepte angajarea sa în serviciul ducelui. Discuția se purta asupra amănuntului dacă va intra cu „probă” sau „fără probă”. Baldassare insista ca aici și acum să se încheie contractul măcar pentru un an. Cunoaște el capriciile prinților și întâmplările sortii. E de ajuns un doliu la curte, pentru ca instrumentele să amuțească cu săptămînile. Dacă băiatul pleacă la Mantua, să aibă în mînă scrisoarea de angajare. Dacă sfinția sa domnul canonic îl poate lua cu sine pe Claudio, a primit desigur și împunernicirea de a încheia contractul fără nici o probă.

— Băiatul — spuse secretarul de curte — va trebui să se prezinte în mod demn la curte: muzicantul de curte al înălțimii sale beneficiază de un rang, asemănător cu al unui mic nobil. Trebuie să cunoască limbajul curții... dacă i se adresează cineva, trebuie să răspundă frumos, inteligent. Se prea poate întâmpla să i se încredințeze educația muzicală a copiilor familiei domnitoare sau a altor copii de nobili. În mod firesc, trebuie să cunoască latina, dar, în ziua de azi, tinerilor li se cere ca nici greaca să nu le fie cu totul străină. În ziua de azi se vorbește mult despre Platon... Deși chiar și cei de la curte se întrețin între ei mai mult în dialectul lombard, trebuie să vorbească perfect dialectul toscan, de câte ori sosesc oaspeți. Doctorul răspunse zîmbind că fiul său este absolventul eminent al Universității cremoneze și corespunde cu prisosință tuturor acestor cerințe.

Pe lângă toate acestea, trebuie să se priceapă și la unele lucruri, care nu țin neapărat de meșteșugul său. Astfel trebuie să fie un bun călăreț, de va fi obligat uneori ca muzicantul să-l însoțească pe înălțimea sa la vreunul din castelele mai îndepărtate, sau de va porni la război: o mică orchestră nu poate lipsi niciodată, chiar numai dacă avem în vedere rangul ducelui. Se pricepe la arme? Nu... nu e vorba să fie angajat ca străjer... dar în viața de la palat e bine dacă știe să mînuiască sabia, floreta, pistolul. Are mantii destule? Am observat: cremonezii prea au preluat moda spaniolă. Ori aceasta... să fiu sincer, nu prea e agreat în Mantua noastră. Haina e prea strîmtă, mantia prea scurtă, pălăria prea ascuțită... repede le crește barba bărbaților de pe-aici. Și toată lumea poartă numai negru... și violet, pînă și tinerii... în schimb, la Mantua, doctore, numai savanți ca dumneata umblă în robe de culoare închisă. Desigur, e o investiție serioasă, dar bagajul va trebui să fie în așa fel alcătuit, încît băiatul să se poată prezenta în mod demn în fața înălțimii sale. Mai rămîne însă o problemă: știe tînărul muzicant să vorbească limba nobililor și, mai ales, pe limba doamnelor? Pentru că la curtea mantoveză, ele au întîietatea cuvîntului. De n-ar fi de față domnul canonic, care osîndește din oficiu deșertăciunile lumești, aș spune pentru ce anume trebuie să se pregătească un asemenea flăcău tînăr... Deci, dacă fiul dumitale, doctore, corespunde tuturor acestor cerințe...

Se ivi donna Maddalena: sosise Claudio.

Peste cîteva clipe intră și el; se vedea că își schimbase în grabă mantia. Părul îi era încă umed și proaspăt brăzdat de dinții pieptului. Din politețe, își ținea în mînă șapca mică, rotundă, o șuviță de păr brunet îi cădea capricios pe frunte. Avea o mustăcioară îngustă, hispană, dar fața nu-i era încadrată de barbă. Mantovezilor

li se părură ciudați ochii, acești ochi, care păreau a fi cam prea mari în raport cu fața și care pară voiau să iasă din cadrul feței, privind scrutător lumea din jur. Purta un guler lat, rășrînt, pe care îl apretase și îl călcase donna Maddalena, mînele hainei de catifea, de culoare închisă, erau împodobite cu manșete, la gît îi atirna o iconiță pe un lăntișor subțire de aur. Era un băiat înalt, zvelt, bine făcut, după cum îl trădau ciorapii-pantaloni lungi. Picioarele îi erau drepte, pe laba piciorului se întindea îngust încălțămîntea din piele subțire, avea mîini prelungi, îngrijite, albe. Putea fi lesne luat drept curtean. Cei doi mantovezi își făcură semn zîbind.

La drept vorbind, Claudio sosise la spartul tîrgului. După obiceiul vremii, tatăl dusese tratativele, și în fața lui Claudio ajunse doar contractul încropit în grabă. Deocamdată avea să primească douăzeci și cinci de scuzi pe lună și avea să poarte titlul de muzicant la viola da braccio în orchestra Înălțimii Sale Ducele de Mantua. Acest titlu îl va putea folosi și tipărit, dacă i se vor publica undeva compozițiile. Da, înălțimea sa a binevoit să vadă una, două dintre compozițiile tînărului muzicant. Tocmai de aceea, Claudio să nu vină cu mîna goală: dacă poate, să aducă cu el un volum de madrigaluri, cîntece, motete. La omul tînăr merge repede pînă și munca de creație... Mai ales dacă e flăcău.

— Și cheltuielile de călătorie și de pregătire, seniore?

— Știm că îi trebuie cel puțin zece zile pentru a se pregăti. Dar de ziua Barbarei, Înălțimea Sa plănuiește serbări: pînă atunci va trebui să participe la activitatea orchestrei. Înălțimea Sa e milostiv și darnic: îi trimite leafa pe două luni înainte — o vom număra îndată, spre a-și putea procura toate cele trebuincioase. Să aducă cu el, firește, și un instrument. Dar, pentru că veni vorba despre instrument, toată seara stăm și vorbim, deși ne place și nouă muzica bună...

Claudio își chemă fratele. Lunganul de Giulio Cesare își aduse și el viola da gamba. Fratele mai mare privește cu dragoste la cel mai mic.

— La anul... de s-ar putea, aș dori să poată veni și el la Mantua... Veți vedea imediat, seniore, ce muzicant bun este!

Maddalena servește vin, trimișii se instalează confortabil; și-au dus la bun sfîrșit misiunea. Poate veni aldămașul.

În odaia de primire, unde în timpul zilei suferinzii îl asaltează pe doctor cu păsurile lor, răsună concertul „de prezentare” al celor doi Monteverdi.

Pe Via Bencin aproape de Ponte alle Grazie, în palatul Bardi își ținea ședința *Camerata* din Florența. Membrii inițiați ai acestui mic cerc, cu grijă aleși, se adunaseră la lumina uriașelor candelabre din marea sală seniorială. Cel mai vîrstnic dintre ei era Vincenzo Galilei, muzicolog, umanist și cercetător. Gazda, Giovanni Bardi, conte de Vernio, era el însuși estetician, poet și compozitor. În afara lor, la uriașa masă de stejar mai ședeau Jacopo Peri, muzicantul de la Curtea Marelui Duce, Ottavio Rinucci, poetul, și Giulio Caccini, renumitul muzicant și cîntăreț. Maestrul Cavalieri se scuzase, dar fața lată, rotundă a compozitorului bisericesc Marco da Gagliano se ivise în penumbra sărbătorească.

Lîngă Vincenzo Galilei ședea un tînăr, care purta mantia studenților din Pisa. Galileo, tînărul magistru, nu era propriu-zis un cunoscător al muzicii, dar pentru această după-amiază își însoțise tatăl.

Camerata era un cerc academic restrîns, sub forma unei asociații amicale, căreia averea lui Bardi îi împrumuta o strălucire deosebită. Nu rătăcea orbește în lumea ideilor; din îndemnul entuziast al maestrului Vincenzo își propusese drept țel ca, în schimbul prezentului corcit, să reînvie muzica înaintașilor clasici, a Eladei și a Romei. Acum, cînd arhitecți, pictori, îndeosebi sculptori, precum și poeți se întorseseră la marii înaintași, singură muzica se mai sufoca în mantia ei strîmtă, neschimbată de secole. Era timpul s-o lepede, să lepede blestemata de polifonie, care sfîșie pe voci cîntul uman și, în același timp, anulează nemilos textul.

Atmosfera era creată de cîteva torsuri antice, suțuri de pergament, fitiluri care pîlpăiau în uleiul unor opaițe etrusce de lut. Vincenzo Galilei relata felul cum reușise să dea de urma a trei imnuri originale grecești: aceasta e treapta misterioasă care duce în adîncurile muzicii antice. În marea sa carte, în curs de pregătire, pe care o scria sub formă de dialoguri despre „*Muzica Antică și cea Modernă*“, își comunica descoperirile precum și concluziile ce decurgeau din ele.

Cum cîntau înaintașii? Cum cîntau la poalele muntelui Ida, păstorii? Cum putea să sune EVOE la culesul strugurilor, în Latium? Și acesta e abia începutul. Dar oare pe Sofocle, pe Euripide îl „recitau“ doar în teatrele Eladei? Erau spectatorii vrăjiți numai de puterea cuvîntului? Nu! Platon însuși se referă nu o dată la aceasta și ultimul

mare autor al Greciei antice, Boetius, demonstrează clar : „Nu !“ În loc de *Musica Sacra*, răsună aici o „*musica humana*“. Ce va fi fost acel ceva aflat la mijloc între muzică și cuvînt ?

Vincenzo Galilei se aplecă peste masă. Vorba lui era ca un pîrîu subteran, care irumpe deodată din gîndurile sale îndelung frămîntate :

— ... Cel puţin în momentul culminant al înfloririi artei greceşti, prieteni, creaţiile muzicale n-au fost doar diferite transpoziţii ale uneia şi aceleiaşi tonalităţi, aşa cum se obişnuieşte la noi. Erau mai multe tonalităţi, care prezentau fiecare intervale de sunete diferite. Astfel, tonalitatea dorică era somptuoasă şi solemnă, cea frigiană era potrivită pentru exprimarea însufleţirii, ionica şi cea lidiană puteau să fie suave şi sentimentale. Să ne gîndim la Platon : ce scrie despre educaţia tinerilor, numai cele dorice şi frigiene le sînt potrivite, celelalte două i-ar moleşi doar. Aristotel e şi mai sever, după el singur doricul poate să contribuie la educaţia viitorilor cetăţeni.

— Ce a constatat domnia ta în privinţa artei lor dramatice ?

— N-am pierdut speranţa de a vă putea prezenta, prieteni, ritmurile-recitative originale găsite, poate strîns legate între ele, care, în momentele mai solemne ale dramei, înlocuiau vorbirea simplă a actorilor. Acest lucru rezultă clar din cuvintele scriitorilor greci. E vorba de trecerea de la vorbire la cîntec, ceea ce avea, desigur, o semnificaţie simbolică ... E posibil să nu fi avut instrumente atît de excelente cum sînt ale noastre, dar în privinţa *cîntului* uman, a artei vocale erau, fără îndoială, mult înaintea noastră.

— Totuşi, *messer Vincenzo*, unde ai descoperit domnia ta toate acestea ... ?

— Vă dau doar un singur exemplu, prieteni : la jocurile de la Delphi, flautiştii trebuia să interpreteze lupta lui Apollo cu zmeul, fără recitarea vreunui cuvînt sau a vreunui vers ... De altfel, înţeleptul Timosthene relatează ce anume trebuia să exprime muzicanţii. În prima parte, Apollo îşi cercetează armele, în a doua, îl provoacă la luptă pe zmeu, în a treia, se desfăşoară însăşi lupta : aici trebuie să se simtă în tonul flautelor cum monstrul, lovit de săgeată, îşi clănţane dinţii. În partea a patra, se desfăşoară triumful lui Apollo, în timp ce, în partea finală, zeul victorios invită la dans pe cei prezenţi. În această ultimă parte a spectacolului, pe lîngă flaute, intervine şi lăuta, trompeta, cornul şi toba.

— Blestemat contrapunct ... în care ne-am împotmolit — murmură Caccini, cu faţa mohorîtă.

Bardi preluă cuvîntul :

— Marele Duce s-a interesat, iar, deunăzi, de rezultatele la care am ajuns. Dacă reuşim să aflăm cum a fost muzica strămoşilor noştri

greci și romani, vrea să-i înștiințeze pe toți regii din lume. Pînă atunci... pînă atunci încercăm să înaintăm pe drumul pe care am pornit. Teoria este magistrul realității, *messer* Vincenzo, dar Înălțimea Sa așteaptă de la noi și exemple reale, piese muzicale care să poată fi cîntate.

— Galileo, scoate sulurile!

Studentul din Pisa scoase din tolbă caietul cu note al tatălui său.

— Cu două lucrări, doresc să lămuresc concepția mea despre cum trebuie să fi fost recitativul la antici. L-am luat pe Dante, părintele nostru... Iată, prieteni, n-am compus muzică pentru mai multe voci. Nu îngădui ca zarva mai multor voci, care se încolțesc reciproc, să înghită cîntul lui Ugolino. *Unica* voce trebuie acompaniată la viola da braccio: voi fi eu cîntărețul... La fel am transpus în muzică și *Plîngerile* lui Ieremia. Astfel, eu vreau numai să arăt că acest mod de exprimare este deosebit de potrivit pentru *orice*, pentru exprimarea oricăror pasiuni, a oricăror sentimente.

Bardi se apleacă zîmbind:

— Desigur, acesta va fi punctul culminant al întîlnirii noastre, *messer* Vincenzo. Dar am și eu cîte ceva de relatat. Firește... această treabă nu puteam să mi-o asum singur. Maestrul Vincenzo a vorbit despre lupta lui Apollo. Iată, împreună cu colegii mei l-am ales și noi drept simbol pe acest zeu nemuritor și ne-am străduit ca, prin puterea muzicii, să-i exprimăm toate simțămintele omenești. Am alcătuit șase *intermedium*-uri, în așa fel, încît primul, al treilea și al cincilea să oglindească rolul muzicii în univers, în timp ce celelalte trei înfățișează viața zeilor. Astfel, împreună cu pietenii mei, Malvezzi, Luca Marenzio, Peri și Emilio dei Cavalieri, am și elaborat în bună parte temele: prima înfățișează armonia sferelor, a doua, întrecerea muzelor, a treia zugrăvește bătălia lui Apollo, despre care a vorbit Vincenzo, urmează cîntul lui Arion... apoi prezentăm imperiul demonilor și, în final, Apollo și Bacchus coboară cu plenitudinea ritmului și a armoniei.

Aceasta era pînă acum cea mai importantă lucrare a Cameratei, despre care știam cu toții. Fusesse nevoie de luni și chiar ani de muncă pînă ce greoiul, meditativul Giovanni Bardi să-și poată anunța colegii că opera s-a încheiat, forma și textul celor șase *intermedium*-uri sînt gata și că în curînd, datorită colaborării celor patru compozitori, muzica își va găsi și ea elaborarea definitivă.

Pletosul Jacopo Peri, care, dintr-un simplu corist, devenise compozitorul preferat al Curții Marelui Duce și, cu firea sa sensibilă, susceptibilă, suporta cu greu să fie contrazis, petrecîndu-și acum timpul cu studii profunde, poate doar cu scopul ca, în discuții, să poată

aduce mai multă culoare, se strădui să abordeze dintr-o altă perspectivă esența muzicii.

— Prieteni, nu neglijăm oare prea mult madrigalul? Această formă simplă, suavă, care a luat naștere pe buzele tuturor îndrăgostiților? De ce trebuie să ne întoarcem — așa cum, desigur, ne întoarcem — la tradițiile antice, când găsim mii și mii de exemple vii, despre felul cum cîntă îndrăgostitul cu toată ardoarea sufletului său? După părerea mea, recitativul autentic este o formă muzicală mai elevată decît vorbirea cotidiană, dar conturul lui nu este atît de pronunțat, din punct de vedere muzical, ca acela al melodiei adevăratului cîntec. Se află, undeva, între acestea două... I-am putea spune, fără vreo ezitare, pe numele clasic — prozodia.

Era vădit că Marco da Gagliano se pregătește să ia el cuvîntul. Purta haine preoțești, fața lată îi trăda originea țărănească. Cuta amară din colțul gurii era mărturia greutăților prin care trecuse pînă ajunsese ca, în calitatea unuia dintre cei mai buni compozitori ai Florenței, să poată pătrunde în palatul Bardi.

— Domniile voastre știți că satul nu este mut... oamenii au mii de glasuri. Cîntecele lor nu vor ajunge firește, niciodată la urechea unor astfel de oameni învățați, și nu se pot strecura nici în corurile bisericilor. Cu toate acestea, ele trăiesc... Oricine a apucat să vadă o dată o primăvară frumoasă la țară, știe asta. Dar, nu-i așa, că și acolo, ca în toate de altfel, cuvîntul are înțîietate? Care fată ar sta să asculte cinci flăcăi strînși să cînte, după sacrele reguli ale polifoniei, sub fereastra iubitei? Cred că n-ar înțelege o iotă din ceea ce vor să spună. O altă chestiune — nenumăratele zorzoane, fiorituri, cu care își împodobesc cîntăreții noștri textele. Nu mai transpare din ele nici textul, nici melodia originală. Toate sînt numai paradă, ornamentație, melisme, pe aripile cărora cîntărețul vrea să se ridice în slăvi. Asta e ca și cum pictorul, din moment ce le-a învățat forma, s-ar încăpățîna să picteze peste tot numai chiparoși. Eu aș dori ca declamația să fie hotărîtă și de efect, forma exprimării să se acomodeze desăvîrșit cuvintelor. În afară de asta, cîntărețul trebuie să observe temeinic cum redă un actor bun sentimentele, orientîndu-se după el în interpretarea sa. Nu poate sta, ca un lemn... coadă de mătură... adică așa cum stau cantorii anonimi ai vocilor de azi. Trebuie să se gîndească că e deopotrivă *rappresentazione*, fie că mimează, fie că vorbește, fie că recită sau cîntă. Lucrul cel mai important este, desigur, stabilirea raportului just dintre poezie și muzică. Prietenul nostru Caccini urăște contrapunctul, dar, să fim sinceri, toți l-am învățat: fără el n-am fi putut ajunge aici... adică pînă acolo încît să ne revoltăm împotriva dominației lui.

Ottavio Rinuccini, poetul încă tânăr ca vîrstă și de origine nobilă, vorbi sacadat, dus pe gînduri :

— Socot o datorie a mea să dezleg ce putea să fie în jurul *misterelor eleuzice*. Sînt o mie de ani, prieteni, de cînd Cezarul le-a interzis, dintr-o singură trăsătură de condei, și nici azi nu știm unde și-au ascuns adepții secreți ai acestei credințe torțele lor, care aruncau lumină asupra a tot ce este omenesc. Celui care pătrundea în templul zeiței Demeter, tăcerea veșnică îi pecetluia buzele. Știm numai că primii părinți ai bisericii considerau drept principalul lor dușman, aceste mistere și pe Eleuzis însuși, și asta deși eleuziacii inițiați nu purtau dispute religioase și nu participau la prigoane. Erau blînzi și *știau* ceva, ce omenirea n-a izbutit nici pînă azi să afle... Vorbim despre muzică. Ce cîntau inițiații, care ieșeau an de an din Atena, pe poarta primăverii abia înmugurite, se opreau din cînd în cînd la izvoarele sfinte și răsunau imnuri de pe buzele lor? Astfel ajungeau la țărnul mării... Pe drum se acompaniau din instrumente și, ajunși la sfîntul lăcaș al zeiței Demeter, după ce se purificau în apele mării, începeau jocurile însoțite de cîntece și muzică, a căror esență adevărată a rămas pînă azi învăluită în ceață. Răpirea Persephonei... Galeașa stăpînului din Hades, oprindu-se pe pajiștea înflorită, unde fiica zeiței Demeter culegea flori cu prietenele sale... vaietele mamei... drumul ei în Eleuzis, măslinul, fîntîna, fetele care o invită pe bătrînă... Persephone care se tînguie în Hades, toate acestea erau dramă pură, pe care inițiații n-o rosteau în cuvinte, ci o recitau prin cîntece și o acompaniau din instrumente. Demeter și Pluto și-o dispută pe Persephone, dar Persephone rămîne și în împărăția subpămînteană așa cum a fost înainte: suavă, luminoasă, veșnic tînără, capabilă chiar de milă, căci ea îl ajută pe Orfeu, ea intervine la stăpînul ei pentru ca acest cîntăreț s-o poată redobîndi pe Euridice a sa... Dacă am putea ajunge aici, prieteni, ceva mai aproape de esență...

Făcu o scurtă pauză. Ea fu de ajuns ca Giulio Caccini să preia cuvîntul. Acest Giulio „Romano“ nu prea se potrivea în această societate. Muzicianul din Roma era socotit drept unul dintre cei mai mari virtuozii ai epocii: era un adevărat talent multilateral și din familia lui s-ar fi putut alcătui o întregă orchestră. În ceea ce privește însă caracterul și cinstea personală, din multe puncte de vedere nu corespundea măsurii obișnuite. Jucase un rol destul de dubios în acea tragedie, în cursul căreia fratele mai mic al Ducelui, Piero dei Medici, își ucisese soția, pe Leonora, din gelozie. Se spunea că, la îndemnul șoaptelor lui Giulio Caccini, se înfiripase în Duce planul acesta sinistru... Nu-l prea agreea nimeni în Camerata, dar i se recunoștea talentul scriitor, iar simțul său practic, cunoștințele sale scenice precise, îl

situau deasupra celorlalți. „Romano“ nu se jena cîtuși de puțin de această societate „aleasă“.

— Nu cumva să întîrziem, domnilor, de la ospăț : în timp ce ascultăm aici frămîntările unora, căutăm dezlegarea misterelor eleuzice, de parcă am vrea și noi să descoperim Piatra filozofală, în alte părți, la alte Curți poate s-a și ajuns mai aproape de ceea ce prea iubită noastră gazdă numește „esență“. Adică a răsturna polifonia și a înscăuna în locul ei acel ceva care seamănă cu recitativul lumii antice. Cu cîntecul ei, cu prozodia sa, cum vrem să-i spunem . . . S-o spunem pe șleau : vrem să triumfe *monodia*. Mai precis, să cîntăm în așa fel, încît oricine să poată înțelege textul, iar sensul, atmosfera acestuia să determine melodia. Am auzit că, deunăzi, înălțimea sa a făcut unele observații ironice la adresa Cameratei noastre. A spus : „Dorm treji“ . . . Aceasta înseamnă că mai marii noștri și-au pierdut răbdarea. Cînd, acum cîteva luni, am fost la Roma, spre a afla ce părere au eminentele cele mai de vază ale Curiei papale despre ceea ce noi numim „monodie“, le-am prezentat propriile mele madrigaluri, pe care le-am compus pe o *voce*, da, pe o *singură* voce, a mea, acompaniată de un *singur* instrument, *al meu*. Mi-a fost dat să văd și să aud succesul. Cinci cardinali au fost de față la concertul meu. Abia au vrut să mă lase să mă întorc la Florența. Situația s-a copt peste tot. Toți sînt sătui pînă în gît de cei vechi . . . Lumea așteaptă ceva nou. Întrebarea e : unde vor da de el ? Aici, la Napoli, în Mantua sau la Roma ? Să încetăm, prieteni, să mai visăm treji.

— Dacă dumneata, Signor Giulio, vezi atît de clar rolul nostru, spune-ne prin ce anume sîntem uniți ?

— Considerăm contrapunctul drept dușmanul nostru. Mai precis, acel obicei stupid, potrivit căruia cîntăreții pot, după bunul lor plac, să lungească sau să scurteze ritmul cuvintelor, fără să țină cîtuși de puțin seama de sensul sau de măsura versului. Astfel nu e de mirare, că textul e complet îninteligibil !

— Și cum s-ar putea face altfel ?

— Nobile conte și strălucită gazdă ! Chiar după vechii înțelepți muzica e, în primul rînd, limbaj și ritm, abia după aceea e sunet — și nu invers !

— Cu toate acestea parcă noi toți am căuta drumul într-o singură direcție. Teamă mi-e că scormonim degeaba în huma spiritului antic. Nu putem scoate din el la iveală grupul Laokoon, în domeniul muzicii. Noi înșine trebuie să făurim acel ceva, despre care credem că încă strămoșii noștri i-au dezlegat, odinioară, taina. *Monodia* . . .

— Și ce să se întîmple cu muzica bisericească ?

— *Messer Rinuccini*, acestea sînt texte vechi, cunoscute de toată lumea. Acestea să rămînă asupra noastră, nu mai au nici o vrajă. Să bubuie în continuare organiștii, să cînte la fel corurile, încît să nu se poată înțelege nici un cuvînt din textul latin. Noi aducem texte *noi*. Dacă dăm oarecare libertate recitativului, dacă compozitorul nu va pregeța și va fixa numai ceea ce va considera mai important de scos în evidență și de ornamentat, lăsînd ca acela care cîntă să coloreze, să nuanțeze restul după propria sa măiestrie, atunci vom avea muzică nouă ! Da ... Cînd va înceta enormitatea ca toți să cînte de-a valma, pe nu știu cîte voci, instrumentele să le țină isonul și orga să bubuie, pînă la urmă, cine se mai ocupă, în această hărmălaie diabolică, de *textul* fundamental ? Dacă în loc de aceasta va recita o *singură* voce, pe care instrumentele o vor acompania doar cît să nu-i răpească textului frumusețea ei, dimpotrivă, pe aripile muzicii să i se poată înălța sensul pe culmi tot mai poetice, numai atunci ne vom putea atinge țelul !

— Și care va fi atunci rolul corului, *messere* ?

— E o întrebare deosebit de periculoasă, Signori Peri ! N-aș vrea să-l citez acum din Seneca, în ce limite trebuie restrîns rolul *masei*, cînd e vorba de deznodămîntul unei *drame*. După părerea mea, corul să-i susțină pe cîntăreți, să intervină scurt, dacă e necesar, în dramă, și nu pe larg, să umple intervalele, să pregătească spectatorul pentru ce va urma. Dar să nu așteptăm de la el prea mult ... totul. Versul trăiește mai curat pe buzele unui singur om.

— Unde avem dovada ? — întrebă Bardi cu ochi scilipitori.

— Să ne denumim opera ... *stile recitativo*. Poate că acesta e doar începutul. Să declarăm că intenționăm — continuă Rinuccini — a încerca să cîntăm tragedii întregi în acest stil, înzecind astfel puterea cuvîntului pe scenă. Deocamdată nu ne gîndim la Euripide sau la Eschil ... Nu îndrăznim să facem experiențe cu vreo operă uriașă. Lumea vechilor zei și eroi conține mii de basme. Ajunge să ne aplecăm după comoară și ...

— Adică ?

— Dacă *messer Giulio* n-ar fi fost nerăbdător și n-ar fi amenințat astfel renumele Cameratei, am mai fi tăcut. Dar noi toți, cu prietenul meu Peri, am și început ceva. Am luat povestea Daphnei ... Nu, n-am trecut nici de greutățile începutului ; încercăm, deocamdată, să atingem țelul cu modestele noastre cuvinte ... voci ... cîntece ... ne ajută cel mult membrii familiilor noastre. Putem promite un singur lucru : dacă pastorală noastră va fi gata, dorim s-o prezentăm aici, în sala cea mare a acestui nobil palat.

Caccini rosti cu un zîmbet acru :

— Cine ar vrea aici și acum să strice atmosfera sărbătorească ? Poftim, o pastorală ... cum spune signor Rinuccini ... text fără pretenție ! Pe mine, recunosc, mă atrage mai mult cîntărețul : aud glasul lui Orfeu și felul cum Euridice vorbește cu Persephone în adumbritele lunci subpămîntene. Cuvîntul lui Pluto, murmurul lui Charon : toate tenebrele întunecatei împărății ... Asta e altceva decît jocul pastoral. Aici s-ar putea să găsim ceea ce în zadar am căutat pînă acum și dumneata ... și eu, recunosc. A începe cu o *favola*, cu o poveste antică jucăușă ?

Bardi zîmbea. Camerata ținuse azi ședință, și această sesiune nu fusese zadarnică. Cuvintele scăpaseră ... în marea ideilor nici el însuși nu știe încă încotro duce drumul. Obiceiul cerea ca acela care spusese odată ceea ce avea de spus, să fie obligat a-i asculta politicos pe toți cei care urmau la rînd. Se întoarse, dar, spre tînărul Galilei :

— Tinere prieten, dumneata ne-ai ascultat pe toți. Despre știința dumitale, deși se află cu totul în altă sferă, circulă vestea și prin Florența. Asta nu ți-o spun ca să te măgulesc, dar am auzit despre ceea ce dumneata ai demonstrat cu turnul înclinat din Pisa ... Da, *messere*, dumneata cultivi singur și filosofia, și e rostul înțeleptului să sintetizeze toate părerile. Ce concluzie ai trage din tot ceea ce s-a spus azi aici, între acești pereți ?

Tînărul savant zîmbi. Pentru o clipă se făcu liniște, toți așteptau cu încordare să-l audă vorbind :

— Ca neinițiat, nu sînt demn să particip la discuție, dar cunosc scrierile, lucrările tatălui meu, eu însumi cînt ... am ascultat numeroase creații muzicale. Mă străduiesc să fiu imparțial. Drumurile dumneavoastră nu se întîlnesc neapărat. Dacă am înțeles bine, fiecare caută în fond altceva. Domnul Caccini a vorbit cel mai clar. El vede în fața sa o singură lumină : succesul ! Poate tocmai de aceea îl va obține cel mai repede. Domnul conte, domnia ta ești cadrul de aur în care poate se vor potrivi exact toate pietrele prețioase care se vor șlefui. Din cîte-am auzit, pregătiți șase *intermedium*-uri și v-ați apucat patru inși ca să le și compuneți. Va putea ieși oare un op unitar din ceea ce creează bărbați atît de feluriți ? Și, dacă da, e de conceput că va avea același efect ? Recunosc că nu împărtășesc argumentele domnului Caccini, că trebuie început numaidecît asaltul Olympului. Să ne gîndim numai la numeroasele discuții ce s-au purtat în jurul problemei : care e mai bună, inducția sau deducția ? De ce nu am experimenta cu ceva mai puțin, pentru a încerca proporțiile părților, a stabili armonia ascunsă în ele și abia după aceea să ne străduim a-i **mări dimensiunile** ? In privința reînvierii dramei strămoșilor greci :

eu nu cred în asta. Aceia au fost altfel de oameni. Le cunoaștem filozofia, din fericire nu a dispărut, precum imburile lor. Dar, oare, putem aplica azi orbește învățămintele lui Platon sau pe cele ale lui Aristotel? Fără a le șlefui nițel pe tocila lumii de azi? A progresat și matematica, știm mai multe despre elemente decât știau cei vechi despre lumină, despre căldură, despre sunet, *messere!* De ce ne-am întoarce cu două mii de ani în urmă, când lumea — cu îngăduința domniilor voastre — merge înainte, nicidecum înapoi: chiar dacă soarele se învîrtește în jurul nostru, chiar dacă — lucru, desigur, mult mai verosimil — noi, înfimă particulă ne învîrtim în jurul soarelui uriaș...

Bardi privi către tată. Vincenzo Galilei se uita speriat și vrăjit la Galileo. Ce anume îl făcea pe acest tânăr, abia ieșit din adolescență, să fie o forță atît de temut, atît de copleșitoare? Își dădu seama că nimeni nu mai are nimic de spus. Tânărul trăsese concluziile. Privi chipurile celor prezenți: toți erau obosiți. Așteptau programul cunoscut al Cameratei, tradiționalul ospăț de miercuri, dat de contele Bardi.

10

La Mantua primul sălaș al lui Claudio a fost casa unui medic: Baldassare îl cunoștea încă din Padova, lui îl recomandase pe fiul său. De îndată ce poștalionul părăsise pămîntul Cremonei, dincolo de graniță nu mai văzuse spanioli. Pentru întâia oară în viață ajunsese pe un pămînt, care, în Italia, putea fi numit liber. La vamă se mai lăfăiau controlori cu pene la pălării, care luau taxe de la fiecare călător, împiedecau scoaterea talerilor cremonezi și se străduiau să încaseze tot felul de impozite de la neștiutori. Pe deasupra controlau migălos fiecare act, fiecare carte, într-un cuvînt orice hîrtie, ca nu cumva cineva să scoată prin contrabandă, împotriva voinței Inchiziției, vreo scriere interzisă. Cînd totul fu în ordine, ofițerul pocni din bici, în aparență pentru vizitiu, dar făcu în așa fel încît să sfichiuească și pulpa băiatului îmbrăcat în pantaloni-ciorapi.

După o jumătate de ceas, poștalionul se afla la vama mantoveză, unde ofițeri veseli și zgomotoși îi luau în primire cu răsunătorul dialect lombardez pe „străini”. Strîngeau mîinile călătorilor, găseau pretutîndenii cunoscuți, nici nu se sinchiseau de bagaje, gustau cu plăcere din vinul ce li se oferise. Ofițerul privi cu interesul unui cunoscător

instrumentele lui Claudio, o viola da braccio, o viola da gamba, vioara și flautul. După ce văzură și din scrisoarea de invitație, că tânărul e muzician, straja alcătui deodată un cor și — fiindcă în poștalion, în afara a două doamne bătrâne, nu se afla nici o altă femeie — intonară un cântec atît de glumeț, încît la auzul lui fugiră în case pînă și servitoarele. Din textul pipărat al cântecului, Claudio putu afla, de ce și de cine va trebui să se ferească în Mantua, mai ales ca vreun soț gelos să nu-l snopească în bătăi pe tânărul *messere*.

După această primire agreabilă, spuseră, așa într-o doară: „un scud și jumătate“ e vama, ceea ce era, desigur, o sumă destul de serioasă pentru un tânăr, dar o cereau cel puțin într-un mod amical, nu cum cereau spaniolii doar pe jumătate atîta.

Era pe înserate, cînd ajunse la Mantua. Dinspre estuarul râului Mincio, mari umbre liliachii se așterneau peste oraș, parcă și casele pluteau ușor, învăluite în ceața ce se ridica din mlaștini. Cremona era, poate, cît jumătate din acest oraș-reședință domnească, dar nu aceasta era deosebirea cea mai bătătoare la ochi, ci veselia care se manifesta la tot pasul pe străzi, buna dispoziție spontană, deosebita vioiciune a tuturor. Deși nu era sfîrșit de săptămînă, nici zi de tîrg, străzile erau pline de oameni care se plimbau, rideau, de sub umbrarele grădinilor de petrecere făceau cu ochiul cei care ciocneau cîte un păhărel, pe terase și balcoane se aflau femei și fete în plin taifas gălăgios.

Nici urmă de vreun străin înarmat, nici oamenii magistraturii nu alungau voia bună. Cîțiva străjeri din garda princiară se plimbau, în pantalonii lor strîmți în două culori, cu pene la berete; avînd cel mult la șold un stilet, aruncau ochiade fetelor sau intrau în vorbă cu cetățeni. Trecu o caleașcă nobiliară, înăuntru tatăl cu fetele sale, dar nici aceștia nu stăteau așa de țepeni ca nobilii cremonezi, care îi maimuțăreau pe spanioli. Tatăl spuse ceva vizitiului, acesta opri, iar stăpînul corpolent cu mantie de catifea se instală el însuși, cu vorbă neaoș lombardă, între comesenii săi obișnuiți.

Părea să fie un oraș plăcut. Pe unde trecea poștalionul, nici urmă de război sau de incendiu. În geamurile prăvăliilor se tolăneau fel de fel de mărfuri, se închideau tocmai bisericile după vecernie, fațadele caselor erau vopsite aproape peste tot în culori vii: verzui, sîngeriu, azuriu, nu ca acelea cremoneze, în cenușiu, maro și ocru.

La sălașul său provizoriu se simți, după cîteva clipe ca acasă: aceleași alambicuri, serpentine, fierăstraie, schelet și clistire, ca și în casa doctorului Baldassare. Gazda îl primi cu brațele deschise pe fiul prietenului său de odinioară, ai casei îl intitulară îndată „maestro“ pe tânărul muzician, după bunul obicei mantovez de-ai spune conte nobilului de rînd sau înălțimea ta oricărui prinț, deși această titlatură

i se cuvenea doar marelui duce toscan (spre marea durere a celor din familiile Gonzaga, Este, Montefeltre, Farnese și a altor prinți mai mărunți). De la Universitate, de îndată ce se află vestea sosirii sale, veniră în vizită studenții, se îmbrățișară, îl tutuiră pe loc, fără nici o ceremonie. Toți vorbeau deodată, sporovăiau, erau siguri de ei. Spuneau glume deșuchiate despre lumea de la curte, fără pic de teamă, de parcă nimeni n-ar fi tremurat aici de frica Inchiziției.

Vizitiul îl și anunțase pe intendentul palatului, căruia îi adusese un pachet. Așa că nu produse nici o surpriză faptul că, încă în timpul cinei, sosi de la Reggia un străjer înzorzonat, căutându-l pe *messer Monteverdi*. Il invită pe flăcău să ia loc, primi o cupă de vin, după care anunță rînjind că mâine să se prezinte în fața Excelenței Sale, *messer Chieppio*, vistiernicul (la acest cuvînt fața i se schimonosi), dar să fie pregătit fiindcă ar putea să ajungă chiar înaintea secretarului Înălțimii Sale, domnul Striggio. La palat aflaseră de sosirea sa toți cei care trebuia să afle, se auzise pînă și la corpul de gardă că, de ziua Barbarei, se pregătește o mare serbare.

Avu o noapte lungă : prima cină îmbelșugată la Mantua îi căzuse greu la stomac, de parcă s-ar fi pornit să dănțuiască instrumentele cele mai greoaie, orgile și contrabasurile, încît dimineața se trezi lac de sudoare în patul străin. Mijea de ziua, se sculă. Medicul locuia pe coasta unei coline, de unde se vedea tot orașul. Soarele scălda în razele-i aurii marele zid cafeniu al Palatului.

Pătrunse într-o minunată grădină, după ce trecu de strajă, unde toți fură atît de drăguți și de amabili, de parcă numai pe el îl așteptaseră. Apa gîlgîia din gurile fîntînelor arteziene, jeturile a două rînduri de astfel de fîntîni se împleteau, printre ele dansau razele de soare, iar cine trecea pe sub bolțile lor susurînde, de un argintiu curat, nu era stropit nici măcar de-o picătură de apă. Grupuri de statui arătau drumul spre intrările umbrarelor : copaci uriași, straturi de flori cît o cîmpie, toate de același fel, o mulțime de lalele olandeze, albastrele agățătoare, care se cățărau de cărămizile roșii ale turnului de pază.

Ajunsesese parcă într-o lume de vis ; aceasta era grădina Reggiei, și cine pătrundea aici, poate că nu mai dorea s-o părăsească vreodată. Toamă se schimbau străjerii ; treceau în platoșe de argint, în armuri scumpe, mantii ușoare, albastre sau purpurii, ofițerii aveau părul ondulat, pomădat, manșetele de dantelă, în culori pestrițe, toți străluceau de panglici, cataramă și bijuterii. Cîte un nobil se plimba de la un pavilion la altul, consilier, dregător, camerier principal. Claudio înainta în această lume de vis. Pe unde trecea, răsuna în urma lui parola :

halebardele se dădeau la o parte, mâini nevăzute deschiseră uriaşa poartă de bronz.

I se alătură un fel de valet de curte, care îi spuse amabil că, de acum înainte, el îl va călăuzi pe tinărul maestru. Va trebui să aibă puţină răbdare, fiindcă s-a hotărît ca nu Excelenţa Sa domnul Chieppio, ci mai întâi contele Carlo Rossi în persoană să-l primească pe oaspe. Insoţitorul ţinu să dea imediat şi explicaţiile necesare : domnul Carlo e un om tare viteaz, mare general, membru al familiei princiare, fiind soţul Ippolitei Gonzaga, dar, pe lângă toate acestea, el este principalul patron şi organizator al tuturor serbărilor şi jocurilor de la curte, al muzicii şi dansului.

Nu trebuie să faci prea multă anticameră. Generalul mantovez era un om voinic, puternic, cu o faţă jovială, cu mustăţi şi barbişon, cu o voce răsunătoare. Îl măsură de sus pînă jos pe Claudio, de parcă ar fi fost unul dintre tinerii săi ofiţeri, care se prezintă în faţa lui. Il bătu pe umăr, îl tutui fără întîrziere, ceea ce nu era semnul vreunui dispreţ, ci mai degrabă ceva afabil, ca atunci cînd primeşti pe cineva în familie. În mică sală, unde Carlo Rossi îl primi pe Claudio, totul era plin cu flori. Se spune că, de un veac şi jumătate, de pe vremea măreţii Isabella Gonzaga-Este, acesta e obiceiul în palatul din Mantua. Pereţii sînt acoperiţi cu carpete, pe rafturi se află cărţi legate în piele, de culori diferite, pe masă e întinsă o hartă uriaşă, în colţ sînt grupate felurite arme. Rossi se așeză şi căută prin mulţimea de hîrtii.

— Tu ai avea nevoie şi de ceva bani, nu-i așa ?

Claudio zîmbi şi îşi plecă capul. Rossi continuă :

— Dispun să ți se dea cincizeci de scuzi. Asta nu înseamnă însă că ai și banii. Trebuie să te duci la domnul vistiernic principal. Să-ți strunești viola în fața lui, fiindcă Excelența Sa, domnul Chieppio, e mare meloman. Poate că de dragul tău va face o excepție și îți va plăti imediat. Căci noi, și ție îți pot destănuia că nici Înălțimea Sa nu prea face excepție, noi trebuie să așteptăm adesea pînă se umple sacul vistieriei. Ai învățat matematică, nu-i așa ? Atunci știi, desigur, că nici măcar arabii n-au fost în stare să împartă nimicul.

Rîse, turnă vin într-un pahar de cristal și îl împinse spre băiatul care stătea în fața sa :

— Știi să călărești ?

— Tata avea un cal preferat, cu el mergea la bolnavii săi care locuiau mai departe, căci, cu voia excelenței voastre, tata e medic. Cînd nu se folosea de cal, îl foloseam eu.

— Armă ai mînuit vreodată ? Și, în general, au italienii arme la Cremona ?

— Pe băieți îi învăța și acolo scrima, atîta doar că lamele n-au nici tăiș, nici vîrf ascuțit, iar în muschete nu se pun gloanțe...

Carlo Rossi rise în hohote.

— Să nu crezi cumva că te și încadrez în armată. Se poate întîmpla însă oricînd ca Ducele să pornească la război. Nu se lipsește nici acolo de orchestra sa. Ce ne-am face numai cu bătrîni, de aceea am fost bucuros cînd am auzit: vine un muzicant tînăr. Prea bine, fiule... Claudio! Uneori nu strică să ceri cîte un cal de la grajduri, să mînuiești floreta, să-ți încerci spada cu vreun flăcău din strajă. Să vedem acum dacă înălțimea Sa poate fi deranjată. Dacă da, i te vei putea prezenta așa cum ești.

Străbătură un mic coridor boltit, împodobit cu icoane aurite. Se gîndea că acest palat e, desigur, un labirint și că nu va putea fi cunoscut nicicînd. Printr-un șir de anticamere ajunseră în sala de audiențe. Carlo Rossi mergea înainte; străjerii îl salutau, curtenii îi făceau plecăciuni, dar nici pe departe așa de slugarnic, cu atîta umilință, cum văzuse că se petrec lucrurile la Milano, la domnul Ricardi. În sală putu distinge de-acum cine e consilier, cine e membru al magistraturii orașului, canonic al Domului, ofițer de strajă, secretar de curte, nobil sau rudă a familiei domnitoare. Secretari și scribi forfoteau de colo pînă colo, încărcăți de tomuri uriașe. În primele impresii ale tînărului se contopiră, într-un mod neobișnuit, activitatea de cancelarie ce se ducea în străfundurile cabinetelor și trîndăvia tradițională a curții domnitoare.

Sala era plină de murmurul vocilor, căci aici nimeni nu mai ridica glasul, pînă nici Carlo Rossi nu vorbea tare. Dar iată că, deodată, se deschide ușa ce dă spre încăperile cele mai intime ale Înălțimii Sale și apare... Josué, piticul preferat al ducelui, împreună cu ogarul alb, nătîng, care ascultă de numele Thamar. Animalul își puse picioarele din față pe firavul trup schilod, la care acesta se prăbuși, mimînd în glumă spaimă. Claudio stătea cel mai aproape de el, se roși și se strădui să-l elibereze pe pitic de sub animal. Un val de ris înăbușit străbătu sala, aceasta era una din șotiile obișnuite ale lui Josué: își dădea imediat seama cine e nou venit în sală și lui îi oferea ghidușia sa. Claudio se retrase rușinat într-un colț, dar Rossi îl trase rîzînd spre el:

— Vezi, asta e încercarea: cine îi sare lui Josué în ajutor. Tu ai trecut-o. Pentru că aici se fac de obicei pariuri asupra felului cum se va comporta noul venit într-o situație de acest fel? Își va feri hainele, ca un spaniol simandicos, sau va dovedi că e om? După cîte îmi dau seama, putem merge!

Trecură printre şiruri de străjeri : oaspetele lui Rossi nu fu supus, fireşte, obişnuitei percheziţii corporale. Claudio simţi cât de tare îi bătea inima, strînse şi mai tare la piept cutia frumos împodobită, înăuntrul căreia se afla sulul de hirtie cuprinzînd cele mai frumoase ma-drigaluri ale celui de al Treilea Volum în pregătire. Îi întîmpină un camerier, care îi încredinţă apoi unui camerier şi mai mare, acesta îi făcu să aştepte într-o cămăruţă de o tonalitate albă, dar imediat se şi deschise uşa, şi putură intra în sfînta sfîntelor din Reggia, în camera de lucru cea mai intimă a Prinţului Domnitor.

Vincenzo Gonzaga era azi bine dispus ; purta o mantie albă, dejunase copios şi cu poftă, călărise, se duelase, şi chiar citise cîte ceva înainte de a se instala în camera de primire şi de a se apuca, oftînd, de treburile zilnice ale stăpînirii. Lui Claudio i se păru că domnitorul poate să fie cu şase-şapte ani mai în vîrstă decît el ; începuse să-şi piardă silueta zveltă din tinereţe, iar dubla lui bărbie, ce se răsfrîngea în valuri, arăta că la bătrîneţe va deveni greoi (Claudio îl privea cu ochii tatălui său şi se străduia să desluşască într-însul principalele trăsături hippocratice). Dar această fiinţă plină de demnitate devenea deosebit de plăcută prin surîsul care îi inunda faţa şi al cărui licăr nu i se topea niciodată în întregime din ochi, prin gropiţa din bărbie şi cele din obraji, prin mustăţile-i răsucite îndrăzneţ şi prin barba aproape incoloră, tăiată în triunghi ; părul ondulat îi cădea în cîr-lionţi, numai buza de jos răsfrîntă amintea obîrşia habsburgică a mamei sale.

Pe masă se aflau, într-o neorînduială pitorească, o mulţime de documente, proiecte şi o seamă de mici mecanisme, care fuseseră inventate spre bucuria Înălţimii sale de către ceasornicarul, alchimistul sau fizicianul de la Curte. Într-o parte se afla un pistol lucrat artistic, bătut în pietre scumpe, cu piedica ridicată, şi un stilet lung, pentru eventualitatea că Vincenzo ar fi fost totuşi ameninţat de vreun atac neaşteptat din partea vreunui vizitator. O lupă cu mîner fusese trimisă ca dar din Flandra, de către Ducele de Parma. Cînd îl văzu pe Rossi şi, în urma lui, pe tînărul cu inima strînsă, înveşmîntat în mantia-i cremoneză, întinse deodată mîna pentru sărut şi zîmbi din nou, cu amabilitate. În timp ce Claudio, lăsîndu-se într-un genunchi, săruta dreapta albă, puţin puhavă, încărcată cu inele, se iscă o nouă învălmăşeală. Cîinii se luară la hartă pe un ciolan ; căţeluşul de casă se repezi, lătrînd strident la uriaşul cîine de vînătoare, ogarul alb îşi înălţă speriat capul lung, şovăitor. Mai-mai că izbucnea o răzmeriţă, dacă Ducele nu şi-ar fi chemat cîinii la ordine în energice fraze franţuzeşti. În felul acesta se ivi, pentru o clipă, o încureătură binevenită, în timpul căreia Carlo Rossi, folosindu-se de prerogativele sale, se

așeză într-un fotoliu cu spătar înalt, iar tânărul solicitant se ridică în picioare, așteptînd grația princiară.

— Ia te uită, *messere*, ești atît de tînăr ? Ești un flăcău bine făcut, asta mă bucură în mod deosebit. În acest caz, nu numai cîntecul și arta dumată vor încînta Curtea. Să vedem, pentru ce te-am chemat la Mantua ? Ce are de făcut aici un muzicant al Curții ? Aproape nimic, recunosc, căci *maestro* Jacques de Werth se cam îmbolnăvește adesea și repetițiile sînt atunci suspendate cu săptămîinile... la seratele de vineri mereu aceleași piese vechi sînt prezentate la Curte... și, ca să fim sinceri, fără repetiții și fără conducere se cîntă destul de prost. Nimeni n-ar fi îndrăznit să facă asta pe vremea regretatului nostru părinte.

Fața i se întuneacă, se ridică deodată. Rossi îi urmărea mișcările. Pe chipul ducelui alunecă o umbră de tristețe, buzele lui murmurau parcă o rugăciune, la sfîrșitul căreia își făcu cruce. Toate acestea se petrecură într-o singură clipită, după care glasul tineresc izbucni din nou, cu o veselie irezistibilă :

— *Messere*, dumneata va trebui să schimbi toate acestea. Decăderea corului, a muzicii noastre laice și bisericești, dumneata va trebui s-o oprești și, mai mult, s-o dezvolți pentru a deveni o adevărată artă. Desigur, nu va fi ușor pentru cel care abia acum a sosit aici, și va mai trebuie să faci totul în așa fel, încît să nu-ți atragi mînia muzicanților : sînt oameni periculoși... În ce mă privește, nu prea reușesc s-o scot la capăt cu dînșii. Ia să vedem, ce strîngi la subsuoară, *messere* ?

Întinse mîna, cu vădită curiozitate, după cutioara de lemn frumos strunjit, pe care primul lucrător al meșterului Amati dăltuisese, pentru un scud și jumătate, pînă și emblema mantoveză. Căută, ca un cunoscător, prima partitură, și, în timp ce o citea, bătu măsura cu degetul pe tăblia mesei. Chipul îi deveni preocupat, se putea vedea cum îi aleargă privirea peste rîndurile paralele ale partiturii. Fața, care zîmbea condescendent și puțin prosteste, deveni acum deodată cercetătoare, de o inteligență profundă.

— Mă bucur că ai venit, mă bucur că te voi putea asculta cît mai curînd. Instrumentele ? Poate chiar mîine le vom putea încerca... bine ? Acum contele Rossi va binevoi să vadă dacă e liberă Înălțimea Sa Ducesa și dacă ne primește, împreună cu *messer* Claudio ? Aș dori să fac și în fața domniei sale paradă cu acest frumos dar de dimineață. Ai primit banii ? L-am rugat pe generalul nostru să aibă grijă... mult noroc, tinere, de vei bate la ușa domnului Chieppio, credenciosul nostru slujitor. Da, Carlo, dac-ar începe așa fiecare dimineață !...

Aprodul se și întoarce cu vestea că ducesa Eleonora primește cu dragă inimă. Vincenzo apăsă pe-un butun nevăzut, se deschise o mică

ușă tapisată, ascunsă după o carpetă, și astfel, lăsînd în urmă vechea capelă, un șemineu uriaș, vopsit superb în auriu și albastru, urcară o îngustă scară din marmură roșie spre apartamentul Eleonorei Medici, apoi, trecînd prin camera Berzelor și a celor Patru Elemente, ajunseră la „apartamentul Paradisului“. La ușă, ducele, în fața căruia mergea un aprod, se întoarse către Claudio :

— *Messere*, ești încă tînăr. Te rog, dacă nu ești cumva logodit, aici la Mantua să fii cu mare băgare de seamă. Să onorezi cu încrederea dumată pe vreunul dintre cameristii noștri sau pe don Cesare, ruda noastră, înainte de a începe să faci curte cuiva, mai ales vreunei femei măritate. La Mantua, toți soții sînt foarte pătimași, nu lipsiți de vlagă, ca acolo pe unde stăpînesc spaniolii. Toți își au armele la îndemînă. Din propria-mi experiență îți spun, *messere*. N-aș dori să aflu de la maestrul meu de muzică vestea unor aventuri ușuratică. Aceasta ți-o spun aici, fiindcă mai facem un pas și vom fi în împărăția doamnelor. Ai grijă, Claudio : în această chestiune să nu urmezi exemplul duceleui tău !

Rîse din toată inima și apăsă pe un alt resort ascuns, care făcu să se deschidă ușa spre cele mai intime încăperi ale ducesei. În timp ce intrau, se auzi rîsul ei cald, iar mirosul pomadelor ei umplu micul antreu îngust.

Obrazul de femeie, sever și puțin obosit, se desprinsese parcă dintr-o plasă de aur. Brocartul de culoare închisă, revărsat pe trupul ei, o făcea să pară aproape impersonală : ședea în jilțul ei uriaș, ornat cu dubla stemă, ca o întruchipare a etichetei însăși. Avea un cap prelung, chipul îi era înfrumusețat de ochi inteligenți și scrutători, la ea se vedea și mai puternic ereditatea habsburgică a buzei răsfrinte (după mame, erau veri cu Vincenzo).

Ducele, care se împăuna în mantia sa albă, și Eleonora, care parcă mereu purta puțin doliu în rochia sa de culoare închisă : aceasta era perechea princiară, pe care o cunoscuse Claudio încă în prima zi a vieții sale la Curte. Ducele mîngîie cu plăcere sulul de pergament și, desfășindu-l, îl întinse doamnei.

— *Madame*, numărul credincioșilor noștri a sporit azi. Cremona a devenit mai săracă, o dorește spaniolilor (rîse de indignarea glumeață a Eleonorei, la această vorbă „necuțetată“). Sperăm ca tînărul muzicant să ne slujească cu credință.

Eleonora răsfoi sururile : le privi și ea cu ochi scrutători, de cunoscătoare. Deodată își ridică privirea :

— Nu văd, *messere*, cîtece evlavioase. N-o spun ca o critică, dar în Italia și mai ales la Mantua deșertăciunile lumești au copleșit totul. Ridicăm în slăvi tot ce e viciu și păcătoșenie și, în felul acesta, îl frustăm pe om de luminile sale cerești.

— Înălțimea Voastră, acestea sînt într-adevăr cîteva... madrigaluri lumești. *Spiritualele* le-am adunat într-o culegere aparte. Am și din acelea la locuința mea. De-aș putea să vi le aduc, Înălțimea Voastră...

Vincenzo ascultă întreaga audiență, stînd călare pe un scăunel scund. Cele trei doamne de companie ale prințesei se retrăseseră într-o nișă, din politețe. Spătarul scăunelului trosni, cînd bărbatul corpolent se legănă puțin.

— *Madame*, am vrut să răpim doar cîteva minute din timpul vostru. Muzicantul fără instrument e ca și cum i s-ar lua lui Torquato Tasso hîrtia și călimara sau pictorului penelul. După cîte știm, *messer Monteverdi* a adus cu sine cîteva din vestitele instrumente cremoneze. Instrumentul cel mai frumos, cum spune don Cesare, îl are însă în gîtlej. Sperăm că vom avea în curînd prilejul să-l și ascultăm. Vă mulțumim că ne-ați primit, *Madame*!

Cu o perfectă plecăciune de curtean depuse un sărut, ca o adiere, pe degetele albe ca de fildeș ale soției sale. Ogarul sur ridică alene capul în semn de rămas bun. Clanța ușii se închise din nou, făcură cîteva pași, și Claudio se pomeni iar în camera de lucru.

— *Messere*, aș mai avea să-ți spun cîteva cuvinte. Dar contele Rossi urgencează audierea inginerului curții. Nu pot să-l amîn. Îți îngădui să iei loc pînă atunci și să asculți și dumneata cum ne petrecem zilele de muncă.

Sosi Viani, inginerul palatului și, împreună cu el, un antreprenor francez. Acesta era universul lui Rossi: prezentară planurile de fortificații ale uriașei cetăți Casale, așa cum le întocmiseră cei doi ingineri. Menirea îndepărtatului sistem de fortificații era să apere provincia Monferrato împotriva unei eventual atac.

— Și dacă ar asedia-o spaniolii? Dinspre Lombardia?

Inginerul zîmbi. Cînd era vorba de dușmani, se gîndeau întotdeauna la soldați spanioli, la cuirasați castilieni, la mușchetari catalani.

Ducele schimba mereu conversația, capricios, în franțuzește. Ca un arhitect inițiat și comandat de cetate, își plimba degetul peste sistemul de bastioane, unghiuri moarte, capete de poduri, coridoare acoperite, capcane. Da, proiectează la Casale o cetate, pe care o va înzestra cu tunurile cele mai mari și pe care nici după un asediu de un an n-o vor putea cucerii nici cei din Parma, nici cei din Piemont, cu atît mai puțin spaniolii.

Inginerul francez se retrase, cu o reverență de curtean, rămase Viani, cu care trecură deodată la chestiuni mai pașnice. Ar trebui consolidat barajul de pe Mincio, ar trebui ridicate diguri împotriva inundațiilor, secată mlaștina, de unde se întind miasmele peste Mantua.

Îi obseda încă amintirea mării foamete de acum trei ani. „Să am numai trei ani grași, spunea Vincenzo, și voi aduna atîta grîu, cît a adunat biblicul Iosif : nu ne vor mai putea atunci înfometa“.

Procedase oare dinadins în așa fel, încît să-l inițieze timp de o oră pe tînărul cremonez, pe compozitorul de madrigaluri, în secretele domniei ? Să-și poată face o idee despre felul cum arată acel atelier întîm, de unde stăpînii Mantuei diriguiesc această bogată, dar fragilă țărișoară.

Claudio își aminti de cuvintele lui Rossi, pe care le întărise și Ducele. Dispoziția pentru cei cincizeci de scuzi nu înseamnă încă bani, ci numai atunci, dacă domnul Chieppio, acest spirit zgîrcit, care plănază undeva deasupra tuturor, e dispus să-i și plătească. Aici însă aurul se rostogolește cu sutele de mii pentru construcții, pentru înfrumusețarea palatului, pentru turnarea de tunuri. De unde ? Cine îl plătește ? Cine îl cîștigă ? Din sudoarea cui se nasc scuzii, pe care Ducele îi risipește cu atîta dărnicie ?

— Da, făcu Rossi cu vocea scăzută, breaslea armurierilor și a turnătorilor de tunuri din Mantua imploră cu umilință pe Înălțimea Sa să se gîndească la lichidarea socotelilor de anul trecut. Vincenzo rîse.

— Frumos oraș, dar grea țară e Mantua, tinere ! Azi să te odihnești . . . Ziua e a duminică. Mîine ies călare la vînătoare. Azi am muncit prea mult. Mîine seară te-aș asculta cu plăcere, la Palazzo del Te. Nu, nu va fi nici o serbare. Abia cînd mă voi fi întors de la vînătoare, Carlo, să-i dai băiatului indicațiile să vină. Da, cuvintele ducesei să ți le încrustezi în inimă. Să porți Claudio, chip de Ianus. Pentru doamne, înțîietatea o au cîntecele evlavioase, pentru ca la Palazzo del Te cu atît mai mult să răsune cel mai pudic madrigal. Vă îngăduim să vă retrageți . . .

Caleașca de la curte îl duse dincolo de oraș unde se întindea o vastă zonă verde de parcuri, cu livezile orășenilor, cu podgorii bine îngrijite, presărate cu crame spoite în roșu. Vizitiul în livrea și un valet îl ajutară să urce în caleșcă și așezară separat cu mare grijă, viola da braccio și viola da gamba. Se însera, pe drumul bine pietruit, străjuit pe ambele părți de șirul nesfîrșit al teilor, se auzea tropăitul ritmic al copitelor cailor de la curte, în care se amestecă apoi dangătul clopotelor de vecernie, ce se revărsa dinspre oraș. De jur-împrejur se întindeau peste coline și lunci, pînă în zare, fișii de livezi, de la pășune erau mîinate spre casă vaci bălțate de Lombardia. Orașul se pierdu treptat în zare, și lui Claudio i se păru că se află pe meleaguri depărtate, necunoscute. Vizitiul încetini și, arătînd cu biciul spre minunea de clădire

albă ce se înălța din verdele întunecat al luncilor și grădinilor, făcu peste umăr :

— Palazzo del Te !

După răzlețirea apostolilor (așa fusese denumită epoca în care, după moartea lui Raffael, discipolii săi părăsiseră Roma), la Mantua apăruse Giulio Romano, vrăjitorul priceput în toate, ca să acopere și acest oraș cu mantia sa fermecată. Și magul prinsese rădăcini pe malul râului Mincio, trăise aici pînă la moarte, își împrăștiase prin Mantua capriciile fanteziei de mai tîrziu, îndrăgise orașul și nu mai tînjea după cetatea eternă a severei epoci baroce — el, care în tinerețe trăise în Roma lui Raffael.

Micul palat era opera acestui discipol capricios în gesturi : din grajdul lui Gonzaga, de odinioară, fantezia lui Giulio voise să reînvie vila lui Raffael de la Roma, dar în așa fel, încît chiar din exterior, din însuși ritmul clădirii să se simtă că meșterul a construit și a înfrumusețat lăcașul acesta pentru a sluji iubirilor princiare. „Te“ era alcătuit dintr-o uriașă curte festivă ; aceasta era partea lui cea mai frumoasă : coloanele sale dorece îmbrățișau cu o severitate jucăușă mărunta clădire a vilei fără etaj, ce părea scundă. În atrium înserarea proiecta o atare adîncime, ca și cum dincolo de el s-ar fi deschis spații nesfîrșite, adia vîntul, copacii cu crengile îngrijit tăiate se legăneau greoi, cu trunchiurile lor îndesate. Spațiul era deschis sau închis de făcliile ce ardeau în inele prinse în zid, alcătuiind adevărate labirinturi capricioase de vîlvîtai, ceea ce sporea atît de mult efectul spațiului, încît oaspetele încerca un sentiment de eliberare cînd pătrundea în clădirea propriu-zisă a palatului.

Maestrul Giulio construisese vila spre bucuria amantei princiare, ceea ce, în ochii locuitorilor orașului, își mai lăsa pecetea pe „Te“ chiar după trei sferturi de veac. Tot „curtea“ trăia aici, o pătritică din lumea familiei Gonzaga, dar nu palatul serios, cu ceremonial de curte și cancelarii. Ducea venea rar la „Te“, ca și cum, respectînd o anumită normă nescrisă, ar fi avut oroare de zeitățile frivole, care îl împresoară. Coșatul duce Guglielmo, care nu se abătuse niciodată de la fidelitatea matrimonială, vizita vila numai cu ocazia rarelor recepții și nimeni nu-și amintea s-o fi văzut vreodată la „Te“ pe soția sa, Eleonora de Habsburg.

Tînărul muzicant stătea uluit în fața spațiilor ce se deschideau unul într-altul, lîngă el servitorul aducea viola mai grea, în timp ce tocul violei da braccio îl strîngea drăgăstos la piept. Omul de la curte îi arătă drumul și, cu vorba lui lombardă, îi dădu și explicații : aceasta e Sala Bidiviilor, domnule !

Este un joc al influenței Renașterii târzii : stăpînul Mantuei a ridicat un monument nepieritor celor șase cai frumoși ai săi, în cinstea lor a pus să se construiască minunatul grajd din marmură. Marea machetă din carton a făcut-o Giulio Romano, dar penelurile discipolilor săi au immortalizat pe pereți vestitele figuri ale animalelor. Intarșele aurite ale tavanului preamăreau, prin ornamentația lor alegorică, faptele celor din familia Gonzaga. Cînd Claudio trecu pragul în atrium, poate că lumina pîlpîitoare a făcliilor și lumînărilor a fost cauza că avu impresia că întregul palat ar trăi, ar respira și s-ar mișca. Acest efect era și mai mult amplificat de mulțimea florilor, a plantelor agățătoare, a palmierilor, ca și de mantiile colorate ale străjerilor în armurile lor argintii.

Îl dădeau din mîină în mîină, primul servitor rămase în urmă, rolul acestuia fusese preluat de o persoană cu funcții mai importante la Curte, în momentul în care ajunseră în Sala Uriașilor. Giulio împodobise această sală într-adevăr numai după capriciul, gustul și fantezia sa îndrăzneată : bucuria exuberantă a trupului, triumful forței și al gimnasticii erau exprimate de uriașii împlețiți din mușchi, ale căror siluete, — numai Giulio se putea încumeta la un asemenea joc cu perspective ! — se alungeau de pe pereți pe tavan și parcă țineau astfel, de-a dreptul în brațe, întreaga sală bogat împodobită. Aici desluși zvon de rîsete, sunetele unui clavicembal, apoi deodată amuți parcă totul, și răsună cîntul unui glas frumos și cald. La auzul cîntecului, însoțitorul de la Curte rămase împietrit, servitorii încremeniră cu tăvile în mîini, aprozii cu cupele, se opri și măscăriciul : toți ascultau. Claudio privi întrebător la însoțitorul său, în timp ce mîna îi zăbovi o clipă pe clanța artistic ferecată din aliaj de aur.

— Azi e seară de muzică, *messere*, se spune că fiica lui Cattaneo, a muzicantului de la Curte, își prezintă pentru prima dată arta.

Ușa e întredeschisă, aude madrigalul :

... amante il cielo, amante
la terra, amante il mare,
Quella che lassù miri innanzi all'alba
così leggiadra stella...

La ultimul „*innamorata splende*” răsună acordul final al clavicembalului și se deschise ușa ; tînărul compozitor se pomenește deodată în mijlocul sălii, în singurul său veșmînt de sărbătoare : o scurtă mantie cremoneză neagră, căptușită cu catifea roșie, o centură netedă, neagră și ea, și pantalonii-ciorapi de un roșu închis, botine cu vîrfurile ușor răsucite, iar la brîu un mic stilet de argint. De cum intră, toate privirile se întorc spre el, în strălucirea luminilor zărește siluetele pic-

tate ale lui Amor și Psyche. Frescele sînt aici mai grațioase decît în camera de joacă a copiilor-uriași ; fiecare figură, fiecare element de ornamentație se străduiește să înveșmînteze iubirea în noi și noi frumuseți : tablourile, statuetele, carpetele, parfumurile și licărul lumînărilor, bucățile mari de lemn, care, în ciuda timpului călduros, mocnesc în splendidul șemineu, prefăcînd camera lui Amor și Psyche într-o lume molatecă, intimă, senzuală.

Tron nu se afla în sală, locurile nu erau stabilite după o ordine strictă, fiecare se așezase într-o învălmășeală pitorească, acolo unde poftise. Insuși ducele purta platoșa de piele fără zorzoane și cizmele cu carîmbi înalți ale vînătorilor, haina scurtă avea un guler de piele înalt, peste care se răsfrîngea ușor dantela de Bruxelles. Nici părul nu-i era coafat atît de sărbătorește ca azi dimineață, de sub bereta ușoară, șuvițele blonde zburdau ciufulite, înșelate de soare.

Intr-o parte stăteau, lîngă clavicemba, tatăl și fiica, ce tocmai își prezentaseră măiestria. În mijlocul cercului, care constituia, parcă, inima micii săli, două doamne se întoarseră una către alta și, ascunzîndu-și fețele după evantaie, rîseră dulce. Cînd evantaiele împodobite cu pene, semănînd cu niște bijuterii de curte, se dădură scînteind la o parte, Claudio Monteverdi află, prin bunăvoința celui de lîngă el, că a ajuns în vîltoarea curții „*celeilalte*“. Doamna mai strălucitoare, dar mai în vîrstă, e Barbara Sanseverino, prietena „după mamă“ a Înălțimii Sale, în timp ce femeia brunetă, de o frumusețe demonică și neastîmpărată, din dreapta ducelui, e spaniola *Agnese*, care poartă acum titlul contesei de Grana.

Privirea lui Claudio se opri la chipul Barbarei : el răsărea din trei rînduri suprapuse de gulere din dantelă de Flandra, fără nici o pălărie, bonetă, podoabă capilară ; singura-i podoabă îi era somptuosul păr, cu reflexe roșcate. Ceea ce mai observă Claudio era fruntea puțin prea bombată a femeii, care îi trăda ambiția, energia, voința de temut a spiritului său neastîmpărat.

Barbara venise în vizită la Mantua cam așa cum vine un domnitor la altul. Proprietățile ei țineau de Parma, iar ea, descendentă din străvechea familie Sanseverino, trăia ca vasal imperial pe domeniile sale din Colorno. Se spunea că mai vîrstnicul duce de Parma o copleșise cu iubirea sa pătimașe. Vincenzo era încă aproape copil cînd o cunoscuse pe femeia renumită în toată Italia, ea îi devenise tutore, doică, prima iubire, femeie, consilier, educator ; dulce și severă „măicuță“, jucăușe și serioasă, care îl copleșise cu bunătatea și capriciile ei pe adolescentul pui de prinț. Cînd Coccoșatul sau mama, austriaca de o moralitate severă, voiau să-l pedepsească pe Vincenzo, pentru vreo ștrengărie, cu arest în casă, începea goana în noapte și caii istoviți de

moarte se odihneau doar cînd ajungeau la Colorno, granița ducatului de Parma.

Colorno era o adevărată curte în miniatură. În anturajul contesei se aflau întotdeauna femei frumoase, cu o tinerețe enigmatică și o soartă neobișnuită. Aici se dizolvau severele norme ale etichetei, prințul mantovez se regăsea în lumea mai lejeră a lui Boccaccio. La o ultimă vizită a sa, cu puțin timp înainte de moartea tatălui său, așa se întîlni Vincenzo cu Agnese.

Femeia venea de la Napoli. Sîngele ei dens, hispan, era mai neînfrînat, ca un clocot mai mistic, decît cel al doamnelor lombardeze de pe aici, mai dezinvolve, mai naturale. Vorbea aspru dialectul toscan, din gîtlej, folosind cu mai multă plăcere limba Madridului. Dacă Sanseverinii se refereau la strămoșii lor romani, ea amintea că se trage dintr-o familie regală gotică. Cît era adevărat și cît era legendă, nimeni nu știa. Agnese era nobilă, dornică de aventură, pasionată și săracă. Inima largă a lui Vincenzo se aprinsese încă din prima seară petrecută la Colorno. Noaptea, cîntăreții de madrigaluri își încercară vocile sub fereastra frumoasei spaniole, pe versurile improvizate de duce. Prințul se înveșmîntă în culorile doamnei, de dragul ei stîlcea spaniola, la turnir duelă pentru ea și, pentru că ieși victorios, Agnese îi dăduse noaptea, în camera ei, cea mai minunată recompensă. Cît timp fusese doar prinț moștenitor, mai putea fi tănuțită această dragoste pasionată și mistuitoare. De îndată însă ce ocupă, după moartea lui „Gobbo”, tronul tatălui său și trecură cele cîteva săptămîni ale „Marelui Dolui al Curtii”, nimeni și nimic nu-l mai putu împiedica să-și slujească frumoasa iubită spaniolă fără nici o îngrădire, ca un adevărat bărbat îndrăgostit. Puse totul la picioarele ei, iar confiscarea averii și retragerea titlului unui nobil răzvrătit fu un bun pretext pentru a o introduce pe Agnese în rîndul înaltei nobilimi mantoveze. Nu mult timp după aceea, contesa de Grana se și mută pentru cîteva săptămîni sau cîteva luni la Palazzo del Te.

Pentru Eleonora Medici nu puteau rămîne ascunse toate acestea. Dar ducea cu ochi reci, inteligentă, virtuoasă, care își iubea bărbatul, moștenise luciditatea diplomatică a tatălui ei. Era verișoara lui Vincenzo și, la început, abia dacă simțise față de el poate ceva mai mult decît o dragoste de o rudă. Desele ei sarcini, copiii care se nascură, o îndepărtară de soțul ei, dar ținu-se în mînă frînele domniei, de cîte ori Vincenzo le lăsase mai ușor, cînd era bolnav sau călătorea la iubita lui. Vincenzo îi aducea Eleonorei omagiul său cu recunoștință și dragoste, o înconjura cu farmecul său cavaleresc, cu un respect profund, dar și cu un pic de ironie: cine îl vedea, îl putea lua drept un soț ideal, plin de dragoste, pasionat, pînă în clipa cînd răsuna trompeta și secretarul anunța că a sosit caleașca spre a-l duce la Agnese lui.

Barbara își aplecă ușor bustul. Ducele îi spuse cu glas scăzut că tânărul care a intrat acum este noul său muzicant, autor de madrigaluri, a cărui nouă compoziție, dedicată ducelui cu ocazia sosirii sale, a cântat-o tocmai Claudia Cattaneo. Ochii Barbarei iscodiră curioși pe tânărul maestru : stătea cu bereta în mână, fără emoție sau stînjeneală ... e un flăcău chipeș, dar nu se ține destul de drept, desigur n-a dus niciodată viață de tabără, stînd aplecat asupra scrierii notelor. Ochii mari, deosebiți, îi conferă lui Monteverdi înfățișarea unui vraci. Are fața smeadă, o mustăcioară îngustă mijește deasupra buzei de sus. Privirea i se oprește deodată la mîinile lui : ce degete expresive, splendide, nervoase și lungi, ca niște șerpi — mîna aceasta e în stare de orice, se pricepe la toate, știe totul.

În această mare mulțime de oameni, curteni, străjeri și înalți nobili, poate că Barbara Sanseverino era singura ființă care se ridicase peste orice trufie omenească, deasupra tuturor deosebirilor de rang, gustase din toate vanitățile lumești și, în momentele ei de meditație, își dădea seama că nu caută decît omul. Și cum stătea acolo, tânărul muzicant, cu privirea lui stranie, adîncă, matură, felul cum degetele lui cuprindeau gîtul violei, felul cum se înclină și zîmbi, toate acestea crează deodată o ciudată apropiere. Vincenzo observă și el ceva din toate acestea. Îi făcu semn lui Claudio să se apropie și, cu un gest larg, fără nici o ceremonie, îl prezentă celor două doamne, care ședeau pe scaunele aurite. Dar privirea i se opri deodată la Claudia Cattaneo, care stătea lângă clavicembal, între cîțiva secretari tineri și clerici. Cîntase ceea ce i se ceruse și acum aștepta, împreună cu tatăl ei, ca vreunul dintre nobilii curții să se îndure de ei și să-i ducă pe amîndoi, cu caleașca, în oraș.

Barbara îi făcu semn din evantai fetei să se apropie.

— Ne-a delectat, scumpa mea, frumosul dumitale cîntec. Cu atît mai mult, cu cît nu știai că e aici, nu putea fi încă aici, autorul cîntecului. Dacă *messer* Monteverdi ar fi știut, s-ar fi grăbit, desigur, și mai mult. Tinere maestre, mulțumește-i Claudiei noastre dragi că a dobîndit un astfel de succes pentru madrigalul dumitale.

O singură mișcare și se aplecă spre Agnes. Deodată țîșnește o voce guturală, la început e ca și cum ar fi un aspru dialect sardinian. Își dă seama : e spaniola ! așa că rămîn numai ei doi lângă podium, cu Claudia Cattaneo. Lumina scade în sala lui Amor și Psyche ; la un semn al ducelui sînt scoase afară, aproape fără să se observe, marele sfeșnice cu brațe, strălucirea lor e înlocuită cu lumina difuză, mai blîndă, a lămpilor de ulei cu abajururi de pergament.

Cum privește la Claudia, și ea îi întoarce zîmbetul, făcîndu-i semn să vină în mijlocul muzicanților, simte deodată linia de demarcație. Cu o clipă înainte, gestul și zîmbetul amabil al ducelui, privirea iscodi-

toare a Agnesei, glasul Barbarei Sanseverino, vîltoarea amicală a curtenilor, și ajunge o secundă spre a-și da seama că aici, el nu e decît un muzicant, un slujitor, iar aceștia îi sînt stăpîni și stăpîine. Doamnele sporovăiesc zîmbind în dosul evantaielor lor, înălțimea Sa nu-l onorează nici măcar cu o privire, căci dăruie tot ce are mai bun din ființa sa acestui joc galant; se trezește deodată că a rămas singur, nimănui nu-i mai pasă de el, nimeni nu-i mai spune o vorbă, și poate că ar intra în pămînt de rușine, așa cum e, în mantia sa cremoneză, cu viola da braccio la subsuoară, dacă nu i-ar fi făcut semn cu drăgălășenie fiica frumoasă și amabilă, cu priviri calde, a lui Cattaneo.

În fața podiumului pe jumătate ascuns al muzicanților, lîngă o mică scară în spirală, stăteau cei trei muzicanți. Îi recunosc și după veshminte: spre deosebire de nobilii îmbrăcați în haine de culoare deschisă, în culori uneori țipătoare și prea înzorzonați, ei purtau sobre veshminte negre și își țineau în mînă beretele. Cattaneo îl primi de îndată cu brațele deschise și îl conduse surizînd pe tînărul violonist în mijlocul colegilor săi muzicanți. Primul contact cu instrumentul. Mîna apucă avidă instrumentul învelit în tocul moale de pîslă. Cattaneo zăngăni coardele violei lui Claudio. Își ridică surprins capul: „ce sunet“, spuse el entuziasmat. „Din atelierul lui Andrea Amati“, îl lămurii Claudio.

— Dacă Mantua vrea să aibă un instrument bun, se vede treaba că tot la Cremona trebuie să se ducă !

Claudia ședea în mijlocul muzicanților, pe un scaun scund cu trei picioare. Părul îi era cuprins într-o plasă ușoară, cu mărgelile, rochia-i albastră, lungă, o făcea și mai zveltă, decolteul discret era adumbrît de un guleraș de dantelă, opalul medalionului se contopea cu luciul pielii: îmbrăcămintea, beteala, silueta, gesturile nu semănau nici pe departe cu cele ale doamnelor, care tălăzuiau jucăușe, vesele, sporovăind cu reverențe, în jurul celor două stele ale seratei.

— Se dau des astfel de baluri, *messer* Cattaneo ?

— Mereu, băiete. Cel puțin de cîte ori ne cheamă la Te. Uneori ești acasă, te odihnești și, deodată, se oprește caleașca în fața casei, sînt adunați cîntăreții, muzicanții: cuiva i s-a făcut dor de joacă, trebuie serbată vreo onomastică sau vreun domn de la curte a compus din nou un madrigal ocazional ...

Ar fi vorbit în continuare, cu oarecare amărăciune, cu pesimismul omului suferind de podagră, dar printre muzicanți se iscă deodată mișcare, fiindcă dinspre intrarea muzicanților se apropia un bărbat mai în vîrstă cu fața gălbuie, cu pălărie flamandă, în mantie neagră, rezemîndu-se în baston. Claudio se obișnuise în casa tatălui său cu astfel de chipuri, care începeau pe încetul să nu se mai deosebească între

ele, ca urmare a înrudirii fatale întru „facies Hypocratica“¹ ... da, moartea se hlizea și aici de pe chipul maestrului Jacques de Werth. Fața slăbită era luminată de inteligență, dar ochii reci, albaștri, și fața rasă vedeau un sentiment de înstrăinare. Il observă și Vincenzo, îl salută cu un zîmbet politicoș și cu brațele întinse, apoi îi făcu semn aprodelui său să-i aducă un scaun dirijorului curții. Claudio simți că privirea de un albastru marin a maestrului e atîntită acum asupra lui, asupra siluetei sale, asupra instrumentului său. Vincenzo zări și el această privire iscoditoare și, cu o renăscută amabilitate familiară, veni el însuși între muzicanți.

— Stai liniștit, *maitre* Jacques ... Noul nostru muzicant Claudio Monteverdi cremonensis va fi, începînd de miine, supusul imperiului dumitale. Azi e încă al meu, e oaspetele nostru. Mă bucur că ai venit și că vei participa la concursul ce se va desfășura azi, la cererea doamnelor, între Madame Europa și Madame Sabina. Cele două cîntărețe s-au și pregătit pentru această întrecere, se vor înfrunta pentru panglica cu perle a Contesei. Muzele vor apare îndată după cină. Îți recomand, *maestro*, să guști și dumneata ușorul sos de stafide comandat pentru azi. Nu-ți va îngreuna stomacul, în ultimele zile am păcătuț și eu destul de mult întru desfătările trupului. Mă cam îngraș. Dar dumneata trebuie să mănînci mai mult, *maestro*, mult mai mult decît mine. Să guști din păun. Bietul tata mîncă și el cînd era slăbit.

Vincenzo se afla în elementul său; trăia și își îndeplinea rolul, el era „prințul bun“, „despotul milostiv“, se îngrijea de toți, împărtășea necazurile supușilor, ale slujitorilor săi. Îi plăcea să fie observat de curte și străjerii să-i prindă cîte o vorbă, asta ajunge la urechea poporului, îmbracă forma a mii de legende, e imortalizată de magister Folli-no, cronicarul curții, iar tînărul Striggio, secretarul său, repetă miine cele auzite la Reggia, în fața oamenilor de la Curte. Vincenzo este însetat de popularitate, dorește să fie iubit, vrea să răsune peste tot corul vocilor ce-l slăvesc, cînd ducele străbate cu suita sa străzile capitalei. Vrea să simtă că „poporul“ e gata să se jertfească pentru tînărul său domnitor ...

Madame Sabina și Madame Europa erau două cîntărețe de la Curte. La fel ca muzicanții și membrii corului, ele primeau leafă, figurau pe lista subvențiilor de stat. Europa, această frumusețe plinuță, cu păr roșcat, era sora mai mică a lui Salomone de'Rossi, compozitorul Curții. În ciuda tuturor împotrivirilor manifestate de dominicani, Vincenzo o ținea cu plăcere la curtea sa pe „evreică.“ Nu numai o singură cîntăreață trăia rol dublu la curtea mantoveză. Acolo unde, din cînd în cînd,

¹ „Fața hypocratică“, simptomul bolii în expresia feței (în limba latină, n. red.)

răbufnea cu sălbăticie și brutalitate setea de aventură a lui Vincenzo, „bunul prinț” pornea la suspecte vânători nocturne de femei și, astfel, viața galantă a tînărului duce devenea, desigur, tema preferată a birfelilor curtenilor: cîntărețele îndeplineau adesea rolul de mai tîrziu, de la curtea franceză, al curtezanelor regale. Făceau parte din „inventarul” princiar și, cînd nu le apăra autoritatea tatălui sau a soțului, înălțimea Sa putea dispune de ele după pofta inimii și capriciile sale. Puteau conta însă întotdeauna, că atunci cînd stăpînul lor se plictisea de ele, el o să le facă rost de soți: vreun funcționar mai bun al Reggiei, vreun nobil mai mărunț, pe care îl recompensa cu cîte un mic domeniu al statului.

Cînd ducele îi făcu semn lui Claudio să se apropie, chipurile muzicanților se schimbă imediat. Vorba lor deveni tăioasă, nemiloasă, ca între cei de aceeași meserie: „De unde-a venit și ce vrea acest Monteverdi?” Dar maestrul Jacques începu să răfoiască caietul cu madrigaluri și, deodată, privirile muzicanților urmăriră iscoditoare cum se adîncește maestrul în foile partiturilor. Nici nu observară că mîini sprintene pregătesc masa și pentru muzicanți, că în uși apar valeți, și că servitorii străbat sala, cîrînd pe tăvi fazanii împodobiți ai bucătăriei baroce. Jacques de Werth citea madrigalurile. Nu i se deslușea pe față nici o pornire, muzicanții însă, care cunoșteau judecata rapidă și nemiloasă a maestrului, disprețul lui, exprimat în cuvinte italienești stîlcite, împotriva oricărui diletantism în profesia sa, observară că, de astă dată, urmărește atent manuscrisul, stăruie și revine din cînd în cînd asupra lui. Să fie și el de părere că madrigalurile băiatului sînt bune?

Zăbovind în mijlocul mulțimii ce fremăta în jurul ducelui, chemat și uitat iar, în mod capricios, Claudio zări cum peretele împodobit cu chipul lui Amor prinde încet să se miște, ivindu-se o ușă secretă ascunsă de priviri cu multă artă, pe care intră un nobil cu chipul răvășit, în mantie neagră, cu barbă rară și neîngrijită. Obrajii lui Vincenzo se aprinseră deodată. Ii șopti ceva lui Striggio și fruntea i se încruntă. Pe unde trecea Torquato Tasso, bărbații și femeile se înclinau, ca în fața unei adevărate autorități princiare.

Uneori, el nu se arată la Curte cu săptămîinile. Din ordinul ducelui, poetul e scutit de orice constrîngere, de orice etichetă. Trăiește, se mișcă, pleacă și se înapoiază după pofta inimii sale. Singura condiție e aceea ca, pe cît e cu putință, să nu i se dea bani în mînă, fiindcă *messer* Torquato nu cunoaște valoarea aurului. Cînd i se înmulțesc prea mult datoriile, Curtea se străduiește să liniștească îngrijorarea creditorilor, și domnul Chieppio aranjează lucrurile. Ducelui însă nu-i prea place ca această faptură sumbră și neliniștită să-i tulbure serbările galante. Cine l-o fi chemat? Cine l-a adus? În a cui caleașcă a venit?

Secretarul Striggio are sarcina de a afla și de a-i raporta stăpînului toate acestea.

Tasso străbătu sala. Lîngă o masă, aprodul încercă să-i ofere un loc, iar un valet se opri, înclinîndu-se în fața lui, cu tava în mînă. De parcă nu i-ar fi văzut, poetul își continuă drumul către grupul muzicanților. Era o apariție dintre cele mai bizare. Chiar dacă nu s-ar fi știut că e cel mai mare poet al Italiei, ar fi făcut vîlvă omul acesta cu mustăți pleoștite, cu barba rară, cu un început de chelie, cu chip prelung de ascet, cu privirile sale scînteind în orbitele adînci, cu silueta lui uscată, scheletică aproape. Se spune că, în ultima vreme, abia mai mănîncă, fiindcă urmează regimul meșterilor vrăjitori, care purifică trupul și scutește spiritul de a mai sluji păcătosului trup. Mulțimea curtenilor se înfricoșă parcă deodată, zumzetul veselei sporovăieli amuți o clipă ; pînă și ogarii, măscăricii, străjerii simțiră ca și cum spiritul lui Petrarca ar rătăci printre mesele întinse.

Se duse țintă la muzicanți. Incepu să vorbească. Graiul său nu semăna cu italiana celor de aici. În frazele sale se contopea parcă întreaga Italie într-un mod superb, străvechi și, toate acestea, de o perfectă muzicalitate.

— Domnia ta ești Claudio Monteverdi ?

Stau față în față. Tînărul vede această privire minunată, pe care n-o întuneacă acum nici o umbră a sufletului răvășit. E senină, radioasă, inteligentă. Și chipul, cu ridurile și umbrele sale numeroase, e ca și cum ar fi doar o palidă oglindă a gîndurilor ce transpar din adîncul ființei sale. Claudio stă în fața lui. Toată lumea îl cunoaște pe Tasso. Nu este cînte mai mare, decît aceea de a-i spune cuiva pe nume și, adresîndu-i-se, să-l ridice deasupra mulțimii.

— A fost la Milano un nobil de la noi. A auzit că dumneata ai compus un madrigal pe textul *Ecco mormorar l'onde*. Spunea că va fi gravat în curînd pe matrițe și se va publica. Mai spunea că această compoziție a dumitale e deosebit de frumoasă. Mă bucur că te-a înspirat versul meu. L-am scris de mult.

Claudio privește înfricoșat la poet, al cărui chip nu e îndulcit de zîmbet. Spune aproape scuizîndu-se :

— Domnia ta, nu ești supărat că, fără a-ți cere încuviințarea, m-am apucat de lucru ? Încă din copilărie am admirat, îngăduit să-mi fie a spune, limba domniei tale, care e instrumentul cel mai frumos. De cîte ori am dorit să mă adresez domniei tale, să-ți trimit madrigalurile compuse de mine pe versurile și sonetele domniei tale. Dar, necunoscut fiind, cum puteam să mă adresez celui mai mare poet al Italiei ?

Stă tulburat sub greutatea privirii liniștite, întrebătoare și simte totodată că, în sală, toate privirile sînt ațintite asupra lui. Oricît ar de-

ranja prezența lui Tasso, și poate că în spatele lui se și râde pe socoteala ciudățeniilor sale, e oarecum o mare onoare ca maestrul Torquato să se adreseze direct cuiva. Se întâmplă acum ceea ce scepticii curteni nu îndrăzneau nici să-și închipuie : Tasso atinse ușor brațul lui Claudio și chipul palid ca de strigoi prinse să zîmbească. De parcă l-ar fi condus, îl însoți în colțul opus al sălii, unde se afla clavicembalul.

— Aș dori să te aud, cîntînd *Ecco mormorar l'onde*.

Sala amuțește. Cu o clipă înainte erau doar o obișnuită lume de curte : consilieri, nobili, pierde-vară, măscărici. Acum parcă privirea întregii Italii ar urmări, cu sufletul la gură, preludiul acesta neobișnuit. „Cît e de tînăr, Barbara !” șoptește Agnese către vecina sa, și tînărul maestru s-a și așezat în fața instrumentului. Mîna îi aleargă pe clape, fără să scoată nici un sunet ; capul lunguiet, inteligent, se aplecă asupra instrumentului, nu se lasă rugat, parcă ar pluti și el într-o lume de vis, uită că-l înconjoară respirația reținută a cincizeci de oameni. Răsună sunetul metalic, zornăitor, simte sub mîinile sale instrumentul minunat, magistral construit. Într-o clipită se obișnuiește, se contopește cu el. Un muzicant oarecare niciodată nu s-ar încumeta să cînte un preludiu, așa cum un organist își execută fanteziile în galeria bisericii. Parcă și-ar așterne sufletul înaintea lui Tasso, așa țîșnește sunetul. E un cîntec bărbătesc, profund, cald, catifelat. Nu ornează prea mult, melismele s-au contopit parcă în întregime cu textul : ornamentul e solitara podoabă bărbătească a inimii îndurerate, ce se afundă în jocul valurilor. Privirea îi scapără, Tasso stă rezemat de o coloană, îl privește stăruitor, scrutător. În spatele lui, lumea curtenilor alcătuiește un semicerc, ducele stă în mijlocul invitaților săi ca un muritor de rînd și, cu ochii strălucitori, aproape vizionari, urmărește cum se contopesc într-o misterioasă fraternitate creația poetului gîrbovit de vîrstă, cu nervii zdruncinați, și aceea a tînărului maestru, încă necunoscut :

*Iată că murmură zvon de valuri,
Și șoapte pornesc din ram,
Adierea zorilor înfioară crengile în tușiș,
Și-n depărtatul, verde frunziș
Grațioase păsărele
Cîntă-ncetișor suave melodii,
Și Soare-răsare ride, străluce !
Zorile vin și cu ochii ce mijesc
Se privește în marea lucioasă,
Perle devin boabele de rouă,
Spre cer se înalță albe lumini,
Piscul auriu apare.*

*O, tu, grațioasă, splendidă Auroră !
Tu ne trimiți boarea drept vestitor,
Vîntul pe tine te cheamă
Și vezi, inimi se vindecă, dacă dor.*

Sunetul metalic al coardelor mai vibrează în aer, pe clapele care au făcut coardele să sune, se mai odihnește mîna lungă, albă, a lui Claudio. Tasso a amuțit, își așază doar dreapta pe inimă și face o reverență către băiat. Cei care văd și pot vedea zăresc pe fața-i brăzdată de riduri prelingîndu-i-se lacrimile. Stă în fața unei mici uși tapetate, în al cărei gingaș desen se dizolvă într-o clipă sumbrul cavalier, printre amorași, puttoni, și parcă nici n-ar fi fost. Toți se dezmeticesc din tensiunea neașteptatului eveniment și simt că sînt părtașii unei clipe care n-are să se mai întoarcă niciodată, dar brațul înmănușat al ducelui face semn, muzicanții cunosc regula, dintr-o singură mișcare apucă instrumentele și într-o clipită, se schimbă aspectul jucăuș și, cu toate acestea, serios al sălii lui Amor și Psyche ; se desfășoară ultimele ritualuri, se încolonează perechile și ia început dulcea pavană, care ține pînă în zori.

Maestrul Werth nu veni a doua zi la repetiții. Trimise vorbă dirijorului secund, lui Giovan'Giacomo Gastoldi, că blestemata de ceață îi apasă cumplit pieptul, toată noaptea l-a înecat tusea.

Claudio îl auzi pe Serafino spunîndu-i în șoaptă lui Marinoni :

— Aseară, la Te, mînca cu poftă pieptul de păun... Cînd e vorba însă de repetiții...

În corul de la Santa Barbara forfoteau cîntăreți și muzicanți. Niciunul n-avea vreo treabă urgentă, discutau despre concertul de aseară, se distribuiau partiturile celor patru violoniști. Autoritatea de temut a maestrului Werth nu mai apăsa asupra lor : în locul dirijorului flamand, unul dintre ei, Gastoldi, va prelua conducerea.

Claudio abia începe să se împrietenească cu mediul său. Cele cîteva zile petrecute la Mantua au fost mai mult o sărbătoare, au contat doar ca prezentare. Toată lumea l-a primit cu zîmbete, de parcă serenitatea lombardă s-ar fi revărsat peste întregul oraș. Azi dimineată a început cu adevărat „munca“, și colegii și i-a văzut abia cînd au intrat agale, în hainele lor peticite, nebărbieriți, în botine scîlciate. Sus, pe bancheta corului, unul scoate din traistă o sticlă și pîine pe care apoi o moaie în vin. Acesta e dejunul. Trompetistul îl trage la o parte pe unul dintre violoniști. Cuvinte aprinse, sacadate. Se tirguiesc. Jumătate de scud... un sfert de scud... Pînă la urmă, trec dintr-o pungă în alta doar cîteva bănuți de aramă.

N-a vrut să vină cu mîna goală la colegii săi. Dintre piesele, care vor face parte din noul său volum de madrigaluri în pregătire, a transcris pe curat cîteva. Gastoldi desface zîmbind partiturile, pentru o clipă se face liniște. Serafino pune plosca cu vin sub scaunul de la orgă, nu mai zornăie nici bănuții de aramă : două duzini de capete de bărbați se și apleacă asupra partiturilor distribuite în cîteva clipe.

În mîna unuia se află *Stracciami pure il core*, în a altuia *O, Primavera, gioventù dell'anno*. Cei mai mulți se strîng în jurul maestrului. Gastoldi ridică mîna, de parcă ar dirija.

— Ia uitați-vă la titlul acesta : *Perfidissimo Volto*, cîtă pasiune, nici n-ai crede așa ceva despre prietenul nostru Claudio... Cum trebuie să-l înțeleg : Chipul cel mai provocator... Chipul cel mai ispititor ? Ia să vedem ? Ce-i asta aici, *Messer Claudio* ? ... Dacă nu mă înșel, aici sînt numai două voci, iar celelalte trei... ia te uită, Marinoni, cele trei voci sînt parcă instrumente, așa le acompaniază. Poate fi cuprins acest pasaj de vocea omenesacă ? Sau, în loc de „voce“, să pun viola ?

— Ia te uită ce acorduri neobișnuite, cît de sus aleargă sunetul ! Fără pregătire, da, „*senza preparazione, a noua parte* !“ Dacă-l cînti însă frumos, se înțelege și textul. Merge și ca madrigal de cîntat sub fereastră, frumoasa doamnă îi înțelege toate cuvintele... doi cîntă, trei acompaniază, sau numai doi cîntă și celelalte sînt sunete de violă... Cum aleargă aici aceste șaisprezecimi ! Așa ceva n-am auzit încă. Uite, Claudio, izolezi prima voce, de parcă ai vrea cu tot dinadinsul ca nu doi, ci numai un singur cîntăreț să spună textul, iar ceilalți să-l acompanieze doar. Ce disonanțe ! Bine că nu-i aici Werth : în prezența lui nu ți-ar fi fost permis să arăți toate acestea. Adevărul e că numai muzicanții tineri se pot încumeta la așa ceva...

— Încearcă...

— Marinoni și Serafino, ia stați puțin... Favino și Foresto : nu da bir cu fugiții, Claudio, dovedește-ne că ți-ai scris muzică nu numai pe partitură, dar că mai poate fi și cîntată. Să încercăm acest talmeș-balmeș, dar așa încît să-ți simți bătăile inimii.

Marinoni aruncă jos o privire din cor. În jurul altarelor moșmondesc cîteva babe, deprinse cu hărmălaia muzicanților. Sacristianul a stîns ultimele lumînări de seu ce mai pîlpiiau și se întoarce, tirindu-și pașii, la siesta lui. Gastoldi face semn : se poate !

La început timid, apoi din ce în ce mai curajos, mai sigur, răsună *Perfidissimo Volto*. Cele două voci principale devin treptat una singură, iar celelalte trei însoțesc textul cu o minunată uitare de sine. Lumini și umbre le joacă pe față. Trăiesc în mica republică a muzicanților, iar noul madrigal al lui Claudio valorează cît un festiv oficial.

Straja din turn zări norul de praf ce se învoldura dinspre Ferrara. Știau încă de ieri că, spre orele prînzului, va sosi o solie împărătească. Curierul gonia călare de la curtea familiei Este, anunțînd că solul special al imperatorului va bate la toate curțile Italiei.

Ducesa văduvă, mama lui Vincenzo, era în picioare încă din zorii zilei. Ziua de azi era a ei : în strălucirea casei sale sosește aici, către vasalul imperial, mărețul cuvînt vienez. O viață întreagă Eleonora îl întrecuse *în rang* pe soțul ei, pe Coccoșat ; ea era adevărata *alteță*, ducasă de Habsburg cu titlul cel mai înalt. De cînd e văduvă și trăiește în mica lume a palatului-mănăstire, parcă a fost dată uitării, pînă și fiul ei se îndepărtează parcă tot mai mult de vechile tradiții. Azi e însă ziua cînd, în sfîrșit, vor reînvia amintirile *ghibelline*. Pentru că la Mantua a început să pălească pînă și ideea, veche de o jumătate de mileniu, a vasalității imperiale : cui îi mai pasă de Împărat ? Cine își mai îndreaptă privirile spre Viena sau spre Praga, o dată ce nu Sfîntul imperiu amenință ființa micilor state italiene, ci mereu înfometata, nesățioasa împărăție spaniolă ?

Ninsese în ajun, ceea ce se întîmplă rar aici. Se iscase în amurg un vîrtej și, dinspre estuarul rîului Mincio, adusese pe aripile lui fulgi mari, pufoși, spulberîndu-i pînă și în camerele princiare, prin ferestrele ce se închideau prost, pregătite parcă pentru o primăvară veșnică. Austriaca, care trăia de lungi decenii pe pămînt italian, își afundă însetată, lacomă, degetele-i lungi în albeața pufoasă și o gustă (la Mantua ninge abia la fiecare an sfînt o dată ...) Innsbruck ... Tirol ... Alpii ! Amintirea depărtată a unei călătorii, de pe vremea cînd era fată, și sosise însoțită de o altă fiică de Habsburg, Ecaterina. Se afla în suită și un tînăr nobil maghiar, pe nume Ștefan Báthory. Devenise mai tîrziu principe, apoi rege, murise însă de mult. Eleonora de Habsburg, văduva, care trăia în aripa specială rezervată a Reggiei, întreținîndu-se cu călugărițele și cucernicii săi călugări, în această zi, în care se anunțase sosirea soliei împărătești, apărea iar pe primul plan.

Aude muzica din turn. Surlașii ducali cîntă o veche melodie din surlele lor de argint : datina aceasta dăinuie de secole și ea nu poate fi schimbată. Fiindcă acesta este salutul ce i se cuvine stăpînului *suprem* și care ar mai putea fi repetat, numai dacă la Mantua ar sosi vreodată Sfîntul Părinte. Așa răsună acest zvon de trîmbițe, de parcă i-ar trezi pe cei din familia Gonzaga : îndepărtatul Imperator a reîn-

noit legământul de jumătate de mileniu. Ca sursă unică a drepturilor, titlurilor, privilegiilor, își exercită din nou puterea asupra Mantuei.

De pe vremea lui Carol, pe care l-au încoronat la Bologna, n-a mai trecut nici un împărat prin Italia. Indepărtatul pîrjol începe să pustiască tot mai aproape, Sfîntul teritoriu de odinioară s-a întins pînă la Dunăre, acolo se luptă, de cînd au ținere de minte toți cei care sînt în viață, creștinii cu păgînii. Se șoptește că Împăratul ar fi nebun. Rudolf trăiește la Praga, urăște oamenii, nu iubește decît știința sa ocultă și misterioasele sale mecanisme. E oare posibil ca acest împărat depărtat, compătimit și temut, să-i comunice vasalului său vreun secret, pe care l-a aflat de la tainicele puteri cerești sau pămîntești ?

Cameristul anunță cu voce scăzută : „Înălțimea Sa Ducea să se pregătească, primirea festivă va avea loc peste o oră, în Sala Zodiacului“. Văduva dă doar din cap, nu se clintește de lîngă fereastră. În ciuda vîntului și a lapoviței, deschide puțin una din ferestre, ascultă bocănitul, zornăitul cailor, al platoșelor greilor cuirasați austrieci, o amintire veche, minunată, din copilărie, cînd se schimbau străjile în Burg. Uruitul caleștilor pe pavajul neted stîrnește în curînd marea curte a Reggiei, apoi se stinge și acesta. Rămîne zvonul interior al Palatului, vuietul agitat al coridoarelor. Își desface minunatu-i voal de Bruxelles, care îi ajunge pînă la brîu, primit încă de la Regentă, regina văduvă a Ungariei. I se atîrnă de urechi două diamante uriașe, prinse în splendide monturi negre, ia evantaiul negru, iar cele două cameriste o acoperă cu vălul greu al văduviei. Pe față îi trece un zîmbet neobișnuit. După ani și ani va asculta acum din nou cuvîntul depărtatului senior, al milostivului Burg.

Solia austriacă, trimisă în Italia, era alcătuită din contele Dietrichstein, minsitru plenipotențiar, din marele dregător, dintr-un prelat și din mai mulți secretari cancelariști, însoțiți de căpitanul suitei, de medic, ospătari și servitorime. Curtea mantoveză, care cu prilejul acesta îl împrejmuie, în toată măreția ei, pe duce, vedea pentru prima oară o solie împărătească. Acești domni și doamne, înveșmîntați în mătăsuri, catifele, cu panglici în culori strălucitoare, cu mici platoșe de argint, valuri de dantelă, vedeau cu uimire că solia cu bună intenție, desigur evită orice pompă exterioară, membrii ei poartă simple veșminte de curte. Minunați uriași ai detașamentului de cuirasați erau singurii care simbolizau mîna grea a depărtatului împărat.

Bate la ochi faptul că unul dintre secretari, în mîna căruia se află sulul ce ascunde Mesajul împărătesc, poartă alt veșmînt decît ceilalți demnitari de curte. Pe dolmanul său lung, vișiniu, se înșiră mărunți

nasturi în filigran, la șold, pe lingă ușoara sabie încovoiată, călimara și penele de scris arată că e nobil-cancelarist. Cu o jumătate de oră înaintea recepției, se și înfățișează în sală cu prelatul, el este acela care, cu voce scăzută, aproape sărbătorească, discută cu dregătorii mantovezi. Cei ce-l aud, simt, în italiana lui, fraza puțin căutată, academică, a vestiților magisteri din depărtata Paduă.

În ce-l privește pe prelat, se remarcă îndată cum se străduie, din tot sufletul, să-și reamintească onctuoasele frânturi de frază din zilele petrecute cîndva la Roma.

Chieppio, vistiernic principal și ministru, Viani, inginerul Palatului, Follino, cronicarul curții, și Striggio, secretarul ducelui, îl înconjoară pe tînăr : parcă ar desena cu o cretă nevăzută pe unde anume trece semicercul fermecat, pe care urmează a se înșira solia, pe unde va înainta Ducele, cine vorbește primul și cum se va desfășura apoi recepția festivă. Chieppio scoate din buzunar micul său ceas în formă de pară, care bate orele, și, cu o mină preocupată, dă din cap spre cancelaristul maghiar (s-a și aflat de-acum că, din Ardeal, el a ajuns, prin Padova, la Burg) și face semn să vină muzicanții.

Încă de pe vremea ducelui Guglielmo, la Mantua nu există nici o ceremonie mare fără muzică. Bolnăviciosul maestru Werth îmbracă și el, pentru această zi, veșmintele sale de gală aduse din Flandra, cu panglicile decoratiilor, iar membrii micii orchestre fac de asemenea paradă în costumele lor de sărbătoare. Cînd răsună motetta de salut, doisprezece cameristi, strălucind în culori cam pestrițe, introduc solia înaintea tronului ducal. Dietrichstein poartă haine negre de curte (la Burg e mereu doliu de curte, ceea ce simplifică foarte mult și ieftinește îmbrăcămintea demnitarilor), singura pată de culoare e micul berbec de aur ce se clatină pe ordinul Linii de aur. Uriașa sa pălărie cu pene o păstrează pe cap pînă cînd ajunge în fața tronului, pe care șade Vincenzo, împreună cu mama și soția lui, cele două Eleonore. În această clipă, cu un gest aproape ritual, ministrul își scoate de pe cap greul acoperămint, soarele de amiază strălucește pe părul lui blond-argintiu, pieptănat în formă de coamă, după moda vieneză. Are renumele unui experimentat om de curte, este unul din stilpii partidului „austriac” al curții, al acelui partid, care consideră linia Dunării drept centrul Imperiului, condamnă aventurile din Flandra și Renania, într-un cuvînt, e antispaniol. Rolul prelatului e ca, potrivit rangului său bisericesc, să reliefeze prin demnitatea sa clericală caracterul aproape religios al soliei.

Vincenzo își făcu apariția la recepție după o noapte de petrecere. Peste cîteva zile, Barbara avea să se întoarcă acasă și, de ochii lumii, o ia cu sine și pe Agnese. Acestea sînt ultimele zile de vîrtej și amețeală, la Te, dar ducele a avut și cîteva ceasuri grele, cînd „mamma”,

zîmbitoare, dar tăioasa Barbara, l-a luat la rost fiindcă e neserios, flușturatec, se sperie de orice acțiune serioasă, mai însemnată, care ar putea să-i imortalizeze numele în istorie. Ajunse acasă cu capul tulbure, în suflet cu o pornire amară, învinuindu-se singur. Află că maicăsa îl căutase dis-de-dimineală, soția trimisese după el încă aseară, ministru, camerist, secretar, toți ar fi dorit să-i vorbească Înălțimii Sale înainte de recepție, dar lui Vincenzo nu-i rămăsese decît atîta timp, cît să-și pună cel mai scrobit corset de dantelă, valetul să-l îmbrace în hainele princiare de gală, pregătite pentru ocaziile deosebite, să intre în aripa Paradisului și, după aceea, prin șirul străjerilor, în sunetul trompetelor, să apară Ducele și Duceasa, cu ținuta rigidă a idolilor, în fața curtenilor făcînd reverențe, înclinîndu-se cu venerație.

Dietrichstein făcu o plecăciune. Austriecii vorbeau latina aspru, poticnindu-se, fiindcă la curtea vieneză limba la modă era cea castiliană. Dar ambasadorul știa că aceasta e singurul idiom care nu se ascultă cu plăcere la Mantua. Așa că se mărgini să desfacă sulul de pergament și să citească în numele NOSTRU Rudolf, din Grația lui Dumnezeu Împărat al Imperiului Romano-German, partea introductivă a salutului scris într-o înflorită latină de cancelarie: așa cerea buna cuviință, care îngăduia totodată ca, la curțile *vasale*, celelalte părți ale mesajului să poată fi citite de personalitățile mai mici în rang ale soliei. Pe lîngă acestea știa că imperiala cancelarie e supărată, dintr-un motiv oarecare, pe Vincenzo și, cu toate rugămintele, nu s-a putut obține ca, în al doilea pasaj, să nu se sublinieze cu multă tărie referirea la relațiile dintre senior și vasal, mai ales că nu vasalul cerea ceva de la stăpînul său, ci Împăratul se adresa unuia dintre prinții italieni, în primul rînd către bogatul și renumitul mină-spartă Vincenzo Gonzaga.

De altfel, cuvintele lui Dietrichstein, această latinească germanizată, nu prea fură bine înțelese de curte. Toți așteptau, plini de curiozitate, care va fi miezul cuvîntării domnului austriac și cînd, la sfîrșitul celei de a doua pagini, abia trăgîndu-și suflarea din cauza frazei prea lungi, întinse sulul cancelaristului, curtea răsufală ușurată.

Necunoscutul își înălță capul. Avea o față acvilină; păstrase și la Viena obiceiul studenților din Padova de a-și rade barba după moda clasică, și cînd începu să vorbească, atrase îndată atenția asupra lui. Rosti și el cîteva fraze în latină, dar aceasta era „limba comună“ a vestitei Alma Mater, ale cărei declinări și locuțiuni le pricepeau toți curtenii, sau ar fi trebuit să le priceapă. Apoi, aproape pe nesimțite, cancelaristul maghiar trecu la limba italiană. E foarte posibil că, în cursul tălmăcirii, modifică ici-colo cîte ceva în textul conceput cu multă trudă la Burg; un lucru însă e sigur că, prin cuvintele sale, răsună deodată cu mai multă familiaritate, cu mai multă binevoitoare amabi-

litate patronală, cuvîntul împăratului Rudolf, al aceluia, care își amestecă fierturile înconjurat de magicieni praghezi, repara ceasuri, își căznea mintea cu diverse formule, tremurînd de orice umbră.

Necunoscutul maghiar nu vorbi despre relațiile de vasalitate, care, de o jumătate de mileniu, legau cu lanțuri feudale acest oraș, în care odinioară se născuse Vergiliu, de barbarul împărat. Ceața iluziilor juridice se spulberă și, în fața onoratei adunări din sala festivă, fu dezvăluită treptat, în toată goliciunea ei, cea mai sumbră panoramă europeană. După o relativă pace de aproape trei decenii, marele vizir Sinan căuta fel de fel de pretexte spre a putea ataca, cît de curînd, Sfîntul Imperiu. Vite furate, redate pîrjolate, cîțiva prizonieri, toate acestea erau pretexte suficiente pentru ca sultanul să declare război maiestății sale apostolice. E pîs în joc totul : poate de-o jumătate de veac, poporul profetului nu s-a aventurat într-o astfel de acțiune temerară. Maiestatea sa apelează la toți domnitorii creștini, tuturor republicilor și orașelor libere, fie că sînt legate de Imperiu prin legăminte sacre, fie că nu sînt, nu numai în calitate de căpetenie lumească a creștinătății, ci și ca gospodarul amenințat în posesiunea pașnică a bunurilor sale, care se teme ca Viena să nu împărtășească soarta *Bizanțului*.

Ajutați-ne, deci, regi, principii, orașe creștine ! Căpetenia Sfîntului Imperiu solicită jertfe de sînge și de aur. Cîte o părticică din moștenirea lăsată de multe, multe generații pașnice, spre a putea opri primejdia cea mai mare din cîte au amenințat vreodată întinsa, unversala Republică Creștină.

Ochiul scrutător al lui Vincenzo observă îndată : cancelaristul nici nu mai traduce filele mesajului. Poate că s-a și încheiat înscrisul împărțesc și tot ce spune acum, în numele lui Dietrichstein, nu e decît elanul înflăcărat al unui singur om. Dar cuvîntul e coplesitor și sînt neliniștitor de străine ideile rostite în limba cunoscută. De ce nu e acum aici Tasso ? Ar putea auzi : nu trebuie mers pe pămîntul Ierusalimului pentru ca Tancred să se măsoare cu păgînii. Ce curios, îi reveniră în minte cuvintele spuse în zori de Barbara Sanseverino. Cînd erau numai în doi, ea îl tutuia, ca odinioară, ca pe un copil, ca pe băiețelul, care îi dăruise primul său sărut de bărbat. Barbara îi spusese : „Trebuie să vrei ! Să pui capăt acestei moliciuni ! Nu te acoperi doar cu fala altora. În zadar dispui de poeți, pictori, cai, muzicanți, măscărici și artiști cum nu are nici un alt principe ; toate acestea nu ești *tu*, Vincenzo ! Tu singur va trebui să găsești acel punct, ca să folosim cuvîntul înțeleptului, din care să poți răsturna Universul . . . Încă nu e tîrziu, ești tînăr, Vincenzo ! Eu știu, cît de tînăr . . .”

Cuvintele fermecătoarei *volgare*, ale limbii italiene curente, înflăcărează, și cancelaristul cucerește deodată simpatia sălii.

Rigiditatea protocolară cedează, în cavalerii cu gulere de dantelă ceva începe să se aprindă, fețele se îmbujorează, zornăie o sabie. Cel care se preface că citește simte în jurul său această liniște mută, consternată. Da... cît timp vorbește : prin cuvinte și accent e italian, dar prin ceea ce spune e sumbru, înfricoșător de străin.

Necunoscutul îi poartă prin ținuturile cu bălți și păpurișuri ale Dunării, care are doar două vaduri pe unde ar putea trece oaste sau om : Buda și Esztergom. Prima e ocupată de jumătate de secol de păgîni, pe a doua acum vor să pună definitiv mîna, de-a-lungul ambelor maluri. De va trebui cedată linia Dunării, de va cădea și ținutul de dincolo de Dunăre, Sfîntul Imperiu nu va mai avea granița pe care o apără, cu pieptul și cu sîngele, și cu ajutorul Madonei din ceruri, o biată nație orfană.

Dietrichstein clipește, puțin cam bănuitor, din scaunul său aurit, semănînd aproape a tron : înțelege și nu prea ceea ce spune cancelarul. Dar vede efectul, atenția încordată ce stăpînește sala, și se liniștește. Poate că a făcut totuși o alegere bună, luîndu-l cu sine din Viena pe acest maghiar cu pălărie italiană, de doctor. Glasul continuă însă, ca un ciocan ce bate în nicovală : dacă păgîinii vor ajunge pînă la hotarele Imperiului, nu-i vor mai putea opri nici fluviile, nici munții, nici măcar Alpii. În zadar a fost zdrobită, acum abia un sfert de secol, flota turcească la Lepanto ; pe uscat și pe mare, păgîinii sînt din nou mai puternici decît au fost vreodată. Ferice de voi, domni, principii, țări, că nu cunoașteți puhoiul blestemat ce inundă țările lui Christos. Nu-l cunoașteți încă, și de aceea nu e încă prea tîrziu. Vă mai puteți ridica, toți cei de față... și încă de o mie de ori pe ațiția. Noul Ierusalim vă așteaptă la poalele Esztergomului și, de veți triumfa acolo, principii creștini, veți dobîndi o glorie mult mai mare, mult mai mare *triumphus*, pentru toate timpurile, decît învingîndu-i pe cei de aceeași credință.

Acum însă nu mai e timp de gîndire. Primăvara sosește aici de timpuriu, dar în luncile Dunării iarna mai întîrzie vreo două luni. De vor seca bălțile și de se va porni dinspre Adrianopole puhoiul profetului, și nu va fi nimeni care să vină în ajutorul oastei, cu greu adunate a Maiestății Sale, în ajutorul poporului sîngerînd al acelor meleaguri, la anul va fi poate prea tîrziu.

În sala Zodiacului, dintre uriașele Mappamundi, strămoși Gonzaga, pictați de Mantegna, cu căutătură aspră, împlătoșați, asemenea romanilor, privesc sever la Vincenzo, cel cu barbă mătăsoasă și acoperit de dantele. Fuseseră căpitani imperiali, condottieri, cîte unul chiar învingător de turci. Unde e Tasso ? De ce nu vine *acum* aici, ca să-și adăpe spiritul neastîmpărat la apa Iordanului realității ? Valurile Dunării... bubuit de tunuri dinspre Esztergom... vîntul cu fulgi de zăpadă

aduce parcă zvon de trompete în marea sală a Reggiei. Vincenzo își biruie sleirea fizică și somnul ce-l amenință după noaptea de petreceri, mîna i se încheștează spasmodic de brațele tronului aurit. Nu se uită la Eleonora. O cunoaște... o, cît de bine cunoaște această față : în sinea lui a poreclit-o „păianjen de aur“. E doar o icoană aspră și rece dar nu-i femeie. Nu e fierbinte, palpitantă, ca Agnese... nu se uită la ea, nu se uită la nimeni... ceva fierbe în lăuntrul său, simte sîngele zvîcnindu-i la tîmple. Își aude propriul glas : înainte de a rosti CUVINTUL. „Metamorfoză, metamorfoză !“ străfulgeră prin fantezia sa jucăușă. „Fă de acum ceva, Vincenzo, dragostea mea de odinioară !“ Nu. Pe Barbara n-a putut-o aduce la recepție. A promis că încă azi... după-amiază sau seara... se va înapoia la Te... Privește în ochii necunoscutului. Parcă s-ar încăiera : duelul lui Anonimus cu ducele Gonzaga. Il sfredelește cu privirea pe cancelarist — nu, nu citește, ci vorbește extaziat... își rostește *propriul* său text și nu e nimeni, nimeni care să se ridice, să strige la el, să-l readucă din reverie, să-l oblige să repete numai ceea ce s-a încropit atît de meșteșugit la Viena : Dietrichstein e doar un personaj mut... iar glasul, ca instrumentul unui depărtat spirit, domină consternata Curte din Mantua !

Mîna desfășoară ultima filă a sulului. Glasul se schimbă. Cîteva fraze : din nou onctuoase, de cancelarie, latinești. Le rostește aproape șoptit, cu ochii în lacrimi, parcă rugîndu-se, către Dietrichstein. Dar Vincenzo sări în picioare și, ceea ce interzice orice protocol princiar, strigă cuprins de înflăcărare. E străbătut deodată de misterul metamorfozei, prin cețuri de vitejie răbufnește, din străfunduri, pasiunea : clipa e fermecată, se aruncă cu avînt în vîltoarea extazului, a uitării de sine, dar trebuie să facă ceva, ca această frază eroică, cuvîntul Șibilei din Epopee, să nu se risipească în vînt.

Scoate străvechiul strigăt de luptă al familiei Gonzaga, răcnit poate prima oară de acel Luigi, pe care mercenarii săi l-au făcut din Căpitan al poporului stăpîn al poporului. Sabia-i de gală zboară din teaca ei de aur, dintr-o singură lovitură poate să cadă carpeta prinsă în falduri din spatele său, în mijlocul căreia iese în relief, cu broderie de Flandra, crucea eliberatorului sfîntului pămînt. Un singur gest, și marele spectacol e împlinit : Vincenzo și-o așază pe umeri, ca pe o pelerină de cruciat, de pe buzele lui răsună din nou strigătul : SIC !¹

Ca și cum ar fi făcut farmece mîna vreunui regizor maestru în sală, protocolul e dat peste cap, pentru a face loc unui *ordo*² mai mare, străvechi, cu profunde rădăcini în amintirile de vitejie. În suflele reînvie fantezia fierbinte, meridională, vechi dorinți ce mocneau

¹ Astfel ! Așa ! (în limba latină, n. red.)

² Rînduială, ritual (în limba latină, n. red.)

în viața de huzur și se iroseau în mărunte turnire ; strigătul Duceului a făcut să elibereze Luptătorul : în sufleie se învălmășește amintirea Ierusalimului, a sfântului părinte, a Imperiului italian. Carlo Rossi e primul care, cu o expresie cucernică, cu devotamentul său de soldat, se lasă într-un genunchi în fața stăpînului și a rudei sale. Vincenzo surde larg, printre lacrimi, căci entuziasmul i se îneacă aproape în plîns, sabia lui lucește pe umărul contelui Carlo, propria-i eșarfă o leagă pe brațul drept al acestuia. Acesta e semnalul : în sală bărbații încep să se înghesuie unul după altul, ca vrăjiți, către Alteța Sa. Cu vîntul și chemarea aleargă și în curtea Reggiei, unul după altul intră cu capetele descoperite, cu sufletul la gură, entuziasmați, ofițeri, gură-cască, servitorime, orașeni, în cea mai pestriță învălmășeală : nu mai există șiruri de lăncieri, care să le stea în cale, drumul e liber, Ducele, neobosit, unge cavaler pe oricine își leagă de braț o eșarfă albă și își face rost, de undeva, de semnul crucii.

Jacques de Werth dovedește că e meșter în arta sa. Cu un singur semn, adună în jurul său pe muzicanți și, într-o clipită, au fost luate în mîini instrumentele, iar cei optsprezece artiști fac să răsune marea motettă, compusă încă pentru prima aniversare a domniei lui *Gobbo*, care, din fericire, n-a fost încă uitată. În timp că înăuntru, pe balcon, răsună orchestra, iar sunetele ei străbat curtea Reggiei, sus, în turn, trompetiștii vestesc prin glasul trîmbițelor, așa cum fusese și în acea mare zi de sărbătoare, magnificatul Principelui lor către poporul Mantuei.

Dietrichstein privește uimit, aproape îngrozit, ce furtună a putut să stîrnească cuvîntul soliei sale. Desigur, trăiește încă acea forță tainică a autorității imperiale, desigur, *există* și în împăratul neputincios vreo putere supranaturală, care înfăptuiește acest miracol eroic ... Nu, așa ceva ar fi de neconceput la Burg : doamnele leagă cu propriile lor mîini eșarfele de brațul cavalerilor lor, în aureola spiritului de sacrificiu capătă drepturi depline sărutul și îmbrățișările lipsite de orice pudoare, aprozii lui Vincenzo aleargă la cancelarii, la atelierele de pictură, printre legătorii de cărți : după cîteva minute, emblema cu SIC e purtată de toată lumea, aplicată pe mătase, pe pînză, pe mucava, fiecare își face rost de ea cum poate, o prinde în piept, drept insignă că este un nou cavaler cruciat mantovez.

Claudio ședea acolo, pe balconul muzicanților. Își ținea în mînă viola da braccio. Werth lăsa jos bagheta. Privește întrebător către stăpînul său. Dar Vincenzo trăiește o amețală continuă, muzica festivă amplifică și mai mult înflăcăratul elan eroic. Ca și cum s-ar lupta în tăcere cu Barbara : Vezi, Vrajitoareo ... vezi *mamma*, mă duc ... voi fi erou, eu însumi mă duc. Voi fi în fruntea tuturor, eu voi ocupa noul Ierusalim de pe Dunăre ! Nu mai e nevoie de o nouă piesă muzicală.

Muzicanții, cei mai mulți în vîrstă, stau uimiți, dar nemișcați; doar trei-patru dintre ei, tineri, coboară pe mica scară, șovăind, fără să știe ce vor, încotro s-o apuce. Tînărul său coleg, Giovanbattista Marinoni îl prinde de braț pe Claudio:

— Ai grijă, de cobori... atunci și tu...

— Dar tu?

— Dacă te duci, Claudio, merg și eu cu tine!

Se desfac aripile ușii mari, cu două canaturi. O deschide maestrul de ceremonii, dar fața lui pare speriată: intră Barbara Sanseverino, contesa de Sala, înveșmîntată de sus pînă jos în alb, pe mantia ei strălucește însă insigna noilor cruciați. Au trimis după ea și a venit la această reuniune eroică, riscînd, poate, ca dușmănoasele doamne de la curte să n-o primească potrivit cu rangul ei. Își îndoaie ușor genunchiul, întii în fața ducesei văduve, apoi în fața Eleonorei Medici. Chipul femeii e străbătut de o ușoară roșeață, dar respectă protocolul, o ridică și o onorează cu o simbolică îmbrățișare pe acea femeie, care odinioară l-a învățat să iubească pe bărbatul ei.

— Excelența ta ai făcut mult pentru ceea ce vezi! — scapă de pe buzele lui Vincenzo. Barbara zîmbește și leagă propria sa eșarfă de brațul ducelui. În această clipă, vîltoarea sălii îi aduce acolo pe muzicanți. Străjerii, acești flăcăi lungani, și-au îndeplinit ritualul, Vincenzo se odihnește pentru o clipă, își lasă jos, obosit, sabia. Dar mărînimia lui e inepuizabilă azi. Il întîmpină, zîmbind, pe tînărul său muzicant, el însuși îi smulge din mînă eșarfa, îi atinge umărul cu sabia, îi înnoadă pe braț pînza albă și apoi arată cu vîrfurile sabiei spre Monteverdi:

— Dirijorul orchestrei mele de campanie!

În urma sa se înșiră cei trei muzicanți, îngenunche unul după celălalt în fața Înălțimii Sale. Vincenzo numără: „Ajunge! mai mulți muzicanți nu pot lua cu mine!” Avîntul lui eroic s-a potolit, e din nou prefăcut, duce, histrion în aceeași persoană.

Permite ca muzicanții să-i sărute mîna. În această clipă, cade pe jos așarfa lui Claudio: mîna ducelui a înnodat-o, desigur, fără dibăcie. Barbara o ridică surizînd: „Las' pe mine, Înălțimea Ta” și, cu degetele-i parfumate și răcoroase, o înnoadă ea însăși din nou, în timp ce îl privește pe tînărul maestru de campanie cu zîmbetul ei enigmatic și cu ochii ce-și schimbă neînterupt culoarea.

— Messer Claudio!

La ușa din fundul mării săli festive, pe unde intră pe scări tainice muzicanții, pentru a nu fi nevoiți să se amestece în tumultul lumii de la curte, stătea Claudia, fiica maestrului Cattaneo. Pe violonistul de la curte l-o fi apucat vreo criză: poate o fi fost provocată de dramatica scenă, dar trupul său bolnav de podagră nu se mai poate ridica prin

propria lui putere, fața i s-a învînețit și i s-a umflat, ochii caută speriați un ajutor. Apoi își adună toată stăpînirea de sine și, rezemat de umărul lui Claudio și al fetei, se ridică anevoie, gemînd, își revine din ce în ce mai mult, și, împleticindu-se, dar umblînd pe propriile sale picioare, se îndreaptă, ținîndu-se de braț, spre ușa scundă ce duce afară.

Unul dintre vizitii caleștilor curții se îndură de bietul muzicant, Claudio îl ajută pe tatăl ei să urce, făcîndu-i semn cu mîna și lui Monteverdi să ia loc lîngă dînsa. În fața caleștii princiare se dau la o parte toți mantovezii, așa că numai după cîteva minute se aflau în fața casei prietenoase, cu grădină, a muzicantului. În timpul drumului cu caleașca, Cattaneo își revine și mai mult și, cu un zîmbet silit, scu-zîndu-se, îl invită el însuși pe mai tînărul său coleg muzicant să intre.

Claudio se gîndește la căminul tatălui său : acolo elixirele doctorului, mirosul ierburilor fierte, a pătruns atît de mult în toate colțurile casei, încît pînă și un orb își dă seama că a nimerit în casa unui medic. Aici totul vădește căminul unui muzicant. Într-o nișă a camerei cu balcon se află clavicembalul, de pereți sînt rezemate o violă da gamba, o violă d'amore de-o formă mai veche, două viole da braccio, o violă de modă nouă. Pupitre, partituri . . . De altfel, se ghicește că locuința e căminul unui bărbat devenit curînd văduv, în care fiica adolescentă are doar un rol secundar. O cană cu vin, pahare de plumb, într-un castrolon rămășițele cinei de aseară. O slujnică bătrînă, cu dialectul aspru, coborîtă probabil de undeva din munți, deretică prin casă.

Claudio cunoaște bine sfaturile tatălui său pentru asemenea oameni greoi, cu mult sînge, bolnavi de artrită. Văzîndu-l pe Cattaneo cum caută, cu mîinile tremurînde, cana de vin, o ia din fața lui cu un zîmbet blînd : „*Messere*, îți aduc din doctoria pe care mi-a dat-o tata ; de vei amesteca în vinul bine îndoit cu apă cîteva picături din ea, te vei liniști îndată, te vei odihni . . . ” A și ieșit pe poartă, fiindcă nu stă departe : într-un sfert de oră face cale întoarsă și, în prezența îngrijoratei Claudia, amestecă în vinul cald, subțiat cu apă, medicamentul liniștitor al doctorului Baldassare. Bolnavul bea cu lăcomie. Claudia face întuneric în cameră, apoi se așază amîndoi pe cele două scaune cu spătar tare, fără să spună un cuvînt ; nu se aude nici un zgomot, doar bîzîitul unui țințar rătăcit. Îl caută amîndoi pe perdea, ca să-i curme glasul : pentru o clipă mîinile li se ating.

— Apropie-te, *messer* Claudio . . . dacă cumva mai poți zăbovi o leacă la noi. Îți sîntem și așa din cale-afară de recunoscători.

Cum trec în cealaltă cameră, chipul i se răsfrînge într-o oglindă : e un bărbat zvelt, în veșminte negre, cu un guler moale, alb, răsfrînt, pe braț cu eșarfa înnodată pe haina simplă și, cu toate acestea, sărbătorească. Camera vecină e o lume străină. Aici se află un clavicord

mai mic, pe pupitrul lui e partitura Claudiei, o lăută, în colțul celălalt o harpă pitică. Abia acum o privește, pentru prima oară, de aproape pe Claudia : e frumoasă, brunetă, părul ei strălucește lucios, așa cum e dat pe spate într-un singur val prelung, iar fata și-a aruncat boneta cu mărgelile pe care o poartă la curte. Are ochi câprui simpatici, de parcă ar suride mereu, mâinile ei înguste apar ca niște bijuterii pe fusta de tafta neagră, din gulerul scrobît de dantelă i se înalță chipul proaspăt, drăgălaș și linia grațioasă, zveltă a gîtului. Are un profil delicat, nasul ușor arcuit, ochii îi scilipesc, o șuviță i s-a desprins din păr, căzîndu-i capricios pe frunte, pînă ce n-o netezește la loc.

— *Messere*, nu pleca încă... mai rămîi cu noi, o dată ce ai fost atît de bun și mi-ai venit în ajutor... Așteaptă... să-ți întăresc legătura. Excelența sa contesa ți-a înnodat-o cu o mînă prea blîndă...

E prima oară că pe fața ei se ivește o undă de veselie, străbate un surîs, în timp ce îi aranjează eșarfa și deodată, ca și cum i-ar veni acum în minte ceva, imită o ușoară reverență de la curte și îi spune aproape în batjocoră : scuzati, am și uitat că dumneavoastră sînteți *dirijorul* de campanie al Înălțimii Sale...

Monteverdi trăiește de un timp destul de îndelungat la curtea familiei Gonzaga ca să știe că cuvîntul domnului Vincenzo nu înseamnă încă bani gheață, abia dacă e mai mult decît un capriciu jucăuș, pe care vistiernicul doar arareori îl onorează. Pentru o clipă, e liniște. Claudio Monteverdi se apleacă asupra partiturii, tresare. Fata încearcă, tulburată, să întoarcă foaia. Deodată se întorc unul către altul.

— Cunosc *Ecco mormorar l'onde*... și pe Amor, care pornește la vînătoare... Am ascultat *Arsi e gelo*, înainte de a fi sosit dumneata la Curte. De unde puteam să cred că maestrul e atît de tînăr?... Te rog, cîntă ceva din ele... pentru mine.

Mîna îi aleargă pe clape, mărunte cîrlige se agață de coardele construcției metalice : asta naște, ca prin farmec, muzica. Ca și cum ar improviza, așa o privește pe Claudia. Încearcă instrumentul, e de-acum stăpîn pe el, se apropie zîmbind de partitură și capătă glas tenoral, fredonînd :

Crudel ! Perchè mi fuggi ?

Crudo ! De ce fugi de mine ?

Imi dorești oare moartea,

Doar tu ești inima mea,

Și ca mort să mă vezi

Mi-ai răpit inima.

Dar, vai, fără chinuri nu se poate muri,

Iar eu chinuri nu simt, căci mi-ai răpit inima...

Textul lui *Tasso* e clar, dureros și totuși vesel, și Claudia preia, ca o adiere, sopranel; duetul e molcom, nu cumva să-l trezească pe tatăl ațipit în jilțul cu perne. Vocea Claudiei e aproape „mezzo“, Claudio o urmărește jucăuș, mai-mai că se întâlnesc, cîntecul lor e ca zborul fluturilor, capricios, și suplinesc, cum pot, celelalte două voci lipsă, iar textul se dizolvă în duetul lor, vocea lui Claudio și a Claudiei îi estompează cochetăria jucăușă. Așa se lasă peste ei amurgul mantovez, care pregătește cu bolta-i abruptă asfințitul soarelui de iarnă.

Ambasadorul Dietrichstein își scrie din Napoli scrisorile de mulțumire către Ducele de Mantua. Nici înfloritul stil cancelaristic nu poate să-i ascundă amărăciunea: primește cel mult promisiuni, dar soldați de nicăieri, doar de la papă, ceva aur. Iată că Italia nu se mai teme de împăratul Imperiului Roman, trăiește alte timpuri decît acelea cînd sumbrii Hohenstaufi coborau în fruntea cavalerilor lor teutoni prin trecătorile Alpilor. Îi mulțumește lui Vincenzo Gonzaga că a înțeles chemarea maiestății sale și a îmbrăcat mantia cavalerilor cruciați. Îl roagă, în virtutea dreptului principilor italieni, să-l ajute pentru a convinge celelalte puteri italiene, ca și ele să se alătore războiului împotriva turcilor. Oricum, înainte de a se întoarce pentru raport la stăpînul său imperial din Praga, va trece încă o dată prin Mantua, pentru a discuta amănuntele.

Găsește o altă Mantuă în prag de carnaval. După o lungă pace, curtea se înecă în zăngănit de arme. Fierarii muncesc zi și noapte, din toată Italia se adună aici meșteri de pistoale, armurieri, făurari de platoșe. În șanțurile turnătoriiilor de tunuri se varsă, sfîrîind, metalul ce curge incandescent. În marea curte de instrucție a castelului galopează călăreții, prin oraș mărșăluiesc mușchetari și pedestrași înarmați cu arcuri și tolbe cu săgeți. Febra eroică i-a cuprins și pe orașeni, se oferă ca atunci cînd vor pleca oștile ducale să preia apărarea castelului și a țării. Concomitent, în cancelarie stă domnul Chieppio cu statul său major: cum și de unde să facă rost de acea imensă sumă de bani, pe care o necesită această expediție fără scop, fără rost, fără nici o rațiune, în care înfierbîntatul duce s-a ambalat așa, dintr-o dată?

Prudentele orașe și republici salută soliile mantoveze. Magistraturile își trimit urările de noroc stăpînului Mantuei și, referindu-se la propriile lor necazuri și primejdii, trimit doar cîteva mii de galbeni, în semn de solidaritate. În schimb, sosesc zilnic la Mantua, din toate țările Italiei, cavaleri rătăcitori, aventurieri, tineri domni cu sîngele

clocotitori. Una dintre aripile goale ale Reggioi și bătrînul Castello au fost transformate în sălașuri pentru noii cruciați. Rossi îi numără toată ziua pe noii sosiți și ia în primire cele cîteva tunuri, mortiere, serpentine, care vin să completeze puținii bani trimiși ca ajutor de către principii și orașe. De data aceasta, Vincenzo nu renunță la intenția sa: nici n-ar mai putea, decît pierzîndu-și pentru totdeauna faima de principe creștin. Așa că urgencează ritmul pregătirilor, totul merge încet, totul e puțin. Stabilește, încă de pe acum, ordinea de bătaie. Hotărăște ca „avangarda de încartiruire“ să fie condusă de Carlo Rossi, iar el însuși va merge în fruntea oastei principale la lupta împotriva necredincioșilor.

— Cu îngăduința Alteței Voastre, vin pentru a cincea oară ca să-mi primesc leafa lunară!

În fața vistiernicului stă recent numitul muzicant de curte și viitor maestru de campanie. În astfel de cazuri, urmează o aprinsă și sinistrală țîrguială. Chieppio caută să-l convingă pe tînăr că banii trebuiesc pentru alte lucruri... da, de astă dată pentru altceva. Pînă la urmă se deschide totuși ușa fermecatului dulap de fier și scribul lui Chieppio scoate de acolo o pungă de scuzi, din care vistiernicul îi numără, oftînd, un oarecare avans.

— E o sfîntă însuflețire, *messere*, demnă de marii principii, cea care l-a cuprins pe stăpînul nostru. Pentru mine e o mare și deosebită bucurie că Înălțimea Sa te-a ales tocmai pe dumneata conducător al orchestrei sale de campanie. Dumneata mă întrebi pe mine, cum să te pregătești pentru expediție, de unde să-ți procuri cele trebuincioase, căci trebuie să faci rost de un cal, de arme, de straie de drum. Mă rog, Înălțimea Sa a dat poruncă, ca orice nobil domn — așa cum prevede și străvechea lege nescrisă — de e chemat la oaste de către seniorul său, e dator să se supună poruncii *pe propria sa cheltuială*. În astfel de cazuri, desigur, doar foarte rar, trebuie să se plătească cîte ceva din nenumăratele privilegii, cu care grația divină și pămînteană l-a copleșit pe cel care s-a născut nobil.

— Dar eu nu mă duc în calitate de nobil. Excelența Voastră știe că eu pornesc ca muzicant din porunca înălțimii sale. Din ce?

— Cînd înălțimea sa te-a socotit demn, legîndu-ți pe braț semnul sfintei noastre expediții, prin asta, evident, te-a socotit, deși repet că *numai în această singură privință*, deopotrivă cu nobilii. Astfel, cu părere de rău, nu-ți pot da bani pentru echipare. Cel mult, ceva avans în contul restanței. Recunosc că nu-i ușor, dar asta e slujba de curtean, tinere maestre. În schimb te poate recompensa gîndul că, de îndată ce ați plecat la oaste, toate cheltuielile le suportă vistieria ducală.

În timp ce iese agale, meditează ce-i de făcut. Entuziasmul expediției eroice l-a cuprins și pe el, ca pe orice tînăr. Parcă l-ar fi atins suflul aventurii ce se degajă din cea mai minunată epopee scrisă de Tasso. Dar își face socoteala : îi trebuie un cal bun, care să nu-l lase baltă, să țină la oboseală și în nord, pe malul sumbru al Dunării, în vecinătatea patriei lui Boreas. Îi mai trebuie și ceva arme, căci nu poate să știe în ce situație va fi pus. I-ar trebui și o slugă, trebuie cuprinse în socoteală și cheltuielile acesteia. Trebuie să-și completeze de asemenea inventarul de instrumente, are nevoie de haine, și nu poate porni la drum doar cu cîțiva bănuți în pungă.

Aleargă poșta prin Lombardia. Călărețul cu scrisoare pecetluită ciocăne la poarta doctorului Baldassare. Medicul citește zîmbind scrisoarea : „... Te rog încă o dată, să mă ajuți, tată ! Înălțimea Sa m-a numit dirijor al orchestrei sale de campanie, și trebuie să mă pregătesc cum se cuvine pentru expediție. Trebuie să privesc cîntea ce mi s-a acordat ca pe o grație deosebită a Înălțimii Sale... Îți cer binecuvîntarea, tată !”

Tatăl clătină din cap, în timp ce citea, mama își duse mîna la inimă. Doctorul întinde, murmurînd, obișnuitul bacșiș flăcăului-poștaş. „Puteai să aduci vești mai bune... Mi-am lăsat fiul la Mantua ca muzicant, nu ca ostaș... Cunosc aceste mari vitejii... după ele se întorc acasă cu picioarele sfărîmate, cu brațele ciungate, cei care, firește, se mai întorc...”

La masă se mai înseninează. Se adună familia, Maria Domitilla, de douăzeci de ani, Giulio Cesare, de optsprezece ani, Clara Massimilia, sora lui mai tînără cu cinci ani, și micul Luca. Ei primesc cu sentimente felurite — groază, curiozitate, invidie — știrea că primul născut, Claudio, pornește într-o expediție în Ungaria.

Cît timp mai sînt în stare să vindec, spune zîmbind doctorul, va fi bine și de-aici înainte. Vedeți... Claudio credea și el că se va putea ține pe propriile-i picioare, de îndată ce-și va lua zborul din cuib. Or, iată că tot mai are nevoie de tatăl vostru. Mă duc la Chiaramonte, bătrînul cămătar. Îl pun să trimită o sută de taleri băiatului, la Mantua. În astfel de cazuri, desigur, binecuvîntarea nu vine de la domnul duce, cum nădăjduia Claudio în scrisorile sale... O sută de taleri... o sută de taleri... prețul cîtor consultații savante, fiule !

E bărbat încă puternic, cu barba sură, de îndată ce trece pragul, apucă zdravăn bastonul și străbate zîmbind străzile cremoneze. Oamenii îl salută, descoperindu-se : cînd văd doctorul, își amintesc de moarte.

Bărbatul costeliv, cu trupul trudit, se ridică în toiul nopții în coate. A împlinit cincizeci de ani, abia de câteva luni, dar a chelit ca-n palmă, mai are doar câțiva dinți, barba i-a crescut în dezordine, mustățile lungi îi atîrnă pleoștite. Această umbră neliniștită, cunoscută și stimată pretutindeni, căruia prietenii îi știu de frică, locuiește de câteva săptămîni în aripa laterală din palatul cardinalului, rezervată slugilor și secretarilor. Se știe că poetul cel mai mare al Italiei nu prea mai are multe zile de trăit : o cucernică conspirație se organizează pentru preamărirea lui Torquato Tasso. Urmează să fie convins Sfîntul Părinte ca să-l încoroneze cu mîna sa, la Capitoliu, ca rege al poezilor, pe neliniștitul Tasso, așa cum, înainte cu un sfert de mileniu, lauri înconunaseră fruntea lui Petrarca.

Cei inițiați ar prefera sărbătoarea lui Romulus și Remus, ziua de naștere a Urbei, pierdută în negurile legendare ale timpului, cînd maestrul să apară în toga străveche a clasicilor, preluînd moștenirea nemuritorului Petrarca. Doi tineri nepoți ai papei Clemențiu, Passeri și Aldobrandini, l-au conjurat, în calitate lor de cardinali, pe Sfîntul Părinte, să-i acorde această grație lui Torquato și să-l elibereze de veșnicele lui neliniști, viziuni de groază, autoacuzări, neajunsuri materiale.

Fiindcă neliniștea poetului a ajuns la extrem : ajunge să audă noaptea huruitul vreunei trăsuri, zgomotul străjilor, ca să-și închi- puie că vin să-l ridice necunoscuții în rase și glugi ai Sfîntului Oficiu, însoțiți de oameni înarmați, spre a-l țîrî în fața Inchiziției, pentru vina de a fi presărat *Ierusalimul Eliberat* cu ușuratece cîntece de lume. Iar dacă cineva încearcă să se strecoare, în vîrfurile picioarelor, prin fața ușii sale, cu siguranță că zbirii ducelui de Ferrara îi dau tîrcoale, pen- tru a-l țîrî iar la Sant' Agata, între groaznicii nebuni care urlă zi și noapte.

Îl chinuie febra ; se desprimăvărează tîrziu. Tînarul cardinal în- cearcă zilnic să-l înveselească cu vești bune : Sfîntul Părinte trebuie să mai învingă împotrivirea unuia sau a doi cardinali mai bătrîni. Pînă să țîșnească pe sumbrul cer al Urbei razele soarelui de primă- vară, și pînă să se aștearnă în Forul Roman covorul florilor roșii, la Capitoliu va avea loc sărbătoreasca încoronare a poetului.

Zîmbește. De câteva zile n-a mai părăsit patul. Servitorul, însărcinat cu îngrijirea lui, își anunță stăpînul că bizarul oaspete abia se

atinge de mâncare zile la rînd. Uneori îi urmărește cu ochi bănuitori, cu privirea scrutătoare, fiecare pas, apoi deodată, cu un gest vehement, împinge cît colo tava cu mîncare.

Cardinalul îl găsește pe jumătate leșinat. Pe pătură se află o foaie de hîrtie. Cu litere mari, în ritmul epitafurilor, a scris pe ea :

HIC JACET TORQUATUS TASSUS¹

Tresare. Vede cum cardinalul privește sumbru foaia de hîrtie. Cu ușurință, senin, ca o minune a metamorfozei, spune deodată :

— L-am scris pentru ca eminența voastră să nu fie nevoită a cheltui bani pe vreun epitaf scump și fără noimă. La ce bun să vă mai bateți capul cui să încredințați epitaful ? Pentru ce mai mult ? Peste o generație, cucernice prieten, nimeni nu va mai ști în lumea asta pe cine acoperă numele și țărîna. *Hic jacet* ... nu ajunge atît ? De ce-aș merita mai mult ? Cine se sinchisește de mine ? Ferrara mă dușmănește. Mantua mi-e prietenă, dar e departe. La Napoli mă pîndește de mult Viceregele. Știe că nu-i am la inimă pe spanioli. Da ... Mantua ! Aud că tînrul duce, Chiaro Vincenzo, urmează drumul lui Tancred. Bene ... Aș avea o rugămintă către eminența voastră. Dar imediat.

Se aplecă înainte, glasul îi devine din nou extatic.

— Vă rog, duceți-mă încă azi ... acum, la claustrul San Onofrio. Am făgăduit că acolo vreau să-mi pregătesc mizeria pămîntească, bietele mele ciolane pentru călătoria cea mare. Sunați, vă rog. Hărnicia e virtutea omului tînăr. Să plec ... să plec ...

În lumina făcliilor, palatul e în plină mișcare, tînrul cardinal supraveghează el însuși cum e căptușită trăsura cu perne, între care e instalat bolnavul. În ușa claustrului îl întîmpină priorul, doi călugări îl duc pe brațe, ca pe un copil bolnav, sus, în chilia lui. De la fereastră se vede Tibrul. Dacă e deschisă, ca să intre aerul proaspăt, privirea îi cade pe un stejar tînăr, care tocmai înmugurește. Încearcă să scrie, în emoția fericită a primei instalări, dar e atît de slăbit, încît scapă pana din mîină. Diktează unui călugăr, după ce l-au ajutat să coboare și să se așeze pe scăunelul de lîngă stejar.

„... Ce va spune, oare, prietenul meu drag, cînd va afla : Tasso e mort ? Această veste — după cîte-mi dau seama — nu se va lăsa mult așteptată ... Am venit la claustrul San Onofrio nu numai fiindcă medicii îi laudă atît de mult aerul și fiindcă are o așezare atît de minunată, dar și pentru faptul că aici pot începe cu cucernicii monahi acea conversație, pe care — sper — s-o pot continua în ceruri ...”

¹ Aici zace ... (în limba latină, n. red.)

Călugărul se uită întrebător la el, așteaptă continuarea. Tasso se întoarce spre dînsul zîmbind :

— De unde ești de fel ?

— Din Regola, signore.

Se uită cu surprindere la călugăr.

— Știi că acolo s-a născut și Cola di Rienzi ? Fiul împăratului sau al unui cărciumar. Nu-i totuna ? Poate că și tu te tragi din neamul lui, ai părul și barba la fel de roșii ca a împăraților teutoni. Obișnuiești și tu să privești orașul acesta ? De unde o fi început Romulus să-l înconjoare la început cu brazda de plug ? Cîți ani să fi avut el atunci ? Pe unde-o fi parcurs drumul său de glorie, Augustus ? Și pe unde s-o fi strecurat din oraș cel din urmă împărat ? Cel din urmă ? Cît de neînsemnat pare, privit de aici, timpul ! Împărați, regi, papi ... De Petrarca își mai aduc oarecum aminte. Dar eu nu mă mai duc la Capitoliu pentru lauri. „*Hic jacet*...” Numele puteți să-l și omiteți ...

E anunțat cardinalul Aldobrandini. Vine însoțit de medicul său.

— Încă tot nu mă lasă în pace ?

Se ferește speriat de fiola doctorului. Privește bănuitor doctoria, care poate că ar fi bună să-i aline febra.

— Am vîrsta, doctore, pe care o avea și Vergiliu, atunci cînd a murit. Ar putea fi cinste mai mare pentru un poet italian, ca la aceeași vîrstă de cincizecișunu de ani să se stingă, la fel ca dînsul ? Nu poți face nimic, *messere*. Crede-mă, îmi sînt doctori mai buni umbrele dragi și necunoscute.

Servitorul aduce cu toate acestea, pe-o tavă, fiertura amară. Chipul lui Tasso se schimonosește, caută înfrigurat cu mîna sub pernă, unde obișnuiește să-și păstreze arma.

— Bea-o tu ... bea-o ... otravă ! Otravă ! Otravă !

Cardinalul face semn, servitorul soarbe cu mura amară o înghițitură din fiertura respingătoare. Ochiul lui Tasso scăpără. Îi oferă flăcăului bani de argint. Se culcă iar în pat. Cu încetul se liniștește, zîmbetul îi devine aproape sticlos pe față. Cardinalul, care aduce binecuvîntarea specială a papei Clemențiu, murmură îngrozit formula dezlegării finale.

Glasul obosit, spart, spune încă limpede, deslușit :

— *In manus tuas, Domine* ...

Dar nu mai are puterea de a termina fraza ...

Catafalcul lui Tasso e ridicat în piața Sfîntului Petru : se perindă prin fața lui Sfîntul Părinte, toți cardinalii care locuiesc la Roma, ambasadori, profesori, magistratura Urbei, studenți, cărturari, curioși

veniți de pretutindeni. În timp ce procesiunea se desfășoară în bătaia soarelui strălucitor, și mulțimea se înclină în fața catafalcului atât de mult încercatului poet, la Mantua, sub o ploaie mărunță de primăvară, se încolonează pentru marea paradă oștile ducale.

Șapte mii de ostași în Piazza d'Armi, după spusele bătrânilor, e cea mai frumoasă armie adunată vreodată de principii Gonzaga. Această paradă e ca o falnică sărbătoare a orașului, cuprins de beția triumfului; de pe turnuri, trompetiștii execută fără întrerupere marșuri din trîmbițele lor de argint, și sunetele cad din înălțimi ca niște averse fierbinți. De jur-împrejurul pieții, în ferestre, pe balcoane, pe teșiturile frontispiciilor, pe tribune festive, se înghesuie poporul din Mantua și împrejurimi, care nu vrea să scape această mare serbare excepțională.

Turniruri, întreceri cavaleriești, paradă, totul începea în acest joc strălucitor, căci cavalerii cei mai de seamă ai Italiei veniseră pentru ca, sub conducerea lui Vincenzo Gonzaga, să-și demonstreze curajul. Dar moda nouă a făcut ca vechiul ritual vitejesc, stilul cavaleresc al coifurilor, platoșelor și lăncilor de oțel să devină mai lejer, mai blînd, mai de joacă: de ușoarele platoșe de argint au fost prinse felurite panglici colorate, în pompa gulerelor și manșetelor de dantelă strălucesc deopotrivă bijuterii și arme, contopindu-se aproape între ele. De sub uriașele pălării cu pene, de sub coifurile de gală lucrate artistic, se iveau șuvițe de păr bogat pomădate, parfumate, coafate, pe degetele înmănușate strălucesc inele cu pietre uriașe, pistoalele, care, după moda nouă, se iveau din capele șelilor, erau bătute în argint și fildeș, iar butonul de la mînerul săbiilor era din pietre semiprețioase. Nobilii nu poartă uniformă, firește, fiindcă ea e bună doar pentru mercenarii pedestrimii ducale, astfel că fiecare se străduie să-l depășească pe celălalt prin amalgamul cît mai bizar al culorilor, prin arme cît mai neobișnuite, prin harnașamente cît mai luxoase.

Orchestra e condusă de maestrul Werth în persoană. Chipul suflătorilor se rumenește în bătaia vîntului de primăvară, violoriștii se străduiesc să obțină fortissimo din instrumentele lor: să lădă răsunaătoare, veselă, marțială muzica care atinge punctul culminant în momentul cînd, din curtea festivă a vechiului Castello, iese ducele Vincenzo în fruntea suitei sale.

La apariția blondului duce, înveșmîntat în ținută de campanie, călare pe uriașul său armăsar negru, sunetele muzicii sînt acoperite de bubuitul asurzitor al mortierelor și serpentinelor, călăreții își descarcă în vînt pistoalele, miile de spectatori își astupă urechile de cîte ori, în imediata lor apropiere, răbufnesc și salvele mușchetarilor. Orchestra e însă mai tenace; de îndată ce ia sfîrșit marea paradă de neuitat, muzicanții, deși abia se mai țin pe picioare de oboasă, con-

tinuă să cînte, fiindcă, potrivit poruncii princiare, muzica n-are voie să contenească nici o clipă : muzele nu pot rămîne mute cînd Mantua pornește la război

După ce parada se sfîrși și ducele, împreună cu suita sa de gală, cu nobilii și renumiții cavaleri, care s-au atașat oștilor sale, intră în uriașa sufragerie a Reggiei, pentru a serba cu obișnuitul aldămaș reușita parăzii, muzicanții se risipiră, încet, obosiți, fiecare la casa lui.

Cattaneo își revenise de pe urma crizei suferite deunăzi. Era din nou cetățeanul aspru, aprig, cu nas coroiat, cu ochi de vultur, cu fălci puternice, cu fața rasă ca de roman, așa cum se purtau muzicanții mai vîrstnici. Se nimeri lîngă Claudio și merseară o vreme alături, în bătaia soarelui. Amîndoi erau încă sub impresia marelui eveniment. Claudio știa că în această frumoasă zi își ia, de fapt, rămas bun de la Mantua.

Se întoarse spre Cattaneo cu o hotărîre subită :

— *Messere*, dacă ți-o cer, îmi dai mîna domnișoarei Claudia ?

Cattaneo tresări. Ca orice bărbat văduv, o alintase ca pe-o co-moară, ca pe-un bun de preț al său, pe Claudia, cu vocea ei frumoasă. Avusese grijă de ea, tremurase pentru ea, pe cît putuse, și o apăraseră de alunecoasele meandre ale palatului ducal, unde titulatura de „cîntă-rează a curții“ ascundea adeseori un cu totul alt fel de conținut. Privi în sus, spre tînarul mai înalt decît el :

— Dar acum pleci în expediție, Claudio ! ?

— Înainte de a pleca . . .

— Amîndoi sîntem slujbași ai Înălțimii Sale. Fără dînsul nici eu nu pot rosti aminul. Dar te întreb, cînd v-ați împrietenit cu fiica mea . . . Atunci ?

Claudio își pleacă surîzînd capul.

— Reggia e mare, dar cei care vor să se vadă, *messere* . . .

— „Claudia știe ?

— La Cremona am învățat că poarta spre inima fetei se deschide prin cuvîntul tatălui ei. Cred că și ea nutrește bunăvoință pentru mine.

— De ce se duc la război muzicanții, *messere* ? De-așa ceva mai degrabă să se ferească omul de artă. Nu ești nobil, ca să-ți dea ghies sîngele !

— Pe braț am eșarfa Înălțimii Sale ! Nu-mi pot schimba cuvîntul.

— Ai cuvîntul meu, Claudio . . . dacă vrea și fiica mea. Dar, să nu așteptăm pînă . . . te întorci ?

— Dacă vei primi vestea morții mele, Claudia tot va fi liberă !

— Dumneata te duci să cînți, nu să tragi cu pușca !

— Numai de nu m-ar confunda turcii . . . Dar vocea frumoasă a Claudiei are să mă ocrotească cu siguranță . . . Dacă . . . o pot lua cu mine ?

Violonistul își întoarce fața, ca tânărul său coleg să nu-i vadă lacrimile, împăienjenindu-i privirea.

— Ia-o ... Ți-o dau.

Ducele strălucea, dar era distrat. Crezuse că dirijorul său de campanie vrea să discute cu el despre înzestrarea muzicanților, despre alcătuirea repertoriului de piese alese și arată, din capul locului, cu un zîmbet princiar, scurgerea timpului pe clepsidră : „*Cito, cito, citissime*“, de parcă nu pricepuse primele fraze, prin care Monteverdi solicitase, cu smerită supunere, bunăvoința Înălțimii Sale ca să-și dea consimțămîntul spre a o putea lua în căsătorie pe Claudia Cattaneo.

Vincenzo își ridică deodată capul. Se gîndi : lomardezul acesta aspru, acest Cattaneo și-a păzit bine fața. Nu fiindcă i-ar fi plăcut vreodată în mod deosebit de Claudia ... dar e dulce obișnuința, fața e drăgălașă, plăcută, are ochi vioi, vocea ei trezește amintiri intime ... madrigalul ... Agnus, solo-urile ... și cît de strălucitor e soprana ei profund printre cele cinci voci ! Il străfulgeră prin gînd că, prin această căsătorie, îl leagă pe Claudio pentru totdeauna de Mantua. Cattaneo e cetățean al orașului, are și casă, îl va ține aici pe băiat. Nu i-l vor putea ademeni pe cel mai bun maestru ... Căci, deunăzi, ambasadorul venețian a și făcut niște aluzii ... Parcă spunea că locul unui compozitor atît de bun este în cetatea Sfîntului Marcu ...

Se gîndi că diseară, în cinstea oaspeților, va avea loc o mare procesiune alegorică : Madame Europa, sub înfățișarea Zeitei Fortuna, își va împărți dulcile-i daruri ... cîntînd. E un privilegiu, dar și o obligație princiară să se îngrijească de treburile supușilor săi. Zîmbi cu bunăvoință :

— Te-ai gîndit bine, *messere* ? Căci o dată ce s-a înfăptuit, nu se mai poate schimba. Asta ți-o spun eu, ducele !

Claudio înclină fruntea.

— Bine, bine, știi doar că consimt cu plăcere, și v-aș scoate-o bucuros în cale, la amîndoi, pe Fortuna, care de altfel va avea azi, chiar aici, procesiunea alegorică. Da ... astă seară veți fi amîndoi oaspeții mei, Claudio ! Nu ... să nu-ți aduci instrumentul. Azi n-ai să fi muzicant. Și tînăra mireasă știe că n-o așteaptă luna de miere, ci doar cîteva zile ? Pe dumneata nu te pot scuti de plecare, Claudio. Sper că nici dumneata nu vrei asta ?

— Ați binevoit să-mi legați pe braț eșarfa, Alteță !

— Bine ... Dacă nu mi-ar fi atît de secătuită vistieria datorită pregătirilor de război, aș dispune un dar de nuntă mărinimos ... Așa,

rămîne totul pentru cînd ne vom întoarce... desigur, din pradă voi avea eu grijă... voi avea din belșug grijă de dumneata. Mult-mult noroc, Claudio! Diseară sînteți oaspeții mei!

Dulce, ultim carnaval. Acolo unde înainte cu cîteva zile, uriașa curte răsuna de zgomotul, bubuitul marțial al oștilor, acum se pregătește o procesiune cu costumații, doamnele îmbrăcate în chip de zeițe, în ușoare veșminte fanteziste, urcă în caleștile înzorzonate, împodobite cu flori și panglicuțe, se desfășoară toate accesoriile grandioaselor „*rappresentazione*”. Madame Europa, cu pielea ei albă și părul auriu-roșcat, împrăștie bănuții de joacă vopsiți ca aurul. Aceasta e ultima serbare a Curtii, înainte ca oastea să pornească la drum. Mîine pleacă detașamentul lui Carlo Rossi, iar peste trei zile îl urmează și Ducele.

La Innsbruck le iese pentru întîia oară în întîmpinare vremea rea. Oastea mantoveză a primit „*salvus conductus*”¹ prin toate ținuturile creștine, așa cum o cer tradițiile de jumătate de mileniu ale oștilor cruciate: căci pornea nu pentru cuceriri, nici pentru pradă această oaste de cavaleri, înzorzonată, panglicată, parfumată; pornea pe urmele vechilor eliberatori ai Ierusalimului, pentru a-i înfrunta pe păgîni! La hotarul Innsbruckului, Vincenzo fu întîmpinat de sora sa mai mare, Anna Ecaterina, devenită arhiducesă de Austria, stăpîină a provinciei Staier. E o femeie cu gușă, îngrășată, îmbrăcată într-o rochie neagră, prost croită, fără nici o podoabă, în care anevoie mai descoperă trăsăturile gingașe ale drăguței Anite de odinioară. Ducele aruncă o privire severă spre domnii din suita sa restrînsă: abia își pot stăpîni rîsul cînd o văd pe greoaia, prost îmbrăcata arhiducesă.

Li se oferă bere, în cinstea lor se taie porci, cîntă păstori cu grai străin. În curțile castelelor acoperite de brumă și promoroacă, străjile rebegesc pînă dimineața. Bate un vînt de miazănoapte, o ploaie rece ca gheața, care ține toată ziua, murîndu-i pînă la piele pe înzorzonatii cavaleri.

Rămîne atîta timp în provincia Staier pînă ce sosește din Praga mesajul că stăpînul imperiului, Rudolf, e dispus să-l primească pe Vincenzo, ruda sa apropiată și vasalul său depărtat. Așa că a adunat tot ce s-a putut găsi în Italia prin atelierele alchimiştilor, în împără-

¹ Permis de „liberă trecere” (în limba latină, n. red.)

țiile magicienilor. A adăugat tot felul de mecanisme, lupe, ceasornice, și oastea mantoveză pornește încet spre nord, către Cehia.

Pe unde trec, sub cerul devenit deodată senin în soarele blînd și strălucitor, norodul provinciilor austriece le iese peste tot în cale la încrucișările de drum, prin sate. Poate că n-au văzut încă niciodată o asemenea oaste ca în basme, împodobită și sclipitoare. Pe unde trec, mantovezii plătesc totul cu taleri și ducați : populația nu trebuie să se teamă, ca de mercenarii pribegi, că s-ar năpusti asemeni lăcustelor asupra ținutului. Vincenzo a ordonat ca blestemul nici unui țaran să nu însoțească oastea, care a pornit la luptă pentru cauza dreaptă a creștinătății.

Dunărea nu e mai lată aici decît Padul. La malul ei, cînd ajung, pe ducă și anturajul său restrîns îi așteaptă o galeră împodobită. Ruda mantoveză e întîmpinată acolo de doi mari duci, Mikșa și Mathias. Vincenzo se află în elementul lui : strălucește, caută să-i cîștige prin farmecul său pe verii lui austrieci, mai sobri, de o rigiditate spaniolă. Știe, o dată ce e un secret cunoscut în tot imperiul, că Mathias scontează de pe acum că, mai devreme sau mai tîrziu, pe creștetul lui va fi așezată coroana împărătească : Rudolf, de bună seamă, nu e în toate mințile, e sarcina Statelor Imperiale să hotărască în treburile supreme ale împărăției. Vincenzo se gîndește că dacă tatăl său, *Cocoșatul*, ar fi acum în locul lui, s-ar strădui să obțină vreun avantaj de pe urma acestei rubedenii subit reînviată. Dar el nu cere, nu are nici o doleanță ; azi el este acela care joacă rolul de mare principe, de strălucitor mecena, lăsînd să fie sărbătorit, că un nou Gottfried Bouillon. Iar cei doi mari duci observă îndată punctul său slab, dorința de a fi cîstit stăpînul micului ducat vasal ca un principe de talie europeană, căci stăpînul Mantuei, în ciuda risipei de care dă dovadă, e incomparabil mai bogat în bani, decît marii duci coplesii de veșnice griji. Pînă ce îi învăluie înserarea, și plutesc sub cerul înstelat al Dunării, Mikșa îl și tatonează prudent pe Vincenzo, dacă nu e cumva dispus să-și deschidă punga „în scopurile expediției” ?

Observă de îndată că cei doi arhiduci nu sînt prea bucuraoși de vizita la Praga. Pe punte se aud, în șoaptă, cuvinte spaniole (aceasta e limba în care se înțeleg toți pînă la urmă) și în fața lui Vincenzo se dezvăluie, pe încetul, întreaga bucătărie vrăjitoarească a curții pragheze. Nu ... răul nu zace în înalta persoană a maiestății sale, toate neajunsurile sînt puse pe seama anturajului său de șarlatani, escroci și perfiți. Din nefericire, Rudolf e strănepotul Joanei Smintite și, după părerea familiei, se pare că în el ar fi revenit boala străbunicii sale. Nu, departe de a fi tiran, e mai degrabă lipsit de vlagă. Cît e ziua de lungă, se afundă în cărțile și în științele sale, sporindu-și tot mai mult repulsia față de oameni. Valetul său principal, *Filip Lang*, acest om dubios,

coruptibil, de origine obscură, domnește prin persoana împăratului : documentele ajung pe masa împăratului numai după ce au obținut, în prealabil, bunăvoința domnului Lang. Acest om a săpat treptat șanțurile tăcerii în jurul suspiciosului, alienatului imperator : fărâ el, nici un ambasador, nici o foaie de hîrtie nu ajunge în fața lui Rudolf. În timpul zilei ațîță suspiciunea maiestății sale, așa că peste noapte rămîne groaznicul, înfricoșătorul coșmar. Teribila taină a imperiului este că împăratul e nebun. De n-are să intervină cumva în această situație îngerul sortii, principii, electorii, trebuie să acționeze, dar în primul rînd membrii casei imperiale și rudele cele mai apropiate urmează să-și dea seama că nu mai e mult timp de așteptat . . .

Galera alunecă pe liniștita Dunăre, iar Mikșa, cel cu buzele de iepure, ascultă răbufnirea aproape smnitită a lui Mathias. Vincenzo îi observă tăcut, cu un zîmbet politic. Asemenea certuri familiale sînt rezolvate în Italia mai pe tăcute, mai repede și mai sigur.

Praga nu-i un oraș prea populat, fiind locuit doar de douăzeci de mii de suflete, cu toate acestea e capitală de imperiu, Urbe nordică. Mai bine zis, ar putea să fie dacă, în Hrad, n-ar trona un împărat mizantrop, care nu se arată niciodată poporului său și dacă ar trăi așa cum i se cuvine celui mai de seamă principe al creștinătății. Dar pe Rudolf îl înconjoară, ca trei rînduri de ziduri, știința, mistica și propria lui nebunie. În încăperile sale cele mai intime li se dezvăluie doar aceleora, care nimeresc parola magică și pe care Lang îi socotește inofensivi : alchimistilor, încăpățînaților căutători de aur, cititorilor în stele, magiștrilor întru magie.

Orașul, care trăiește destul de bine de pe urma feluriților străini hoinari și a solicitanților, nu-și iubește împăratul. Il consideră un om ciudat, ursuz și singuratic, care, de ani de zile, n-a mai dat nici o serbare spectaculoasă.

Suita mantoveză poposește la izvoarele binefăcătoare, cărora împăratul Carol le-a dat odinioară nume. Vizita e „oficială“, se desfășoară deci cu pompă princiară : heralzi aleargă la magistratura pragheză spre a obține permisiunea de intrare în oraș. Cînd Vincenzo se apropie de ciptală și clopoțele prind să sune, salve de tun îl salută. Ducele mantovez e cuprins de sentimentul Ghibellinilor : sînt patru secole decînd cei din familia Gonzaga și-au legat soarta de carul Imperiului. Puterea împăratului a pălit în Italia, dar în apropiere de Praga apare totuși din negura sa de aur. Stutuia Sfîntului Gheorghe, ucigător de balauri, e simbolul faptului că, din citadela aceasta, capul creștinătății veghează asupra norodului lui Christos.

Sălile străvechii cetăți se deschid pe rînd în fața lui Vincenzo, gările de onoare salută, o mulțime de camerieri tresar din somnolența cotidiană la această rară primire. În cabinetul mic îl primește în persoană atotputernicul Filip Lang. Il roagă pe „serenissim“ să aibă răbdare cîteva minute, pînă ce maiestatea sa își eliberează vizitatorul, care este de asemenea o alteță princiară venită de departe.

Pe Vincenzo îl aprinde vîlvătaia curiozității : se gîndește la un depărtat sultan din orient, la un prinț arab. Lang îi șoptește la ureche :

— E Sigismund Báthory, principele Ardealului. Îi prezintă maiestății sale mecanisme rare.

Se deschide ușa. În veșminte asemănătoare cu cele purtate de interpretul maghiar al lui Dietrichstein, apare tînărul zvelt, mai degrabă costeliv. Poartă o mantie lungă, un dolman mai jos de talie, pantaloni mulați pe picior, cizme din piele moale. Nasturi de diamant i se înșiră pe dolman, pe piept îi atîrnă capul de berbec al Lîinii de aur, pe cușmă îi strălucește un uriaș smaragd verde. Vincenzo își pune deodată problema priorității de rang. Da, stăpînul depărtatei Transilvanii e „princeps“, în timp ce el e numai „dux“. Dar Mantua este de secole-un stat vasal liber, în timp ce Ardealul e o țărișoară limitrofă în calea puhoiului turcesc.

În spatele lui se uită prin ușă, fără nici o ceremonie, împăratul Rudolf. Poartă un veșmînt negru de magistrul, neîmpodobit, aproape ponosit, fără nici o bijuterie. Își scoate ochelarii, cu care adineauri citise o hîrtie și, încurcat aproape, îl ridică pe vasalul și ruda sa mantoveză, care s-a lăsat într-un genunchi, căutînd să-i sărute mîna. Il măsoară de sus pînă jos, cu o privire nițel severă, pe principele italian, îmbrăcămîntea lui de gală colorată, panglicile ordinelor lui, mătăsurile, zorzoanele de dantelă. Cu voce scăzută, aproape emoționat, îi spune bunscsit. Nu e nimic dement, în același timp însă nici nimic imperial în felul lui de a fi. E un bărbat vîrstnic, pe a cărui față se vede că orice activitate domnească îl obosește cumplit.

— Dragă rudă, te rugăm să te mai bucuri cîteva minute de prezența principelui unei țări depărtate, care, deși face parte din imperiul meu, principele ei a fost recunoscut și de înaintașii noștri. Știi, desigur, că principele Sigismund e rudă a Casei noastre prin legături sacre de căsătorie. Verișoara noastră, Maria Kristierna, e soția principelui ...

Lang toarnă în trei pahare masive de aur. Rudolf abia gustă băutura. Se așază iar în jilțul său, invitîndu-i și pe cei doi principii să șadă.

— Am dorit personal ca, la această convorbire, să fiți ambii prezenți. De față cu principele Sigismund, pot aduce laudele mele imperiale ducelui de Mantua. E singurul dintre vasali care s-a grăbit să vină în ajutorul nostru. E vorba însă ca un ajutor mai mare decît al principilor italieni să ne dea Regele Filip, ruda noastră dragă. El își

va trimite flota de război împotriva turcilor în apele dalmate... și, în același timp, principele Sigismund îi atacă pe păgîni din răsărit. Am vrut ca tovarășii de arme să se întâlnească aici, la Hrad.

Omul din Ardeal era un bărbat cu fața neliniștită, de timpuriu zbîrcită, avînd în priviri o tristețe ciudată, aproape feminină. În timp ce Rudolf vorbea într-o italiană aspră și guturală despre principele Ardealului, nimeni n-ar fi crezut că nu i-a fost leagănul în Italia.

— Sînt fericit că am întîlnit-o pe Alteța Voastră. Amîndoi sîntem stăpînii unor țări mici. Dar a mea e provincia cea mai ciudată din lume: e supusă sultanului turc, principele ei e catolic, dar, în timp ce practicarea religiilor protestante e liberă, numai în taină pot să țin preot la Alba Iulia. Voința mea e înlănțuită de sute de paragrafe de lege, și dacă nu le-aș dejuca, n-aș putea răzbi: n-aș putea face nici măcar un pas fără voia Stărilor, ca și dogele venețian. Să mă crezi, Alteța Voastră, mai degrabă aș vrea să fiu *cardinal* în Italia, decît suveran în Ardeal.

Ducele de Mantua îl ascultă surprins:

— Unde-ai învățat limba noastră, serenissime?

— În copilărie mi-am dorit mereu să pot trăi în Italia. Educatorii mei au fost italieni: numai aceia care urmaseră universitatea din Padova puteau dobîndi, din voința unchiului meu Ștefan, o oarecare poziție la cancelaria transilvană. Lucrurile nu s-au schimbat nici mai tîrziu, cînd Ștefan Báthory, ca rege polon, a luat-o în căsătorie pe fiica lui Bona Sforza. Am crescut printre italieni. La curtea din Alba Iulia am adus cîntăreți, actori, veniți tot din Italia. Mi-e dor de soare. Dacă izbutim acum să-i învingem pe turci, mi se mplinește velenul. Renunț la demnitatea de principe, cu bunăvoința maiestății sale, îmi aranjez treburile de familie și, mergînd în pelerinaj la Sfîntul Părinte, îl voi ruga să mă primească în Sfîntul Colegiu între cardinali.

Rudolf, care auzea pentru a nu știu cîta oară toate acestea, bătînd plictisit darabana pe scaun, se ridică deodată.

— Totul trebuie judecat în raport cu fericirea universală a Republicii creștine, serenissime. Acum, ca dovadă a grației noastre, vă vom arăta acel sanctuar mai intim, care e sediul adevăratelor științe. Insoțește-ne, stimată rudă.

— Vincenzo, la fel ca aproape toți principii epocii, credea în alchimie, căutase și el Piatra filozofală și nu se îndoia cîtuși de puțin că stelele indică, prin poziția lor pe boltă, întortochiatele căi ale destinului omenesc. Avea, cu toate acestea, privirile destul de agere spre a-și putea da seama că, de îndată ce trecu pragul „științelor“, împăratul deveni parcă un alt om. Chipul lui posac și plictisit, veșnic zgîrcit la vorbă, fu străbătut subit de flacăra unei însuflețiri febrile, puerile aproape. Melancolia sa, din ce în ce mai accentuată, dispăru de îndată

ce pătrunse în laboratorul său de vraci. Grijile Europei și ale întregii lumi se destrămară fără urmă, fiindcă i se dezvăluiau de astă dată secretele temute ale universului. Peste puțin, în Praga și la Hrad răsunară clopotele de amiază, care vesteau tuturor că se apropie ora prînzului festiv la Curte. Rudolf însă, cu niște ochelari uriași care-i încălecau nasul, uită că timpul trece. Cu ajutorul unor lupe, sosite din țările de jos, examina fermecat colcăiala unor misterioase vietăți primare într-o picătură de apă, ca să se concentreze apoi asupra alambicurilor, și să discute aprîns despre niște formule chimice cu un mag zbîrcit la față, cu aspect de gnom. Mai tîrziu ajunseră în sala mecanismelor de tot felul, unde se cerceta secretul mișcării continue, Perpetuum Mobile, și unde zgomotul mașinărilor ce pocneau, icneau, se învîrteau și pendulau umplea încăperea. În schimb, în sala vecină, cu tavan boltit, liniștea era desăvîrșită, fiindcă aici cititorul în stele și asistenții lui își desfășurau hărțile, pregătind constelațiile cerești cu ajutorul cărora întocmeau apoi horoscoapele. Învățămintele destinului omenesc le putea trage însă numai Magistrul hărăzit pentru asta. Bărbatul costeliv îi explică împăratului ceva, cu gesturi aproape extatice, și Vincenzo își dădu seama că Mikșa și Mathias nu erau prea departe de adevăr cînd pretindeau că suveranul Sfîntului Imperiu, dacă nu e încă nebun de-abinelea, nici cu mintea întreagă nu pare să fie.

Părăsind Hradul, unde bănuitorul împărat, împreună cu și mai bănuitorul Filip Lang, îl lăsaseră doar pe el să intre, fără suită, avu senzația că scapă dintr-o sumbră reședință, bîntuită de stafii. Il văzuse pe împărat, reînnoise strămoșeasca uniune dintre Imperiu și Mantua, în cîteva probleme, ce trenau de mult. Lang promisese o rezolvare favorabilă, după ce luă în primire galbenii lui Vincenzo. Amintirea vizitei la Praga îi rămase în suflet ca întunecatele griji în urma călărețului; porni galopînd, pe o vreme frumoasă și senină, în fruntea suitei sale, spre Viena.

Populația mai veselă a orașului imperial îi primi cu interes pe mantovezi. Demnitarii din Burg, arhiducii și magistratura îi ieșiră în întîmpinare, se ivi de astă dată cea dintîi ocazie ca mantovezii să desfășoare o adevărată paradă, potrivită tradițiilor marilor turniruri. Era o duminică însorită, toate ferestrele, balcoanele și acoperișurile caselor erau înțesate de lume, cînd, la glasul răsunător al trîmbițașilor, cavalerii mantovezi proaspăt bărbierii, plini de dantele, împrăștiind nori de parfum, porniră pe caii lor bine periați încă din zori.

În ultima vreme, vienezii trăiau în teroarea atacului turcesc și, de cînd împăratul îi părăsise, abia de mai văzuseră asemenea pompă. Se iscă un vînt ușor dinspre sud, pe podul improvizat se instalează muzicanții, tînarul maestru, pe cap cu pălăria sa cu pene, în mînă cu vioara, dirija pasul ritmic al pedestrașilor, care defilau în rînduri drepte, și

dansul grațios al armăsarilor pe sub balconul magistraturii. Vincenzo era în elementul lui ; în mantia sa princiară tivită cu hermelină, cu platoșele sale bătute în aur, trecea pe Graben ca un adevărat prinț din basme, urmat de domnii din suita sa sclipitoare, multicoloră. Apoi el însuși trecu în revistă, călare, defilarea cremei nobilimii italiene. Invidia austrieilor era nemărginită ; Consiliul de război nu pretindea soldați de la orașeni, dar le secătuia bunăstarea prin biruri excepționale. Primarul Vienei spuse încet Episcopului că împărăția ar fi nespus de fericită dacă toți vasalii lui ar fi ca mantovezii, nu ca Ungaria, provincie generatoare de rebeli.

A doua zi, Carlo Rossi îi atrase atenția stăpînului său că e timpul să se pornească la drum, deoarece inactivitatea duce la destrămarea oastei. Lui Vincenzo, de altfel, i-ar fi făcut plăcere să mai fie sărbătorit de frumoasele doamne austriece, care se plictiseau, să culeagă laurii ce se cuveneau „noului cruciat“, dar cuvîntul lui Rossi cîntări destul de greu în cumpănă, mai ales că sosi și de la arhiduci un sol, astfel că, în cele din urmă, porniră și mantovezii spre Răsărit.

Veseli domni austrieци îi treceau unul altuia, din castel în castel, pe duce și suita sa : minunata cavalerie a lui Vincenzo participa la vînațori, apărea pe bastioanele cetăților, iar seara, înfășurat în mantie, ducele asedia cu cîntec de lăută inima doamnei alese. Între timp, Rossi, cu avangarda, ajunsese departe, în țara nimănu, pe linia Dunării de mijloc.

Rossi sosi sub zidurile cetății Esztergom tocmai cînd părea să se strîngă cercul asediului. O oaste împărătească de aproape treizeci de mii de oameni se afla la cotul Dunării, ocupase localitatea Párkány, dar Esztergomul, cu capul său de pod, se afla încă în mîinile păgînilor, ca unul din punctele cele mai tari, de necucerit, ale fortificațiilor turcești.

Asediul cuprinse ținuturile maghiare. Partea cea mai mare a oștirii era alcătuită din pedestrime, recrutată sau strînsă cu japca în provinciile Imperiului German ; în rîndurile ei se aflau puțini călăreți și ostași de profesie. Cînd pornise la drum această oaste de adunături, principala grijă fusese ca, în provinciile austriece, să nu slăbească disciplina. Cum ajunsese la hotarele maghiare, se terminase pîinea, furajele și vinul, astfel că se luase de la început cu prădarea nestingherită a locuitorilor.

Mantovezii, de îndată ce trecură de hotarele mărginașelor ținuturi maghiare, ale căror sate înstărite aproape că se contopeau cu blînde meleaguri austriece, simțiră cutremurați că se află în țara nimănu. Ferme incendiate și sate distruse indicau calea incursiunilor făcute de turci și tătari, urmele luptelor de decenii duse de redutele din prima

linie. Orașele mai mari se apărau, cît puteau, cu ziduri și bastione, dar pe cele mai slabe le răsese de pe fața pămîntului invazia ca de lăcuste a mercenarilor. Dacă nu li se plătea birul și nu se împlinea „porția“, mercenarii azvîrleau torțe aprinse pe casele acoperite cu paie din marginea drumurilor și, după o lună, mantovezii dantelați nu găsiră decît movile de funingine.

Privelîștea se schimbă la o nouă apropiere de ținuturile dunărene, pe care le părăsiseră spre a mai scurta din drum. Aici, pe-o mare întindere de mii de leghe, clocotea zarva vieții de tabără. Din toate părțile erau mînați țărani, adesea cu biciul, norodul acelor pămînturi fiind pus să sape șanțuri sau să care, cu căruțele, uneltele de asediu.

Carlo Rossi se întoarse în galop după stăpînul său, ca să-l călăuzească spre tabără. Strălucirea lui Vincenzo se destrămase parcă de vînturi și bătaia ploii mărunte. De cînd lăsase în urmă meleagurile pașnice, unde fusese sărbătorit de la un castel la altul și de la un oraș la altul, ca singurul cavalier-erou al lumii creștine, pe aceste pămînturi triste, mute, desfundate de ploii, nu vedea altceva decît că populația fuge la ivirea primilor săi călăreți. Carlo Rossi fu în măsură să-i dea ducelui său primele informații. În această regiune, pînă la prima linie de străji, pot înainta liniștiți, fără măsuri de siguranță, în coloană de marș, dar, începînd de la poalele munților, e recomandabilă cea mai mare prudență: turoii, fără să țină seama de regulile strategiei, fac uneori incursiuni de un curaj nebunesc. Nu, păgînii nu respectă legile nescrise, cavaleresti, ale războiului creștin.

Coloana căruțelor și cirezile de vite, care însoțiseră în drumul ei oastea mantoveză, asigurau hrana necesară. Pe unde trecuse, populația făcuse cunoștință cu arginți mantovezi, frumos bătuți, iar în cîrciumi și în piețele din fața bisericilor se spulberase neîncrederea, și oamenii începeau să se împrietenească cu italienii veseli și glumeți, cu rîsul sonor. Totul era încă frumos și dulce, și cînd, la deșteptarea din zori, ducele ieși din cortul său, mai văzu campania așa cum și-o închipuise: răsunară trimbițele, se împărțiseră provizii din belșug, avînturile galopară pînă la marginea zonei deluroase, italienii, cu pălării uriașe și platoșe late, încălecară căscînd, dîrdîind încă de frigul dimineții, și mica oaste se urni spre sud-est.

Uneori, dădeau de cîte un castel. Ducele trecea pe la domnii maghiari. Erau lăcașuri întărite, cu bastioane rotunde, cu vechi turnuri de pază, oameni înarmați vegheau pe porțiunile mai înalte ale drumului. Gazdele erau de obicei bărbați mai în vîrstă, latina lor aspră oglindea o cu totul altă lume, decît aceea a domnilor austrieci, mult mai lipsiți de griji: majoritatea celor mai tineri luptau în oaste, prin redute, în tabere cu trupele de cîmp. Umbra îngrijorării plutea peste pompoasele, îmbelșugatele mese: ce se va întîmpla cu țara, dacă și această

îngustă fișie din pământul ei va fi învadată de păgîni ? Aici Vincenzo nu mai era sărbătorit ca unul care a venit cu cîteva mii de viteji în dantele, pentru ca să zdrobească armiiile profetului. Rîdeau amar domnii maghiari, cînd spuneau că mai curînd le e teamă de oștile împărătești, care le vin într-ajutor, decît de turci : mercenarii pradă în așa hal ținutul, încît coboară pustiul țării nimănui asupra lui, în mîna oricărei dintre cele două părți beligerante ar rămîne.

Cu cît se apropiau de marea tabără, cu atît mai des vedeau ivindu-se ici și colo mici pîlcuri de călăreți iuți, fără platoșe. După arme, cai și felul cum călăreau, îi recunoșteam ușor : aceștia erau maghiarii, pe ei îi alesese comandantul împărătesc pentru a hărțui, a neliniști flancurile armatei turcești. Legăturile sîngerînde ale ostașilor vedeau că jocul e pe viață și pe moarte ; adesea duceau cu ei prizonieri legați. Aici văzu Vincenzo pentru prima oară turci în carne și oase.

Se crăpa de ziuă. În timp ce suna deșteptarea, de sălașul mantovezilor se apropie un pîlc de călăreți în mantii negre. Afară ploaia bătea neconținut acoperișul casei parohiale, cînd ducele Vincenzo se deșteptă. Înainte de mijirea zorilor se făcuse foc în șemineu, pentru ca altețea sa să nu fie nevoit să se îmbrace în frig. Cît ținu ceremonia de dimineață, Rossi raportă că a sosit căpitanul imperial numit spre a-i călăuzi pe mantovezi. Alteța sa privi pe fereastră : peste drum de parohie descălecau flăcăii corpului de gardă ; călăriseră toată noaptea, erau uzi learcă peste tot unde trupul nu le fusese acoperit cu platoșe de piele. Printre ei, se aflau mulți flăcăi tomnatici, cu cicatrice pe obraz, făcînd paradă cu săbiile curbe, cu toporiștile, cu carabinele lor. Caii păreau mai degrabă costelivi, slabi, totuși nu erau dărîmați de oboseală, deși trapul durase probabil toată noaptea, prin ploaia care turna cu găleată.

Rossi îl prezentă alteței sale pe Pállfy Miklós, care, începînd din acea dimineață, avea să le fie călăuză pînă la tabăra principală. Privirea ducelui zăbovi la ofițerul maghiar zvelt, cu ochi albaștri : pe frunte avea o rană proaspăt cicatrizată.

— Anul trecut, într-o incursiune... făcu zîmbind ofițerul, dorînd să grăbească plecarea, în loc să se odihnească. Vincenzo privea fără chef perdeaua de ploaie cenușie de afară : pe-o vreme ca asta dîrdîie bidivii cu sînge cald, se udă fără rost oamenii și veșmintele lor. Dar mesajul arhiducelui spunea : oastea să pornească fără nici o zăbavă, fiindcă se prevede parcă o intensificare a asediului la Esztergom. În cerdacul parohiei îl aștepta pe duce dejunul unguresc ; vinul fiert și dres cu mirodenii, într-un imens castron de lut, alungă somnul nopții și pune în mișcare sîngele. „Cruciații trebuie să îndure cu suflet smerit toate încercările“, făcu Vincenzo, dînd pe gît o cană cu băutura neobișnuită, tare, din care cîteva picături i se prelinseră pe barba-i blondă.

În capătul ceardacului, stă, dîrdîind, cu pălăria mare, neagră, într-o mantie întunecată, dirijorul. Privirea lui alunecă peste peisaj, printre ale cărui umbre cenușii zboară păsări necunoscute, spațiul pare nesfîrșit, nu sînt munți, orașe sau turnuri, care să-i întrerupă monotonia. Se aud împuscături, unul dintre prințisorii Medici doboară cîteva păsări călătoare. Aceasta e prima pradă a oastei italiene pe pămînt maghiar. Privirea lui Vincenzo o întîlnește pe cea a dirijorului său. Claudio îl cheamă pe Marinoni, tovarășul și singurul său prieten. Peste cîteva minute, orchestra harnică stă gata pregătită în capătul ceardacului și, în timp ce ducele se pregătește de drum, improvizează o veselă muzică de balet. Sînt toți pe cai, cînd iese stăpînul casei, un bătrîn preot de țară, în reverenda verzuie. Cu vorba lui aspră, latinească, le dă tuturor binecuvîntarea. Vincenzo vede cu uimire că aproape jumătate dintre călăreții lui Pállfy nu se descoperă.

— Sînt luterani, calvinisti, printre ei se găsesc și cîțiva unitarieni, altețea voastră, dar le place să se bată deopotrivă cu cei de dreaptă credință...

Pállfy grăbește plecarea : trebuie să înainteze în așa fel, încît să ajungă în plină zi în raza vizuală a cetății. Să înainteze în lanț, cît mai rar, pe o porțiune lată, pentru a da turcilor, care pîndesc de pe bastioane, impresia unei oștiri de temut. Clopotele bisericilor din împrejurimi să bată, ca și cum ar sosi o uriașă oaste de asediu. E posibil ca pe mantovezi să-i atingă cîteva ghiulele ale tunurilor din cetate, dar ele vor trebui suportate de dragul înaintării de paradă.

Scris-a oare Tasso despre ploaie ? Murat-a oare picioarele lui Tancred călare un astfel de potop care îndeamnă la somn ? Numai frunzișul arborilor se zărește uneori din luncile mai joase, pe cînd trunchiurile lor rebegesc în apă. Prin noroiul plămădit în nămol, merg la trap italienii împlătoșați, pe caii lor greoi ; în fața lor aleargă, zburînd parcă, husarii în mintene ușoare, galopează pe dîmburi, se avîntă înainte, dacă nu pentru altceva, de dragul galopului.

— De ce trimiți atîția în avangardă, domnule Pállfy, o dată ce pe aici nu pot fi încă turci ?

— Din obișnuință, altețea voastră...

Vincenzo strîmbă supărat din buze. Se pare că acest căpitan cu cicatrice pe frunte nu-i prea prețuiește arta militară. Dar adevărul este că Vincenzo n-a mirosit încă niciodată cu adevărat praful de pușcă, ci a învățat, mai degrabă, din îndemnul *Cocoșatului*, pe vremea cînd era prinț, știința strategiei de la cei mai buni maeștri.

Pállfy observă umbra care trece peste fața lui :

— Serenissime, e greu să le vii turcilor de hac. Spahiii sînt călăreți foarte iuți, pînă și husarii noștri abia-i ajung din urmă. Găsesc și

cea mai mică spărtură pe unde să atace... și pe unde să fugă. Iată de ce, alteță !

Il însoțesc o seamă de conți murați de ploaie, opt Gonzaga și doi Medici înjură de mama focului, curățind cu mânușile lor de piele noroiul lipit pe mantiile lor. Dar înainte de-amiază, norii prind să se destrame treptat, răzbate fără vlagă, de parc-ar veni doar în vizită, prima rază de soare. Cal și om încep să alerge în trap mai vesel și când, în depărtare, se ivește cetatea Esztergomului, răsună din nou trîmbițele mantoveze.

Înaintarea pe sub cetate e ceremonie, și ducele Vincenzo se află din nou în elementul lui. La hotarul unui sat pîrjolit ordonă ultimul popas ; sub cerul înseninat, cavaleri și ostași își pun în ordine caii, se perie, își aranjează părul. Pe platoșele încă umede de ploaie sînt prinse albele eșarfe, se îndreaptă penele făcute ciuciulete, de pe căruțele cu lăzi apar schimburi uscate : din nou strălucesc, fac paradă, dantelații mantovezi. Maghiarii așteaptă călare, trag ironic cu coada ochiului cum se înzorzonează italienii. Se mai înseninează doar când, din porunca ducelui, de pe căruțele Curții e rostogolit un butoi plin cu vin lombard dulce, aproape negru. Acesta e un limbaj comun, pe care, ostașii, îl înțeleg.

Pállfy galopează înainte, cu cîțiva călăreți ai săi, pe un vîrf de colină. De aici se deslușește mai bine conturul orașului, întrerupt de șirul caselor, iar deasupra lor, cetatea socotită inexpugnabilă. Cei care au ochii ageri zăresc cum se strîng pe bastioane capetele cu turbane, și cum, la picioarele unui turn părăsit de biserică rumegă niște cămile. Oștirea face o manevră laterală : la cererea lui Pállfy, se desfășoară pe un front larg arcuit. Vincenzo vede în față scăpărînd o lumină, după care parcă cerul ar fi despicat în două de o uriașă bubuitură. Sîmburele de fier al unui bătrîn tun din cetate se afundă, nu departe de ei, cu o groaznică troznitură, în pămîntul reavăn, scormonind un șanț, ca într-o sălbatică zvîrcolire de moarte.

— V-am spus, alteță, că-i bine să scurtați pregătirile.

Cea de a cincea ghiulea mătură două căruțe mantoveze. Prima vărare de sînge, primele pierderi : deocamdată sînt doar cai și a mai fost rănit și un bucătar, dar zarva sălbatecă, învîlmășala, nechezatul de moarte al cailor sînt un aperitiv din adevăratul război.

— Am trecut și eu prin Padova, alteță... Am citit versul lui Tasso. Știu, îl prețuiți mai mult decît orice. Atîta doar că domnul Tasso nu s-a bătut niciodată cu turcii... Ocoliți pe flancul stîng. Serenissime, n-aș vrea să vi se întîmple ceva. Cîteva minute încă și, dacă înaintăm în trap bun, tunurile din cetate nu ne mai ating, iar noi am ajuns la țintă. Ne-au văzut desfășurîndu-ne. Dacă se poate... v-aș ruga, alteță, puțină muzică !

Nu s-au obișnuit încă să dea concerte călare pe cai, așa că, în focul bubuitor al iadului, orchestra urcă într-o căruță cu coviltir și toți cei șase muzicanți își pregătesc instrumentele : printre fulgerele tunurilor începe serenada mantoveză. Doar câteva minute durează toată această pregătire, destul timp însă pentru ca o duzină de viteji mantovezi să se zvîrcolească în sînge.

Pe Vincenzo îl deprimă primii morți. Pînă ajung la pădure, unde sînt acoperiți, are sentimentul ca și cum ar fugi din fața unui dușman invulnerabil, superior. Acesta e *SIC*, jurămîntul că mantovezii nu vor da nici măcar un pas înapoi ? Pállfy îl consolează rîzînd.

— Asta-i doar începutul, monseniore ! Le vom răspunde și noi cînd au să răsune trompetele de asediu. N-am venit pentru zaiafet, sper, pînă la Esztergom.

Orga taberei sînt tunurile : loviturilor festive ale taberei imperiale le răspund tunarii mantovezi. Pállfy îi face semn ducelui și, descriind un mare ocol, galopează împreună cu Rossi pe-o dîlmă : ca un schelet uriaș se desfășoară, privită de aici, imaginea nudă a taberei. Un imens semicerc înconjoară cetatea : o porțiune e încă nepopulată într-însul. Aici va fi, arată călăuza, tabăra mantovezilor. Vincenzo clatină din cap : porțiunea aceea nu se deosebește de celelalte. Ridică necăjit bastonul de comandant (îl purtaseră strămoșii Gonzaga de cîte ori plecau la luptă) și vîrful de os, sculptat în stilul Renașterii timpurii, se avîntă, arătînd înainte. Urmează dulcele, amețitorul galop. Dintr-o singură mișcare, călărimea mantoveză se așază pe rînduri, și ducele, acest călăreț minunat, devine parcă una cu armăsarul său, se năpustește de pe coasta dealului, în urma lui pornesc înșiruite coloanele de călăreți dantelați, cu pene la pălării.

Călăreții pornesc mai întîi în trap ușor, apoi ritmul lor e din ce în ce mai vijelios, trecînd în cele din urmă în iureș. E un tablou măreț, întreaga tabără privește uluită cum în soarele scînteietor coboară ca vîntul cei cinci mii de cavaleri cuirasati mantovezi. Flutură în vînt penele de la pălării, panglicile zboară în cavalcada amețitoare în orgia de culori a dantelelor, mănușilor și mantiilor, răsună strigătul de luptă al strămoșilor Gonzaga : așa ajung mantovezii la porțiunea de tabără rezervată oastei ducale.

Pînă să ajungă altețea sa acolo, în fața taberei de corturi și căruțe a arhiducilor Mikša și Mathias, se adună statul major al întregii armate împărătești. Cuvinte austriece, valone, flamande, spaniole, napolitane, cehe, tiroleze se amestecă cu toate dialectele germane ale imperiului. Vechi cămarazi de arme se regăsesc, căci mulți italieni au cutreierat marile cîmpuri de bătălie ale Europei. Se deschide și ușa cortului co-

mandamentului austriac și, în pompa sa rigidă, iese arhiducele. E un ceremonial tradițional, ca pălăriile cu pene să se ridice concomitent în aer, iar brațele să se desfacă pentru îmbrățișare, regăsindu-se platoșa de argint și catifeaua neagră.

Cît timp durează ceremonia, meșterii mantovezi pricepuți la toate au și început să ridice cortul altei sale, care va fi centrul taberei Gonzaga. De la un capăt la altul, el e căptușit cu mătase albastră, în care sînt brodate blînde semilune argintii. Intr-o singură oră ajung atît de departe cu munca lor, încît Vincenzo poate primi în reședința sa improvizată; cortul e ca un apartament, în partea din față, mai spațioasă, se află marele cartier general, pe mese scunde și late au și fost desfăcute hărțile, în încăperea vecină s-a instalat cancelaria ducală de campanie.

Pornise din Mantua așa cum Boullion Gottfried luase odinioară conducerea oștilor sale: visînd la soarta universală a creștinătății. Cu convingerea că, în umbra măslinilor, Ierusalimul va putea săvîrși minuni cu elanul credinței sale. Aici, în lunca Dunării, ingineri imperiali specialiști în arta războiului îi vorbesc despre șanțuri acoperite și baterii ampalasate pe poziții înaintate, se socotesc rațiile de pîine ale mercenarilor, trebuie strîns furaj pentru cai, iar țărani să fie mînați la săpat șanțuri. Afară e o ploaie ca de plumb.

— Cînd atacăm ?

Ofițerii austrieci se uită unii la alții. Poate că înainte cu cîteva săptămîni sosiseră și ei cu aceeași însuflețire vitejească. Acum însă nu mai rămăsese dintr-însul decît norocul zilnic schimbător al îndirjitului asediu. Dar nu voiau să strice cheful italienilor.

— E nevoie de pregătire, Serenissime. Azi nu se mai poate cuceri o cetate doar cu cavalerie...

— Dar dacă aș porni la asalt cu mantovezii ?

— Un eșec, înălțimea voastră, ne-ar da îndărăt pe toți.

— Și dacă, totuși, ordon asaltul ?

Vocea arhiducelui e acum tăioasă, lipsită de orice amabilitate.

— Serenissime, comanda generală se află în mîinile mele. Fără ordinul meu răsplat, nimeni nu poate iniția vreo acțiune sub Esztergom. E îmbucurător că mantovezii sînt stăpîniți de atîta însuflețire, dar va trebui să vă mai stăpîniți un timp. Da, Serenissime, sfînta răbdare !

Vincenzo nu e obișnuit cu un astfel de ton. Nu e nimeni în toată Italia, nici chiar Sfîntul Părinte, care să-l poată împiedica să-și facă hațîrul. Aici, pe malul Dunării, nu e altceva, decît un simplu comandant de oaste ? Ridică fruntea și schimbă tonul.

’ Dacă nu ne batem, atunci petrecem, domnilor ! Astă seară vă invit cu plăcere pe toți la *vespera*.¹ Pe alteța voastră o voi călăuzi chiar eu la cortul meu.

Cortul e gata, ca un animal legendar, uriașă pată albastră în câmpul argilos, cu pereți dubli și cu micile sale încăperi. E una din capodoperele artei militare italiene, și Vincenzo arde de nerăbdare să-și prezinte palatul înălțat din foi de cort.

— *Messere*, îi spune lui Claudio, astă seară, după plăcerile mesei, domniei tale îți revine rolul principal. Știu cât de conștiincios exersezi cu muzicanții dumitale, aș dori totuși să văd cu ce ne vom întâmpina oaspeții.

Încep să aleagă. Madrigaluri pe cinci voci, motete mai scurte, muzică de dans, cîntece de luptă. Răsfoiesc partiturile și, după o scurtă ezitare, Vincenzo hotărăște ; la cererea sa, Monteverdi face o scurtă repetiție. În timp ce seara se lasă, din cortul albastru se strecoară sunetele violei da gamba, asemănătoare cu o tînguitoare voce bărbătească. Cînd întunericul coboară, pe teritoriul corturilor mantoveze se aprind făcliile, și firește că și dușmanul vede de sus, din cetate, că jos se petrece. O petardă e semnul convenit : oaspeții pornesc spre tabăra mantoveză. Peretele dublu al cortului apără de vînt și filtrează aerul, iar acustica e bună, de parcă instrumentele ar răsuna într-o adevărată sală.

Vespera începe ca o sărbătoare a bărbaților. Oaspeții imperiali abia și-au periat puțin hainele și nu și-au schimbat aproape de fel ținuta de peste zi. De arme nu se despart, căci în orice clipă poate să răsunе alarma, căci, oricum, se așteaptă oricînd o ieșire a turcilor. Desigur, toate acestea sînt doar regulile obișnuite ale asediului, fiindcă toți știu că astăzi pot conta pe o seară liniștită. În cortul-bucătărie, bucătarii se străduiesc să reînvie, ca prin farmec, Mantua zilelor din timp de pace. Cînd termină cu cîna, e adusă înăuntru estrada muzicanților, înădită din mai multe piese, împreună cu pupitrele, iar tînărul maestru apare și el în fruntea celor cinci muzicanți ai săi. În fața cortului, într-un larg semicerc, sînt înșirați trîmbițașii ducali, și, ca și cum ar face parte din orchestră, ei execută din trîmbițele lor preludiul la *concerto*.

Claudio dirijează pentru prima oară în fața unor astfel de mărimi. Doi mari duci, comandanți șefi ai trupelor aliate, în jilțul său cu perne, încărunțit în cînte, șade Mannsfeld, sînt prezenți consilieri superiori ai cancelariei vieneze, împreună cu episcopul de campanie al lui Mathias. Stau pașnic, cuminți, în scaunele cu spătare proaspăt date la rîndele, acoperite cu scumpe covoare orientale. Se mai toarnă un rînd

¹ Serată care începe o dată cu răsăritul luceafărului de seară (în limba italiană, n. red.)

în cupe, maestrul se așază la clavicemba, răsună acordul introductiv și muzicanții, transformați în cîntăreți, încep să cînte motetul de „bun venit“.

Nu este curtean în Europa care să nu fi auzit de muzicanții ducelui de Mantua. Cheltuiește averi cu tot felul de comedianți, a adunat la Curtea sa fel de fel de histrioni vagabonzi, iar sfînta muzică a silit-o să iasă de acolo unde îi este de fapt locul : din biserici și din oratorii, transformînd-o într-un leagăn al deșertăciunilor lumești. Acestea sînt șoptite de episcop lui Mannsfeld, în timp ce, cu un zîmbet îngăduitor, așteaptă el însuși, plin de curiozitate, să înceapă concertul. Muzicanții s-au instalat în semicerc, pe scurtele lor mantii de cațifea neagră strălucește emblema Gonzaga, fețele lor proaspăt bărbierite se îndreaptă spre maestrul lor și, în timp ce clavicemba introduce noua strofă, preiau vocile unul după altul cu ușurința și siguranța unor cîntăreți cultivați.

Oaspeții nu bat din palme, acesta e un obicei italianesc, ci se mulțumesc doar să dea din cap și să schimbe păreri între ei ; încîntarea se citește însă pe toate fețele. Un murmur molcom străbate cortul, în timp ce se aduc scaune, iar muzicanții își pregătesc din nou instrumentele. Încep de astădată cu un cîntec bisericesc. Peretele dublu al cortului izolează minunat : în spațiul restrîns, sunetele mărunte ale orchestre de cameră se amplifică într-o adevărată orchestră, jocul coardelor e parcă mai vibrant și mai nuanțat, decît în înaltele săli mantoveze. Majoritatea oaspeților n-a auzit niciodată încă muzică de cameră. Ceea ce cunosc sînt doar corurile polifonice ale bisericilor, bune să legene într-o piroteală molcomă sufletele de ostași, care nu înțeleg o iotă din textul cîntecului. Aici însă, pe această estradă, cei șase bărbați și, îndeosebi flăcăul cu cap lunguieș și cu ochi arzători, s-au transformat parcă în vrăjitori. Lumi necunoscute înfloresc în intonațiile cîntecului lor, frumuseți nemaiauzite vreodată plutesc în penumbra spațiului din cort.

Invitația binevoitoare a ducelui fusese adresată și celor repartizați spre a-i sta la dispoziție. Astfel, *rappresentazione* a început cînd, în antreul cortului, intră doi bărbați. Unul dintre ei este Pálffy Miklós, care pentru seara aceasta a îmbrăcat mantia de gală a nobililor maghiari, iar celălalt, un bărbat înalt, puțin adus de spate, poartă uniforma de campanie a ostașilor maghiari, împodobită cu un lanț gros de aur. Pășesc în vîrfurile picioarelor, ca nici măcar zornăitul pintenilor să nu deranjeze, sau armele să facă zgomot în cort. Vincenzo aude totuși pașii, își recunoaște tovarășul de drum de acum cîteva zile și pe oaspetele său, cînd aceștia se opresc în antreu, printre aprozi, ospătari, servitori, rezemîndu-se de frînghiile de susținere ale cortului. Întinde mîna înmînușată după ei, invitîndu-i pe cei doi bărbați să intre. Orchestra tocmai răsfoiește în partituri, amîndoi se așază în capătul liber al rîndului de scaune.

Motetul cucernic e urmat de un ritm ce pune în mișcare sângele. Urmează *Là tra il sangue*. Aceasta e piesa principală a noilor madrigaluri ale lui Monteverdi. Tânărul maestru își acompaniază la violă cântăreții. Vinul excelent nu lipsește din paharul nimănuși, atmosfera e aprinsă, toți simt minunea : în lunca Dunării, abia ceva mai departe decît bătaia unui tun din cetatea Esztergomului, nimeni nu se mai gîndește la apropiatul atac, la negurile zilei ploioase ! Sufletele se umplu de ceva nou, imperceptibil, ceea ce nu are încă nume pentru omul bătăliilor. Ducele observă, cunoaște chipurile muzicanților : încep să obosească. Dispune o pauză de odihnă. În pauză, Pálffy Miklós conduce la duce pe oaspetele nepoftit. Bărbatul nu poartă nici un fel de podoabă deosebită, nici vreun ordin împărătesc, platoșele sale din piele nu sînt împodobite cu embleme. Dar obrazul lui, pe care viața l-a brăzdat deopotrivă cu riduri și cu cicatrice, radiază ceva coplesitor.

— Recomand bunăvoinței alteței voastre pe prietenul meu, care s-a rugat să poată fi prezentat la vespăra, Valentinus Balassi, baron liber. Cavalier și poet, la dispoziția înălțimii voastre.

Pálffy și ducele sînt aproape prieteni : căpitanul maghiar a fost prima călăuză a ducelui. I-a arătat lumea satelor rase de pe fața pămîntului, din spusele sale amare a răzbit mereu ce poate să simtă acest om vîzînd pe unde a străbătut patria sa groaznicul Marte cu dublu chip. Bărbatul celălalt, înalt, îndoiaie ușor un genunchi și, după cîteva cuvinte rostite în latină, continuă într-o italienească puțin aspră, dar curgătoare :

— Cortul e trădător, înălțimea voastră. Am trecut pe aici, prin preajma dîmbului, și, așa cum magnetul atrage fierul, ne-a atras și pe noi muzica. Am auzit vorbindu-se despre ea, dar n-am avut niciodată prilejul să ascult muzică italiană. Vă mulțumesc, dacă-mi permiteți s-o pot savura aici, înăuntru, de aproape.

— Aud că ești poet . . . ce scrii dumneata ?

— Doar scurte poezii, alteță, între două bătălii sau între două priegii. Dar dacă-mi este îngăduit să întreb, mai trăiește cel care a scris *Aminta* . . . Torquato Tasso, cel mai mare poet din cîți au existat vreodată ?

Afară vîntul ce se întetește scutură foile de cort, înăuntru ochii reci ca de pește ai arhiducelui se îndreaptă bănuitor spre Vincenzo. Ce are de împărțit înălțimea sa mantoveză cu un maghiar fără rang, despre care un consilier al cancelariei spune chiar acum că, după cîte știe, nu e *persona grata*, la curtea vieneză. Dar Vincenzo e gazda, și acum e fericit că îi poate vorbi unui străin despre iubitul său prieten, Tasso, nu de mult decedat : i-a fost prieten . . . în versurile sale l-a imortalizat ca tînăr, numindu-l *chiaro Vincenzo* . . .

Pálffy surprinde privirea reprobatoare a alteței sale imperiale. I se adresează arhiducelui în nemțește.

— E fiul lui Balassa János, înălțimea voastră. S-a întors de bună voie din Polonia. M-a rugat să-l primesc căpitan în oastea mea.

— Răspunzi de el, Pálffy. Cei din familia Balassa, cum am aflat, sînt adesea rebeli.

Muzicanții s-au odihnit, au îmbucac ceva și s-au întors pe estrada improvizată. Comandanții, care cu un singur cuvînt și cu o singură mișcare a bastonului lor trimit la luptă și la moarte mulțimi de călăreți, fiind de-ajuns un semnal de trompetă ca să ia foc un întreg oraș sub focul bateriilor lor urmăresc fermecați ordinea, siguranța misterioasă a ritmului, ascultă cum acordurile clavicembalului scot la iveală linia melodiei, și deodată, parcă în urma unei dispute dintre niște copii capricioși, o desfac pe voci, ca și cum fiecare, în parte, și-ar căuta tovarășul, alergînd după fluturi, pînă cînd se contopesc cu o uimitoare ușurință, într-un singur sunet, în armonia finală.

Tînărul maestru stă față în față cu oaspeții, făcliile le luminează chipurile: vede, simte acea încîntare amestecată cu teamă, pe care această impresie nouă, neformată, o stîrnește în străfundul sufletului său. N-are nevoie de partitură, fiindcă e propria sa compoziție aceea pe care încep s-o cînte acum. Privirea îi alunecă spre bărbatul aflat la marginea ultimului rînd de scaune. Ciudată legătură bărbătească, de îndată ce se descoperă, se privesc zîbind. Astfel ia sfîrșit madrigalul, după al cărui ultim acord de cembal, coardele vuiesc încă prelung, metalic, în liniștea mută.

E lăsat să intre un ofițer, cu cizmele pline de noroi, pentru a primi ordine. Raportează arhiducelui :

— Dinspre Vișegrad se anunță întăriri de turci, alteță. Pe linia Dunării e neliniște, păgînii mîină oamenii, ridică peste tot întărituri de pămînt. După părerea locotenentului maghiar, care a fost în recunoaștere, pașa vrea să-și fortifice pozițiile la Vișegrad.

Vespera se transformă pe loc în consiliu de război. Claudio e eliberat cu un zîmbet amabil, iar ofițerii superiori trec în „camera de lucru” a cortului. Dar ducele mai are să-i spună un cuvînt :

— A fost frumos, *messere*, totul a mers bine. În felul acesta îmi închipuiam și eu vespera. Din păcate, Marte alungă acum muzele. Mîine vom discuta amănuntele. Îți mulțumesc, Claudio !

Aprozii, camerierii stau nehotărîți. Ceea ce se întîmplă în acest cort, nu mai seamănă de fel cu eticheta mantoveză. Cei doi maghiari dau tocmai să iasă, cînd, din interior, e chemat Pálffy Miklós.

Înăuntru, în spațiul cel mare al cortului, muzicanții își strîng partiturile, pupitrele, instrumentele ; e o căldură înăbușitoare, numeroasele

lumînări viciază și ele aerul. Claudio își șterge fața transpirată, cînd se apropie de el străinul. Privirea i-o cunoaște, zîmbetul fermecător l-a văzut de pe estradă, acum trebuie să se împrietenească cu glasul lui, cu această italiană aspră, pe care o vorbește așa cum a învățat-o poate din cărți, din limba poezilor. Amîndoi sînt nehotărîți, dacă să rămînă la ea sau să treacă la latină, pe care Monteverdi o vorbește cu accent italianesc, dar curgător. Străinul așază pe umărul lui mîna sa uriașă, cu gestul familiar al nobililor. Muzicanții privesc întîi uimiți la războinicul străin, în veșminte ciudate, cu care *maestro* vorbește în limba sa maternă, apoi se împrăștie, își chiamă cu glas tare maestrul la cina ducelui Vincenzo.

— Am dorit *întotdeauna* să aud și muzica acelei limbi, pe care o citesc... Acum am avut parte de ea... Adevărată muzică!... Ciudat e numele dumatile: Munte verde... Munți verzi... nu-i așa că asta înseamnă *Monte verdi*?

— Alteța sa va cinsti ca pe oaspetele său drag: mă bucur cu atît mai mult, pentru că am simțit că v-am cîștigat simpatia. Vă rog, cum pot să mă adresez excelenței voastre: domnul conte?

Bărbatul înalt ride vesel. Cuprinzîndu-l pe Claudio, brațul său lung ajunge pînă la gîtul violei, o zăngăne.

— Am cîntat și eu cîndva, dar la laută. Cîntam și mă acompaniam singur: Nu, nu sînt conte, nici duce... la noi nu sînt decît viteji liberi, liberi să scrie versuri și să-și pună sîngele la mezaț. Aș avea o întrebare: l-ai cunoscut pe Tasso? De la alteța sa am aflat că a murit nu de mult. Versul lui l-ați cîntat domniile voastre. L-am recunoscut îndată: îl port aici cu mine, în tolbă.

Micul volumaș, legat în piele, *in octavo*, a fost tipărit la Veneția, se vede că proprietarul lui l-a răsfoit adesea. Monteverdi e și el flăcău înalt, zvelt, dar trebuie să privească în sus la maghiar.

— Dacă nu mă înșel, și domnia voastră sînteți poet. Scrieți versuri în latinește?

— Cîndva așa se scriau, la noi, versurile. Poate ai auzit, *messere*, de faima lui Janus Pannonius; era cunoscut în toată Italia. Eu scriu însă versuri doar pentru propria mea plăcere, în limba pe care o vorbesc husarii lui Miklós.

— N-ar binevoi domnia voastră s-mi traducă măcar un vers? Nu ne putem despărți înainte de a auzi măcar un vers al domniei voastre!

Uriașul adus de spate se reazămă de stîlpul cortului, cîtarul trosnește sub greutatea lui. La briu își poartă călimara, pana, alături de greaua sabie încovoiată și de pumnal. Scoate o foaie de hîrtie, o netezește. Zîmbește, și în timp ce se luptă cu ritmul limbii străine, traduce:

*Consolare, prieten drag, voie bună nu-mi poți da,
Căci de amara pribegie orice fac tot nu pot scăpa,
Tadului sortită este lumea asta rea . .*

Zîmbetul lui e amar și trist, se gîndește : oare toți poeții sînt la fel de prizoniți, la fel de veșnic pribegi ? Îi întinde foaia de hîrtie.

— Dacă-ți face plăcere, compune dumneata o melodie pe versurile astea triste. Fiindcă noi nu știm să compunem altceva decît ceea ce cîntă ostașii : aspru și sălbatic, pe-o singură voce. Dar vocea asta e a noastră !

Din interiorul cortului, Pálffy Miklós iese cu fața aprinsă ca flacăra.

— Bálint, ducele ăsta dorește cu tot dinadinsul să fie încoronat de Marte. E prea neîncăpătoare pentru el tabăra de la Esztergom : vrea să se bată ! A auzit că păgînii fortifică și mai mult Vișegradul. A cerut ordinul de a-l asedia. De unul singur, cu mantovezii. Arhiducele nu e prea încîntat. Dacă dă greș, suferă întreaga tabără . . . Dar altfel nu-l poți ține aici pe domnul Vincenzo.

— Și tu ce treabă ai cu ei, Miklós ? Tu mi-ai dat cuvîntul tău, că vom merge împreună la asalt.

— Cînd să ies, m-a luat deoparte. E treabă de bărbați, spuse el, ca în chestiuni vitejești să se ajute între ei. Care e drumul spre Vișegrad ? Să-i dau ducelui călăuze maghiare. M-aș duce eu însumi, i-am spus, dar n-o pot face fără permisiune. Înălțimea voastră e duce, să procedeze cum crede de cuviință. Dar să ia bine seama, fiindcă nu ne aflăm într-o dumbravă tihniță.

Se opresc afară, la intrarea cortului. În noaptea tîrzie, sus de tot, aproape de astre, cetatea turcească de la Esztergom licărește ici-colo la lumina plăpîndă a stelelor.

— E-al dracului de sus, Bálint. Intoarce-te la sălașul tău și ai grijă de flăcăi. Mult sînge va curge, pînă să-și joace acolo sus dansul !

În timp ce se schimbă străjile, cei șase muzicanți ies unul cîte unul, înfășurați în mantiile lor largi, negre, cu instrumentele la subsoară. Se pregătesc de-o noapte pașnică și odihnitoare, cînd, deodată, aproape pe șoptite, trece de la un cort la altul, de la o căruță la alta, porunca alteței sale mantoveze : *Pregătirea !* Marele cort rămîne, toate celelalte bagaje vor fi încărcate în căruțe : la noapte, pornim mai departe !

Claudio rămîne în urmă pentru un minut. Privește, împreună cu cei doi maghiari, cetatea poleită de licărul stelelor. Bálint îi întinde mîna, pornește agale spre sălașul său. Claudio îi ajunge din urmă pe colegii săi, muzicanții. Dîrdîie de frig ; în timp ce-și prindea, la Mantua, semnul crucii pe haine, nu bănuia ce nemărginite sînt nopțile sub bolta ungurească.

Dacă pînă aici, cînd au ajuns sub Esztergom, avuseseră senzația că pribegesc prin pustietăți, de astă dată străbăteau cu adevărat meleagurile țării nimănu. Pálffy trimise o ceată de husari ca să-l însoțească pe duce, fiindcă cunoșteau ca-n palmă această regiune întinsă, plină de hîrtoape. Dacă ar putea călări fără oprire, nestingheriți, drumul ar putea fi parcurs pînă la ivirea zorilor. Dar cu oaste, cu tunuri, cu bagaje, e mult mai greu de străbătut drumul desfundat de ploi. Turcii nu trebuie să bănuiască nimic; de aceea a pornit Vincenzo sub mantia întunecată a nopții. Cu asta însă, primejdia nu e mai mică: se pot pomeni în orice clipă nas în nas cu avangarda oastei turcești, care, potrivit știrilor, e pe cale să sosească pentru depresurarea Esztergomului, sau cine poate ști, chiar cu grosul oștirii. În zadar îl previne Mannsfeld pe duce să se ferească de vreo cursă, altele sa nu poate fi oprită. E suveran și își arogă dreptul de a-și vărsa propriul sînge, ca și pe acela al poporului său, acolo unde crede el de cuviință. Înălții ofițeri austrieци schimbă priviri: dacă ține morțiș să alerge spre pieirea sa, nu oștile împărătești vor pieri. Dacă reușește, va ușura soarta campaniei. Amin! spuse la toate acestea proaspăt sositul episcop de campanie, care nu cunoștea încă drumurile maghiare.

După o jumătate de oră, tunurile se împotmolesc. Trebuie înjuțați la ele bivoliile de pradă, din Anatolia, care trag alene, supuși, ca niște matahale de bronz. Rossi conduce avangarda, împreună cu locotenentul său, Pálffy. În fața lor, pe o rază întinsă, cercetașii maghiari cîte doi, cîte trei, tîrîndu-se printre tufișuri, pe culmile dîmburilor, ascunși după crengile copacilor, cercetează noaptea calmă.

Rossi mormăie necăjit către camaradul său de arme:

— Altele sa refuză să se întoarcă la Mantua fără Te Deum-ul de victorie. Nu vrea să rămînă mai prejos de Tancred. Noi nici măcar nu știm ce fel de cetate e Vișegradul?

Cerul devine cenușiu cînd ajung la linia Dunării; cercetașii se întorc galop, anunțînd că pînă la cetate, pe cîmp, nu există oaste turcească. În lumina palidă a zorilor, se ridică deodată în fața lor un uriaș palat înfricoșător, în ruină. Ploaia încetează, cînd ducele Vincenzo, plin de nerăbdare, împreună cu cei doi Medici și cu cîțiva tineri Gonzaga, înaintează călare. Despre cetatea regelui Matia, despre minunatul său palat mai circulă prin Italia, la curțile înrudite, legende învăluite în ceață, șterse. Vincenzo a auzit despre ele, încă în copilărie, la castelul din Ferrara al familiei Este. Dar își rotește uimit privirea ajuns la acest înfricoșător castel, simbol al pieirii. Parcă mîini biblice au scris pe pereții lui cuvintele fatidice, așa se sfarmă ornamentele de marmură, coloanele căzute unele peste altele, fîntina din marmură roșie rănită; din stratul de humă se mai vede doar micul Hercule cu

cap de hidră, dar apele ce năvălesc din munți aduc cu ele uriași bolovani de stîncă și costișe întregi de pămînt în odăile părăginite, rămase fără acoperiș. Ca și cum muntele și-ar lua înapoi ceea ce i-a fost smuls, cînd i-au acoperit măruntaiele pentru a se construi una dintre cele mai vestite reședințe regale ale lumii creștine.

Rînduiala tristă a pieirii: parcă giganți haini ar fi hălăduit în curtea principală. Un cap de amoraș rostogolit în tină, puttoni de piatră sfărîmați, rămășițe de arme și bucăți de fier împrăștiate pretutindeni, arată că aici, printre ruine, au trăit oameni, pînă ce n-au fost nimiciți și ei de către turci.

Foc nu-i voie de aprins, așa că numai băutura focoasă a maghiarilor mai ține sufletul în Vincenzo, care dîrdîie de frig. Rossi se folosește de ivirea zorilor și urcă etajul, ca să vadă dacă nu găsește cumva vreun loc acoperit pentru sălaș, măcar pentru duce și pentru suita sa apropiată. Se spune că aripa fostului palat, destinată femeilor, în palatul Beatricei, s-ar mai găsi ici-colo cîte un loc ferit, cu acoperiș deasupra. Trec de capelă, în spatele comandantului merge inginerul de război, de aici, de la înălțime, îi schițează repede linia cotului Dunării, vadurile, capetele de pod, locul de adăpostire a bărcilor și uriașul turn vechi, care veghează, asemenea unei stînci ametoare, pe-o rază cît o bătaie de tun. De aici, linia dublă a zidului de apărare duce pînă sus la cetatea propriu-zisă, pe care de aici, de jos, o ascund pădurile. Un pîlc de cercetași maghiari a prins un războinic african rătăcit între cele două tabere. Privește speriat la arătările ivite deodată, ca din senin, se bilbîie, pînă și tălmăciul turc abia îi înțelege spusele. Pînă la urmă află totuși de la el că după ziduri pot fi la vreo mie cinci sute de oameni, care au mîncare și apă, și care au primit de cîteva zile întăriri, cetatea fiind apărată de treizeci de tunuri puternice. Dar nimeni nu se așteaptă la nici un fel de asediu, căci oaste creștină nu poate porni încoace atîta timp cît în spatele ei se află Esztergomul turc.

Improvizatul cartier general se instalează în boltita sală de plimbare de odinioară a lui Matia. Inginerul de război și un cercetaș maghiar se cațără o porțiune de drum pe coasta mai pleșuvă, cercetează din ochi cetatea, își completează schița, așa cum a dibuit-o în crăpatul zorilor, înseamnă instalațiile de apărare, bastioanele, turnurile. Italienii se află în elementul lor: asediarea cetăților e o străveche plăcere a lor. Intre timp sosesc anevoie și tunurile, se dejugă enormele animale negre, care abia se mișcă, sînt înhămați din nou caii înaintea bateriilor. Vincenzo își scoate ceasul. Tocmai sună din clopoțel ora șase.

— Spune-mi, Carlo, ce-o fi dejunat Tancred înainte de a porni împotriva bastioanelor Ierusalimului ?

Rossi rîde, îi face semn valetului să pregătească masa pentru duce. Un Medici cu chip de corb stă lingă el: ar dori, desigur, să împartă victoria cu ducele. În această clipă sosește din tabără un călăreț.

— Domnia sa Pálffy dă de știre că, potrivit poruncii, ostașii maghiari trebuie să se întorcă fără zăbavă. Înălțimea sa arhiducele a ordonat ca, începînd de azi dimineață, să se pornească la asediul Esztergomului.

Locotenentul tace posac, cu chipul mohorît. Nu prea îi vine la îndemînă să-i părăsească pe italieni. Vincenzo îl ia de umăr:

— Mulțumim pentru călăuzire. Dacă pornești acum la drum, ajungi la timp îndărăt în tabără, spre a putea lua parte la asediu; fără noi însă...

Scoate unul din pistoalele sale lucrate în filigran și i-l întinde:

— În amintirea nopții care a trecut, amice!

Pe sub arcadele în ruină, curtenii săi rătăcesc fără rost. Acest joc înfricoșător al grandoarei și al nimicniciei apasă ca un coșmar sufletul fiecărui mantovez. Un frumos ungher a mai rămas întreg: îi vine să crezi că... — totul e însă doar o vrăjitorie afurisită și, iată, în spatele lui cască a gol peretele de stîncă, ca scobitura unui craniu de cadavru. Bucătarul dă peste vatra bucătăriei regale de odinioară, ajutoarele sale astupă cu noroi spărtura dintr-o parte; în cîteva minute, focul arde vioi și se coace lipia ducelui Vincenzo. Urmează un scurt moment de reculegere, preotul de campanie, încălțat în cizme, spune rugăciunea de dimineață. Apoi, fără nici o ceremonie, se împarte vin, în timp ce statul major cercetează preocupat schițele inginerului. Privit astfel, Vișegradul e o cetate apărută nu atît de ziduri, cît mai curînd de natură. Cu toate acestea, grelele tunuri mantoveze pot produce, prin surprindere și în cîteva ore, o spărtură, după care zidurile învechite, de mai multe secole, nu prea vor rezista asediului.

Ordinul sună ca armele de foc să-și înceapă canonada la ora șapte. Aici intenționează ducele să pună la încercare secretul Mantuei, petardele cu traiectoria curbă.

Mai sînt cîteva minute pînă la ora șapte: tunarii sînt gata, cu fiti-lul aprins. În acest moment, printre zidurile ce duc pînă în mijlocul cetății, coboară un pîlc de călăreți, ca să dispară la marginea șesului. Pe lăncile lor flutură cozi de cal, turbanele lor străpung ceața dimineții.

Două duzini de husari — atît a mai rămas din ceata lui Pálffy — se iau după ei și de sus de la etajul palatului de odinioară, ducele și suita sa privesc încîntați dezlănțuirea călăreților. Pe malul Dunării (uneori pare că s-au amestecat în valurile ei) cele două pîlcuri aproape identice de luptători se înfundă în iureșul galopului, își schimbă rolurile, se desfac, se contopesc, e aproape cu neputință să deosebești

cușma de turban. În cele din urmă, se vede doar atît că husarii îi mîină într-un ritm drăcesc pe spahii către sălașul ducelui. În timp ce se desfășoară goana, o petardă anunță ora șapte și răbufnesc gurile de foc mantoveze.

Aceasta e mîndria principilor italieni, acest *para bellum*, a cărui năpraznă de foc înlocuiește mii de războinici. De groaznica bubuitură parcă se cutremură și mai tare cetatea în ruină, bolovani, praguri, ziduri laterale se prăbușesc la suflul exploziilor. Ducele scrutează lupta de după un prag de stîncă. Lîngă el se află statul său major, persoanele apropiate lui, printre care și Claudio. O singură salvă ; se vede doar atît că împrejurimile cetății și ferestrele turnului singuratic se populează de capete cu turbane, dar bateriile din cetate sînt încă mute.

Se dă semnalul de atac, trompetiștii ducelui sună fără a mai aștepta ordinul, se iscă o hărmălaie infernală, mușchetarii încep să tragă fără nici un rost, orbește, iar cine n-a văzut încă un atac adevărat, își închipuie că asta e bătălia !

Peste capul ducelui zboară o ghiulea de fier, nimerește pragul de stîncă, nu departe de el : mii de schije de marmură împrăstie moartea. Don Antonio de Medici îl prinde de braț, se tîrăsc pe jos, curtea festivă de odinioară e în așa fel situată, încît acolo nu mai ajunge bătaia tunurilor. Pe șes, călăreții se fugăresc încă, dar mai osteniți. „Trageți mai repede“, sună ordinul ducelui, cînd husarii aduc, îmbrîncind, vreo zece turci plini de sînge, cu hainele sfîșiate, cu picioarele priponite. Potrivit străvechiului ritual, mîini de fier îi leagă fedeleș cu frînghii și îi aruncă în genunchi la picioarele ducelui. Unul e negru sadea, altul e un fel de tătar cu ochii alungiți spre tîmple, ofițerul lor e un arab mîndru, cu mustăcioara abia mijindă, un ienicer are barba blondă, mă-tăsoasă și ochii albaștri. Sînt prizonieri, iar prizonierii sînt bunul cel mai de preț pe aceste meleaguri, atît a învățat și ducele de la Pálffy. Gestul vrea să însemne că flăcăii maghiari își vînd bucuroși prada. Ochii lui Vincenzo scapără : robi de paradă, vor defila acolo, în sunetele muzicii, cînd coloana triumfală va intra în Reggia ! Meșterul plă-titor își desface punga fără prea multă plăcere ; talerii sclipesc, husarii își scot cușmele. Călăreții turci, legați fedeleș, privesc cu ochii scînteind de ură la noul lor stăpîn : înțeleg foarte bine ce se întîmplă cu ei. Ducele îi privește cu încîntare, o astfel de alegorie trebuie înhămată la carul festiv al lui Marte !

Vîntul parcă ar amplifica bubuiturile tot mai tari ale tunurilor. Niciodată n-a auzit încă o astfel de zarvă, cu pocnete asurzitoare : doare ! Pămîntul se cutremură, stîlpii se prăvălesc de pe postamentele lor, un bloc de murmură se prăbușește și el. Cavalerii ar porni la atac, dar inginerul de război e mai prudent. Mai trag toate bateriile din cetate, rezistența n-a fost însă înfrîntă.

Turcii au evacuat bătrînul bastion inferior, care poartă în limba maghiarilor denumirea de turnul lui Solomon. Paza au luat-o sus, dar poate că încearcă explodarea minelor : pionerii mantovezi se tirăsc prudenți spre piciorul bastionului. Parcă ar înceta, apoi parcă ar amuți de tot, de ambele părți, bubuiturile de tun. Claudio oftează ușurat : pentru urechile lui de muzicant, pentru auzul său sensibil, activitatea tunarilor e o insultă barbară. Răsună trompetele ; potrivit tradiției, beiu e somat să se predea. I se promite trecere liberă, dacă garnizoana Vișegradului se predă. Pînă la asfințitul soarelui nu se întîmplă nimic : cînd începe să se întunece, în fața ducelui e adus un turc de vază, legat la ochi, ținînd în mînă un steag alb. Trei sute de încăperi a avut cîndva acest palat, spune locotenentul maghiar, care a auzit cîte ceva despre galeria de altădată. Acum a fost nevoie să se caute un colțișor acoperit prin el, unde să se poată instala cartierul general : o masă cu tăblie, așezată pe capre de lemn, și cîteva lavițe. Hassan, apărătorul Vișegradului — spune într-un limbaj înflorit solul turc — e gata să se predea numai în mîinile *pășei din Mantua*. Știe că înălțimea sa nu e imperial, nu e austriac, și că despre bogățiile sale circulă legende. Turcii vor goli cetatea, vor părăsi Vișegradul, dacă ducele, peste ceea ce a promis, le plătește în taină și o sută de mii de galbeni.

Se tirguiesc îndîrjiți, șireți, scapără sîngele Gonzaga în acest joc. Îi arată turcului schița inginerului de război : un singur atac al celor cincisprezece mii de viteji buni și nu mai rămîne un păgîn viu la Vișegrad. Turcul își mîngîie, zîbind barba. „Înălțimea voastră, se vede că tunurile lui Hassan or fi făcut groaznice ravagii în oastea voastră, căci dacă îmi arunc privirea n-aș putea număra nici un sfert din cît ați spus. Hassan e dispus să predea cetatea doar pentru că nu bănuia că se va găsi un principe ghiaur atît de curajos, încît să se încumete a-l ataca chiar în pragul imperiului turcesc. O sută de mii de galbeni nu e o sumă prea mare... Dacă nu te grăbești, înălțimea ta, peste cîteva zile va fi aici oasta eliberatoare : nu vei mai avea niciodată Vișegradul.

Pînă la urmă, prețul de sînge al Vișegradului e de douăzeci de mii de taleri. Vincenzo își face socoteala că fiecare mantovez, care cade în timpul asediului, îl costă. Vin apoi familiile, care cer moșii, funcții, gratificații. Toate acestea cu dreptul viteazului cruciat căzut. Mannsfeld i-a îngăduit o săptămînă pentru Vișegrad ; dacă nu reușește să-l cucerească, trebuie să se întoarcă rușinat în tabără. Cît timp bubuie tunurile, fiecare e mare viteaz, dar cavalerii dantelați, cu părul coafat, vor porni oare pe potecile de pădure pline de noroi, printre tufișuri, tîrîș, ca, luptîndu-se de la un pom la altul, să ajungă pînă la cetatea de sus ? „Nici un scud mai mult...” Solul izbucnește în hohote de plîns, fiindcă Hassan va porunci să fie tăiat în patru, să fie tras în

teapă, dacă se întoarce cu un răspuns atît de firav. Tălmaciul spune într-o doară : să promită înălțimea sa trei sute acestui mîrșav precupeț, și el își vinde pînă și propriul stăpîn . . .

Vișegrad își merită prețul. E preluat cu zidurile întregi, cu tunuri, în stare de apărare, fără ca oastea creștină să trebuiască a-l mai re-clădi. Ducele transmite ordinul ca tunurile mantoveze să înceteze focul. Se uită la turc care își despătorește de pe spinare un covoraș, se retrage într-un colț și se roagă. Trimite după Claudio:

— *Messere*, de cîte zile ai nevoie ca să poți scrie, dacă nu întregul *Te Deum* . . . cel puțin tema *Gloriei* din cucerirea Vișegradului ?

Razele de soare ajung la uriașul bazin al ciuntitei fîntîni din marmură roșie, semănînd cu una din fîntînile cremoneze, din care cu ocazia marilor serbări ale orașului, fișnea de sus vinul. Pînă acum aceasta e însărcinarea cea mai importantă din cîte i-a încredințat ducele său. Bateria dinspre răsărit scoate o bubuitură, norii de moloz arată că a nimerit în plin. „Mi-ar trebui în trei zile, Claudio !” Mîna înmănușată face semn să nu se mai prăpădească praful de pușcă ! Solul turc a fost tocmai condus din fața ducelui, după ce l-au legat bine la ochi. „Muzicanții trebuie s-o învețe, ca s-o putem prezenta în tabăra principală. Restul . . . temele lipsă ale mizei le vei putea întregi pînă ne întoarcem la Mantua . . . Da, să aibă fundal muzical, să imite zarva bătăliei. Aici n-avem orgă, deci instrumentele trebuie să facă tot ce le stă în putință . . . Gloria trebuie să fie gata acum. Dacă cuceresc Vișegradul, *Te Deum*-ul e mai important pentru mine decît orice !”

Mai vede ochii sîngerii ai turcului, înainte de a i se lega eșarfa neagră peste ei. Cu degete chircite i se numără în pungă galbenii. Acesta e doar un avans ! Hassan va primi restul în clipa cînd va avea loc predarea pașnică. În încăpere începe încet să se întunece peste sala cîndva pompoasă, acum lipsită de acoperiș, prinde să se lase treptat seara. În trei zile o Glorie ? Aici ? În mijlocul unei astfel de zarve, dezordini și tumult ? Marinoni îl încurajează : nu te teme ! Te voi ajuta eu !

De-a lungul zidului de apărare se aliniază mantovezii. Cei doi Medici se înțeleg cu ostașii lor să se posteze în așa fel, încît lîngă poartă să poată să înceapă o bătălie și să-i jefuiască pe turci. Vor să-l convingă și pe Aldobrandini, să li se alăture cu detașamentul său. Dar romanul nu se prinde : el a depus jurămint lui Vincenzo. E dator ia lui să vegheze ca să nu-i fie pătată onoarea. Claudio trece pe acolo tocmai în clipa cînd căpitanul roman se îndepărtează cu chipul întunecat. Mormăie încet, să n-audă cineva dintre oștenii celor doi Medici :

la ce se pregătesc florentinii ! „*Messere*, dumneata îi poți vorbi lesne înălțimii sale. Atrage-i atenția : e în joc cuvîntul său de domn !” Claudio înțelege, aleargă sus pe alunecosul drum de pădure, sprijinindu-se cu un băț. La o cotitură, îl găsește pe duce, cu suita. De parcă i-ar arăta o partitură, îi solicită audiență, plecîndu-se smerit. Vincenzo nu pricepe acest ceremonial, dar se îndepărtează un pas, împreună cu el. Îi arată partitura, în timp ce îi murmură încet mesajul ce i-a fost încredințat. Chipul ducelui se înseninează, privește zîmbind la Claudio ... „Da ... e bun motetul acesta, Monteverdi, contele Rossi mă va ajuta s-o cîntăm ...”

Situația e pe multe de cuțit. Potrivit înțelegerii, ducele poate urca costîșa însoțit doar de cinci sute de oameni. Cînd se deschide poarta, înălțimea sa plătește, iar restul oștirii formează un cordon de siguranță, spre a nu fi tulburată ieșirea celor aflați în cetate. Dar dacă turcii întind o cursă și dau năvală, capturînd, sub privirile oștirii nepuțincioase, pe stăpînul Mantuei, fără să se sinchisească de ostatecii pe care i-au dat ?

Vincenzo lasă în urma sa turnul de apă, zidul ce închide valea : în umbra turnului nordic pășește în incinta cetății, cînd răsună trîmbițele mantoveze. Sunetele marșului triumfal sperie sălbăticiunile, păsările împrejurimilor, un stol neliniștit de corbi își i-a zborul, poate își pîndește de pe acum prada. Din inima invizibilă a cetății interioare se aude deodată răspunsul : răsună tobele turcești, apoi tînguirea prelungă a unui instrument de suflat, ca la o înmormîntare.

Străjerul turc strigă de pe bastion stăpînului său ceea ce vede. „Pașa din Mantua” trece pe sub turnul porții, pătrunde în curtea interioară ; în această clipă se deschide poarta palatului, despre care legenda spune că acolo a fost păzită, timp de secole, coroana Sfîntului Ștefan. Dar, chipurile, a fost furată pînă și de-aici de o femeie oarecare.

Iese Hassan, acoperit de platoșe din oțel, pe cap cu un turban, avînd în față o pană prinsă într-o uriașă diademă ; în urma lui pășesc căpitani săi, oameni de casă. Înaintează cu pași solemni către duce, își încrucișează brațele pe piept. Apoi se apleacă, atingînd cu mîna pămîntul. Tălmaciul turuie fără oprire.

— În numele Crucii iau înapoi ceea ce Semiluna a răpit !

Ducele Mantuei urcă pe o movilă de piatră. Mantia lui albă de cruciat îi învăluie acum în întregime silueta înaltă, corpolentă. Sabia-i zboară din teacă, și, în stilul vechilor cavaleri, zgîrie semnul crucii pe poarta cetății. În această clipă, jos, răbufnesc salvele tunurilor mantoveze.

În timp ce în cetate se desfășoară această ceremonie, jos, Carlo Rossi a luat cu el cîteva sute de mușchetari și a întărit cu ei drumul

ascuns, periculos, ce duce de la cetate pînă la poalele dealului. Vincenzo se ivește în fereastra palatului turcesc : de aici se poate vedea graba cu care își adună lucrurile oamenii din cetate, plecarea lor pripită. Comorile agăi au fost încărcate în căruțe, cei mai mulți cară în spinare uriașe boccele, alții îngrămădesc pe spinarea cailor, catîrilor și cămilelor, obiectele de preț jefuite. Haremul agăi e alcătuit doar din patru femei, cu chipurile ascunse după voaluri. Se învîrt speriate în bătaia soarelui, pînă ce siluetele lor cu șalvari sînt înghițite de una dintre căruțele cu coviltir.

Soarele strălucește, de ici și de colo răsună neconținut instrumentele muzicale, mantovezii chiuie de bucurie : ducele a promis soldă triplă în cinstea marelui eveniment, nimeni n-a trebuit să muște în țărînă. Numai meșterul cu încartiruirea și vistiernicul de război sînt nemulțumiți. O nouă luare de sînge din vistieria de campanie, își spun ei. Ce nevoie are ducele de acest amărît de Vișegrad ? Poate chiar că vrea să-l transplanteze așa, cu bastioane și cu munte cu tot, la Monferrato ?

O ultimă tîrguială : ce înseamnă deosebirea dintre scud, taler, galben, ducat, căci acest lucru a fost uitat de ambele părți să fie așternut pe hîrtie. Pînă la urmă încheie tîrgul : în loc de taleri dubli, aga va primi doar jumătăți de galbeni. Pămîntul arde și sub picioarele lui, ar dori să se vadă cît mai repede jos, pe malul Dunării.

— Putem porni, înălțimea voastră ?

Ofițerul lui Rossi șoptește la urechea înălțimii sale : „Rugăm pe înălțimea voastră să nu-i slăbească pe turci pînă n-ajung la poalele cetății“. Oștenii turci încep acum să se adune, se așază în rînduri largi, fiecare se îngrijește de bocceaua sa. Dacă ar fi atacați acum, ar pieri pînă la ultimul. Dar de-a lungul peretelui ce duce la turnul de apă sînt înșirați mușchetarii, iar jos, pe șes, se află călărima, care n-a luat parte la escaladarea dealului. Cînd ajunge jos primul grup de turci, Vincenzo însuși urcă pe cal, în fruntea gărzii sale. Ca și cum ar fi doar o toamnă princiară, îl însoțește pe Hassan și oastea lui cam de o mie cincisute de oameni, care cotește încet în jos, spre vechiul drum al oștilor romane. Ducele știe însă că, la prima cotitură, s-au ascuns soldații celor doi Medici : pînă acolo trebuie asigurat drumul turcilor, dacă nu vrea să-și piardă onoarea.

Ca și cum s-ar întîlni doar din întîmplare, astfel îl întîmpină cei doi Medici rămași cu buzele umflute : ducele Mantuei strălucește, e coplesitor de amabil, generos, le promite cîte-n lună și-n soare, în timp ce prada turcească le alunecă printre degete . . .

Între timp, ostașii mantovezi se împrăstie prin cetatea turcească. Vincenzo a dat cuvînt de ordine că toate cîte au rămas de la turci sînt

ale lor, așa că a început visul oricărui oștean : prădarea nestingherită ! Dar vechile legende mai dăinuie încă. Grupuri întregi aleargă sus, înarmate cu cazmale și lopeți, în căutarea comorilor, a coroanelor, a sceptorilor de aur.

Ducele se încheie cu Carlo Rossi în fosta încăpere a lui Hassan :

— Aici s-a produs o spărtură în flancul turcesc. Dacă pornim la noapte, în zori atacăm prin surprindere Buda. Acesta va fi adevăratul Ierusalim, Carlo. Una dintr-unele cele mai mari reședințe ale creștinătății. Dacă o cucerim, e aproape ca și cum mantovezii ar pune mîna pe Bizanț.

— Asta ar fi împotriva tuturor regulilor strategiei, înălțimea ta. Cîteva mii de oameni în inima împărăției padișahului ? Chiar dacă am reuși, cît timp ne-am putea menține ?

— Oare norocul nu e de partea celor curajoși, al celor temerari, Carlo ? Mai avem trei zile din cele șapte cîte ne-au fost date de către Mannsfeld : le putem folosi.

— Înălțimea ta pune în joc întreaga oștire... O poate face și o avangardă mai puternică.

— Mă duc eu însumi. E o lege a cavalerismului. Numai atunci vor crede dragii noștri veri, arhiducii !

Se înțeleg ca jumătate din oaste să rămînă la Vișegrad, călărimea ușoară să pornească înainte de ivirea zorilor. Rossi așteaptă aici, gata de plecare ; dacă Vincenzo îl cheamă, pornește și el spre Buda.

Parcă nici n-ar umbla într-o regiune locuită de oameni, așa pornește dis-de-dimineață oastea numărînd mai puțin de trei mii de oameni. Nu duc cu ei nici bagaje, nici tunuri. Doi țărani se angajează să le arate drumul, pe margini de păduri și prin locuri neumblate de turci. La început totul merge bine, dar pădurișul devine tot mai des, pe poteci se poate merge călare doar doi cîte doi. Dinspre răsărit începe să bată vîntul, suflă pînă în inima pădurii, multiplică sunetele alarmante. Nu există drum cotit, trecătoare, ceva făcut de mîna omului. Numai uriașa pădure întunecoasă, în care zac de-a curmezișul arborii doborîți de vînt. De pretutindeni se aud țipete tînguitoare de sălbăticiuni. De undeva răzbate un muget necunoscut, încît singele le îngheață în vine. Tălmaciul caută cuvîntul potrivit ; gonește „zimbrul“.

Își croiesc doar anevoie drum prin codrul sălbatic. După-amiază se întunecă repede. Seara hotărîsc să nu meargă mai departe, ci să aștepte acolo zorile. Dau peste o poiană largă ; îngrămădiți aici, își caută fiecare cîte un colțișor prin frunziș. Ducele scotocește printre amintirile-i rămase din lecturile lui Tasso. În *Gerusalemme Liberata*, sînt oare alîtea aventuri ? Foc nu pot să aprindă, frigul umed le pă-

trunde pînă la oase, oamenii meridionali stau toți tolăniți fără nici un chef, cînd straja anunță un mic pîlc de călăreți dinspre Vișegrad.

Pálffy Miklós vine la trap pînă în poiană : brațul stîng îi e legat, privirea necăjită, abia de-și poate ascunde proasta dispoziție. Cere urgent să poată vorbi între patru ochi cu ducele.

— Înălțimea voastră, v-ați gîndit la ce v-ați angajat ? La Esztergom s-a răspîndit vestea capitulării Vișegradului. Arhiducele m-a trimis să restabilesc legătura cu mantovezii. Domnul Rossi mi-a spus care e intenția înălțimii voastre. Da, călăriți de-a dreptul în cursa întinsă de turci. Cu trei mii de călăreți înzorzonati nu se poate cucerii Buda !

Poate că astfel nimeni nu i-a vorbit încă lui Vincenzo, de cînd e duce. Dar latineasca ofițerului maghiar cu brațul rănit și cu chipul întunecat, nebărbierit, răsună apăsător, cu greutate.

— Despre Vișegrad spuneți la fel, domine Pálffy, că e de necucerit. Oștenii *mei* sălășluiesc acum într-însul. Nici Buda nu e apărată de zmei. Dacă-i luăm prin surprindere, laurii vor fi ai noștri !

— Înălțimea voastră, credeți-mă, de cîte ori au încercat să asedieze cetatea lui Matia din Buda, de atîtea ori au suferit eșec oștile împărătești. Turcii pot concentra acolo cincizeci de mii de oameni. Toate cetățile, orașele îi slujesc pe ei, cavaleria lor ușoară e de două ori mai iute decît cuirasatii înălțimii voastre. Vă mărturisesc, mi-am încredințat și eu sufletul în grija domnului pînă am ajuns aici cu cei douăzeci de călăreți. Am făcut-o pentru înălțimea voastră și pentru cei trei mii de bravi oșteni creștini, pe care domnia voastră îi duce la moarte sigură. Cine merge cu un pas mai departe riscă încă azi ... mîine ... sau peste cel mult trei zile să-și lase acolo oasele.

— Ce ne sfătuiești ?

— Înălțimea voastră ați obținut o frumoasă victorie prin cucerirea Vișegradului. Intoarceți-vă sub Esztergom cu această glorie ... pînă nu va fi prea tîrziu. S-a și făcut o spărtură în cercul asediatorilor ... datorită asaltului neizbutit de acum trei zile. A doua zi după ce înălțimea voastră s-a desprins ... noi am ...

Își arată brațul.

— Abia mi-am găsit adăpost în dosul unei case, cînd au început să tragă, ca din iad, tunurile turcești. Chiar și baterii ascunse, al căror glas nu-l auzisem pînă atunci ... tunuri de calibru mare, de toate felurile ... Mai întîi am pornit un atac simulat : cei care au luat parte la el, au pierit cu toții. Înălțimea voastră vă amintiți de prietenul meu ? Am mers împreună la atac. Cînd am ajuns acolo, în fața Orașului de apă, un căpitan cu numele de Kurtz strigă pe nemțește, făcînd pe grozavul : el singur va cucerii cetatea, nu are nevoie de maghiari. Din această cauză, lui Bálint i s-a făcut ciudă ; în jurul nostru erau vreo

cîteva sute de oameni, mai ales dorobanți, husari descălecați, de-a valma. Pe deasupra capetelor noastre, tunurile trăgeau spre cetate, am crezut că putem înainta liniștiți și intra prin spărtură. Nemții au ocupat drumul pe unde puteam fi acoperiți. Cînd am ajuns la un teren mai deschis, abia dacă mai erau cu noi cincizeci-șaizeci de oameni. Bălint se avîntase în frunte, de parcă și-ar fi pierdut mințile. Scutierul lui mergea înaintea lui cu lancea, pe steag cu chipul regelui David.

În Italia, Tasso n-ar fi fost niciodată lăsat să ia parte la asalt !

— Poate că Balassi a vrut să moară. Cînd noi mergeam tîrîș, cău-tîndu-ne adăpost, el înainta cu trupul său uriaș. Deasupra capetelor noastre zburau de-valma ghiulele, coroane de foc, oale cu praf de pușcă. Bălint continua să înainteze. Deodată scoase un strigăt de durere, se împletici. Fu lovit dintr-o parte de o ghiulea trasă de un tun de mare calibru. I-a retezat amîndouă picioarele. După cîteva minute își dădu sufletul și Kurtz. Îi spun pușcașului meu : răzbună-l de domnul ! Pîn-dește o spărtură, îl vede sus în cetate pe Karali, trage : îl nimerește în frunte.

— Cu prietenul dumitale ce s-a întîmplat, domine Palffy ?

— Flăcăii l-au dus, culcat pe patru lănci. Un preot maghiar veni să-i dea viaticum¹. Îi spune cu voce răsunătoare să nu se lase pradă durerii : „*Tamen, mi pater : id decrevimus ut sic fiat !* Înălțimea ta, cel care vorbește astfel, acela voia să moară ! Atunci felcerul meu îi legă coapsele sîngerînde. Sau trăiește, sau moare, spuse felcerul. E bărbat voinic, va rezista, dacă nu-l doboară febra. Marele duce Matyas trimise seara la el pe felcerul său. Cei doi maghiari îl ungeau, îi schimbau legăturile, se străduiau să-i oprească sîngerarea, moravul se pregăti să-i zgîndăre, să-i ardă rănile. Stăteam amîndoi acolo, cu pater Dobokay. Privi în sus la noi, înainte de a veni neamțul cu instrumentele lui. „*Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo*“, înălțimea voastră își mai amintește din *Eneida*... Leșină, fără un scîncet de durere, cînd înce-pură să-l chinuie... Dar nu-i folosi. Îl cuprinse febra și după trei zile...

— Odihnească în pace...

Se întorc pe o vreme vîntoasă, prin ceață. Vincenzo mergea cu capul plecat. Încă nu-și scosese sabia, nu-și descărcase pistolul, nu se bătuse în lăncii cu păgînii. Aude parcă din depărtare vocea Barbarei Sanse-verino. „Arată ce poți... arată !“ E ca un ecou, ca refrenul ce revine în madrigaluri.

¹ Dezlegarea rituală catolică, dată muribunzilor (n. red.)

Maghiarii descalecă uneori, își lipesc urechea de pământ să deslușească de undeva tropot de cai. E cea mai primejdioasă țară a nimănui, pe unde trec. La fiecare pas se pot întâlni întăririle turcești, trimise din spre Fehérvár. O fluierătură răsună din tufiș, dorobanții își pregătesc carabinele. Chipul lui Pálffy devine încordat. Se ridică în șea, fără nici o altă mișcare, e numai ochi și urechi. Un croncănit de corbi. Călărește înainte. Ridică mîna. În lumina rară, flăcăul se tirăște înapoi. „Pot fi vreo trei cete”. Sînt oare cercetași sau avangarda vreunei armate ce se apropie? Pálffy e căpitanul înăscut al acestui barbar cîmp de luptă. „Garda înălțimii voastre... înainte”. Printre călăreții strălucind în zorzoanele Gonzaga, de culoare albastră, galbenă, argintie, se află descendenți Gonzaga autentici și bastarzi. Ochii lui Vincenzo îl desoperă în veșmintele sale negre pe Claudio.

— De ce-ai venit în față, locul dumitale nu e aici!

— Să văd și să aud, înălțimea voastră!

Mîna înmănușată a ducelui descrie cu năduf un cerc prin aer.

— Pe poezii mei nu-i vor nimeri ghiulelele. În acest moment mă pot lipsi de orchestră. Ai înțeles, Claudio?

Dorobanții descalecă, potrivit vechiului obicei înfășoară în pîslă copitele cailor. Mantovezii îi imită, mai de voie, mai de nevoie. Pornesc, lungiți cu burțile pe coamele cailor, ca niște stafii călare. În pădure, cercetașii, în număr sporit, își dau semnale pe limba păsărilor. Pálffy face semn, husarii își pregătesc carabinele, umplîndu-le cu praf de pușcă. Ducele Vincenzo își scoate sabia lată, dreaptă: străbunicul său a primit-o de la regele francez cînd s-a abătut asupra Italiei primul puhoi de străini. Pornesc fără comandă, ritmul trapului se întetește. În prima linie se află maghiarii, în cea de a doua sînt mantovezii. Pînă la coama dealului, numai nori pămîntești involburați protejează drumul; dincolo de coamă se ivesc, la o bătaie de pușcă, meșterii luptelor de hărțuială, spahiii. Se iscă o larmă drăcească, turcii observă la început doar dorobanții. Știu despre ei că sînt întotdeauna puțini la număr. Călăreții păgîni poartă lăncii lungi, o mișcare, și au și deschis lupta.

În timp ce învălmășeala distruge orice ordine, Vincenzo rămîne pentru un minut singur, lingă un trunchi de copac. Calul i se sperie de zgomotul împușcăturilor, se cambrează la vederea umbrelor străine; și ar lua-o la goană de spaimă, dacă nu l-ar ține în frîu mîna de fier a călărețului. Se poate vedea doar la cîțiva pași: deodată, din față, se ivește un uriaș venind în galop. De pe turbanul lui flutură în vînt un batic; albeața aceasta, care înoată prin întuneric, arată că se năpustește spre duce. Vincenzo strînge convulsiv mînerul pistolului. Cu o singură împușcătură l-ar putea doborî, dar e o lege nescrisă a cavalerismului ca, atunci cînd sînt numai doi, să nu se eschiveze de duel. Suita sa i-ar

veni în ajutor, dar mîna lui Rossi îi reține. Știe, aceasta e minunea pe care Vincenzo și-a dorit-o încă din copilărie, în ceasurile sale cele mai bune, sub influența lui Tasso. O nostalgie de aproape patru secole în instinctul cavalerilor : de a-l prinde față-n față pe păgîn.

În marginea pădurii, încă pe frunziș, se ocolesc dansînd cei doi biddii. Vincenzo își mijește puțin ochii, nu vede destul de bine în crăpatul zorilor... e cu adevărat negru adversarul sau numai întunericul îi joacă festa ? Cu paloșul său groaznic lovește spre el, sălbatec, în timp ce ducele, cu arta vechii școli italiene, se ferește cu o singură aplecare ușoară din fața lamei, după care mîna lui înmănușată, împodobită cu manșete de dantelă, descrie un singur semicerc prin aer și, cu acest cerc jucăuș, oțelul de Toledo lovește mîna neacoperită a adversarului. Lovitura nu e puternică, riposta e dată aproape în joacă, dar e destul ca să-i producă uriașului o rană ușoară, dureroasă. Nu-și scapă însă paloșul, devine doar mai furios la chip și mai înverșunat. Rossi privește încruntat, cu pistolul în mînă : dacă cumva se îngroașe gluma, are să-și salveze ducele. În apropierea sa observă un chip palid. Claudio privește duelul. Rossi a duelat destul cu Vincenzo : știe că e un adversar minunat, dar la a treia rundă obosește, îi slăbește atenția. Pînă atunci trebuie... Locul unde se luptă e destul de larg, galopează chiar de două ori unul pe lîngă celălalt. A doua oară — o fentă spaniolă — lama ducelui sclipește din umbră, lovește din spate capul cu turban. Dar prea slab, brațul nu are destul avînt ca să-l poată despică, așa că lama lucioasă, lată, alunecă pe turban și de aici, zgîriind cu vîrfurile pielea de pe frunte, se întoarce într-o parte, izbind cu latul tîmpla : uriașul, care tocmai își ridică paloșul, cade din șea, pierzîndu-și cunoștința.

E înconjurat, Rossi își vîră fericit pistolul în buzunarul de la șea. Doi dorobanți sar de pe cai, se pricep la făcut laț, îl leagă pe dușmanul leșinat. Vincenzo privește cu buzele încleștate omul pe care l-a învins în luptă dreaptă, apoi privirea îi alunecă spre lama propriei sale săbii : sîngele care se prelinge parcă dizolvă, pe vestitul oțel Gonzaga, trandafirii de sînge ce s-au uscat pe el de secole. Cesare Gonzaga, tînăra rudă, se lasă într-un genunchi în fața sa : „Înălțimea ta, solicit favoarea de a-l putea șterge cu propria-mi mînușă...”

Un singur cuvînt, și se și desfășoară spectacolul : italienii, cei care îi sînt prin preajmă, își aștern mîntiile la picioarele ducelui, îngenunche unul după altul, solicită a fi unși cavaleri de către victoriosul Gonzaga. Dar cînd ridică brațul, simte că lama turcului i-a tăiat mînușa și, din antebrațul zgîriat, curge sînge. Se uită la Pálffy, căpitanul maghiar îi spune zîmbind :

— Dacă înălțimea voastră n-ar fi ducele Mantuei v-aș primi ca viteaz la redate...

Asta e tot ce poate spune un astfel de oștean viteaz, aspru, fără a linguși pe cineva. Pálffy descalecă, desface pielea de căprioară tăiată, apoi mîneca dantelată a cămășii de sub ea, caută unde poate fi zgîrie-tura din care se prelinge sîngele. Felcer nu au cu ei. Pálffy scoate din buzunarul mantiei sale o bucată de rădăcină de copac, înfășurată într-o frunză. O apasă pe rana ușoară, apoi o leagă cu baticul său. „Aceasta e practica noastră aesculapiană de campanie, altetă. Nici în cercetare nu pornim fără rădăcină pentru oprit hemoragiile“. Vincenzo, moleșit, îl lasă să facă cu el ce pofteste. Privirea lui se mai plimbă pe șes, unde cîte un husar, spahiu călăreț african, domn mantovez, se fugăresc încă pe frunzișul veșted, în poiană, la marginea de pădure. La cîțiva pași de el, tocmai se trezește din leșin prizonierul legat fedeleș. De l-ar fi văzut Tasso! De l-ar vedea Barbara! A luptat bărbătește, în sfîrșit Vincenzo *s-a eliberat!*

Straja se propti în lance, își ridică arma, și astfel arată spre locul unde se lărgea lunca Dunării: se vedea acolo o linie îngustă, vadul de trecere. Acolo se termina țara nimănui, începea parapetul de lemn, care apăra capul de pod turcesc.

Claudio se gîdea că Tasso nu fusese niciodată în Țara sfîntă, nu văzuse poarta Ierusalimului. Cu toate acestea, cît de fidel a descris acea lume orientală, care se dezvăluisese imaginației sale. Dacă ar fi fost aici și ar vedea cum se fugăresc călăreții maghiari și spahiii pe cîmpiile cenușii, de plumb, oare, astfel de strofe ar fi luat naștere în Ierusalimul Eliberat? Dar domnul Torquato n-a privit niciodată dincolo de creasta meterezelor de pămînt, dincolo de fluviu, spre cetatea de stîncă ce se înalță abrupt pe mal, în care după cum se spune, au stăpînit multă vreme regii maghiari.

Straja stă în adîncitura șanțului, dar rogojinile de răchită ale șanțului nu-l acoperă decît pînă la brîu. Cea mai înaintată poziție nu e mai departe de cel mult trei-patru sute de pași. Oricînd îl poate doborî un glonte de muschetă bine țintit.

Pe tînărul mantovez, care stă de strajă, l-a cunoscut aici, dar știe că tatăl lui e brutar într-un cartier vecin al orașului de-acasă. Băiatul se află aici fiindcă a fost mînat de dorul aventurii, dar dacă va apuca să se întoarcă acasă, se spune că va primi pămînt de la duce. Aici se uită la el, ca și cum i-ar fi frate.

— De ce n-ai mai multă grijă? Ar putea să te împuște!

— Am făcut cunoștință cu păgînul. De cîte ori cînt din cimpoi, îndată răsună, de dincolo, fluierul. Are un sunet ascutit, asurzitor și, cu toate acestea, m-am obișnuit cu el... Aproape că aștept să sune. În-

seamnă că am dincolo un prieten și, noi doi, nu ne facem răul unul altuia. Uneori se întâmplă același lucru și noaptea. Cînt și eu, cîntă și el, fiecare din instrumentul lui. Apoi număr stelele. Ce-ar putea face altceva o strajă, ca s-alunge ispita somnului ?

— Arată-mi cimpoiul tău !

L-a cioplit un meșter de la țară. Capul de capră l-a împodobit cu coarne colorate, fantezia ostășească a acoperit burduful cu desene șugubețe. Flăcăul vede cu uimire că maestrul ia cimpoiul, suflă încet în fluierul inferior, apoi strînge sub braț burduful și, din fluierul superior se revarsă îndată isonul. Aerul ce iese din burduful umflat stîrnește și fluierul superior și, sub degetele lui Claudio, ritmul cimpoierilor învie ca într-o mică orgă.

La început cimpoiul e ca mînzul năvălaș, icnește și zvîcnește, dar în mîinile maestrului se domolește treptat. Sunetele aleargă în sus și în jos, încercînd perspectivele registrului acut și ale celui grav, ca, în curînd, de sub degetele albe să răsară o melodie veselă, acompaniamentul unui madrigal, în timp ce suflă ritmic în burduf. Flăcăul mantovez îl urmărește uluit, de parcă ar fi surprins taina gelos păzită a unui vrăjitor, felul cum învață să cînte, în cîteva minute doar, dintr-un nou instrument. Monteverdi însă nu se sinchisește de privirile lui uimite, ci încearcă mai departe cimpoiul, cu o uitare de sine plină de încîntare, cîntînd din ce în ce mai bine, pînă ce dincolo, în tabăra opusă, amicul nevăzut își pierde răbdarea și suflă în fluierul turcesc.

Straja așază o mînă pe umărul lui Claudio :

— Ferește-te, fiindcă ăsta a fost un avertisment !

Degetele lui Claudio se desfac de pe găurile minuscule, fluierul superior îi alunecă dintre buze, burduful se desumflă și cade la pămînt ca o sălbăticiune preistorică ucisă. Fluier turcesc. Sunetele lui răzbat parcă dansînd peste apă ; îl umflă, poate, și vîntul de miazăzi, care stîrnește pe Dunăre valuri de-un stîngen. Cum se mai zbenghuie și chiuie, și chiuie instrumentul acesta păgîn ! Nu mai e nimic omenesc în felul cum urcă pînă la înălțimi neașteptate... nu, glasul lui nu se potrivește urechilor creștine. E o melopee fără capăt, nu are un ritm deslușit, răspîndește o tristețe nemărginită, parcă o pasăre captivă s-ar tîngui după perechea ei pierdută în pustiu. Poți uita vreodată fluierul acesta cu glasul de o pătrunzătoare tristețe ? Unde începe și unde sfîrșește cîntecul lui ? În ce fel l-ar putea nota pe portativ cu o bucătică de plumb ? Oare ce-ar spune savanții din jurul mesei Cameratei, dacă l-ar auzi ? Poate că muzica strămoșilor, despre care scria Vincenzo Galilei, și pe care mulți se străduiesc s-o reînvie, urmînd calea arătată de cîțiva autori studioși de odinioară, să fi fost la fel...

— Este cu putință, *messere*, ca oamenii de pe întinsul pământului să cînte altfel decît noi ?

Nu răspunde, ascultă fluierul, care a coborît acum, mai jos, din înălțimile ce nu sînt pentru urechile omenești, face înflorituri, avîntîndu-se în tării și coborînd ca o pasăre, se avîntă iar, cade . . . repetă, ca deodată să se prăbușească în adîncuri, ca oala fermecată a tînărului domn Galilei din vîrfurile turnului înclinat de la Pisa. Ambii artiști tac. Deodată fluierul mai scoate un țipăt neașteptat. Straja apucă repede lănce și se ascunde în adîncitura șanțului.

— Vor trage cu tunurile !

Pare că din depărtare se apropie un viitor cumplit și se despică brusc cerul. Bastionul e încins de focul tunurilor, fulgerele salvelor înroșesc amurgul plumburii. O ghiulea zboară peste mlaștină și, la o depărtare de douăzeci-treizeci de pași, spulberă digul de pămînt bine bătătorit între nuielile împletite.

Cortul muzicanților nu avea, firește, perete dublu, ca luxosul sălaș de campanie al ducelui. Foile de cort nu se îmbinau perfect în jurul parilor, încît ploaia rece se scurgea în interior. Trompetele ce sunau în zori deșteptarea trupelor, pe ei nu-i interesau și, cînd foamea nu-i alunga din cort, rămîneau tolăniți, la flacăra luminărilor, jucînd cărți și zaruri sau stăteau cu privirile ațintite în gol. În astfel de cazuri, Teodoro Bachino, Marinoni, Serafino, Favino și Foresto începeau discuții fără de sfîrșit, numai ca să omoare cumva timpul. Claudio, potrivit funcției sale și ca om „apropiat” al Curții, intra dimineața în cortul principal, la ceasul cînd se comunicau ordinele, trecea pe la cortul domnului Rossi, aducea știri, umbla după mîncare, urgenta plata soldei.

Înălțimea sa e prost dispusă azi. Făcu doar semn din cap că nu doare nimic, nu are de dat nici o poruncă. Dacă muzicanții vor să-l învelească cu ceva, n-au decît să vină . . . e puțin probabil că vor izbuti s-o facă.

— Dacă am cînta *Amfiparnasso* al domnului Vecchi ?

Izbucniră în rîs. Cine nu-și amintea de anul trecut, de vestita comedie-madrigal a lui Orazio Vecchi, care avea doar un singur cusur și anume că nu voia să se mai sfîrșească . . . turuia, turuia fără întrerupere . . . un madrigal dădea locul altuia : la început hohoteau toți de rîs, mai tîrziu însă începură să picotească pînă și spectatorii cei mai înverșunați . . .

Claudio stătea la intrarea cortului și scruta cerul pe care norii se alungau în turme dantelate, cenușii, grele. Auzi ultimul cuvînt, cînd

intră. Dintre toți, Bachino era muzicantul cel mai instruit; era el însuși compozitor, autor al unor compoziții religioase și laice, și cîntărețul cu vocea cea mai frumoasă în micul grup de muzicanți. Numai pe Marinoni îl consideră prieten, pe acest cîntăreț și violonist atît de devotat lui, cu ochi înflăcărați, care îi aducea din cînd în cînd, modest și timid, propriile sale compoziții.

— Amfiparnasso era ca și cum cineva ar vrea să croiască o haină din petice. Din cîteva madrigaluri nu poți face o comedie. Spune, Teodoro, tu ai înțeles ceva din text cînd ai ascultat-o?

— Dacă nu făceau tumbe comedianții, nu pricepeam ce se întîmplă...

Amuțiră. Claudio întrerupse tăcerea.

— Ar trebui început de altundeva... Cei veniți din Florența spuneau că, acolo, societatea savantă a Cameratei vrea să reînvie din morți muzica grecilor...

Serafino rîse amar:

— Lăsați morții... Cine mai știe azi dacă strămoșii aceia știau sau nu să cînte? Ce instrumente au avut? Din ceea ce se vede în tablouri și sculpturi, nu te poți dumiri prea mult...

Claudio continuă, de parcă ar fi vorbit numai pentru sine, visător:

— Cînd omul își părăsește patria și călărește ca noi, săptămîni și luni la rînd, tot ce e acasă îi apare altfel și cu toată claritatea, dar la proporții reduse, ca și cum ți-ai privi orașul dintr-un turn înalt. Ați auzit, nu-i așa, ce era la Viena? Pe unde am umblat, începînd de la Innsbruck, parcă dispăruse muzica sau ceea ce noi credem a fi *muzică*. Țăranii cîntau altfel decît țăranii noștri și, prin cîrciumi, am auzit și acolo cum calfele înjghebau coruri. Da, la Innsbruck am auzit și cîteva voci foarte frumoase. Dar toți aceștia erau muzicanți neinstruiți. Cîntau la cîteră și din cimpoi sau zdrîngăneau din lăute prost acordate. La Viena, la Praga, prin castele, pe unde erau muzicanți mai răsăriți, toți erau născuți sub cerul nostru italian, cînd nu erau din Țările de jos. Un singur franțuz am întîlnit la castelul domnului Harrach... Ceilalți? Nici unul nu știa cum poate fi slujită zeița *Armonia*!

— De ce tocmai la noi, Claudio!

— Cred, Battista, că în Italia noastră niciodată n-a secat în întregime ceea ce numim noi, simplu, *armonie*. La noi a existat întotdeauna *un anumit fel* de muzică, încă de pe vremea romanilor, poate chiar și înainte de Aeneas... Citind vestitele cărți despre muzică ale lui Boetius, m-am gîndit prima oară la asta. Oare la Cremona, de ce cîntă orice om care se respectă? Andrea Amati, nașul meu, făurește instrumentele cele mai minunate, din an în an viole mai perfecte... violine...

— Unde mai auzi madrigaluri frumoase ca la noi?

— La Cremona s-a reîntors mereu bătrînul Costanzo Porta. Învăţase încă de la maestrul Villaert. Oraşenii îl consideră părintele madrigalului, deşi, încă înaintea lui, mulţi practicauc această frumoasă artă... Dar poarta ştie mai multe decît ceilalţi... Viadana a învăţat de la el... s-ar putea ca totuşi Cremona să fie leagănul muzicii... un tainic instinct sălăsluieşte parcă în locuitorii oraşului...

— Şi cei din Flandra ?

— Înaintea tuturor, îl stimez pe Lassus. Uneori însă mi-au ajuns în mîna şi lucrările franţuzilor... Nu se poate şti care e din Țările de jos şi care e francez. Veşnic se perindă. Îmi plac cel mai mult motetele lui Gombert... La francezi e bine... acolo se înfiinţează academii, au bani pentru așa ceva, băieţii !

— La noi ? Poţi să tot aştepţi pînă ce domnul Chieppio îţi numără o jumătate de ducat...

— I-e ușor lui don Gesualdo ! El e prinț. Nu trebuie să-și vîndă madrigalurile.

— Nu-l invidia. În vis îi apare mereu moartea.

— Cine îl cunoaște pe Gesualdo ? Claudio.

— De cîte ori îi cînt compozițiile, am senzația că el a compus cele mai frumoase madrigaluri. Altă dată... înțelegeți, Gesualdo e uneori ca unduirea unei mări căldute, ca apoi să izbucnească în niște disonanțe, de care singur acest suflet neliniștit e în stare. E prinț și ucigaș, spune-ați. Și-a ucis nevasta și pe amantul ei, iar voi căutați acest dezechilibru sufletesc în fiecare acord al lui, dedesubtul fiecărei *senza preparazione*¹... Nu știu dacă aveți dreptate. Poate, atunci cînd spune-ați că lui Gesualdo nu-i poruncește nimeni. N-are stăpîn, nu primește leafă, nu e silit să pîndească porunca patronului său. E ca pasărea... fie că place, fie că nu place altora. Cîntă ceea ce vrea și cum îi place : e liber !

— Tu nu ești liber, Claudio ?

— Dacă mă apropii de Dunăre, pînă la șanțuri, și privesc străjile și bastioanele, colo sus, apoi capul de pod, unde turcii au barat cu uluci trecerea, și-i zăresc, uneori, pe cei cu turbane... și dacă ascult vîntul cum cîntă din sute și sute de instrumente prin stufăriș, mă simt liber.

— Dar dacă te întorci ?

— Dacă mă întorc, Battista, trebuie să mă gîndesc la ce e pe-acasă. Pe Claudia am trimis-o la Cremona, la tatăl meu. Acasă nu trebuie să cheltuiască pe mîncare și nici pe slujitori. Cu bătrînul se împacă bine, surorile mele o iubesc, duminicile cîntă la biserică. Cu asta mai cîștigă chiar și cîteva lire... Dar, vezi, pentru Gesualdo, e o nimica toată să-și

¹ Acord sau modulație nepreparată (în limba italiană, n. red.)

tipărească un volum. La Villaert, tipografiile venețieni vin cu pălăria în mână, spre a-l ruga să-și editeze manuscrisele. Eu ? Trebuie să-mi ruș de la gură banii necesari pentru matrițe, note, hîrtie. E posibil să și cîștig ceva din ele, asta însă numai după ani și ani, după ce venețienii reușesc să vîndă cîte un exemplar . . .

— Cu toate astea Claudio, cîți muzicanți sînt în Italia !

— Da, ca și cum ar fi coborît asupra noastră sfîntul duh. La Milano, toți muzicanții se adună după-amiezele în piața Domului . . . La Florența, Camerata îl poate alege pe muzicantul dorit . . . La Napoli aud că, pentru curtea viceregelui, sînt recrutate cîntărețele cu cele mai frumoase voci. Dar la Roma ? Știți ce e la Roma ? Fiecare cardinal își are propria orchestră de casă, cîntăreți și cîntărețe . . . Și castrații ? Dacă ați văzut vreodată astfel de oameni, nu-i mai uitați niciodată. Bieții castrați, pe care noi îi compătimim și de care copiii rîd din cauza vocii lor subțiri și a chipului lor imberb, cîștigă mai mult, de pe urma bunăvoinței Sfîntului Părinte, decît noi toți laolaltă. Cine nu-i stăpînit de patimă, nu suferă din pricina ei.

— La ce bun atîta muzică, Claudio ?

— Se spune că, la Florența, cea mai frumoasă ocupație era acum o sută de ani aceea a pictorilor. Acum, vopseaua pare să se fi uscat pe paletele lor. Pe cine l-am putea socoti azi continuatorul lui Mantegna, Michelangelo, Tizian ? Poate să fie totuși adevărat că există muze și că una din ele le învinge, uneori, pe celelalte. *Mater Musica* : auzim și ici, și colo . . . Vedeți, umblăm aici pe pămînt străin. Pe acest pămînt acoperit de un cer cenușiu și înnoirat. Ca și cum ar cînta numai păsările și stufărișul.

— E cîntec ăsta, Claudio ?

— L-am auzit încă de departe. *Unisono*. E pe o singură voce. Ca și cum ar cînta sabinii sălbateci. Dar e puternic și aspru. Ca să-l înțelegi, trebuie să vezi totodată și chipul oamenilor. Au foc în priviri ? Ce spune textul lor ? Cînd îi auzi, îți strînge ceva inima și simți că sînt bărbați care s-au născut aici, pe aceste meleaguri fără orașe, printre sate arse, cetăți și lupte veșnice. Iar dacă-i auzi . . . așteaptă . . .

Tac cu toții. Claudio le face semn. Vîntul s-a întors. De pe celălalt mal, vîntul aduce parcă mai tare cîntecul muezinului. Ochiul zărește doar o mărunță ființă cu turban, care se înclină lîngă balustrada turnului, dar urechea absoarbe inflexiunile profunde, monotone ale vocii grave, avîntîndu-se în slăvi . . . apoi se domolește, face înflorituri, începe din nou.

E liniște. O clipă fiecare se gîndește acasă. Nu se privesc în ochi. Acasă . . . în Italia !

Aprodul ducal îl caută pe Claudio.

— Domni germani sînt invitați la cină, maestre. Înălțimea Sa vă roagă să fie prezentă la ospăț întreaga orchestră. Domnia ta să se pregătească în așa fel, încît să fie numai cîntece vesele, nimic trist, nimic sentimental. Domnii imperiali doresc vin bun și cîntece bune. Să luați și violele. Înălțimea Sa vă roagă să cîntați cît mai tare, *maestro* ...

Se privesc unii pe alții. Se pregătesc. Teodoro Bachino pune mîna pe umărul lui Claudio :

— A fi liber, *messer* Monteverdi ... A fi poet ?

Își strîng violele sub braț. Privesc afară. Drumul prin tabără s-a mai zvîntat, cei șase muzicanți de curte pornesc înfășurați în mantiile lor largi și negre, dîrdîind de frig.

Majurul se apleacă asupra foi de hîrtie. O rubrică este a celor căzuți, celaltă e a răniților. Scribul adună repede din pană.

— Pierderile de ieri : optzecișisapte ! Ne topim, domnule, fără un glonte. Cum dă epidemia peste ei, se chinuie cîteva zile, apoi își dau duhul.

— Ce spun felcerii ?

— Prescriu fierturi amare. Poate că pe cîte unul îl ajută. Cine știe ce boală o fi asta ? Ungurii îi spun, într-un fel spurcat, *diaree nemțească*, și-o vindecă prin foame. Sau scapi, sau te ia dracu, sau mori de foame. Se spune că de turci nu se lipește. Ei mănîncă numai ce le îngăduie profetul. Asta însă n-ar fi singurul necaz, domnule. Mai face prăpăd și un alt morb. Acesta e mai rar mortal, dar chipul oamenilor se pocește, de parcă l-ar turti o palmă groaznică. Nasul li se umflă și se umple de răni. Intîi am crezut că e un soi de morbus gallicus¹ de pe aici. Dar de asta se vindecă mai mulți. Nici boala asta nu le e cunoscută doctorilor noștri.

Cruciații adastă în fața Esztergomului. Asalturile de pînă acum au dat greș ; ceea ce urmează, se chiamă încercuire de asediu. Tunurile mantoveze trag porția lor zilnică : sînt mai bune decît cele imperiale, sfarmă mai virtos zidul cetății. Dar arhiducele, învățînd din cele de pînă acum, mai șovăie, amîină mereu atacul. În felul acesta nu se întîmplă nimic, dar înlăuntrul taberei parcă se destramă ceva, blazarea, plictiseala se aștern peste suflete. Rația de mîncare și de pîine se subțiază, viul se oțetește în butoaie. Aseară a fost chiar ceva zarvă în legătură cu împărțirea soldei. Numai seara e frumos, cînd, după o zi întreagă de exerciții, marșuri și străji, se aprind focurile de tabără, sînt scoase la iveală instrumentele dăltuite din lemn, improvizate, cu care meșteri pricepuți la toate acompaniază cîntecul oștenilor.

¹ „Boală franțuzească“, vechea denumire populară a luesului.

Dincolo de Esztergom răsare cornul lunii : parcă și el ar fi semnul padișahului. Vremea s-a mai încălzit, vîntul de miazăzi plimbă sunetele de la o tabără la alta. Italienii dîrdîie și acum, se încălzesc pe lîngă focuri, înfășurați în mantiile lor largi. Mușchetarii au făcut rost de un cimpoi, au format imediat un cor pe mai multe voci și, uitînd de amărăciunile vieții, alungă cu cîntece noaptea ce se apropie.

Rezemat de un trunchi de copac, Claudio ascultă cîntecul lor ce se tînguie, cînt de dragoste. Toată lumea îl cunoaște, considerîndu-l magician, care știe să citească sunetele de pe hîrtie. Adesea hoinărește, încă din zorii zilei, pe marginea taberei, se așază lîngă rîu, privește cu ochi pierduți mica lui cascadă înpumată. Trece pe acolo, în timp ce sunetele drăgăstoase ale villanellei stîrnesc, în sufletele soldaților, dorul de femei. Maestrul cu barba rasă se oprește la capătul șirului de străji, pe dîmburile de noroi ale șanțului, de unde începe țara nimănui, abia la o bătaie de pușcă de meterezele întărite ale capului de pod turcesc. Copaci ciunțiți se înalță spre cer, coroana le-a fost smulsă de ghiuleaua care a sfredelit o pîlnie în argila desfundată de ploii. Pînă aici se tirăște Claudio, privind fermecat cetatea cu sclipiri de stele, acest uriaș ghimpe păgîn în pămîntul cîndva creștin. Cîntecul muezinului e adus de vînt peste Dunăre, cămilele rumegă, sînt mînați bivoli pe celălalt mal.

Cîtiva pași, și lanțul întins al străjilor mantoveze se întrerupe, aici se înalță o rondelă improvizată de metereze, cu baterii în poziție de tragere ; dincolo de ele, către apus, la adăpostul celui alt șanț, în formă de stea, își au tabăra dorobanții. Vîntul se întetește, în liniștea nopții cîntecul lor răzbate pînă aici. Merge spre ei. Dă la o parte tufișurile, calcă peste rămășițele arse ale unei case țărănești. O ripă închide hotarul dintre cele două tabere. Pe marginea ei, o piatră albă i se oferă, se așază, ascultă de acolo cîntecul maghiarilor. Parcă ar fi două lumi deosebite, nu seamănă cu nici un fel de cîntec italianesc. Nu vede fețele celor care cîntă, încearcă să și le închipuie după glas : trebuie să fie războinici în vîrstă, al căror gîtlej e ros de bătrînete, de vîntul iernii, de vin. Parcă ar interveni cu un horcăit în acest unison aspru, ce se îmblînzește apoi brusc și, deodată, se înalță o voce tînără : un tenor neașteptat de dulce, liric. Despre ce cîntă oare ? Cine-i autorul textului ? Unde s-o fi născut ? Ascultă ; recitativul sumbru al bătrînilor amintește, desigur, de moarte ; se străduiesc cu disperare să se agațe de ritm, în timp ce dau lupta cu tinerii, a căror voce exprimă dorul de dragoste, pentru „cînd se va termina războiul“. Parcă s-ar zbate ca să parcurgă strofa, pe care au făurit-o după chipul și asemănarea lor. În cîntecul acesta, nimic nu se dizolvă în armonie, lipsește atmosfera de grație. E înfricoșător de simplu cum amuțește fiecare, ca un singur glas să răsune în noaptea fără stele. E tenorul de adineauri : tînguitor, liric, pătrunzînd

în inimi, parcă ar aduna cu mîna toată durerea acestor dorobanți zmulși din cuiburile lor.

Trebuie doar să ocolească rîpa și se află printre ei. Nu poate să reziste curiozității, nu vrea numai să-i audă, ci să-i și vadă; cine sînt cei ce cîntă o melodie afit de ciudată, atît de străină? De pe înălțimea movilei de pămînt se vede focul de tabără. O flacăra lată, aștitată neconținut, nu împrăștie nici fum, nici scrum, ca a lor, pe care o dreg cu mîini nedibace mercenarii Gonzaga. Un ulcior trece din mînă în mînă, fiecare soldat, înainte de a-l apuca, îl scutură cu o mînă îngrijorată, să se convingă, dacă nu cumva s-a golit? Penultimul îl clatină în zadar, la care izbucnește un ris sălbatec, aproape horcăit. Cît e de diferit rîsul lor, ... numai a ... a ... a ... ar putea să-l pună pe note, dacă ... Pentru un minut se face liniște, ca și cum cineva i-ar dirija pe viteji și le-ar face semn să tacă. Apoi, în liniștea ce se așterne, se înalță o voce :

*Multe oști frumoase pornesc
Steagurile lor strălucesc,
Tobe și trîmbițe grăiesc,
Cînd pe Isus îl pomenesc.*

Strofa a doua — căci simte sfîrșitul strofei — o cîntă mai mulți, poate o duzină de voci, la unison :

*Groăznice arme strălucesc,
Tunet de tun se aude,
Printre oști, mări, se-ntinde
Urlet prelung, capete cad ...*

*Ruşine, de vrea să fugă,
Noroc are cel ce-ncearcă,
De moare lasă în urmă
Credința ca steag de luptă.*

*Lasă vîntul să tot bată,
Țărna în adînc s-o scurme,
Marea, furtuni să o umple,
Mica oaste s-o încînte ...*

*În o mie cincisute nouăzeci și patru
Scriș-a asta un om hitru,
Binecuvîntat el întru
A Domnului oaste, amin ...*

Îl cercetează din coada ochiului pe vizitatorul întâmplător. Fortisimul se domolește când îl zăresc pe tînărul în veșminte străine, care nu are asupra lui nici o armă mai serioasă, doar un mic pumnal lîngă călimara de la brîu. Pentru ei, e un fel de secretar. Când strofa e pe sfîrșite, le face semn să continue. Își caută un braț de fîn, îl așterne pe pămîntul umed, noroios, ca și cum ar fi de-al lor, zîmbește, se așază, mai răsună încă în aer prelungul, ciudatul unison; cine știe care e înțelesul lui, pentru ce l-au cîntat soldații și de ce l-au întrerupt, căci pare să n-aibă nici început, nici sfîrșit. Alături zărește o lăută cu spatele lat. Intinse mîna după ea, doi îl ajută să și-o apropie. Cum o fi ajuns aici instrumentul german, făurit la Norimberg? Când îl ia în mînă, doar doi-trei viteji trag cu coada ochiului spre el. De îndată însă ce răsună primul acord sub degetele sale, tot mai multe priviri curioase se îndreaptă spre el.

„Canta“, îl îndeamnă un glas, într-o latinească aspră. E poftit pe un culcuș mai lat de fîn, mai aproape de foc, i se așterne o pătură, e aproape ca un tron. Unde șade, terenul e mai adînc, fiindcă, de jur-împrejur, un parapet din argilă bătătorită încinge poziția din șanț. Să cînte un madrigal? Patru sau cinci voci pe o singură voce? Dar cît e de bogat chiar așa, solo; e plin și îmbelșugat când îl acompaniază instrumentul, ritmul se desface din text, sunetul lăutei face să prindă aripi...

Vocea cultivată a maestrului — simte — începe să le miște curînd inimile, se strîng mai aproape, îl recunoaște pe cel care i-a vorbit în latinește, o fi poate ofițer, are mîncărul săbiei bătut cu pietre semi-prețioase. O mică pauză, așa cere textul. Ofițerul de dorobanți îi întinde un vas cu vin; îi șterge marginea cum a văzut că fac soldații, și trage o dușcă. E mai greu decît vinul cu care s-a obișnuit, și mai acrișor. Soldații aruncă pe foc coceni, jăratecul scapără, vede ochii plini de curiozitate, aproape uimiți ai celor din jur. Deasupra șanțului în formă de stea, răsună din nou cîntecul.

Printre ei se strecoară și cîțiva oșteni îmbrăcați în alte veșminte, din marginea pădurii. Îi cunoaște după mantiile lor vișinii, aceștia nu sînt maghiari, sînt croați. În jurul său s-au adunat vreo cincizeci: stau, apoi se întind pe jos. Din lăută răsună tînguitor ultimul acord, iar ritmul versului final mai plutește în aer, ca un nor de fum. Când se stinge, soldații nu bat din palme, cum fac italienii cînd le place muzica. Ofițerul își pleacă capul, scoate din tolbă o monedă măruntă de argint, și ca și cum ar deschide zăgazurile, pe șuba întinsă începe să cadă o ploaie de gologani mari de aramă, optimi de taleri împărătești. Zilele acestea, trebuie să fi primit și ei solda, poate chiar aseară. Îl socotesc drept un muzicant ambulant, slujitorul de ocazie al soldaților, căruia i se cuvine vin și gologani. Își desface mantia, pe care

strălucește scutul de argint al Mantuei, un lanț de aur : culorile Gonzaga. Face un semn zîmbind ; acum el este cel care scoate din mica-tolbă o monedă de jumătate de ducat și, lîngă numeroasele monede de aramă și singura monedă de argint, se rostogolește galbenul măn-tovez. E oare un vrăjitor, care distilează, din nimic, aur ? Cine a mai văzut scrib, care, în loc să ceară, dă el, altora ? Un dorobanț tînr ridică galbenul, îi încearcă sunetul cu unghia. E sigur că n-a văzut prea mulți galbeni pînă acum. *Vinum liquas* ? îl întreabă ofițerul, care îl măsoară, îl consideră de astă dată domn. Incuviințează rîzînd, doi dorobanți apucă cele patru colțuri ale șubei, la mijloc cu feluritele monede ; dincolo de marginea șanțului se află cortul vînzătorului, duc totul acolo în mijlocul hohotelor de rîs. Bunăoară... ofițerul îl cunoaște pe Horatius, care a scris : „*Vina liques*“ așa își încuraja odinioară *iubita cu albe brațe*... Ii trecu deodată prin gînd nici că s-ar putea găsi text mai frumos pentru un madrigal.

Spărsese barierele. Iubitorii de cîntece se regăsiră între ei și, ca și cum l-ar primi în rîndurile lor, începură să-i cînte. Două voci diferite, două lumi diferite, așa cum cîntă alternativ ungurii și croații. Sînt părtași frăției în noapte, fiecare a primit băutura proaspătă, se deschid, pe chipuri li se așterne o bucurie specific ostășească. Croații tac, pînă cînd răsună și se domolește cîntul maghiar. Beau, încep din nou cei în mantii vișinii. Simte de îndată că acest cîntec e mai mătă-sos, mai moale, mai plin de forță : îi lipsesc intrările aspre, *fortissimo*, adesea poate fără rost, care aici, la hotarele țării nimănui, se confundă cu zgomotele de tabără. Croații cîntă prelung, cu înflorituri, se împart pe voci și cîntă de cinci-șase ori același vers. Privește chipurile maghiarilor : un timp sînt atenți, apoi pleoapele încep să li se zbată, cască, se întind pe jos.

Ofițerul scoate un șuerat, din pînza de întuneric se ivește o umbră : un mușchetar de strajă. Privește în jur neîncrezător, cu ochii mijiți în cercul luminat de flăcările focului, capul cu cușmă i se apleacă, descoperă dintr-o ochire ulciorul, întinde mîna spre el. Cu setea străjii abia schimbate, trage din el o dușcă. Ofițerul spune încet, silabisind, latinește : „A mîncat mult timp pîinea păgînilor, le știe cîntecele“. Ii spune ceva, straja se uită la el întrebător, apoi prinde să zîmbească, ca unul care e mîndru de sarcina primită. Scoate din sîn un fluier lung, cine știe de unde o fi făcut rost de el ; pe lujerul lui, bătut cu mărgele, sînt înscrustate semne necunoscute, care se împletesc în mod capricios. Instrumentul începe deodată să țipe. Flăcări ridică brusc capul, ca și cum ar mai dăinui în fiecare dintre ei niște amintiri mocnîte : misiuni de cercetaș îndeplinite tîrîș în noapte, perechi de ochi ce scilipesc în tufișuri ; ascultă dansul țiuît al păgînilor, veselia lor fără vin. Așa cum îi zice dorobanțul din fluier

pare să fie cîntecul diavolilor. Cuvintele, fiindcă mai scapă uneori cîteva silabe cînd scoate fluierul din gură, nimeni nu i le înțelege și, cu toate acestea, știu cu toții ce vrea spahiul capiu. Fluierul încălzește inimile vitejilor, se adună toți în jurul flăcăului și deodată el începe să cînte :

Be seirane gderiuken . . .

*Mergînd să petrec aseară,
Două mă înîmpinară ;
Una : „I-ascultă, flăcău !
Ea-i mai frumoasă ori eu ?”*

*Răspunsei : „Greu de ghicit,
A greși sînt ispitit ;
Și ca să nu-mi fac ponoase :
Ambele, sînteți frumoase !*

*Ochi aveți ca două mure,
Sînii, două portocale ;
Frumoase sînteți la privit ;
Mult prea dulce l-auzit”.*

*Spuse iarăși : „Rogu-mi-te,
Care-ai cîmpăra-o, iute,
Bani mai mulți pe care-ai da,
Dă-mi răspuns, pe cinstea ta”.*

*„Fiindcă vreți cu dinadinsul,
Să vă dau pe scurt răspunsul :
Pe sîn are-o aluniță,
Mai frumoasă-i cea micuță !”*

Nu țipă, nu înflorește nimic. Incepe cu o prefăcută seriozitate, cu vocea adîncă, guturală, își umflă burta, de parcă ar imita un pașă burduhănos. Apoi începe să cînte cu modulații, pentru ca, deodată, să redea trîlul păsării și să se avînte în înălțimi, pe care nimeni nu le-ar fi bănuît din partea unui astfel de flăcău simplu, cu vocea necultivată. Cîntec turcesc, străin și înfricoșător pentru urechile celor de pe-aici. S-a născut în Asia, în împărăția nisîpului, a vîntului și-a galopului cămilelor ; soldații profetului l-au risipit prin taberele a trei continente. E un cîntec sălbatec, de pustă, nepotrivit pentru urechi de creștin. Dacă ar trece pe-aici preotul, i-ar alunga îngrozit, dar e taina numai a dorobanților că știu să cînte și așa, dacă vrea

să-i asculte scribul străin. Gîtlejul i se umflă, cei dimprejur nu mai știu ce e adevărat și ce anume-i joacă, își ridică și își îndoiaie alternativ picioarele, ca un derviş, sare rotindu-se în ritm de barză, între timp fluierul țipă sau vocea aleargă după el, în trîlul sălbatec al pășării; dorobanții, care cunosc, așa cum doi dușmani se cunosc unul pe altul, ghidușile poporului de jos, al vînzătorilor ambulanti, al cărăușilor și al vrăjitorilor, sînt de-a dreptul uimiți de ghidușile turcești ale flăcăului.

— Claudio... Unde ești, Claudio?

Marinoni aleargă gîfiind printre tufișuri, abia își mai trage răsuflarea, mantia lui ca de cleric s-a umplut toată de noroi.

— Te caută Înălțimea Sa!

Se poate că a urmat firul cîntecului, el însuși poartă la spate, legată-n curele, viola da braccio, alunecă prudent pe pămîntul noros, argilos, se vede cît de colo că nu e soldat, se mișcă dînd caraghios din mîini. Claudio îl bate pe umăr pe cel mai drag dintre muzicantii săi și, cu o singură mișcare, îi desface instrumentul din curele.

— Vom da un adevărat concert, Battista — spune rîzînd, făcînd să zăngăne coardele ca un virtuoz. E instrumentul său preferat, viola da braccio, din ale cărei poziții mai joase răzbate uneori o înfricoșător de curată voce omenească.

Soldații îi înconjoară, Marioni și-a revenit, se agață de o creangă, așteaptă ce va cînta maestrul. Recunoaște villanella, au cîntat-o împreună, pe patru voci. Claudio face semn, frumosul bariton al lui Marinoni răsună, de parcă ar fi a cincea coardă; încep să lupte încet, voce și coardă, potrivit regulilor jucăușe ale acestui dulce gen. Cercul se strînge, Claudio simte cum se revarsă spre el fluidul inexplicabil, care, chiar fără cuvinte, îi leagă, îi înlănțuie pe cei ce nu se cunosc. Ochii flăcăilor scîlîpesc, ascultă cu evlavie, cu o bucurie copilărească, ca pe-o limbă străină a frumuseții, al cărei înțeles tainic îl bănuie doar Flăcăul, care făcea adineauri ghidușii turcești, și care se uită acum, cu privirile ahtiate ale celor de aceeași meserie, la degetele mîinii jucăușe. Astfel se desfășoară cîntecul poznaș, cu un sfert de mileniu în urmă adunat în rime de Petrarca, pe malurile răcoroase ale Avignonului.

„Te cheamă ducele, Claudio“. Oaspetele, care a ațîțat jarul serii și a îndulcit veghea nesfîrșită a firavului foc de tabără, face un semn ușor cu mîna, și-ar lua rămas bun, dar nu poate scăpa din cercul puternic al mîinilor grele de soldați. Toți îi strîng mîna, îl îmbrățișează. Răzbat pînă la el crîmpeie de cuvinte latinești, pe care soldații le-au învățat în nesfîrșitul dute-vino al războiului. Ofițerul îl privește

drept în ochi, îl întreabă încet, pe latinește : „Te mai întoreci mîine la noi ?” Rîde. „Ce va fi mîine ?” La cotitură mai chiuie o dată după el soldații, vrăjiți de arta lui.

Ducele e capricios. De cîteva zile n-a mai dorit muzică, se plimbă fără rost prin cort, pe la cancelarie, se duce pînă la marginea taberei sau se aruncă, cu uriașele-i cizme cu pîteni, pe blana de urs întinsă pe jos. Il primi nerăbdător pe Claudio :

— *Messere*, pe unde-mi hoinărești ? Dacă ți se întîmplă ceva, cum voi putea da socoteală Doamnei Claudia ?

Își pleacă capul, așteaptă. Își cunoaște într-atît stăpînul, încît știe că nici nu s-ar sinchisi de el dacă n-ar avea o dispoziție de dat. Îl cheamă mai aproape și îi spune încetișor :

— Mîine, în zori, pörnim la atac. A sosit ordinul arhiducelui. N-are rost să ne mai culcăm diseară. Să vină în cortul meu suita, ofițerii superiori, toți cei care fac parte din ea. Dispun ca, pînă cînd vor trage racheta roșie, să nu contenească muzica . . . cîntecele. Prea mult vin nu va fi. Nu putem porni beți la atac !

O noapte fără sfîrșit în cortul de damasc albastru al lui Vincenzo, printre semilune argintii. Armurierii curăță platoșele înălțimi sale, îi încarcă pistoalele, îi ascut sabia. Înălțimea sa stă tolănit pe sofaua de campanie, și-a învelit picioarele în mantia-i îmblănită. E culcat pe spate, privește cu ochi deschiși tavanul cortului, face semn, muzicanții pot începe. Numai aceia rămîn cu el, care n-au pe nimeni. Cei mai mulți se duc în cortul lor, scriu la repezeală un testament sau o scrisoare, poate își încearcă armele, să nu pornească nepregătiți la atac. Mulți dintre ei n-au mirosit încă cu adevărat praful de pușcă, cei mai bătrîni, care au străbătut cîmpiile de luptă franceze, flamande și italiene, se culremură de aceste cîteva ore, în timp ce noaptea se așterne peste Esztergom. Pretutindeni e la fel : valurile de înflăcărare se alternează cu cele de teamă. Vincenzo, ca și cum ar fi făcut o călătorie în străfundul sufletului său, se întoarce deodată spre Claudio :

— Tu nu vii ! Numai nebunii își lasă poeții la atac !

Se liniște, rostind aceste cuvinte. Deși ar fi fost frumos să pornească cu muzică, dantelați, cu fețele înprospătate în ape parfumate. În urma lui, ca în turnirile alegorice, muzicanții, Claudio Monteverdi dirijează, în timp ce urcă ulițele gloduroase ale orașului, pînă la groaznicul platon neted, măturat de moarte, al cetății. Ierusalimul de pe malul Dunării tace, cu gurile căscate ale tunurilor sale, cu întortochiatele lui ulițe pînditoare, cu capcanele sale. „Tu nu vii, Claudio”. Astfel conștiința ducelui e mai ușoară. Și, în timp ce în sinea lui își ia rămas bun de la Palazzo del Te, Agnese îi cuprinde gîngăș capul, se apleacă asupra

lui, fredonează cu vocea-i adîncă de spaniolă, perechea de ochi vine tot mai aproape, tot mai aproape. Umblă pe fărmurile instinctului, în timp ce — gîndește — învolburatele ape ale Acheronului îi scaldă picioarele. Dar parcă Agnese ar fi alungată de chipul Barbarei, „Mamma“ a fost prima care l-a primit în așternutul ei pe prințul adolescent și l-a învățat ce e grația. Peretele dublu al cortului filtrează sunetele. Face semn, ajunge cu muzica, nu mai are nevoie de nimic... Nu mai are nevoie de nimic? Vrea să vorbească cu preotul. Dar nu cu capelanul cu ochi spălăciți, nici cu grăsunul episcop de campanie austriac. E aici, în tabăra vecină, un pater maghiar. El l-a condus pe drumul cel fără de întoarcere pe acel poet din patria sa, care a fost doborît în asaltul trecut. O clipă, și făclierii gonesc înspre sălașul lui Matyas. Ducele așteaptă nerăbdător: toți nervii îi sînt încordați. Dar dacă, totuși, nu vine preotul? Pater Dobokay sosește, călărind în galop. E om tînăr, pe moșia tatălui său călărea fără șea. Străjile privesc uimite la acest preot maghiar aspru și dîrz. Într-un săculeț aduce odoarele, într-o cutiuță de argint maslul Domnului. În fața cortului e o laviță, se așază: pentru un minut, vrea să rămînă singur. Sunetul unei singure viole răzbate prin liniște. Se stinge încet și acesta, în timp ce straja arată drumul către intrarea spre interiorul cortului.

Preotul cunoaște noaptea premergătoare atacului la astfel de mari domni. Flăcăii s-au obișnuit, nu cochetează cu oaspetele din zori. Dar principilor li se agită în astfel de ocazii conștiința. Afară aude un cor, recunoaște unul dintre scurtele motete ale lui Palestrina. Se află acum în fața ducelui, care îl primește stînd în picioare, în mantie de piele, încălțat cu cizme.

În spațiul din fața cortului începe o colcăială necurmată. Unul după altul se întorc domnii, ofiteri de gardă, oamenii casei, care îl vor însoți în zori pe duce. Dar Vincenzo pune străjă la intrarea în inima cortului. Il invită pe pater să ia loc lîngă dînsul. Pînă nu zboară pe cer petarda roșie, dorește să-și petreacă timpul într-o convorbire pioasă.

Dorobanții, mercenarii, mușchetarii cad într-un somn adînc, ca de plumb. Seara au băut, pînă cînd i-a biruit somnul. Cu excepția celor care stau de strajă, se odihnesc toți: numai cîte un jăratec mai pîlpîie în marginea focului de tabără. Soldații știu că e o prostie să veghezi înaintea atacului. Dar înăuntru, în cort, mantovezii stau în jurul mesei. Zoriile sînt încă departe, cînd apare Vincenzo, urmat de uscățivul Dobokay, cu barba rasă. Ducele pare a fi acum un cavaler cruciat, uns cu adevărat; chipul îi strălucește, barba lui lucește la flacăra lumînărilor. Privește afară prin crăpătura cortului: parcă marginea zării ar începe să fie destrămată de o mijire cenușie, ce crește dinspre răsărit.

Încă o oră, încă o jumătate de oră poate să mai fie pînă la atac. În această clipă sosește un curier de la arhiduce. Secretul militar cere ca numai înainte de pornire să se știe ordinea în care pornesc oștile la atac. Asta înseamnă, firește, marea perspectivă a vieții sau a morții. Cei care dau primii asaltul pe scările lor fragile, peste ziduri de cetate încă nesfărîmate, abia de apucă prinzul. Ofițerul scoate din manșeta sa de dantelă ordinul pecetluit.

— Primii atacă maghiarii și croații. Al doilea loc este al mantovezilor. Dacă sînt respirași, vin în al treilea rînd trupele bavareze, saxone și cele de pe Rhin.

Domnii privesc unii la alții. Trăiesc de un timp destul de îndelungat în încercuirea asediului ca să știe care e deosebirea între dorobanții și pedestrașii imperiali, recrutați cu japca. A te lua pe urmele maghiarilor, prezintă mai multă garanție de viață...

Alessandro Striggio, secretarul ducelui, așază în fața stăpînului său ceasul cu clopoțel, de forma unei cepe. A trecut cu cîteva minute de cinci. Face semn, intră armurierii și, cu mișcări dibace, pe stăpînul Mantuei îl îmbracă în platoșe. La poalele dîmbului se adună coloana de asalt. S-a și răspîndit știrea că vor ataca în cel de al doilea val. După larma asurzitoare de un sfert de oră a italienilor cu coifuri, cu pălării cu penă, cu cizme de piele, cu platoșe, urmează aranjarea, împărțirea scărilor, a prafului de pușcă, a plumbului, transportarea tunurilor, cîte un țipăt de trompetă sau vreun tact de cornet: maeștrii lor le încearcă cum vor suna în atac.

Negura cenușie se mai luptă cu marginea de cer ce crește purpurie, iar zvonul naturii ce se trezește răzbate prin lunci. Țipetele din zori ale păsărilor, urletele lupilor răscolesc lumea mlaștinilor; plouă mărunț, un copac înalt s-o fi frînt în pădure. Cerul e brăzdat de racheta roșie, pentru o clipă, parcă s-ar clătina pe cer, apoi se stinge la marginea orizontului (acesta e secretul vracilor pirotehnicieni napolitani, de la ei l-a cumpărat oastea împărătească). În clipa aceea încep să bubuie toate bateriile asediatoare. Pămîntul se cutremură, stîlpii susținători ai corturilor par să se miște din loc, cîte un perete de cărămidă, care mai există din fosta clădire cu acareturi, se năruie cu un icnet asurzitor. Tunarii respiră palizi, celui care nu și-a căscat gura, i se prelinge sînge din nas. Dinspre tabăra maghiară se aude un strigăt groaznic.

Ca și cum ar fi pornit oștile Apocalipsului, dorobanții se avîntă la atac. Nu poate fi vorba de rînduri regulate, de sunet de tobe, de pas ritmic impus de majuri. Singuri, înjurînd, înversunîndu-se, cară scările. Tunurile mute din cetate dau imediat răspunsul, dar asediatorii au trecut de prima linie de foc; n-au ajuns încă în unghiul mort, dar se tîrăsc de acum prin ulițele întortochiate ale orașului, căutîndu-și adăpost în rîndul ruinelor și al frînturilor de pereți.

Pînă să se risipească fumul salvelor de tun, plutesc norii de praf, o porțiune de casă sau de stîncă se năruie, sfărîmîndu-se în adîncuri, dar vîntul alungă norii de praf și se ivesc din nou bastioanele, puțin stirbite, cornișele lor dantelate acoperă ruinele din interior. Tunurile din cetate trag neîncetat, ghiulelele roșii de foc se abat asupra sălașului oștirii împărătești. Cine nu pricepe arta luptei și a asediului cetății, privește nedumerit, neînțelegînd ce anume se întîmplă în groaznica harabură.

Așa stă Claudio în coasta dîmbului, pe partea opusă unde a fost ridicat marele cort al ducelui. Pete șterse se ivesc în fața ochilor săi, aude strigătul răsunător al tunurilor, știe că atunci cînd ei se apropie cu fitilul aprins, trebuie să-și caște gura, ca suflul exploziei să nu-i spargă timpanele. Ochii lui urmăresc pe cei care au înaintat: pete brune, ce se întind în piața cetății de un cărămiziu pal. Sus, se prăbușește cîte o frîntură de zid, în dosul lui apar țărani cu cazmale, mînați la săpat șanțuri sub focul ce devine și mai aprig.

Vincenzo dă semnalul cu bastonul, după care predă aprodului său obiectul împodobit cu încrustături romane. De aici înainte, pare să exprime cu mîndrie chipul său, cuvîntul e al armelor. În loc de pălărie, un coif de argint îi împodobește coafura, la cizme nu are pinteni, pe platoșe nu are insemne. Nici mantie nu poartă, ca să nu se încurce în ea (toate acestea sînt sfaturile armurierilor). Poartă străvechiul paloș-Gonzaga, iar la brîu, două pistoale. În jurul său se află suita, Striggio alcătuiește din ea un grup pitoresc: odraslele Gonzaga, cei cîțiva Medici, Rossi. Bineînțeles, ordinul tacit sună ca domnii să pornească spre cetate doar după ce mercenarii vor fi curățat drumul. Nimeni nu poate pretinde de la stăpînul Mantuei să se bată de pe treapta vreunei scări, ca orice țaran. Sus, pe bastioane, la picioarele zidurilor, acolo unde lupta se dă corp la corp și nu se mai toarnă smoală fierbinte în capul asediatorilor și nu se răstoarnă scările: acolo e de lucru pentru nobilii domni.

Claudio are ochii ageri, vede departe. Poate că-i cunoaște pe maghiari mai bine decît oricare mantovez. Care sînt, unde se află oare prietenii săi de-aseară, dorobanțul cu dolman de piele, tînărul cu fluierul turcesc, ofițerul care vorbea latinește și care l-a întrebat dacă vine și a doua zi: „*Cras redibis?*“. Se află în primele rînduri. Nu-l mai așteaptă azi pe Monteverdi, tocmai pe dînsul, în tabăra lor. În pata albă a unghiului mort se ivesc deodată puncte brune. Dacă soldații izbutesc să străbată această porțiune — atît știe din arta asediului — ca s-ajungă sub zidul propriu-zis al cetății, au ieșit din raza de bătaie a tunurilor. Pata brună se lățește; în timp ce zboară cununi de smoală aprinsă, platoșele de piele și dolmanele se fac una cu pămîntul murdar,

mlăştinos, cu noroiul, cu stratul de praf al zidului sfărîmat. De pe dîmb, se desfăşoară priveliştea ciudată a acestui furnicar de oameni, care se tîrăşte în mîini cu minuscule scări. Poate că au şi agăţat cîrligele lor nevăzute în spărturile zidului cetăţii, fiindcă sînt tot mai multe şi tot mai sus le agaţă, se tîrăsc sus pe ele. De astă dată, chiar deasupra capetelor lor spulberă ziduri ghiuleaua prost ţintită a unui tun împărătesc, poate că i-a şi lovit pe vreunii dintre ei. Scările le înădădesc cap la cap, astfel se caţără sus, pe drumul plin de primejdii. Capul şi-l apără cu scutul, de stratul ce se năruie, o mîină le trebuie ca să se agaţe, arma o ţin în gură. Mai sar cîteva trepte, şi primul val se luptă acum sus, la picioarele dantelatelor cornişe scobite.

Nu e el singurul care urmăreşte episodul. Rossi ridică braţul, trompetişti suflă deodată în trompete. *Acum porneşte Tancred la cucerirea Ierusalimului.* Mantovezii înăntează în pas ritmat, potrivit regulilor meşteşugului lor, cară scări de asalt proaspăt dulgherite şi vopsite, sabia ofiţerilor indică direcţia. Pînă ajung la picioarele zidului, se poate vedea că numai prima coloană de asalt e în primejdie de moarte, a doua nu poate să pornească decît dacă are loc pentru a ataca. Trec oare minute sau ore întregi privind de acolo, de pe dîmb ? Unghiul mort se umple de sînge, de morţi şi răniţi ; ca şi cum ar fi jocul unor giganţi, apărătorii zmulg cu uriaşe cîrlige de fier scările de pe pereţi. Rama de lemn se desprinde şi îl trage în abis pe cel ce nu mai are de ce să se agaţe.

Petele sclipitoare ale turbanelor, străfulgerarea neconţinută a armelor mici şi iată cum pe cei bruni, pe dorobanţii de culoarea pămîntului, îi înlocuieşte şirul pestriţ, multicolor al mantovezilor, mai precis, mantovezii se adună în josul scărilor, iar mişcarea se încetineşte, în unele locuri se opreşte chiar : dantele, pene, nădragi, platoşe, mantii colorate acoperă treptele de jos ale scărilor. Nu se poate auzi, dar se vede că se cheamă unii pe alţii, cu strigăte înfierbîntate, cu gesturi violente, către marginea adăpostitoare a unghiului mort.

Cerul e străbătut deodată de o rachetă verde. În limbajul comandanţilor aceasta înseamnă încetarea atacului, trebuie întreruptă ascensiunea pe scări. Ce s-a întîmplat ? De ce s-a întrerupt asaltul ? Sau a fost vorba doar de un asalt simulat ? La ce s-o fi gîndit oare Mannsfeld, care conduce întreaga operaţiune ? Poate a fost doar atît : să-i obosească pe turci cu asaltul, să le dea o mostră despre puterea asediatorilor, să-i neliniştească, să le sfărîme fortificaţiile mai uşoare şi să-i determine ca Esztergomul să înceapă tratative cu trupele imperiale. Pe cei din tabără acţiunea i-a predispus la veselie : au reuşit să se apropie de bastioane, cu pierderi nu prea mari şi să-l neliniştească pe păgîn. Toată lumea consideră cît se poate de natural faptul că, la acest asalt simulat,

au fost trimiși în frunte dorobanții. Sînt doar oamenii pămîntului, cunosc ritualul războinic al turcilor, dacă pier, o moarte demnă pune capăt unor vieți pribegde de soldați.

Majorii calculează pierderile suferite, felcerii taie brațele și picioarele rupte, cîțiva turci au putut să fie smulși cu lațul de pe zidurile sfărîmate. Pe aceștia îi duc legați, spre a-i arăta, dintr-o tabără într-alta. Numai cîțiva mantovezi au ajuns întîmplător pe scările de asalt, semnalul de întoarcere a fost dat tocmai cînd le-ar fi venit lor rîndul. Se întorc în sunete de trompete și de tobe, în rînduri de luptă, unii au veșmintele rupte, cu chipul înnegrit de fum, se mai găsește și cîte un ușor rănit. Cei care au în pungă galbeni sau taleri rămîn în urmă; dorobanții își vînd ieftin prada turcească, totul e un simplu tîrg. Turcii mai înstăriți se vor putea răscumpăra, plătind de zece sau de douăzeci de ori prețul cu care au fost cumpărați. Astfel se înmulțește lagărul de prizonieri al ducelui Vincenzo. Dorobanții știu unde se primesc banii pentru marfa lor vie.

Claudio nu se poate urni de pe coastă, priveliștea, mișcarea sînt de neuitat: pe șes, la marginea orașului, un șir de căruțe, în soarele strălucitor scînteiază aurii tunurile, probabil căpitanul turc, care apără cetatea, îi scrie tocmai pașei de la Buda că *Esztergomul a respins și de astă dată asaltul*. Dintre păsările ce plutesc în înaltul cerului, care e oare porumbelul poștaş din cetate?

Ducele se întoarce în fruntea statului său major. Au ajuns pînă în marginea cetății, primejdie prea mare nu-i pîndește, deși s-au abătut în apropierea lor cîteva ghiulele. Dîrzenia lui eroică ține atîta timp, cît nu simte în obraz o durere puternică. E posibil ca emoția și pregătirile pentru atac să fi înăbușit durerea, acum însă, cînd tensiunea a cedat, simte că fața i se umflă și-l doare tot mai tare. Pînă să ajungă în cort, tîmplele îi zvîcnesc din cauza febrei. Medicul cunoaște această boală de campanie: ducele nu e primul care se plînge de tumefierea obrazului, de zvîcnituri în tîmple și de febră. Pregătește fiertura sub ochii lui Striggio, medicul trebuie să guste mai întîi el din ea, ca nu cumva să prepare otravă în loc de doctorie. Afară, pe coasta dîmbului, în dimineața răcoroasă, se zvîrcolesc în chinuri amare tot mai mulți soldați. Este și aceasta o boală de campanie, necunoscută în Italia, aceea pe care ungurii o numesc diaree nemțească, ceilalți îi spun simplu: de-zenterie. În cîteva zile, ea a contaminat și corturile mantoveze. Vestea că ducele e bolnav se răspîndește curînd. Striggio, secretarul, îl imploră să facă un efort și să se arate în fața cortului, spre a vedea cu toții că n-a fost doborît de febră. După dimineața agitată, tabăra se liniștește treptat, azi nu se mai fac servicii deosebite, s-a promis plata soldei și poate că se va împărți și ceva pradă de război.

Claudio se gîndește că vitejii Ierusalimului Eliberat n-au avut grija pîinii, a soldei, a furajului pentru cai. Cel puțin, despre așa ceva, Tasso nu pomeniște nicăieri. Pentru el însă e o grijă destul de mare cum să-și amenajeze proaspăta gospodărie, din ce are să-i restituie cămătarului cei cincizeci de scuzi, împrumutați peste banii trimiși de tatăl său. Dacă înălțimea sa ar captura pradă mare în cetate, din ea ar avea parte, poate, și maestrul de campanie. Deocamdată însă e slabă speranță de așa ceva, firava soldă abia ajunge, punga domnilor mantovezi e goală de pe acum. Trompetistul se oprește în fața corturilor și sună semnalul mesei de prînz. Asta înseamnă că ducele trece cu suita sa în cortul-sufagerie, unde așteaptă bucătarii. La intrarea lui Vincenzo, fiul medicului zărește consternat culoarea violacee în jurul nasului, buzele umflate, înfățișarea lui schimbată îngrozitor. A văzut în cîteva rînduri această boală în laboratorul de vraci al doctorului Baldassare. „Brîncă“, spunea tatăl său, uneori de din cale-afară de primejdioasă.

În timp ce valeții aduc farfuriile, Vincenzo scormonește plictisit mîncarea. La masă se poartă discuții aprinse, se dezbate pro și contra felului în care s-a desfășurat asaltul de azi, eșecul sau reușita lui, în orice caz cauzele lui. Sînt italieni; practică de secole arta construirii cetăților, a duelului, a asediului, fiecare are cîte o observație rîndu-nească la adresa imperialilor. Mannsfeld e babalîc, arhiducii sînt niște neputincioși, mercenarii imperiali nu fac două parale într-o încăierare serioasă, dorobanții sînt nedisciplinați, au fost puse în mișcare mari mase neomogene de oameni, colaborarea e minimă, tunurile de asalt sînt proaste.

Pămîntul, pe care se întinde încercuirea, e prădat și searbăd. Răfalele de vînt se succed, curentul de aer răzbată prin peretele dublu al cortului. Proasta dispoziție a ducelui se transmite și conților, baronilor, toți stau pleoștiți pe lavițele incomode. Conversația amuțește, pe buzele fiecăruia flutură întrebarea nerostită: cît mai durează asediul, pînă cînd își vor mai pierde vremea în jurul acestei nenorocite cetăți de stîncă de pe malul Dunării? Și dacă o vor cucerii? Ce are să se întîmple atunci? Se va frînge prin asta puterea păgînilor?

Ducele, chinuit de febră, își apleacă capul ce-i zvîcnește. Ochii lui umflați fixează furioși fundul farfuriei. Nu scoate un cuvînt, se vede că se luptă cu sine însuși, clocotește în lăuntrul său. În astfel de împrejurări, cel mai bun lucru e să fie lăsat în pace; un singur cuvînt, fie acela chiar amabilitatea unui curtean, îl poate întărîta la culme. Muzicanții se prezintă din nou cu manșetele lor de dantelă, cu gurile curate, așteptînd clipa cînd înălțimea sa va binevoi să le dea semnalul de începere a concertului de prînz. Dar Vincenzo țace, mîna lui rămîne inertă. Vecinul său, Rossi, vede că fața i se roșește, se

înfurie din ce în ce mai mult. Ducele privește spre tavanul cortului : ploaia șiroiește în mici torente murdare.

— Am hotărît. Ridicăm tabăra. M-am ținut de cuvînt. N-am fost lăsat să iau cu asalt cetatea. Ne întoarcem la Mantua !

Rossi sare în sus, la fel și unul dintre prinții Medici, ca și cum ar vrea să rețină mîna înălțimii sale. Dar ducele s-a ridicat și el în picioare, servitorii înțepenesc în slugarnica lor impersonalitate, aprozii au lăsat din mîna cînilor cu vin.

— Pentru acest război nu e nevoie de Mantua. Am aflat că la statul major al arhiducelui se afirmă că noi nu vrem să luptăm. Nu vor să ne lase să ne încăierăm cu turcii. În cetatea Vișegrad, pe care noi am cucerit-o, a fost instalată o garnizoană germană. Nici despre acest atac din zori nu ni s-a comunicat că e vorba doar de un asalt simulat. În afară de asta, pierdem din ce în ce mai mulți soldați din pricina a tot felul de molimi locale. Nici eu nu mă simt bine . . .

Contele Carlo îi dă a înțelege înălțimii sale de mai multe zile că visteria de campanie stă să se golească, soldații nu mai pot fi aprovizionați, zilele sînt din ce în ce mai răcoroase, turcii concentrează noi forțe. Vincenzo nu vroia să audă, atunci, de întoarcere. Acum, Rossi, trebuie să se prefacă surprins de hotărîrea neașteptată a stăpînului său.

Vestea se răspîndește prin toată tabăra : după o jumătate de oră o află și soldații din posturile de strajă. Cei care umblă fără rost, plictisiți, îngropînd întristați morții din acea zi, sub cerul străin, veșnic cenușiu, ploios, vîntos, înconjurați de primejdii necunoscute, se înviorază deodată, în tabăra mantoveză începe un dute-vino agitat, o forfotă nebună. În cursul nopții se ține un consiliu de război, la care participă și intenđenții, proprietarii șirurilor de căruțe, majurii. Febra ducelui cedează parcă, după fierturile înghițite, dar nu mănîncă încă; nici nu bea. Sînt tăiate cîteva vite de rezervă, soldații primesc mîncarea de parcă ar fi duminică. Lanțul străjilor e dublat, ca să nu poată trece nici o știre în tabăra imperială.

În sfîrșit, îl zărește pe Claudio. Nu i-a băgat în seamă pe muzicanți toată ziua.

— Cum merge compunerea *Te Deum*-ului ? N-am auzit nimic despre el de cîteva zile !

— Înălțimea ta, *Gloria* e gata, dar asta e doar o parte. E nevoie de cîteva săptămîni pentru elaborarea întregii mise.

— Ai s-o termini acasă. Sau pe drum, Claudio. Acum aș dori ca această zi lungă și urîtă să fie înfrumusețată prin muzică. Dacă voi adormi așcultiînd-o, nu face nimic, cel puțin voi avea vise frumoase. Veniți !

Capul său lunguiet se culcă ușor pe viola da gamba. Azi are chef să cînte la acest instrument, împreună cu ceilalți cinci muzicanți. Marinerii împarte, în tăcere, partiturile. Striggio, secretarul ducal, el însuși fiu de muzicant (tatăl său a imitat în vestitul său cîntec zarva spălătoarelor mantoveze, care se ceartă între ele) și are faima unui excelent *dilettante*, se așază între ei, dacă nu pentru altceva, măcar spre a întoarce foile partituri. Afară, sub neagra mantie a nopții, începe să se miște, parcă s-ar mișca din loc, tabăra mantoveză. Sute și sute de mîini scot țăruii, stîlpii de susținere ai corturilor, mîinile apucă, în loc de arme, unelte, zgomote necunoscute răscolesc liniștea nopții ploioase. Soldații asudă veseli, ofițerii aleargă în toate părțile, pocnind din cravașe, cavalerii își îmbracă veșmintele de drum, slugile le împachetează bagajele. Cine poate așterne însă un capăt de zdreanță pe pămîntul năclăit și se instalează în jurul cortului lui Vincenzo. Sînt piese pe care le cunosc, altele pe care nu le-au auzit încă. Încearcă să ghicească titlul, textul motetului, al villanellei, sau cum va începe madrigalul. Instrumentele amuțesc, cîntecul pe mai multe voci le ia locul. Apoi, pe cîteva minute, se face liniște deplină. Un singur instrument introduce o melodie evlavioasă. Corturile anexe ale ducelui au și fost demontate, ar trebui să înceapă acum și demontarea cancelariei. Dulgherii de campanie, cu șepci de piele, lucrează de zor, loviturile lor de secure bufnesc ritmic în întuneric. Răsună deodată, pe-aripi ușoare, apoi din ce în ce mai tare, atît cît sînt în stare cei șase cîntăreți, *Gloria* de la Vișegrad. Dulgherul își împinge șapca pe ceafă, lasă unealta din mînă, se apropie cîteva pași și privește în jur : mari domni stau tolăniți pe lavițe, pe mantii, pe paie, ascultă rezemați într-un cot, cu privirile duse departe. Un mercenar nici nu se sinchisește, ci continuă să despice scînduri ; camaradul său îl înghiontește, prinzîndu-l de mîini pe cel ce-și face de lucru cu parii de cort. *Gloria* răsună, răzbate din cort. Parcă ar mîngîia întreaga tabără mantoveză, comandantul, soldații și mormintele.

13

Doctorul îi arată Maddalenei scrisoarea lui Claudio.

— Dacă nu l-ar tenta viața de curte, ar putea trăi în pace, ca dirijor al vreunei catedrale. Dar vezi, cum scrie : „Trebuie să țin un anumit rang“, da, acest „*tener un certo rango*“, costă atît de mult. La curte, firește, nu poate apare cu coatele peticite. E obligat să-și țină

trăsură sau s-o închirieze. În casă îi trebuie servitor și servitoare ; adevărat însă că aceasta e și treaba familiei Cattaneo, dar și asta costă bani ; cînd e nevoie, e silit să angajeze ajutoare în orchestră. Iacă, din nou îi trebuie cincizeci de scuți.

— Cel puțin de s-ar alege ceva de capul lui, fiindcă e tot violist în orchestră . . .

— Cînd i s-a conferit, cu prilejul expediției, titlul de maestru de campanie, n-am zis nimic, să se ducă, n-are ce pierde dacă gustă ceva și din meseria armelor. I-au trebuit cizme, cal, arme. Am crezut cu toții că dacă are să rămînă vacant postul de dirijor la Mantua, nu-l va putea ocupa altul decît Claudio. Acum însă, după cum scrie, a murit bătrînul maestru Werth, dar ducele îl găsește încă prea tînăr pe Claudio pentru acest post. L-a numit pe Benedetto Pallavicino, știi, cel care a locuit aici, în piața San Abbondio, e tot un cremonez. Nici vorbă însă de faima pe care o are Claudio !

— La ce-i trebuie cei cincizeci de scuți ?

— Ducele s-a plictisit de Gerusalemme Liberata. Acum se pregătește să călătorească în Flandra. Își ia cu el și muzicanții cei mai buni. Nu de platoșe e nevoie, ci de-o haină nouă de catifea, de dantele, de mantie de tafta. Așa e : *trebuie ținut un anumit rang* ! În astfel de cazuri, noroc că mai ajută bătrînul, cincizeci de scuți sînt încă bani mulți . . .

La poartă răsună clinchetul clopoțelului, apoi glasul servitoarei anunță :

— Messer Germelli e pe cale de-aș da sufletul. Înainte de venirea preotului, sînteți rugat, padrone, să-l vizitați.

Se ridică, își ia bastonul, trusa cu doctorii, și, puțin adus de spate, dă să iasă, dar se oprește în prag.

— Atîta timp cît mă mai cheamă și mai au încredere în mine, îl pot ajuta pe Claudio.

În casa Germelli a și fost chemat zidarul, care, în cursul nopții, va desface porțița morților. Doctorul îl alungă pe felcerul venit să ia sînge și, ca discipol fidel al marelui Vesalius, începe trînta cu moartea.

Ajunge acasă în zori. Servitorul casei Germelli îi luminează calea cu lampa. Doamna Maddalena a veghiat multe nopți asemănătoare. Îl așteaptă cu așternutul încălzit, cu o cină întăritoare, dimineața e liniște, ca doctorul să poată cîștiga ceva din somnul pierdut. Cînd sosește, femeia își privește tăcută, întrebătoare soțul.

— Are să scape. Lipitorile sînt oricum mai bune decît tăierea venei. Cît sînt de proști, închipuindu-și că mica vietate vindecă prin ceea ce sugă, cînd colo elixirul adevărat e ceea ce injectează în bolnav ! Mai am din ele o oală. Sug mai vîrtos, sînt ungurești. Claudio l-a pus pe

servitorul lui să le strângă din lunca Dunării. La noi, cel mult pe cursul superior al râului Po pot fi găsite, primăvara. Vesalius spunea odată : „Ceea ce lipitoarea injectează în corp, nu lasă sîngele să se coaguleze“. Am ajuns la Germelli în ultimul minut. Ne-am luptat ; vieteata asta mică și neagră a izgonit în această noapte moartea. Germelli îi poate mulțumi lui Claudio că a scăpat cu viață, iar eu tot lui îi datorez galbenii cîștigați... Se cade, Maddalena, să-i trimit fiului meu acești bani.

Așază pe masă cinci frumoase monede de cîte o jumătate de du-cat. Ochii îi sclipesc, de lacrimi și de oboseală. Femeia își îmbrățișează soțul adus de spate.

La Spa, în localitatea balneară vestită în toată Europa, îl așteptau pe duce negustorii de pietre scumpe, șlefuitorii de diamante. La aceste minunate izvoare, după obiceiul epocii, viața de curte mai puțin severă, mai lejeră atrăgea pe vlăstarii princiari, pe cardinali, pe artiști ; în jurul lor se iveau aventurieri, cămătari, doctorii magiei negre, femei frumoase și, „pe malurile curatelor ape curgătoare“, se înfiripau din belșug atît aventuri amoroase, cît și suspecte acțiuni politice sau înăl-țătoare discuții filozofice. Se închegeasé acolo prima formă de viață balneară europeană : domnii mari își vindecau cu nămol, cu băi în vane și cu masaje, miile de boli : artrite, podagră, morbul franțuzesc. Seara, în sălile largi zornăiau zarurile de fildeș, iar cărțile de joc, artistic colorate, pocneau pe tăbliile meselor. Averi întregi treceau pe mîini străine și, în astfel de cazuri, cămătarii avizi, aflați mereu la îndemînă, făceau afaceri mănoase.

La Spa, mantovezii iubeau, trîndăveau și jucau cărți. Muzica era doar o fărîmătură, pe care o împrăștiu după cîte un ospăț mai copios. Claudio hoinărea cît era ziua de mare pe străzile orășelului, de altfel plecticos și dezolant. Era nevoit să-și împartă sălașul cu muzicanții săi, nu avea nici un titlu distinct, era și el tot unul dintre violiștii du-celui. Numai în ochii celorlați muzicanți avea rang : îl considerau cu toții adevăratul lor maestru.

Era o după-amiază plumburie. La reședința ducală, li se făcuse tuturor lehamite de ploaia din Spa ; înălțimea sa, cînd nu se pregătea tocmai de vreo partidă de cărți, rezolva fără chef actele aduse și căsca fără întrerupere. Intr-o astfel de atmosferă călduță, care taie cheful oricui, ciocăni la ușă un eminent om al bisericii, Jacques David du Perron, episcopul din Evreux, excelentul compozitor francez. Pentru

duce, el nu era un necunoscut, căci purtase mai de mult corespondență cu *Cocoșatul*. Acest eminent umanist francez, prieten al lui Ronsard și Baif, venit la Spa să-și vindece bila trîndavă, auzise că se află acolo unul dintre cei mai însemnați mecenai ai Italiei, și acum, iată-l : bate la ușa sălașului mantovez, spre a-i face o vizită alteței sale, care se distra incognito.

Vincenzo se înflăcăra deodată. Episcopul, a cărui înaltă funcție bisericască n-o trăda decît o îngustă bentiță liliachie, îmbrăcîndu-se la fel cu întreaga „*noblesse de robe*”¹ franceză luase cu sine trei muzicanți de-ai săi, care așteptau în antecameră, dar Perron îi șopti duceleui că, dacă îi face cumva plăcere, ei sînt gata să improvizeze un mic concert de muzică franceză.

— Claudio ? Unde-i Claudio ?

Fu adus aproape pe sus, din neîncăpătorul apartament al muzicanților. Peste cîteva minute, cei doi maestri stăteau față în față. Convorbirea lor decurse într-un mod destul de anevoios, dar se înțelesesă totuși cumva, în franceza cu accent italian a unuia și italiana cu accent franțuzesc a celuilalt. Monteverdi știa că, în curînd, va putea să audă ceva din ceea ce produsese Gallia și Flandra de la maestrul Lassus încoace.

— Iscodim și noi, iubite maestre, secretul anticilor, poate însă că nu atît de savant, cufundîndu-ne în Platon și Boetius, ca florentinii demni de toată stima. Noi, o spun deschis, ne-am apucat de lucru și aplicăm muzicii noastre expresia „*mesurée à l'antique*”², fiindcă în acest fel o deosebim mai bine de polifonie, stîrnim față de ea interesul minților cultivate și ne delectăm și noi într-însa. Ah, ce joc încîntător să urmărești silabele negre și pe cele albe, să afli sunetul corespunzător anapestului și felul cum poate fi mai bine exprimat dactilul . . .

— Toate acestea prin sunete ? Cu îngăduința eminenței voastre, acesta nu e decît un joc.

— Joc ? Pe limba dumitale i-aș spune *scherzi musicali*³.
Monteverdi zîmbi.

— Frumos titlu, eminență. Glume muzicale ? Dacă mi-o îngăduiți, am să-l folosesc eu însumi. Ard de nerăbdare să le aud. Cer permisiunea de a întreba : ce anume vor cînta ? Madrigaluri ?

— Noi le spunem *vaudeville* și *airs de cour* ; ele tălmăcesc fel și fel de sentimente, în primul rînd, firește, pe cele mai puternice, ca teama sau supărarea. Muzica noastră de dans sporește și ea neînterupt, fiind-

¹ „Noblețea de sutană” (în l. franceză, n. red.).

² „În ritm antic” (în l. franceză, n. red.).

³ Glume muzicale (în l. italiană, n. red.).

că atât curtea, cât și numeroșii prinți și pairi solicită tot mai multe *ballets de cour*¹.

Observă pe chipul lui Vincenzo nerăbdarea ; discuția măestrilor îi amintea de disputele alchimiștilor și ale cititorilor în stele, uneori numai inițiații pot să ridice vâlul fermecat. E dreptul unui *dilettante* să deducă din operă teoria.

Erau patru cîntăreți, fiecare cu instrumentul său. Primul lor cîntec fu de-a dreptul surprinzător : vocea superioară o cîntă, cu acompaniament de lăută, un *singur* cîntăreț, cel cu cea mai frumoasă voce, ceilalți trei o preluară, alcătuiind un fel de cor. Dar prima strofă o recită doar acel *singur* cîntăreț, accentuînd silabele în această limbă deosebit de muzicală, care ondulează ușor, aproape nesimțit, în belșugul sunetelor nazale. Sunete pline, un stil monodic împeștriat cu lungi melisme, vădește respectul pentru contrapunct. Poate că muzica e săracă în armonie, dar e cu atât mai liberă în ritmurile ei.

Muzica aceasta străină nu semăna cu nimic din ceea ce auzise vreodată Italia. Erau versuri și strofe antice, scandate, și totuși ele vădeau o ușoară bravură franțuzească, simplitatea construcției era compensată prin interpretarea măiastră, colorată, jucăuș avîntată : muzicanții trăiau, se jucau, glumeau, nu-i impresiona de fel faptul că își prezentau arta în fața unui mare senior. Insuși această mimică era un fel de pantomimă vicleană străină, care îmbrățișează într-un mod fericit cuvîntul și melodia.

Monteverdi îl urmărea pe duce : alăturîndu-și degetul mare de celelalte degete, Vincenzo scanda de zor, ca pe vremea adolescenței, cînd număra distihii în orele plicticoase. Se desfăta de dulcea limbă franțuzească, fredona melodia, rostind cu oarecare greutate cuvintele galice. Cînd încetă muzica și episcopul de Evreux făcu semn muzicanților să se lase într-un genunchi în fața înălțimii sale și să primească, cu sărutări de mină, fiecare cite un galben, ochii lui de mecenat luciră către Claudio.

— Dacă într-adevăr aceasta era muzica antică, atunci cei din vechime au știut să îmbine minunat poezia, melodia și ritmul. O găsesc însă puțin cam monotonă. E oarecum monoton acest text-prozodie. Ce părere ai, *Messer Claudio* ?

— Înălțimea ta, muzica asta e bună pentru francezi. Limba lor e și ea potrivită pentru așa ceva. Eu nu cred că această „*musique mesurée*” s-ar putea contopi cu versificația noastră italiană . . . Ușurința lor, Înălțimea Voastră, e ceea ce admir mai mult. La ei, muzica pare să fie într-adevăr doar o joacă, așa cum spunea și domnul episcop : *scherzi musicali* !

¹ Balete de curte (în l. franceză, n. red.)

Seara, în sălașul său, așterne cîteva rînduri ca postscriptum după scrisoarea adresată fratelui său mai mic, Giulio Cesare. „Află că am auzit pentru prima oară adevărată muzică franceză, pe care am văzut-o tipărită acum trei sau patru ani, sub formă de motete și madrigaluri, dar au fost printre ele chiar canzonete și arii. Cred că la întoarcerea noastră acasă, voi fi primul care voi aduce în Italia aceste glume muzicale și voi încerca să le sădesc în terenul nostru, cu ajutorul limbii latine sau măcar a limbii noastre vulgare. Și, dacă voi reuși, Giulio Cesare, titlul lor va fi : *Scherzi Musicali* . . .”

Se lumina tîrziu de ziuă și muzicanții trebuia să aștepte mereu pînă se termina, în zori, partidele de cărți. Norocul surîdea arareori înălțimii sale, ducele Vincenzo, iar Striggio și Chieppio, care împărțeau cu ducele grijiile călătoriei, tratau dimineți întregi cu cămătarii, nu o dată fără rezultat. Cînd banii din vistieria ducală începură să se împutineze în mod tragic, hotărîră că nu se mai poate pierde nici măcar o zi la Spa, și că trebuia pornit fără întîrziere la Antwerpen, unde îl așteaptă pe ducele mantovez perechea regentă.

Secretarul plecă înainte. În capitala Flandrei, căută găzduire pentru cîteva zile, trată cu magistratura și curtea regentă amănuntele primirii, tatonînd între timp, cu prudență, comercianții de pietre prețioase, interesîndu-se cam cît ar da pentru cîte o piesă rară din colecția de mărgel, smaragde și diamante a familiei Gonzaga. Mărgelilor le merse-se mai de mult vestea, fiindcă cinci generații de colecționari Gonzaga adunaseră aceste comori de o strălucire pală. Ducele era dispus să se despartă de o mare parte a colecției, dacă i se oferea aici un preț mai bun decît acasă, în Italia.

Antwerpen era un oraș plin de răni. Abia se restabilise după groaznica pustiire, pe care o săvîrșise, doar cu cîtiva ani în urmă, asediul spaniol. Bastioanele se mai înălțau sfărîmate spre cer, urmele făcliilor incendioatoare ale mercenarilor se vedeau încă pretutindeni, pînă și pe străzile din inima orașului. Dar, treptat, viața acestei importante așezări începuse să pulseze și mai vioi decît înainte, și pentru magistratura locală vizita princiară era încă un motiv de încredere. Faima lui Vincenzo ajunsese, desigur, și aici ; ducele, care se scălda în strălucirea faimei unui mecenat, era așteptat cu nerăbdare de maeștrii celor șapte arte libere. Fiecare voia să tragă spuza pe turta lui, și consiliul orășenesc făcu totul ca să rețină, într-o măsură cît mai mare atenția înălțimii sale mantoveze asupra comorilor de vînzare ale Antwerpenu-lui. Magistratura cunoștea titlul tradițional al domnitorului Mantuei : mecenat al pictorilor. Comercianții de obiecte de artă flamanzi colportau,

de altfel, adevărate legende despre comorile de artă ale Reggiei. Hotărîseră să-l conducă pe duce la cel mai mare și mai elegant atelier de pictură din Antwerpen, care își trăgea strălucirea de la maestrul său, nobilul *Otho van Veen*, stăpîn ereditar al Hogeveenului. Anturajul ales, manierele nobile și arta aristocrată a pictorului de curte vor fi, fără doar și poate, pe placul ducelui.

Totul se desfășură într-adevăr cum se cuvine unei vizite între suverani. Maestrul Venius tapetă intrarea atelierului său cu emblemele celor patru domenii ale sale, alternînd între ele cele mai frumoase carpete. Ieși îmbrăcat în veșminte de nobil, la șold cu sabia de gală, spre a-l întîmpina pe duce, care sosi la palat în caleașca sa de paradă, în mijlocul unor ovații nu prea întîlnite la flamanzi, în mod obișnuit mai reținuți la fire. Înainte ca altețea sa să coboare din caleașcă, fu întins un covor de purpură pînă la poarta boltită. Blondul duce păși zîmbind, fluturîndu-și mîna, pînă la sala de intrare. Pictorul purta la pălărie o pană uriașă, care, după cerințele etichetei spaniole, mătura podeaua. El își îndoi ușor genunchiul, chipul îi era scaldat în zîmbet. În urma lui se înșirau, alcătuiind un grup pitoresc, discipolii, ucenicii, servitorii săi, îmbrăcați toți în veșminte de gală.

În atelierul semănînd cu o galerie, atîrnau icoane imense, amestecate cu portrete de nobili spanioli în veșminte negre. Aceste chipuri cu barbișoane ascuțite, mustați răsucite, trăiau de fapt doar prin ochii lor ; în privirile lor strălucea evlavie ce asalta cerurile, dar și severul ritual al existenței pămîntene.

Maestrul arată cu mîna spre tablourile sale. Rostește un nume : „Al nouălea duce din Infantado, Înălțimea Voastră“, apoi : „excelența sa priorul din Crato“. Cuvintele îi amuțesc pe buze, privind la acest mecenă înmăscut, care e cuprins de ciudata vrajă a lumii pictate. Aici, Vincenzo nu se preface. Se destinde de îndată ce pătrunde în atmosfera atelierului. Se oprește în fața unei compoziții, reprezentînd sfinți uriași, cu privirile pierdute, martiri decenti, panorama cerească vibrînd în lumina mîntuirii. Ici-colo îi atrase însă atenția și cîte un fragment de natură moartă, realismul cîtorva figuri episodice, din carne și sînge, ochi surizători, un cățeluș grațios, puttoni sau îngeri zugrăviți în chip de copii. Ochii lui Vincenzo erau exersați, privind comorile de artă cele mai însemnate ale Italiei. Trăise din copilărie în Reggia, alături de frescele cronicii de familie ale lui Mantegna din Camera degli Sposi. În spatele uriașelor pînze și al alegoriilor bombastice ale maestrului Venius, simțise răbufnirile lirice ale pictorului, acomodat gustului epocii, alintat, poate însă nu pe deplin mulțumit de el însuși.

— Dincolo sînt doar tablourile și schițele discipolilor mei, Alteță, nu cred să fie demne de vreo atenție.

Vincenzo zîmbește, și, cu mîna pe clanța lucrată cu măiestrie, gîndește : un adevărat colecționar de artă nu scapă nici un prilej de a-și cizela gustul cu ajutorul operelor unor mărunți maestri necunoscuți. De altfel, se simte bine în această casă, îi place mirosul de tempera și de vopsea, se contopește ca un artist cu acest mare unison al culorilor.

Încăperea de alături nu mai e atît de luxos amenajată ca sala de gală a lui Otho Veen. În dreptul ferestrei, camera are o cornișă. În curbura ei se află cîteva tablouri. Unul dintre ele reprezintă o femeie mai în vîrstă, surizătoare, cu nasul ascuțit, cu o bonetă de culoare închisă, în veșmintele negre ale orășencelor. Celălalt tablou, care primește tocmai ceva lumină de la palida rază de soare strecurată prin geamul de sticlă prins în cadru de plumb, redă chipul unui tînăr. Pe cap are o pălărie de catifea, cam de femeie, trasă adînc pe ochi, cu patru degete își prinde grațios haina, un simplu veșmînt negru, pe care îl separă un guler îngust, lipsit de podoabă, de chipul ce se desprinde din umbra lui. Chipul ? Are o privire puțin visătoare, cu toate astea conștientă de sine ; e chipul unui tînăr, căruia îi place să mediteze. Ochii, pe jumătate închiși, inteligent scrutători, privesc aproape bănuitori arătările lumii din jur.

Se oprește surprins în fața tablourilor. Privește în urma sa : a rămas la oarecare distanță, singur Striggio și Monteverdi se află în spatele lui. Ceilalți gustă din vinul domnului Veen servit în niște cupe minunate.

— Acest tablou e o capodoperă, Claudio !

Ochii lui Vincenzo sclipesc ; a uitat că e principele Mantuei, e vrăjit de frumusețea pînzei. Se dă înapoi, îi prinde de braț pe cei doi însoțitori ai săi și astfel, de la o distanță de cîțiva pași, arată linia fină a feței, armonia blindă a întregii compoziții, apoi se apropie, cercetează tehnica penelului, suprapunerea culorilor, semnele materiale ale meșteșugului. Murmură încet, în dialectul mantovez :

— Tabloul acesta valorează mai mult decît tot restul . . .

Tocmai îi ajunge din urmă gazda, scuizîndu-se că în sala vecină domnul Chieppio s-a interesat de prețuri. Prinde privirea ducelui :

— . . . da, Înălțimea Voastră, e lucrarea primului meu discipol. E o mare cîinste pentru amîndoi, că ați remarcat-o. E un tînăr eminent, se numește Pietro Paolo Rubens, e un cetățean onorabil al orașului. N-are încă douăzeci de ani, dar de pe acum e membru al breslei nobile a Sfîntului Luca. Se află aici și dînsul, poate că Înălțimea Voastră i-ar primi omagiile . . .

Să fie oare un autoportret ? Dacă da, oglinda n-a redat cu exactitate trăsăturile tînărului. Poate că la această vîrstă chipul se schimbă. Blindetea neliniștită și totuși meditativă a privirii, gama sentimentelor ce străbat cu iuteală chipul și, la toate acestea, grația mișcărilor acestei

siluete zvelte, dau o impresie neobișnuită la un astfel de tânăr, care n-a fost crescut la curte. Ținându-și bereta în mână, îndoiaie zîmbind un genunchi, și apoi se ridică cu siguranța unui adevărat personaj de rang. Vincenzo i se adresează în franceză, rostind cu dificultate cuvintele, și aude surprins că primul discipol îi răspunde într-o italiană curată. Vincenzo respectă într-atît eticheta, încît în prezența maestrului se ferește să-l evidențieze pe discipol printr-o convorbire prea lungă. Îi adresează doar cîteva cuvinte amabile, care nu spun nimic, dar cînd maestrul Veen se grăbește pînă la masă spre a-i oferi înălțimii sale cupa de onoare, îi spune repede, în cuvinte mantoveze : messer Pietro Paolo, să treci mîine, spre prînz, la reședința noastră !

Inclină zîmbind capul, ca unul care îl eliberează binevoitor, și așa, într-o doară, distrat, îl întreabă pe maestru :

— Cine-i acest băiat ? E nobil ?

Maestrul se înclină spre duce, cu dezinvoltura unui curtean, șoptindu-i la ureche, așa cum face un om de lume, bîrfa care circulă în Antwerpen :

— Băiatul e fiul unui anume *Johannes Rubens*, fost mare jurist al Flandrei, care a pătimit însă ani mulți de temniță, fiindcă întreținuse relații de dragoste nelegiuite cu o persoană princiară. În afara sacrelor noastre prescripții, îl mai despărțea de ea și originea sa umilă. Ducesa Anna de Saxa ! Fratele ei, contele de Nassau, l-a închis în cetatea sa. A ieșit tîrziu de acolo și n-a mai trăit mult după aceea . . .

Pasiunile principilor constituie o temă picantă și agreată la curțile italiene. Vincenzo a auzit parcă și el cîte ceva despre patima frumoasei Anna de Saxa pentru consilierul său juridic. Îl mai privește o dată pe tînărul îmbrăcat în negru, care se pierde în vîlmășagul suitei. În timp ce trec mai departe, îi spune aproape în șoaptă lui Monteverdi :

— L-aș primi cu plăcere la Mantua pe tînărul ăsta . . .

Caleașca ducelui trece pe lîngă o piațetă strînsă între case. La un colț al ei se îmbulzește o mare mulțime de oameni, partea deschisă a fost barată cu un cordon de frînghii. La capătul ce se îngustează al pieții dreptunghiulare se înalță o platformă, ca o scenă : poate că spectacolul teatral se desfășoară aici de mai multe ceasuri. Firește, sînt actori spanioli, o trupă ambulantă călătorind în baza dreptului seniorial și purtîndu-i peste tot pe cei cîțiva muzicanți ai săi. Aceștia așteaptă lîngă scenă, cu pălării pe care se clatină pene bogate. Alteța Sa face semn și caleașca se oprește. De la fereastră se poate vedea tot ce se petrece, fără să te mai amesteci în mulțime.

La Antwerpen, dintr-o sută de oameni unul singur știe spaniola. Orașul e însă plin de străini, care s-au stabilit aici, tot felul de percep-tori, oameni ai regenței, spanioli trăind pe spinarea orașului. Acestor gură-cască, patria mamă le trimite marea bucurie grozavă a unor tragedii romantice și sîngeroase.

Spectacolul capei și a spadei se desfășoară ziua ; el ține cinci sau șase ore, cu unele pauze, rezervate jocului saltimbancilor și al muzicanților de ocazie. Vincenzo, care cunoaște limba Castiliei, încearcă să urmărească mendrele piesei : copil schimbat, bastard princiar, castelană eliberată din turn, vendetta, conspirație, o nemaipomenită iubire eternă, porți de mănăstire ce se deschid ca prin farmec, acestea sînt temele jocului. Și, iată, mulțimea, de altfel neatentă, încremenește deodată : personajul principal s-a oprit în mijlocul scenei și începe marea tiradă de final a actului, care constituie culmea oricărei drame spaniole. Actorul începe lent monologul uriaș, de cîteva sute de versuri, apoi îl continuă într-un ritm tot mai febril ; dacă izbutește să parcurgă fără greșală și fără să se bîlbîie fluviul acesta de versuri, lipsite în bună parte de sens, dar scăpărătoare, în tensiunea unui straniu paroxism, specific spaniol, actor și public se contopesc într-un singur uragan de aplauze.

După ce ovațiile se sting, apare pe scenă un bărbat în vîrstă, cu barbă lungă, care începe un lung recitativ moralizator. La un semn nevăzut, muzicanții urcă pe scenă și prind să acompanieze din instrumentele lor cu coarde monologul, întîi ușor, apoi cu o dinamică din ce în ce mai puternică. Histrionul cu barbă căruntă, dar cu glasul tînesc, continuă, de la strofa a doua, să cînte textul, cu o frumoasă voce de bariton.

Vincenzo privește entuziasmat, din fereastra caleștii, spectacolul spaniol pe care nu l-a văzut niciodată. Il caută din ochi pe Claudio, care stă chircit pe o strapontină, cu picioarele-i lungi trase sub dînsul.

— De ce scrii, *messere*, numai madrigaluri și motete cucernice ? Ce-ar fi să punem și noi în scenă o comedie... nu numai cu simple cuvinte... cu actori buni, cu cîntăreți și mai buni. Totul s-ar schimba la Reggia ; ce sărbătoare strălucită ar fi aceea ! Gîndește-te la asta, Claudio ! Dacă uit eu, dumneata să nu uiți !

Face semn, și convoiul de calești pornește spre reședința princiară.

Pietro Paolo Rubens așteaptă în anticamera prințului. Înălțimea sa e în toane bune. Tratatивele lui Chieppio cu stăpîinii băncii portughezo-evreești de Costa se desfășoară sub auspicii optime ; sînt șanse ca princiară colecție de perle să fie vîndută toată deodată. Desigur, ele nu sînt cele mai frumoase piese ale faimoasei colecții, dar ajung totuși ca

ducele Vincenzo să-și poată continua fără griji spectacolul princiar al ospetiei sale în Flandra.

Ca omul care urmărește distrat pe cel căruia i-a adresat cîteva întrebări condescendente, astfel ascultă Vincenzo cuvintele pictorului de douăzeci de ani, membru al breslei sale. În timp ce acesta vorbește, îl cîntărește: complimentele le rostește cu grație, se străduiește să exprime în italiană, cu întorsături frumoase de frază, iar dacă trece la franceză, folosește un limbaj de curte. Vincenzo îl privește întrebător:

— Unde ai învățat limba Italiei, *messere* ?

— În Flandra. Am hotărît ca Italia să fie viitoarea mea patrie.

— Vorbești și alte limbi ?

— În afara latinei și a limbii mele materne, vorbesc engleza, spaniola și germana, Alteță.

— *Messere*, ești foarte tînăr. Cum ai reușit să faci atîtea și să-ți pictezi și tablourile ?

— Înălțimea voastră, nu-mi ajunge penelul cu care lucrez. Vă mărturisesc că mă interesează foarte mult lumea, preocupările țărilor și ale oamenilor.

— Spuneai că ți-ai alege cu plăcere Italia drept noua dumitale patrie. De ce vrei să părăsești Antwerpenul, unde ești apreciat de pe acum ?

— Aici cele mai multe zile ale anului sînt cenușii. În ateliere lucrăm de obicei la lumina lămpii. Maestrului Tizian i-a fost mai ușor. Veneția este, desigur, mereu însorită . . .

— Veneția ? Acolo pictorii străini nu se bucură de o primire prea bună. Republica Sfîntului Marcu e zgîrcită de cîte ori are de-a face cu alți artiști decît cei din oraș. Dacă vii în Italia, te sfătuiesc să treci pe acolo doar ca vizitator. Mantua noastră nu e departe de Veneția. Să nu vii însă cu mîinile goale. Să iei cu dumneata și cîteva tablouri. Pentru dumneata, Pietro Paolo Rubens, curtea mea e deschisă începînd chiar de azi.

14

Camerata florentină ținu din nou o ședință. Se întruniră, în împodobita locuință a domnului Jacopo Corsi, cam aceleași persoane, care, cu un deceniu în urmă înființaseră savanta societate. Doar Vincenzo Galilei, ale cărui vestite *Dialoguri* inițiaseră de fapt mișcarea, se mutase între timp în lumea veșnică. Ceilalți erau încă aproape aceeași : Peri,

devenit compozitor al Curtii ; Caccini, muzicant renumit în toată Italia ; Rinuccini, poetul preferat al Marelui Duce, și Marco da Galiano, compozitorul. Ședeau toți în jurul mesei frumos sculptate, împreună cu câțiva *dilettante* și mecenaiți avuți.

Erau convinși cu toții că luptă pentru o cauză dreaptă. Declaraseră război contrapunctului, acestei forme muzicale învechite, care lasă compoziția originală la discreția oricărui cantor, a tuturor cembaliștilor. Dacă încape pe mâini nepricepute, lucrarea se transformă într-un ghiveci de înfloritură și ornamente capricioase. De text, bineînțeles, nimeni nu mai are grijă : interpreții sînt furați de duhul improvizației. Într-adevăr, textul suferă din pricină că basul e declarat drept temelie a cîntecului. Numai cei inițiați pot citi acordurile cu ajutorul unor semne secrete și, oricît de frumos ar fi ceea ce a conceput autorul, cînd lucrarea se interpretează, se împotmolește în mlaștina tradițiilor plicticoase.

De aceea : moarte contrapunctului, care contrazice clasică Epocă de aur ; cum ar putea fi redate schimbările dramatice ale soartei umane, în puritatea ei primară, printr-un astfel de limbaj muzical învechit ? Dar cum a fost oare și cum trebuie să fie azi Sfînta Muzică ? Să-l răsfoim așadar pe Platon, să căutăm cele scrise de marele Boetius în cărțile sale *De institutione musica* ? Nu putem omite nici referirile unor autori ca Ptolemeu sau chiar Plutarh. Da, toți aceștia demonstrează în unanimitate că izvorul original al muzicii pure este *monodia*. Ea trebuie trezită la o nouă viață, din moartea-i aparentă de un mileniu și jumătate. Acest stil, care s-a detașat mai hotărît de pasiunile ce animau Olimpul în vremea marilor tragedii, afirmînd acest recitativ cînt-vorbire, în care fiecare frază își avea propriul său patos. Dacă se caută sursa inițială a acestui „stil de reprezentare“, vom da peste elementele dramei muzicale antice.

Ședințele Cameratei începeau și la palatul Corsi prin discutarea teoriilor mai ample, cît și a studiilor elaborate.

Priviră plini de curiozitate la Jacopo Peri, cu părul lung și cu chipul spiritualizat, care pregătise pentru ziua de azi tratatul despre *noua modalitate a artei muzicale*.

„Înainte de a prezenta în fața acestei înalte adunări lucrarea muzicală compusă de mine, aș dori să arăt ce anume m-a determinat s-o scriu și să-i aflu o nouă orientare. Este vorba, fără îndoială, de o poezie dramatică, dorim însă ca, prin cîntec, să dăm un înțeles și mai deplin celor spuse prin cuvinte de actori ; astfel, după părerea mea, nu mai poate constitui un secret faptul că înaintașii noștri din epoca clasică — care, potrivit părerilor multora, prezentau pe scenă tragedii în întregime cîntate — au ajuns să posede o armonie, care le-a ridicat

creația deasupra vorbirii obișnuite, ca să coboare apoi pe țărîmul melodiei și să alcătuiască astfel o formă corespunzătoare între cîntec și vorbire.

*A trebuit să părăsesc formele obișnuite pînă acum ale cîntecului, spre a putea să găsesc calea pe care să dau de modul de prezentare, astăzi pierdut, al vechii poezii. Mi-am alcătuit astfel părerea că acel cîntec, pe care cei din vechime l-au numit *d i a s t e m a t i c*, trebuie să fi curs cu măsură . . . aș spune moderat, între sunetele lente și cele repezi. N-aș îndrăzni să afirm că, prin asta, am și găsit felul cum recitau textul cei din vechime, dar aceasta e totuși singura modalitate ca muzica noastră să se adapteze textelor. O confirmă și practica. Aceasta e și părerea Vittoriei Archilei, Euterpe a epocii noastre, cea mai mare cîntăreață a Italiei, care a binevoit să-mi cînte compozițiile. Da, divină Vittoria nu numai că mi-a împodobit muzică cu acele fiorituri, care dau un farmec neîntrecut artei sale, ci a și pătruns frumusețea modalității noastre de a cînta, i-a înțeles forța, dar și îndrăzneala, precum și dezinvolтура ei : farmecul vocii sale a dezvăluit tot ceea ce nu poate fi concretizat în cuvinte sau în partituri . . .“*

Se uitară unul la altul. Cunoșteau atracția secretă a lui Jacopo Peri față de cîntăreața care trăia la Roma, nu era însă secret pentru nimeni nici faptul că, pentru apropiata serbare de cununie a Marelui Duce, maestrul Peri primise însărcinări de la Curte.

Domnul Corsi rosti cuvinte de mulțumire, exprimîndu-și speranța că lucrarea în pregătire va fi demnă de această societate prietenească și, cu asta, dădu cuvîntul lui Giulio Caccini, oponentul lui Peri.

— Prieteni, spuse Caccini, am avut intenția ca, într-un tratat mai voluminos, să lămuresc felul cum îmi închipui eu forma cea mai potrivită a artei muzicale, acea modalitate nouă, care, ca să folosească cuvintele amicului meu Peri, a cîștigat și simpatia Vittoriei Archilei, renumită în toată lumea. Eu am considerat că voi sluji mai bine scopul nostru, tipărind nu teoria ci editînd compozițiile. Da, cîntecele, cîte ceva din rezultatele muncii mele de un deceniu și jumătate. Sînt simple melodii, care n-au alt scop, decît pe acela de a urmări și de a imita, cu artă, sentimentele cuprinse în cuvinte și, în același timp, să slujească cu sensibilitate arta dulcelui cîntec.

Mărturisesc că, în nobila slujbă a Cameratei, am avut prilejul de a învăța într-un an sau doi mai mult decît în timpul deceniilor petrecute în respectarea contrapunctului. Am înțeles că încă filozofii antici ne învață să nu ascundem prin muzică înțelesul cuvintelor, să nu lăsăm să piară versul prin cuvinte alungite sau scurtate fără rost, numai spre a le putea adapta contrapunctului. Asta este, desigur, o caznă a muzelor, dacă e adevărat ceea ce susține Platon, și anume că muzica nu e alt-

ceva decît text şi ritm, şi că sunetul are rol de a pătrunde sensul şi de-al înfrumuseţa, dar cu totul altfel de cum a încercat s-o facă, fără nici un rezultat, contrapunctul, în muzica noastră de azi. Lucrurile se prezintă astfel îndeosebi în cazul cîntecelor acompaniate de instrumente cu coarde, cînd multe din strofe nu se mai înţeleg cîtuşi de puţin, fie că e vorba de silabe lungi sau de silabe scurte, oricît s-ar entuziasma mulţimea pentru cîntăreţii ei preferaţi.

M-am străduit să pun în practică concepţia enunţată, atît în cazul madrigalurilor, cît şi în cazul motetelor, am căutat pe coarde sunetele care corespund cel mai bine sentimentelor întruchipate în cuvinte şi, pe lîngă asta, ne fac să simţim cu cea mai mare claritate esenţa graţiei divine. Dar, prieteni, dacă-i ascultăm pe cîntăreţii noştri de azi, vom constata că ei nu fac altceva decît să ţipe fără rost, să se complacă în triluri, adică să folosească efectele cîntecului independent de orice alte considerente : caută să influenţeze sentimentele obişnuite, s-o spunem răspicat, sentimentele inferioare la fel cu oricare din canzonetele de bal.

Toate acestea provin de acolo că, de obicei cîntăreţul nu-şi cunoaşte textul şi nici nu se interesează de el. Dacă ar realiza o legătură organică cu textul, n-ar nimeri într-un astfel de labirint. Or, în arta cîntecului nu amănuntele sînt hotărîtoare, ci efectul de ansamblu. În orice gamă, intonaţia e cea mai importantă şi la aceasta se adaugă modul de intonare. Cu o vocaliză şi o interpretare artificială, nu se pot forma cîntăreţi buni. Pentru că acela care vrea să-şi însuşească arta cîntului frumos, nu trebuie să scape din vedere trei lucruri : respectul integrităţii sentimentelor, pasiunea pentru frumos şi dezvoltarea. Sentimentele sînt stîrnite de intonaţia mai lină sau mai puternică : ele îşi află exprimarea potrivită în cîntec, sînt capabile să-l mişte pe ascultător. Dezvoltura înseamnă să evităm a cînta monoton, sec, fără efect ; cîntecul nostru trebuie să fie ingenios, melodios, aşa cum se succed subiectele în vorbirea curentă. Astfel asigurăm cîntecului toate avantajele retorice, fără să renunţăm la elementele decorative, la pasaje, triluri şi melisme, care, dozate cu chibzuinţă, pot stîrni orice sentiment.

Peri se întoarce către Rinuccini :

— Signor Ottavio, eşti de acord cu cele spuse ?

— Galilei spunea că „*Oratio harmoniae Domina absolutissima*“, muzica să însoţească textul, ca servitoarea credincioasă pe stăpîna sa. Acest lucru a fost accentuat în repetate rînduri, *messer* Giulio nu face nici el altceva. Citîndu-l tot pe Vincenzo Galilei, cred că se acordă încă prea puţină atenţie instrumentelor. El a lăsat să se înţeleagă că, dacă se va realiza ceea ce el numea plastic *pittura verbale*, ea trebuie transpusă şi în limbajul instrumentelor. În această privinţă, legile progresului vor acţiona, desigur, mai tîrziu . . . poate după ce noi nu vom mai fi.

Corsi interveni cu un zîmbet amabil :

— Il rugăm pe domnul Rinuccini să-și expună sinteza părerilor sale, pentru instruirea noastră, a tuturor.

— „Doar atît, că sînt necesare anumite reguli valabile deopotrivă pentru text, cînt vocal și instrumente, spre a putea ieși din harababura polifoniei, înscăunînd în locul ei preoteasa noastră neprihănită, monodia ! Dar ea trebuia înălțată întîi de toate pe text, așadar pe strofe, pe versuri. Acesta este fundamentul, domnilor. Întrebarea e dacă doar cu o s i n g u r ă voce vom putea obține un efect corespunzător asupra aceloră, care, din fragedă copilărie, s-au obișnuit cu corurile de sute de persoane . . . Oare, un singur tenor, sau soprano, va putea stîrni același entuziasm pe care îl obține publicul unei catedrale pline strigînd «viva» sau «morte» ? Căci, în asemenea cazuri, nu muzica, ci pasiunea e aceea care surprinde auditorul. Iată de ce mă îndoiesc ca polifonia poate fi pur și simplu izgonită.“

Peri rosti încet și prudent cele ce avea de spus.

— „Trebuie cercetate întotdeauna izvoarele. Să vedem cum se înlănțuie aici verigile istoriei. Autorii antici susțineau că abia cu timpul s-a desprins din a c c e n t hymnodia latină, mai tîrziu apoi Laudi. Ceea ce s-a petrecut acolo, era atît de închistat și de imuabil, ca un ritual sacru. Atît aflăm de la stimabili autori. Întreb însă, ce cîntau romanii la cîrciumă ? Pe ritmul căror cîntece spălau femeile ? În aceste cîntece nu era nici un fel de contrapunct . . . Dar să mergem și mai departe : cine ar putea să ne spună cînd și unde s-au născut frottolele ? Cine este oare maestrul primului motet ? Cînd a răsunit întîia oară madrigalul“ ?

Luă cuvîntul Marco de Gagliano :

— Messer Peri, nici sfînta noastră biserică nu mai crede că ajunge ca mulțimea credincioșilor să se arunce în viltoarea muzicii și astfel să-și purifice sufletul, cu toate că nimeni nu înțelege o iotă din text. Azi, de la sinodul din Trident încoace, știu și respectabilii părinți ai bisericii că text și text stau față-n față, dacă e vorba de a obține victoria asupra adepților lui Luther și Calvin, căci ereticii cîntă psalmii pe înțelesul tuturor, în propria lor limbă maternă.

Veni rîndul lui Doni, cel cu vorba domoală :

— Acest lucru îl pot și eu atesta. Am auzit nu de mult, la Roma, cum erau examinați cîntăreții corului sfîntiei sale. Cei ce voiau să rămînă în cor se străduiau să demonstreze că au cîntat misa pe înțelesul oricui.

Interveni Caccini :

— Numai cei care au crescut ei înșiși într-un cor știu ce înseamnă să cînti ore în șir. Am făcut un mic calcul. Dacă, așa cum s-a vorbit nu o dată despre acest lucru, am vrea să reprezentăm Orfeul lui Poli-

ziano în așa fel, încît conținutul să-l tălmăcim nu prin cuvinte, ci prin sentimente, asta ar dura, judecînd după lungimea textului, cel puțin șaptezeci de ore. Marele avantaj al polifoniei este că nu avea nici început, nici sfîrșit. Poate fi întreruptă oricînd, o dată ce nimeni nu înțelege textul. Nici la Atena spectatorii n-au stat trei zile în șir, și pînă și spaniolul ahtiat de spectacolul teatral va găsi că i s-a depășit marginea răbdării, dacă nici după o zi de ascultare a versurilor nu s-ar putea întoarce seara acasă.

— Poliziano nu e potrivit, *messere* — spune Rinuccini. — Poate doar motetul sau villanella să poată fi reprezentate în așa fel, încît să înțeleagă toată lumea, să plîngă și să rîdă împreună cu cîntărețul. Dar dacă vrem o lucrare de mai mare respirație, trebuie găsit ceva care să fie între opera fără limite a lui Poliziano și o canzonetă cît coada de iepure. Cine dintre noi nu s-a gîndit la *drama per musica*?

Peri se ridică solemn, ceea ce înseamnă că se pregătește să anunțe ceva serios. Scoase un sul de hîrtie.

— De nouă ani îmi îmbunătățesc neîncetat această lucrare, potrivit învățăturilor lui Horațiu. Cum însă și preamiliostivul nostru stăpîn ne-a îndemnat la lucru, am considerat că a venit momentul s-o eliberăm din moartea ei aparentă pe dulcea EURIDICE. Dacă o vom prezenta, ne vom putea da seama ce e bun și ce e de aruncat în această experiență. Deși medicii nu fac experiențe cu persoana regelui, cum se spune „*in corpore regis*“, totuși apropiata cununie princiară ne oferă prilejul ca, în sfîrșit, Camerata să aibă un rol.

Ovațiile fură întrerupte de glasul tăios al lui Caccini :

— *Rapimento di Cefalo* al meu a fost scrisă înaintea acestei lucrări comune a lui Signor Rinuccini și Signor Peri. În ședința noastră anterioară am și cîntat cîteva fragmente din ea. Cum ar putea oare *Euridice* să revendice dreptul de a fi prezentată prima pe scenă, cu ocazia serbărilor de cununie ?

Corsi se strădui să-l potolească pe Caccini, a cărui fire ranchiunoasă îl era cunoscută tuturor ;

— *Messer Giulio*, nimeni nu-ți contează dreptul întîietății. Ce sfință a fost clipa cînd, sub mîinile domniei tale, a răsunat clavicembalul. Noi vrem să dovedim însă Florenței și lumii întregi că această Camerată a noastră trăiește. Or, pentru asta, n-ajunge o *singură* lucrare. Au fost necesari zece ani de muncă asiduă pînă să dezlegăm, pas cu pas, tainele muzicii antice, și să-i dezvăluim esența. În felul acesta, am reînviat muzele, care tac de o mie de ani. Iată de ce ne bucură *Euridice* a prietenilor noștri. Cine ar vrea oare, din această cauză, să negligeze *Rapimento* ? Căci Marele Duce cere mult, mai mult decît aceste două lucrări . . .

— N-avem cîntăreți. Cei care sînt, n-ajung.

— Din păcate, din Roma nu primim nici unul. Sfântul părinle nu vede cu ochi buni matrimoniul dintre Florența și Gallia. Din corul său, nu permite nici unuia dintre castrați să ne vină în ajutor. Rămîne Mantua. Va trebui să-l înduioșăm pe ducele Vincenzo. Tenorul solist e cel mai important. Iată ce ne lipsește. Cred că Francesca, fiica lui messer Giulio ar accepta cu plăcere partida de soprano.

Corsi dădu din cap zîmbind : de îndată ce e vorba de bani, Caccini se liniștește ca prin farmec. Peri interveni domol, meditănd :

— Cunoaștem cu toții numele lui Monteverdi. El este azi cel mai rodnic madrigalist al Italiei. Nu e membru al Cameratei, n-a stat printre noi, muzica lui nu e ca aceea spre care noi tindem, dar nimeni nu poate să nege că este un măestru în arta sa. Dacă-i facem pe plac și îl invităm la serbări, va interveni cu siguranță pe lângă duce ca să ni-l dea împrumut pe cel mai bun tenor de la curte. Mă gîndesc la Francesco Rasi. Cu aceasta ar fi asigurat succesul ambelor *dramma per musica* . . . Îi scriu lui Claudio cu primă poștă. Dacă primesc încurajări, o rugăm pe Înălțimea Sa să scrie și el cîteva rînduri în acest sens domnului Vincenzo.

— Ședința următoare a Cameratei ?

— După terminarea marilor serbări, ne vom întruni din nou !

Cu o jumătate de secol în urmă, cu ocazia cununiei regelui Henric al doilea cu Ecaterina de Medici, la Paris, prințesa Florentină mai era numită în batjocură „fiică de zarafi”. De astă dată, veni în pețit la Maria de Medici, însuși ambasadorul celui mai vestit dintre regi. Henric al IV-lea. Căsătoria însemna pentru el nu numai cea mai bogată zestre, dar și înrudirea cu cea mai de vază familie domnitoare din Italia. Această cununie deveni unul din pilonii politicii marelui duce Ferdinand. Ocupase tronul toscan, după moartea fratelui său, schimbînd pălăria de cardinal, și chiar o eventuală tiară papală, cu bereta de mare duce. Rămăsese și ca principe un om calculat și rece. Cunoștea toate intrigile politice din Europa, îi plăcea să construiască și umpluse Uffizi¹ cu comori de artă.

Cînd scandalul din familia lui Henric al IV-lea tăvălise în noroi renumele Margaretei de Valois, Ferdinand intervenise prin oamenii săi de încredere, la regele francez, rugîndu-l să aranjeze cu Roma divorțul, și s-o aleagă drept soție legitimă pe nepoata sa, vlăstar al familiei Medici.

¹ Celebră galerie florentină de picturi și sculpturi, devenită muzeu în 1879. (n. red.)

Astrologii de la curte întocmiseră horoscopul căsătoriei lui Henric și al Mariei în luna octombrie a anului o mie șase sute. Florența, orașul crinului, era inundată de razele soarelui de toamnă. La nuntă fuseseră invitați toți principii Italiei și, firește, nu putea lipsi nici Vincenzo Gonzaga, ruda apropiată, în momentul în care eardinalul puse mîna Mariei Medici în mîna nașului, care îl înlocuia pe Rege. Ce-a însemnat o astfel de cununie pentru tezaurul toscan, o relatează vechile pergamente și coloanele de cifre ale registrelor. Curțile princiare ale vremii se întrecuseră în spectacole cît mai fastuoase și cît mai ametoare.

Marele duce îi ascultă pe nobilii domni Bardi, Donati și Corsi, și, ținînd seama de părerile lor, hotărî ca, după piesa mai mică, a lui Caccini, să se prezînte la palatul Corsi, bineînțeles în fața oaspeților invitați în acest scop, *Euridice* a domnilor Peri și Rinuccini. Pentru pregătiri, rămăseseră doar cîteva săptămîni, timp în care trebuia selectați cîntăreții, corul, muzicanții. Trebuia să se mai îngrijească și de decor, sala festivă a palatului Corsi se transformă în scenă, iar meșterii mecanici de la curte născociră mecanisme ingenioase, pentru ca metamorfoza zeilor să nu se facă de rușine.

Astfel, palatul Corsi, acest liniștit locaș nobiliar, deveni terenul unor pregătiri febrile. În timp ce meșterii marelui duce înălțau scena, instalau trape, ridicau schele, așezau rînduri de scaune și încercau efectele lumînarilor, lămpilor, ale unor lumini roșii diavolești, interpreții se și prezentară pentru repetiții, unii dintre ei bărbieri, în haine ponosite. O dată veni însuși Înălțimea Sa, Marele duce, în persoană, ca să vadă totul, și să treacă în revistă pregătirile. De altfel, la repetiții, era mereu prezentat cîte un demnitar de la Curte, cîte o persoană curioasă de la palat, cîte un nobil în trecere; atunci cînd nu interveneau în repetiții, nu deranjau pe nimeni. Așa că nu luă nimeni în seamă pe cei doi străini în mantii negre, cu pălării cu pene, care se instalară într-un rînd de scaune tesluite, scaune de scîndură, netapisate.

Domnul Rasi nu sosise încă din Mantua, deși ducele Vincenzo promisese că-l va trimite pe cel mai bun cîntăreț al său. Familia Caccini se supără din nou pe familia Peri, și în timp ce se duceau tratativele de împăcare, iar frumoasa Francesca stătea îmbufnată, un corist castrat acceptă rolul *Euridice*.

Repetițiile erau în toi: cîntărețul localnic, care îl înlocuia pe Rasi, la început mai mult mima, decît cînta rolul. Dar cu încetul, chipul i se aprinse și, cu tenorul său curat, dar lipsit de forță, se strădui să dea strălucire rolului lui Orfeu, scris pentru un artist virtuoz.

Ducele mantovez și muzicantul său de curte ședeau retrași în rîndul de scaune din fund. Vincenzo bătea măsura ca un veritabil *dilettante*. Savura ca un cunoscător textul lui Rinuccini și șoptea dinainte rimele

ușor de ghicit. Pe scenă nu se petrecea de fapt nimic. Rinuccini puse în gura eroului său numai versuri mărețe, iar muzica lui Peri, în fidelitatea sa față de text, însoțea doar textul cu blinde melisme; pe scena pe jumătate terminată, zeu, semizeu, cîntăreț, femeie îndrăgostită, lîncezind în lumea subpămînteană, stăteau unul lîngă altul ca niște grupuri de oratoriu; vraja cuvîntului, ritmul creației poetice dădeau căldură acestui recitativ sublim, dar cam plicticos.

Cînd interpreții făcură o pauză și țînură totodată o scurtă consfătuire, unul dintre străini se ridică, dădu din cap și, fără a-și dezvălui identitatea, ieși. Celălalt rămase acolo, dar veni mai în față în rîndul al doilea. Acum, cînd nu-l mai jena prezența ducelui. Claudio putu să urmărească cu atenția încordată fiecare moment al repetiției. În imaginația sa era în stare să-și dea seama de tot ce mai lipsea, fiindcă participase la destule serbări de curte mantoveze și știa că parăzile cu muzică, *Te Deum*-urile cu măiestrie organizate, turnirele, jocurile cavalerilor, toate cereau repetiții multe și obositoare, iar rezultatul final se vădea abia în ultimul moment. Cînd, după ore în șir, ieși pe malul rîului Arno, în minte îi răsuna muzica lui Peri, iar construcția spectacolului în pregătire nu mai era un secret pentru el.

Premiera Euridicei avu loc în ziua a doua a cununiei.

Ca și cum mîini fermecate ar fi șters toată sudoarea repetițiilor febrile, palatul Corsi redeveni un strălucitor lăcaș nobiliar, în care se mută, pentru o seară, întreaga bucurie de viață fastuoasă, barocă, a ducatului toscan.

Lîngă tronul marelui duce se așezară două jîlturi aurite, purtînd semnul crinului: unul era pentru Maria, celălalt era destinat reprezentantului Maiestății Sale soțului, înlocuitorul stăpînului la ceremonie. În spatele lor se aflau personalitățile princiare, rude și prieteni, într-o parte stăteau prinții bisericii, cardinalii, în număr de cinci, care veniră, la invitația colegului lor de odinioară, să se delecteze în strălucirea Florenței. De partea cealaltă luaseră loc ambasadorii străini. Aici strălucirea mătăsurilor orientale alterna cu fastul spaniol: ambasadori ai principilor barbiei, ai șahului Persiei, ai împăratului Chinei, doi indieni nobili din Peru, veniți de la Madrid și un prinț indian strălucind de giuvaeruri întregeau tabloul, care era prins într-un cadru încîntător, alcătuit din cavalerii și doamnele nobilimii toscane.

Oamenilor de rînd, orășenilor, curtenilor și cancelariștilor li se rezervează loc în fundul sălii și la balcon. Cam o treime din sală era ocupată de scenă, despărțită de restul sălii prin scări false, vopsite. Cortină nu se folosea încă; pe scenă se înălțau coroane aurite, adecvate fastului sălii:

cînd coloana, care părea să fie un ornament al palatului, era răsucită de mecanismul ingenios, de cealaltă parte a ei apărea un decor de pădure, coronoanele copacilor se îmbinau la nivelul tavanului.

Rappresentazione se modificase și își schimbase de multe ori înfățișarea, de la repetiția pe care o văzuseră ducele și Claudio. Peri și Caccini se împăcaseră, iar în locul castratului intrase în rol Francesca. Sosise și Rasi, care, cu siguranța tenorului renumit, la modă, izbuti să creeze în cîteva zile o cu totul altă atmosferă și dădu viață rolului său anost. La început, acceptase rolul lui Orfeu, dar, în urma unei hotărîri subite, își asumă interpretarea lui Thyrsis. Il convinse pe compozitor, pe Peri, să interpreteze el însuși rolul lui Orfeu, iar la clavicembalul dirijoral să ia loc Jacopo Corsi, stăpînul palatului.

Asistența era cuprinsă de o emoție reținută, căci un asemenea spectacol de dramă nimeni nu mai văzuse încă. Ambasadorul venețian îi dicta cu glas secretarului său amănunte pentru raportul pe care urma să-l expedieze la noapte. Întîi apărură valeți cu mîini sprintene, care stînseră lumînările. Sala se cufundă în penumbră, în timp ce parecă sute și sute de lumînări sporiră strălucirea luminii de pe scară, unde avea să iasă acum în prim plan *Tragedia*. Răsună acordul clavicembalului, iar *Prologul*, pe care Rinuccini îl scrisese în ultimele trei zile, la cererea Marelui Duce, expuse, potrivit regulilor oricărei *dramma per musica*, recitativul său în versuri, împărțit pe strofe, cu reveniri de refren. *Tragedia*, înfășurată într-un peplon străvechi, are chipul acoperit de faldu-rile glugii. Vocea ei e un mezzo-soprano profund, rostește versurile atît de clar, încît fiecare silabă se aude perfect pînă și la balcoane :

*„Io che d'alti sospir vaga e di pianti
Sparso di doglia ordi minaccie il volto
Fei negli amfiteatri
A popol folto scolorir per pietà volti e sembianti...”*

În interludiu încep să cînte instrumentele, apoi apar pe scenă interpreții. Trei păstori se reazemă de coloanele transformate în copaci, toiașul, fluietul și talanga le arată ocupația. Glasul lor e întrerupt de micul cor simplu, care stă deoparte. Apoi apare, într-o strălucitoare rochie de mătase, fiica lui Caccini, capricioasa Francesca. Ca și cum ar fi trăit de cînd lumea între păstori, Euridice intră în vorbă cu ei. În felul în care vocea i se detașează treptat, aproape pe neobservate, de proză, ca să se avînte în sferele tot mai înalte ale muzicii, precum și în dicțiunea ei, membrii Cameratei simt cu mîndrie că fiica lui Caccini a reușit, în anii de pregătire și în săptămînile de repetiții, să contopească cu o siguranță instinctivă, într-un singur tot, și să realizeze tripla unitate a vorbirii, a ritmului, a sunetului.

Peri apare în rolul lui Orfeu, cu coroană de flori pe pletele-i lungi, fluturînde. Toată lumea știe că el e sufletul Cameratei, primul compozitor al Curții, care acceptă bucuros roluri de cîntăreți. Pronunță textul măreț, al lui Rinuccini, cu o claritate de virtuos, cu o siguranță moderată; vocea lui Orfeu, care nu e prea puternică, se împletește blînd cu graiul păstorilor, pînă cînd apare Thyrsis cu fluierul său triplu, care e singurul instrument în apropierea scenei, deoarece orchestra stă ascunsă în spatele frunzișului vopsit.

Acțiunea dramei e următoarea: personajele ei se desfată, sub semnul contemplării, în bucuriile liniștite ale vieții. Sosește însă Daphnis, și la el află păstorii și cîntărețul, din recitativul lui de un ritm liniștit și de loc pasionat, că soția iubită a lui Orfeu a căzut victima unei mușcături de șarpe. Corul preia cuvîntul, urmează un nou interludiu, apoi se aprind iar lumînările în sală. Pauză.

Servitorii casei Corsi vin în cizme, cu pălării, și răsucesc coloanele. Scena reprezintă de astă dată regatul subpămîntean al lui Pluto, cu peșteri, flăcări, ruguri incandescente și rîpe din marmură pictată. În același timp e întoarsă și draperia, ce se revarsă din tavan, vopsită și ea într-un auriu închis și încrețită cu limbi de flăcări.

Marele Duce a rămas nemișcat la locul său, nu s-a ridicat dînd a înțelege prin aceasta că nu dorește pauză, ci să fie continuat spectacolul. Aproximativ abia apucaseră să alerge cu tăvile și să servească băuturi răcoritoare în pahare, cînd luminile se stinseră din nou și, sub degetele sprintene ale lui Corsi, răsună acordul introductiv.

Orfeu rătăcește acum în lumea subpămînteană, unde e înconjurat de zei: Venus, Pluto, dulcea soprană Proserpina, apoi intervine basul lui Charon. Orfeu se luptă. Muzica lui, acest sunet de lăută și cîntec, străbătut prea puțin de focul pasiunilor, vrea s-o elibereze pe Euridice, prin puterea rece a artei, din captivitatea ei subpămînteană. Se luptă cu moartea ca un semizeu, înfruntă legile pieirii, vrea ca prin puterea fermecată a iubirii și a cîntecului să ajungă din nou împreună cu iubita sa la lumina soarelui. În această scenă corul e mut, doar la sfîrșit are un scurt rol de nici douăzeci de măsuri.

Ultima scenă revine la decorul primei scene, servitorii răsucesc la loc șirul de coloane și reappare lumea păstorilor. Păstorii stau tolăniți pe jos, în picioare sau rezemați de coloane, fără nici o acțiune deosebită. Apare apoi Orfeu și, în recitativul său, ce se revarsă fără pasiune, povestește ce i s-a întîmplat lui și bieteii Euridice. Cum a luptat împotriva ursitei, cum a eșuat încercarea sa temerară din cauza puterii unor forțe ale răului, cum simte că a pierdut-o pe Euridice pentru totdeauna. Recitativul e încheiat de cor. Și, în timp ce mai răsună tema finală a pastorelei, sala e inundată deodată de lumină, iar corul se transformă, potri-

vit obișnuinței și normelor de bună cuviință, în dansatori, pentru ca strângerea de inimă a spectatorilor să dispară, privind un balet uriaș.

Efectul a fost colosal. Ambasadorul venețian zări lacrimi adevărate în ochii florentinelor, deși pe acestea nu le mai impresionau nici cele mai fierbinți și mai pasionate declarații ale cavalerilor. Încântarea se citea și pe chipul inteligent, de altfel blazat, al Marelui Duce. Îndeosebi scena subpămînteană iscă o sinceră admirație : imperiul lui Pluto, cu efectele lui de foc, cu mecanismele sale de proiecție, cu jocurile scilipitoare de lumină, cu monștrii diabolici, ce împrôșcau scînteii, trezise fiori în acest public, cu o imaginație de copil.

Interpreții evoluară într-un larg semicerc în fața Înălțimii Sale, iar Ferdinando le întinse mîna pentru sărut, cu o cucernicie rămasă încă de pe vremea cînd fusese cardinal. Strînse ușor pleoapele, iar cînd gazda Corsi se prezentă înaintea lui cu capul descoperit, făcu un gest de îmbrățișare cu mîna-i înmănușată. Era maximum din ceea ce Marele Duce putea dăruî palatului Corsi.

Cîntăreții de curte începuseră să cînte pe scări motetul de sărbătoare cînd Marele Duce se ridică și părăsi palatul Corsi împreună cu suita sa. Publicul se bucură încă un timp de plăcerile vieții, de societate, dar nimeni nu mai vorbea despre spectacolul ce-și îndeplînise menirea ; toți se pregăteau pentru marile jocuri de artificii, care aveau loc în cursul nopții. Numai ambasadorul venețian îi spuse secretarului său : scrie, *messere* : „Sluga credincioasă a Serenissimei consideră că tot ce a văzut în această seară nu e încă perfect, dar deschide de pe acum o nouă pagină în istoria *representazione*-lor . . .”

Hoinărea prin Piazza Santa Croce. Peste cîteva zile avea să se desfășoare aici turnirul cavalerilor, fixat către amiază înainte de întrecerea jucătorilor cu mingea, potrivit tradiției create de Giuliano de' Medici. Dar acum, în faptul serii, acest dreptunghi lat și alungit, cu uriașa biserică în fund, era pustiu. Aproape că fugise din fastuoasa suită ducală și, în timp ce serbarea trecea din palatul Corsi în Palazzo Pitti, el se plimbă prin piața aceasta liniștită, se așază pe scîndura unei schele pe jumătate ridicată și admiră albastrul adînc al instelatei nopți florentine. Claudio rămase singur cu tot ceea ce îl răscolise, simțind că e timpul să-și stăpînească tulburarea. Ajunse la o răscruce : avea treizeci și trei de ani, primul său fiu, Francesco, împlinea tocmai jumătate de an ; Claudia, la rugămîntea bătrînului doctor, se dusese la Cremona ca să scape de canicula mantoveză, îmbîcsită de miazmele mlaștinii. Da, avea treizeci și trei de ani, și dorințele sale de acum zece ani se spulberaseră în mare parte ; oare soarta voise să nimerească la Mantua, în slujba

unui duce capricios, care plătește uneori cu laude, alteori cu dojeneli, dar totdeauna cu bani puțini, fiind zgîrcit pînă și cu titlurile de la Curte ? Căci pe lista de protocol, era încă tot „violonist de Curte“, un fel de cancelarist mai răsărit, superior întrucîtva servitorimii. Pentru a-și păstra într-un fel rangul, era nevoit să se zbată din puținii bani pe care-i primea, iar Claudia trebuia să cînte și ea în corul bisericii, uneori și la serbările Curții. Chiar dacă muzicanții Italiei știau că madrigalurile lui Monteverdi eclipsează pînă și compozițiile lui Gesualdo, cît de greu, cu cîte rugăminți își putea încropi avansul necesar pentru tipărirea vreunui volumaș ! În același timp, era nevoit să vadă cum Înălțimea Sa risipește banii, ori de cîte ori răsare cîte ceva în drumul capriciilor sale. Cai, joc de cărți, giuvaeruri, pietre prețioase, tablouri, femei, de vrea, nimic nu-i imposibil pentru el : le obține !

Un vînt rece străbate piața Santa Croce. Madrigal, villanella, motete bisericești, Gloria de la Vișegrad; care, în cele din urmă, tot n-a devenit misă . . . Iar ducele, dacă vrea să audă muzică nouă, interesantă, trebuie să vină la Florența. Oare Camerata merge pe un drum bun sau pe unul greșit ? Această grupare de muzicieni, răsfoindu-l pe Platon, se ridică împotriva polifoniei, deși ea constituie în aceeași măsură o temelie a Ordinei divine, ca bunăoară ogivele din Santa Croce. Se poate oare spune despre *rappresentazione* de azi, că a fost un spectacol slab ? O pasiune a unor mari domni, o experiență a cîtorva diletanți ? Adevărul este că, cu excepția lui Rasi, care știe ce e jocul de scenă, toți ceilalți au stat ca la un oratoriu și, dacă dicțiunea nu le-ar fi fost atît de clară și de corectă, din cei cîțiva pași pe care i-au făcut pe scenă nimeni n-ar fi înțeles ce anume se petrece de fapt. Cît de plicticos a cîntat Peri ; cum putea oare acest om cu plete lungi să redea, prin cîntecul său, deznădejdea și dragostea care asaltează cerurile și mișcă iadul, pe care trebuie să le fi simțit Orfeu ? Cum putea oare vanitoasa fiică a lui Caccini să-l emoționeze pe cel care, dincolo de melisme, caută adîncurile sufletului omenesc ?

E bun sau e greșit punctul de plecare al Cameratei ? Ce anume ar fi putut el îndrepta, dacă partitura i-ar fi parvenit mai *înainte* ? Desigur, o modelează cu ochiul unui artist, cunoaște de pe acum toate notele, căci a auzit-o de două ori, știe ce și cum a fost modificat în cursul repetițiilor, în ce constau meritele și greșelile cîntăreților. De ce au cîntat atît de puțini muzicanți ? În felul acesta, efectul abia e cu ceva mai mare decît în cazul muzicii de cameră simple, cu care s-a obișnuit urechea tuturor ; s-au deprins ca, în timp ce cei patru muzicanți mînuiesc sîrguincios arcușul, societatea să pălăvrăgească vrute și nevrute. Dar corul ? De ce stau atît de plictisiți cei trei păstori, deși au un rol, căci ei trebuie să-i aducă, să-i transmită lui Orfeu vestea ? Dacă

e adevărat că tragediile grecești n-au fost vorbite, ci cîntate, atunci de ce nu s-au inspirat din aceste izvoare, de ce nu l-au invitat pe Sofocle?

Și, cu toate acestea, cît de mare a fost succesul! Privirea rece a marelui duce devenise zîmbitoare, Corsi era eroul zilei, iar cei doi autori fuseseră și ei sărbătoriți întrucîtva. Peri e un bun muzician, iar Rinuccini e un poet iscusit. Cît de mult și-or fi șlefuit ei lucrarea pînă să ajungă aici, dar, între timp, firește, n-au fost siliți să alerge după bani, n-au trebuit în fel și chip, uneori cu degradante miorlăituri, cu serenade, să-și merite leafa lunară, căci averile Bardi, Corsi și Doni asigură din belșug bani pentru toate experiențele Cameratei.

Mîine, gîndește... mîine va vorbi cu ducele. Vincenzo va fi desigur într-o dispoziție binevoitoare, e doar oaspetele alintat al curții Medici, nu e copleșit de grijile domniei, așa cum se plînge cînd e la Mantua. Mîine...

Cum merge spre sălașul său, se lovește de Alessandro Striggio, secretarul ducelui. Înălțimea sa își petrece noaptea în aventuri galante, doamnele curții de Medici așteaptă desigur Mantua cu brațele deschise. L-a eliberat, așa că Striggio străbate pe jos podul de peste Arno, în noaptea fermecătoare, admirînd Florența iluminată. Noaptea slăbește severa etichetă de curte, iar fiul muzicantului și-al compozitorului de odinioară îl simte pe Claudio ca pe un frate, cu care a împărțășit expediția din Ungaria și strălucita călătorie în Flandra. Vorbesc puțin, își înțeleg fără cuvinte gîndurile.

— Rasi ar fi fost mai bun în rolul lui Orfeu!

— Zazzerino, cum e poreclit Peri pentru pletele sale lungi, n-ar mai trebui să cînte pe scenă. Dar, *messer* Claudio, cum găsești că a fost *dramma per musica*?

Înaintează cîțiva pași, într-o liniște mută. Monteverdi îl ia de braț pe Striggio:

— Simți și dumneata că pentru început e bună... trebuia să dea însă parcă mai mult. Cum veneam încoace, mă gîndeam la Sofocle. Am citit deunăzi *Urmăritorii*. Din toată drama ne-au rămas doar cîteva fragmente. Corul, *messere*, corul... De ce n-au încercat Rinuccini și ceilalți să-l imite *pe acesta*? De ce nu simt că Euridice și Orfeu sînt într-adevăr pe scenă? Pluto, Prosperina și ceilalți sînt aici toți la fel. De ce sînt la fel? Mă tot gîndesc la acest lucru.

— Ducelui i-a plăcut, dar nici el n-a lăudat-o fără rezerve. Cînd am ajuns sus, la Boboli, a spus doar atît: „Vezi, Alessandro, deși în Italia eu am cel mai bun maestru muzician, trebuie să venim totuși la Florența pentru ca atît eu, cît și el să învățăm ceva nou! Dacă ne întoarcem acasă, mai vorbim despre asta. Notează-ți și să-mi reamintești, cînd ne vom pregăti de muzică la Reggia“. În cazurile în care înăl-

țimea sa îmi spune „tu“, înseamnă că e în toane bune... Înainte de a intra în palat, s-a oprit. „Chiar mâine vreau să vorbesc cu Claudio. Adu-mi aminte de îndată ce mă scol“ ! Ar fi bine, *messere*, dacă te-ai pregătit pentru această convorbire ; mă bucur că ne-am întâlnit...

Rasi îl aduse și pe domnul Rinuccini la sălașul ducelui. În aripa palatului ducal rezervată oaspeților, în dimineața următoare serbării, domnea o liniște somnolentă pe coridoare umblau doar alebardierii, dar nici ei nu erau încălțați în ghete de fier, pentru a nu-i trezi pe oaspeții princieri. Monteverdi îi aștepta în anticameră.

— Prietenul meu Peri e foarte obosit. Își va petrece ziua stînd pînă la prînz în pat. Poate că-i teamă că lucrarea noastră va fi foarte criticată. *Messer* Claudio, te întreb pe dumneata dacă ai mai văzut vreodată o asemenea *rappresentazione* ca *Euridice* ?

— Cu trei ani în urmă, cînd domnul Orazio Vecchi și-a încercat norocul la Modena cu *Amfiparnasso* al său. Și-o subintitulase *Comedia Harmonica*, dar în realitate nu era altceva decît o comedie alcătuită din madrigaluri vesele. Vocile nu erau altceva decît personaje care îi făceau pe spectatori să ridă. Îmi mai aduc aminte de Pantalone, bețivanul căpitan spaniol, și de un anume Francatrippa, sluga vicleană. Cred însă că nici *messer* Vecchi nu s-a gîndit să mai creeze asemenea comedii. De aceea mă bucură mult acest început, în care am avut prilejul de a mă delecta ieri.

— Vorbește-mi deschis despre greșelile noastre, maestre. Ieri și azi am primit destule laude spre a putea înghiți azi și hapul amar.

— Tatăl meu, care e medic, m-a învățat cum trebuie dat bolnavului hapul amar. Dumneata însă nu ești bolnav, ci ești un artist adevărat, care ne-ai pricinuit nouă tuturor o mare bucurie. Mărturisesc că, în timp ce am ascultat *rappresentazione*, m-a cuprins o deosebită emoție. Am simțit ca și cum aș fi și eu autor al lucrării, ca și cum aș fi scris-o împreună cu dumneata. Am așteptat cu nerăbdare sfîrșitul luptei dintre melodie și text, felul cum se dezvoltă recitativul, cum iau naștere adevăratele ariette. Lucrarea, *messer* Rinuccini, a fost în întregime o luptă...

— Împotriva polifoniei ?

— Nu mă pot pronunța cu vreun resentiment împotriva polifoniei, fiindcă eu respect în ea sfințitul lăcaș divin al vocii omenești. De ce nu s-ar putea împăca ele două ? De ce n-ar putea să dăinuie arta vocilor, dacă ea dă glas dorințelor nemărturisite ale sufletului omenească ? Și de ce n-ați folosi dumneavoastră totodată știința strămoșilor greci atunci cînd îmbrăcați melodia în veșminte profane ? Regretatul domn

Tasso s-ar fi bucurat, desigur, dacă ar fi auzit cît de mult e respectat textul, *domina absolutissima*³, așa cum îl denumiți. Ieri a răsărit însă în sinea mea îndoiala, messer Rinuccini, dacă atît ajunge ?

— De ce nu ești și mai sincer cu noi, maestre ?

— Camerata propovăduiește tripla unitate a *vorbirii, sunetului și ritmului*, nu-i așa ? Eu am avut impresia că interpreții n-au cîntat pe scenă destul de ... *arioso*. Ca și cum ar fi evitat cu tot dinadinsul orice înfloritură, orice melism — mă refer îndeosebi la domnul Peri — cu scopul de a se înțelege cît mai bine textul. Lucrul acesta, mărturisesc, mi s-a părut destul de sărăcăcios dacă mă gîndesc la bogăția ce se revarsă, de pildă, din polifonia lui Palestrina. Aici însă, în loc ca uriașele voci anonime să se lupte între ele, în loc de a se folosi posibilitățile pe care le oferă diviziunea corului pe voci, totul e executat doar de doi trei cîntăreți și de scurtele interludii ale corului. Pe lîngă toate acestea, am mai avut senzația ca și cum interpreții ar trăi încă în oratoriu. Nu se mișcă ... Dar, firește, nu sînt eu cel chemat să vorbească despre asta ...

— Te rog, te rog mult, messer Claudio, continuă !

— Dumneata ești un înzestrat *poeta laureatus*², fiecare rînd din *Euridice* îi face cinste poetului. Dar căldura versului nu străbate în deajuns dicțiunea cîntăreților. Cînd Orfeu povestește păstorilor cum a găsit-o și cum a pierdut-o pe Euridice, s-a ivit oare vreo lacrimă în ochii domnului Peri ? Am simțit noi că inima semizeului cîntăreț e sfîșiată de-o mare durere ? Îți cer scuze pentru faptul de a-l lăuda pe domnul Rasi, nu fiindcă e de față și mîncîcă aceeași pîine ca și mine, însă domnul Rasi se mișca cu măiestrie pe scenă, își învîrtea fluierul, umplea scena nu numai cu vocea sa, ci și cu tot ce făcea. Ceilalți — dumneata îmi ceri să fiu sincer — nu s-au deosebit prea mult de co-riștii, care așteaptă ca orga sau cembalul să le dea intrarea.

— Dacă înțeleg bine, dumneata ai fi vrut ca personajele să fie prezentate în felul lor omenesc de a fi, în vulgaritatea lor de fiecare zi ?

— Cred că în durere și în bucurie — dacă acestea izvorăsc într-adevăr din suflet — omul nu e niciodată vulgar. Iar spectatorul se emoționează mai adînc atunci cînd întîlnește asemenea sentimente. Francesca s-a oprit în fața domnului Corsi, nu și-a luat măcar ochii de la oclape, își regla respirația exact cum a învățat în cor. Am simțit atunci că textul nu e totul, și nici recitativul corect și spus fără greșală. Iar fidelul *arioso*, care îmbrățișează blînd susurul rimelor, poate nu dezleagă nici el acea taină, pe care vrem s-o dezlegăm.

¹ Stăpîn absolut (în l. latină, n. red.)

² Poet laureat, în sensul de poet cu mare reputație (în l. latină, n. red.).

— *Messer Claudio*, cînd te ascult pe dumneata, mi se face parcă rușine. Noi, cu modesta noastră lucrare festivă, nu ne-am propus să *dezlegăm* nici o taină. Am vrut doar să serbăm, în felul nostru, marele eveniment îmbucurător pentru Curtea noastră. Dar văd că dumneata te gîndești la mai mult. Din cuvintele dumitale simt că te-ai și gîndit să ne demonstrezi cum anume concepi dumneata *dramma per musica*. Poate că de acum te-ai și angajat...

Monteverdi sări de la locul său cu o spaimă hazlie :

— *Messere*, dorești să-ți devin dușman ? E de-ajuns un astfel de cuvînt și-mi poți provoca pieirea din partea Înălțimii Sale, Vincenzo. Îmi va trimite vorbă ca pînă la Crăciun, de marele sărbători, să fie gata și *rappresentazione*, a noastră, mantoveză ! Pentru că domnul duce nu vrea să știe de timp. Și în cazul ăsta, îmi pot lua cu noaptea-n cap bastonul și pot fugi dincolo, în Lombardia, din fața unei asemenea sarcini. Ieri am ascultat cu suflet smerit de discipol ceea ce dumneavoastră ați creat. Dacă aș vrea să exprim pe scurt totul, aș putea să spun doar atît că în lucrarea de ieri un singur lucru a fost perfect, or acela a fost textul. Dacă m-aș apuca vreodată de o astfel de lucrare, pentru a o înălța pe aripile acestui *stile rappresentativo*, m-aș adresa domniei tale, ți-aș solicita frumoasa dumitale slovă, versul demn de Orfeu, spre a deveni stăpîn al armoniei mele. Ai accepta, *messere*, un asemenea angajament... ?

Rasi, care asculta cu ochi selipitori, în tăcere, dialogul, umplu trei pahare. În ușa anticamerei se ivi Striggio, anunțînd că Înălțimea Sa s-a sculat și îi așteaptă pe cei de față...

15

Tabără sub Kanizsa¹. Zăpada se-ntinde în fișii zdrențuite și, la focul slab al lemnurilor verzi, umede, mantovezii suflă-n pumni de frig. Aceasta e noua campanie a ducelui Vincenzo. S-a pregătit de drum cu mai multă grijă, cu mai multă înțelepciune. A luat cu sine mai puțină mătase, mai puțini muzicanți și conți, dar mai multe tunuri, îmbrăcăminte mai călduroasă, mai mult vin. Pentru a cuceri de la turci vestita cetate a Kanizsei, nu e nevoie de muzicanți. Face mai mult dacă în zilele de iarnă ca acestea se găsește și cîte o femeie, două, pen-

¹ Localitate în Ungaria, fortificată de turci și transformată în cetate (n. red.)

tru plăcerile ducelui, desigur, nu doamne de acasă, ci doar curtezane mai de soi, care i s-au oferit în trecerea sa prin Veneția.

Asediul, cum se-ntîmplă de obicei, e din cale-afară de plicticos. Iarna timpurie a răscolit fața obișnuită a pămîntului. După viscol, cînd se mai liniștește vremea, la margine de orizont trec alunecînd pe zăpadă mărunte sâinii țărănești. Dacă se-ntetește vîntul, stau zgribuliți toți prin corturi și savurează vinul, cînd fierț, cînd rece. Doar poșta de-acasă mai înseamnă ceva distracție, dacă sosește și ea din cînd în cînd. Cîte o carte nouă, scrisorile pasionate ale unor femei cunoscute sau necunoscute, adresate eroului, cîte o piesă muzicală sau vreun madrigal, hîrtii de cancelarie, care așteaptă să fie semnate de către înălțimea sa, cam la atît se rezumă toată activitatea zilnică. Acasă fugea adesea de toate aceste griji ale domniei, aici însă fiecare rînd, fiecare „casus“ îi aduce aminte de înșorita-i Italie.

Se dă o bătălie surdă cu turcii, pentru a se vedea cine e mai rezistent. Unde se termină mai repede pîinea și furajele, afară sau înăuntru? Așa că nici azi nu se întîmplă nimic, în această zi geroasă.

Stînd tolănit pe sofaua de campanie, trage spre el scrisorile sosite cu poșta. Recunoaște pe una din ele scrisul hotărît, atît de bine-cunoscut, al Barbarei. Rînduri lungi, cu accente ușor moralizatoare. E amabilă, dar parcă și-ar aroga din nou rolul efectiv de „mamma“... Agnese? Il informează și ea că fiul său, Marchesino, s-a îmbolnăvit de vărsat, dar a scăpat cu bine... Scrie în spaniolă, așa cum au fost învățate fecioarele la școala de maici din Avila.

Striggio îl ajută la desfacerea scrisorilor. Dacă ducele se plictisește cu descifrarea scrisului, secretarul le preia și le citește cu glas tare.

— Iată că și-a adus aminte de noi și Monteverdi. Dar după cum văd, acum nu ne trimite madrigaluri. Ia te uită, Alessandro, are un scris ca și cum în loc de litere ar înșira numai note... Citește!

După felul cum citește Striggio, Vincenzo își dă seama de fiecare dată dacă acesta îl agreează sau nu pe autorul scrisorii. Acest joc îl distrează. Plăcuta voce bărbătească umple micul spațiu al cortului interior, cu grijă tapisat:

„Milostivului meu Stăpin, ducelui de Mantua, în tabăra de la Kanizsa!

Înălțimea Voastră, bunul meu Domn!

Dacă nu m-aș grăbi ca, după moartea domnului Bernardo Pallavicino, să solicit Înălțimii Voastre titlul pe care l-a purtat bunul și regretatul domn Werth, și care dă înțietatea asupra muzicanților noștri, atunci Înălțimea Voastră ar putea înțelege din simpla expri-

mare a doliului nostru doar că, în poșida bunăvoinței voastre, cererea mea e reținută de teamă, tocmai datorită insuficienței capacităților mele. Dar e posibil ca Înălțimea Voastră să înțeleagă și altfel această tăcere, anume ca pe o ambiție exagerată, care așteaptă ca buzele mute să primească ceea ce, de fapt, modestul slujitor al Înălțimii Voastre ar trebui să implore, căutînd calea pentru a vă cîștiga bunăvoința. De asemenea, dacă nu m-aș strădui să găsesc prilejul, cînd și cum să pot sluji Înălțimii Voastră, atunci desigur ați avea motive întemeiate spre a vă exprima nemulțumirea pentru neglijența și nepăsarea mea, precum și de a uita pe drept de modestele mele talente, cu care m-am străduiit mereu să satisfac gustul strălucit al Înălțimii Voastre, prin motetele și misele mele. În această privință, sper că Înălțimea Voastră n-are nimic a-mi reproșa, căci v-ați manifestat bunătațea și bunăvoința încă după moartea vestitului și renumitului domn Striggio-senior (aici vocea lui Alessandro prinse să tremure, iar domnul Vincenzo își făcu cu o mișcare grațioasă semnul crucii pe platoșa de piele), dar tot astfel am continuat să slujesc și sub domnul de Werth apoi la fel sub excelentul domn Franceschini și, în sfîrșit, străduința mea nu s-a schimbat nici atunci cînd, din voința Înălțimii Voastre, acest titlu i-a fost atribuit domnului Pallavicini. Nu atît dintr-o modestie exagerată, ci mai degrabă din respect și fidelitate față de Înălțimea Voastră, nu am aspirat pînă acum la acest titlu, ori de cîte ori s-a eliberat această funcție la catedrală, și s-ar putea să mi se reproșeze pe bună dreptate neglijența că nu m-am străduiit să solicit titlul acesta cu mai multă perseverență și umilință. Din toate aceste motive, și plin de încredere că Înălțimea Voastră, cu nemărginita-i bunătațe, îmi va spori oricum meritele reale, vă rog a-mi admite să fiu eu maestrul de muzică al Curții Domniei Voastre și al catedralei; dacă Înălțimea Voastră, ca semn al bunăvoinței sale, va încuviința aceasta, atunci eu o voi primi cu acea smerenie de care slujitorul e dator să dea dovadă cînd i se arată bunăvoință și este onorat de către un prințipe atît de magnific, cum sînteți Domnia Voastră. Astfel, mă închin dinainte în fața voinței Înălțimii Voastre, și mă rog ca Domnul să vă binecuvinteze și să vă îndeplinească tot ceea ce un slujitor credincios îi poate dori din toată inima stăpînului său.

Mantua, 28 noiembrie, 1601

Cel mai plecat și supus slujitor al Înălțimii Voastre,

Claudio Monteverdi“

Vincenzo își întinse picioarele pe canapeaua căptușită cu perne și, cu vârful cizmei, începu să-și sticlească ogarul leneș. Când termină, Striggio privi întrebător spre principe. Ritmul curgător al scrisorii adusesse parcă o adiere din Italia, îi simțea valul ajungând la poalele tristelor coline de lângă Kanizza. Îi amintea de căldura Reggioi, de frumoasele coruri, de muzica madrigalurilor ce mergeau la inimă. Luă scrisoarea din mâinile secretarului. Striggio, care cunoștea fiecare mișcare de pe chipul stăpînului său și care, de altfel, nutrea sentimente de prietenie față de îndepărtatul Claudio, netezi partea de jos a foi de hîrtie, care era lăsată de obicei liberă, în vederea princiarului *responsum*¹. Intinse tăcut ducelui pana muiată în cerneală. Vincenzo izbucni în ris, se lăsă pe spate, se simți din nou un fel de prinț din basme, care își poate împărți grațiile după placul său, cu ambele mâini... da, el e „milos-tivul“ Gonzaga, depășindu-l în strălucire pe chibzuitul, zgîrcitul său tată. Scrise „Fiat“² și dedesubt, cu ochii pe jumătate închiși, „Vinc. Dux Mant“. Aceasta îi era semnătura pe care cancelaria o cunoștea atît de bine, încît din trăsăturile ei se putea deduce dispoziția în care se aflase ducele în momentul cînd își pusese preamiloștiva-i monografă pe actul respectiv.

— Scrie-i *a titolo privato*³ un oficial, Alessandro. Mă bucură că de Crăciun va dirija marea misă în calitate de *maestro di musica*. Întreabă-l cu ce-și petrece timpul? S-a mai gîndit la ceea ce am discutat anul trecut? Da... m-ar mai interesa dacă a dat la tipar noul său volum de madrigaluri și cui îi este dedicat, mie sau ducesei? Vezi, acum îmi pare rău că nu i-am adus și pe muzicanți cu mine. N-ar trebui să ascult acest vînt afurisit, care întărită lupii... Să-i scrii că-i satisfac din inimă cererea. E o scrisoare iscusită, nu-i așa, Striggio? N-a exagerat lingușirea, a folosit-o mai degrabă așa cum folosește un bun spadassin floreta.

La cancelaria mantoveză, pentru a se obține un efect mai mare, se nota pe toate hîrțiile, purtînd semnătura Înălțimii Sale, că sînt emise din voința ducelui plecat la oaste. „*Dum sub arce Canisia contra turcos pugnabat*“, scrie cronicarul de curte, iar maestrul Viani, arhitectul palatului, se și gîndește cum va picta arcul de triumf cu amorași și gloriette, pentru întoarcerea Înălțimii Sale, de Crăciun. Se scontează de astă dată pe o adevărată victorie, nu ca atunci, la Esztergom, cînd

¹ Răspuns, în acest caz, apostilă (în l. latină, n. red.)

² Facă-se! (în l. latină, n. red.)

³ O comunicare particulară (în l. latină, n. red.)

neîndemînaticii arhiduci au irosit în van întregul avînt al oștirilor. Kanizsa e asediată de însuși Înălțimea Sa și, potrivit știrilor, e doar o chestiune de zile, cînd va capitula mîndra cetate a pașei Hannam.

Dacă își lăsase muzicanții acasă, doi alchimiști ai săi de la curte trebăluiau și acum într-una din chilioarele separate ale marelui cort. E doar o chestiune de zile pînă vor ieși din atelierul lor prafurile secrete de luptă : unul va fi otrăvitor, celălalt va avea efect somnifer și e sigur că, după cîteva salve, se vor deschide de la sine porțile cetății Kanizsa, iar de-a lungul străzilor întortochiate, ce duc în cetate, vor zăcea într-un somn de plumb cei o mie și cinci sute de ieniceri care apără cetatea.

Vincenzo iese mulțumit din atelierul alchimiștilor, frecîndu-și mîinile și fredonînd vesela frottoală *Marchetto Clara*, de-acum o sută de ani :

*Forse che si — forse che no
Il tacer nuocer non può.
Forse che no — forse che si
Non fia il mondo ognor così.*

E un dulce cîntec-ghicitoare : „poate că da, poate că nu” ... ascunde multe ... îi zumzăie în urechi. Înainte de a veni încoace, l-a fredonat o noapte întreagă, poate cea mai pasionată noapte dintre toate. Sărutările unei verișoare au făcut ca aventura să fie și mai fierbinte, o fecioară Gonzaga, cu sînge fierbinte, se despărțiseră în zori. Și, iată, în poșta de azi a dat printre scrisori și peste scrisul marchesinei. Din vizita făcută de Bobotează s-a născut un mic Cesare. De la fereastra cortului privește peisajul care pare un uriaș labirint desenat în zăpadă. Poate că-i fiul meu ... poate că nu ... Subit, începe să dicteze scrisoarea către arhitectul Viani.

— tavanul camerei să fie împodobit cu cel mai bogat ornament de stucaturi ... arabescuri ... volburi, da ... da ... un astfel de ornament să încadreze cuvintele **FORSE CHE SI, FORSE CHE NO**, să atragă privirea oricui intră în cameră ... De ce te uiți la mine atît de mirat, *messer Striggio* ? Acesta e noul *motto*. Pe acesta îl vom scrie pe steagul victoriei, în cazul cînd vom cuceri Kanizsa. Serie-i lui Claudio, că-i cer un nou madrigal, care să înceapă cu acest vers !

În cort e introdus contele Hermann Rusworm, sîngerosul favorit al împăratului Rudolf. Pînă acum, ducele Vincenzo a fost locțiitor al co-

¹ Cîntec pe mai multe voci, din sec. XV și XVI. Cultivatorii lui cei mai cunoscuți sînt Tromboncino, Cara, Pesenti, d'Ana, Antica și Pisano (n. red.)

mandantului suprem imperial, peste el nu fusesse numit comandant de tabără. De astă dată însă Maiestatea Sa a hotărât să-l numească prim-comandant pe Rusworm. Calvarul începe de acum ; după scurta vizită de prezentare se ține pe loc primul consiliu.

Contele austriac le dă lecții mantovezilor, ca un dascăl. A auzil de praful somnifer al vrăjitorilor șarlatani, dar el însuși a controlat cât de slab și cât de rar e lanțul străjilor, sînt mulți bolnavi, ofițerii înșiși se duc să prade satele.

În urechile lui Vincenzo mai zumzăie dulcea melodie a frottolei, dar buna lui dispoziție a dispărut deodată. Il ascultă cu chipul aprins pe uriașul general de cuirasați. Striggio, ca și cum i-ar prezenta un raport, îi scrie pe o foaie de hîrtie : „țineți-vă firea, Înălțimea Voastră !“

În timpul nopții, mantovezii cumpără toate căruțele țăranilor. Stăpînii loturilor de pămînt iobăgești și chiar arendașii, nobilii mărunți, privesc la început cu îndoială, apoi cu încredere crescîndă talerii mantovezi cunoscuți de-acum și pe aceste meleaguri, iar în punga meșterilor plătitori zornăie pînă și acel „*rara avis*“, moneda de aur atît de rar întîlnită prin părțile acestea. În zori, Vincenzo Gonzaga părăsește pentru a treia și ultima oară tabăra din Ungaria a Maiestății Sale Imperiale.

Oastea mantoveză, decimată de asediu și de boli, pornește spre casă sub ploaia ca de plumb, pe drumuri înghețate. *Forse che si — forse che no*, sună acum de parcă ar simboliza soarta ce s-apropie. „Numai să ajungem acasă, la Mantua“, acesta e cuvîntul de ordine pe drumul primejduit de raidurile turcești, unde tunurile și căruțele se împotmolesc la fiecare pas. O zi și jumătate durează pînă cînd mantovezii ajung pe meleagurile mai fericite al Staierului.¹

Vincenzo își sărbătorește ziua de naștere sub Kanizsa, la optsprezece septembrie. Atunci ospățul se desfășurase încă în sfînta beție a marii victorii creștine ce se întrezărea. Acum artrita îi chinuia piciorul drept, își simțea stomacul greu, dîrdîia pînă și sub mantia îmblănită, iar ploaia i se prelingea printre crăpăturile platoșei. Barba îi crescuse, pielea îi atîrna în pungi sub ochi, fruntea îi era brăzdată de riduri, nimeni n-ar fi recunoscut într-însul pe ducele Mantuei cu sîngele clotitor, gata oricînd de aventură.

Are patruzeci de ani. Astă primăvară a mai fugit încă travestit în Lombardia, pentru a o întîlni pe una dintre vestitele flori de cîrciumă, fără să fi știut însă că aceasta are un frate, care, cu o sumă bunicică, se lasă ușor cumpărat să ucidă. Vincenzo gusta dragostea plebee în cămăruța frumoasei fete brunete, în timp ce fratele ei se oferea unor

¹ Provincie austriacă (n. red.)

ofițeri spanioli ca, în schimbul unei *recompense* corespunzătoare, să taie gîtul amantului surorii sale, ducele de Mantua. Întîmplarea ajunsesese la urechea regentului spaniol, care trimise în grabă un călăreț la Reggia, ca pe viitor ducele să-l înștiințeze pe excelența sa cînd i se va mai face de dragoste prin Lombardia. Scandalul a fost mare, ambasadorul venețian află și această întîmplare, așa cum afla de altfel totul, dar Vincenzo, ajungînd acasă teafăr din această pasionantă aventură nocturnă, o păstră în sinea lui ca pe-o amintire plăcută.

Fiul său mai mare, Francesco, acest prinț lipsit de vioiciune, intransigent, se apleacă încruntat asupra pupitrului său de rugăciune ori de cîte ori izbucnesc flăcările scandalului în jurul tatălui său. Tînărul prinț nu aleargă după fuste, ca tatăl său, e un domn plin de demnitate, calculat, privește bunăoară la blondul, lacomul, capriciosul tată ca la un neastîmpărat copil-minune, pentru care mica țărișoară cheltuiе o groază de bani.

În timp ce înaintează călare, prin ploaia plumburie, Vincenzo are răgazul de a-și parcurge în gînd, aproape ca în vis, întreaga viață de pînă acum. Aceasta a fost, poate, ultima sa campanie, la care s-a angajat pentru a dovedi că tot el, Vincenzo Gonzaga, e singurul cavaler adevărat al creștinătății, care nu pentru cuceriri, nu pentru pradă, ci pentru un îndepărtat ideal, cîntat de Tasso, își dă viața și, poate, chiar țara...

Lui Striggio i se face milă de amărîtul său stăpîn.

— Înălțimea voastră, ce-ar fi dacă ați pune să se scrie această epopee? Nu, nu mă gîndesc la un epos. Domnul Tasso a murit, iar de epigoni n-avem nevoie. Poate altfel, sub formă de dramă. Pe scenă sau, poate, într-o piață, ar trece tunurile trase de cai, steagurile capturate, prizonierii turci, care n-au fost încă răscumparați... Ar trece călăreții în goană și, între timp, ar răsuna cîte un *interludium*, cîte o piesă muzicală. Din Graz, Înălțimea Voastră i-ar putea scrie domnului Follino, care, în calitatea sa de cronicar al curții, și-ar putea asuma sarcina de a descrie cu o pană măiastră modul cum Înălțimea Voastră ați cucerit Kanizsa!

— Dar Striggio, Kanizsa n-a fost cucerită încă!

— Înălțimea Voastră, aici nu e vorba de Clio, ci doar de apoteoza cu care se va încheia piesa trupei lui Fideli. Căci această trupă de actori, ce se bucură de grația Înălțimii Voastre, e într-adevăr atît de renumită, încît nu are pereche nicăieri în lume. Eu, în locul Înălțimii Voastre, aș pune să se scrie o nouă, o mare comedie. În aceasta, ducele Vincenzo ar trebui să fie acel personaj care pătrunde ca primul cavaler al creștinătății în cetatea incendiată. Realitatea, înălțimea voastră? De ce să vă necăjească cuvintele acestui neghiob austriac? Cine îl va

mai asculta mâine pe Rusworm ? Lumea va trebui să afle de pe scenă care e adevărul. Și *acest* adevăr îl va afla și Serenissima, atunci când ambasadorul își va întocmi raportul despre reprezentazione. Înălțimea voastră va putea obține astfel ca venețienii să nu fie informați despre campania noastră din Ungaria, de minciunile pe care le vor spune cei din Viena. Piesa ar trebui să fie scrisă și jucată de Fideli în câteva săptămîni . . . *Sub arce Canisiae*¹ . . . ar fi un titlu bun, Înălțimea Voastră . . . Dar ar trebui și muzică.

— Există un singur om care poate îmbrăca cuvintele golașe în catifeaua muzicii . . .

— Înălțimea Voastră va trebui să rostească doar un cuvînt, pentru ca Monteverdi să-și pună și de data aceasta arta la încercare. Cît privește textul . . . poate . . . m-aș angaja chiar eu. De mult doream s-o rog pe Înălțimea Voastră să binevoiască a-mi îngădui să scriu textul pentru o *dramma per musica*. Tatăl meu m-a învățat . . .

Peisajul e dezolant, pete de băltoace înghit troienele de zăpadă cenușie. Cît de rugătoare a devenit deodată vocea lui Alessandro, de altfel atît de ironică față de alții ! Călăresc unul lîngă altul.

— *Bene . . . bene . . .* acasă vom mai vorbi despre toate acestea. Dacă-i scrii lui Follino, poți să-l înștiințezi ca, pînă ajungem acasă, să fie pregătit pentru sărbătorirea victoriei de la Kanizsa. Dacă cetatea a fost sau nu cucerită ? N-are nici o importanță : *Forse che si — forse che no . . .* Peste o sută de ani, va mai cunoaște oare cineva numele cuceritorului cetății Kanizsa ?

16

Lelio Arrigoni, ambasadorul Mantuei la Roma, pornea duminicile la o pîndă neobișnuită. Într-o scrisoare personală, Înălțimea Sa îl însărcinase să participe la toate liturgiile cu muzică și să observe dacă în corul bisericii sau chiar în corul enoriașilor nu se ascunde cumva vreun cîtareț deosebit. „Dacă trebuie, suna mesajul, să-i corupeți pe paracliseri pentru a afla dacă este vreun băiat cu fecioria pierdută, dar cu voce cristalină de sopran, sau vreo fetiță cu voce catifelată, a cărei artă e cunoscută prin împrejurimi . . .”

¹ Sub zidurile cetății Kanizsa (în l. latină, n. red.)

Arrigoni trecea tocmai prin Piazza del Popolo, unde comandase câteva reproduceri pentru stăpînul său. Din biserică auzi sunet de orgă. După sonoritatea intensă a instrumentului, păreau să fie la Agnus.¹ Se opri lîngă cristelnița cu apă sfințită. În clipa aceea, naosul bisericii fu străbătut de o admirabilă voce de sopran, *Agnus* se înalță deasupra corului, strălucitor, se avîntă tot mai sus, pentru a coborî și a se ridica iar. *Messer Lelio* ascultă fermecat, fără să se cîntească, întreaga misă. Cunoștea vocile membrilor corului sărăcăcios, puterea și siguranța intonației lor, pentru ca, fără să poată vedea pînă sus, la galeria unde cînta corul, să-și dea seama că această minunată voce de sopran nu poate fi decît a unei fete foarte tinere. Cînd membrii corului coborîră încet pe scara în spirală, între femei și cîțiva bătrîni coriști papali, nu-i fu greu să descopere pe fetița zveltă, îmbrăcată aproape ca un copil, care ieși voioasă, dar puțin epuizată, pe ușa laterală a bisericii.

Îl costă doar un bănuț de argint și, în mai puțin de o oră, știa totul despre fată. O chema Caterina Martinelli, dar prin împrejurimi toată lumea o alînta Caterinuccia. Era copila unor părinți cucernici, fiind de trei ani soprana apreciată a corului bisericesc. În timpul săptămîinii, o ajuta pe maică-sa la gospodărie, tatăl era funcționar, controlor fiscal al Sanctității Sale. Lelio Arrigoni făcu încă în aceeași zi o vizită părinților fetei. Se strădui să afle, cu prudență, cam în ce fel ar putea-o scoate la capăt cu tatăl, în caz că va trebui s-o obțină pe fată pentru a sluji la curte. În fiecare gospodărie mai răsărită de orășean din Roma se găsea cîte o lăută, încît, seara, cîntecele treceau de la o casă la alta. Caterinuccia începu bucuroasă, aproape fără să fie rugată, să cînte plăcutele frottole romane, care luaseră naștere aici prin cartierele sărăcăcioase ce împrejmuiesc Piazza del Popolo. Seara, cînd Arrigoni se întoarse agale acasă, stătu pe gînduri dacă să aștepte o săptămîină-două, pînă se vor aduna atîtea hîrtii oficiale, încît să le poată expedia prin poșta obișnuită sau, pentru mai mult efect, să trimită fără întîrziere un curier călare la Mantua:

Vincenzo era după o vînațoare și înainte de ospăț, cînd soși călărețul de la Roma. În cancelarie, călărețul povesti cît de tare și-a gonit calul și ce repede a făcut drumul de la Roma la Mantua, spre a putea duce cît mai curînd vestea importantă. Pînă să ajungă scrisoarea în mîinile Înălțimii Sale, Vincenzo se și așezase încruntat la masă. Artrita se cuibărise în picioarele sale grase și, în clipa asta, nu-l interesa nici una dintre doamnele numeroasei suite. Arrigoni era un diplomat făcut

¹ Agnus (Dei). Mielul Domnului, unul din momentele culminante ale ritualului liturgic romano-catolic (n. red.)

din avocat, cu vorba mieroasă, care ştia cum să-şi prezinte marfa în cuvinte pline de subînţelesuri. Ducele ceru să vină călăreţul.

— Ai văzut fata ?

— L-am însoţit pe stăpînul meu în casa lor, Înălţimea Voastră. Am şi vorbit cu stimata domnişoară Caterinuccia. E aproape un copil, dar e de pe-acum foarte frumoasă şi cîntă nemaipomenit de frumos...

Comesenii, care simţeau cu stringere de inimă proasta dispoziţie a ducelui, răsufară dintr-o dată uşuraţi, căci ochii lui Vincenzo se înviorară, deveni vorbăreţ, chipul i se lumina de zîmbet şi, cu propria-i mîină princiară, îi dăruî flăcăului un galben. Urmă o cină fugară, după care ducele dictă răspunsul său către Arrigoni. Flăcăul să doarmă aici la noapte, iar dimineaţa să pornească înapoi, spre Cetatea Eternă.

Pe primul plan — scrisese el — vin considerentele de ordin moral. Fata poate fi aptă spre a sluji la Curte, numai dacă trei medici (dintre care măcar unul să poarte pălăria de doctor în fizică al Sanctităţii Sale) vor adevăra în scris, şi în unanimitate, că fiica lui Martinelli e încă fecioară. Pînă cînd messer Lelio nu va avea acest document, să nu înceapă nici un fel de tratative. Roma e mare, sînt mulţi străini dubioşi acolo, care nu prea respectă bunele moravuri. Dacă această condiţie va fi îndeplinită, ambasadorul poate continua tratativele. Înălţimea Sa consideră că fata va trebui să înveţe un an-doi, pînă ce vocea ei va fi cultivată în mod corespunzător, şi abia după aceea poate să intre în serviciul Curţii. N-a hotărît încă dacă va trimite fata la Florenţa, la vreunul dintre membrii Cameratei, sau se va îngriji să-şi facă studiile la Mantua, sub propria-i supraveghere.

Marea veste se răspîndi încă în aceeaşi zi la Curte. În Galleria degli Specchi¹ avu loc o mică serbare, unde partidele adverse de la Curte discutau cu aprindere ce însemnătate va avea acest eveniment din punct de vedere al Doamnei Europa şi-al Doamnei Sabina. Morosini, noul ambasador veneţian, scrisese încă în seara aceea un raport asupra afacerii Martinelli şi, totodată, îl rugă pe colegul său din Roma să-l informeze despre tot ceea ce poate afla numai credinciosul misit al Signoriei, nimeni altul. Curtea începu să fiarbă; după plicticoasele valuri *de politicis* se întrezărea, în sfîrşit, un caz important, demn de remarcat.

Dimineaţa, domnul Chieppio, căruia îi plăcea să i se spună, dintr-un exces de politeţe, cancelar, se prezentă în faţa stăpînului său :

— Înălţimea Voastră, eu nu v-aş sfătui s-o trimiteţi pe tînăra domnişoară să înveţe la Florenţa. Curtea Medici e foarte invidioasă şi, dacă fata are într-adevăr o voce atît de excepţională, va căuta un pre-

¹ Galeria oglinzilor (în l. italiană, n. red.)

text spre a-i împiedica plecarea. Pe lângă aceasta, Înălțimea Voastră să se gîndească și la familia Caccini. Dacă cele trei fete află că au o concurență serioasă, împreună cu tatăl lor vor fi în stare de orice... Pe lângă toate acestea, ar fi și o cheltuială de prisos pentru a o trimite la învățătură în Toscana...

— În astfel de cazuri, banii nu mai contează, Annibale!

— Înălțimea Voastră e nemulțumită dacă, iertat să-mi fie, vă vorbesc despre situația grea a statului. Dar nu văd de ce n-am putea s-o instruiim pe fată acasă la noi, cînd, din voința Înălțimii Voastre, aici trăiește cel mai mare maestru de muzică al Italiei.

— Claudio?

— Va trebui să accepte el instruirea fetei. În felul acesta, Înălțimea Voastră, totul va fi în ordine. Dacă Romanina, așa cum e alintată pe aici, se va muta în casa Cattaneo, Înălțimea Voastră va majora leafa lunară a noului *maestro di musica* cu costul întreținerii fetei. Nu va fi o cheltuială în plus, iar Înălțimea Voastră, așa spune, ar putea să urmărească cu bunăvoință și îndeaproape felul cum are să se desfășoare instruirea, felul cum se va dezvolta, din învelișul său plebeu, arta fecișcanei.

— Aveți, firește, restante și față de Monteverdi.

— Trei luni aproape. Dar zilele acestea le-am dat ceva avans. I-am văzut îmbrăcămintea. Are dreptate Înălțimea Voastră, un *maestro di musica* nu se poate prezenta la Curte cu coatele rupte. A fost singurul argument cu care a impresionat cancelaria.

— Înainte de a lua vreo hotărîre, vreau să vorbesc cu Monteverdi.

— Venind înapoi prin aripa muzicanților, am auzit că repetă. Răsună din plin *Pavana*. Chemați-l, Înălțimea Voastră...

Claudio sosi descoperit, cu gulerul cămășii răsfrint, fără dantele, haina îi era într-adevăr peticită, la coate, cu ceva roșu. Purta ciorapi groși și ghetе groase cu cataramă, cum vin de obicei muzicanții la repetiții prin poarta dosnică a Reggiei. Cînd îl văzu pe Chieppio, avu o strîngere de inimă. Ce treabă poate fi atît de urgentă, încît nu suferă nici o amîinare, nici măcar cît să-și îmbrace hainele de catifea aflate în Reggia? Dar cînd dădu cu ochii de fața înălțimii sale, văzu că nu-l paște nimic rău. De data aceasta ducele Mantuei îl tutui cu o bunăvoință totală:

— Claudio, ai auzit și tu despre fata în gîtlejul căreia se află cea mai mare comoară a Europei? E plină însă de zgură... da, de zgură. Lelio Arrigoni, care a auzit-o, nu e un muzicant destul de bun pentru a putea observa totul. Ți dai seama de ce te-am chemat? Poate nici nu mai e nevoie să-ți spun... Da, socotești-o ca un semn al bunăvoinței

noastre. M-am gândit la tine. Fata, după cum am fost informat, e încă aproape copilă, dar are de pe acum vocea la locul ei. Totuși, la această vîrstă e ușor să se strice, dacă nu primește o învățătură aleasă. Pentru obținerea fetei concurează și alții. Aud că domnul Caccini a cerut s-o învețe el însuși. Eu însă nu am încredere decît în Monteverdi al meu. Accepti, Claudio ?

— Înălțimea Voastră, nu m-am așteptat la această grație. Dar dacă excelența sa Arrigon a greșit ? Cine ne garantează că gîtlejul fetei, ca să folosesc cuvintele Înălțimii Voastre, ascunde într-adevăr un tezaur ? La această vîrstă...

— Azi nu mă aștept la minuni din partea ei. Tu va trebui s-o șlefuiiești, pentru ca într-un an-doi să poată deveni cea mai mare cîntăreață a Italiei.

— Dorința Înălțimii Voastre e poruncă. Am s-o instruiesc.

— Asta încă nu e totul, Claudio. Eleva să nu se despartă de maestrul ei. Să stea sub supravegherea lui zi de zi. Lelio scrie că e de origine modestă, dar onorabilă, n-a învățat prea multe pînă acum, cîntă ca o pasăre din pădure. Am hotărît... da, aș dori ca Romanina să locuiască în casa ta.

Claudio ridică brusc capul, ducele văzu că-i năvălește sîngele în obraji. Nu-și amintea să-l fi văzut vreodată atît de infuriat. Observă și Chieppio, care se apropie repede ca, la nevoie, să-l poată trage de mîneacă pe Monteverdi.

— Bunăvoința Înălțimii Voastre mă onorează, dar vă solicit îngăduința de a putea vorbi deschis, din inimă.

Ducele răspunse cam fără chef :

— Am crezut că vă face o bucurie comunicîndu-vă această veste. Puteți vorbi !

— Înălțimea Voastră, vă implor bunăvoința... n-am venit azi la Reggia. Messer Cattaneo cunoaște și el obiceiurile... Nici nu știu, cum să vă spun, Înălțimea Voastră, dar nici cei mari nu respectă întotdeauna cele zece sfinte porunci. Sînt un om sărac, fără a fi însă supusul Înălțimii Voastre. Cu îngăduința domniei voastre, prefer să plec, decît să mi se impună ceva care îmi lezează cinstea. Casa Cattaneo e modestă, dar e o casă curată. Acolo nu poate veni nimeni, care să se atingă de moralitatea ei. Înțelepciunea Înălțimii Voastre înțelege la ce mă gîndesc.

Ducele zîmbi. Pe chipul său nu se oglindii supărare, ci mai degrabă o condescendență seniorială, plină de curiozitate. Spuse, împăunîndu-se cu orgoliu :

— După cîte știu, Claudio, nu prea aveți motive a vă plînge. N-aș crede că a încercat vreodată cineva să atenteze la pudoarea doamnei

Claudia. Dacă pe vreunul din anturajul meu îl va orbi pasiunea, va fi pedepsit. Iar dacă te-ai gândit chiar la mine, pot să-ți răspund și la asta. N-o iau pe fată în slujba mea spre a-mi face poftele cu ea sau ca să-mi exercit acel *jus primae noctis*,¹ ce se cuvine principilor. Vreau ca fata să devină o capodoperă, a cărei voce să aducă glorie Curții mantoveze. N-am văzut-o și n-am alte intenții în legătură cu ea. De aceea aș dori ca, pentru a fi ferită de ispite, să ajungă în casa ta, căci treaba educației o veți putea împărți cu doamna Claudia.

— Înălțimea Voastră m-ați onorat cu sinceritatea Domniei Voastre. Vă rog smerit să vă dați cuvîntul de bărbat că, atîta timp cît fata va locui în casa mea, nimeni... nici un bărbat nu va putea intra acolo fără voia mea, iar fata nu va putea părăsi locuința fără încuviințarea mea. Declar, Înălțimea Voastră, să solicit deplină *patria potestas*, drepturi de părinte, pe care nimeni — nici chiar Înălțimea Voastră — să nu-l poată încălca. Numai în aceste condiții accept, Înălțimea Voastră, nu altfel !

În sufletul lui Vincenzo se dădu o luptă între orgoliul principelui, domnind prin grația lui Dumnezeu, și admirația instinctivă pe care o simțea pentru Claudio, pentru acest bărbat superior moralicește, care se comportă neașteptat de curios și onorabil. Luă partea mai ușoară a lucrurilor, încercînd să atenueze încordarea clipei. Se întoarce către Chieppio :

— Nu-i așa, Annibale, că lucrurile nu trebuie luate atît de serios cum le ia amicul nostru Claudio ? Ei bine, prietene, vei primi dreptul de părinte, pe cuvîntul meu de cavaler și de principe. Dar să-l respecti tu însuși, Claudio. Ești mai tînăr decît mine și, se spune, că Romanina e tare frumoasă... Accepți ?

Făcu, zîmbind, o plecăciune : îl învinsese pe duce !

Cînd rămaseră singuri, Vincenzo se întoarce către Chieppio : n-a fost ușor, dar fata poate acum să vină.

Avea ochii albaștri și surizători, era blondă, deosebindu-se astfel de oacheșele fete romane, șuvițele de păr i se răsuceau ușor la capete, ceea ce putea fi o moștenire siciliană din partea mamei. Purta rochițe de copilă, după moda decentă a orașului papal, care ar fi dorit să le vadă călugărite pe toate femeile.

Silueta și-o va trăda abia cînd rochiile curții mantoveze i se vor mula supuse pe corp.

¹ Dreptul seniorial al „primei nopți“, rămas din moravurile feudale (în l. latină, *n. red.*)

O groază de greutate și multe, foarte multe târguieli precedară plecarea Caterinei Marinellii. Tatăl ei era un roman tare încăpăținat, încît *messer Lelio* trebui să piardă săptămîni întregi pînă să precizeze fiecare amănunt al „contractului”. Fata reuși la proba cerută: doctorii savanți îi adevăriră neprihănirea, astfel că veni acum rîndul ducelui să asigure cu o sumă frumoasă viitorul Caterinuccei. Tatăl puse condiția unei educații evlavioase, a unei întrețineri demne și, în afară de asta, ceru o rentă permanentă pentru părinții fetei, ceea ce era de fapt o concesiune, fiindcă la început avusese pretenția ca întreaga familie Martinelli să se mute definitiv la Mantua.

Serioase greutatea întâmpină și obținerea autorizației de plecare din partea Sfîntului Scaun. Cu toate că din corul papal nu pot face parte femeile, astfel că era tot una dacă la Roma va fi cu o coristă de periferie mai mult sau mai puțin, în colegiul cardinalilor se găsiră cîțiva cardinali anti-Gonzaga, care, avînd în vedere faima frivolității de la curtea mantoveză, se opuseră ca o fată onestă să fie aruncată pradă unei vieți imorale. La Curie, chestiunea se transformă astfel într-un adevărat „casus”, iar Vincenzo se văzu silit să facă unele concesiuni într-o serie de chestiuni mai vechi, rămase în suspensie, să-și dea asentimentul la completarea mai multor posturi bisericești și, cînd toate aceste treburi se aranjează, abia atunci primi Lelio Arrigoni hîrtia parafată cu însemnul că fata poate părăsi Roma.

În convenția încheiată se stipulă și condiția ca părinții să-și poată însoți fiica la Mantua și să participe acolo la emoțiile instalării. După care aveau să se înapoieze — pe cheltuiala ducelui — la Roma.

Ajunseră seara în orașul de reședință al familiei Gonzaga, așteptați cu mare curiozitate de întreaga Curte. Dar Înălțimea Sa decretă că nimeni nu se poate apropia de fată înainte ca ea să se fi instalat în viitoarea sa locuință.

Familia Martinelli fu dusă cu o caleașcă a Curtii, de către Striggio. Se aflase dinainte în casa cui va locui Caterinuccia, cine îi va fi tată în locul tatălui adevărat, mamă în locul mamei sale, se mai aflase că în casă există și copil, un băiețaș de vreo trei-patru ani. Monteverdi învățase de la tatăl său că oaspetele trebuie lăsat întîi să se uite prin casă, să i se potolească emoțiile, să se odihnească puțin în camera de primire. Cei din familia Martinelli se uitau uimiți la mulțimea de instrumente, la clavicembal, la violele rezemate de perete, la instrumentele de suflat, la lăuta de pe policioară și la harpă. Pe perete se lăfăia un scut turcesc, o lance și un iatagan, prada de război capturată de Claudio, la Dunăre. Lîngă fereastră se afla un desen făcut cu cretă galbenă, semnat cu inițialele P. P. R., pe care îl adusese din Antwerpen, cînd vizitase împreună cu Înălțimea Sa atelierul lui Rubens. Camera era

modestă, în comparație cu fastul nobililor mantovezi, dar cei din familia Martinelli mirosiseră totuși ceva din acea atmosferă de curte, în care avea să trăiască fiica lor. Pe masă erau înșirate minunățiile Claudiiei, turte lombardeze cu miere, într-o cană de cristal era vin, alături câteva pahare venețiene.

Pe oaspeți îi primește Claudia. Dintr-o singură privire, cu ochi de artist, o măsoară pe față, chipul ei drăgălaș, curat, silueta cam plinuță, apoi pe soții Martinelli care privesc bănuitori și totuși fericiți, ca unii care au ceva de pierdut; au prins și ei, o dată în viață, „Fortuna” de un picior!

Copila rosti, cu ochii în pământ, complimentele învățate din bună vreme. Claudia, care aștepta un nou copil, era încă de o frumusețe spiritualizată, atîta doar că, în ultima vreme, cam slăbise. Cînta mai rar, numai cu ocazia marilor sărbători, de cînd soțul ei purta titlul de *maestro*. Doamna Claudia devenise treptat Signora Monteverdi, pe care o despărțea doar o treaptă de rangul mai micilor doamne nobile de la Curte.

Claudia conduse familia Martinelli prin casă, le arată grădina, camera separată a fetei, pe care o înveselise cu o mulțime de flori. Cînd se înapoiară, maestrul le ieși zîmbind în întîmpinare. Cu părul său des, bătînd în argintiu, cu chipul său fin, prelung, cu ochii ce pătrundeau în suflet, era un bărbat aproape fără vîrstă, impunînd respect. Cei trei Martinelli simțiră îndată o încredere instinctivă față de el. Între timp discutară despre toate, cum o vor instrui pe Caterinuccia, înzeștrînd-o în afara lecțiilor de muzică și cu alte cunoștințe lumești, cine va purta grijă de sufletul ei, cum va fi întreținută. Și pentru că, după rang, Claudia era cîntăreață la Curte, părinții se interesară prudenți și despre perspectivele de viitor ale fiicei lor.

Caterinuccia se înapoie în noua ei cameră. Acasă, în sărăcăcioasa locuință cu chirie din Roma, împărțise o singură încăpere cu frații ei. Aici avea, în camera ei, un mic clavicembal, spre a putea exersa în timpul zilei, erau și câteva cărți nevinovate pe pervazul ferestrei, totul era curat, luminos, ordonat. Cu pași greoi intră și „bunicul”, Cattaneo, al cărui dialect aspru de lombard nu-l prea înțelegeau cei din Roma; doamna Claudia făcu pe interpreta între ei și după un pahar de vin, se împrieteniă și cu dînsul.

La rugămintea lui Cattaneo, mai ieșiră încă o dată în curte, pentru că nu văzuseră încă vaca, ciinele, caii de trăsură. Caterina rămase singură în casă, cu maestrul, despre care o voce haină îi șoptise dimineață la Reggia că „ai încăput pe mîna unui vrăjitor”. Se teme de el, dar e și atrasă de ochii lui adînci ca apa lacului Nemi. Meșterul vrăjitor șade stînjenit, puțin intimidat, în fața viitoarei sale fiice adoptive, care

nu mai e copil, dar nu e nici doamnă de curte; îi zîmbește, execută cîteva acorduri, degetele îi aleargă pe clape, s-au regăsit acum amîndoi, îi spune foarte încet, amabil: „N-ai vrea să-mi cînti ceva, Caterina?” Copila nu cunoaște decît orga, privește fermecată la jocul degetelor ce alunecă pe instrumentul grațios, ușor. Intonează, ca o ađiere, un fragment dintr-un canon, pe care l-a cîntat duminica trecută, cînd și-a luat rămas bun prin cîntec de la dragălașa Madonă de-acasă. Au plîns atunci mulți în biserică, fiindcă devenise o cauză a celor din împrejurimi, faptul că balaurul mantovez o răpește pe Caterinuccia. Acum se simte bine, pentru că maestrul o descoperă fără greutate, intonează... găsește nota cu care e atît de ușor să înceapă... nici nu mai e obosită... se odihnește cîntînd ca pasărea, cum îi dictează instinctul, respiră fără școală, zburdalnic.

Nu s-a sfîrșit încă, deoarece îndată după aceea răsună ușor primele măsuri ale unui madrigal din Roma, maestrul e întradevăr un vrăjitor, o dată ce și pe asta îl știe... privirile lor se întîlnesc zîmbitoare... un semn din cap anunță cînd trebuie să înceapă și, în timp ce cîntă, Claudia se oprește în ușa, apoi încep, foarte încet, ca nu cumva s-o încurce pe copilă, preia vocea a doua. Caterina o privește, ochii i se umplu de lacrimi și zîmbește. Așa ia sfîrșit cîntecul, iar fata, uitînd cele învățate la Roma, fuge la Claudia, își îngroapă obrajii în rochia ei, plînge și rîde în același timp, îi prinde mîna și i-o acoperă cu sărutări. După aceea se repede la Claudio, îi sărută și lui mîna, de parcă ar fi o față bisericească:

— Mulțumesc, don Claudio... spune la modul roman.

— Fii binevenită în casa noastră, Caterina, rostește încet, serios, bărbatul, ca și cum ar binecuvînta. O clipă stau toți trei astfel, emoționați. De afară se aude zarva unor voci răsunătoare: Giacomo Catta-neo intră cu cei doi Martinelli.

17

Tînărul sosi la Mantua cu un poștalion comandat. Cînd se opri la poarta palatului Colloredo, majordomul domnului conte coborî scările în fugă, cu capul descoperit, pentru a-l saluta pe oaspetele venit de departe. Pietro Paolo Rubens, avînd pe cap o enormă pălărie cu pană, la șold o sabie, urcă la primul etaj scăldat în lumina lumînărilor, în „piano nobile” se aprinseră lumînările imensului policandru, iar garda îl primi

pe tânărul pictor flamand, abia trecut de douăzeci de ani, ca pe-o personalitate de rang înalt.

Sosise din Veneția. Vara italiană îi bronzase chipul, îi decolorase părul roșcat și îl transformase, ca prin farmec, în blond. Avea un mers elastic, dar plin de demnitate, întregul său comportament dădea impresia unui cavalier desăvârșit. La Veneția, italiana sa nordică, învățată la Antwerpen, se mai înmuiase, rămânând din ea doar întorsăturile mai meșteșugite, poetice, la auzul căreia zgomotoșii și mai naturalii lombarzi zîmbeau.

Nu se purtă nici la Reggia ca un oarecare solicitant umil. Majordomul și doi aprozi ai palatului Colloredo prezentară înaintea darurilor pe care i le oferea ducelui : cîte o copie făcută cu mîină proprie, la Veneția, după un Tizian și un Veronese, apoi o pînză mai mică a sa, reprezentînd o scenă de sufragerie, cu natură moartă, păsări și ciîni.

Cînd ministrul Chieppio trecu prin *degli Specchi*, spre a supraveghea dacă totul e în ordine pentru serbarea muzicală de vineri seara, zări tablourile agățate la loc de cînte în mijlocul galeriei.

— Mulți bani are să ne coste acest flamand, Alessandro !

Striggio zîmbi. Știa că de aseară, de cînd aflate de sosirea lui Rubens, înălțimea sa ardea parcă de febră. Da, înălțimea sa atrage atenția tuturor celor de la curte ca nu cumva să-l jignească pe tânărul maestru, lăudînd pictura italiană și denigrînd, cum le e obiceiul, tot ce e pînză, tablou flamand, spaniol sau german. Pietro Paolo Rubens, care e un maestru de mult recunoscut în țara sa, va fi, în ciuda vîrstei sale tinere, un strălucitor diamant al Curții din Mantua.

— Abia-i pot plăti pe muzicanți și, iată, încă o gură pe care va trebui s-o astup !... Nu însă cu puținul cu care se mulțumește Claudio !

Străbate agale lunga sală strălucitoare, servitori, străjeri, aprozi se înclină adînc în fața ministrului micului stat. Această fermecată zi de vineri constituie culmea vieții de curte din Mantua : în marea sală de primire încep să și sosească, încetul cu încetul, doamnele, fețele bisericesti, cavalerii ; toți încearcă să ghicească — în astfel de cazuri asta e tema principală de conversație — care va fi programul serii. Bineînțele că, de astă dată, interesul tuturor se îndreaptă mai ales către noul venit, către noua stea ce urcă pe cerul Mantuei. Doamna Sabina, artista acestei seri, sosește în toată splendoarea sa, pe părul ei roșu scîlpesc dantele, agrafe cu pietre scumpe, flori artificiale. Se plimbă de-a lungul galeriei cu oglinzi și se privește încîntată, cum trena-i lungă strălucește în lumina revărsată din candelabre.

Pe coridorul ce duce spre apartamentele princiare, Rubens apare însoțit de Striggio. Poartă un uriaș guler din dantelă de Bruxelles, o pălărie flamandă cu borurile late, veșminte negre de patrician, sabie,

pantofi cu cataramă. Afișează o distincție spaniolă, pe veșminte nu are nici o pată de culoare ostentativă, care ar da de bănuț că e un meșter al culorilor. Înainte de a sosi la Mantua, a petrecut câteva luni la Veneția, unde a copiat, cu sufletul smerit, tablourile marilor meșteri. Farmecul lui Tizian, pompa culorilor sale, bogăția nemaivăzută a compozițiilor lui l-au copleșit și pe dînsul, ca de altfel pe toți cei coboriți din Nord. Veneția a fost pentru el doar o haltă, unde a rămas numai atît cît i-au ajuns puținii bani, pe care îi încropise mama lui înainte de plecare. În cetatea Sfîntului Marcu devenise parcă alt om. Își lepădase greoaiele trăsături flamande și, urmînd sfaturile unor consilieri binevoitori, devenise un curtea desăvîrșit, rămînînd mai departe amabil, condescendent, ponderat, la nevoie chiar mai „spaniol“ în *grandezza* sa, decît erau adevărații seniori castilieni.

Înălțimea Sa se mai făcu așteptat cîtva timp. Acestea erau cele mai frumoase și mai palpitante clipe în *Galleria degli Specchi*, cînd Curtea trăia în tensiunea apropiatei serbări, perechile se regăseau, în dosul evantaielor se desfășura bîrfa plină de înțepături, se discuta despre noile veșminte, se găsea întotdeauna și cîte un musafir, care se înapoiase tocmai dintr-o călătorie mai depărtată, iar acest zumzet dulce, amețitor, se stîngea doar atunci cînd loviturile de baston ale majordomului anunțau sosirea Înălțimii Sale.

Se îmbrăcase în mătase albă, una dintre culorile sale preferate, deși apărea și mai voluminos decît în costumul său de gală de culoare închisă. Privirea ducelui alunecă peste perechile ce se aplecară cu cîte o reverență de cele două părți ale sălii, și îi descoperi pe Rubens, care își manifesta respectul față de Curte ținîndu-și în mînă pălăria-i cu pană. Îi făcu semn să se apropie, ceea ce era grația cea mai mare: favoritul serii mergea atunci în stînga ducelui, în timp ce acesta străbătea *Galleria* plimbîndu-se, zîmbind, aproape cu pas de dans.

— Bietul Tasso n-a avut parte niciodată de o asemenea onoare, spuse către vecinul său Carlo Rossi, care, arogîndu-și oarecum și drepturile unei rude, obișnuia să critice capriciile lipsite de rost ale ducelui.

Pictorul înalță ochii și se oprește brusc: numai din această perspectivă poate cuprinde frescele tavanului, pictat de discipolii lui Giulio Romano, mergînd pe urmele maestrului lor. „Siluetele sînt parcă puțin lipsite de viață“, spune ducele într-o doară, aproape scuizîndu-se, și așteaptă cu încordare ce va spune oaspetele său. Dar Rubens merge mai departe tăcut, zîmbitor, alături de duce, pînă cînd Vincenzo se oprește pentru o clipă într-o nișă aflată de partea opusă a Galleriei. Ridică deodată capul. „Seara de muzică va începe azi ceva mai tîrziu“ — îi spune camelierului, apoi ușa se și deschide, și amîndoi pătrund adînc în apartamentele princiere. Lumînările împrăstie lumina

doar în pete. Pietro Paolo zărește un ungher, pe lambriul scump atîrnă o carpetă țesută în Flandra, cu desen italianesc. „Giulio Romano“, face într-o doară ducele; o clipă se opresc, dar neastîmpăratul Vincenzo îl și conduce mai departe. Ajung acum la intrarea în aripa ducelui, unde se află odăile Eleonorei, iar lingă ele, minuscula împărăție a piticilor: mobilă, carpete, vase, uși și clante, toate sînt ca într-o casă de păpuși, pentru ca dincolo de ușă, în capela piticilor, o minusculă candelă să lumineze micul altar.

Ies în *Galleria della Mostra*, dominată de fantezia avîntată a neastîmpăratului Giulio, din care țîșnește, ca să se stingă iar, flacăra maestrului său Raffael. În șuvițele slabe de lumină, Rubens zărește spinări, trupuri contorsionate, torsuri ce se îneacă în umbră, îi este peste puțină să cuprindă, fără destulă lumină; ansamblul compoziției. „Mîine, la lumina zilei, vei putea vedea totul, *messere*“. Raza luminării cade pe marmura unei stătui. Nu-și poate da seama dacă pămîntul mantovez a zămislit această comoară sau dacă e doar o copie, adusă de vreun Gonzaga de la Roma? Mai fac cîțiva pași, prin Sala Grande, ajung în curtea acoperită de iarbă. Suflul evului mediu a alungat aici toată avalanșa ornamentelor din marmură, arcadele grațioase, liniile capricioase. Se înalță de astă dată brun, în aspra sa splendoare, Castello, așa cum s-a materializat el în fantezia mărunților tirani ai Italiei, bastion roșu, turnuri cu trepte, porți cu lanțuri, cerdacuri acoperite, împrejurul turnurilor coridoare de pîndă, apoi un urcuș, fără trepte, pe care se poate ajunge și călare la etaj.

— I se spunea Pasărea Phönix... A locuit aici Isabella d'Este.

Glasul ducelui era atît de cucernic, încît maestrul îl privi cu surprindere: chipul lui Vincenzo se transfigurase parcă evocîndu-și strămoșii și rătăcind prin amintirile destinului familiei Gonzaga. „Dați-mi o făclie!“ Înălțimea Sa apucă el însuși făclia fumegîndă. Castello e o clădire singuľatecă, în care nu mai locuiește nimeni, n-o luminează nici o luminare. Il prinde pe Rubens de braț, o clipă stă nehotărit în întuneric, apoi străjerul își urmează tăcut stăpînul. În sala armelor se află un tablou, cu rama înnegrită de vreme, trăsăturile chipului abia se deslușesc în slaba licărire a făcliei. „Mai adu o făclie!“ De astă dată, lumina inundă din ambele părți chipul surîzător al Isabellei.

— Străbunica avea șazecei de ani, cînd Tizian a pictat-o!

Trăsăturile chipului se desprind pe încetul, cu un farmec enigmatic, de sub boneta-pălărie rigidă, de culoare închisă. O gură minunată, sprîncene fin arcuite, o moliciune aproape orientală a trăsăturilor; apoi, lumina alunecă peste umerii molateci, înveșmîntați în falduri de catifea neagră, în fastul mărgelilor și-al mătăsurilor transparente. Cum o fi fost această femeie, care nici la cei șazecei de ani ai săi nu renunțase

la arta de a străluci, pe care o practicase în fiecare clipă, în întreaga ei viață îndelungată? Mina maestrului a netezit, evident, ridurile, a dat trăsăturilor ei o linie mai blândă și mai plină, poate că pe pînză a amplificat și mai mult strălucirea atît de des cîntată a ochilor Isabellei. Dar chiar astfel, privind la chipul răposatei Isabella, ce aproape mișcîndu-se în interferența vîlvătăii celor două făclii, pe maestrul flamand îl cuprinde teama la vederea artei lui Tizian. S-a lepădat încă în copilărie de superstițiile epocii, acum însă stă totuși înfiorat în fața acestui farmec inefabil, a devenit iar băietelul din casa cu stafii, al cărui părinte s-a prăpădit pentru că se îndrăgostise de o prințesă aiurită și nu prea tînără.

Vincenzo îl trase pe Pietro Paolo în firida fersetrei. Străjerul stătea țeapăn în fața tabloului, cu ambele făclii în mîini. Ca și cum i-ar fi destăinuit prietenului său un secret păstrat cu grijă, Vincenzo șopti la urechea lui Rubens :

— ... În natură nu există minuni : străbunica avea într-adevăr șaizeci de ani cînd maestrul i-a făcut portretul ... dar nu chiar pe ea, cea de șaizeci de ani. Federigo Gonzaga, fiul ei, dorise ca maestrul cel mai mare al Italiei să immortalizeze chipul mamei sale pe cînd era încă în floarea vîrstei, pentru ca, atît timp cît vor trăi cei din familia Gonzaga, acesta să fie sanctuarul unde să se poată prosterna toți în fața veșnicei străluciri a Isabellei. La sosirea lui, Tizian a găsit însă o femeie în vîrstă. Dar străbunica și-a adus aminte că, pe vremea cînd era încă femeie tînără, Francesco Francia îi pictase un portret, la care ținea în mod deosebit. Din cîte își amintea, ea însăși îl dăruise cu vreun sfert de secol în urmă unui anume domn Zaninello din Ferrara, ca semn al bunăvoinței sale. Deși s-au cam codit, în cele din urmă descendenții lui au împrumutat portretul făcut de Francia ... Nici pe vremea aceea nu prea era o bună afacere să dai ceva împrumut curții mantoveze, *messere!* Lui Tizian, divinului maestru, poate nici nu i-a prea plăcut însărcinarea de a-l copia pe Francia. Trei ani întregi a durat pînă a fost gata portretul ...

— Înălțimea Voastră, de unde le știți toate acestea ?

Intr-un colț se află un dulăpior ornat cu fildeș. Vincenzo, ca unul care cunoaște încă din copilărie toate secretele din Castello, apasă pe un resort. Pe o pernă de un albastru decolorat, țesută cu fire de aur, se află scrisoarea îngălbenită a Isabellei. Citește încet : „ ... într-atîta ne place portretul nostru, pe care l-a pictat maestrul Tizian, încît nici nu ne-am putut închipui vreodată că am fost într-adevăr atît de frumoasă la acea vîrstă a vieții noastre, la care ne-a înfățișat el ... ”

Rubens rosti încet :

— Dacă Înălțimea Voastră îmi permite, mâine aş aduce aici pînă şi vopsele. Să mai existe un portret al marei contese : cu ochii lui Francia, cu mîna lui Tizian, cu plecăciunea lui Pietro Paolo Rubens . . .

Pornesc mai departe tăcuţi. Pe chipul ducelui mai stăruie expresia aceea ciudată, solemnă, aproape sacră.

În sală zări întîi de toate capul pleşuv, profilul cu nas coroiat al „Secretarului“, într-un portret atîrnat pe perete. Poate că Mantegna l-ar fi putut picta chiar aşa pe Iuda, în fresca sa. Stăpînul de odinioară al Mantuei priveşte visător, cu ochi aproape trişti, la credinciosul său slujitor : de la acest secretar, gata de orice, află veştile din lume. La un cuvînt al ducelui, în „camera logodnicilor“ se aprind în cîteva minute toate lumînările şi, după slaba pîlpîire a făcliei fumegînde, o lumină strălucitoare inundă cele două fresce imense.

Rubens îşi aminti deodată că, nu demult, fusese la Padova, în fosta casă a lui Mantegna, unde rudele mai demult decedatului maestru, îi arătaseră scrisorile acestuia „ . . . *O dată cu această scrisoare a noastră — scria contele Mantuei către maestrul din Padova — căldăreţul îţi aduce şi restul de treizeci de ducaţi, care îţi vor ajunge un timp . . . de aici încolo vrem să ne îngrijim mai bine de tine . . .* “. Alungă însă amintirile, căci de pe panourile frescelor i se înfăţişa, în profunzimea se realitate, lumea de acum un secol şi jumătate a familiei Gonzaga.

Deasupra şemineului se află Lodovico şi familia sa, iar fresca cealaltă înfăţişează sosirea cardinalului Francesco. Mica sală e divizată de arcade, care susţin cu graţie povara tavanului, şi sub acesta, ca şi cum ar trăi şi azi, se mişcă cu naturaleţea şi siguranţa unor gazde strămoşii Gonzaga din *quattrocento*. E o lume de bărbaţi cu feţe clasice, bărbierite, în veşminte cu linii simple, bogat plisate. Iată, Secretarul primeşte o poruncă de la stăpînul său, în timp ce voinica Barbara de Brandenburg priveşte atentă, cu ochii strălucitori sub bonetă. În spatele lor, fiul cel mai mare, Federigo . . . Cuvintele lui Vincenzo răsfoiesc cronica secretă de familie :

— Tabloul înfăţişează momentul cînd acest fiu risipitor e reprimat în casa părintească . . . Strămoşul meu fugise după o porumbiţă din Siena. Nu voise cu nici un chip s-o ia de nevastă pe urîta Margareta de Bavaria . . . se şi vede în tablou . . . numai că femeia stă foarte în spate . . . aici . . .

Un tînar cu ochii bulbucaţi, cu o privire ce tînjeşte după ceva necunoscut, aproape sticloasă, în care se îmbină într-un mod ciudat trufia şi tristeţea. Degetul lui Vincenzo se plimbă peste imensa suprafaţă a peretelui, ca şi cum mîna unui spirit i-ar arăta pe rînd, cu umbre lungi, pe cei ce au trăit cîndva.

— Vezi, pe acest *Rodolfo* l-au iubit poate cel mai mult dintre toți ! Se reazemă de coloană. E stăpînit de o necunoscută nostalgie. Cînd eram băiețel și stăteam adesea aici, uitîndu-mă la ei, doream mereu să semăn cu *Rodolfo* . . .

Copii, curteni, în fundal o femeie tristă, cu bonetă, un minut și *Rubens* trăiește în anul Domnului 1460, la curtea lui *Lodovico Gonzaga*, privirea îi aleargă pînă ce cuprinde întreaga panoramă a familiei în aparență pașnică, ca apoi să se reverse spre meleaguri mai cuprinzătoare, iată : dincolo de porțile Mantuei se întind adevărate cîmpii elizee, iar aici își așteaptă contele fiul cardinal, care se întoarce de la *Bologna*. Cronicarii de curte îl numesc pe stăpînul Mantuei „Cel drept” . . . acum privirea i se oprește la un tînăr bucălat, a cărui sete de viață o ascunde anevoie pălăria de cardinal, în timp ce principele, cu trăsăturile sale rigide, regulate, lasă impresia unui roman, cu fața-i bărbierită, linia fină, aproape feminină a mîinilor, ce trădează mai degrabă un muzicant, decît un tiran din *quattrocento*. Această atmosferă romană e subliniată și de peisaj. Dincolo de *Mantua* se vede *Colosseul* și o mică piramidă romană, apoi, cam pe-al treilea plan, imaginea unui orașel toscan imaginar, așezat pe-o colină, case, străzi și piețe ce înconjoară turnul bătrîn.

— Tatăl meu stătea deseori aici și-l privea pe *Lodovico*. *Messere*, tatăl meu n-a fost un bărbat frumos. O . . . nu arăta așa cum l-a pictat aici *Mantegna* pe marchese . . . Era însă deștept . . . chipul său . . . chipul său, *messere* . . . privește, ți-l arăt pe *Cocoșatul*.

Scoate din sîn un medalion, desface capacul de filigran, se apropie de sfeșnicul cu brațe : dintre blănuri se ivește un cap cu ochi ce clipește într-un mod surprinzător, aproape extatic, spre cer, și abia după aceea capătă lumină chipul propriu-zis, a cărui parte inferioară e acoperită de barba întunecată ; de după părul scurt, pieptănat pe spate, răsare o frunte bombată, un nas lung și drept . . . dincolo de arta gin-gașă, dulceagă a pictorului miniaturist se simte în acest chip voința dîrză, forța bărbătească, obișnuită să înfrunte potrivnicii. Ochiul lui *Rubens* compară la repezeală cele două secole ce stau față-n față, strămoșul și vlăstarul. Spune încet :

— I-ar face plăcere Înălțimii Voastre dacă aș picta portretul regretatului vostru tată ?

Vincenzo se uită surprins la el. Alți pictori ar implora grația de a-și putea măsura talentul cu o sarcină de o asemenea finețe. *Flamandul* blond-roșcat stă însă zîmbind în fața blondului duce, care aproape că i-ar putea fi tată. În ochii lui *Vincenzo* se topește o umbră de nor princi-ar, dă zîmbind din cap, în timp ce *Rubens* se întoarce pentru a cuprinde în oglinda evlaviei sale întregul cîmp al frescei ce se desfășoară în fața ochilor săi.

Ochiul său evaluează *altfel* perspectiva lui Mantegna, cercetează premisele profesionale ale compoziției — un minut, și el e acela care cunoaște mai bine minunea din *Camera degli Sposi*. Poate că vede și cum au putut fi *în realitate* acești Gonzaga : unde a înfrumusețat pene-lul și la cine a scos la iveală, fără cruțare, trăsăturile avide ale suflului ; care model s-o fi mișcat în timpul solemnului „ședințe“, poate că severul, laconicul meșter padovez s-o fi și răstît la cei mai tineri : „stați liniștit marchesino“ sau „țineți mai strîns cîinele, să nu se miște“ ... În jurul lui Rubens se destramă realitatea, acum e acolo, pe urmele lui Mantegna, cu un supus discipol al lui, îi poartă paleta, se străduiește să fure din ochi regulile secrete ale perspectivei, cunoscute doar de maestru, și parcă ar fi aici cu el și ar observa oboseala ce-l cuprinde, spunîndu-i încet : „*Maestro*, las' să continui eu ... odihnește-te, și i-ar lua paleta din mînă, amestecînd tot atît de bine culorile castaniu, ocru, roșu sîngeriu ... și, totuși, aceste culori parcă ar fi mai strălucitoare decît cele pe care mîna maestrului Andrea le-a împrăștiat pe pereții Camerei ... pînă s-ar trezi maestrul ostenit, pe întinderea frescei sale ar dansa, printre bule de aur, razele soarelui strălucitor ce intră pe fereastră ...

Vincenzo se apropie și el de tabloul cu cardinalul. Acesta e mai ușor de privit decît grupul de familie, care se întinde deasupra șemineului. „*Messere*, potrivit tradiției, în acest modest curtean, maestrul Andrea pare să se fi pictat pe sine însuși ...“

Da, în adîncul subconștientului său, Rubens observase mai de mult *acest* chip : de ce, oare, i-o fi captat mai mult atenția acel personaj retras, decît fastuosul grup princiar din primul plan ? E un observator cu ochii pe jumătate închiși, bareta aspră îi taie linia frunții, fața i-ă dominată de o privire mîndră, aproape trufașă, poate chiar în felul acesta a vrut să arate că-i sînt străine moliciunea și zîmbetul servil al curteanului. Da ... maestrul Andrea stă aici, în incomodele sale haine de gală, retras între doi curteni nestăpîniți și capabili de orice fărădelege, de parcă s-ar simți jignit ... Care dintre aceștia îl înțelege oare pe Mantegna, pe maestrul sumbru, care știe mai multe despre legile corpului omenesc decît doctorii cei mai savanți ? Ciudat ... De ce oare vrea s-o ia din loc acest Mantegna din tablou ? Rubens vede cum i se încordează mușchii, a imortalizat momentul cînd tocmai se pregătește s-o zbughească din mijlocul mulțimii de gură-cască de la curte ... Mantegna e evident plictisit de toată această ceremonie exagerată și deșartă.

Vocea lui Vincenzo îl face să tresară :

— Cînd a sosit cardinalul ... această vizită n-a fost nici ea chiar atît de simplă, a avut și ea povestea ei, *messere* ... dar s-au împăcat

tatăl, fiul și frații... Aici, în această sală, a fost prezentată a doua zi marea creație a lui Poliziano, Orfeu. După cum se spune, cu acompaniament muzical! Încă de pe atunci era iubită muzica la Reggia. Dacă e îngăduit să comparăm artele, am putea spune, *messere*, că noi, cei din familia Gonzaga, n-am învățat niciodată să pictăm; dar, într-un fel, sîntem cu toții o leacă muzicanți. Tatăl meu a scris madrigaluri foarte frumoase, fiul meu mai mare îl urmează, iar cel mai mic, Ferdinando, copiază note muzicale și cere să poată lua parte la repetiții de cîte ori cîntă *maestro* Monteverdi.

Se întoarce. I-a dispărut încordarea interioară, e din nou un om de lume condescendent. Face semn, pe culoarul lung se aprind un șir de lumînări și, ca și cum ar defila printre spiritele măștrilor de odinioară, pe pereți se perindă Tizian, Mantegna, Correggio, Bellini, Raffael... greoi desenul capricios al lui Giulio Romano, iar lîngă el, blînda icoană a lui Fra Angelico, într-o cadră de triptic.

— Cu aceste tablouri, Înălțimea Voastră, sînteți puterea cea mai mare. Puteți cumpăra orice pe lumea asta!

Vincenzo se întoarce spre el, cu priviri scrutaătoare: a dispărut din el acel diletant înflăcărat, cu ochi înlăcrimați, extaziat de evocarea trecutului strămoșilor săi. Întreabă încet:

— Chiar și pe spanioli?

— Noi am avut prilejul să-i cunoaștem în comitatele de sud ale Țărilor de jos. Cei ce știu să vorbească pe limba lor... o scot ușor la capăt cu ei!

— Ai învățat spaniola?!

— Nu mai bine și nici mai rău decît limba Înălțimii Voastre!

— Spuneai că pot cumpăra orice cu aceste tablouri?

— Dacă Înălțimea Voastră îmi drămuiește cuvintele...

Îl trage gînditor pînă la marginea ferestrei, unde nișa formează o mică seră, plină de parfumul florilor. Ducele vorbește foarte încet:

— Dacă ai merge la Madrid cu cîteva tablouri... majoritatea le-ai copia dumneata după acestea... dar și cu cîteva originale... în numele meu, la rege... de fapt la primul lui ministru Lerma... Dacă i le-ai duce și dacă i-ai vorbi pe acea limbă, pe care o înțeleg spaniolii...

— Înălțimea Voastră, mă aflu aici spre a vă sluji. Cu penelul, și în orice alt chip!

— Vezi, *messere*, mă întristez mereu, cînd văd oameni care se pripcep dor la *un singur* lucru. Omul universal — *uomo universale*... acesta e idealul meu... mă gîndesc la Leonardo... la Pico della Mirandola. Parcă ar fi dispărut cu desăvîrșire gigantul din această peninsulă... Poate că dacă nu m-aș fi născut duce la Mantua, ci... mă-nțelegi?... artist... Poate că ajugeam să fiu cineva. Binînțeles însă că

nu doar într-un singur domeniu al artei . . . Signor Rubens, îți încredințez tablourile. Dumneata ești singurul artist care ești în același timp și curtean. Madridul ne sufocă aproape, din trei părți. Dacă maiestatea sa catolică vrea, Mantua pierе în două săptămîni, încît ceilalți principii italieni nici nu mai apucă să ne vină în ajutor, fie și numai cu degetul mic. Nu mă pot măsura cu spaniolii. Trebuie să le zîmbesc. La Curtea din Madrid cresc mereu mici infante, iar eu am doi băieți pe care va trebui să-i însor . . . Vei pleca în calitate de ambasador al meu, aceasta mi-e vrerea !

Striggio se află mereu în preajma stăpînului său, ca o umbră. „In calitate de ambasador al meu“, aude. Se gîndește : flamanzi îngîmfați ! De îndată ce înălțimea sa întîlnește vreun străin, îl și copleșește cu bunăvoința sa. În fond, cine e acest Rubens ? . . . Vincenzo îi prinde privirea. Într-un mod complice, ștregăresc, îi apucă de braț pe ambii bărbați deodată.

— Alessandro, mi-ai promis încă sub Kanizsa că-mi vei pregăti o fabulă . . . sau o povestire eroică, și că-l vom întreba pe Monteverdi dacă nu cumva vrea să-i compună muzica ? Îți pierzi însă timpul făcînd curte femeilor. Ia exemplu de la ducele dumitale : pe lîngă frumoasele doamne, îi mai rămîne destul răgaz . . . pentru orice !

Rîde împăunîndu-se, pînă ajung la ușă, dincolo de care se află lumea curții mantoveze. În strălucirea lumînărilor pe jumătate arse devine din nou impunător și solemn, fără să-i pese de întîrzierea de o oră, în timpul căreia lumea de la curte a așteptat flecărînd. Toiagul bocăne de trei ori, răsună trompetele, în timp ce lui Vincenzo i se aduce jîltul de catifea roșie. Se uită în jur, să vadă dacă muzicanții și cîntăreții se află la locurile lor. Claudio e la clavicemba. Dă din cap binevoitor și primîl acord răsună în liniștea care s-a dorit atît de mult așteptată.

18

— Am venit să-mi iau rămas bun, maestre !

Silueta înaltă, voinică a maestrului din Antwerpen umplu aproape camera. Străinul intrase chiar în timpul lecției de canto a Caterinucciei, și fata făcu către Rubens o reverență, așa cum învățase de la Claudia. În cameră erau împrăștiate partituri, Cattaneo ședea într-un jîlt comod, bătea măsura, se străduia uneori să acompanieze fredonînd *Agnus-ul*

fetei. Rubens găsi pe masă un volumaş subţire. Din obişnuinţă şi pentru a atenua tensiunea primelor clipe, îl luă în mână şi se uită la titlu :

— „*L'Artusi, ovvero delle Imperfezzioni della musica moderna*“. Cu ochii săi, care pătrundeau în suflet, observă îndată că privirile lui Monteverdi se întunecă.

— Ți-e chipul înmăsurat, *messere* ... De ce oare ?

— Dumneata te uiți la această carte ... La prima vedere, ea nu spune nimic ... Căci dumneata, desigur, nu știi cine e acest Artusi ... și ce vrea cu acest titlu insinuant, *Imperfecțiunea muzicii moderne* ! Te-ai născut sub ceruri mai fericite și, din bunăvoința Domnului, nu ești muzicant. Firește, ai putea întreba pe mulți cunosători ai muzicii și artiști, nici unul însă nu va fi în stare să-ți spună cine este acest Artusi. Din păcate, eu sînt în stare să te lămuresc. Trăiește la Bologna, face parte dintr-un ordin călugăresc, dar în felul cum atacă nu este nici măcar o fărîmă din dragostea creștinească pentru aproapele nostru ... Răsfoiește puțin cartea, și ai să vezi că pe fiecare filă, aproape în fiecare frază a lui sînt doar cuvinte ca „imperfecțiune ... neghiobie ... greșală ...“ și toate acestea, se pare, numai pe seama muzicii noastre de azi ... a muzicii moderne. Dar chiar în această privință atacă la fel cu mușcătura cîrțitelor. Nu, niciodată nu mă numește direct. Imi citează doar madrigalurile ... După cum vezi : „*Anima mia perdona*“ sau „*Che tu se'l cor mio*“. Ele au văzut de cîtva timp lumina tiparului ... aici, însă, în continuare, critică „*O, Mirtillo*“ și „*Cruda Amarilli*“, deși acestea n-au apărut încă, poate că circulă în manuscris și astfel au ajuns, probabil, la sfinția sa, domnul Geovan'Maria Artusi ...

— E datoria artistului, maestre, să reziste la atacuri !

— Zeii dumitale binevoitori ți-au așternut la picioare, încă din tinerețe, petale de trandafiri. Poate că erau prin preajmă, cînd ți-ai început primele schițe. Dar te-ar dura și pe dumneata, dacă ai fi atacat atît de nedrept ... Și tocmai de unde te-ai fi așteptat mai puțin. Privește : „*Toate acestea nu sînt altceva decît batjocorirea a tot ce e frumos și bun în armonie*“ ... și, mai departe : „*sună strident la ureche și lezează plăcerea dragostei de artă*“ ... Aici, „*septime și none, fără nici o pregătire a urechii* ...“ Da, potrivit părerii domnului Artusi, acest lucru contravine normelor sacre. Aproape că mă trimite în fața Inchiziției. „*Comite greșeli pe care ar trebui să le observe pîndă și copiii*“. Te întreb pe dumneata, *messer Pietro Paulo*, sînt oare admisibile astfel de cuvinte între slujitorii aceleiași arte ?

Rubens zîmbea. Trăia deja în emoția pregătirilor pentru mara călătorie, se supuse doar unui capriciu al său cînd venise să-l viziteze acasă pe liniștitul și simpaticul maestru. Da, în Țările de Jos, unde cuvîntul e mai liber, se obișnuise cu discuțiile violente și aprinse dintre artiști,

aşa că i se părea aproape caraghioasă această lume cam plină de panglici, această sensibilitate aproape feminină faţă de cuvîntul tipărit. Privirea lui întîlni ochii Caterinei. La Curte toată lumea ştia de comoara pe care ducele o ascunsese în casa lui Claudio... Într-adevăr, această fată e foarte frumoasă... o privea, în timp ce întrebă distrat:

— Cine e de fapt signor Artusi?

— A fost elevul marelui Zarlino... îi cunosc un volum de madrigaluri, poate că nici n-are mai multe. Canzonete pe patru voci. O altă lucrare a sa se ocupă de contrapunct; e un volumaş subţirel. Cei ce-l cunosc spun că e un om îngîmfat. N-am nici o afinitate sufletească pentru el!

— *Messere*, în ziua de azi, numai prinţii se pot pricepe deopotrivă la *toate* artelor, mai precis numai bunul nostru Vincenzo. În ce mă priveşte, recunosc că despre arta dumatăle ştiu numai atît cît am auzit cu propriile mele urechi. Ascultam, încă din copilărie, frumoasele coruri în domul din Antwerpen, vecerniile, împreună cu mama care e o femeie blîndă şi cucernică. Acum însă, vineri, compoziţia dumatăle şi armonia muzicanţilor au fost atît de minunate, încît mă doare inima că peste cîteva zile trebuie să-mi iau rămas bun de la Mantua.

— Am auzit că din graţia Înălţimii Sale...

— Intîi mă duc la Roma, să execut cîteva copii după nişte pînze vechi, renumite. E posibil să mă întorc pentru cîteva zile, apoi... drumul mă duce la Madrid. Dar acest lucru trebuie ținut secret, deşi cred că aici prea mulţi sînt cei care ştiu tot ce hotărăşte voinţa Înălţimii Sale. Pe dumneata de ce te necăjeşte atît de mult acest Artusi?

— Mîine, *messere*, cartea va circula în mîinile tuturor oamenilor de la curte. Ce ştii ei ce e aceea septimă şi nonă „*senza preparazione*”? Ce prostie: *nu e pregătită*, pentru că nu vine din umbra bisericilor de la Bologna... Ce ştie el despre ce e în stare sunetul cînd e eliberat din cătuşele sale, din negurile sale? Se împleteşte liber, curat, cu textul. Sunetul şi armonia îmbrăţişează textul, aşa cum se îmbrăţişează iubii între ei.

Caterinuccia îşi pironi ochii în podea, roşindu-se toată.

— Mai clar, *messere*...

— Ceea ce Artusi numeşte în batjocură „muzică modernă”, noi o numim *Seconda pratica*, adică un fel de a doua posibilitate, care a răsărit treptat alături de polifonie, poate însă că nu chiar din acelaşi sol. O cunosc şi compatrioţii dumatăle, Lasso, Willaert, Rore. Fiecare încearcă în felul său să rezolve criza sacrei muzici. La noi, nu eu sînt cel dintîi. Poate că ai auzit de domnul Gesualdo... sau Peri şi Marco Gagliano, la Florenţa. De ce să înşir mai mulţi? Toţi aceştia sînt duşmani ai lui Artusi, pentru că vrem şi altceva decît veşnicul cor sau

muzică de cameră, strălucind doar prin efectul său sumbru, de ansamblu, în timp ce textul ei rămîne însă o taină pentru toată lumea. A porni pe un alt drum ? Înțelepții artei noastre au căutat dezlegarea la Platon. Dumnezeu mă înțelege, căci știi ce înseamnă să dai peste izvorul înțelepciunii celor din vechime. Raffael putea să deseneze cît e ziua de lungă la Roma... Ce-a văzut Michelangelo din arta celor vechi ? Azi se înalță o serie de biserici care au fost inspirate de constructorul Pantheonului. Dar muzica n-a fost culcată în sarcofage... de cînd, după maestrul Boetius, nimeni nu s-a mai interesat de ea... Ar trebui reconstruită din unele rămășițe, din unele fragmente. Ici o referire voalată, colo o însemnare fugară, din care ar putea să se deschidă o cale de urmat pentru savanți. Căutăm cu toții aceeași moștenire pierdută, *messere*. Și cu toate acestea, mă pomenesc atacat pe nedrept. Oare *Armonia* să fie stăpîna cuvîntului ? Sau *Oratio* se află mai presus de orice ? Asta e *Seconda pratica, messere*, aceasta e problema pe care aș dori s-o rezolv cît mai sînt în viață. Chiar dacă, din Bologna, sînt năpustite asupra mea fulgere și trăsnete de acest fel...

De parcă s-ar fi jucat distrat, Rubens prinse să zăngăne lăuta cu degetele-i vînjoase. Urechea fină putu să deslușească acordurile perfecte izvorîte din instrument. Il scruta zîmbind pe Claudio, cu ochii săi albaștri și senini.

— Scumpe maestre, de cîte ori ne referim la compoziție, simțim mereu în sinea noastră lupta, înrudirea dintre formă și conținut. Dacă te ascult, îmi dau seama cum se îmbină în arta dumitale cuvîntul cu muzica sau, ca să mă exprim savant, *Oratio* și *Armonia*, ca doi prieteni buni, dar cu toate acestea veșnic potrivnici. Aș vrea să-mi spui însă cu toată sinceritatea, *messer* Claudio, dacă pe dumneata, care ești socotit cel mai mare muzicant al Italiei — și asta nu e vreo lingusire din parte-mi — te satisface să compui muzică religioasă cu ocazia sărbătorilor, un nou *Agnus*, vreun motet sau madrigal, eventual cîte o piesă pentru serbările Curții ?

— Ce poate fi mai mult, după părerea dumitale, decît toate acestea ? Căci ai înșirat, de fapt, toate genurile cunoscute azi de muzica noastră.

— Ai să mă ierți dacă mă gîndesc ceva mai departe. Îți amintești de sala cea mare și goală, de *Camera degli Sposi* ? Meșterul Mantegna a transformat pustietatea zidurilor ei în spații nemărginite și le-a îmbrăcat cu arta sa, sala a devenit monumentală, deși, poate, nu în sensul obișnuit al cuvîntului. Am ascultat ceea ce mi-ai spus despre practica „primă” și „secundă”. M-a surprins. Noi credem despre toți *ceilalți* artiști că izvorul creației țîșnește ca un clocot, din atelierul lor, dar abia acum mi-am dat seama că și dumneata crezezi tot deliberat, folosindu-ți cu rațiune talentul cu care pronia cerească te-a înzestrat

încă din leagăn. Revin la cuvîntul „monumental“ ... În arta noastră ne gîndim, cu acest prilej, în primul rînd la Tizian ... la Veronese ... Tintoretto, nicidecum la Giulio Romano, oricît de uriașe sînt spațiile pe care le-au acoperit culorile paletelor sale. Să-mi ierți lipsa de modestie, dar simt uneori că, dacă timpul mi-ar îngădui-o, aș fi în stare să împodobesc întreaga Mantuă cu frescele mele. În lumea dumitale, nemuritorii creează, desigur, tot așa ... Palestrina ? maestrul Lassus ? Pe ei i-am auzit slăviți mai mult. De aceea te întreb, *messer Claudio*, de ce nu crezi în atelierul dumitale ceva *care să nu se vestejească după o singură serbare de Curte ?*

Maestrul îl privește zîmbind din jîlțul său, nu răspunde nimic, dar zîmbetul lui spune mai mult decît orice cuvînt. Pietro Paolo continuă :

— Te rog să mă ierți că, deși ești cu un deceniu mai în vîrstă decît mine, îmi permit să-ți dau sfaturi. Dar îmi place atît de mult muzica dumitale ... Te rog, cîntă-mi ceva de rămas-bun.

Se așază pe scaunul acoperit cu o carpetă, ciugulește cîteva boabe de strugure. Ochii lui sînt plini de evlavie, așteaptă să răsunе clavicembalul.

Foarte puțini știau cu adevărat de ce îl trimisese Vincenzo pe Pietro Paulo Rubens la Madrid, la *Unica Corte*, cea mai elegantă și mai îngîmfată curte din Europa. Chiar după moartea marelui și temutului Filip al II-lea, această Curte sumbră continuase să rămînă în închipuirea oamenilor ca o neagră cetate a permanenței. Ea era spaima spiritelor libere în lumea apuseană. *Hispania* era prezentată tot timpul drept țara „legendelor negre“, cam în felul în care îi răspîndise faima pana răz-bunătoare a lui Antonio Perez, fostul ministru al lui Filip, după ce evadase din temniță.

Cum să nu fi fost Vincenzo un ghimpe în ochii Curții spaniole ? Fiind vasal al Împăratului de Habsburg, nu-l puteau ataca direct, dar, ori de cîte ori se ivea prilejul, îi contracarau interesele, îi zădărniceau planurile, și toate frumoasele speranțe ale lui Vincenzo eșuau izbindu-se de împotrivirea spaniolă.

Ducele încerca imposibilul. Își pusese în gînd ca, în locul „rău informatului“ rege Filip al III-lea, să se adreseze Maiestății Sale Cato-lice „bine informate“. Un singur om era însă în stare să realizeze această „informare“, și anume atotputernicul cancelar Lerma. Prințul spaniol era cunoscut ca un mare colecționar de artă, căruia îi plăcea tot atît de mult să-și sporească comorile propriului său palat, ca și comorile colecțiilor legale. În mintea iscoditoare a lui Vincenzo astfel se copsese ideea de al trimite la Madrid pe tînărul pictor stilat, sigur de

sine, bun cunoscător al limbii spaniole și care, depășindu-și vârsta, trecea drept un artist renumit în toată Europa.

Ducele avea la Madrid un agent permanent, un așa-zimit rezident, astfel că nu fu nevoie să-l investească pe Rubens cu zorzoanele unui ambasador „oficial”. Ca artist, se putea mișca mai lesne, și înălțimea sa era sigur că „grandezza” ce-o iradia maestrul își va face efectul și la Madrid. Spera că îl va învălui și acolo aureola ce se cuvine celor din Olimp, și va găsi astfel calea și cuvântul către atotputernicul ministru. Printre altele, ar putea aduce vorba dacă nu cumva ar dori prințul de Lerma să aleagă pentru fiul său soție din casa Gonzaga ?

În ultima vreme, Vincenzo îl lua tot mai des pe Rubens în excursii mai mici sau la vânători, pentru a-i da cu aceste prilejuri, fără să bată la ochi, „ultimele indicații”. Ducele, care umblase prin multe părți ale Italiei, cu toată lenevia sa aparentă, observa cu atenție și cunoștea orizontul politic european. Cele trei expediții ale sale în Ungaria suscitaseră un oarecare respect din partea spaniolilor și, mai ales, faptul că toate acestea le făcuse pe propria sa cheltuială. Mintea aceasta zvăpăiată, aparent pripită, lucra încontinuu. Când făcură tabără în margine de pădure, Vincenzo desenă cu un băț în nisip sferile europene. Aici e Praga... nefericitul împărat... aici e Parisul lui Henric... lângă nevolnicul Filip strălucește steaua lui Lerma. Veneția e un leu cu ghiarele tocite, cu toate acestea nu e bine să te iei la hartă cu ea. Turcii au uitat de Lepanto, dar pe mare nu s-au mai putut reface. Englezii sînt oamenii mărilor. După zdrobirea armatei spaniole, de pe această insulă mai pot veni surprize. Pe harta de nisip, Mantua e un cerculeț minuscul. La nord e Monferrato, provincia moștenită, care abia dacă poate fi apărută de aici, din ducatul-mamă. Familia Gonzaga e dispusă să renunțe la această provincie în favoarea Madridului, dacă Majestaatea Sa Catolică cedează în schimb Cremona și împrejurimile sale. Aceasta este marea afacere de schimb, „Baratto”, despre care cancelariile europene discută de două decenii. Pînă acum însă, răspunsul Madridului a fost, tot timpul, negativ.

Ducele se oprește deodată din vorbă : pe drumul de sub pădure trece o țărâncuță desculță, cu un coș în mînă, fredonînd. Cînd ajunge mai aproape, îi recunosc cîntecul. Textul l-a scris cîndva Lorenzo il Magnifico... departe, la Florența. E o fată lombardă voinică, brunetă, cu mersul legănat ; cu mîna liberă rupe un fir de iarbă, pe care îl mușcă cu dinții între două strofe. Cînd își ridică privirea, îi zărește pe vînători. Face un mic ocol și își iutește pașii.

Rubens o privi zîmbind, scoase de la brîu cărbune de desenat și, din cîteva linii, îi schiță capul pe hîrtie. Vincenzo se aplecă asupra schiței și scoase un pasionat strigăt de admirație. Smulse hîrtia, o

strînse la piept și îi oferi în schimb lui Rubens pumnalul său cu mîner aurit. Toate acestea se petrecură în cîteva clipe, după care, în liniștea ce se lăsa, Vincenzo reveni la frămîntările sale de adineaori.

— Cînd vei ajunge la Madrid prietene, printre multele sarcini va trebui să mai îndeplinești una. Colecționez cu plăcere asemenea tablouri, care nu numai că sînt prețioase ca valoare artistică, dar prin subiectele lor încîntă și privirea. De ce m-aș ascunde? Îmi place să fiu înconjurat chiar de pînze cu imaginea unor femei frumoase. Striggio, care e poet, va găsi o denumire frumoasă acelei galerii în care le voi expune, pentru ca eu și toți descendenții mei masculini să ne putem delecta cu frumoasele de odinioară. Așa că, te rog, cînd te duci la Roma, pentru a executa copiile, despre care la Madrid nu trebuie să se știe neapărat că nu sînt originale, și vei vedea, într-un ceas fericit, vreun cap frumos sau vreo siluetă îmbrăcată sau goală, de femeie, să le immortalizezi, pentru această colecție în devenire.

Ochii lui Rubens sînt ca marea nordică, iar surîsul lui e plin de superioritate, aproape ironic. Se înclină în fața lui Vincenzo, ca și cum el însuși ar fi un prînt înăscut.

Valladolid, 1603, ziua a 24-a din luna mai. Scrisoarea lui Pietro Paolo Rubens către ministrul Chieppio de la Curtea din Mantua :

„... *Nemiloasa ursită, care îmi invidiază clipele de mulțumire, a găsit, pentru a face o pagubă, prilejul, a cărui primejdie n-o putea bănuii nici cea mai înțeleaptă previziune omenească. Cu alte cuvinte, s-a întîmplat că acele tablouri, pe care eu însumi le-am împachetat cu cea mai mare grijă în prezența Înălțimii Sale și pe care le-am văzut desfăcute la Alicante în fața funcționarilor de la vamă, în momentul cînd le-am despachetat în locuința lui Amilcare Ibert, rezidentul mantovez, erau într-o asemenea stare de degradare, încît, la vederea stricăciunilor, a trebuit să mă îndoiesc dacă se mai poate salva ceva din acest prăpăd. Aceste stricăciuni imprevizibile nu provin de la vreun mucegai ce s-ar fi întins pe suprafața tablourilor sau de la altfel de pete, ci însăși pînza a început să putrezească (cu toate că am așezat tablourile între plăci de plumb și le-am învelit în două rînduri de pînză ceruită, împachetîndu-le astfel în lăzile în care au călătorit), poate că din cauza celor douăzecișicinci de zile de ploaie s-au întîmplat toate acestea : în concluzie, tablourile au început să se prăpădească de tot. Culoarele au pălit, vopseaua s-a umflat din cauza umezelii prea mari, apoi a crăpat în așa hal, încît în multe locuri se poate îndrepta numai dacă omul o riciie de tot cu cuțitul, și aplică apoi culorile din nou. Aceasta e, din păcate, situația în momentul de față, fără să fi exagerat cu nimic, pentru a ridica cumva mai presus meritele restaurării tablourilor,*

deși acest lucru îl realizez într-adevăr cu cea mai mare grijă, din moment ce înălțimea Sa a dorit ca eu să îngrijesc și să predau acele tablouri, pe care nu fusese nici o trăsătură de penel făcută de mîna mea...

Călărețul gonește cu scrisoarea pînă în portul cel mai apropiat, de unde pornește corabia spre Italia. Rubens, în oizme de gală, în pantaloni de catifea, dar în halat de pictor, stă în fața tablourilor. În orice clipă poate sosi cineva de la Curte, vreun *grande* care se plictisește, vreun consilier al cancelariei, care vrea să vadă cîte ceva din misterioasele tablouri italiene, a căror sosire a provocat o atît de mare emoție la Madrid. Trebuie să aștepte porunca ducelui de Lerma, cînd anume a fost fixată data prezentării și predării festive a tablourilor la Curte... Pînă atunci, lucrează sîrguincios, zi și noapte, la restaurarea tablourilor, și cînd se înfurie, nu-l primește nici măcar pe slujitorul său. Rubens începe să copieze tablourile marilor maeștri din *quattrocento*, căci unele dintre ele sînt atît de deteriorate, încît în starea lor de acum nu pot ajunge în fața Maiestății Sale Catolice. Camera interioară a locuinței lui Iberti se transformă astfel în atelier de pictură, plină de rastele, palete, peneluri și vopsele împrăștiate pe masă, iar într-o parte tincturi și diverse soluții. Rubens, ca un vrăjitor, amestecă vopsele, înmoaie stratul de vopsea crăpată de pe tablouri, îmbibă cu clei pînza deteriorată, așază cărămizi fierbinți sub ea și, cu căldura lor, vindecă tablourile destrămate de umezeală.

Trebuie să reconstituie, ca prin minune, opera unui maestru onorat de un secol și jumătate. La fel ca în atelierul primului său maestru, unde i-au pus în față niște icoane vechi, ca să facă copii după ele. A surprinde culorile lui Correggio și ale lui Fra Beato Angelico, a le păstra compozițiile! E un discipol cuvios, care, în emoțiile copiatului, surprinde secretele atelierelor de odinioară. Pînă seara e gata cu unul din ele... E minunat de fidel, doar culorile sînt încă prea strălucitoare... Cum ar putea să le atenueze?... Și ce se va întîmpla dacă, printre invitații de la curtea madrilenă, se va găsi vreun adevărat cunoscător de artă? Vor crede oare că numai datorită ducelui de Mantua le-a dat puțină strălucire culorilor, înainte de a-și porni cadourile la drum?

Frînt de oboseală, îi mai scrie o scrisoare lui Chieppio, poate mai prinde și asta corabia.

„... În mod sigur trebuie să mă gîndesc că vor observa că acest tablou a fost făcut aici (orice aș pune, culorile rămîn totuși prea proaspete)... și acest lucru, în fond, e o inducere în eroare pentru care nu se prea obișnuiește să se spună mulțumiri; și eu nu pot admite, căci nu doresc de loc să fiu confundat cu altcineva, chiar dacă e vorba de un maestru excelent...”

Bea o gură de vin, băutura dulce, grea, densă ca uleiul, îl arde greu la stomac. Când pictează, nu iese din cameră, al cărei secret Iberti îl păzește ca un Cerber. Gazda intră cu sufletul îngrijorat și îi spune că remiterea festivă va avea loc peste trei zile, prințul a fixat-o pentru dimineața zilei de 17 iulie.

Valladolid, 17 iulie 1603.

„Înălțimea Voastră,

Deși scrisoarea domnului Iberti ar putea să facă de prisos rindurile mele, simt totuși nevoia de a adăuga câteva cuvinte la raportul său amplu, nu pentru că ar avea nevoie să fie completat, ci pentru a-mi putea exprima bucuria pentru foarte frumosul succes pe care l-am avut ca martor ocular. Pot să spun Înălțimii Voastre acest lucru, în parte pentru că la predarea cadourilor am fost și eu de față, în parte pentru că rolul predării mi-a revenit chiar mie. În timp ce caleașca pe care ați trimis-o au prezentat-o alții, eu fiind doar un privitor, oferirea tablourilor am făcut-o personal. Încă de la prima ceremonie am constatat, spre bucuria și mulțumirea mea, manifestarea grației pe care Regele mi-o arată prin gesturile, zîmbetele și semnele ce le făcea. Când am predat tablourile ducelui de Lerma, acesta le-a privit îndelung, temeinic, i-ar apoi și-a exprimat mulțumirea, fără să-și ascundă cîtusi de puțin adevăratele sale intenții, fără prefăcătorie, în măsura în care mi-am putut da seama, ci bucuria sa a fost determinată de numărul tablourilor și de calitatea excelentă a acestora. Sper deci că Înălțimea Voastră și-a atins scopul, căci cea mai de preț recompensă a celui ce dăruie este acea bucurie pe care cel care primește darul n-o poate ascunde...”

Chiar în aceeași zi îi scrise și lui Chieppio :

„... Am făcut parte din solia care a predat ducelui de Lerma cadourile. El a manifestat o deosebită mulțumire, nu numai pentru marel număr al tablourilor, dar și pentru calitatea lor excepțională. Tablourile — aici trebuie să aduc laude muncii de restaurare, cu ajutorul căreia s-au putut îndrepta stricăciunile suferite — au avut un aspect excelent, lăsînd impresia unor autentice opere vechi, încît pînă și copiile au fost apreciate în bună măsură drept lucrări originale. Această părere nu le-a fost umbrită de nici o bănuială, deși noi n-am întreprins nimic pentru a risipi vre o eventuală bănuială. Regele, Regina, o mulțime de cavaleri, curteni și cîțiva pictori au privit și, în același timp, au admirat tablourile. După ce astfel mi-am îndeplinit misiunea ce mi s-a încredințat, voi executa portretele de femei și nimeni nu mă va putea împiedica de la lucru, excepție făcînd Regele sau capriciile ducelui de Lerma...”

Alessandro Striggio, fiu de muzicant, nobil curtean și secretar cu mare influență la Curte, nutrea simpatie pentru Claudio încă de când tânărul violonist cremonez venise la Reggia. Acest sentiment se transformase aproape în prietenie în umbra bastioanelor cetății Esztergom, unde cei doi bărbați, aproape de o vîrstă, se urcaseră întrecîndu-se pe pozițiile bastioanelor.

În casa părintească, Striggio fusese crescut în respectul muzicii, bătrînul și onorabilul dirijor și compozitor îl învățase și pe fiul său să cînte, dar Alessandro-junior înclinase mai degrabă spre scris, deși, potrivit obiceiului vremii, compusese și el un număr destul de însemnat de madrigaluri. Cînd, înainte cu cîtiva ani, însoțindu-l pe duce, avusese prilejul să participe la serbările de la Florența (amintirea de neuitat a acestora revenea mereu în conversațiile de la Curte), se hotărîse să lucreze și el la o *rappresentazione*, care să fie altceva decît șirul obișnuit al spectacolelor de pînă acum, al defilărilor, turnirurilor și al jocurilor de madrigaluri nobiliare.

De cînd îl frămînta gîndul ca, asemenea lui Rinuccini, să creeze și el un *Orfeu* al său? Minunatul cîntăreț al mitologiei constituia un simbol nemuritor pentru orice creator de muzică și text, încercaseră și alții — ca de pildă Caccini — ca, prin intermediul variațiunilor și alegoriilor pe această temă cu adevărat eternă, să-și transpună în viață tezele lor savante.

Dar Striggio, care asistase la marea majoritate a discuțiilor stîrnite de *Euridice* în sînul Cameratei, înțelesese și el că lucrarea lui Rinuccini și Peri n-a putut avea un succes mai mare pentru că interpreților *le lipsea adevărata pasiune!* În sufletele personajelor trebuie sădite sentimente mai profunde, cuvîntul păstorilor trebuie îmbogățit cu *înțelesuri* variate, și corul și orchestra trebuie mărite și folosite toate posibilitățile pe care le oferă mijloacele scenice mai bogate și cadrul măreț al unei Curți princiare.

Pentru aceasta, Striggio se pregătise sufletește încă de mult. De cîte ori surprinsese privirea batjocoritoare, plină de îndemn, a stăpînului său! și asta mai ales în momentele și situațiile cele mai neașteptate, de obicei cînd venea vorba de viitoarele serbări și nunți princiare. Cîteodată îi spunea doar atît: „Parcă ne-ai promis ceva, Alessandro?” sau „Striggio doar promite... promite și, în loc să lucreze, face curte femeilor...” Din păcate, aceste cuvinte se pierdeau în iure-

șul clipelor fugare ale vieții mondene, cel mult domnul Morosini, ambasadorul venețian, le nota în rapoartele sale săptămânale, ca pe niște știri confidentiale. „Monteverdi al meu — spunea deunăzi ducele Vincenzo — întrece pe oricine în Italia. Nu se poate compara cu el nici dirijorul *Serenissimei*, nici maestrul capelei Sanctității Sale...“ În asemenea cazuri, Bătrînii din Consiliul celor zece schimbau priviri între ei; ia te uită, cum și-a luat nasul la purtare mărunta Mantua! Cu toate acestea îi scriu ambasadorului lor să le procure cîte ceva din noile compoziții ale acestei somități. Astfel că Morosini, la recepția ce urmă după serata muzicală de vineri, îi ceru ducelui textul și muzica compoziției pe care domnul Monteverdi o prezentase în acea zi și care întrunise aprecieri unanime. Titlul compoziției: *Questi vagi...*, iar după specialiștii în muzică prezenți — scria ambasadorul — maestrul parcă ar fi abandonat tezele tradiționalului motet din cinci părți, alcătuiindu-și lucrarea în *stile novo*, pe două coruri, ceea ce — adăuga el, pentru a da și o anumită culoare spuselor sale — s-ar potrivi de minune orchestrei și corului dublu de la Sfîntul Marcu, precum și celor două orgi ale sale.

Vincenzo e fericit că poate dispune ca piesa muzicală să fie transcrisă pe pergament și să i se sculpteze o cutioară cu blazon, trimițînd-o în felul acesta ducelui Veneției. Dar cînd i-o înmînează lui Morosini, acesta îi spune în treacăt: „Am auzit, Înălțimea Voastră, că ați comandat la Ferrara douăzeci de tunuri de cetate noi, cu bătaie lungă, pentru fortificațiile de la Cassale. Pentru același preț, v-ar sta și *Serenissima*, bunăoară, la dispoziție... bronzul nostru e și el cel puțin tot atît de bun ca și cel din Ferrara...“

Striggio n-are într-adevăr prea mult timp pentru a se adînci în munca sa, deoarece ducele, argintul viu, născocoște dintr-o clipă în alta noi proiecte, noi jocuri, noi baloane de săpun, iar organizarea cade în seama lui Striggio: vînători, spectacole de teatru, discuții ale unor savanți, tratative diplomatice, aventuri amoroase. Cînd îi rămîne puțin răgaz, petrece serile cu Chieppio, frămîntîndu-se amîndoi cum ar putea să respingă, să pună stavilă risipei, de cele mai multe ori fără rost, pe care o face ducele. Înălțimea Sa se crede un afacerist grozav: își vinde pe bani buni perlele ce-i prisosesc, dar ceea ce capătă pe ele se duce pe alchimiștii șarlatani. Își vinde diamantele, pe care le cumpără cei din Țările de Jos pentru prinți din India, în același timp însă dintr-un capriciu, pune să fie dărîmat un vechi castel, iar pentru o idee, să fie construit un palat în van. Între timp, poporul Mantuei care, în anii *Cocoșatului*, era un popor bogat și invidiat în toată Italia, sărăcește tot mai mult, iar ceea ce e și mai rău, murmură tot mai tare. În bisericile de la periferie se găsesc și predicatori îndrăzneți, care prin

cuvinte camuflate, dar suficient de tare, strigă : *Ajunge ! Ajunge* cu nesfîrșitele majorări de impozite, cu noile și noile taxe vamale, cu creșterea prețului sării și a lemnului de foc . . .

Înălțimea Sa e incorrigibil ! Fiii săi sînt mari, dar tot se mai gîndește la noi aventuri. De cîte ori a trebuit Striggio să-l facă pe duce să renunțe la ideea de a dejuca firea de zmeu a lui Monteverdi, cînd maestrul se afla la repetiții și cînd ducele voia să trimită caleașca după mica și enigmatică Caterinuccia, pentru a aduce pe fată „la probă” în Palazzo del Te, care stătea gol de cînd plecase Agnese.

Cînd să mai scrie secretarul ducelui și al curții, o dată ce are o mie și una de griji ? El trebuie să canalizeze pe făgașul cel bun tratativele cu Roma, spre a-l avea în vedere pe tînărul prinț Ferdinando, ca pe pretendentul cel mai serios la pălăria de cardinal ce revine, după tradiție, familiei Gonzaga. Dar tot el trebuie să țină minte și ordinea serbărilor și a nunțiilor princiare, care se succed la repezeală în Italia. Principalul său sprijin îl constituie ducesa : în ochii fetei de Medici s-a stins de mult focul, știe tot, înțelege tot, poate că și iartă totul, pentru că îl iubește, în felul ei, pe Vincenzo, pe acest veșnic copil zburdalnic. Cu toate acestea, Striggio nu este inactiv. Rabdă în tăcere muștrările glumețe ale stăpînului său, face pe leneșul, care își uită făgăduielile, trîndăvește cu plăcere. Dar în timpul seratelor muzicale de vineri sau la marile liturghii de sărbători, cînd sub degetele lui Claudio răsună orga, fiul de muzicant *aude* cuvîntul îndrăgostitului Orfeu . . . capătă glas tăcuta Euridice și „învie” împărăția morților din Hades . . . Proserpina uită că, din cauza mamei sale, Demeter a învăluit pămîntul în întuneric și intervine la atotputernicul ei stăpîn, la Pluto, pentru a-i ajuta pe îndrăgostiți . . .

Striggio aleargă pe malul rîului Mincio, pe care primăvara l-a stropit cu capricioasele ei flori. În asemenea prilejuri scoate din tolbă hîrtie și penicil. Scrisul aleargă repede : o strofă, culorile se îmbină, în timp ce calul paște vesel iarba. Rîndurile așternute la repezeală pe marginea hîrtiei arată cum și-ar închipui el scena din lumea subpămînteană, luntrea lui Charon, sălbaticile meleaguri ale Styxului, în momentul în care coboară prima ființă vie, cîntărețul . . . Pretutindeni se aud vocile corurilor : prepelețele pălăvrăgesc, rațele sălbaticе cîrîie, vîntul îndoiaie trestia, palmierii cîntă, apa lovește ritmic pragul de piatră, o cîrîită scurmă sub pămînt, un castor își ridică privirea mirată. Un țaran adus de spate își mîină la tîrg boul costeliv, trebuie să-i îndeustuleze pe cei ce strîng birurile ! Dinspre pădurea vecină, vîntul aduce salvele de pușcă ale vînătorilor. În timp ce penicilul aleargă, ascultă Universul.

Seara solicită o audiență solemnă, de cîteva minute, stăpînului său, pe care l-a văzut de altfel toată ziua. Pe Vincenzo îl încearcă o bănu-

ială de prost augur : nu cumva îi cere bani Alessandro ? Dar secretarul, în veșminte de catifea, se lasă într-un genunchi și îi întinde, în calitate de protector al său, un teanc de manuscrise.

— Ce sînt astea, Striggio ?

— Favola lui Orfeu, Înălțimea Ta !

Chipul lui Vincenzo e lipsit azi de veselie. Il chinuie oboseala și plictisul de viață. Îi umblă prin cap gîndul să-i încredințeze fiului său țara și să solicite de la Maiestatea Sa Catolică comandamentul unei flote sau vreo regență undeva departe, dincolo de mări, pe niște meleaguri din totdeauna jinduite. Parcă ar îmbătrîni... și acum se află în fața sa, lăsat într-un genunchi, acest Striggio, pe care îl vede în fiecare zi, iar pe coperta de pergament stă scris cu litere de miniu : *Favolo di Orfeo !*

— Ai scris-o pentru muzică ? E libret ?

— *Dramma per musica*. Dacă Înălțimea Voastră ați binevoi să scrieți pe ea : *placet*.

— Unde ar fi reprezentată ? Aici, la palat ?

— Poate la *Galleria dei Fiumi*, Înălțimea Voastră...

— Claudio se angajează ?

— Am vorbit demult cu el despre asta, Înălțimea Voastră.

— Să-l rog eu ?

— Prea mare ar fi grația...

— Dacă e în palat, trimite după el.

Maestrul a plecat acasă, se raportează. Pe duce îl îndispune răspunsul. Vorbește acum despre vînătoarea de mîine. Dar ochii lui dau din nou de manuscrisul aflat pe masă. „În zori pornim, Alessandro ; te-aș sfătui însă ca, încă azi, să-i duci lui Monteverdi manuscrisul. Aș dori să aflu părerea vrăjitorului. Crezi și dumneata, ca de altfel mulți de la Curte, că ar fi magician?... Am auzit că în Claudio s-ar fi mutat spiritul lui Michelangelo Buonarroti... „*Du-te cu cuvîntul meu*, nu întîrzia. Du-l încă în seara asta lui Claudio !”

Clepsidra arată opt și jumătate. Secretarul curții sosește cu caleașca la casa Cattaneo. Bate cu ciocanul în poartă, i se deschide, vede că ferestrele sînt încă luminate. Maestrul lucrează. Auzind zgomot, iese în hainele sale de casă peticite, cu degetele pline de cerneală.

— S-a întîmplat ceva, Striggio ?

Secretarul, care își dă seama că l-a deranjat fără rost pe maestru la această oră tîrzie, scoate rușinat volumul din tolbă.

— Mă ierți, dar am promis-că ți-o aduc. Încă la Esztergom. *Favola*... pentru dumneata... Aici !

Pe masa maestrului ard două lumînări mici de seu, ochii i s-au înroșit de atîta scris. Ciupește fitilele, se pregătește să aprindă lumînările

de ceară din sfeșnicele cu brațe. Ca și cum ar fi niște unelte fermecate, așa prind viață instrumentele ce stau tăcute prin colțuri, învăluite în penumbră. Lângă fereastră, o virginală îngustă, la îndemîna maestrului se află clavicembalul mai lat: desigur că s-a ridicat de lângă el, cînd a răsunit la poartă ciocanul, la o oră atît de neobișnuită sau, poate, că a auzit prin fereastra deschisă trăsura ce se apropia.

Maestrul își arată pe rînd comorile. Nu demult i s-a trimis, de probă, un instrument, bineînțeles tot din Cremona. Se numește clavițieră. E o îmbinare a tițerei cu un mecanism cu clape. Pe-o policioară, în colț, se află instrumente cu coarde: a lăută pîntecoasă cu nouă strune, cu capul îndoit pe spate și cu cuie de sîdef; o vioară mică, cu gîtul ciudat de subțire, pe care se întind coardele ca niște vene; apoi o vioară mai grosolană, pe care nu de mult a primit-o din Norimberg, are șase coarde, piciorul i se îndoaie, muzicantul o poate ține atît în mînă, cît și între genunchi.

Îl conduce prin cameră, că pe un prieten apropiat, simte desigur emoția lui Striggio, se străduiește să-i potolească încordarea cu vorba sa domoală. Și, în timp ce vorbește, în lumina tot mai puternică a luminărilor se deslușește din ce în ce mai bine „atelierul”, iar proiectul, care la prima vedere putea să pară ceva necugetat, îi apare lui Striggio o realitate mai vie decît goana ogarilor ducali și larma răsunătoare a vînturilor și a hăițașilor. Maestrul stă cu șapca sa de piele pe cap, răsfoiește prima pagină și, cu un gest domol, solemn, se descoperă:

— Fie acesta salutul din partea primului cititor!

Glasul lui răsună solemn, ca ritualul unui poet. Toarnă vin, dar nu găsește decît un singur pahar. Deschide ușa și strigă încet: Claudia! Femeia iese cu o hainuță de copil în mînă, la care potrivește un gulerăș, alb și rotund. N-a fost de mult pe la Curte, e mai slabă, din ochi parcă i-ar fi pierit flacăra drăgălașei fete Cattaneo. Cînd dă ochii cu Striggio, pe fața ei se așterne un zîmbet; amîndoi sînt oameni de curte, pe vremea cînd era copilă, Claudia îl cunoscuse pe tatăl lui, pe bătrînul nobil, care, în calitate de *maestro*, cultivase muzica la Mantua.

— Dumneata ne faci să ne rușinăm de dezordinea în care ne găsești, dar vina e a dumitale, de ce nu ne-ai anunțat că vii?...

Striggio arată tăcut manuscrisul. Privirea femeii descoperă înscripția *Orfeu*.

— Și Euridice? Unde e rolul Euridicei?

Striggio izbucnește în rîs, îi piere stînghereala. Rămîne pe gînduri, răsfoiește prin manuscris. Se apleacă toți trei asupra cercului de lumină, iar maestrul trage mai aproape sfeșnicul cu brațe. Frumusețea clipei e de neuitat. În timp ce citește scrisul hotărît al decretului ducal, buzele Claudiei se mișcă, urmărind încet fiecare rînd, sub privirea

atență a lui Striggio. Cei de la Curte au lăcrimat nu o dată la frumoasele *Glorii* și *Agnus-uri* cîntate de ea...

— Ce crezi, signor Striggio, aș mai putea să cînt? De trei ani, de cînd s-a născut cel mic... Massimiliano... aproape că n-am mai cîntat.

— Sînt sigur că favola n-ar avea decît de cîștigat, doamnă Claudia. Vinul roșu e de la Cremona, buchetul lui familial îl însuflețește pe maestru. O picătură se varsă peste marginea paharului, prelingîndu-se în luciri rubinii pînă unde stă scris numele lui Orfeu.

— Incepem încă în noaptea asta să compunem?

Rîd cu toții. Cînd iese pe poarta casei Monteverdi, Striggio simte că aceasta e acea noapte tainică, în care a prins viață lucrarea.

Zgomotul trăsurii se pierde în noapte. Femeia nu se înapoiază în camera ei, ci rămîne împreună cu soțul. Maestrul deschide foaia legată *in folio*, între două pergamente. Privesc rîndurile scrise de mîna lui Striggio, de acea mînă, care vestește voința Înălțimii Sale, ori de cîte ori e vorba de grație, lege, condamnare la moarte. Ici-colo se vede cîte un rînd șters, corectat, scris din nou. Manuscrisul e secretul lui Striggio, nu l-a încredințat nici unui copist. Pe prima pagină scrie cu litere mari „*Dramatis Personae*”. Primul și al doilea Păstor, Nimfă, Speranța, apoi Proserpina... Charon și Pluto din lumea subpămînteană, după cei doi îndrăgostiți nemuritori urmează vestitoarea Sylvia.

Răsfoiește. Deodată Claudia oprește degetele soțului ei, iar Claudio vede cum se înviorază chipul femeii, ochii îi strălucesc și ca un izvor subteran izbucnește recitativul:

*A te ne vengo, Orfeo,
Messaggera infelice,
Di caso più infelice e più funesto:
La tua bella Euridice...
La tua diletta sposa è morta...*¹

Incepe să tușească deodată, apoi accesul trece. Claudio o privește îngrijorat, pe ascuns, cu aceea privire scrutoare, cu care doctorul

¹ *Vin la tine acum, Orfeo,
nefericită vestitoare,
cea mai nefericită și cea mai îndoliată:
căci frumoasa ta Euridice,
iubită ta soție... este moartă...* (în l. italiană, n. red.)

Baldassare își cerceta bolnavii aflați la un pas de necaz. Stau astfel îmbrățișați, mîna bărbatului îi alunecă pe frunte, spre temple, ca și cum ar vrea să-i alunge durerea de cap persistentă, ce-i revine mereu, pricinuită de aerul plin de miasmele mlaștinilor din jurul Mantuei. Zîmbetul femeii dispăre, în timp ce mîna bărbatului răsfoiește mai departe. SPERANZA, sorie pe hîrtie, iar Speranța îl însoțește pe cîntăreț pînă în pragul Styxului, „*Lasciate ogni speranza*“, scrie în text, și foaia de pergament trece alunecînd în mîna Claudiei. Se aude un zgomoț ușor, bate cineva la ușa dinspre camera Claudiei. Se ivește Caterinuccia, cu o lumînare în mînă, speriată, blondă, cu ochii larg deschiși. „Mi-a fost așa de frică...“ spune, scuzîndu-se, și din ochi cată spre Claudia. „Citește“, îi spune maestrul, și ochii Romaninei sclipesc verzui în flacăra lumînării; fata citește frumos, la Mantua învață *humaniorele* tot de la un maestru, ține în mîini, pierdută, manuscrisul, iar instinctul îi șoptește: „E un rol!“ Din versul pe care Striggio l-a pus în gura celor din Hades, se desprind cuvinte necunoscute, de mult uitate, dar totuși aceste fraze ciudate fac să apară lumea mlaștinoasă a demoncelor meleaguri: „*In qui campi di piauto e dolore...*“¹ Se oprește; oare maestrul și Claudia vor ca ea să citească mai departe? Bărbatul dă din cap, și în felul cum se aplecă asupra textului, chipul său are într-însul ceva strălucitor, ca o aureolă, încît fata fără să vrea începe să recite, în timp ce citește:

*Teco venir che amara legge il vieta,
Legge scritta col ferro in duro sasso...²*

Manuscrisul e din nou în mîinile lui Monteverdi, Claudia îi cunoaște cel mai bine chipul: ridurile i se netezesc, pielea ce i se întinde galbenă pe fața osoasă, se îmbujorează. Cîntărețul de odinioară al ducelui începe să recite el textul, cu vocea lui frumoasă, sonoră, de tenor, care mai răsună uneori și azi la liturgiile mai simple de prînz.

*Dove, ah dove t'en vai
Unico del mio cor dolce conforto?
Poichè non lunge omai
Del mio lungo cammin si scopr'il porto.*

¹ În aceste triste cîmpii ale plînsului și durerii... (în l. italiană, n. red.)

² Legea-mi interzice să merg cu tine mai departe,
lege scrisă cu fierul în stîncă cea tare...

*Perchè ti parti e m'abbandoni, ah! lasso !
Su'l periglio passo ?
Qual bene or più m'avanza
Se fuggi, tu, dolcissima Speranza ?¹*

Ochii îi surîd cu blîndețe, vocea i se adaptează la sinuozitățile dureroase ale textului, ca și cum ar asalta și prin recitativul său deznădăjduit Speranța, în felul cum un poet se joacă cu deznădejdea, atunci cînd asaltează o femeie sau ursita. Glasul rugător izvorăște acum de pe buzele maestrului, se înalță din neant, ca floarea unei clipe, Claudia privește la umbra soțului ei de pe perete, filacăra prefăce în aripi de fluturi liniile prelungi ale mîinilor sale, în care ține manuscrisul și, deodată, se oprește, Caterina își înalță capul, ochii îi sînt plini de lacrimi, iată : în cameră a intrat și Cattaneo, șade la locul său obișnuit, privește cu ochi scrutaători, oare ce s-o fi întîmplat în casă în această seară ?

Stă în colțul său Cattaneo, bătrînul maestru, care în timpul deceniilor petrecute la Curte a văzut născîndu-se și ofîindu-se atîtea glume princiare, și se gîndește cine oare și-o mai fi aducînd aminte că, în *anno Domini* cutare sau cutare, acum zece, douăzeci de ani, ce turniruri, concerte publice, jocuri de măști, comedii de carnaval au răsunat în Reggia ? De ce toată această agitație ? *A scrie litere pe apă* ... cine își mai aduce aminte unde s-a născut acest cîntec, dacă l-a cîntat sau nu un solo tenor, de unde a venit castratul, ca să fie și un sopran răsunător sau o voce de alto ? De ce această ciudată neliniște nocturnă în casa aceasta liniștită ? Acest trio, arzînd de un foc mocnit, de ce s-o fi adunat în jurul manuscrisului despre Orfeu ?

Plouă toată noaptea. La gurile rîului apa se învolbura ca marea, iar mlaștinile nesfîrșite adiau peste oraș o ceață plină de miasme. Era o zi de duminică și, potrivit obiceiului, ducele era așteptat la Dom

¹ *Unde, ah unde dispari
Singura consolare dulce-a inimii mele ?
Căci nu departe de-aici
Se deschide poarta de sfîrșit a lungului meu drum.
De ce pleci, de ce mă părăsești și mă lași singur
Pe-aceste țărîni pline de primejdii ?
Oare la ce mă mai pot aștepta
Dacă și tu fugi, cea mai dulce Speranță ?*

pentru liturghia cea mare. Cîntăreții se pregăteau să cînte din Palestina. Dirijorul se sculase în zori, durerea de cap din ajun îi trecuse, în schimb simțea o apăsare ca de plumb la baza craniului. Claudia tușise mult toată noaptea. Acesta era primul gînd ce-i revenea stăruitor în minte. Apoi manuscrisul... vocile... Striggio... cele două voci ale Vestitoarei și Speranței, care se împletesc. Mîna i se odihnește pe un craniu străvechi, adus de acasă. Tatăl său i-a scris s-o trimită pe Claudia, cu copiii, la Cremona, pentru schimbarea aerului... A avut o jumătate de noapte, în cursul căreia nu putuse schimba ordinea firească a unei lumi întregi. Caterinuccia recită textul Speranței... e acesta cîntec? Așa cum pasărea pășește, sare pe pămînt, și toată lumea știe că peste o clipă își va lua zborul în văzduh! E oare cîntec, sau doar un recitativ, cuvinte rostite articulat, melodios? Aceasta o fi oare muzică, ale cărei urme le caută cei din Florența? Aceasta să fie muzica ce însoțește smerită Sfîntul Text?

Galilei dovedise oare, că, în teatrele din Atena, cînd se avîntau extaziați actorii nu declamau, ci cîntau? Dar cine dintre noi a fost la Atena cînd s-au jucat *Persii*? Sau cînd a răsunit cuvîntul de jale al Antigonei? Nu e oare o cale greșită cea pe care o susține Camerata în ura ei sfîntă față de polifonia anonimilor îmbrăcați în rasă? Da, față de cei cinci sau cincizecinci de oameni, care se așează cu partiturile în mîini și cîntă pierduți, ore și ore în șir, fără să se gîndească la ceea ce se întîmplă în lumea vie a textului? Se gîndesc ei oare la ceea ce înseamnă „durere” sau „dor” sau „moarte”? Pentru ei nu există decît silaba ce coboară în adînc sau se avîntă sus, pe aripile ritmului, așa cum o cere construcția muzicii; dar ce se întîmplă cu înțelesul cuvîntului? Și cînd începe să cuvînte Speranța cea cu ochii verzi... din vocea de copil, din recitativul timid, care nu se înalță astfel Speranța în trîlul colorat al sopranelor? Da: Armonia și Oratio împreună... ca din îmbinarea lor să răsune munții din Hades!

Bătrînul Cattaneo a mai vorbit aseară o jumătate de oră. De cîți cîntăreți de la Curte și-a amintit? Nu te trudi, nu merită să te omori cu așa ceva; se cîntă o dată... iar peste o săptămînă nu-și mai aduce nimeni aminte. Și, oare, tu însuși crezi că s-ar putea tipări o asemenea favolă? Misă și madrigal, Claudio... Nu te întinde mai departe! Înainte de a porni la Dom, mai are o jumătate de oră ca să-și liniștească tulburarea interioară. Pe raft, în partea cealaltă a instrumentelor se înșiruie cărțile sale preferate. Cum sună corul în tragediile antice? Ce mult e de cînd nu l-a mai răsfoit pe Sofocle! Tatăl său n-a pregetat să-i tocmească la Cremona un maestru de greacă, atunci cînd se făcuse mai măricel. Dintre rînduri răsună cuvîntul Electrei „*Vai, chinul sălbatec al capătului, ce nu poate fi rostit în noapte...*”

Îi răspunde oare Corul? „*Tu singur îți mărești necazul — Inima-ți nefericită — Ți-o duci mereu în luptă — pe cei puternici, nu-i bine astfel, să-i stîrnești...*”

Amețeala surdă se risipește, cuvintele se desprind clare din negura sensului lor străvechi. În timp ce citește, aude. Da, îl aude clar pe conducătorul corului și, rînd pe rînd, pe bărbați, cum încep să cînte unul după altul, dar în așa fel, încît la cel de al doilea rînd alcătuiesc un *unisono*, ca apoi să se distrame din nou. Aceasta să fie oare sfînta și mult căutata polifonie? Corul trăiește și, din propriul său foc, dă căldură evenimentelor. Da... această Electră trăiește *altfel* decît Euridice... iar Corul e parcă o lavă, așa răbufnește din voința lui Sofocle, în timp ce cuvîntul lui lipsit de putere se și poticnește...

Dar aici... aici se întărește... corul îl îndeamnă pe Orfeu: „*Dunque fa degno, Orfeo, del suon de la tua lira*”.¹ Acest lucru l-ar putea spune și mai pe scurt, mai dramatic. „Cîntă, Orfeu!” Dar aici... cînd răsună vesel, aproape tot atît de proaspăt cum și-a închipuit-o Striggio:

Lasciate i monti

Lasciate i fonti

Ninfe vezzose e liete

Asta sună clar și vesel în casa învăluită de lumina dimineții ce-țoase; aburii ce se ridică din lunca de la Mincio și se împrăstie prin toată Mantua învăluie totul cu moliciunea lor, încît obiectele, spațiile își pierd contururile precise și parcă însuși maestrul ar pluti în văzduh: aude vocile, așa cum ele apar și se împart, variațiile se strecoară împletindu-se, îi vin în minte și instrumentele. Acest *lasciate i monti* e o melodie din Arcadia atît de clară... asta să fie oare calea? În ea nu mai e nimic din sumbra multitudine de voci a liturgiilor, în care călugării îmbrăcați în rase se lamentează, acoperindu-și reciproc cuvintele... Fiecare cuvînt se scaldă în raze de soare, fiecare vers al textului trăiește în clipocitul jucăuș al apei...

Mîna nu i se întinde încă după pană și nu apasă pe nici o clapă. Timpul se scurge peste el și doar muștrarea de conștiință bate în sinea lui ca o ciocănitoare: ai promis că azi dimineată vei mai repeta o dată cu coriștii cele trei teme mediane... Rîndul trecut s-au încurcat...

¹ Arată acum, Orfeu, ce-ți poate lira... (în l. italiană, n. red.)

¹ Lăsați munți,

Lăsați izvoare,

Nimfe fericite și fără griji. (în l. italiană, n. red.)

Se lasă pe spate în scaunul său. Când stă așa, sîngele îi năvălește în creștet, e singurul punct în Univers unde își poate alina durerea de cap. În oglinda ochilor săi închiși vede o schiță uriașă. Parcă ar fi schița lui Pietro Paolo... parcă s-ar întinde niște fresce pe uriașele goliciuni ale bisericii Trinită. Acum e doar un contur, un șir de puncte ce vor să sugereze cîte o nuanță sau culoare... liniile unui profil abia schițat, pe care oaspeții de ocazie ai atelierului îl privesc duși pe gînduri...

Așa arată schița ce se înfiripă, în timp ce stă nemișcat în scaun, cu ochii închiși. Lumină și sunet... Euridice capătă glas de două ori : o dată moartă, din cauza mușcăturii de șarpe... și o dată vie.

*Io non dirò qual sia
Nel tuo gioir, Orfeo, la gioia mia
Che non ho meco il core
Ma teco stassi in compagnia d'Amore ;
Chiedilo dunque a lui s'intender brami
Quanto lieto gioisca e quanto t'ami !¹*

Răsună clopotele de duminică. În timp ce se pregătește de plecare și își caută bastonul, aude cîntul cîmpiilor în care Euridice și Orfeu și-au unit mîinile. Ce-a auzit din asta Striggio ? Oare e posibil ca fiul muzicantului să rămînă surd față de propriile sale versuri ? Să nu fi simțit el pulsul *Armoniei* străbătînd prin secvențele cînd strălucite, cînd tocite ale versului ? De ce nu s-a dus la Peri ? Acolo, la Florența poate că astfel de texte se nasc cu duzina, în timp ce al lui e neînchipuit de greoi, de parcă ar trebui mai întîi să miște din loc munții polifoniei. De ce nu se duce la Peri sau la Caccini ? Ceea ce se va naște din asta va fi un monstru îngrozitor !

Cele șase rînduri ale Euridicei. Cîte nu cuprind ? Dulcea Arcadie... se simte că Soarta ce se apropie va arunca în deznădejde lumea însorită, pentru că fericirea e insuportabilă. Asta a vrut oare să spună Striggio, poetul întîmplător ? Oare *trebuie pedepsiți doi oameni* pentru că trăiesc plini de fericire pe cîmpiile însorite ?

¹ N-am cuvinte să-ți spun, Orfeu,
Cîtă fericire mi-ai dăruit din fericirea ta
Căci inima nu-mi mai aparține,
S-a unit cu a ta în prezența lui Amor ;
Caut-o deci și întreab-o pe ea
Cît de fericită sînt și cît te iubesc !

Pe cap purta pălăria sa de muzicant cu boruri largi, în mână bas-tonul, în sinea lui zumzăie ceea ce e în devenire, arterele și nervii îl dor la sunetul fiecărui pas ce-l face. De dimineață, a uitat să mănânce. Își aduce aminte de asta abia pe drum, când vede servitoarele alergând în vecini cu cozonacii de duminică. În timpul nopții, a turnat cu găleata ; a ascultat mult timp, căci îi place să audă susurul molcom și ritmic al ploii. Printre pietrele pavajului s-au adunat băltoace mari, trebuie să le ocolească sărind, calfele rid, desigur, în urma maestrului. Sunet, imagine și vers se învălmășesc în mintea lui. Nu pentru că ar vedea tot ansamblul și nici pentru că ar împărți tragedia antică pe scene și tablouri. Totul e încă materie informă, dar acum e mai aproape... mult mai aproape decât a fost aseară, de ceea ce simte că trebuie să se pregătească...

Când ajunge în dreptul Domului, se gîndește că omul care l-a proiectat, Leon Battista Alberti, n-a apucat să-și vadă capodopera. Catedrala din Cremona e mult mai întunecată, în timp ce naosul bisericii Sant' Andrea e mai luminos, mai însorit decât bisericile cu ogive. Trece pe lângă mormîntul lui Mantegna, apoi se întoarce, se oprește în fața lui. Sînt o sută de ani de cînd doarme în patul său rece de marmură, iar în amintirea lui, discipolii au acoperit pereții Domului cu fresce. Desigur, prin poarta mică aude zgomotul muzicanților și coriștilor care toc-mai sosesc, zumzețul obișnuit de fiecare duminică. Se oprește o clipă, cu privirea ridicată spre martirul Sfîntului Sebastian ; Marinoni, singurul său prieten în cor, se apleacă, vede cum pășeste nehotărît și cum își reazămă fruntea o clipă pe pervazul rece al marmurei strălucitoare. Prietenul le spune, încet, celorlați, că „azi iar îl doare capul pe Claudio... aveți grijă să nu-l enervați... Spuneți-i să se odihnească. Precis că n-a dormit astă noapte...”

Cînd urcă în cor, zărește un străin. O siluetă înaltă, dar disproporțio-nată, un chip de bătrîn sfrijit, imberb, cu ochii mici, lucioși. Marinoni îl prezintă pe Giovan Gualberto Magli, vestitul cîntăreț castrat al marelui duce florentin, pe care înălțimea Sa toscană, la cererea lui Vincenzo, l-a „predat” Mantuei pentru cîteva luni. Acest om diform e discipolul lui Ca-ccini, iar glasul său îi farmecă pe cei din cercurile curții din Florența. Magli a urcat în corul bisericii, chiar a doua zi după sosirea sa, pentru că e curios să vadă cum dirijează Monteverdi o compoziție a lui Palestrina. De altfel, tradiția mantoveză nu îngăduia batjocorirea firii, astfel, că cei din familia Gonzaga n-au avut niciodată castrați, fiind tocmai de asta curioși să asculte arta de a cînta a unor castrați renumiți, încît pînă și zgîrcitul Guglielmo plătise sume uriașe pentru a avea la Mantua pe cîte un interpret de o asemenea factură.

Magli se așează cu un zîmbet politicos pe banca coriştilor. Prezența lui în cor stîrni curiozitate, dar în același timp și o oarecare nesiguranță. Prezența cîntărețului, cultivat și renumit în toată Italia, putea să tulbure formația. Incepe repetiția. Vocile marelui maestru, decedat doar în urmă cu un deceniu, se înalță ca niște ogive deasupra cîntăreților.

Claudio nu-și putea însă concentra întreaga atenție asupra misei papii Marcellus, asupra repetiției cîntăreților, căci, în sinea lui, se iveau disonanțe înfiorătoare, în subconștientul său se învălmășau grupuri de sunete ciudate. În tumultul polifoniei se înalță în el, cu o forță irezistibilă, dorința de ceruri libere, nesfîrșite, pîrîiașe, lumină... bucuria de a trăi. Maestrul decedat, pe care nu l-a cunoscut personal niciodată, stăpînea vocile cu o siguranță nemaipomenită și cu o forță înspăimîntătoare, asalta cerurile cu puterea nebănuită și închegată a sunetului. Dar fiecare voce în sine era umilă, anonimă... nu se putea dezvolta niciodată într-atîta, încît să strălucească prin farmecul ei individual.

Deodată își aduce aminte de o scenă: trecînd prin Dijon, cu ocazia călătoriei făcute în Flandra cu ducele Vincenzo, vizitaseră palatul părăsit al ducilor burgunzi de odinioară. Nu poate uita de-atunci un monument funerar, pe care l-a văzut acolo. Monumentul reprezenta călugări și preoți, turnați din bronz, încovoiindu-se sub greutatea sarcofagului ducelui, pe care îl poartă în spinare. Chipul tuturor e acoperit aproape în întregime de gluga de călugăr, se zărește doar un ochi... linia frîntă a unui profil... o bărbie. Nu, nu se poate coborî pînă la umilința anonimă a unui asemenea călugăr susținător de sarcofag. În sinea lui s-ar lupta parcă doi giganți: ogivele gotice ale lui Palestrina și soarele ademenitor din cîmpiiile Arcadiei!

Repetiția ia sfîrșit, muzicanții se împrăstie care încotro, cei mai mulți la cîrciuma din apropiere, pentru a-și omori timpul pînă la începerea liturghiei de curte. Pe bancă rămîne doar el cu Magli. Monteverdi întreabă deodată, ca și cum cuvîntul ar fișni din el ca un pîriu subteran:

— Ce se mai creează la Florență, *messere*? La Camerata?

— Acolo se vorbește mai mult grecește; domnule, decît se cîntă... Ca și cum ar fierbe muzica într-o oală, pînă ce se evaporază și nu rămîne altceva decît textul searbăd, pentru care nici nu mai e nevoie de cîntăreți. Dar despre dumneata am auzit...

— Despre muzicanți circulă mereu vorbe...

— ... că pregătești ceva mai mult... o piesă cu cîntece. Ceva mai mult decît oferă *stile rappresentativo* al lor. De fapt, am venit la Mantua ca să vorbesc cu dumneata și să-ți obțin cuvîntul că îmi vei da în ea un rol. Pentru că vezi, maestre, mie mi s-a cam făcut lehamite de veșnicele madrigaluri. Maestrul meu, domnul Caccini, merită din partea mea toată stima, mi-a transmis arta sa minunată... dar, ca să fiu sin-

cer, și el vorbește într-un fel, ca să cînte în altfel. Pentru Italia, e cam puțin ceea ce se creează la Florența. Nu știu . . . dar m-am lăsat călăuzit de instinct, cînd l-am rugat pe marele duce să încuviințeze venirea mea aici.

Chipul castratului se îmbujoră, zîmbetul îi înfrumuseță fața ofilită, ca de pergament, și privi la Claudio din nou cu ochii unui băiețuș entuziasmat, ai copilului corist de odinioară. În loc de răspuns, Monteverdi îl îmbrățișă, privirile li se întîlniră din nou, adînc, adînc de tot, și *castrato*, cu instinctul său fin, simți întrebarea mută ce se revărsa spre el. Spuse încet :

— . . . Mi-a plăcut atît de mult să cînt . . . și nu numai duminicile . . . am umblat mult la cor. N-aveam încă doisprezece ani, cînd, într-o zi, tata m-a luat de mînă. Am străbătut străzi străine, multe-multe ulițe din Roma, spre Trastevere. Ne-am oprit la o casă, pe care aș mai găsi-o și azi, deși de atunci n-am mai fost niciodată pe acolo. Mirosul . . . era peste tot un miros ciudat de doctorii, în alambicuri se vedeau fel de fel de fierturi . . . Tata începu să se tîrguiască, de formă doar, pentru un purcel de Paști, cu un om bărbos, care purta ochelari. Omul ne oferă vin. Tatei într-un pahar, mie într-altul. „Asta-i mai dulce, fiule“, îmi spuse, și parcă îi mai aud glasul și văd și-acum cum îmi făcea cu ochiul de după ochelari. Da, a fost dulce, dar și cu opiu, nu-i pot uita gustul nici azi . . . Parcă lumea s-ar fi scufundat în jurul meu și, deodată, parcă nu mai era nimic, m-am trezit la propriul meu țipăt . . . Mă zvîrcoleam într-o durere groaznică, bărbosul însă se aplecă din nou asupra mea și-mi turnă din nou în gură vin, sînge sau opiu . . . Nu, nu-i voi putea uita gustul niciodată !

— Tatăl dumitale, *messere* ?

— Mă mai și consolă : „Vezi, nu va trebui să te duci soldat niciodată“. Într-adevăr unde-am fi ajuns cu mizeria, dacă nu rămîneam pentru totdeauna cîntăreț-sopran !

Pentru că toți băieții, cărora li se schimbă vocea, sînt dați afară din cor, și-atunci pentru ei începe mizeria. Mie . . . cum treceau anii, dirijorii îmi plăteau tot mai mult. Vocea mi s-a dezvoltat, a devenit mai puternică, am ajuns să prind și registrele înalte, iar domnul Caccini m-a învățat cum să păstrez această moștenire, pe care o dobîndisem cu prețul atîtor suferințe. Domnul Marco de Gagliano spunea despre mine că am glasul unui înger, care răsună cu o forță diavolească

Cînd coborî din catedrală, pentru a se plimba cîteva minute în aerul proaspăt, se gîndea că are acum *un* cîntăreț pentru drama de aseară, născută din nimic. În Hades se întîlnesc două femei. Proserpina, pe care regele subpămîntean a răpit-o de pe cîmpiile înflorite, și Euridice, care a ajuns în lumea umbrelor din cauza mușcăturii de șarpe. Vocea căreia o va interpreta Gualberto ?

Face un ocol, înconjoară Domul. Aici îl cunosc toți oamenii, îl salută descoperindu-se, îi ies din cale, se uită în urma lui, a maestrului. În minte aude corul, ritmul unor fragmente de-melodii ce apar și dispar. Se ivește o imagine . . . pînă să o prindă se destramă. Deodată, își aduce aminte că azi ar trebui să treacă pe la Chieppio, pentru a-i cere ceva avans în contul lefii, rămasă în restanță din nou cu trei luni de zile. Claudia se uită la el cu o privire mută, cînd amină pe a doua zi pe măcelar sau pe cismar, care își cer banii, apoi copiii . . .

Se întoarce. Biserica se umple, treptat, înainte ca demnitarii Curții să-și ocupe locurile ce le-au fost rezervate. Privirea scrutătoare a lui Magli degeaba o mai caută : cîntăreții sînt în largul lor, e și aceasta o duminică obișnuită, ca toate celelalte. Cîntecul lui Palestrina se înalță fără nici o greșeală, Curtea îl ascultă moțîind ; cuprins de evlavie, Înălțimii Sale îi cade barba în piept. Striggio vede cum a ațipit în liniște.

Înălțimea sa are azi o zi proastă. I-a arătat lui Chieppio scrisoarea lui Rubens :

„ . . . icoana Madonei de Vallicella, care a ajuns deasupra tabloului meu, va fi adusă la mijlocul lunii septembrie . . . ambele formează un singur tot, nu pot fi dezvelite separat . . . și aş dori ca tabloul să-l returnez la fața locului, cu mîinile mele . . . așa ne-am obișnuit, pentru ca omul să nu greșească față de el însuși . . . ”

— Vezi, Annibale, Pietro Paolo doar își pierde timpul la Roma. După cum ne scfie, va pleca de acolo în Flandra, ceea ce va mai dura cîteva luni. Cînd va termina la noi tablourile ? Ne sosesc oaspeți și eu contam că le vei putea prezenta, spre gloria casei Gonzaga, frescele din Trinită terminate. Portretul tatălui meu și portretul meu, care va putea sta pe bună dreptate alături de frescele din *Camera degli Sposi*. Dacă îl grăbesc, mă liniștește, spunîndu-mi că mai am destui ani . . . ce-i pasă lui, are doar pe jumătate cîți am eu !

— Înălțimea Ta, ne vin iar oaspeți ?

— Dumneata te gîndești desigur doar la cheltuieli. Dar vezi, Annibale, aceste tablouri . . . palatul . . . actorii — acestea sînt *oastea mea* ! Prin ei obțin mai mult decît dacă aş trimite cinsprezece mii de oameni la granița cu Parma . . . cum fac prinții din Savoya. Despre mine se știe că am cei mai buni cai de rasă, cele mai multe manuscrise ale lui Tasso, iar despre trupa Fedeli se spune că sînt actorii cei mai buni din lume . . . La seratele muzicale de vineri, vin străini din cele mai depărtate colțuri ale Italiei. Fii înțelegător, Annibale, față de toate acestea . . . poate că tocmai aceste lucruri îi dau Mantuei statutul ei : da, muzele sînt cele care apără *pămîntul natal al lui Vergiliu* !

Chieppio își apleacă capul. Nu găsește contraargumente. Întreabă încet :

— De ce sînteți rău dispus, Înălțimea Voastră ?

— Alessandro mi-a spus că de zece zile i-a predat lui Monteverdi manuscrisul. De-atunci n-am mai auzit nimic despre favola. Ce fac oare cei doi ? Nu mă încumet să-l întreb pe Striggio, poate că a căzut baltă totul. Deși, vezi, mă gîndeam că dacă nu putem dezveli frescele din Trinită și nu-l mai avem pe Tasso — pe domnul Folino nu-l putem compara în nici un fel cu sărmanul Torquato — poate că am putea prezenta *asa ceva*, spre delectarea oaspeților noștri. Pentru că va trebui să ne pregătim serios, Annibale, dacă vrem să organizăm serbări. Intrucît cei ce vor veni, ca oaspeți la Reggia sînt cei mai buni diletanți din Italia. Aici nu mai poate fi vorba de creațiile obișnuite . . . slăbuțe. Doresc să le prezint ceva, de care să pălească pînă și Bătrîni *Serentissime*, cînd vor citi rapoartele lui Morosini.

— Înălțimea Voastră să-l întreb pe Striggio . . . Mi-e teamă ca opusul lui să nu fi căzut baltă !

Striggio cunoaște chipul stăpînului său, e ca o mare neliniștită. Zărește crisoarea, recunoaște scrisul lui Rubens. Bineînțeles, cere din nou bani, și maestrul flamand e singurul căruia Vincenzo — potrivit unei înțelegeri mutuale — nu refuză niciodată să-i plătească avans. Nu știe din ce parte se poate aștepta la un atac. În asemenea cazuri, tăcerea e lucrul cel mai bun, pînă va auzi prima întrebare.

— Cum merge ?

— Cu îngăduința Înălțimii Voastre . . . Despre ce anume binevoii a vorbi ?

— Poate că eu visez ? Sau mi se pare numai că, deunăzi . . . mai demult, ai dus un text lui Monteverdi ? Nu știu niciodată ce se întîmplă la Reggia. Despre ce fel de manuscris era vorba . . . ?

— Memoria Înălțimii Voastre e pentru noi cea mai fidelă cronică.

— Nu mă linguși. Și spune-mi, te rog, ce-i aia o *favolă* ? E doar o poveste pentru copii sau o vor putea asculta și alții . . . cei de la Curte ?

— Înălțimea Voastră, am vorbit cu maestrul cînd am văzut Euridice la Florența. Messer Claudio a supus atunci această lucrare unei critici îndreptățite. A promis . . . desigur . . . destul de ușor, căci mult timp nu primise nici un text, că va compune și el o favolă . . .

— Dar de ce iarăși această poveste mitologică ? De ce l-a inspirat tocmai povestea lui Orfeu ?

— Acesta e un *simbol*, Înălțimea Voastră. Altfel nu l-ar fi ales nici domnul Rinuccini, despre care se spune că e unul dintre cei mai de seamă poeți ai Italiei. E mai mult decît o simplă poveste . . . și, dacă se ocupă Claudio de ea, va fi sărbătoare la Reggia !

Ducele începu să zîmbească :

— Striggio, dumneata le vezi pe toate acestea ca fiind de pe acum *gata*. Mă amăgești sau trebuie să cred că-mi voi putea distra cu ea oaspeții ? Și cît timp va dura ?

— O seară lungă, Înălțimea Voastră. Căci vor fi și interludii în ea, pe care maestrul le măsoară după cum îi este voia. La simfonii preiau cuvîntul instrumentele, dar nu ca în Euridice, unde, după cît îmi amintesc, n-au fost mai mulți de opt-zece muzicanți. Claudio se gîndește la o orchestră uriașă... cum nu a mai fost încă în nici o favolă. Iar corul... acele *ritornelle*. Cred că dacă-l vom prezenta aici, la Reggia, va dura cel puțin trei ore, inclusiv pauzele.

Ochii albaștri ai lui Vincenzo Gonzaga se îndulcesc, furtuna trece.

— Cît de repede lucrează maestrul ?

— Nu în același ritm. Am fost de față doar în prima seară, cînd i-am dus manuscrisul. Abia a doua zi am aflat că l-a preocupat toată noaptea, s-a sculat în zori și a lucrat la el. De atunci, Orfeu a căpătat glas în sinea maestrului, dar nu știu cît a pus pe hîrtie. Compune frămîntîndu-se, observ cum ia naștere în mintea lui armonia, cînd o scrie însă pe hîrtie, se oprește, șterge, scrie din nou, rupe hîrtia... nu așa cum face Caccini, care nu se mai uită măcar la ceea ce a fixat o dată în scris. Și nu are o casă liniștită... Mereu vin coriștii, cu o mulțime de probleme, o învață muzică pe Romanina, și pe cîțiva copii de nobili. Îl doare adesea capul, donna Claudia tușește mereu, are de multe ori necazuri și cu copiii, iar cu banii... să mă scuzați, Înălțimea Voastră... e plin de griji...

Ducele se uită la Chieppio cu o severitate prefăcută...

— Annibale, de ce ești atît de nemilos față de *cel mai mare* muzicant al Italiei ? În ce-l privește, frînează-ți zgîrcenia ! Să-l scutim acum, pentru cîteva săptămîni, de orice sarcină. Să scrie favola, să nu trebuiască să dirijeze nici corul... să nu ia parte la repetițiile din Dom. Acestea le poate îndeplini și altcineva. Totul e favola, Chieppio !

De bucurie, chipul lui Striggio se înroșește ca focul. Se pleacă să sărute mîna ducelui :

— Înălțimea Voastră, cu ce-am meritat oare această grație nemărginită ?

— În curînd începe, prietene, sezonul de pregătiri pentru carnaval. Să mă prezint cu mîinile goale în fața oaspeților ? Toată lumea e în așteptare și, ca să fim sinceri, toți sînt plictisiți de turniruri și intermedii. De aceea nu vine nici un principe la Reggia. Ne trebuie ceva nou, Chieppio, trebuie să stoarcem lucruri noi din cele Șapte Muze. N-am citit, ca să-mi pot da seama, cum e cea favola pe care a scris-o

ingeniosul și credinciosul meu secretar, dar sînt încredințat că muzica lui Claudio va fi minunată... și, dacă reușește, știrea va străbate întreaga Italie. Atunci ...

— Atunci, Înălțimea Voastră ?

— Puteți conta pe bunăvoința mea. Pe dumneata, Alessandro, te ridic la rang de nobil, iar lui Monteverdi îi dau pensia viageră pe care mi-a solicitat-o. Il declar cetățean de onoare al Mantuei. Să-și bată capul moștenitorii mei din ce o să le plătească viitorilor Monteverdi. Însă numai dacă merge treaba... și totul va fi așa cum îmi închipui eu. Dar dacă dumneata îmi dai iluzii ?

— Înălțimea Voastră vă puteți convinge și personal că maestrul lucrează tot timpul la favolă.

Vincenzo se lăsă pe spate în scaunul său. După o clipă sări în sus.

— Am să te prind cu minciuna. Chieppio, împrejurarea e ademenitoare, hai să ne urcăm acum toți trei în caleașcă și să descindem la casa meșterului vrăjitor. Așa zic și eu că va fi o surpriză, domnii mei !

Ducele de Mantua fusese instruit de cei mai buni maeștri de muzică ai Italiei, iar tatăl său, el însuși compozitor de madrigaluri, îl întreba adesea despre elementele de bază ale acestei arte. Astfel, auzi imediat disonanțele ciudate, în momentul în care o caleașcă obișnuită a Curții se opri în fața casei (nu trebuie să știe nimeni că familia muzicantului primește acum un oaspete princiar) și trebuiră să aștepte, pînă să li se deschidă poarta. Se înălță în slăvi o notă îndrăzneată, după aceea o septimă. Apoi se auzi o voce profundă și tragică cîntînd. Îi șoptește încet lui Striggio : „Claudia“, și îndată lovește cu bastonul în poartă, iar în timp ce servitoarea vine cu cheia, exclamă : „O undecimă, am recunoscut-o !“

— *Ars Nova* spune Vincenzo emoționat, cînd pășește pentru prima oară în viața sa în casa Monteverdi-Cattaneo. Striggio observă că frumozii ochi albaștri ai acestui om ciudat se umplură de lacrimi.

Servitoarea îl cunoaște numai pe Striggio, care, în ultima vreme, e un oaspete frecvent al casei. Pe ceilalți doi oaspeți îi camuflează pălăriile cu boruri largi și mantiile bogate, negre. Ordinul e că domnia sa Striggio trebuie lăsat să intre, fără nici un anunț, la orice oră din timpul zilei și serii, chiar și atunci cînd doamna Claudia e plecată și numai Caterinuccia se află în casă. Alt bărbat însă nu poate intra, decît cu învoirea expresă a maestrului. Tărâncuța, originară dintr-un sat din apropierea capitalei, le face semn zîmbind la toți trei și, așa cum a văzut de la stăpîinii ei, își pune degetul arătător la gură.

— Imediat termină signora ... nu ... acum e stăpînul ... e o oră de cînd cîntă atît de frumos ... amîndoi ... *Padrone* cîntă foarte rar ... Acum îl aud pentru prima oară ... E vorba despre un păstor ... nu ştiu, dar e foarte, foarte frumos. Acum ... acum puteţi intra !

Cîţiva paşi pînă la sufragerie, în vîrfurile picioarelor. Uşa e deschisă, de aici se intră în camera Claudiei, de partea cealaltă în castelul fermecat al maestrului. Vincenzo priveşte în jur. Cînd a mai fost, oare, într-o casă de orăşean — poate doar pentru o întîlnire de dragoste ? Cînd a mai binevoit vreodată să viziteze locuinţa vreunui supus al său mai neînsemnat ? Se uită în jur, plin de curiozitate, privirea sa întîlneşte ochii lăptoşi ai lui Chieppio. Sufrageria, deşi nu e sărăcăcioasă, e lipsită totuşi de orice lux, de dantelărie, argintărie, covoare, blazoane, carpete, de tot ceea ce face să strălucească locuinţele nobiliare. Totul străluceşte de curăţenie, dar covorul o fi fost cumpărat de la vînzătorii ambulănţi fiindcă are marginile puţin tocite. Cupe de cositor frumoase, cîteva pahare de cristal, o oglindă cu ramă de argint puţin opacă ...

Cîntecul mai răsună încă, ascultă toţi fermecaţi tenorul slab, dar curat al maestrului ... acest instrument ce nu poate fi auzit niciodată, pe care stăpînul său îl ţine ascuns doar pentru el. Şi, deodată, se întrerupe firul cîntecului, poate că maestrul a simţit numai din respiraţiile reţinute că, în spatele uşii, îl pîndesc nişte oameni. Se repede afară enervat, în haina sa de casă, pe chip i se citeşte nemulţumirea că a fost deranjat.

El zăreşte întîi pe Striggio, care mai stă încă în faţă, îl priveşte mirat, iar apoi îl observă pe Vincenzo, care, retras mai în spate, în mantia sa neagră, se pierde aproape în umbră. Parcă s-ar juca un vis cu el, îşi duce instinctiv mîna la frunte şi la ochi, după aceea murmură ceva, apoi se apropie împleticindu-se, stîngaci, şi, aşa cum e obiceiul, face o reverenţă.

Vincenzo a ajuns în elementul său : e un calif travestit, care îşi vizitează supuşii, joacă rolul prinţului bun, care coboară în mijlocul poporului, şi se interesează de bunăstarea lui. Vrea să vadă (poate oare să citeze zicala cumnatului său francez) dacă duminica fierbe sau nu găină în oala cetăţeanului. Îşi desface braţele, de parcă ar dori să îmbrăţişeze gazda, îşi saltă puţin pălăria de dragul politeţii în timp ce Claudio îşi aruncă de pe capul niţel sur, cu o mişcare instinctivă, ne-lipsita beretă de piele, cam roasă de vreme.

Claudia aude din camera vecină zgomotele, şi se grăbeşte în urma soţului ei, dar se uită repede prin camera de lucru : farfurii, pahare, rămăşiţe de mîncare, maestrul a luat acolo, la repezeală, masa de prînz, de dimineaţă nu şi-a văzut copiii ... a scris, a scris ... a scris ... şi

pînă ce adună cele cîteva farfurii și cu o mișcare rapidă aruncă peste masă un brocart, îl vede intrînd, bucuroasă și totuși speriată, pe ducele de Mantua. Chipul femeii se înveselește. Instinctul ei simte că e un moment „bun“, pe care, potrivit poveștilor, îl așteaptă toată lumea... o dată... în viață... moment pe care tatăl ei l-a visat în zadar, în tot timpul vieții sale de muzicant. Acum Vincenzo, îngrămădind grație peste grație, își scoate pălăria cu pene și întinde mîna, evitînd din capul locului sărutul de mîna obligatoriu.

— Doamnă Claudia, încă afară... în fața ferestrei, în timp ce am așteptat dacă vom fi primiți sau nu în cetatea dumneavoastră... Da... vocea dumitale profundă nu poate fi uitată... ți-am admirat toți trei vocea... o putem auzi atît de rar... Face parte, uneori, din penitența sufletului nostru în biserică. În timp ce așteptam, am auzit-o, dar nu-i așa, maestre, că asta a fost o... o undecimă?

E un comediant incorigibil. Lasă impresia ca și cum s-ar fi instalat pentru totdeauna în casa Monteverdi. Chiar și fără să fie poftit, își alege un fotoliu comod, face semn însoțitorilor săi și gazdei că se pot așeza. Într-un paneraș cremonez sînt aduși struguri, au fost trimiși de acasă cu poșta. Ciugulește din ei, plescăie cu limba, zîmbind pofticios, și privește spre ușă, căutînd să vadă unde locuiește Romanina, care i-a fost interzisă pînă și lui... apoi, privirea i se oprește la partiturile împrăștiate pe masă. Întrebă blînd „îmi permiteți, maestre?“, ca și cum nu el ar fi stăpînul Mantuei, al cărui cuvînt e lege cu putere de viață și de moarte pentru supușii săi... Citește, mîngîindu-și barba blondă, e gestul lui obișnuit atunci cînd — destul de rar — se adîncește în ceva sau cînd urmărește atent o temă. Cu degetele înmănușate bate măsura, apoi își țuguiește buzele, ca un țircovnic, cînd trebuie să cînte după partitură. Ca și majoritatea celor de la Curte, ducele este și el un cultivat cîntăreț de madrigaluri. Aici, sunetul și textul se unesc, e un cîntec de păstori, ducele se întoarce jucăuș și, totuși, încîntat spre Chieppio, pe care vrea să-l farmece și în felul *acesta* :

*Ma tu, gentil cantor
Già festi lagrimar queste campagne,
Perch'ora al suon de la famosa cetra
Non fai teco gioir le palli e i poggi?*¹

¹ *Dar tu, drag cîntăreț,
Care storci lacrimi din aceste meleaguri,
De ce nu împărtășești, prin glasul lirei tale,
Bucuria cu-aceste văi și munți?*

Cîntă bine, gîndește în sinea sa Striggio ; deși este trecut destul de mult de „mezzo cammino”¹, vocea lui e un bariton curat, clar, iar ochii îi strălucesc, sînt veseli, ca odinioară . . . privește întrebător către maestrul, trăgînd cu coada ochiului, dacă-i place cu adevărat ?

Ceața se ridică încet în cameră. Se destramă acea ameteală sufo-cantă, care l-a cuprins din momentul în care a fost deranjat în munca sa, s-au destrămat minunatele clipe ale inspirației. Vincenzo lasă să-i cadă din mînă schița partituri.

— Romanina va avea și ea un rol ?

Dar Chieppio șade în așa fel, încît, datorită lumînărilor sfeșnicului cu brațe, să poată vedea fața luminată din plin a maestrului ; vinele i se umflă deodată în jurul tîmplei, își apleacă ochii, chipul i se întunecă. Și, ca prin farmec, prin ușa din spatele său intră, în acea clipă, Caterinuccia, căreia servitoarea i-a spus la repezeală : „au sosit trei domni nobili drăguți !” Vincenzo stă cu spatele la ușă și ea vede un bărbat-corpulent, blond, care ocupă întregul fotoliu, se lasă pe spate, iar picioarele încălțate în cizme, cu pîteni la călcîie și le-a tolănit peste brațele fotoliului ; bărbatul se joacă cu mînușile, și auzind zgomot, se întoarce, iar Romanina îl recunoaște, desigur, pe Duce.

Ochii ei verzi, ciudați, întîlnesc ochii albaștri, visători, ai lui Vincenzo, care acum e blînd, ca și cum nu l-ar cuprinde niciodată vijelia. Fata are aproape optsprezece ani, a mai crescut, nu mai e neîndemnată, cum era la început, s-a acomodat spiritului acestui loc, al acestei lumi îngrădite, fața i s-a alungit, părul i s-a deschis, nasul mic și fin se avîntă în sus cu îndărătnicie cînd zîmbește, dulci gropițe îi apar în obraji. Claudio observă că fata s-a îmbrăcat la repezeală cu o rochie mai bună, deci știa că au sosit oaspeți și a venit aici, mînată de curiozitate . . . Cine e această fată ? Claudio o păzește ca pe-o prizonieră, o apără chiar și de adierea vîntului mantovez. Maestrul îi cizelează vocea și, din cînd în cînd, îi spune Înălțimii Sale : „Fata progresează frumos . . . vocea începe să fie *la locul ei* . . . încă un an, un an și jumătate, Înălțimea Voastră . . . după aceea o eliberez”. Și o apără de ducele de Mantua, care, ori de cîte ori se pomenește numele Caterinei, zîmbește de parcă i s-ar cuveni în orice moment privilegiul princiar al lui *jus primae noctis* . . . Acum însă fata a înghenuncheat — aproape ca un copil, ca atunci cînd s-a prezentat după sosirea ei — în fața bărbatului, și se apleacă să-i sărute mîna, în timp ce Vincenzo, cu o mișcare bruscă, își scoate mînușile pe care le-a purtat în această casă de orășeni, încît

¹ *Mezzo cammino della vita* (în limba italiană) = „mijlocul vieții omenești”, expresia lui Dante (n. red.).

fata simte mirosul parfumului scump pe care îl împrăstie această mînă. Înălțimea Sa o ridică pe fată, cu un gest mai natural decît cel simbolic, și, în maniera unui veșnic om de lume, se întoarce către Claudia :

— Doamnă, iată... sub oblăduirea dumitale, copila a devenit o domnișoară... o adevărată *damigella*... Și vocea, copila mea, ți-e acum la locul ei ?

A *posto*, o spune în limbajul muzicanților, arătînd că nimic nu-i e străin. Degetele-i eliberate din mănuși cuprind gîtul violei da gamba ce se află lîngă el, execută tăcut cîteva apregii pe instrument : se pricepe și la asta... strălucește. Deodată se întoarce spre fată, pe care n-o mai miră nimic din ceea ce se petrece aici, în casa vrăjitorului.

— Cunoști favola ? Ți-a dat maestrul un rol în ea ?

Claudio își desface brațele :

— Dar, Înălțimea Voastră... ea nu a ajuns încă acolo... am făcut doar încercări cu ea !

Ca și cum nici n-ar fi auzit, i se adresează din nou fetei :

— Care ți-e rolul ?

Privesc unul în ochii celuilalt. Fata aproape că strigă cu vocea-i cristalină, cu accent roman :

— *Speranța... Speranța e rolul meu !*

Vincenzo e din nou tiranul, al cărui cuvînt e lege :

— Maestre, așează-te la clavicembal. Aș dori s-o ascult.

Se lasă pe spate, în fotoliu, închide ochii cînd începe să sune instrumentul, e atent. I-a auzit pe cîntăreții cei mai mari din Italia, Florența, Spa, Antwerpen, Viena, Roma, Torino... Are impresia că în această cameră strălucește pentru prima oară, în luciul său cizelat, diamantul cel mai prețios al familiei Gonzaga ! A meritat oare ceea ce a făcut ei pentru fată ? Un singur capriciu al său a schimbat iarăși soarta unei vieți. Ar fi fost de mult măritată, în vreun cartier sărac al Romei, dacă... dar fata se mișcă perfect cînd se apropie de clavicembal, se înclină, zîmbește. Iar cînd face un pas înainte, parcă s-ar transforma toți în statui, încremenesc bărbații liniștiți, ca și femeia în colțul întunecat al camerei.

Fata cu ochi de peruzea a și început să-și joace rolul în fața înălțimii sale. Notele muzicale sînt împrăștiate pe masă. Caterina le răsfoiește cu degete sigure, recunoaște de departe ce e „al ei” ; în ascuns a zgîrțiat o cruce pe marginea partiturii, pentru ca atunci cînd casa se va liniști, iar Claudia va ieși în grădină cu copiii, în timp ce maestrul se va duce la repetiții în Dom, să se așeze la cembalo și, în locul exercițiilor oboseitoare, să încerce ceea ce a creat vrăjitorul în timpul nopții. O fugă ușoară, lină, ca respirația, la început...

Vincenzo ridică capul. Potrivit înțelegerii, n-a chemat-o pe fată la Reggia, n-a auzit-o cîntînd, de cînd i s-a prezentat, acum trei ani, după sosirea ei la Mantua. Pînă ce maestrul nu va spune : se poate ! Acum însă tot el a năvălit în această casă, bijuteria, pe jumătate cizelată, se apleacă în liniștea ce s-a așternut în cameră, în care toți ceilalți sînt doar personaje mute.

*Ecco l'atra palude, ecco il nocchiero
Che trae gl'ignudi spirti a l'altra riva
Dove ha Pluton de l'ombra il vasto
Impero¹...*

Ducele urmărește încordat fiecare nuanță a vocii. Rolul Speranței — vezi bine — e aproape mezzo-sopran, i se potrivește, ca și textul, a căruia intonație trădează noua școală : aici se înalță ușor, umple camera, dar va fi oare destul de puternic ca să străbată bolțile din *galleria dei Fiumi*, să facă să se cutremure pînă și ferestrele lui Giulio Romano ?

Striggio are senzația de parcă s-ar deschide o lume nouă, necunoscută, dincolo de versurile sale, pe care le-a crezut profunde, colorate, nuanțate, iar acum se pierde... o, unde e *Domina Absolutissima* în spațele acestei armonii ce răsună din plin și dulce de pe buzele Romaninei ? Speranța și-a închipuit-o în veșmînt verde, cu coroană de iederă pe frunte, iar acum vocea fetei cu ochi verzi face să sclipească recitativul... pînă se stinge și ultimul acord... nuanța pierde încet în liniște, nu se mai aude nici un zvon, decît suflul respirației. Au amuțit toți. Știe, oare, Caterinuccia că această tăcere este o favoare princiară mai mare decît dacă stăpînul atotputernic ar bate de cîteva ori plectisit cu mîinile sale înmănușate ?

Vocea se stinge, dar strălucirea ei proaspătă mai inundă încăperea. Din expresia feței maestrului nu se poate ști dacă e mulțumit sau nu cu această *primă* interpretare. Romanina stă emoționată și curajoasă totodată, cei trei bărbați o privesc, stînd cîteva clipe nemișcați în fotoliile lor. Aceasta să fie deci diamantul Gonzaga, cizelat într-ascuns ? În gîtlejul acestei fete ?

Vincenzo se întoarce deodată spre Claudia. Femeia se retrăsese, ca o umbră, în colțul mai întunecat al camerei, unde nu ajunge lumina candelabrului. Focul e în sîngele și în instinctul lui Vincenzo ; atunci

¹ Iată sumbra mlaștină, iată luntrașul
Care duce pe celălalt mal sufletele zgribulite,
Unde se află vastul imperiu de umbre
Al lui Pluto...

cînd e dispus, observă chiar și lucrurile cele mai mărunte. Aude respirația adîncă, aproape agitată, a femeii. „Azi vom împărți favori!”.

— Doamnă, de cînd ai părăsit curtea și cînti numai la biserică, Reggia a devenit mai săracă. Ne-ar bucura dacă această frumoasă favolă mi te-ar reda. Cine ar putea, oare, să interpreteze mai bine opul comun al celor doi artiști, în afara Claudiei Cattaneo? Cînd am ajuns la casa dumneavoastră... mi se pare că am auzit vocea Euridicei. E gata în întregime această parte?

Femeia iese din ungherul ei ferit, unde obișnuiește să copieze partituri pentru soțul ei. Vincenzo citește pe fața ei că e cîntăreață cît va trăi; o doare acest soprano proaspăt, avîntat, de curînd cizelat, care umple camera. Și, toate acestea, doar în subconștientul ei, căci Claudia însăși o pune pe Caterinuccia să facă vocalize, o ascultă și, în astfel de cazuri, aplică disciplina maestrului, exersează împreună fugile. Oare cu cît știe *mai mult* această fată, față de cît a adăugat maestrul Monteverdi, din propria sa substanță, la această materie primă?

Dincolo de femeia fragilă, retrasă în umbră, a maestrului, prinde încet viața fiica lui Cattaneo, a cărei voce nu o dată a răsunat la Curte. Acum trei ani, cînd s-a născut cel mic, Massimiliano, a crezut mult timp că și-a pierdut vocea, că nu mai e „la locul ei”, cînd, deodată, într-o dimineață mohorîtă, în timp ce o punea pe Caterina să exerseze, ca prin farmec, și-a recăpătat-o! O, dimineața aceea! N-a vrut ca fata să observe, dar ochii i se umpluseră de lacrimi... așa a acompaniat-o, încet... foarte încet. Caterinuccia nu și-a dat seama de ceea ce se întîmplase... De atunci, o doare... o doare foarte mult strălucirea fetei și felul cum Claudio — de parcă ar sparge gheața — i-a întins Romani-nei partitura...

Poate că Claudia Cattaneo nu va mai cînta niciodată la Reggia, dar în acest moment, aici, în această cameră unde masa cu prînzul nestrîns e acoperită cu brocart, iar partiturile sînt împrăștiate peste tot, în spatele ferestrelor închise, ea se pregătește pentru ultima sa reprezentație... și poate că e chiar mai frumos așa, decît ar putea să fie pe scena Reggiei, unde sala foșnește de mătășurile oaspeților, marmura lucește în lumina gălbuie a lumînărilor, iar trapele scenei se supun scîrțîind puterii apei.

Bărbatul spune, aproape implorînd:

— Înălțimea Voastră, toate acestea sînt doar schițe, fragmente...

— Schițele dumitale sînt capodopere încheigate. Am auzit! Doresc să aud!

Complimentul princiar are oare un dublu înțeles? Se uită la Claudia: chipul femeii e înfricoșător de străin. Nu l-a văzut încă niciodată așa. Nu se teme, nu e smerită, nu se uită la nimeni. Incet, ca și cum

acesta ar fi ritmul introductiv, se apropie de cembalo, iar soțul, potrivit legii atracției, o urmează.

Nu se lasă rugată, nu face nici un gest de prisos, nu-i trebuie note. S-a obișnuit să memoreze fiecare notă, fiecare variantă posibilă, cunoaște semnul, când, cu o mișcare a capului, soțul ei îi dă intrarea. Da, în favolă, Euridice cântă doar de două ori, dar în acest cântec e tot ceea ce poate ascunde un asemenea joc de scenă, o asemenea scurtă *rappresentazione* : o femeie, care intră pe scenă *aproape în același timp cu moartea* și, din glasul ei, reiese că o pîndește soarta umbrelor din lumea subpămînteană... Așa înțelege Claudia să slujească Școala, cu îndărătnicie și gelozie în același timp, căci ce altceva poate simți o femeie — gîndește ducele — care, în umbra frumuseții sale, pe cale de a se veșteji, ocrotește o fată de optsprezece ani ?

Vincenzo își amintește de solo-urile Claudiei, încă de pe vremea cînd era prinț : odată, tatălui său i-a plăcut foarte mult un madrigal de-al ei : „E aur în gîtlejul acestei fete, a lui Cattaneo“, îi vine în minte vocea lui *Gobbo*, în momentul în care, la cembalo, începe să răsunе simfonia, iar după aceea aude — pentru prima oară aude Universul — glasul ultim, de adio, al Euridicei, care a fost rechemată în fața umbrelor :

*Ahi vista troppo dolce e troppo amara !
Così per troppo amor dunque mi perdi ?
Ed io, misera, perdo
Il poter più godere,
E di luce... e di vita, e perdo insieme
Te d'ogni ben più caro, a mio
Consorte ...¹*

Striggio era singurul poet printre ei. Din cuvinte și din glas simți deodată că în cameră s-a așternut o atmosferă apăsătoare, plină de fiori necunoscuți. Cîntecul Claudiei a spart tiparul Disciplinei : nu mai e cântec și nici măcar coloratură, maestrul însuși se ridică palid de pe

¹ *O dulce privire și totuși prea amară !
De aceea mă pierzi pentru că m-ai iubit prea mult ?
Iar eu, sărmana de mine,
Pierd în același timp
Și lumina... și viața, și pierd de asemeni,
Ce mi-a fost cel mai drag pe lume,
Pe soțul meu iubit...*

scaun, ca unul care a stîrnit spiritele ; cunoaște fiecare notă, știe cum s-a născut, acum a fost făurită *de mîinile sale*, într-una din nopți, și totuși fiecare sunet, fiecare coardă... fiecare intonație pare acum o împletire a tînguirii a doi oameni scumpi la vorbă... Vocea Claudiei a izbucnit (ce-i mai pasă ei de Striggio și de duce) ca și cum un val ajuns în golf ar asalta peretele de stîncă. O fi simțit oare Caterina ceva din toate acestea ? Această artă profundă, tragică, care depășește sunetul, regulile prescrise ale oricărei Lectii. Din sopranul puțin ostenit al femeii răbufnește tot ceea ce se ascunde dincolo de text, dă culoare și profunzime vocii, vibrează în această groaznică renunțare ; la *perdo a monodiei*, i se stinge glasul, se transformă într-o ultimă tînguire, despărțire, dorință, *rămas bun*, sfîșie sufletul pînă la ultima silabă, după care... Euridice se luptă, pînă ce glasul i se stinge de tot, și se așterne asupra ei vîlul veșnic al împărăției umbrelor.

Toți cei șase oameni sînt artiști în această clipă ; simt că un singur cuvînt, un singur gest nelalocul lui ar destrăma pe veci farmecul acestei clipe, cînd creația își părăsește leagănul și, ca un torent, tîrăște cu sine pasiunile, iar ritmul dulce, care străbate blindul text, îl transformă în ceva tragic, sălbatec... Maestrul se retrage în umbră, palid la față : a stîrnit creația, iar acum, *ca oricare vrăjitor adevărat, e trist*.

Gestul lui Vincenzo pornește din adîncuri, de pe tărîmurile unor vechi amintiri : de parcă ar executa un ritual. Il îmbrățișează pe maestru (Chieppio își mai amintește că astfel l-a salutat pe maestrul Torquato în celula închisorii Sant'Agata) și acum el e regizorul, care aranjează cu mîna sigură amănuntele, creează și alcătuiește din nou, îmbracă visurile în piatră, dantele, armonie.

— Rolul Euridicei i se cuvine doamnei Claudia. Caterina va fi Speranța. *Sic jubeo*.¹

— Și castratul, Înălțimea Voastră, pe care ni l-a împrumutat ma-rele duce ?

— Maestre, cîte roluri feminine sînt în favola ?

— Nimfa... Vestitatea... Proserpina. Aceasta e mezzo-soprană... aproape că e rolul cel mai frumos, Înălțimea Voastră.

— Poate cînta și două... și trei... lui Giovan Gualberto i se pare prea puțin orice rol... Înțelege-te dumneata cu el, maestre ! Și acum, să vedem ce planuri ai cu corul ? Cît de mare va fi orchestra ? Ce se va întîmpla cu simfoniile ? Cine le va cînta ?

— Domnul Striggio mi-a dat intermediul creat de regretatul său tată, pe *Psiche și Amor*... l-au jucat cu vreo jumătate de secol în urmă... E interesant și pentru că aici am văzut a fi înșirate și instru-

¹ Astfel poruncesc (în limba latină, n. red.)

mentele. Pe vremea aceea, Amati poate că nu trăia încă ... cine ar fi putut să se gîndească la vioara cu patru coarde? Înălțimea Ta, în această orchestră vor mai sta alături încă patru instrumente cu coarde ... „violele“, celelalte instrumente se împrăstie, sînt relativ multe instrumente de suflat, dar între ele nu există armonie. Lucrul acesta nu era cunoscut înainte. În total, Înălțimea Voastră, erau patruzeci și patru de muzicanți. Cum s-o fi descurcat regretatul domn Striggio cu o orchestră atît de numeroasă? Mi-am făcut niște socoteli: orchestra mea va fi mai mică, dar mai proporționată, mai strînsă. Efectul va fi astfel, oricum, mai puternic. Zece violoniști ... adevărați violoniști, îi voi așeza unul lîngă altul. Ei vor alcătui baza orchestrei, fiind completați cu doi contrabasisti, instrumentele cu coarde vor cînta melodia, vocea umană ... cînd se tînguiește. Trebuie treizeci și șase de muzicanți permanenți, Înălțimea Voastră, bineînțeles fără a socoti harpa. Dar trebuie și harpă ... scriu un solo pentru ea, cel mai frumos solo de harpă ezechutat vreodată în Italia ... Scuzați-mă pentru lăudăroșenie, deoarece deocamdată nici nu există, abia de-acum în colo se va naște. Pe lîngă aceasta, o țiteră mare și cîteva flaute mici, dar numai acolo, unde le voi indica în partitură ...

— Ești gata într-atîta?

— Sînt doar contururi, Înălțimea Voastră, pe care seara le scriu, dimineata le retușez. Sfîrșitul va fi foarte greu. Mai ales din cauza textului. Domnul Striggio șovăie el însuși între două feluri de *catharsis*¹. Eu trebuie însă să știu la care dintre ele rămîn: bacantele îl sfîșie pe nemîngîiatul cîntăreț sau vine după el Apollo, ca să-l ducă sus, în aureola Olimpului? Dar sîntem încă departe ca să ne frîmînte de pe acum felul în care se va termina ultimul act.

— Acum unde țineți repetițiile?

— La Reggia, în camera muzicanților, dar sîntem mereu deranjați ... nu avem liniște, e friguroasă.

— Ar fi mai bună *Galleria dei Fiumi* din Reggia?

— N-am îndrăznit s-o rog pe Înălțimea Voastră ... atîția muzicanți în inima Palatului?

— În timpul repetițiilor voi pune străjeri la uși. Nimeni nu va putea intra sau ieși, decît cu dispoziția dumitale, *messere*. De altfel, scena va putea fi construită în capătul din fund al Galeriei. Acolo își prezintă și trupa Fedeli comediile sale. Dacă e bună pentru Andreini ... Iar scena trebuie doar reamenajată.

¹ Deznodămînt, soluție ultimă dobîndită după provocarea unor sentimente puternice în public. (în limba elină, n. red.)

Chipul lui Vincenzo se aprinde. Ii zvrle răspunsul, cu o trufie princiară :

Intervine tăcutul Chieppio.

— Acest lucru necesită cheltuieli mari pentru vistierie, Înălțimea Voastră !

— Dumneata ai vrea să rîdă de noi toată Italia ? Să nu pot realiza nici cele mai modeste visuri ale artiștilor mei ? Gîndește-te, don Annibale, că în felul acesta s-ar reduce la o simplă serbare obișnuită toată proiectata noastră *rappresentazione*, pe care am dori-o înscrisă cu litere de aur în analele Mantuei ? Să-i dăm Opusului respectul cuvenit, Chieppio !

De cîte ori simțea că are dreptate, vistiernicul nu se lăsa cu una cu două.

— Înălțimea Voastră, gîndiți-vă la inundații : un șir de sate n-au de unde să plătească birul, iar în contul clăcii întăresc digurile. Arendașii fug unul după altul, căci nu pot plăti arenda ... avem necazuri și cu evreii. Nici birul clemenței nu e plătit ca înainte. Înălțimea Voastră, mai avem de tras un timp și de pe urma datoriilor făcute cu voiajul în Flandra !

— Mantua e bogată ! Dacă Lorenzo Medici a putut pune mîna pe zestrea fetelor de măritat din Florența, în momentul în care orașul său a ajuns în impas, cum de n-ar plăti toți orășenii, împreună și fiecare în parte, pentru ca la Mantua să se pună în scenă o creație cum nu s-a văzut încă ? Să-și amănesteze lănișoarele de aur ... să se implore vite-lul de aur din casă ... să plătească ! Cine va plăti, va fi invitat la serbare. De fapt, de ce anume te-ai speriat așa de tare, Annibale, ce va costa așa de mult, Claudio ?

— Așa cum ați spus, Înălțimea Voastră, plutim deocamdată în pulberea visurilor. În primul rînd, orchestra, Înălțimea Voastră ...

— Pe ea o plătesc oricum. În timpul săptămînii, muzicanții își pierd timpul degeaba !

Claudio și Chieppio se uită unul la altul. Se gîndesc la situațiile penibile, repetate săptămînă de săptămînă cînd, începînd de luni, muzicanții înfometăți se adună în curtea din dos și, cu strigăte și vociferări, își pretind lefurile lunare. În această privință, maestrul nu se teme de duce :

— Înălțimea Voastră, acest lucru nu face parte din atribuțiile lor. Aceasta e o muncă din cale-afară de grea. Va trebui să ținem repetiții ... separat, cu instrumentele pe grupuri, apoi *tutti*, tocmai cînd muzicanții vor repeta împreună cu cîntăreții. Toate acestea nu le pot

fi socotite în aceeași leafă lunară. Iar cînd muzicantul e prost dispus, Înălțimea Voastră... *Cu muzicanți nemulțumiți, eu nu pot realiza Orfeul!*

În felul cum se îndreaptă din spate, e un bărbat bine făcut, înalt, în comparație cu ducele corpulent, care șade greoi în fotoliu. Se înalță de-a dreptul peste capul lui și acum, aici, în propria sa casă, i-a spus, ceea ce Înălțimea Sa n-a avut prilejul să audă nicidecînd de la curtenii săi. Vincenzo se uită la el bănuitor, cu capul dat într-o parte, apoi își prinde capul între mîini, cu o prefăcută disperare :

— E îngrozitor cum trebuie să trăiască bieții oameni, Annibale ! De mîine începînd, violoniștii vin înaintea ofițerilor ducelui. Ai înțeles ? Continuă, Claudio : ce mai trebuie ?

— Decoruri, Înălțimea Voastră ! Prima scenă... pașiștea, păstorii... Asta nu cere cheltuieli prea mari... Trupa Fedeli a prezentat și ea jocuri pastorale, poate că a mai rămas ceva din decorurile ei la Reggia. Mai greu e acolo unde Orfeu coboară în lumea subpămînteană : malurile Styxului, luntrea lui Charon, zeitatea, umbrele... Domnul Striggio e și dînsul de părere că scufundarea scenei trebuie realizată ca printr-o vrajă, iar spiritele ar trebui să zboare pe scenă. Îmi amintesc de ceea ce ne scria domnul Rubens de la Madrid, cînd, în compania ducelui de Lerma, a fost să vadă reprezentațiile Teatrului Regal. Toate acestea ar trebui proiectate, bineînțeles, în așa fel, încît să înceapă la *Galleria dei Fiumi*... Își amintește și Înălțimea Voastră de palatul Corsi : instalația de acolo a lăsat o impresie prea sărăcăcioasă pentru ca personalitățile princiare să se fi putut delecta în ea.

— Acesta e argumentul cel mai puternic, Annibale. Vor veni la noi mulți dintre aceia care au văzut *Euridice* la Florența. Fie și numai spre a pune în balanță cele două reprezentații. Am aflat că Giovan Guilberto a trimis pe ascuns o scrisoare lui Peri, informîndu-l despre zvonurile care circulă la palat în legătură cu favola ce se pregătește. Cineva l-a îmbătat la cancelarie pe flăcăul care ducea scrisoarea și — ca de obicei — au copiat-o. Magli zorește Camerata : să se grăbească, dacă nu vor ca Mantua să-i facă de rușine în fața întregii Italii. E posibil — scrie castratul — ca Reggia să fie prima în ce privește proza artistică a comediantilor, dar muza sfintei muzici nu va putea smulge laurii de pe fruntea Florenței... Da, domnilor, acestea le scria, castratul, lui Peri !

Vorbește pe jumătate în serios, șade în așa fel în jîlțul său, încît cu ochii săi albaștri o învăluie pe Caterinuccia, care, pe scăunelul ei plușat, ascultă cu ochii dilatați de evlavie la ceea ce discută bărbatii. Bunacuvîntă îi cerea să-și plece capul cu smerenie și să nu se miște de la locul ei pînă cînd Înălțimea Sa nu-i va îngădui să plece. Dar ochii verzi, de sub șuvițele de păr rebele, întîlnesc tot mai des privirea

ce emană din ochii bărbatului din fața sa. Claudia a ieșit : pregătește la repezeală o băutură răcoritoare, aduce vin și fructe oaspeților veniți pe neașteptate. Așa e mai în largul ei ... da, frumoasă seară, dar lumînarea arză aproape pe sfîrșite începe să-și piardă din strălucire. Pînă ce sînt aduse tăvile, rămîn doar gesturile înfrigurate ale unei politeți obișnuite cu oaspeții. Cîteva minute, și cei trei bărbați în mantii negre se ridică în picioare, gazda îi conduce cu plecăciune pînă la poartă. Din prag, Vincenzo se întoarce și strigă în așa fel, încît să-l poată auzi toți cei rămași în casă :

— La repetiții, pe cît posibil, voi fi și eu prezent. Prima repetiție o fixez pentru mîine, la ora patru, în sala Fiumi. Copila va trebui să exerseze cu sîrguință rolul Speranței. Vreau s-o ascult !

Muzicanții, cu încălțămîntea lor grosolană, păseau nesigur pe marmura coridoarelor din interiorul palatului. Maestrul le pregătise locurile. În dreptul fiecăruia se afla cîte un scăunel din paie ; ca ostași ai muzei, la un semn dat, se așezară în rînduri treizecișisase de muzicanți, iar pe deasupra, un harpist și un țiterist, care nu făceau parte din orchestra ducală. Pentru prima repetiție, Chieppio le trimisese resturi de la masa festivă și o leacă de vin, cu măsură. În afară de asta, dimineața, fiecare primise leafa pe două săptămîni, în contul restanței. În potopul tainic al zvonurilor, vizita princiară de ieri la casa Monteverdi luase proporții legendare. În timp ce Claudio, potrivit poruncii Înălțîmii Săle, lucra zi și noapte numai la favolă, în lumea muzicanților nu mai era nici un secret că „se pregătesc lucruri mari“.

Îl înconjurară cu ochi sclipitori pe maestrul care, mai palid ca de obicei, despacheta cu grijă partiturile dintr-o basma albastră. De cîntăreți nu era încă nevoie, pentru că voiau să discute mai întîi locul, rolul și modul de a cînta al orchestrei. Astfel că Claudia nu veni la repetiție, dar copila trebui să-l urmeze pe maestru, dacă nu voiau să încalce porunca năzuroasă a ducelui. Cînd ajunseră la poarta Reggioi, străjerii îi lăsară să intre, fiind oarecum mirați că maestrul e însoțit de o fată pe care n-o mai văzuseră pînă atunci. Zărind privirea lor întrebătoare, Monteverdi zîmbi. „Te bucuri că vii la palat ?“. Plouă, picăturile se preling pe fața trandafirie a fetei, iar de sub năframă îl privește pe maestru un chip drăgălaș, zîmbitor.

— Desigur ... e încă devreme ... prea devreme. Vocea nu-ți este pe deplin formată. Înălțimea Sa a dorit să vii ... dar nu mi-am spus încă ultimul cuvînt. Așa că te străduiești ! Depinde foarte mult și de ceea ce vor spune muzicanții. Sînt nemiloși ! Ai grijă să nu-ți forțezi

vocea, la prima repetiție . . . Galeria e lungă și înaltă. E nevoie de vocea unui castrat sau a Madamei Sabina ca s-o umple . . . Vom înainta doar cu încetul . . . Ferește-te să nu răcești, înfășoară-ți bine gîtul. Tocmai azi nu ne-au trimis trăsura să ne aducă.

Potrivit făgăduinței sale, ducele porunci ca aripa Reggiei să fie separată cu un cordon de străjeri. Rămase astfel Galeria, câteva anticamere anexe și mai multe cabinete, în care se împrăștiară muzicanții, așteptînd să înceapă repetiția. De jur-împrejur, curtenii curioși privesc pe furiș înăuntru, potrivit însă poruncii ducelui, nici unul nu e lăsat să intre. Intr-una din camere, sub frescele lui Giulio Romano, muzicanților li s-a pregătit o nouă masă. Cîte un pahar, două de vin a și început să-i înveselească, iar mîncăciosul Giovan Gualberto se așează și el la masa muzicanților. Domnul Rasi, prim-cîntărețul de cameră, căruia i-a revenit, bineînțeles, rolul lui Orfeu, nu se arată încă. Maestrul îi zorește pe muzicanți și, în timp ce aceștia trec în sala mare, în toiul gălăgiei și al forfotei, uită de Caterina. Fata privește în jur, cu ochi scilipitori, la comorile palatului, admiră desenele carpetelor, tablourile, fresca tavanului, astfel că aproape n-a băgat de seamă cînd i s-a alăturat un camerier, care îi arată zîmbind lucrurile mai însemnate, răspunde zelos la toate întrebările fetei, îi oferă și un pahar de vin, apoi îi deschide politicos o ușă carpetată; urmează apoi un mic coridor, ce duce la o scară în spirală. Fata merge, fără să-și dea seama încotro, cu necunoscutul domn, ajung la o ușiță, necunoscutul ciocăne cu piatra de inel și Caterinuccia se pomenește deodată în fața Înălțimii Sale !

Parfumul de narcise învăluia mica încăpere fastuoasă, luminată doar de un mănunchi de luminări : o măsuță, trei scaune, un scrin sculptat din lemn de spumă și o sofa lată, acoperită cu covoare scumpe. Fata se mișcă sigură pe sine în această lume de basm, nu se miră de nimic, se lasă într-un genunchi, pentru a săruta mîna ducelui. În această clipă, o cuprind două brațe fierbinți. „Ești a mea“, doar atît aude, sîngele îi năvălește fierbinte în obraji, aproape că îi vine să leșine în această cameră încălzită de mirosul puternic al parfumurilor.

E diamantul principelui, care a cumpărat-o, așa cum se cumpără pietre prețioase, savanți, cai. Pînă acum nu s-a ocupat de ea . . . Neîncăpătoarea casă Monteverdi, veșnicele vocalize, bătrînul Cattaneo și cei doi băiețași . . . Să trimită bani părinților ei la Roma . . . Rochii mai frumoase, rochii de curte, căci, pe nesimțite, devin strîmte toate rochiile vechi . . . și parfumul . . . e atît de fierbinte, ca și mîinile înălțimii sale, Ducele a cărui faimă de om al plăcerilor a pătruns pînă și prin crăpăturile casei liniștite . . . servitoarele sporovăiesc mereu despre aventurile lui galante. Bărbatul corpolent, îmbrăcat în mătase, barbă blondă, cu părul bătînd în argintiu, cu buzele sale răsfrînte, lacome, e stăpîn pe

soarta ei. E îngăduit, se cade oare să-și apere virtutea, cum fac fecioarele, pînă la moarte, chiar împotriva ducelui? Se obișnuiește ca fetele virgine să poarte la cingătoare mici pumnale de argint. A venit la palat înarmată și ea cu unul. Ar putea să scoată pumnalul și să dea a înțelge că își vinde scump nevinovăția, dacă... dacă n-ar ameți-o parfumul dulceag și dacă sîngele nu i-ar clocoti, în timp ce ducele, care i-ar putea fi tată, n-ar îmbrățișa-o atît de fierbinte și, totuși, atît de gingaș.

— Nu astăzi, Înălțimea Voastră...

Poate că e lucrul cel mai cuminte ce-l poate spune. Nu jenează, e cu subînțeles și promite... dar nu *azi*, și orice s-ar întîmpla, înălțimea sa nu va putea spune niciodată că s-a dăruit la fel ca oricare slujnicuță... Vincenzo nu se dă bătut cu atîta ușurință și, ca un actor versat în Arta dragostei, o asaltează nu în calitate de principe, ci, luînd înfățișarea sa de însuși *Vincenzo*, fără brutalitate, nu sfișie, nu e lacom, o mîngîie cu blîndețe, simte cum tremurul cuprinde trupul fetei... poate că o iubește chiar în această clipă... o ferește, ca pe-o comoară a sa, ca febra ce-o cuprinde să nu-i dăuneze vocii... și, cu încetul, pas cu pas, aproape în joacă, se strecoară, ca orice bărbat, în grațiile ei... Se apleacă asupra-i, o liniștește, dar pe ascuns o încinge în flăcări. Și, deodată (acesta e secretul acusticii din micuța cameră secretă), ca și cum ar fi în imediata apropiere... de parcă n-ar separa-o pereții... răsună prologul din Orfeu.

Instrumentele prind să cînte toate deodată, de parcă o mîină de muzician ar face să se înfioare Reggia, să se cutremure ferestrele. E nespus de dulce și de dureroasă totodată, e minunat de frumoasă această simfonie, așa cum Vincenzo n-a auzit nicicînd încă. Mai luptă în el pasiunea aprinsă, o îmbrățișează încă pe fată, dar Caterina simte că strînsura brațelor slăbește... Ducele e artist și diletant: scapă... lasă să-i fugă prada din mîini și, în timp ce trage fata spre el, culcîndu-i capul pe umărul său și mîngîind-o, el trăiește de-acum muzica, o soarbe ca pe cel mai dulce nectar, chipul său de satir devine frumos, lumina îi inundă fața, ochii îi sclipesc, aproape că-i dau lacrimile de evlavie, bate tactul cu piciorul... fata cu ochii verzi privește în sus la el, mirîndu-se și nevenindu-i să creadă: „*nu astăzi*“. Mai poate să fugă... ar putea să se smulgă, să caute ușița tainicei cămăruțe... să se întoarcă la Claudio... la maestru, care o va lua sub aripa lui ocrotitoare.

Ea e mai puternică, căci în sufletul lui Vincenzo mai puternică e muzica. Astfel, Caterina alunecă de pe marginea canapelei unde a purtat-o ducele și, lăsîndu-se pe covorul moale, îi cuprinde genunchii, încît se umezesc de lacrimi rozetele cataramelor: „*nu astăzi*“, jocul e dulce, e nevoie de această codeală, de acest joc de-a șoarecele și pisica al dăruirii. A dăruii! Degetele îi sînt pline de inele, dar toți ar băga de

seamă dacă ar trage acum pe vreunul din ele în degetul Romaninei. Se apleacă zîmbind asupra-i, o ridică spre el, îi sărută ochii verzi, care au un gust dulce și sărat în același timp, apoi îi șterge cu batista sa, o minune dantelată, îmbibată de parfumul narciselor. „E al tău“, și amuțesc fermecați amîndoi... Repetiția a încetat pentru o clipă. Poate că a întrerupt-o maestrul... cuvintele nu răzbat pînă aici, abia un murmur înfundat, apoi totul e reluat de la început, mult mai avîntat, fără întrerupere, și Vincenzo tremură din tot trupul. Aproape că nici nu-și mai dă seama că fata e lîngă el, deși camerierul pregătise cu multă artă această întîlnire, răsună iarăși Reggia, încît i se pare că și păsările s-au oprit din zbor... Cît durează muzica? Deodată se stinge, deși ar fi ascultat-o ore în șir. Apoi se așterne liniștea. Din liniște se înalță o voce... răsună puternic de-a lungul Galeriei. „Să vină cîntăreții!“ Ducele dă ușor la o parte carpeta, care ține loc de ușă: „Du-te și cîntă, te voi asculta de-aici“. O mîna a și deschis jos ușa, și Caterina, ca și cum s-ar fi rătăcit doar, apare din nou prin intrarea laterală, în *Galleria dei Fiumi*.

Rasi, de parcă ar fi simțit vîlvîtaia ce mocnea în privirile maestrului, își slobozi bogata-i voce de tenor și începu să cînte cu toată puterea artei sale: trebuie să dea exemplu mai ales el, prim-cîntăreț de cameră și muzician savant, pe care îl apreciază și Camerata. Astfel, castratul i-ar putea crea o proastă atmosferă cînd se va întoarce la Florența și va raporta despre această *rappresentazione* din Mantua. Așa că Rasi își trăiește din ce în ce mai intens rolul, și de la o măsură la alta vocea, intonația sa, capătă o culoare tot mai caldă. Cîntărețul de cameră n-a jucat pînă acum niciodată pe scenă. Oratoriul și madrigalul i-au fost deopotrivă de dragi spre a le da sentimentul cuvenit, textul a fost doar un mijloc pentru a face să strălucească farmecul vocii sale. Acum însă se află în fața unei alte sarcini: trebuie nu numai să cînte, ci să și joace, iar în trăirea artistică se contopeau cîntec și dicțiune, mimică, expresia feței, pași, mișcări de dans. Rasi e însă artist și se angajează instinctiv în a-și *lărgi* rolul, dintre toți aproape că el e singurul care se transpune mai ușor în lumea legendei; mîinile lui capătă viață, după cîteva măsuri zîmbetul i se așterne pe buze, în schimb, după prima frază tragică, cu siguranța actorului înnăscut, își duce mîna la inimă și se oprește brusc, ca unul care poartă în adevăr pe frunte semnul soartei tragice.

Între timp, Striggio scoate o mică fiolă, pe care o tot miroase pentru a-și înăbuși astfel lacrimile ce-i dau să curgă. Autorul simte că Rasi *își iubește rolul*, el e adevăratul, mult visatul Orfeu: e viguros, are

o voce curată, o dicțiune clară, oricine îl crede că e poet și cîntăreț, un bărbat îndrăgostit și neînfricat care coboară pînă și în tenebrele infernului pentru femeia sa. Rasi se înalță, Monteverdi îl conduce doar din priviri, orchestra e și ea fermecată de evenimentul excepțional ce se desfășoară în fața ochilor săi : armonia dintre om și rol.

Îndată după cîntul lui Orfeu, în spatele lui a și apărut Giovan Gualberto pentru a prelua rolul de Messaggera, de vestitoare a răului. Înainte de a intona, răsună o simfonie, iar interludiul orchestrei e străbătut de accente tragice. Toți cei care cunosc pulsul tragediei trebuie să simtă că soarta își croiește acum drum. Se intensifică tensiunea lăuntrică, pe care corul dramelor antice o anunța dinainte prin mișcări și cuvinte de rău augur.

Mai răsună cuvîntul dulce al „primului păstor“, care îi amintește poetului și cîntărețului splendoarea pașiștilor surizătoare, balsamul dulce al razelor de soare, dar, în spatele lui, se și ridică brațul Vestitoarei, se și înalță vocea de mezzo-sopran a bărbatului, această voce limpede, de o forță uriașă, ce iese parcă din gîtlejul unui înger sumbru, atît e de strălucitoare, de metalică, se avîntă în slăvi și coboară pînă în pragul unei voci de alto :

Ahi, caso acerbo, ah! fat'empio e

Crudele

Ahi stell'ingiurose, ah! Ciel avaro ...¹

Vocea castratului străbatea prin Galeria dei Fiumi, încît se întoarce halebardierii de strajă. Cel care n-a auzit încă niciodată sopranul castratului, crede că are de-aface cu ceva misterios și suprapămîntesc sau, poate, cu vreo vrajă demonică. Vocea lui e atît de strălucitoare în registrele înalte, încît ar putea s-o învidieze oricare copilă, dar e totodată atît de puternică, se avîntă cu un elan atît de uriaș și de clocotitor, încît nici o voce de femeie nu s-ar putea măsura cu ea. Vîrstnicul băiețoi schilod intonează cu siguranța unor renumiți maestri, și în cîntecul lui își află realizare cutezanța școlii lui Caccini, mișcarea largă, fastuoasă, sclipirile de dramatism, el folosește cu prudență fioriturile pentru a nu compromite cumva efectul dramatic, fiecare nuanțare, fiecare vibrație e dinainte calculată ; spre dosebire de Rasi, el nu are nimic spontan întrînsul, nu dă crezare textului, nu crede că într-adevăr a mușcat-o șarpele pe Euridice ... nu are nici un fel de joc de scenă, nu dă plasticitate

¹ Ah, tu nemiloasă soartă, ah, tu destin
Crud,

Ah, cumplite zodii, ce ne-ndurător ...

vie personajului Vestitoarei, dar minunatul său sopran prelungește o desfătare sublimă. E atent la ochii maestrului și la mâinile lui, care aleargă pe clapele cembalului, apoi Magli inspiră adânc, sigur și, de îndată ce termină dialogul său cu Primul Păstor, se și înalță de pe buzele lui vestea fatală, în toată cruzimea ei :

*A te ne vengo, Orfeo,
Messaggera infelice,
Di caso più e più funesto¹*

Cu toții sînt în așteptare, respirația adîncă ascunde cupa tragicului, din ea vor trebui să soarbă toți cei ce vor desluși în cîntul său bătaia de aripi a fatalității :

Ohime, che odo ?² se aude întrebarea lui Orfeu.

Și acum din nou cuvintele sfîșitoare ale Vestitoarei :

La tua diletta sposa è morta !³

Claudio dirijează cu ochii pe jumătate închiși această primă repetiție de ansamblu. Caută încă nedeslușit, încercînd, dibuind, să dea unitate stilului, formei, cadrului, îi lasă pe muzicanți și cîntăreți să se delecteze încă, cu toții își vor spune apoi părerea și se vor putea aduce îndreptări partiturii, se mai poate atrage atenția, mai pot fi schimbați unii dintre muzicanți sau cîntăreți. Acum totul e încă nefinisat, necizelat, compoziția nu e nici măcar încheiată pe deplin și, totuși, repetiția urzește de pe-acum favolei o aoreolă fermecată : *e gata !*

Dă cu ochii de Striggio. Poetul-secretar șade aplecat într-o parte pe scaunul său, își încheștează mîna pe mînerul sabiei ori de cîte ori urmează cîte o parte cîntată, închide ochii ca și cum s-ar teme că acuși se va întîmpla ceva rău, ceva îngrozitor.

Striggio se gîndește la povestea pe care a auzit-o de la secretarul ambasadorului venețian, om umblat prin Orient : Spiritul s-a umflat într-o clipită atît de tare, încît a spart butelia în care fusese închis. Așa crește în fața ochilor săi, în cîteva ore, *Orfeu*. Mai ieri se căznea cu rimele, umblînd pe malul lui Mincio, unde realitatea dispărea, iar el încerca să surprindă vorbele păstorilor din Arcadia. Erau doar versuri, care urmau cu smerenie calea lui Rinuccini, acum însă Favola sfarmă butelia în care a fost închisă. Umple Galleria dei Fiumi, arcadele o răs-

¹ La tine vin, Orfeu,
Vestitoare nefericită,

Ca să-ți spun tot ce-i mai jalnic și mai trist pe lume.

² Vai mie, ce-mi va fi dat s-aud ?

³ Soția ta iubită e moartă !

frîng, capătă o nouă viață printre oglinzile reci, frescele și ornamentele aurite.

Privește la Claudio. Maestrul își odihnește mâinile pe clape, a acordat o pauză înaintea noului act. Muzicanții rămîn toți la locurile lor, nu se mișcă nici unul, ca și cum niște cătușe invizibile i-ar fi imobilizat pe acești oameni de obicei gălăgioși și neastîmpărați. Lucrarea e de o profunzime tulburătoare și se deosebește de toate cele de pînă acum. Rasi, care a fost la Florența, și Striggio, care, ca fiu de muzicant, a trăit încă de mic copil în lumea corurilor și a orchestrelor, își dau seama acum că Euridice a Cămeratei a fost doar *alfa*; Orfeu, care *acolo* era doar un personaj stingaci oratoric, aici devine un *om viu*, suferința îi dă aripi. Evenimentele, loviturile soartei se perindă și se întrepătrund, dialogurile se succed unul după altul, iar corul capătă un rol, ca și corurile în tragediile antice. Prin forța celor aproape patruzeci de muzicanți, orchestra devine un instrument uriaș, pe care îl conduce un gigant. E *mai mult* decît simpla fantezie grațioasă a unui muzicant în vederea unei serbări de la Curte: izvorăsc armonii dureroase și totuși dulci — cutezătoare.

— „De-ar auzi asta Artusi!“ — îi șoptește Striggio lui Claudio.

Femeia își așteaptă rîndul cu buzele strînse. În calitate de artistă și soție a lui Monteverdi, critic și cîntăreț de curte, care luptă pentru drepturile ei, muzicantă și iubită geloasă, care nu scapă nici un acord, nici o măsură, în același timp își observă soțul, ca și pe ceilalți. Da, „de-ar auzi Artusi“ cum izbucnește blîndul, decentul madrigal, pe patru sau cinci voci, cum se contopește într-o unică tînguire dureros de *umană* și nu afectată, cum se dezlănțuie, de parcă ar vrea să astupe prăpăstiile ursitei, și cum îl încurajează pe Orfeu să-și ia lăuta fermecată și, prin puterea ei, să-și întărească spusele... Iar cînd doliul și soarta nemiloasă ajung, totuși, stăpîne, devine tăios ca o lamă, lăsînd să se înțeleagă multe: cîntecul răsună mai puternic, exprimă tot ceea ce a simțit depărtatul poet-străbun. Melodia e, în același timp, rană și balsam, care capătă formă definitivă în tulburătorul solo de harpă.

Dacă mișcă o oglindă de la locul ei, ducele poate vedea din tainicul său cabinet Galleria dei Fiumi. Covoarele estompează zgomotele din mărunta încăpere, iar el, nevăzut, poate vedea și auzi tot ceea ce se întîmplă jos, sub arcade. Numai cei inițiați cunosc secretul acestui tainic ungher din Reggia: în dosul frescei lui Giulio Romano, printre grilajele de lemn și umbrarele pictate cu măiestrie, privirea princiară se poate ascunde pînditoare, scrutătoare. Dar Vincenzo nu pîndește de astă dată secrete de curte, nu urmărește șiretlicurile și convorbirile tainice ale camerierilor, doamnelor, ambasadorilor, așa cum au procedat, timp de două sute de ani, înaintașii săi. Ca *dilettante*, din momen-

tul în care i-a dat drumul Caterinuociei, a ținut să rămână singur în desfătarea lui. De aici vrea să pîndească, neobservat, *secretul* noului Opus, forma despre care în lumea muzicanților se vorbește că fiind un *stile drammatico*. Acea creație, care sfarmă forma cîntecelor pioase ale madrigalurilor, înlănțuirea plecticoasă a recitativelor, ca să crească deodată, ca marea, ale cărei valuri se leagănă potrivit unor legi proprii... caută încă, dibuind, ca să găsească apoi, deodată, Normele și Canoanele după care se va ghida de-acum înainte.

Cît de vesel a izbucnit scherzoul! Iar vocea tinărului păstor cîntă parcă o frotolă: tinărul Claudio zburdă pe pajiște, el, despre care se spune că are o viață curată, despre ale cărui aventuri n-au circulat nicicînd zvonuri... Claudio, care s-a prezentat la el împreună cu Claudia, pentru a cere de la stăpînul său mîna ei, și trăiesc de-atunci așa, desigur într-o luptă surdă unul cu altul, dar împreună. Claudio, care se ascunde în coruri, printre simfonii, în liniște și în cîntul lui Orfeu, mai înfierbîntat, mai pasionat, decît oricare dintre cei ce au conceput pînă acum madrigaluri. Oare știe mai multe despre ele, decît cei care se consideră maeștri în „Ars Amatoria”?

Vocea... De ce îi vine oare în minte aventura din Florența? Anul trecut a petrecut cîteva zile, incognito, la familia Medici. Numai „Mamma” știe că atunci i-a devenit amantă Francesca, zvăpăiata, scilpitoarea și capricioasa fiică a lui Paccini. Căci a trecut prin casa lui Giulio, care poartă la Florența porecla ciudată de „Giulio Romano”, în acest loc de întîlnire a artiștilor, unde tatăl, cele trei fiice ale lui și ceilalți membri ai familiei discută, cîntă, fac muzică și compun cît e ziua mare, unul cu celălalt, unul împotriva celuilalt, manifestînd în afară o unitate de temut, fiind însă într-o veșnică și îndîrjită invidie și luptă între ei. Francesca i-a oferit partitura unei *tornada*,¹ care zace de multă vreme la cancelaria ducală. Să fie cîntată la Mantua, iar ducele să i-o cumpere. De ce n-ar putea compune muzică și o fată? De ce ar fi arta compoziției un privilegiu doar al bărbaților? Era atît de îndrăzneță, aproape obraznică, atît de amuzantă și de pasionată, încît nu putea fi scăpată această Cecchina. A găzduit-o timp de cinci zile, ca invitata sa, la Cascine, într-o mică vilă. Vincenzo a fugit pînă la urmă, speriat, din Florența: Francesca nu era o amantă comodă. Era pretențioasă, plină de pasiune, capricioasă, înfumurată și smerită, era mereu alta; de multe ori avea senzația că fata își joacă *conștient* rolul: În cîteva ore trebuia să cuprindă toate intrigile, toate farmecele,

¹ Denumirea spaniolă a vechilor cîntece catalane, aici o lucrare alcătuită din mai multe părți, destinată scenei. (n. red.)

pentru a putea suci capul unui principe străin. Da... i-a cumpărat compoziția : Francesca Caccini ar fi vrut, desigur, ca aceasta să fie prezentată în locul lui Orfeu.

Mîna ciocăne din nou pe marginea cembalului. Maestrul e tiran în lumea lui. Se așază toți pe scaunele de paie, muzicanții își acordează tăcuti instrumentele. Încep de la capăt. Ducele are imaginea de ansamblu, se familiarizează acum cu detaliile. Al doilea Păstor ar trebui înlocuit. Cînd cîntă, face o mutră tembelă. Ceea ce se încearcă acum e fără precedent... Cuvîntul a fost privilegiul celor din trupa Fedeli, iar sunetul, „*harmonia*“, al cîntăreților de la Curte. Cuvînt și sunet se contopesc de astă dată : un ins stîngaci nu poate juca în favola ! Apare din nou Vestitoarea : sopranul castratului răsună parcă și mai triumfător, fiind răsfrînt de arcade.

Oare îi datora maestrului ca soția acestuia, Claudia, să cînte cele două strofe scurte, minunate, de la începutul și sfîrșitul favolei ? Oare mai este în stare să cînte ? A auzit-o în timp ce aștepta în fața casei lor, ca să i se deschidă poarta.

*Ma teco stassi in compagnia d'Amore*¹.

Se apleacă înainte : acest vers nu l-a descoperit, nu l-a băgat de seamă. E fraza cea mai frumoasă. De ce s-o fi retras Barbara în despărtatul Colorno ? Acum ar putea să fie cu el aici, în această cămăruță tainică. *Mamma* ar sta alături de el, sînt douăzeci de ani de cînd nu mai e amanta lui, dar ar sta lîngă el în virtutea vechii iubiri și s-ar înțelege unul pe celălalt fără prea multe cuvinte ; și ce-ar spune ea despre vocea Claudiei, care se înalță puțin obosită, dar cu toate acestea de parcă ar spune niște lucruri veșnice, profunde, minunate. De ce oare a fost Striggio atît de zgîrcit cu rolul Euridicei ? O fi știut oare că e visul maestrului ca să-l cînte Claudia ? O dată... încă o dată la Curte ? Pentru ultima dată !

A fost oare o bunăvoință de moment faptul că a lăsat-o pe Signora Monteverdi să-și asume un rol ? O, această veselie adumbrită, care sfîșie inima, radiind nu numai din fiecare frază, ci din fiecare cuvînt, din fiecare răsuflare și modulație. Vocea se dovedește a fi un „*mezzo*“ profund, ca și cum aceea care cîntă s-ar pregăti să pornească într-adevăr la drum lung, în lumea umbrelor. Mai cîntă o clipă, iar cînd sfîrșește, se așterne o liniște adîncă. Maestrul nu intonează, nu dă intrare corului. Sînt doar ei între ei și simt că această strofă scurtă e o capodoperă. Ea e mai mult decît un cînt și e și mai plină de suferință, căci femeia își ascunde fața în batistă. Tușește. Oare vîntul pătrunde în camera Claudiei ? O fi avînd un covor cu care s-o izoleze atunci

¹ „Doar am trăit împreună în dragoste“

cînd coboară vîntoasele peste Mantua ? Se uită în jur. În cabinetul tainic se află covor peste covor. Mîine va trimite din ele familiei Monteverdi...

Clipa de liniște s-a scurs din clepsidră, zodiacul muzicanților continuă să se miște, iar maestrul o fi spus ceva, indicînd pe cel care urmează, căci chipul îmbujorat de emoție al Romaninei se ivește deodată din spatele clavicemalului.

Îl pîndește de aici, din ascunzătoare, pe magician : îi strălucesc ochii, i se accelerează respirația, i se îmbujorează fața, în momentul în care urmează solo-ul fetei ? Da, acum muzicanții au ultimul cuvînt, se apropie ultimul interludiu, înaintea recitativului *Speranței* !

Intr-un mod ciudat, sunetele nu se risipesc în van în această cameră tainică, sopranul înalt și puternic, aproape sfidător, al castratului se cristalizează ca și mezzo-ul Claudiei, care sfîșie inima ... căci tragedia are nevoie de toată această densitate, ce planează asupra fericii lui Orfeu și Euridice. Mai durează poate acea noapte, în care, s-au nuntit, unindu-se în dragoste, poate că zămislește și un copil, pentru a-și duce taina trupului în imperiul umbrelor veșnice... Dar sosește Speranța. Vincenzo se înfioară de cuvintele Vistitoarei, cînd spune : „prin iarbă s-a strecurat vicleanul șarpe și a mușcat cu dintele său otrăvit piciorul Euridicei...” Încă de mic copil are oroare de șerpi, își amintește deodată o întîmplare din copilărie... Fugise de o viperă... Îi vine aproape să leșine. Pe o tăviță sînt două pahare, unul a fost pregătit pentru Romanina : vinul are culoarea chihlimbarului. Cîteva înghițituri îi alungă indispoziția, se reasează la locul său de pîndă.

Acum intră în rol Rasi ; Vincenzo simte din nou că Rasi e într-adevăr un mare actor, în acest rol neașteptat, vocea și jocul său devin dintr-o dată lege. Magli e doar „cantor”, Rasi e însă și actor... Da, cu cîntul său catifelat, încetoșat, cuprinde „întregul”... e încă zgîrcit cu coloratura, căci se rezervă pentru clipa cînd pasiunea va izbucni ca o lavă... „*E intenerito il cor del Re l'ombre...*”¹ și, deodată, lui Vincenzo îi trece prin minte : de ce le-o fi plăcînd principilor să vadă pe scenă principii, în alte veșminte, în țări imaginare, într-o mască tragică sau comică ? Ambasadorul venețian povestea despre Londra că acolo, în teatrul denumit Globus, strămoșii regelui sînt preamăriți în limba dramei, chiar și acei care își ocupaseră tronul cu prețul singelui și-al vicleniei. De-ar fi rege, nu numai duce de Mantua !

În timp ce a evocat regele împărăției umbrelor, prin mintea lui Vincenzo se perindă, într-o clipită, istoria Casei sale. O, n-a lipsit nici

¹ I s-a muiat inima Regelui umbrelor...

aici vărsarea de sînge ! A durat mult pînă cînd strămoșii Gonzaga să se ridice în rîndul căpitanilor poporului pînă la rangul de tiran al orașului . . . Într-o seară a petrecut la Reggia — atunci nu se numea astfel, desigur, ci vechiul Castello — petrecărețul împărat maghiar al imperiului roman, Sigismund. Calendarul arăta anul 1432. Istoria acestei nopți nu se află înscrisă în anale dar, totuși, e cunoscută, de toți Gonzaga. Împăratul petrecea și avea nevoie de bani. Aici, la Mantua, văzuse pentru prima dată adevărați galbeni italieni, îngrămădiți în saci, neatinși încă, minunat bătuți : zornăiau și cîntau ducații . . . Unul dintre strămoși și-a ridicat paharul în cinstea împăratului, și maiestatea sa Sigismund a grăit deodată, în latineasca sa nordică : „Ce vrei să fii, Giovan Francesco ?” Zarurile zornăiau la colțul mesei, nobilii mantovezi, căpitanii germani, baronii maghiari se jecmăneau unii pe alții. Împăratul strigă ceva pe ungurește, aceasta era limba în care îi plăcea să vorbească. Pe vremea aceea nu existau încă duci în Italia. Costelivul strămoș închise o clipă ochii, apoi zise deodată : „Marchizul Mantuei”. Sigismund izbucni în ris, își scoase pumnalul și zgîrie cu propria lui mîină, în uriașa masă de stejar aproape neagră : „*Marchio Mantuae — Sigismundus imp. rex.*” De atunci masa a rămas în aripa cea veche din Castello, iar cînd sosesc oaspeți rari, sînt aduși aici, la originea familiei Gonzaga. Acum sînt duci. A trebuit să treacă o sută de ani pînă să se ridice în rang. Cel care le-a acordat rangul de duce a fost un împărat tînăr nu atît de petrecăreț și nu maghiar, ca Sigismund ; acesta n-avea patrie, dar în imperiul său soarele nu apunea niciodată. Cînd Carol I-a ridicat pe Frederigo al II-lea la rangul de „dux”, aproape în toate provinciile nu mai stăpîneau, de mult, decît duci.

Dacă ar fi rege ! . . . Primul în Italia. Mai mare peste îngîmfatul de cumnat al său, care este arhiduce și e primul în rang în toată Peninsula, de cînd în locul regelui napolitan s-a instalat regentul spaniol. De-ar fi rege ! Eleonora nu știe încă nimic, căci el însuși a primit doar de cîteva zile mesajul. De altfel, în momentul în care șefii de gîntă albanezi s-au prezentat în fața lui și i-au oferit, lăsați în genunchi, o oarecare coroană din povești, Chieppio i-a spus : „Înălțimea ta, n-avem bani pentru astfel de aventuri . . .” Doar o strămoșie și un drum de cîteva leghe desparte Albania de Mantua, care nu dispune de mare . . . Jos se dezvoltă simfonia . . . Cît de profund și de minunat este acest vrăjitor Monteverdi : a fost de-ajuns o singură mișcare a baghetei sale, că ducele s-a și pomenit visînd într-o clipită, în ascunzătoarea lui, întregul său trecut și viitor !

Da, Orfeu trezește parcă la viață Reggia moartă. În Camera degli Sposi privesc parcă, pline de curiozitate, figurile strămoșilor, spu-

moasele zeități ale frescelor lui Giulio, marmurele antice, torsurile, sfinții, stafiile ce roiesc în miez de noapte. Vincenzo urmărește scena de joc. Maestrul o cheamă pe *Speranza*. Îi arată cum să-l ia de mână pe Rasi și cum să-l conducă. De fapt, minunatul actor o conduce el pe fata lipsită de experiență, poate încă prea rigidă, care se cam poticnește în rol. Maestrul se luptă de azi dimineață cu durerea sa de cap. Refuză paharul de vin ce i se oferă și, pentru o clipă, își odihnește capul pe pupitrul răcoros. Corpul de dansatori — „*ballo*” — se adună în firida Galleriei dei Fiumi... Aparent, nu depinde decât de capriciul maestrului care parte urmează mai întâi, ce anume se repetă, cum se înlănțuie rolurile. Se conduce, probabil, după vreo ordine superioară, Striggio dă din cap, ajută să-i dea Speranței intrarea. Caterina stă la un pas de cembal, e înfiorată încă de aventura groaznică și totuși dulce, pe care a trăit-o, frământă în mâini batista ce mai răspîndește parfumul de narcise al ducelui... În timp ce ochii îi sînt ațintiți spre clape și așteaptă semnul maestrului, trupul ei freamătă încă de febra triumfului său de-o jumătate de zi: „Astăzi nu, Înălțimea Voastră...”

De patru ani trăiește în casa Monteverdi. În tot acest răstimp a împărtășit zi de zi soarta acestui om zgîrcit la vorbă, pe care îl doare mereu capul și care nu are nici un capriciu; e modest, grijuliu, îl deprimă chiar și cea mai mărunță grijă, cel mai neînsemnat necaz, aparent parcă nici nu s-ar sînchisi de vanitățile lumești, dar totuși e fericit cînd își poate lua bastonul ca să se avînte în viltoarea palatului. Mulți, poate pentru că seamănă cu Michelangelo, îl consideră și pe el vrăjitor, dar pentru Caterina e doar un bărbat fără vîrstă. Nu știe ce simte pentru el și care sînt simțămintele maestrului și gazdei față de ea, femeia care o adăpostește și-o învață, care povestește cu voce plăcută, în timpul mesei, și care o cheamă, uneori, ca să cînte pentru ea la cembal.

Pentru că *ei* îi cîntă, și acest lucru e poate singurul lor secret comun. Rîndul trecut maestrul și-a luat viola, de mult n-o fi cîntat la ea, căci a trebuit s-o acordeze îndelung. A repetat un madrigal din cartea *a doua*. Viola maestrului a scos un sunet asemănător cu cîntul unui bărbat: era un solo de tenor, care îi vorbea *ei*, și Caterina *a înțeles*... a înțeles un timp, pînă ce artistul nu s-a avîntat din ce în ce mai sus, pe niște culmi pe care nu ar fi putut să-l urmeze biata fată! Solo-ul a depășit madrigalul. La aceasta numai el, Claudio Monteverdi avea dreptul, numai lui îi era îngăduit să-și creeze din nou propria sa creație, să depășească ceea ce crease oîndva, să spună ceva nou, să-și tălmăcească iubirea sa de odinioară; în timp ce cîntă, coboară din ce în ce mai adînc în purgatoriul pasiunilor. Glasul violei, ca tînguirea unui bărbat trecut de tinerețe, i se adresa ei într-un mod simbolic, fără

cuvinte, exprimînd o destăinuire înăbușită. La mijlocul unui pasaj, glasul se opri deodată și maestrul își așază tăcut viola pe policioară.

„*In quei campi di pianto e di dolore*”¹, un cîntec — dar simte oare fata, Caterina cea cu ochii verzi, în ce constă „chinul” și pe unde s-ar putea afla cea vale a durerii, care străjuiește cu mlaștinile sale intrarea în lumea subpămînteană ?

Vocea Speranței e lipsită însă de forță, cînd Caterina începe să cînte. Cercul cîntăreților se strînge și mai mult în jurul ei, e prima ocazie cînd Romanina capătă un rol în muzica laică. Pînă acum, cu permișiunea maestrului, i-a fost îngăduit să cînte numai în catedrală, la cite o liturghie de duminică (nici măcar de sărbătorile mai mari). Așa că îi e cunoscută vocea, toată lumea știe că e potrivită rolului, căci e creația Maestrului, strălucit cizelată. Dar aici e vorba de mai mult, decît doar de cîntec. Potrivit regulilor în formare, care guvernează *dramma per musica*, Speranța trebuie să *creadă* cu adevărat că acela pe care-l conduce își va atinge țelul, că Orfeu trebuie să facă minunea — dar îl va putea oare înblînzii pe luntrașul rîului subpămîntean ?

Ochii tuturor muzicanților se ațîneau curioși asupra chipului fetei. Simțeau că jocul și cîntecul ei nu s-au sudat încă într-un tot unitar. Se amestecă încă „scoala” și instinctul. După intonația executată de Monteverdi, parcă s-ar dezlănțui deodată și s-ar avînta în văzduh, cu siguranța ciocîrliei. Rolul ei începe cu un recitativ generos, clasic, *Lasciate ogni speranza*, pe care trebuie să-l sublinieze cu o artă deosebită, în textul lui Striggio, ca să simtă toată lumea că acesta e pilonul dantesc veșnic, pe care se reazemă orice vers italian. Prin jocul ei, fata trebuie să facă să se simtă spontani, că se preumblă la marginea lumii subpămîntene, mîna ei ține mîna lui Orfeu pînă ajung la orașul durerii, la *città dolente*; de aici încolo nici Speranza nu-l mai poate conduce pe cîntăreț.

Caterina își biruie emoția. Își ia respirația adînc, metodic, după instrucțiunile maestrului. Potrivit rolului, ea trebuie să invoce puterile cerești, astfel că privește spre tavan, pe care Giulio Romano l-a împînzit cu o droaie de puttoni spumoși, amorași zburdînd acoperiți de văluri și, deodată, Romanina observă printre deseale lujere vopsite, ce acoperă peretele, o pereche de ochi cunoscuți, pînditori. Prin tainicul perete de grîlaj al ascunzătoarei răzbate o privire de satir, lacomă și totuși rugătoare, aproape înotînd în lacrimi.

E posibil că Vincenzo a crăpat puțin mai tare fereștriuca de pîndă și s-a apropiat foarte mult pentru a nu scăpa nimic din ceea ce se pe-

¹ În acele văi ale plîngerii și durerii.

trece jos, așa că, oare, Caterina vede într-adevăr sau bănuie numai, și buzele ce se răsfrîng, roșii, deasupra bărbii blonde ?

Astfel trebuie să cînte fata rolul Speranței : în timp ce privirea i se înalță, ca o pasăre nelineștită, către cerurile zugrăvite, potrivit cîntecului și rolului său, stă în fața palatului din lumea subpămînteană. Își aude propria-i voce, că de atîtea ori în timpul repetițiilor și, totuși, acum parcă ajunge pînă la ea ca un lucru necunoscut, din afară, de sus, în timp ce lacomul Silen se ascunde acolo, într-o pîndă iscoditoare, iar privirea lui nerușinată îi pipăie trupul.

Să-l fi văzut oare și altcineva pe duce ? Să mai fi știut oare cineva că, prin fereștrua tainică, se poate pîndi din spatele peretelui dantelat cu aspect de umbrar ?

Caterina își înalță capul. Cei care participă la repetiție simt, cu uimire, că în sufletul fetei s-a produs pe neașteptate o anumită transformare. Vocea i-a devenit strălucitoare, bogată, privirea ei e plină de un zîmbet ciudat. Trăiește textul, pe care îl cunoaștea pînă în cele mai mici amănunte. Acum urmează scena de despărțire, reîntoarcerea, zgomotul pașilor ce se pierd... „*Da te men fuggo e torno. — A l'usato soggiorno*“.¹ Speranța se oprește brusc și se desparte, poate chiar fuge de Orfeu, care va trebui de acum să se lupte cu umbrele. Speranța nu-l poate însoți mai departe.

Monteverdi ridică ochii de pe clape, aude cu surprindere cît de altfel, cu totul altfel, cîntă Caterina ; își amintește repetițiile anterioare, nu... nu cînta așa scena de despărțire... Oare cine și ce anume a provocat această transformare ? Oare Rasi să fie acela, se gîndește Claudio, care, ca artist adevărat, să fi trezit în sufletul fetei scînteia dorului de nemurire ? Farmecul, care îmbină în acest cîntăreț minunat mișcărilor, mimica și cîntecul ? În această clipă trebuie să fi simțit *cu toții* că Speranța nu-l părăsește *bucuroasă* pe Orfeu al ei, că l-ar însoți chiar în fundul iadului, dacă legea cerească n-ar obliga-o să se despartă de tovarășul ei de drum. Privirea lui Claudio alunecă deodată spre chipul fetei : oare de ce s-o fi schimbat la față așa, dintr-o dată, Caterina ? Are înfățișarea unei păsări speriate, apoi ceva străfulgeră pe chipul ei și începe să zîmbească, aproape ironic... Oare la ce s-o fi gîndind în timp ce cîntă atît de minunat și cu atîta uitare de sine ?

Vocea Caterinei e atît de pătrunzătoare, de pasionată, încît maestrul observă surprins că aceasta nu mai e fetița ascultătoare, buna elevă, de pînă acum ; ce fel de forțe sălbatice, necunoscute s-au trezit într-însa ? Oare vrea să depășească tot ceea ce a învățat-o maestrul ?

¹ De tine fug, ca să mă-ntorc la viața-mi obișnuită...

În felul acesta, cîntecul s-ar împiedica de ritmul mai împăciuitor al textului lui Striggio!

Vrea oare Speranța să se despartă într-adevăr de Orfeu, așa cum o cere textul? Dorește oare să se întoarcă în cuibul ei liniștit? Chipul ei speriat, de parcă ar urmări-o cineva, privirea se îndreaptă neliniștită spre aceeași pată a peretelui boltit. Da, în ochi i se citește spaima, ca și cum cineva ar fi pe urmele ei, iar fata s-ar fi opri brusc în fața unor umbre haine: acest „*torno*” răsună cu atîta disperare ca și cum zicînd „mă întorc” s-ar desprinde din mrejele unor farmece înspăimîntătoare.

Rasi a simțit că mîna fetei tremură într-a sa... strînsoarea ei îi trădează pornirea lăuntrică... cîntărețul de cameră urmărește cu ochi de maestru: oare vocea Caterinei va putea face față? Oare devine ea mai puternică și realizează acea intonație pe care o pretinde rolul? Și, deodată, aude și el, ca și ceilalți, cu uimire, că vocea fetei se înalță mai bogat decît la toate repetițiile de pînă acum, cum se lărgeste, cum umple întregul spațiu...

Romanina pășește din adîncul camerei de lucru a maestrului, în fața lumii curioase a celor inițiați. Vestea o premerge, Curtea știe că, din voința Înălțimii Sale, după ce-și va fi însușit tot ce poate învăța de la maestrul ei, va trebui să depășească prin frumusețea vocii sale toate cîntărețele Italiei. Rasi își poate permite ca, la repetiții, să schițeze doar felul cum va cînta în momentul cînd *Favola* va ajunge să fie prezentată pe scenă, dar Caterina *aici* își dă examenul, în fața acestor muzicanți pricepuți și nemiloși.

Rasi — artist și om al Curții — bănuie mai mult decît oricare cam ce se întîmplă. Răspunde tremurului mîinii, strînsoarei febrile, urmărește privirea fetei și, deodată, zărește și el privirea de faun ce se ivește de după lujerele umbrarului vopsit. Desigur, nu poate să vadă, nu recunoaște pe nimeni, prin grilajul tainic nu scilipesc decît doi ochi. Cînd mîna Caterinei se desprinde încet din mîna lui, Rasi cade pe gînduri: cine să fie misteriosul pînditor? Chiar ducele? Atunci Romanina e noul Satelit care se va roti în jurul Înălțimii sale. Se sting și ultimele sunete, și cînd Rasi eliberează mîna fetei, vede cum Caterina se prinde de ornamentația aurită a cimbalului, de parcă i-ar veni să leșine.

Între timp, Rasi se pregătește pentru rolul său. Privește în depărtare, pentru a nu întîlni cumva privirea celui din ascunzătoare. Deodată îi trece prin minte că dacă ar fi observat și *altcineva*, într-o oră toată curtea ar afla că „la Mantua se pregătește ceva”, iar peste o săptămînă Romanina ar figura în rapoartele tuturor ambasadurilor

... Răsi zîmbește, maestrul își întoarce fața spre el, intrarea e dată cu un semn abia perceptibil, și începe să cînte :

— *Dove, ah, dove t'en val l'*¹

Cîntărețul de cameră observă că privirea de Silen s-a retras din spatele umbrarului vopsit. Potrivit rolului, Rasi trebuie să privească în ochii Romaninei, acum însă se uită în ei altfel, mai adînc, mai scrutător : oare sînt complici ... amanți cu ducele ? Fata roșește din cauza acestei priviri, apoi, deodată, îi zîmbește lui Rasi, cu acel zîmbet blînd, aproape copilăros, care lasă totuși să se înțeleagă multe, surîsul cu care a reușit să subjuge și inima domnului Vincenzo.

Răsună cu virtuozitate cîntecul bărbătesc, Rasi nu deschide noi perspective, dar arta lui e acel pilon sigur, pe care se sprijină întreaga *rappresentazione*. După solo-ul lui Răsi, maestrul ia mîinile de pe clape, anunțînd astfel că dorește să facă o scurtă pauză. Tensiunea din timpul scenei se destinde, toți ceilalți se adună în jurul lui Rasi și a Caterinucciei. „Aproape că mi-au dat lacrimile cînd a cîntat Mado-nina“, spune Magli, cu entuziasmul plin de efuziune al castraților. Caterina își scutură capul. Zîmbetul i-a dispărut de pe față, chipul ei a devenit deodată încordat, speriat, ca și cum ar fi urmărită de niște strigoi. O caută cu privirea pe Claudia. Femeia șade pe un scăunel scund, fără spătar, în fața unei oglinzi venețiene. Ține la gură batista dantelată, tușește poate numai din obișnuință. Fata se oprește înaintea ei, o scrutează, o fi văzut oare Claudia ceva ? Dar femeia îi zîmbește amabil, pîrîntește : „A fost frumos, acasă o să mai vorbim despre asta. Rolul acesta ai să-l cînți *mereu*“. Claudia se ridică în picioare, aproape că o îmbrățișează pe Romanina și astfel observă că fata tremură. „Te-a supărat oare cineva ?“ o întreabă din priviri și numai chipul ciudat, speriat al Caterinei îi răspunde, dar nu mai e timp de cuvinte, căci maestrul pune capăt pauzei, vor repeta din nou aria în care Orfeu se străduiește să moaie inima luntrașului subpămîntean.

20

Francesco, moștenitorul tronului Mantuei, a trimis scrisoare la Pisa, fratelui său mai mic, Ferdinando, care învață la universitate și pe care familia Gonzaga l-a ridicat, încă de mic copil, la rangul de cardinal.

¹ Unde, o, unde te duci !

„ExceleŃa Ta, Cucernicul meu Frate!

Mîine îi vine rîndul Favolei să fie cîntată la Academia noastră, întrucît s-a însănătoşit şi Giovan Gualberto Magli... Într-un timp scurt, şi-a învăţat rolul atît de bine, încît recitativul său fin i-a entuziasmat pe toţi. Sînt pe deplin mulţumit de întregul spectacol. Am dat dispoziţii ca textul lui Orfeu să fie tipărit, pentru ca spectatorii să poată primi cîte un exemplar şi, astfel, să urmărească cu atenţie cîntecul interpreţilor... Excelenţei Tale Princiare îi trimit de asemenea un exemplar, la care anexează o schiţă a proiectatului Torneo, căruia îi va veni rîndul la sfîrşitul carnavalului... O rog pe Excelenţa Ta Princiardă, dacă află acolo despre ceva petreceri asemănătoare, să nu întîrzie a înforma despre ele pe iubitul său frate, care îl îmbrăţişează pe Excelenţa Ta cu toată căldura inimii sale... Dat la Mantua, azi 23 februarie 1607. Fratele mai mare şi totodată sluga Excelenţei Tale, Francesco, moştenitorul tronului Mantuei...

Prinţul lungan, cu buze de Habsburg, îl primi cu condescenţă cucernică, în apartamentul său propriu, pe Claudio Monteverdi. Maestrul se apropie şi el, zîmbind către tînărul său stăpîn, căci îl cunoştea aproape de cînd se născuse. Tînărul prinţ se aplecă confidenţial către maestru:

— Messer Claudio, sînt întrutotul mulţumit de Favolă. Dumneata ai dovedit şi prin aceasta fidelitatea faţă de oraşul pe care ţi l-ai ales ca reşedinţă. Cu toate acestea, am mai avea de pus o întrebare, şi anume, dacă s-a făcut ceva pentru tipărirea Favolei?

— Înălţimea Sa şi-a dat consimţămîntul. Se gravează în atelierul veneţianului Riccardo Amadio... Acesta lucrează cel mai frumos şi e doar cu puţin mai scump decît cel din Pisa sau din Bergamo.

— Dedicăţia e gata? La cine te-ai gîndit, *messere*?

— Sînt sluga Excelenţei Voastre...

Se uită adînc, aproape cu bănuială, în ochii lui Claudio:

— Dacă n-ai promis-o încă altcuiva... ţi-aş fi recunoscător, dacă mi-ai dedica-o mie.

La Curte se şopteşte că tatăl şi fiul se întrec între ei... Şi poate nu întotdeauna sub semnul celei mai mari iubiri. Cu greu s-ar putea găsi doi oameni, care să se deosebească atît de mult unul de altul: Vincenzo e un veşnic copil capricios, se sustrage cu o singură mişcare oricărei răspunderi, are idei cu nemiluita, capitulează în faţa celor mai mici greutăţi, e veşnic îndrăgostit, dar e oricînd gata să îmbrace mantia cruciaţilor... Francesco a învăţat multe de la duhovnicul său

iezuist. E rece și bănuitor. În deplinătatea ambițiilor sale, el urmărește țeluri cerești și pămîntești deopotrivă. Datorită rezervei sale glaciale, o amintește pe Eleonora, dar îi lipsește bunăvoința înțelegătoare a mamei sale. Prin cîte un cuvînt spus în treacăt lasă să se înțeleagă că el este singurul care veghează asupra autorității Casei Gonzaga. Îl detestă făliș pe tatăl său, pentru că nu-și poate stăpîni sentimentele.

— Dacă va consimți și Înălțimea Sa, o fac cu bucurie și cu mîndrie !

— Și dacă nu ?

— Excelența Voastră vrea să pună la încercare credința mea față de stăpînul meu ?

Francesco începe să zîmbească ușor.

— Într-adevăr, a fost doar o încercare, maestre. Am vorbit despre aceasta cu tatăl meu. Potrivit dorinței sale, vom tipări Favola aici, la Mantua, pentru oaspeți, cu textul lui Striggio. Textul îl vor primi oaspeții și, pentru că va fi prezentată și la Academie, îl vor putea avea toți aceia care vor ocupa loc acolo, deci numai cei de rang mare. Pe acest text va figura dedicația domniei tale, ca de obicei"... cu Înalta Protecție a Înălțimii Sale Duceului..." Dar coperta întregii Favole va trebui să poarte *numele meu*... Știu că tipărirea cere multă bătaie de cap... voi ușura acest lucru, luînd asupra mea cheltuielile. Ambasadorul nostru va vorbi cu Amadio ca să depună o străduință deosebită în pregătirea matrițelor...

— Înălțimea Sa a consimțit într-adevăr la aceasta ?

Prințul își mușcă buza înciudat.

— Este posibil să nu mă crezi pe cuvînt ?

— Ducele Vincenzo nu este numai stăpînul, ci și protectorul meu. Nici măcar în gînd n-aș dori să-mi atrag supărarea lui... iată de ce am amintit asta... Cuvîntul excelenței voastre mă liniștește...

— Puteai să-mi dai dedicația cu mai multă plăcere, *signor Monteverdi* !

O înclinare a capului, fără strîngere de mînă. Maestrul se retrage fără să zîmbească, făcînd o adîncă reverență.

Favola a devenit o cauză comună tuturor la Mantua. Ducele a consimțit ca ea să fie prezentată întîi ca o repetiție generală, la *Accademia degli Invaghiti*, sediul societății savanților, în felul în care se prezintă oratoriile : fără decoruri, instalații, dansatori, ci mai degrabă ca și cum lucrarea ar fi supusă judecății acestui for de bărbați eminente și savanți, pentru ca să-și poată forma și ei o părere.

Desigur, academicienii (diletanți binevoitori, prelați cultivați, nobili plictisiți) toți au aflat despre lucrare, căci publicul orășenesc, curios în treburile curții, aștepta cu nerăbdare veștile despre *dramma per musica* în pregătire. Unii condamnară de la bun început asemenea jocuri mitologice ușoare, care își bat joc de Logos și alungă între pereții mănăstirelor acele sfinte *rappresentazioni*, care au fost făurite pentru edificarea sufletului, dar nu conțin glume picante de carnaval.

Chioppio a făcut pe intermediarul între duce și acei academicieni, care nu aparțineau categoriei diletanților mai severi și erau dispuși să ia loc cu plăcere în sala festivă a academiei, pentru asemenea experiențe. În schimb, ducele consimți ca pe coperta libretului lui Orfeu (care va fi distribuit oaspeților) să se treacă și stema *Accademie degli Invaghiti*, în calitate de donator, urmînd ca, în schimb, societatea savantă să contribuie cu o sumă importantă la cheltuielile destul de considerabile necesitate de carnavalul din 1607.

După mai multe tatonări confidentiale, ducele și academia căzură la învoială, se stabili data aproximativă a repetiției generale și a premierii de la castel, așa că nu mai rămase altceva de făcut decît să li se scrie ambasadorilor și Curților prietene că Mantua își deschide inima și porțile oaspeților, care vor onora spectacolul Orfeu, deși această *rappresentazione* cu renumita favola este doar o încercare, un fel de repetiție ocazională în vederea serbărilor nupțiale, pe care le plănuiește domnul Vincenzo pentru anul viitor.

Astfel, cu cei o mie de ducați donați de „Invaghiti” au putut fi aranjate mai multe socoteli : muzicanții mantovezi, inclusiv maestrul, primiseră pînă acum doar niște obligațiuni, lui Magli i se asigurase remunerația convenită, pentru că nu se putea altfel : fără castrat nici o serbare muzicală nu putea fi suficient de distinsă. La autori, deocamdată, nu se gîndise nimeni : Striggio e nobil, consilier de Curte ... maestrul își primește leafa, iar pe deasupra, din ediția venețiană va încasa, desigur, o sumă frumușică. Caterinuccia nu contează, fiindcă e doar o copilă, nu poate fi decît recunosătoare că a intrat în rîndul cîntăreților. Doamnei Claudia i se va întregi mica rentă pe aceste două luni, pe măsura cîntăreților de la Curte și, astfel, nu mai rămîne altceva decît decorurile.

Se liniști așadar și Chioppio, și ducele, precum și muzicanții, care își primeau în mod regulat avansurile. De aceea veneau mai bine dispuși la repetițiile zilnice, ce se țineau dimineața la Reggia. Așa s-a întîmplat că, în timp ce maestrul Monteverdi repeta tocmai actul al treilea cu orchestra, în fața casei Monteverdi se opri o caleașcă de la Curte și, din porunca Înălțimii Sale, un carerier o invită pe domnișoara Caterina Martinelli, să binevoiască a veni cu el la *Palazzo del Te*, undă înălțimea sa vrea s-o asculte repetînd aparte.

Servitoarei i s-a atras atenția că nu are voie să destăinuie acest mare secret nimănui, nici măcar stăpînului ei. Pentru Caterinuccia, onoarea ce i se făcea era atît de mare, încît i se interzise să se vorbească despre această invitație pînă și vecinilor din aceeași stradă. După un sfert de ceas, caleașca se și îndreaptă pe caldarîmul pietruit spre *Palazzo del Te*.

Chipul de faun nu se schimbase : o priveau aceiași ochi arzători de Silen, ca și cei din spatele grilajului tainic. Numai că acum o primi pe Romanina îmbrăcat în haine de purpură, cu o scurtă mantie de hermelină pe umeri, iar la piept îi atîrna, pe un lanț gros, capul de berbec al ordinului Lînei de aur.

Vincenzo era un bărbat corpolent, cu un început de chelie laterală, mustața și barba lui erau tăiate după moda spaniolă. Acest chip trecut, plin de riduri, deveni deodată strălucitor în momentul în care camérierul o introduse pe Caterina. Pe peretele din spate atîrna un tablou enorm, un dublu portret, care îl înfățișa pe duce și pe tatăl său, *Cocoșatul*. Dar în timp ce Rubens avusese prilejul de a-l observa teîmeinic pe protectorul său, pe decedatul duce Guglielmo numai vechi portrete îl readuseseră penelului său de curtean. Astfel că tatăl și fiul își ridicau pe același plan privirile spre cer, în desăvîrșirea smereniei lor cucernice. Și, în timp ce peretele din spate era ascuns privirilor fetei de această pînză, care îmbia la reculegere, chipul grăsun, triumfător al ducelui nu exprima nici un fel de smerenie.

— Cîntă !

Oare i se poate aduce o mai mare cinste la Mantua unui artist, decît ca însăși înălțimea să se așeze la cembalul cu picioare grațioase, măiestru crnamentat și bătut în fildes ? Ducele se ține de cuvînt : el însuși vrea s-o asculte pe Caterina și degetele lui alunecă pe clape cu iuțeala unui *dilettante* experimentat ; pe pupitrul cembalului sînt așezate frumos, în ordine, partiturile lui Orfeu.

Era un bun instrumentist, ca și un bun scrimer, bun călăreț, autor de madrigaluri, amator în a făuri sonete. Ducele ridică partiturile, puse deoparte pe Orfeu (iată că, în singurătatea lui, l-o fi cîntat uneori) și, de sub note, se ivește lucrarea încă în manuscris a lui Monteverdi : *Scherzi Musicali* ... Fata, care privește speriată camera izoltă, căptușită cu covoare, unde nu pătrunde nici un zgomot din lumea exterioară — camera de muzică, așa o denumesc cu un zîmbet ironic cei de la curte — se liniștește cu încetul. Nu, pe fața lui Vincenzo nimic nu trădează că ar avea intenția s-o ispitească. E doar un senior care se plictisește și care vrea să cultive muzica. Caută ... răsfoiește ... peste tot numai piese pentru mai multe voci : soprani, bași, două viori, un violoncel, cembalo. „Cunoști asta, Caterina ?“ Fata se apropie...

Mîinile și-au regăsit siguranța, execută acordurile introductive, privește în sus, întrebător, la Romanina, iar fata blondă începe să cînte cu proșteime și grație, ca și cum ar exersa acasă, la maestru : *Amorosa pupilletta che saetta* . . .

De pe buzele ei nu izbucnește rîsul la auzul acestei teme ușoare . . . n-o înflăcărează pasiunea, care poate răzbate din cîntecul maestrului. Nu se uită nicăieri decît la partitură, toată puterea, toată strădania și-o concentrează asupra unui singur scop, și anume ca farmecul vocii sale în dezvoltare să strălucească cu o claritate cît mai mare.

Amatorul trăiește în lumea madrigalului : acest bărbat în floarea vîrstei atacă partitura ca un copil, asaltează cîte un pasaj mai greu, își mușcă buza decă a greșit, căci trebuie să transpună la cembal toate celelalte instrumente. E grea lecția, cîndva a știut-o, dar n-a mai exersat de mult, transpiră, i se ivesc broboane de sudoare pe frunte. Caterinuccia simte atmosfera înăbușitoare, dar instinctul îi șoptește că, în timp ce cîntă, nu i se poate întîmpla nimic . . . ritmul și armonia o înconjoară ca o moale centură de castitate. Ducele a depășit între timp partea mai dificilă, o lasă pe fată să cînte, în continuare ; o obosește, ca și cum ar aștepta ca Romanina să spună că nu mai poate continua și ar dori să se odihnească !

Dar școala lui Monteverdi se dovedește a fi excelentă, și vocea Romaninei, în loc să lîncezească, devine tot mai puternică. Cunoaște volumul, fiecare bucată mai frumoasă a exersat-o împreună cu maestrul ei înainte ca el să fi trimis la tipar „glumele muzicale” . . . Se teme și, totuși, e mîndră și fericită, căci acesta e într-adevăr un examen ; își poate etala măiestria, mult timp ascunsă, în fața domnului și stăpînului său, fără să fie deranjată, fără să fie jignită de nimîni.

Dacă pe Vincenzo l-ar vedea vreun curtean, ar rămîne uimit de fericirea ce plutește pe chipul său blond. Degetele lui aleargă cu atîta veselie și seninătate, iată, o încurajează pe Caterinuccia, zîmbind, se ajung unul pe celălalt, unul sau altul greșește, rîd împreună . . . nu-i desparte nici zid și nici teama. Fata simte deodată că e parcă acasă, nu i se poate întîmpla nimic, nu se sperie de gestul lui Vincenzo, cînd ducele încetează pentru o clipă acompanierea și, cu brațul stîng, cuprinde ușor, ca o adiere, mijlocul Romaniei . . . Sunetul metallic al cembalului se stinge ca o tînguire, dar Caterinei nu-i este îngăduit să tacă. Brațele bărbatului se încolăcesc ca niște șerpi în jurul mijlocului ei, ea însă trebuie să continue trîlurile, să-și arate întreaga măiestrie în arta coloraturii, căci așa îi cere onoarea „profesională” : chiar dacă se năruie totul în jurul ei, chiar dacă numai exercițiul și obișnuința mai țin sufletul în ea, trebuie să cînte !

Caterinuccia știe că, atîta timp cît durează cîntecul, poartă zale, monstrul n-o poate birui, ca pe fecioara din poveste... De aceea nu termină cîntecul cu strofa a doua, ci începe și cea de a treia strofă... între timp simte de parcă i s-ar așeza pietroaie grele pe țințele ce-i zvîcnesc... nu mai poate... nu mai rezistă, dar vocea i se mai înalță cu toate acestea, mai strălucește încă, parcă n-ar mai fi sopranul ei, ci tritul unei păsări străine, care cîntă, căci speră că va găsi apărare!

Din pragul instinctului răzbate la suprafața crusta de gheață a acestui singur gînd. Simte însă că mîinile bărbatului devin tot mai fierbinți, brațele înveșmîntate în mătase se încolăcesc din ce în ce mai strînse în jurul mijlocului ei... în aceste condiții trebuie să spună, să țipe aproape ultimul cuvînt al textului: „Maledetto” — o, blestematele! — Și deodată, ca unui copil, i se sfîșie glasul... s-a sfîrșit!

— Știi? Sîngele *regelui nu pătează!*

În timp ce îi șoptește la ureche deviza obscenă a regilor francezi, Caterina simte cu ce forță de oțel o strîng aceste brațe aparent molatece, lipsite de putere, simte din imediata apropiere adierea parfumului princiar, pe piept apăsarea îmbrățișării fierbinți a bărbatului în veșminte aurite, gîfîind de patimă... Deodată, buzele răsfrînte ale bărbatului, splendide în desîșul blond al bărbii, se lipesc de gura ei... se apropie... tot mai aproape... nu mai poate fugi nicăieri, nici în cîntec nu-și mai poate găsi refugiul, căci au vîndut-o, de copilă a fost vîndută seniorului de către familia Martinelli, cînd trei doctori savanți i-au adeverit fecioria, încă la Roma, pe o foaie de pergament împodobită... De atunci, ea aparține Înălțimii Sale, e jucăria și e prada lui... trebuie chiar să-i mulțumească că n-a dorit-o pînă acum, că a educat-o, a plătit pentru ea, i-a dat hrană și îmbrăcăminte, l-a obligat pe cel mai mare maestru al Italiei s-o învețe, că azi în fața unei fete sărace de orășean se înclină toți camerierii, căci „mîine” ar putea fi amanta lui secretă... mărinimie princiară, așa cum în piețe, sînt vîndute și cumpărate sclavele... Acum e aici și cere prețul: fruntea lui e brăzdată de riduri, pieptul lui gîfîie, pe țințele i se prelinge o broboană de sudoare amestecată cu ulei parfumat... în gură îi lipsește ici-colo cite un dinte, găuri întunecoase i se cascade din gingii și hermelina îi ascunde pîntecul voluminos.

E doar un satir, fără vîrstă, care sare vesel din creangă în creangă, un faun, care pîndește, cu pieptul acoperit de smocuri de păr de pe carpa scumpă.

S-ar smulge... se apără, acoperindu-și cu o mișcare bruscă fața cu brațul... se dă înapoi... își retrage mîna, căci s-a lovit de ceva... apasă astfel cu palma pe clapele cembalului și, din instrumentul scump, răsare deodată un sunet ca un vaiet... Vincenzo e superstițios: ca

și cum această disonanță s-ar desprinde din lumea de rău augur a stațiilor ... ajunge o clipă și fata a și câștigat câțiva pași, ar fugi înapoi ... înapoi la cântec: „Atîta timp cît cîntî, nu ți se poate întîmpla nimic rău!” Incepe din nou să cînte ... dintr-un îndemn izvorît din subconștientul ei ... lacrimile îi curg șiroaie în timp ce cîntă ultimul vers al unui cântec ... dar faunul izbucnește în rîs; fata mai vede doar că mîna lui, încărcată de inele, strălucește în lumina candelabrului, în timp ce stinge cu palma flacăra lumînărilor ...

Da, diamantul inelului mai scînteiază o dată, în timp ce peste camera de muzică se așterne un întuneric orb, iar faunul de pe carpetă continuă să zîmbească nemișcat pe canapea.

21

Se iveau zorile în noaptea de lăsată secului. Servitorii palatului atingeau mulțimea lumînărilor. Lăsară doar atîtea lumînări în candelabre, cît să poată culege dintre scaunele din lungă sală batistele dantelate, agrafele, șticluțele de parfum, un scud ... găsiră și niște bilețele secrete cu invitații la întîlnire (cîte o astfel de scrisorică se răscumpără uneori cu aur), printre rîndurile de scaune ale înălțimilor lor dădură peste două evantaie, o mănușă, și multe flori veștede, care în după-amiaza trecută își împrăștiu încă proaspete parfumul lor în serele palatului ducal

Scena era despărțită de podeaua de marmură a *Galleriei dei Fiumi* doar de trei trepte vopsite. Aici, florile veștede alcătuiau un adevărat morman, căci spectatorii cuprinși de entuziasm le aruncaseră la picioarele interpreților. La gurile trapelor atîrnau fișii de mătase, panglici, pentru că mecanismul acționat de forța apei se mișca prea repede și prinsese poalele veșmîntului dantelat al unui păstor ... servitorii măturau în silă printre pupitrele muzicanților, fiindcă aici erau împrăștiate doar bucăți de saciz, mucuri de lumînări și fitile, fișii de hîrtie, capete de creioane de plumb ... dar nici un bănuț!

Biserica cere ca, în această noapte, din momentul în care dangănitul clopotelor vestește miezul nopții, să înceteze orice petrecere, să se smerească toată lumea în pocăința postului. Mîna păcătoasă să deseneze pe frunte, cu scrum de lumînare, semnul crucii, și să se pregătească fiecare, în sufletul lui, „*quia pulvis es*” pentru postul de a doua zi ... Da, așa e pentru o clipă ... După aceea veselie răbufnește însă

și mai țipătoare, și mai plină de păcătoșenie. Muzicanții cîntă într-un tempo aproape nebun, fără întrerupere, scherzouri, frottole, villanelle... sudoarea le curge de pe frunte, obrajii suflătorilor se umflă, împrășcă salivă, uneori salivă cu sînge, pe instrumentele de lemn și alamă, violele plîng cu glasul unui om îndurerat, căci principii înmormîtează, în acele clipe, pe fratele lor bun, Carnavalul.

Servitorul, care rămîne ultimul în Galerie, ridică dintr-un colț o cărțuie cu copertile murdărite, avînd sternă și ornamente aurite : careva nobil o fi aruncat libretul, după ce Apollo îl înălțase la ceruri pe veșnic singuratecul Orfeu. Servitorul e orășean, știe să citească. La flacăra singurei luminări ce mai arde, urmărește cu degetul literele :

FAVOLA LUI ORFEU — DRAMA MUZICALĂ, REPREZENTATĂ LA ACADEMIA DEGLI INVAGHITI ÎN TIMPUL CARNAVALULUI DIN ANUL DOMNULUI 1607, SUB SUPREMA OBLADUIRE A ÎNALȚIMII SALE, CUCERNICUL ȘI MILOSTIVUL DUCE DE MANTUA.

— Ce citești acolo ? — îl întrebă un alt servitor.

— Vezi ... asta-i doar o tipăritură aurită, zorzoane și cuvinte cucernice ... Dacă o iei însă în mînă, se murdărește toată ! „Bucură-te, Orfeu, de grația divină“, au cîntat ... Da, i-au promis lui Rasi că va ajunge în rai ... și ce s-a întîmplat cu el : le cîntă de ore întregi ... fără îndurare ... cînd le-am dus adineauri vinul, curgea nădușala de pe el ... Nu, nu-i îndurare pentru cine-i slujitor al Curtii ... bastardul de Medici bisa rînjind, ca și prințul acela bărbas, bățos, din Torino ... Cu ce s-alege Rasi ? Poate că vreunul, beat, are să-i arunce un galben ...

— Tu ai fost tot timpul în sală ? Ai văzut toată favola ?

— Din clipa cînd s-a turnat apă în mașinărie, m-am aciuit în sală, am ținut butoiul ca să nu mă alunge camelierul. Am văzut totul, căci maestrul nu era mai departe de mine decît ușa. Și cine îl vede pe maestru, vede tot, prietene ! Privirea lui ... numai ea era de-ajuns ca să-l pună în mișcare pe violonist, pe cîntăreți, pe meșterul palatului, care schimba decorurile ... De l-ai fi văzut pe castrat cum privea țintă la el, în timp ce cînta ... pentru nimic în lume nu s-ar fi uitat la altcineva, decît la Monteverdi.

— Ce ți-a plăcut mai mult ?

— ... atunci cînd Rasi se plimbă la marginea infernului. Il adoarme pe bătrînul, care trece cu luntrea peste rîu ... după aceea zeli se iau la ceartă din cauza femeii ... Parcă s-ar fi cutremurat Reggio ... Știi dansau, corul cînta ... mulțimea de flori s-a ofilit deodată cînd au nă-

pustit asupra lor flăcările roșii și galbene, amestecate... de acolo, din găurile acelea, s-au înălțat aburi de pucioasă... Un oarecare napolitan a inventat aceste practici... Acolo, unde era întuneric de tot, se văitau sufletele osîndite... Între timp, mai cînta din cînd în cînd și muzica. Ia aminte că domnii numesc toate acestea interludiu! Înaintea fiecărei strofe cîntă muzica. Asta mi-a plăcut cel mai mult. Pentru că așa ceva n-am mai auzit niciodată... Ce mi-a plăcut cel mai mult? Așteaptă puțin... Cînd a cîntat singură harpa dublă... Am văzut cum îngheață singele pînă și în vinele celor mai afurisiți domni... Îți sfîșia inima... ducele — căci îl vedeam și pe el — s-a șters pentru o clipă la ochi... și parcă ar fi fost un semnal, deodată au început cu toții să se smiorcăie, să-și șteargă lacrimile... Se cădea să plîngă toate doamnele și toți cavalerii.

— Și puicuța... cum a ciripit?

— Puțin... dar foarte frumos. Nu i-a fost de loc teamă. A ieșit plină de curaj... în veșminte verzi... totul era verde pe ea... și l-a condus în așa fel pe Rasi, încît burduhănosului aproape că i-a ieșit sufletul... Cînd fata a terminat de cîntat, ducele și-a scos mînușile, ca să poată aplauda mai tare... Mare lucru... mare lucru... Sabina, am văzut de-aici, s-a făcut roșie ca racul... Pe ea ducele n-a aplaudat-o niciodată astfel, deși Înălțimea Sa a milostivit-o și pe ea, din cînd în cînd, în camera de muzică plină cu covoare...

— Mi-a spus birjarul că el a dus-o acum cîteva zile pe Caterinuccia la *Te*... După două ceasuri tot el a adus-o înapoi. S-au dus și s-au întors fără să-i vadă nimeni... Așa a fost porunca. Incepe și asta de vreme...

În colț solipește ceva. În așa fel, încît tovarășul său să nu observe, se apropie de obiectul ce strălucește. E o mască... brodată cu fire de argint, cusută cu nestemate... A meritat să se angajeze la stinsul luminărilor. Ascunde masca în buzunar ca tovarășul său să n-o vadă...

Înălțimea Sa a părăsit petrecerea cu mult după miezul nopții. Ușa de carpetă dădea spre un coridor închis, cu cheia sa secretă deschise ușa cealaltă și intră în camera de lucru. Aici îl aștepta Chioppio împreună cu Contarini, noul ambasador al *Serenissimei*, care solicitase și obținuse o audiență nocturnă.

— **Excelența Voastră**, domnule Duce (venețienii nu l-au întitulat niciodată înălțimea voastră), în numele întregii Signorii primiți mulțumirile mele pline de recunoștință pentru această serbare fără pereche. Excelența Voastră m-ați făcut mai bogat cu o experiență pe care mă voi strădui s-o împărtășesc cu pana-mi necizelată, stăpînilor mei. Ina-

inte de a trece la scopul propriu-zis al audienței mele, o rog pe Excelența Voastră să-mi permită o solicitare !

Amețeala se risipi brusc din capul lui Vincenzo : trebuie să fie în gardă când vorbește cu ambasadorul Sfântului Marcu !

— Nouă, Contarinilor, pământurile ni se întind lângă Padova, în Piazzola. Bunicul meu a construit un teatru, mai bine-zis el a construit un teatru mai mic, iar tatăl meu l-a zidit pe cel mai mare. Menirea mea ar fi să aduc viață între pereții lui. Dacă bunăvoința Excelenței Voastre ar îngădui ca Orfeu să fie jucat o dată și acolo !

O fi sincer ? Nu se poate ști niciodată ce sentimente nutrește mintea scriitoare a unui venețian, ce se ascunde în dosul acestui tip bine bărbierit, cu reflexe albastrii. Dar nu-și poate reține un zîmbet.

— Ți-a plăcut cu adevărat, Contarini ?

— Excelența Voastră Princiara știe că am umblat mult prin țări străine, am fost la Madrid, în teatrul regelui... la Versailles am văzut teatrul reginei... la Londra am cumpărat bilete cu bani, căci acolo acest lucru e posibil, nu lezează buna-cuviință. Am văzut tragedii, comedii de proastă calitate, jocuri de păstori, *rappresentazioni* cuvioase, dar vă spun din inimă și, vă rog, n-o luați drept lingușire, nimic mai frumos n-am auzit vreodată. Parcă am descoperit o anumită cale... de la care ne-am abătut de mult... de mult, încă de pe vremea lui Boetius... că așa o fi fost muzica strămoșilor noștri înainte de a se fi așezat pe insula Rialto, nu știu... Dar că această *dramma per musica* constituie o piatră de hotar, asta Signoria mi-o va crede cu siguranță !

— Așa ai să scrii ?... Cum e însă cu cererea, nobile domn ?

— Orfeu a fost pentru mine mierea care mi-a îndulcit amărăciunea politicii. Potrivit informațiilor noastre, Parma a încheiat o convenție secretă cu Fuentes, regentul spaniol din Milano. Madridul nu iartă Excelenței Voastre Prinziare construirea fortificațiilor de la Casale... Dacă ni-e îngăduit să contribuim prin modestele noastre sfaturi la întărirea securității Mantuei, atunci v-aș propune să urgențați tratativele de la Torino în privința încheierii căsătoriei. Excelența Voastră se află izolat ; se poate bizui doar pe simpatia Republicii Sfântului Marcu... și pe bunăvoința marelui duce al Florenței. Dar dacă se încheie căsătoria, vor fi gata și cei douăzeci de mii de oameni ai ducelui de Savoia.

— Rezidentul meu de la Madrid nu anunță furtună !

— Lui Lerma îi plac tablourile frumoase... Arată oaspeților săi ceea ce i-ați trimis prin domnul Rubens, dar poate că nu știe... sau nu vrea să spună că marea majoritate a tablourilor... nu sînt chiar originale... Dar, domnule duce, una e ceea ce răsună, cu vorbă cu-

cernică, la *Unica Corte*, și alta e ceea ce face bătrînul Fuentes, cu mîină de fier. Spaniolilor nu le prea place ca, la granițele lor italiene, să aibă de-a face... cu italieni. Orașul Sfîntului Marcu trebuie să fie și el vigilent, în cazul în care fiii credincioși ai Înălțîmii Sale Catolice vor încerca să viziteze *Serenissima* într-un număr prea mare. Fuentes a amenințat doar, pînă cînd în rîndurile principilor italieni nu s-a găsit un trădător. Dar Farnese din Parma o urăște pe Excelența Voastră și e în stare de orice! A încheiat un pact cu dușmanul secular... Da, să știe și Excelența Voastră, că dacă e vorba de binele întregii Italii, Veneția e și ea italiană!... Acest lucru l-au învățat și strămoșii Excelenței Voastre, cînd, în urmă cu o sută de ani, au trecut de partea invadatorilor francezi... Dar asta ține de acum de Clio și nu ne privește pe noi, milostivul meu domn. Signoria m-a însărcinat ca, în numele binelui comun al Italiei, s-o conjur pe Excelența Voastră ca alianța dintre Mantua și Torino să se încheie cît mai repede: asta va fi un duș rece pentru trădătorul din Parma! Acestea fiind spuse, doresc să pot participa la acele serbări, evident și mai minunate, pe care *Înălțimea Voastră* le plănuiește pentru data cînd tînărul prinț Francesco își va aduce mireasa la Reggia.

Claudia se culcase, băiețașii dormeau, cînd bătrînul Cattaneo se trezi din somn, din camera fetei se strecura încă lumina lumînărilor. „Culcă-te Nuccia, e și mîine o zi“.

Claudio își desfăcu cingătoarea, își scoase de la gît gulerul de dantelă, se descălță de botinele care îl cam strîngeau. Bagheta maestrului, pumnalul său cu mîiner de argint, pălăria cu pene se aflau încă împrăștiate pe masă. Așa cum învățase de la tatăl său, turnă cîteva picături din fiertura calmantă în paharul de vin diluat cu apă. Cînd pe clesidra se va fi scurs un sfert de ceas, îl va cuprinde o amețeală dulce, îi va trece durerea pe care o simte într-o parte a capului. Dar pînă atunci, mai freamătă în el fiecare amănunt al serii; Favola e o zîină cu toane: aparent e un basm cu zeițăti antice, o culegere de povești mitologice. În realitate însă, în măsura în care interpreții — muzicanți, cîntăreți și cor — se ridică pe culmile pasiunilor, drama e gata, totul capătă un înțeles omenesc... toate personajele sînt învăluite de aureolă sau de tenebrele împărăției umbrelor, se transformă în oameni adevărați, din sufletele cărora izbucnesc cuvinte tînguitoare.

Cînd *rappresentazione* luă sfîrșit, se adună laolaltă înălțimile lor, prinții străini, ambasadorii și fetele bisericești. Favola — spunea Fernando de Medici — n-are pereche. Spectacolul de odinioară cu Euridice nici nu poate fi asemuit cu ea. A fost doar un joc ușurel, cu dans,

cu interpreți, care pozau aproape nemișcați, cu recitativele lipsite de culoare ale unor cântăreți care nu se desprindeau de text — cam asta fusese, în comparație cu Orfeu, drama creată de Peri și Rinuccini, „Am dori să vedem o dată Favola la Florența“, rostise Fernando, și acest lucru era tot ce putea spune mai mult un Medici.

Episcopul Mantuei era un bărbat în vîrstă, obosit. Renunțase de mult să mai reformeze curtea lui Vincenzo în spiritul sinodului din Trident. La această premieră venise și el, nu ridicase obiecții, nu avusese rezerve, și cînd Claudio se prezentase pentru a-i săruta mîna, îi făcuse în tăcere semnul crucii. „Nihil obstat“¹ spune gestul, în timp ce episcopul adăugă încet că acea favola, care stîrnește sentimente umane, curate și nobile, nu poate fi în nici un caz opera diavolului.

Întreaga sală fusese copleșită de farmec : scena mai unduia, cînd răsunară și ultimele acorduri, în liniștea adîncă ce se așternuse brusc, mai zumzăiau coardele de metal, cînd izbucniră aplauzele frenetice, care cutremurară *Galleria dei Fiumi*. Zeci de mîini femeiești aruncară buchete de flori pe scenă, iar în paroxismul entuziasmului se aruncaseră chiar batiste, evantaie și măști de dantelă : toate acestea acoperiră în cîteva clipe marginea trapei, decorurile, intrarea în infern. Interpreții se adunară în grupuri, înclinîndu-se ... fețele lor vopsite erau brăzdate de lacrimi, își desfăceau brațele sau își apăsau mîinile pe inimă ... Castratul stătea nemișcat, pe cap cu o coroaniță de flori (în cel de al doilea rol al său interpretase pe Proserpina) și acest om înalt, cu o siluetă ciudată, se apropie cu pași rari, aproape rituali, de cembal, lîngă care stătea în picioare, palid, fără să zîmbească, maestrul, își scoase coroana de flori și o așeză pe fruntea lui Claudio Monteverdi. Aplauzele deveniră și mai frenetice, o mîină îi atinse umărul, Claudio își părăsi locul, înaintă cîțiva pași, în fața ochilor îi jucau cerculețe de foc, tîmplele îi erau încinse de o durere de cap zvîcnitoare și, în momentul în care pași înainte, în fața lui se înălță figura centrală a marii pantomime : Vincenzo se ridicase din albul herminelor sale și suveranul îl îmbrățișă pe supusul său credincios.

— Mîine vom vorbi despre toate, Monteverdi. Azi, primește cuvîntul meu de mulțumire ...

Strălucirea mai durase cîteva minute, pînă ce iureșul carnavalului mătură și scena teatrală. Maestrul se gîndește : oare cine își va mai aminti în prima zi de post de petrecerea de lăsata secului ? O caleașcă de la curte dusesese doi camerieri la *Palazzo del Te*, în ea găsiră și ei loc, împreună cu Claudia. Socrul său, Cattaneo, împreună cu Cateri-

¹ „Nimic de obiectat“ sau „Nici o piedică“, formula tradițională de aprobare a bisericii romano-catolice (în l. latină, n. red.)

nuccia și cu micul Francesco (fiul său văzuse acum pentru prima dată o serbare la curte), porniseră pe jos, în noaptea frumoasă, cu clar de lună.

Înainte de a urca în caleașcă, se apropiase de Claudia ruda italiană a regelui spaniol din Napoli. Își desfăcuse brațele și, cu un veritabil entuziasm meridional, îi spusese: „Madonna, cît voi trăi, nu voi uita aria duminică”. De pe bancheta vizitiului se putea vedea în interiorul caleștii. Claudio privise înăuntru: ochii femeii erau larg deschiși... de o frumusețe înlăcrimată... chipul ei radia o seninătate divină, cavalerul napolitan o privea extaziat... Cît de frumoasă fusese astă seară... ca odinioară... Claudia!

Caterinuccia e o fetișcană prea tînăra pentru a putea lua parte la balul de lăsată secului, de la Curte. Claudio nu-i poate îngădui încă acest lucru. Așa că fata merge spre casă, prinzîndu-se de brațul lui Cattaneo, dîrdîind în vîntul rece ce suflă dinspre Mincio. Vîntul i-a smuls de sub năframă părul des, strălucitor, își ridică puțin rochia pentru a putea pași în vîrfurile picioarelor, de pe o piatră pe altă, și pentru ca noroiul ce stropește să nu-i murdărească rochia frumoasă.

— Vezi — îi spune încet Cattaneo, pe care această seară l-a transformat, ca prin farmec, aproape în poet — vezi, cei cîțiva muzicanți... cîntăreți... și maestrul au creat aproape din nimic această *dramma per musica*. Cine n-a lăcrimat în timpul solo-ului de harpă? Cine n-a simțit că veselia păstorilor la nunta lui Orfeu și a femeii sale nu va dura mult: chiar și muzica dădea a înțelege. Toți muzicanții au cîntat în așa fel, încît simțeau că după asta va urma ceva trist... numai sfîrșitul nu mi-a plăcut.

— Cum îl-a scris prima dată domnul Striggio era mai bine. De ce nu s-a putut reprezenta astfel?

— N-a îngăduit-o domnul Inchizitor. Deoarece pe Orfeu ar fi trebuit să-l sfîrșie bacantele, căci după moartea Euridicei n-a vrut să mai iubească pe nimeni... Acest lucru ar fi ațîțat prea tare pasiunile... toamă la sfîrșit de carnaval... Mai degrabă să coboare Apollo, să-l ia cu el pe cîntăreț pe înălțimile Olimpului... Păcat, copila mea, Striggio concepușe foarte frumos scena cu bacantele... Dar să ne bucurăm că a reușit chiar așa. Se spune că Inchizitorul a stat mult pe gînduri dacă favola se va putea prezenta și în altă parte...

Nisipul a ajuns în clepsidră pînă la răbojul respectiv: se vede că azi fierturile calmante își fac mai încet efectul. Da, sfîrșitul, gîndește Claudio, e plat... cu cîntecele și dansul bacantelor ar fi fost mai frumos, mai bogat, mai interesant... Dar publicul n-avea de unde să știe toate acestea... Claudia tușește iarăși. Aplauzele furtunoase au fost lucrul cel mai frumos și cel mai dureros... Parcă s-ar fi tras cu tunurile, așa răsunau sutele de palme ce băteau frenetic... Se vede pe el

însuși, cum stă în veșmintele sale negre de curte... se înclină... poate stîngaci, căci nu e obișnuit cu asemenea onoruri publice, lumești... Mîinile Înălțimii Sale se odihnesc pe brațele scaunului... în clipa următoare se ridică în picioare... „Claudio...” din cealaltă cameră îl cheamă Claudia, încet, de parcă ar continua să cînte rolul plin de durere al Euridicei. Cunoaște, cunoaște bine acest glas. Uită de propria sa durere de cap și, din mica farmacie de casă a doctorului Badassare, scoate medicamentele calmante ale soției sale...

Valetul lui Contarini așeză a doua lumînare în fața stăpînului său. Ambasadorul venețian dăduse dispoziții ca, de îndată ce va închide și va sigila scrisoarea, un călăreț să alerge cu ea la Veneția. Inceputul, desigur, este al politicii, potrivit regulilor nescrise ale *Serenissimei*: ambasadorul raportează despre convorbirea nocturnă avută cu Vincenzo... după aceea, potrivit funcției sale, se poate adînci și în descrierea vieții sociale; e posibil ca acest lucru să intereseze chiar mai mult pe cei Zece, decît cizma spaniolă și cetatea de la Monferrato.

„...dacă ar fi s-o încadrez într-un anumit gen, mi-ar fi greu să spun cu ce anume seamănă această Favolă. Domnul Rinuccini a denumit *stile recitativo* acel mod în care a scris Euridice; mîndria lui era că muzica și cîntecul nu înăbușe strălucirea poetică a dicțiunii și a stilului, considerate «domina absolutissima».

Dar eu, care cu îngăduința Excelențelor Voastre am văzut la Florența serbările ținute cu prilejul cununiei lui Medici, cred că cu Orfeu, drama muzicală italiană a ajuns la un nou punct de răscruce. Excelențele Voastre ați băgat de seamă, desigur, că în cazul Euridicei m-am referit numai la poet, căci, după cum am simțit, muzica domnului Peri a însoțit doar ca o umbră textul. Dar aici, în cazul lui Orfeu, lucrurile stau aproape invers. Claudio Monteverdi, maestrul ducelui, a construit în așa fel favola, pe textul frumos, dar fără să fie în sine o capodoperă, al nobilului domn Striggio, ca un demiurg. Dacă Florentinii și-au numit arta lor *stile recitativo*, eu aș îndrăzni să numesc seara de ieri (căci, cu îngăduința excelențelor voastre, ne aflăm chiar în zorii primei zile a postului) drept un triumf obținut de *stile drammatico*.

În ce constă această favolă? Povestea ei nu mai e nevoie s-o reamintesc, dar pot să spun că muzică și text reînvie cu sentimente atît de profunde binecunoscuta poveste de iubire, încît pînă și sufletul cucernic al unui creștin poate fi încîntat de ea. Orchestra capătă un rol de sine stătător: cînd, la început, cîntă fără cîntăreți, asta se cheamă simfonie. Aseară, orchestra, așa cum am numărat eu însumi — și acest lucru poate că va interesa și orchestra *Serenissimei* — era compusă din aproximativ patruzeci de muzicanți; erau zece violoniști printre ei, două orgi de lemn, harpe. Unei harpe duble i-a revenit un rol solistic

foarte important. Sunetele suflătorilor le-am auzit răsunînd cel mai puternic în scena care înfățișa lumea subpămînteană : aici, după umila mea memorie, parcă ar fi lăsat urme sonetele marelui nostru maestru Gabrielli. În ceea ce privește cîntecul, cîteva strofe ale lui Orfeu i-au emoționat pînă la lacrimi pe spectatori. Plîngeau cavalerii, preoții își ștergeau lacrimile. Maestrul Rasi a interpretat cu talent rolul lui Orfeu. Se spune că, la sfatul lui Monteverdi, au observat amănunțit cum se mișcă pe scenă lumea comedianților și s-a mișcat, a umblat, a vorbit și el cu aceeași siguranță și naturalețe ca și actorii lui Fedeli.

Am impresia că arta acestui stile drammatico și-a atins culmea în tînguirea lui Orfeu, în *Lamento*. Dacă îmi este permis să folosesc metafora „servitoarei” și a „stăpînei”, în Orfeu ambele merg alături ca două surori bune, nici textul, nici muzica nu este servitoarea celeilalte. Spectatorul are impresia ca și cum poezia ar fi dat naștere muzicii, dar iată că maestrul face să se întrezărească posibilitățile ascunse ale muzicii, cînd fiecărui interpret îi repartizează cîte un instrument, care îi exprimă cel mai bine situația sau pasiunea ce moacă într-însul.

Oaspeților italieni le-a plăcut cel mai mult marea arie-recitativ a lui Orfeu, cînd se străduie să îmbuneze puterile subpămîntene. Aceasta pune la cea mai mare încercare măiestria artistică a cîntărețului. Rasi a corespuns în bună măsură exigențelor sporite la maximum, deși adesea am avut senzația că mina maestrului a fost cam prea severă... fioriturile au fost eliminate în mare parte... cu toate că la curtea mantoveză se cam obișnuiseră cu înfloriturile lui Rasi.

Trebuie să scriu excelențelor voastre cîteva cuvinte și despre cor. În *Euridice* au fost doar cîțiva cîntăreți, care aveau partiturile în mînă, cum se obișnuiește la oratorii ; ei începeau să cînte cînd le venea rîndul. În Orfeu poate că erau vreo douăzeci de păstori, care își dădeau silința, umblau încoace și încolo pe scenă, alergau prin crîngurile vopsite... Vocea lor suna la început ca a unor cîntăreți de scherzo-uri sau de frottole, dar cum simțeau apropiindu-se tragedia, ea devenea tot mai serioasă.

Corul „Vieni, Imeneo” parcă îl mai aud și acum, cînd scriu această scrisoare. Aș putea spune că ar corespunde și ca muzică bisenicească. În ce privește construcția muzicală, regret pentru prima oară că legile *Serenissimei* nu îngăduie copiilor de nobili să cînte în cor. Astfel că, în nepriceperea mea, pot exprima doar ceea ce am simțit. Am impresia că acel *basso continuo*, pe care maestrul l-a respectat tot timpul, s-a afirmat sub forma unor acorduri fine, uneori de-a dreptul ca o adiere. Acest lucru i-a frapat pe toți cei care își mai aminteau de atacurile îndreptate împotriva lui Monteverdi, ale unui oarecare preot din Bologna, cu numele de Artusi. Desigur că printre adepții muzicii *vecchi* au fost și

unii care repetau, îngălbenindu-se, cuvîntul „moderno“, ca și cum ar fi o invenție a diavolului. „Nonă“, se scandaliză lîngă mine, la o săritură mai îndrăzneată, profesorul de armonie al universității de aici. Și ce-a urmat după aceea ? Cînd au răsunit de pe buzele renumitului castrat cuvintele Vestitoarei, o săritură de undecină a pus capac acestei suite de injurii la adresa urechilor cucernicului domn.

Acestea erau acele disonanțe, care ogîndesc stilul nou al maestrului ; savanții muzicii vor începe, bineînțeles, să polemizeze cu el. Cu toate acestea, privind în ansamblu totul, atmosfera deosebit de armonioasă a favolei e de netăgăduit. Dacă Excelențele Voastre doresc să afle mai multe despre acest lucru, vor ruga pe careva dintre prietenii mei savanți să-și aștearnă pe hîrtie observațiile. El va relata mai precis ce instrument a corespuns în mod deosebit unui anumit interpret, pentru a exprima și mai bine esența rolului său. Am notat doar atît că versurile Vestitoarei au fost însoțite de orgă mică, iar scenele de cor și de dans au fost acompaniate într-un mod minunat la cembal, de către maestrul Monteverdi... alteleori au căpătat un rol mai important viorile, bașii, harpa dublă, chitarrone, potrivit unei ordine muzicale alcătuită de vreo mîină de savanți.

Recunosc că, în comparație cu această orchestră, cea a Cameratei poate fi considerată doar un biet experiment.

Legile republicii noastre n-au tăiat niciodată aripile ambițiilor nobile. Astfel, recunosc că aș fi mîndru și fericit dacă, în micul nostru teatru din Piazzola, ar putea să răsune vreuna dintre compozițiile domnului Monteverdi. Cine știe ? Soarta e nestatornică în lumea lui, la artiști se poate întîmpla oricînd ca, fără nici un motiv previzibil, să capete altă înfățișare. Poate pentru că Mantua îi va deveni prea strîmtă, poate pentru că nu va mai putea răbda meschinăria vistiernicului ducal (în treacăt vă raportează, și lucrul acesta este caracteristic pentru întreaga Curte, că în urmă cu cîteva săptămîni, *madonna* Claudia, soția maestrului, care aseară a realizat o interpretare remarcabilă în rolul de mai mică întindere al Euridicei, a adresat ea însăși o scrisoare secretarului Curții, poate fără știrea soțului ei, în care s-a plîns că nu au bani nici cît să-și poată cumpăra lemne pentru iarnă, ceea ce ar fi necesar cu atît mai mult, cu cît ea însăși tușește foarte des, maestrul nici el nu e prea sănătos, iar copiii sînt mici). Acestea vi le scriu pentru ca, în memoria ce nu se stinge niciodată a Excelențelor Voastre, să se întipărească bine numele acestui *maestro* Claudio. Pot afirma fără exagerare, fiindcă aceasta e părerea tuturor oaspeților prezenți aseară la *rappresentazione*, că Italia se poate mîndri că domnul Monteverdi nu s-a născut flamand sau francez, ci italian. Felul blajin de a fi al maestrului e de notorietate publică, chiar și aseară a părăsit Curtea, împreună cu

toți cei ai casei sale, imediat ce a început petrecerea tradițională de lăsată secului. Are o viață curată, nimeni nu poate să spună ceva rău despre el, e blînd și binevoitor față de toată lumea.

Mulți îl consideră totuși vrăjitor, pentru că se descurcă cu ochii închiși în imperiul Armoniei, unde oricare altul s-ar poticni... și poate și pentru faptul că, uneori, din ochii lui izbucnesc flăcări ciudate, care îi vestejesc pe diletanți.

Irup zorile: Excelențele Voastre să citească în așa fel aceste rînduri ale ambasadorului și slujitorului vostru, cunoscînd că ele poartă pecetea serii de ieri și a nopții de azi. Mai am încă o știre și, de aceea, mă și grăbesc ca scrisoarea să ajungă la timp pentru ședința de duminică a Consiliului. Peste o săptămînă, ducele va repeta această *rap-presentazione*. Faptul e de asemenea fără precedent. Din cîte știu, evenimentul va avea loc în ziua de nouă a lunii martie. Dacă cineva va voi să vină din Veneția, e sigur că ducele Vincenzo va considera aceasta drept o mare onoare din partea *Serenissimei*... Astfel că sărut mîinile Excelențelor Voastre...

Și-a scos din deget inelul, camera s-a umplut cu mirosul de ceară topită. Secretarul său intră cu ochi somnoroși. Amîndoi erau patricieni din Veneția; Contarini închise ochii oboșiți și rosti încet:

— Aș dori să trăiesc clipa cînd Monteverdi va fi al Veneției. Dacă vei ajunge într-un post din care ai putea să contribui la asta, să nu uiți s-o faci. Muzele au cîștigat pînă acum multe bătălii în favoarea *Serenissimei*. Monteverdi face aproape cît... Lepanto!

Rîdea amuzat, secretarul întetea cu foalele jarul ce pîlpăia în tavă. Din cenușa ierburilor parfumate se înalță un abur dulceag. Contarini era un om în vîrstă, dîrdăia pînă și în mantia sa de blană. Cu vocea sa îmbătrînită, răgușită, fredonă refrenul: „*Lasciate i monti ... lasciate i fonti*...” Mocenigo, secretarul, părăsi în vîrfurile picioarelor încăperea. Ambasadorul adormise.

Apărătorii moravurilor la Mantua învoca sfîrșitul lumii, cînd, într-o dimineață de duminică, răsună în marea piață glasul trîmbițelor de la Curte.

— Înălțimea Sa invită cu plăcere toate doamnele, fetele și femeile din Mantua pentru seara zilei de nouă martie la Reggia, unde se va repeta *Orfeu*, favola nobilului domn Alessandro Striggio și a maestrului Claudio Monteverdi. Toți cei care acceptă invitația Înălțimii Sale să se anunțe cu trei zile înainte la poarta unică a cancelariei!

Ducesa clătină și ea din cap, cu o indignare glumeață, aflînd de această dispoziție a Înălțimii Sale. Vincenzo strălucea și se împăuna ca un tînăr curtean. Il rechemă din Pisa și pe fiul său Ferdinando: peste

cîteva luni împlinea douăzeci de ani și avea să obțină, după cum se speră, pălăria de cardinal. În afară de asta, toate femeile membre ale Casei, inclusiv sora sa mai mare, prințesă-văduvă de Ferrara, sînt invitate la acest „al treilea” spectacol, organizat pentru doamne.

Camerierul anunță că Claudio Monteverdi solicită stăpînului său să fie primit în audiență. În mintea lui Vincenzo străfulgeră deodată că, de la glorioasa premieră a lui *Orfeu*, nu găsise atîta timp cît să-l cheme pe maestru, deși, în înflăcărarea marelui succes, îi promisese că, în curînd, va trimite după el și asta ascundea și promisiunea unei așteptate recompense... Așa că încuviință cam în silă audiența.

A cerut concediu după spectacole. Claudia tușește mereu, iarna neobișnuit de aspră, cu zăpadă, i-a îmbolnăvit și pe copii. Tatăl său cheamă întreaga familie a fiului lui pentru cîteva luni la Cremona. În afară de asta, societatea savantă a orașului său natal, *Accademia degli Animosi* din Cremona, aflînd vestea marelui succes din Mantua, ar dori să reprezinte și ea *Orfeu*. După cîte știe, fiul maestrului Vincenzo, savantul și eminentul Galileo Galilei, s-a interesat și el, spunînd că dacă se va juca *Orfeu*, ar veni și el cu plăcere de la noul său loc de muncă, din Padova, căci ar dori să-l asculte.

— După cel de al treilea spectacol... Consider foarte înțelept că te duci acasă. Astfel, mă vei putea informa și pe mine, fără să bată la ochi, mai ales că veți reprezenta favola și te vei întîlni cu mulți oameni, cam cum va primi nobilimea cremoneză, dacă totuși aș încheia afacerea cu spaniolii: le dau Monferrato în schimbul Cremoniei. Deși cred, pe nevăzute, că stăpînirea Mantuei ar fi cu ceva mai dulce decît aceea a Madridului... Nu, sînt sigur că nici acolo nu sînt iubiți castilienii...

Ducele începu deodată să se gîndească. Il privi scrutător pe maestru:

— Dumneata citești în spaniolă?

Încă n-am încercat, Înălțimea Voastră!

— Păcat... Iberti mi-a trimis de cîteva săptămîni o carte din Madrid. Scrie că a făcut mare vîlvă, sînt procese în jurul ei. Pomeniște și despre autorul ei; dar nu-mi mai amintesc de numele lui, ci doar că și acesta e fiu de medic... Vezi, din bunăvoința părintelui meu, am fost mai silitor în copilărie, cunosc spaniola, așa că am citit-o îndată. De mult nu m-am distrat atît de bine. Eroul cărții e un oarecare cavalier cu numele de Don Quijote, cu care se întîmplă fel de fel de aventuri ciudate. Orice se întîmplă însă cu el, își bate mereu joc de spanioli... adică de nobili. Iberti îmi scrie că granzii sînt furioși pe el, pentru că servitorii schimbă priviri în spatele lor, se străduiesc să ghicească la cine s-o fi gîndit autorul, al cărui nume nu mi-l mai amintesc... cu alte cuvinte, interesează-te și dumneata, cît de populari sînt spaniolii la

Cremona, să ai ochi bine deschiși. Când te vei întoarce, îmi vei spune tot ce vei afla... Cu Orfeu? Da... știu că ți-a luat mult timp și că s-ar cădea ca vistieria noastră să te recompenseze... chiar și ca semn al recunoștinței noastre. Am să vorbesc cu Chieppio, vom găsi prilejul și modalitatea pentru aceasta... numai că, știi și dumneata, serbările acestea de carnaval ne-au golit destul de mult vistieria... Atunci, mîine. Oaspeții noștri vor fi doamnele... s-ar putea cînta cu mai multă simțire... *in modo sostenuto*... Îmi place să văd lucind lacrimi în ochii femeilor frumoase. Așteaptă, Claudio! Ce-ar fi dacă i-am juca o festă Mantuei? Mă refer la ipocriți... Dacă...

Își mîngîie barba, frămîntîndu-se, apoi se întoarce deodată spre Claudio:

— Nu-i așa că pînă nu s-a hotărît ce final vom juca... muzicanții și cîntăreții au învățat ambele variante?

— Incepuseră, Înălțimea Voastră... Dar cînd a sosit rezoluția Sfîntului Oficiu, am încetat repetițiile cu bacantele.

— Durează mult?

— Scena durează doar cîteva minute, Înălțimea Voastră. Regret sincer că n-am rămas la această soluție. Drama ar fi necesitat un sfîrșit tragic. Nu o apoteoză, din bunăvoința lui Apollo.

— Pentru mîine n-am invitat nici un preot, Claudio: să nu scăpăm această ocazie. Dumneata mai ai timp azi după-amiază și mîine dimineață... Dacă repetați pînă seara tîrziu? Desigur că muzicanților li se va da cina de la bucătărie... bacantele vor fi ajutate și de doamnele noastre de la Curte... îmbrăcăminte trebuie doar puțină... și aerată... picioare frumoase... piept plin... În cel mai rău caz, vor răci puțin... Ar fi mai bine, totuși, să le alegi dintre actrițe... Se mișcă cu mai multă siguranță pe scenă... Va fi un renga mare, Claudio. Vezi, ducele dumitale trebuie mereu să-și bată capul cum să distreze această Mantuă alintată!

A nins. Vremea aiurită a întors pe dos postul, iar invitarea doamnelor de către ducele Vincenzo a prilejuit discuții aprinse. Trîmbițașii au poftit la palat, în numele Înălțimii Sale, toate femeile cinstite din Mantua, și prin aceasta se putea înțelege într-adevăr că Reggia va fi deschisă în fața *oricărei* femei care va onora spectacolul. La multiplele întrebări răspunse majordomul palatului. În *Galleria dei Fiumi* nu sînt prea multe locuri, astfel că soții și tații își pot aduce membrii de familie și pot veni să le ia, dar pentru bărbați, domnul Viani, arhitectul ducal, nu poate asigura locuri în sală. Că această invitație, în afara doamnelor

nobile, *la cine* anume se mai referea, acest lucru nu l-a mai anunțat glasul heraldului. Desigur, nu vor putea lipsi patricienele, femeile funcționarilor Mantuei, dar oare fiicele, nevestele precupeților, ale meseriașilor și lucrătorilor manuali vor putea găsi loc ? Asta este de acum o chestiune de curaj sau, mai bine zis, de impertinență dacă vor încerca și ele să pătrundă la spectacol.

Din calești, din trăsuri se șteau femei înveșmântate în blănuri și catifele, ca să dispară îndată prin intrarea principală a Reggiei. La poarta străzii, începură să se adune, încă de după-amiază, devreme, fetele și femeile mai modeste ale orașenilor. De data aceasta, mușchetarii își mai țineau gura în frâu, și când Viani le dădu semnalul, deschiseră poarta. Așa ajunseră toate — femei nobile și femei din popor, amestecate — în curtea interioară a palatului, unde, în fața intrării boltite, stătea singur, ca un idol, Vincenzo Gonzaga, ducele de Mantua.

Primea pe toată lumea, fluturându-și pălăria și zîmbind, ca pe „oaspeți“, așa cum cerea datina. Iar femeile se înclinau în fața ducelui, din gura lor mai scăpa și cite-un cuvînt gălăgios, cite un strigăt amabil ; azi erau libere, ducele era singur și răspundea cu zîmbete tuturor. Cele care treceau dincolo de poarta boltită, erau călăuzite de aprozi, de slujitori ai curții, iar mai înăuntru nobilimea era călăuzită de camrieri. Numai doamnele din înaltă nobilime aveau locurile rezervate, celelalte — desigur, separat nobilimea și separat oamenii de rînd — luau loc în bănci, pe măsură ce soseau. Galeria se umplu de un zumzet dulce și Vincenzo, cînd crezu că și-a îndeplinit obligațiile de gazdă, fugi sus, în cămăruța tainică, spre a-și privi încîntat salba de oaspeți.

Toate invitatele primiră vin, fructe și prăjituri, pentru a putea suporta mai lesne emoțiile așteptării.

Ducele își aruncă în cămăruța mantia îmblănită, se împăuna îmbrăcat din cap pînă în picioare în alb, și se mai stropi cu parfum. Oglinda din față îi răsfrîngea chipul blînd, pe care timpul începuse să-și urzească păienjenishul argintiu. Coborî pe scăriță, trecu în aripa cealaltă a palatului, în sala de audiențe îl aștepta suita. Erau aici cu toții, Striggio, fericitul autor în veșminte de gală, Follino, cronicarul Curții, Viani,intendentul palatului, în sală Chieppio încerca să țină oarecum în frâu zarva femeilor.

Ca și cum ar face și asta parte dintr-un ritual festiv, slujitorii palatului ies în rînd, unul după altul, în veșminte de gală : fitilele lor aprind flăcările a sute și sute de lumînări, în inelele de fier prinse în peretele din fundul sălii sînt așezate făclii care ard cu flacăra puțin fumegîndă. Mai sînt doar cîteva minute, toată lumea simte că serata se apropie de momentul ei cel mai strălucitor. Ca și la marile serbări orașenești, la

procesiuni sau la execuțiile publice, emoțiile ating punctul culminant. În zarva aceasta cîrîitoare se înșiruie trîmbițașii, pentru a vesti intrarea Curții.

Ducesa palidă, cu fața severă, Madame de Ferrara, cu trupul ei urias, ca de mușchetar, două prințese domnișoare mai tinere și, în spatele lor, apare prima, ca și cum ar face parte și ea din familia princiară, Barbara di Sanseverino, cu gulerul scrobît de dantelă cît o roată de moară, deasupra căruia strălucește chipul ei enigmatic, încadrat de o coroană de păr roșcat, prins într-o diademă. Cei inițiați știau că ducele trimisese curier special la Colorno și stabilise în așa fel data „celui de-al treilea spectacol“, încît să poată fi prezentă și contesa de Sala.

Cîntăreții ar dori să se împrăștie pe la casele lor. Invoirea castratului s-a terminat, Rasi se pregătește să plece la Ferrara, iar Monteverdi ar dori și el să ajungă cît mai repede la Cremona. Dar porunca ducelui e mai sfîntă decît toate, astfel că vrăjitorul înalt, puțin adus de spate, cere îngăduința stăpînului orașului, așa cum pretinde buna-cuviință, să înceapă spectacolul.

Ducele scoate de la brîu o mărunță cheiță de argint și i-o aruncă maestrului : aceasta e cheia cembalului, care devine astfel simbolul întregii *rappresentazione*. Tot așa aruncă Vincenzo, cu prilejul unor tur-nire sau lupte cu animale, cheile grajdurilor sau ale cuștilor.

Zarva amuțește, respirația celor cinci sute de femei se oprește parcă, cînd răsună simfonia introductivă în ansamblul instrumentelor. Cele mai multe dintre femei n-au auzit pînă acum decît cîntecele de lume ale unor cîntăreți ambulanzii și, duminica, corurile bisericușli. Acum, într-o lumină aproape orbitoare, se înalță în fața lor o scenă minunată, pa-jiștea, împodobită cu flori naturale culese din serele Înălțimii Sale. Pe scenă se află păstori în veșminte de culoare deschisă, păstorițe în picioarele goale, chiar numai acest lucru face să se înalțe murmurul fermecat al uimirii. Și, în acest tablou ce fură ochii, jocul orchestrei sună ca un dulce zvon ceresc.

Sanseverina se întoarce zîmbind spre Chieppio :

— Don Annibale, cîte acte are favola ?

— Pregătește-te, Doamnă, pentru cinci . . . Prietenul nostru Striggio a fost de astă dată deosebit de sîrguincios. Primul act aș spune că e doar introducerea . . . în al doilea se dezvoltă corul. Maestrul Claudio a învățat asta de la bunul Euripide . . . Da, scumpa mea contesă, acesta e de-acum începutul tragediei. Doauă acte — sper că nu te vei speria — se petrec pe meleagurile subpămîntene. La sfîrșit are loc cea de a doua catastrofă, demnă de marile tragedii, și cu asta piesa s-a și terminat, dacă n-ar trebui spusă și morală ei. Ea e, din păcate, de două feluri, doamna mea, și noi, bieți miniștri, știm că nu numai în favolă avem

de-a face cu chipul de Ianus al adevărului... Bietul Rasi a crezut că, la sfârșitul săptămânii, va putea pleca liniștit, cu galbenii săi, la Ferrara, și iată că azi — acest lucru îl dezvăluie doar Excelenței Voastre! — va deveni pradă pasiunilor bacantelor... Prima oară când am auzit favola la Academie, mărturisesc că am lăcrimat. A doua oară, m-am străduit să înțeleg ce vrea să spună poetul. Astă seară, poate că voi reuși să dezleg, cu mintea mea modestă, secretul lui Claudio: de ce se vorbește despre Orfeu, de-a lungul și de-a latul Italiei ca despre o minune a vrăjitorului Monteverdi... Ajutați-mă, rogu-Vă, în dezlegarea acestei taine, și Excelența Voastră, doamnă contesă!

Cît timp durează interludiul, din spatele evantaielor doamnelor nobile se mai aude, răbufnind în valuri, ciripitul, șopotitul. Dar în clipa cînd răsună glasul cembalului și intonația lui anunță desfășurarea dramei, femeile Mantuei urmăresc cu inima strînsă cîntecul păstorilor, iar tensiunea așteptării speriate străbate sala ca un val, cînd intră în scenă Messaggera, înveșmîntată în culori tragice.

Interpreții așteaptă, în cabinetul de lîngă Fiumi, să le vină rîndul. Claudia vorbește încet cu interpretul lui Charon, primul basist al corului ducal. Maestrul Matteo e un vechi cîntăreț, coleg a lui Cattaneo, o cunoaște pe femeie de pe vremea cînd era copilă, de atunci, de cînd tatăl ei o adusesse pentru prima oară în corul bisericesc. Chipul vopsit al femeii apare foarte palid în lumina galbenă a lămpărilor, și Euridice, înfășurată în peplonul ei, se clatină pe picioare ca și cum ar umbla într-adevăr pe malurile vieții și ale morții. Cînd zîmbește, se mai întrezărește farmecul frumoasei, ciudatei Claudia... în același timp însă și descnul îngust al feței, ochii ei arzînd de febră... Matteo îi spune încet:

— Cînd se vor termina serbările, să te duci undeva la mare la aer bun, Claudia. La Napoli... pe insule... la Capri!

Femeia zîmbește trist:

— Azi mai cînt... dar mîine? Dacă ne dau ceva bani, ne ducem cu copii la Cremona. Acolo nu-l doare capul pe Claudio și tușesc și eu mai puțin, căci bătrînul doctor...

Răsună din nou simfonia. Ea asaltează drama cu forța variantelor, așa cum valurile asaltează granitul. Prin crăpătura îngustă a ușii se poate vedea cum freamătă, se emoționează, își mototolește batista, se joacă cu evantaiul, lăcrimează, șușotește mulțimea de femei. Barbara — într-un mod ciudat — duce la ochi o lupă prinsă într-un cadru de argint cu mîner (un poet de la curte a asemuit-o cu Nero, care privea prin smaragdul său incendierea Romei), și prin ea privește chipurile interpreților, dar și pe Vincenzo Gonzaga, care stă pe scaunul său aurit. Sanseverina zîmbește, ca una care le știe pe toate: lanțul ce se ascunde în spatele povestirii, legăturile tainice, conexiunile. Cînd urmează in-

trarea Speranței, înveșmîntată în verde, se apleacă înainte. Așa o cercetează pe Romanina, care, la al treilea spectacol, s-a dezbărat cu totul de stingăcia ei copilăroasă și se înalță sigură, se avîntă cu sopranul ei plin printre ogivele boltite. Cînd vine Caterina și-l ține de mîna pe Rasi, ducele se mișcă în așa fel, de parcă ar merge și el cu ea. Se poate că numai Barbara observă acest lucru. Își pleacă capul. Zîmbetul ei e și complice, dar, în același timp, și trist. E singura femeie din viața lui Vincenzo, care l-a înțeles pe diletantul arzînd în sute de flăcări. Cel care a fost prezent la serata Academiei sau la prima *rappresen-tazione* de la palat observă cu uimire schimbarea din scena finală. Nu Apollo coboară din ceruri spumoase, vopsite, pe scenă, ci intră zburdînd ceata bacantelor cu picioarele dezvelite, iar glasul corului, cu emoția sa crescîndă, nu face decît să ațîțe furtuna tragediei finale. Rasi, resemnatul, tristul Orfeu trece la rugăminți, își ridică lira deasupra capului, ca să se apere, se luptă cu menadele trace aprinse de pasiuni, care se năpustesc asupra lui. Pe scenă nu se mai văd decît siluetele unor trupuri de femei care se zvîrcolesc, o coardă ruptă, o bucată de lemn zvîrlită simbolizează lira spartă, iar pe poetul mort îl mai înconjoară o dată, dansînd cu salturi grațioase, ceata bacantelor...

Luminile se aprind în *Galleria dei Fiumi*. E post, ducele nu poate oferi un bal doamnelor orașului. Așa cum se obișnuiește după acordurile finale ale marilor oratorii, toată lumea se ridică în picioare și, păs-trînd un minut de tăcere, își aduce prinosul în memoria seratei: numai după asta izbucnește furtuna aplauzelor... Oamenii de la curte se uită unul la altul. Cu această serbare a luat definitiv sfîrșit la Mantua carnavalul prelungit într-un mod atît de necuviincios. Ceata de femei, ce dă să iasă pe ușile coridorului, duce cu sine amintirea unei favole, al cărei nume poate că nu-l va mai ști nimeni peste un an...

22

Lumea imnurilor orfice, în care a trăit cît timp a durat vraja favolei, parcă s-ar fi destrămat cu totul, în primăvara cremoneză ce se anunța. Stătea în soare, cu tatăl său și cu cei doi fii. Francesco a împlinit opt ani, își amintește toate amănuntele vizitei sale de rîndul trecut. E un băiețel serios, tăcut, pe care ochii scrutători ai bunicului îl și văd într-un post de magistrat. Poate că Claudio va dobîndi, odată, rang de nobil, și atunci, în fața băiatului, va fi deschis drumul spre orice carieră

în Italia. Deocamdată se învîrtește fericit în lumea misterioasă a casei doctorului, printre ierburile puse la uscat, fierturile de ficat de zmeu, printre scheletele cu miros de bucătărie vrăjitoarească.

La Cremona, Claudio redevinea de fiecare dată copil. Cercul familiei se strîngea în asemenea ocazii din nou în jurul său, el fiind primul născut; conta doar mica lume interioară, oricît îi mersese lui faima în toată Italia. Tatăl său, cu o seriozitate glumeată, îl declară din nou „băiețel“, care e ascultat la lecții, e întrebat cîți ani are și căruia i se cuvin, în fiecare duminică, cîte zece bănuți. Doctorul se întristează doar cînd își privește nora. De la prima vedere a observat bujorii febrei pe chipul ei; de cînd s-a așezat la masă, sleită de drum, tușește. N-a vrut să strice buna dispoziție, dar chiar din prima seară a băgat în Claudia o bună doză din elixirul care „trebuie s-o ajute“.

A doua zi stăteau în soarele de martie, care stîrnise natura ce mocnea în culcușul ei: covoare liliachii și galbene se desfășurau pe cîmpiile de culoare brună, tufe de mimoză își deschideau florile, parcă și casele și străzile, trezite din somnul lor de iarnă, căpătaseră altă culoare. Stăteau în fața porții. Claudia se rezemase de perete, delectîndu-se în razele soarelui. Privirea doctorului o întîlnește pe cea a fiului său: în soarele puternic, acolo unde stă Claudia, se vede urma unei ușițe înguste, care a fost zidită. Aceasta e „*porta dei morti*“ — porțița prin care sînt scoase coșciugele. Baldassare a zidit-o cînd s-a mutat aici. Din casa lui, bolnavii nu ies decît vii.

Francesco se întoarce alergînd, tocmai din celălalt capăt al străzii:

— Bunicule, de ce nu este ușiță și la noi?

Doctorul se uită spre fiul său. Claudio și-a lăsat capul în pămînt.

— N-avem nevoie de ea, fiule...

— Și dacă totuși moare cineva în casă, cum e scos dacă nu este ușiță? Ar trebui să faci și tu una!

Copilul așteaptă răspuns. Cei mari fac cîțiva pași, în tăcere. Lui Francesco nu-i răspunde nimeni.

Cremona are drept capitală orașul Milano. Aici, în mulțimea poporului lombard, se destramă cupiditatea și trufia spaniolilor, orașul n-a pierdut aproape nimic din vitalitatea sa trepidantă, iar milanezii se îndispun doar cînd aud că, în altă parte, la Mantua, Ferrara sau Florența, viața e mai bună, mai liberă, mai ușoară.

Trecerea dincolo de ținutul guvernat de spanioli nu-i ușoară, dar în interiorul Lombardiei cetățenii pot călători după bunul lor plac. Dacă s-au plictisit de amărăciunea micului orașel, se aștern la drum și se duc pentru cîteva zile la Milano, unde pînă și carnavalul — din bunăvoința regretatului episcop Ambrozie — ține cu trei zile mai mult

decît în altă parte. Milanezii primesc cu plăcere mulțimea ce se adună aici din toate părțile : se amuză pe socoteala ei, o golesc de parale, ceea ce dă, oricum, viață meșteșugurilor și comerțului orașului, pe care strămtul guler spaniol le înăbușe de vreo optzeci de ani.

Domnul Ricardi e tot prim-consilier, președinte al Senatului și mîna dreaptă a regentului spaniol. Onoarea e cu atît mai mare, cu cît acest locțiitor al contelui Fuentes l-a invitat pe Claudio printr-o scrisoare scrisă de propria sa mînă. Excelența Sa a aflat că maestrul de muzică al ducelui de Mantua se află în Lombardia. Cunoaște faptul că, la Curtea mantoveză, a fost prezentată o anumită favolă, despre care se vorbește în toată Italia. Poate că nici regentul însuși nu și-ar precupeți timpul prețios spre a sta de vorbă cu maestrul Monteverdi. Bineînțeles că nu e vorba de a se prezenta *aceeași* comedie muzicală care a mai fost prezentată la curtea lui Gonzaga. Maestrul ar trebui să scrie o nouă *rappresentazione*, care să-i delecteze pe bunii milanezi, dar care să satisfacă, în același timp, și gustul rafinat și delicat al nobilimii spaniole.

Porni anevoie la drum, deși chiar tatăl său îl îndemna să plece, căci vedea că Claudio, prea de vreme adus de spate și cu barba bătînd în argintiu, se plimbă de unul singur, cam mohorît, cît e ziua de mare. Claudio se frămîntă. În astfel de cazuri, e bine să se mai schimbe roata lumii, astfel că bătrînul caută el însuși poștalionul și reținu locurile, pentru ca fiul său să nu-și bată capul cu asta.

Poștalionul se hurduca pe drumul prost, în timp ce el socotea cîți ani sau cîte decenii sînt de cînd a făcut ultima oară acest drum. Cîte-o colină cunoscută, ruinele unei cetăți, case vopsite în roșu și verde prin sate, cam asta era tot ceea ce reținuse. Nu-și mai făcea griji că i se vor termina puținii bani pînă va ajunge la Ricardi. Regentul a dat dispoziții să i se pregătească o cameră într-una din aripile palatului. Tovarășul său de drum — precupeț bun de gură, care trecea adesea la dialectul orașului său, natal, Napoli — se entuziasma, se extazia atît de tare pentru capitală, încît părea că acolo bucuria vieții se reduce doar la sărbătoare și orgii. Claudio se gîndea însă la acea zi cu zăpușeală ... se vede pe el însuși, tînăr studios, cum își căra viola da gamba, și buzunarele îi erau pline de partituri. Il mai arde și azi amintirea rușinoasă, cei trei ducați pe care Ricardi îi pusese în fața lui pe masă, pentru dedicația la volumul de madrigaluri. Poate că, în subconștientul său, îl ațîță această jignire, pentru a se privi din nou față în față ... și pentru a revînia umilirea suferită înainte cu două decenii.

Hainele îi sînt făcute din stofă fină franțuzească, croiala lor poartă urmele mîinii celui mai bun croitor mantovez. La gît poartă un lanț gros de aur, în medalion se află, în miniatură, portretul ducelui Vincenzo, cu dedicația Înălțimii Sale. Mănușile sînt făcute la Florența,

pumnalul de la brîu arată că, deși proprietarul lor nu e „nobil“ în sensul strict al cuvîntului, e cel puțin un „cortigiano“, adică un curtean.

Oare Ricardi l-a primit în aceeași cameră în care îl primise pe vremuri? În fața sa șade un bătrîn, cu barba albă, cu o față aspră, odihnindu-se într-un jilț, asemănător cu cel construit de valetul flamand pentru regretatul Filip al doilea, care suferea de podagră. La îndemîna lui se află o cană și cîteva pahare, iar pe-o policoară sînt așezate tăvi cu fripturi. De partea cealaltă, pentru echilibru, lecturi cucernice, doctorii, o cruce de fildeș. Cînd îl introduse secretarul, Ricardi simulă un gest de parcă ar fi vrut să se ridice, pentru a-i ieși în întîmpinare. O clipă i se ivește pe față bucuria de viață, buzele sale cărnoase schițează un zîmbet. Ca și cum doar ieri ar fi vorbit ultima oară cu oaspetele său, își permite să lase la o parte orice introducere și, în stilul unui mare senior, trece imediat la subiect:

— ... da, vorbind *in medias res*¹ pot să spun doar că aud de peste tot despre faima *Vuestra Merced* ... Iată ... iată, că dumneata l-ai făcut de rușine pe bunul meu amic, pe contele Bardi. Sărmanii de ei, de cînd tot așteargă în căutarea armoniei ... pe care a ascuns-o textul. Domnia ta ai prins-o ... cu această favolă! După cîte înțeleg, fie vorba între noi, aici muzica a triumfat asupra poeziei ... Adică, muzica domniei tale a fost mai tare decît textul amicului nostru Striggio. E adevărat că ducele i-a promis să-l facă conte? Iată ... iată, a început și Mantua să „încoroneze“? Uitîndu-mă acum la dumneata, maestre, încep să-mi amintesc că, atunci cînd, pe vremea regretatei mele burlăcii, ai trecut pe la mine, cam tot cam așa arătai. N-ai făcut burtă la Mantua, după cum se vede, acolo porțile sînt construite pe măsura unor astfel de oameni costelivi ... doar părul ți-e nins ... Spaniolul e și el tot un soi de cosac, numai nouă, lombarzilor bătrîni, ne mai place cînd și cînd să mîncăm bine ... Amice, ne scrii o favolă? Am prezenta-o aici, la Palazzo. Cu cine? Maestre Claudio, sînt aici atîția harpiști, cîntăreți de piculină, de cembal ... aproape fiecare secretar al meu cîntă la vreun instrument, și chiar din gură ... ~~nici nu le mai țin seama~~. Ei însă sînt domni. Dar și printre adevărații muzicanți, destui sînt lipsiți de pîine în orașul Sfîntului Ambrozio, încît, dacă s-ar aduna, ar umple piața Domului.

Artiști ... artiști, dar să mă ierți, nu umblă decît după cîștig. Or, noi sîntem puși aici ca să veghem asupra banilor Maiestății Sale Catolice, sărace. Într-adevăr, săracă, rodul de un an de zile al minelor de argint din Mexic l-au capturat iarăși niște pirați englezi ... Din acestă ni se promisese și nouă. Dar dacă le-am scrie că ne pregătim pentru

¹ De-a dreptul la subiect, „în miezul problemei“ (în l. latină, n. red.)

o pioasă ... cucernică *rappresentazione*? Cu asta se mai poate obține cîte ceva la Madrid. Nu știu dacă e adevărat, dar pe aici se vorbește că atunci cînd a fost reprezentată la Mantua acea favolă, sinii bacanțelor au ieșit, rînd pe rînd, la iveală ... în timp ce dansau și se luptau cu Orfeu. Aici însă, amice, nici vorbă de așa ceva. Noi sîntem cucernici. Adică, atunci cînd ne prezentăm în fața yrednicului popor. Nu zic că ... înainte și după ... o repetiție-două ... pentru cîtiva ... aici, într-o mică sală din palat ... Asta ar fi suplimentul. Dar în ansamblu, repet, totul trebuie să fie un joc cucernic. În primul rînd: după titlu. Textul nu e citit la Madrid în întregime. S-ar putea intitula *Triumful cucerniciei*, dacă dorești cu tot dinadinsul să aduci pe scenă zeități antice, poate fi în text și o nuntă. Asta le place foarte mult spaniolilor. Inchid ochii și-ți spun cam cît am putea plăti. Sîntem lombarzi, amice, ne pricepem la bani. Pot să-ți dau trei sute ... trei sute de taleri spanioli! Atît, și nici un ban mai mult. Nu știu cît ești de alintat la Mantua, dar pentru atîta bănet un dirijor vine la noi pînă și din Flandra ...

În cele două decenii care au trecut, Claudio a avut posibilitatea să cunoască oamenii. Acest patrician lombar, cu ochii lui bulbucați și sîngerii, cu vorba sa tăioasă, aproape că se miłogea ... Măcar o dată i-ar face și lui plăcerea să-i imite pe principii italieni, cărora de-aici, de sub scutul spaniol, le-a dat cu tifla o viață întreagă, dar pe care el, slugă de rege, i-a invidiat tot timpul. Dacă la palatul din Milano ar fi să răsunе comedia lui Monteverdi, toată lumea ar afla că lucrul ăsta singur bătrînul Ricardi a fost în stare să-l realizeze, ca prin farmec. În ce privește cei trei sute de taleri, va face el rost de ei de undeva, dacă va fi nevoie, îi va fura, oricum ... De altfel, un cetățean cremonez trebuie să aibă atît respect, încît să știe ce datorează capitalei sale.

— Dacă nu se poate altfel, *Excelenza*, o fac și gratuit ... Din moment ce regența e atît de strîmtorată ...

Ricardi a înțeles ofensa camuflată.

— Ne țirguim? Nu ne țirguim? Dumneata te afli încă sub protecția legilor Lombardiei!

— Înălțimea Sa ducele Vincenzo m-a onorat acordîndu-mi mie și urmașilor mei dreptul de cetățenie veșnică la Mantua.

— N-am știut. Atunci ce titulatură ți se cuvine? ... Cum se obișnuiește la Mantua? Domnia-ta ... sau poate, chiar Excelența Voastră! Vrei să mă jignești, maestre? Imi arunci, ca pe-un ciolan, o oarecare „delicatesă” Monteverdi? Mie, unui Ricardi, pe gratis ... ca unui cerșetor? Ca să aibă apoi ce vorbi întreaga Italie? Mă uit la lanțul dumitale de aur ... l-ai primit probabil de la duce, deși, după cum îl cunosc eu pe Vincenzo, s-ar putea ca o treime să fie din aramă ... deci lanț ai ... dar o centură de argint, cu o cataramă de aur, ai accepta de la mine,

peste cei trei sute de taleri, dacă favola milaneză va fi gata ? Avem nevoie de ea repede ... pentru carnaval. Știi că la noi lăsata secului nu are loc acum, ci luna viitoare. Așa că favola mi-ar trebui joi sau vineri !

Rîde de-i curg lacrimile. Monteverdi îi traduce fără să vrea cuvintele în graiul copilăriei sale : doi lombarzi, unul gras și unul slab, își ciocnesc paharele.

— Ai o voce tot atît de frumoasă, maestre, ca atunci cînd ne-ai cîntat ... mai demult ? Așteaptă puțin, să-mi aduc aminte ... se intitula ... *Ecco mormorar l'onde* ... Ce tînăr erai pe vremea aceea ! Sfîrșitul ... stai ... sfîrșitul ... era cam așa : *E rider Oriente* ... , iar, la sfîrșit de tot ... stai ... *L'aura è tua Messaggera* ... Nu-i așa că-mi amintesc bine ? ... Te roagă un om bătrîn să-i cînti ceva ... vocea dumitale ... aș dori să-ți mai aud o dată tenorul ...

Clavicembalul se află într-un colț ; cînd îi ridică capacul, iscă un nor de praf. De cînd n-au mai cîntat la el ! Nu se uită la bătrîn, se întoarce și acela la o parte, scoate un suspin adînc, în timp ce strivește o lacrimă. Degetele lui Claudio aleargă o dată peste clape. Se familiarizează cu instrumentul. Incepe să cînte foarte încet, aproape ca o adiere. Cîntă cîntecul de adio al lui Orfeu.

Vestea rea aleargă repede, îl găsește încă la Milano, în corul Domului. Muzicanții bisericii s-au întrunit în onoarea lui și, după bunul obicei lombard, are loc o discuție aprinsă. Iată că în *Et incarnatus*, misticul *Mi major* l-a înlocuit pe *Do major*, cu care începe *In illo tempore*. Unii văd influența venețianului Gabrielli în această compoziție bisericească, alții își amintesc de motetele flamandului Gombert. Dirijorul milanez — după cum se obișnuiește între maeștri — și-a cedat bagheta, pentru duminica asta, colegului său mantovez. Claudio se apleacă peste parapetul corului. Deodată are senzația că se găsește într-o pădure de marmură, de-o înspăimîntătoare întindere. De aici, din cor, lumea arca-delor, prinse unele în altele ca niște lujere, are un efect și mai uimitor, și mai zguduitor. Ca și cum n-ar fi fost făurită de mîna unui om, ci de străduința unui șir întreg de generații care a trudit, cu o credință azi dispărută, la înălțarea Domului din Milano. Dar cine privește veșnicele schele, cățarate de decenii pe trupul de marmură strălucitoare, își dă seama de adevărul zicalei lombardeze, anume că Domul din Milano nu va fi nicicînd terminat ...

Cineva îi atinge umărul, tresare, privește înapoi. În spatele lui se află un franciscan, chipul lui aspru a fost dăltuit parcă din piatră. „Am venit din Gremona, maestre“. Cele două chipuri ... două perechi de ochi se apropie între ele. Claudio simte că în zadar ar vrea să fugă

de el... chipul acesta are ceva din înfățișarea destinului... Acest preot cu grai roman, îi apare ca și Messaggera :

— „*Messere*, supune-te voinței cerești, soția ți-e tare bolnavă...”

Călugărul îl îmbrățișează, cu gestul sigur cu care a îmbrățișat până acum mulți oameni îndurerăți. „*Il cortegiano*” se mișcă cu siguranță, plecarea sa e înțeleasă, se înclină, își ia rămas bun de la vizitatori, trece să-i sărute mîna canonicului-cîntăreț care supraveghează corul. Pe scări îi vine ameteală pentru o clipă, trebuie să se prindă de o cornișă din piatră jilavă, lipsită de secole de soare. „Mai trăiește?” Călugărul nu poate spune mai mult. Fiind în trecere, a dormit o noapte în casa ordinului său din Cremona, unde superiorul i-a încredințat mesajul : să-l caute la Milano pe Maestru, pentru a-i da trista veste.

Inchiriază cea mai rapidă diligență de la poșta spaniolă. Ricardi trimite cu el un însoțitor, care îl zorește pe vizitiu. Pornește la drum tocmai cînd la Milano începe canicula. Venind încoace îl mai interesa peisajul, vîluirea verde-liliachie a ținutului acoperit de un praf fin, culorile îngroșate, miresmele asfințitului. Acum șade zgribulit în mantia sa, cu ochii uscați, cu buzele strînse, tovarășii de drum îi citesc pe chip îngrijorarea. Promite o recompensă princiară vizitiului, dacă va alege peste tot caii cei mai iuți și vor ajunge pînă seara la Cremona.

Totul e o cavalcadă ameteitoare, lipsită de amintiri, drumuri searbăde, prăfuite, peisaje fugitive, cruci ce aleargă în urmă, acoperișuri pîrjolite de soare, schelălăitului unui cîine, caleașca unui grande spaniol, o procesiune... doi dieci cu lăute pe marginea drumului... strigă ceva, agitîndu-și instrumentele... Tot înainte... și cînd recunoaște meleagurile și simte că se apropie orașul natal, ar dori parcă să lungească distanța... acum nu-i încă nimic sigur... ar putea să fie mai bine...

Huruit de trăsură... pocnete de bici, numai zgomote, vîntul de seară freamătă prin păpuriș, nechează calul din față... Se zărește acum Torazzo, marele turn-clopotniță, de pe al cărui balcon e chemat la arme norodul orașului... De aici sînt doar zece minute... nici atît... vizitiul întoarce capul întrebător : e mulțumit clientul ? Privește cu înfrigurare intrarea casei : nu... nu e nimeni... nimeni care să deschidă peretele. În fața porții nu s-au adunat oamenii.

Omul lui Ricardi coboară valijoara, vizitiul și-a primit banii, se află acum în fața casei părintești, ornată cu capul lui Esculap.

Ciocanul bate în poartă, Clara Massimilia, sora sa mai mică, îl zărește prima, iese în fugă la auzul zgomotului de trăsură. I se ivesc lacrimi în ochi, îl îmbrățișează pe primul născut, vorbesc cu jumătate de glas, ca între frați :

— De patru zile are febră... azi e ceva mai bine... a început cu sîngerare...

— Tata ?

— Il ști pe tata ! Tace ! Dacă ar fi vorba despre altceva, ar spune că „se luptă cu moartea“ ... nu te supăra ... trebuie să fim gata de orice, Claudio !

Rosti cuvîntul care nu putea deștepta nici o speranță.

— Francesco ?

— N-a fost chip să-l luăm de lîngă mamă-sa. L-am dus la Andrea, dar a fugit înapoi ... Tata i-a dat ceva ca să doarmă. Massimiliano stă într-un colț, nu plinge, nu se joacă. Doar stă.

Camera lui Claudio. Era cea care i se cuvenea, ca primului născut, în casa părintească. Fiecare ungher, fiecare crăpătură, fiecare colțișor îi era cunoscut. Femeia aude încă de-afară, din șușoteli, din zgomotul pașilor, poate din zarva străzii, că se întîmplă ceva ... a venit cineva ... soțul ei ... Bocăne ciocanul în poartă ... Claudio ? A și venit Claudio ? N-o doare nimic, nu suferă, i se așază pe trup gheață sfărîmată mărunt, o sugă, femeia privește cristalele reci ... saliva spumoasă le vopsește în roz. Claudio s-a așezat lîngă ea, fără cuvinte, îi cuprinde mîinile. De ce nu e aici, în această clipă, tatăl său, de care s-ar putea agăța ... ca totdeauna ... de doctorul care *știe mai mult !*

Tac. Ochii femeii sînt larg deschiși ... întreabă mai mult din priviri : ce s-a întîmplat la Milano ? Cum de a putut să vină ? Ca și cum și-ar spune laclăia la școală, îi povestește cu ardoare despre domnul Ricardi, despre primirea ce i s-a făcut ... despre noua favolă milaneză ... Au ținut repetiții la Dom cu *In illo tempore* ... „Ce bine că ai venit, Claudio !“

Asta e prea mult din partea Claudiei. Nu-i place să arate cît de mîndră e de soțul ei. Așteaptă în liniște, ținîndu-se de mînă, pînă se lasă întunericul de tot și se întoarce acasă doctorul, de la bolnavii lui.

Între în cameră, încovoiat de spate. Fiul său se uită la el ca la un inger al destinului. Tată și judecător, care prinde încheietura mîinii Claudiei, măsurînd, cu ajutorul pulsului, forța vitală. Ii vorbește bolnavei în fraze scurte, gingașe, ca unui copil. Claudio cunoaște instinctual fiecare tresărire de pe chipul tatălui său : dacă vorbește afară, în fața rudelor, își desface ambele brațe ; cu asemenea gesturi liniștite, și cu vorbă domoală, el rostește sentința !

E a patra zi de cînd s-a întors din Milano. S-a trezit iarăși cu durerea de cap, dar acum, în loc de strînsoarea unui cerc, parcă ar lucra dălți și ciocane în lăuntru craniului. Se ridică timid din așternutul pe care s-a trîntit numai în timpul priveghiului. Își vine treptat în fire. Glasul clopotelor aduce în casă dimineața. Trebuie să se ducă la magistratură, unde se anunță toate nașterile și decesele. Orașul o consideră

drept fiică proprie pe soția maestrului : Claudia va fi așezată pe catafalca în catedrală, de acolo va fi dusă în San Nazzaro, la locul de veci al familiei Monteverdi. În creștet aude bocănituri ritmice, dar parcă ar fi în afarara zvîcniturilor din temple. Ascultă. Zgomot de tîrnacop. Se uită afară. Zidarii desfac ușița zidită.

În timpul doliului, toate se petrec potrivit unei orînduiri anumite. Înțelepciunea omenească înșiră o seamă de cuvinte mărunte, ritualuri și obiceiuri : vorbele celor ce-și exprimă regretul, chiar dacă nu alungă, dar ostoiesc jalea... Cum a fost Claudia ? Cine a fost Claudia ? Cum de s-a îmbolnăvit, cînd a răpus-o boala ? A povestit toate acestea, precum și faptul că Baldassare a făcut tot ce i-a stat în putință... ar fi vindecat-o chiar și cu prețul singelui său... „Mantua m-a răpit...“, cețurile vătămatoare, duhoarea mlaștinii... Cele două fete Monteverdi stau în priveghi și plîng. Soțul șade pe scăunelul scund, privește țintă chipul moartei. Francesco „înțelege“ ce anume s-a întîmplat. Doctorul îi șoptește la ureche : să aibă grijă de cel mic !

Doctorul intră în cameră, chipul său e împietrit. Într-un pahar cu apă amestecă o grămăjoară. „Bea. Îți alină durerea de cap și îți amortește arterele.“

Vincenzo obișnuia să-și aducă întotdeauna aminte de ziua de naștere a Barbarei Sanseverino. Capriciul său dorește acum ca sonetul pe care într-un moment de dispoziție jucăuș l-a așternut cu propriile sale mâini princiare pe hîrtie, să-l pună pe muzică Claudio Monteverdi. Acest „opus“ jucăuș, draguț, vîrit în tocul său bătut cu nestemate, va fi dus la Colorno de către o suită festivă, alcătuită din tineri nobili. Înălțimea Sa e prost dispusă. De ce mai ține maestru la Curte, dacă acesta nu se află la palat ? Ce fel de privilegiu nou mai e și asta, că solicită mereu concediu ? Dacă exemplul lui l-ar urma și ceilalți de la Curte, noul obicei ar întoarce pe dos întregul protocol. Valet, pitic, bucătar, nebun, camelier — ce-ar fi dacă, într-o bună zi, ar veni toți și ar cere concediu ! ? Iar Înălțimea Sa și întreaga lui familie n-are decît să se sfarme, să gătească, să se îmbrace singură în toată Reggia.

Striggio încearcă să mai atenueze proasta dispoziție a stăpînului lor comun. Claudio s-a angajat la prea mult. Favola l-a extenuat prea mult. Mantua nu-i pricinuieste rău decît celui care nu s-a obișnuit de copil cu miazmele mlaștinii. Iată... Vergiliu în Georgiconul său a făcut aluzii amare la acest lucru ! Și acum să ne referim la Claudio... Maestrul nu știa că femeia scîlpă deseori sînge... Curtea se pregătea să plece pe timpul verii la băi... de asta i s-a acordat concediu lui Monteverdi.

Dar sonetul nu poate aștepta. Peste două săptămîni e ziua de naștere a Barbarei ! Ducele se entuziasmase deunăzi, cînd domnul Follino, sa-

vantul cronicar al Curții îi povestise că acea vestită Lesbia primea cu bunăvoință versurile lui Catullus numai cînd poetul periferic, considerat înstărit, îi trimitea al său „carmen” printr-un sclav grec, cumpărat cu bani grei, pe care îl dăruia Lesbiei o dată cu versurile. Ducele căzu pe gînduri . . . Un astfel de sclav grec nu-și poate procura, desigur, în zilele de azi; destulă rușine că păgîinii îi cumpără și-i vînd pe creștini, dar ar putea face tot atât de bine și un mic servitor maur sau negru, dar ei nu pot fi cumpărați decît la Veneția . . . Dacă rezidentul de la Veneția i-ar putea face rost de cîtiva asemenea mici sclavi, ar putea să li se coasă niște hăinuțe de profet și, o dată cu delegația, ar duce ei versurile, rămînînd la Colorno. Înălțimea Sa se înfierbîntă de-a binelea . . . pune să i se scrie imediat rezidentului . . . Cîtă bătaie de cap mai e și cu un sonet, aparent atît de simplu . . . Nu, nu poate primi azi magistratura orașului, care solicită reducerea apăsătorului bir al sării.

Poșta ducală sosi la Cremona a doua zi după înmormîntare. Lumînările mortuare arseseră și bătrînul doctor, fetele și servitoarea se străduiau să facă ordine în casa îndoliată. Medicul plecă din nou la bolnavii lui, copiii se aflau în casa lui Amati, Claudio se retrăsese în camera sa și începuse să-și aranjeze vechile manuscrise. Cînd intră curierul, recunoscu slovele ascuțite și întortochiate ale ducelui, alunecînd din scrisoarea lui Striggio. Secretarul îi scria cam ce fel de muzică dorește Înălțimea Sa pentru sonetul lui. Spumoasă . . . misterioasă . . . cu dublu înțeles . . . eventual ar putea conține și ceva motive turcești, pentru situația în care va reuși să cumpere un copil negru, din Levant. Aluziile voalate ale lui Cupidon să le orchestreze în așa fel, încît să poată fi cîntate la Colorno de către mica orchestră ce se află la curtea contesei. Nu trebuie să fie zgîrcit cu cîntecțele, deoarece Înălțimea Sa intenționează ca, împreună cu suita, să-l trimită și pe Rasi la Colorno, să cînte el arietta cu ocazia serenadei. Și, pentru că timpul nu așteaptă, îl roagă să se apuce imediat de lucru (Înălțimea Sa e de altfel destul de nerăbdător) și să trimită pînă joi sonata prin același curier călare care așteaptă la Cremona. De înmormîntare se ocupase doctorul Baldassare. La catedrală, cîntăreții din oraș își luaseră rămas bun de la moartă, care nu fusese cunoscută de ei, cîntînd motetele lui Claudio. Pînă să se întoarcă acasă de la ceremonia funerară, deveni și văduv, și mai adus de spate. „E încă în floarea vîrstei . . .” spuneau compătimitor localnicii. Incepură să vorbească peste tot cam ce fată nemăritată sau văduvă ar trebui găsită pentru maestru și pentru cei doi copii orfani.

Din porunca ducelui, trebuie să compună în mai puțin de trei zile o muzică spumoasă, cu subînțelesuri, pe un sonet slab, convențional. Știe că piesa e destinată Barbarei Sanseverino, pe care parcă nici nu se observă trecerea anilor . . . capul i se înălță din uriașul guler rotund de

dantelă, care îl cuprinde ca o tavă (se înfioară la gândul acesta . . . Salomea . . .) Textul ? „Cît voi trăi, nici adierea vîntului nu-ți va putea atinge părul . . .” Cît voi trăi ? Cu ce siguranță veșnică vorbește Vincenzo ! Nu-și dă seama ce poate aduce soarta ? Iși va construi compoziția pe acest vers. Dar nu va făuri dantelărie spumoasă . . . va pardosi cu fugi sferele nemuririi . . . Ce-ar fi dacă dantelăria madrigalului, alcătuit din două ori patru și din două ori trei versuri, s-ar transforma într-un Recviem în patru părți ? Asta s-o trimiți la Colorno, Gonzaga ! Se ridică, îndreptîndu-se de spate. Ce înseamnă să fie slugă ! Pe masă e mica pungă cu blazonul mantovez. Chieppio a încropit ceva bani, pentru ca trimisul domnesc să nu vină chiar cu mîna goală.

În casă, așa cere cucernica tradiție, e o liniște de gheață, toți umblă în vîrfurile picioarelor în jurul lui . . . îi respectă durerea. Dar lucrurile, prin însăși prezența lor grăitoare, amintesc de multă . . . multă muzică de odinioară. Cembalul din colț, cele două viole, instrumentele de suflat, lăuta cu o coardă ruptă . . . N-ar fi în stare să suporte nici măcar zăngănitul unei singure coarde. Pana și hîrtia se află la îndemînă, trebuie doar să-și întindă brațul după ele. Obişnuința e puternică și, poate, că îi e chiar recunoscător acum ducelui că îl smulge din starea sa de nimicnicie contemplativă, apăsătoare . . . Dacă ducele ar fi știut că Claudia a murit, i-ar fi trimis oare și în acest caz sonetul pentru a-i compune muzica ? Revele în minte chipul cărnos . . . da, ochii aceştia extaziați, așa cum i-a imortalizat penelul maestrului Rubens . . . Drept și fătarnic în același timp . . . Dacă ar fi știut . . . îi trimitea și atunci sonetul !

Compune pe *Cît voi trăi*. Pe acest vers, clădește întreaga construcție. Nu . . . nu va fi o muzică spumoasă . . . cînd Rasi va lua în mînă notele, va simți că e vorba despre cu totul altceva . . . decît o banală felicitare de ziua nașterii, ce se spulberă în neant. Din obişnuință, începe în stilul jucăuș al acelor *Scherzi Musicali*, compuse pe trei voci ! Dar care Orfeu o fi crezut întradevăr că Euridice va putea fi readusă la viață ? Oare nu numai de dragul unei aventuri nebunești a încercat să-i înduplece pe cei din lumea umbrelor ?

Tatăl vine în vîrfurile picioarelor, se uită înăuntru, zîmbește . . . pe masă se înmulțesc filele umplute cu note. Dă din cap aprobator . . . a început din nou să freacă sufletul fiului său Claudio. Orele gonesc. Flăcăul mantovez se învîrte încoace și încolo prin grădină, în timp ce maestrul își clădește tema pe „cît voi trăi”. Dar ce se va întîmpla, dacă, odată și odată, Vincenzo nu va mai fi, iar Barbara îi va supravegîui încă multă vreme ? Oare îl poate liniști pe cel viu gândul că are grijă de el doar o singură persoană ? Dar după aceea ? Să rămînă singur cu doi copii. Deodată . . . ca și cum s-ar mișca adîncul învolburat al unui vîrtej, îi străfulgeră prin minte niște ochi verzi de fată, cu păr prelung, cu zîmbetul

roman. Pe Caterina au lăsat-o acasă, Cattaneo să nu rămână singur. În ziua morții Claudiei a trimis îndată la Mantua o scrisoare cu vestea tristă... dar cu poșta spaniolă nu mai știi cu exactitate când va ajunge.

Curierul gonește a doua zi cu partiturile. Oare când le va vedea Înălțimea Sa, le va trimite într-adevăr la Colorno? Schița se află încă pe masă. După ea a transcris sonetul, pe curat. A lăsat deschis un motiv... acum... de parcă s-ar juca într-un mod cumplit cu el însuși, le mătură pe celelalte... Ii scrie din nou, de astă dată numai pentru sine. Textul de bază e tot „cît voi trăi“, dar ceea ce compune acum e atît de profund, atît de tragic, încît Sanseverina, despre care se spune că e înțeleaptă ca sibilele, s-ar cutremura, căci *ar intuiti* în el glasul nemilos al sorții ce-o pîndește.

La aproape zece zile după moartea Claudiei, sosi prima poștă, cu scrisorile de răspuns la trista veste a dispariției ei. Desfăcu prima scrisoare, a lui Follino :

„... știi ce înseamnă, prietene, pierderea unei astfel de femei deosebite, înzestrată cu atîtea virtuți... Dar acum dumneata trebuie să-ți înfrîngi cu bărbăție durerea și să te întorci cît mai curînd la Mantua, căci e timpul să cucerești gloria cea mai mare... să obții un renume uriaș, cum n-a mai avut nimeni pe acest pămînt...“

Ținînd în mînă scrisoarea nițel bombastică a lui Federico Follino, se uită în vechea și puțin valoroasa oglindă din fața sa. Chipul său e plin de riduri adînci, în umbra bărbii neîngrijite au răsărit țepi, mustața se pleoștește cenușie peste buzele strînse a amărăciune. „Gloria cea mai mare... cum n-a mai avut nimeni pe acest pămînt...“ A trecut de patruzeci de ani, e văduv cu doi copii, de fapt, însă, tot tatăl său îl întreține...

Seara, cînd intră în camera de lucru a medicului, observă că Baldasare se uită la el clipind cu neîncredere, aplecat asupra unei foi de hîrtie. Cînd fiul său iese din odaie, scoate din sertar o foaie de hîrtie curată și începe să transcrie îngrijit scrisoarea către Ducesă, doamnă a Mantuei :

„Preamilostivă Doamnă !

Fiul meu, Claudio Monteverdi, a venit la mine, imediat după terminarea sărbătorilor mantoveze, într-o stare jalnică a sănătății sale, încărcat de datorii, aproape jerpelit. Acum l-a părăsit pentru vecie și *Signora* Claudia, lăsîndu-l cu doi copii sărmani, ceea ce constituie o mare grijă pentru fiul meu, căci leafa lui lunară numără doar douăzeci de scuzi.

În ce privește starea sănătății lui, sînt convins că de vină e numai clima Mantuei, care e dăunătoare pentru dînsul. Ea e agravată și de acea multă muncă deosebit de epuizantă, la care s-a angajat și pe care trebuie s-o continue, dacă rămîne mai departe în serviciu. Toate acestea se împletesc cu multe alte neajunsuri, pe care a trebuit să le suporte în cei optsprezece ani de cînd se află în slujba Înălțimii Sale Ducele. De aceea m-am hotărît, ca tată, să scriu Înălțimii Voastre și să vă rog smerit, în numele Domnului: scutiți-l de îndatoririle sale, acordați-i grația de a-l elibera din slujba sa. Căci, preamilostivă Doamnă, sînt sigur că dacă fiul meu se va întoarce la Mantua, acest lucru îi va pricinui moartea și, atunci, voi rămîne aici, cu cei doi copii, eu însumi, care sînt bătrîn și suferind... Vă rog să mă credeți că nu o dată s-a întîmplat să plătesc eu în locul lui cinci sute de scuzi și chiar sume mai mari, cînd în slujba Înălțimii Sale, a trebuit să mergă în Ungaria... apoi în Flandra...

Tot astfel, nu puțini bani a costat cînd a venit la Cremona cu soția și copiii... și cu alte prilejuri, asupra cărora nu vreau să mai rețin atenția Înălțimii Voastre. Sărmana Claudia a solicitat Înălțimii Voastre același lucru, dar pentru că n-a primit răspuns la scrisoarea sa, o rog acum, eu, pe Înălțimea Voastră, preamilostivă Doamnă, să interveniți pe lângă Înălțimea Sa soțul domniei voastre să îndeplinească umila mea rugămintă, fiind încredințat că toate acestea vor fi numai spre folosul lui Claudio...

Cremona, la 27 ale lunii noiembrie.

Baldassare Monteverdi“.

Eleonora ține în mînă scrisoarea cremoneză, iar după liturghie îi spune soțului ei că are ceva de vorbit cu el. În asemenea cazuri, doamna ducesă își mai atenuează felul său sever, spaniolesc, parcă i s-ar îndulci expresia aproape bărbătească a chipului prelung, a privirii sale scrutătoare, dispăre expresia imortalizată de Rubens, un zîmbet oarecum matern, îngăduitor, i se ascunde în colțul gurii subțiri. Ducele se așază docil într-un jilț, ca unul care se teme dinainte de penitență.

— Am primit o scrisoare, Vincenzo, de la Monteverdi-senior. Ne roagă să-l eliberăm din slujbă pe Claudio. Știi și tu că niciodată nu primește ceea ce i se cuvine.

Vicenzo răsuflă ușurat. Deci n-a aflat Înălțimea Sa de întâlnirea lui secretă, de săptămîna trecută, cu Caterinuccia, la Te. Astfel că începe să cîntărească cu o bruscă demnitate evenimentele.

— Vezi, Leonora, toți sînt așa ... Mîrîie ... da, acesta e un drept al slugilor, acest *jus murmurandi*, și după aceea se milogesc din nou ca să aibă acces la Curtea noastră. Să-l eliberăm ? Să-l lăsăm să zboare pe cel mai mareț șoim al nostru ... pe Claudio, pentru care ne invidiază întreaga Europă ? Henric mi-a scris din Paris să-l împrumut pentru cîteva luni Curții sale — după cum scrie — pe maestrul Monteverdi. Mi-a promis în schimbul lui o duzină de cai pur sînge ...

— I-a murit nevasta, a rămas singur cu doi copii mici.

— Se întîmplă și cu alții. Din fericire, nu el a murit. Cînd va fi aici, vom găsi o soție demnă de el. Ne vei ajuta.

— Ce să-i scriu doctorului ?

— Primul lucru sînt banii. Chieppio va încropi ceva, trimite-i un dar bătrînului felcer ... Intreabă-l pe medicul curții cam ce le place unor vraci de teapa lui ... O tabachere ... o carte veche ... vreo statueta a lui Esculap, din acelea care sînt scoase adesea din pămînt. Lui Claudio i se vor trimite cel puțin o sută de scuzi. Nu vreau ca bătrînul să-mi reproșeze mereu acea campanie din Ungaria. Cîți ani sînt de-atunci ... tot cu asta mă bate la cap și acum ... Înțelege, Leonora, că trebuie să-l împăcăm pe omul acesta ... Tocmai acum ! În ceea ce se pregătește pentru la anul, Claudio e mai mult pentru mine decît două duzini de tunuri ... decît un cardinal la Roma .. decît cel mai bun ambasador al meu.

— Planuri, din nou numai planuri, Vincenzo !

Bărbatul se ridică în picioare. Se duse la ușă, se uită în micul antreu, dacă nu cumva trage cu urechea vreo doamnă de onoare. O considera drept femeie deșteaptă pe soția lui, cu care merită uneori să se "consulte" în privința diverselor treburi ale domniei.

— Fii atentă : dacă încheiem definitiv contractul și Francesco o ia de nevastă pe fata din Savoia, vreau să fac la Mantua nuntă cum n-a mai fost alta în Italia de cînd a pierit ultimul rege din Napoli. Eu însă nu am destui bani pentru a putea îmbrăca în stacojiu zeci de mii de soldați și a organiza paradă cu ei ... nici să convoc atîția conți vasali ca la Madrid sau Paris. Dar ceva le pot, totuși, oferi ... celor ce vor fi oaspeții mei. Dacă nu le pot asigura un fast care să adumbrească pe toți ceilalți principii, le ofer copia vopsită a *minunii*. Acest lucru nu i l-am spus eu primul, i se atribuie strămoșului tău ... cică ar fi spusele lui Lorenzo il Magnifico ...

— Vorbește mai clar, la ce te gîndești ?

— Favola a fost piatra de încercare ! A reușit. Acest lucru nu-l știe nimeni în Italia, în afara lui Monteverdi. Îmi va scrie una și mai mare,

și mai frumoasă. Pe un text mai bun. Corul va fi mai bogat, vor cânta mai mulți muzicanți ... vor fi mașinării mai mari. Pun să se construiască un teatru ... Acesta va fi secretul succesului. Nu o favolă, ci o *dramma per musica*. Nici nu știu cum se numesc aceste comedii muzicale ... ei înșiși le numesc acum într-un fel, mâine altfel ... *stile rappresentativo* ... *stile recitativo* ... Dracu mai știe. Dar să nu scrie numai Monteverdi. Să fie acesta cel mai mare concurs muzical din Italia. Să scrie și Peri ... și Marco da Gagliano ... dacă îl pot convinge și pe bătrînul zănatic don Gesualdo, îi cer și lui ... să ardă în febra creației toți muzicanții patriei italiene ... Mă gîndesc, Leonora, la ceva ce organizau cezarii romani ... să dureze patru zile ... o săptămînă ... două chiar. Fiecare zi să fie cîte o sărbătoare ... în fiecare zi cîte o altă *rappresentazione* ... Da, tu mă înțelegi : „circenses“ e mult mai ieftin decît „panis“. În fond o asemenea serbare nu costă mai mult. Muzicanții primesc aceeași leafă ... în ce-i privește pe cîntăreți, vom avea grijă să nu avem de-a face cu castrați, care ar putea să ne coste mult ... mașinăriile, decorurile, ele vor putea fi întrebuințate și în alte împrejurări ...

— Vincenzo ... ai vorbit și cu Chieppio despre toate acestea ?

— Dacă organizez vînători, ne trebuie arme noi, praf de pușcă ... plumb ... o avere întreagă ... fără să mai socotim bidiviii, șoimii. În astfel de cazuri se prăpădesc mereu hăitașii, ne costă bani și aceștia. Dacă aici ne umplem mîinile într-o seară ... urechile și ochii își privesc vraja ... timp de săptămîni ... luni de zile se vorbește numai despre asta. Și, ca să se vorbească, îi invit pe toți principii italieni ... toate orașele libere să-mi răspîndească faima.

— De ce tocmai acum ți-e dor de așa ceva ? Mantua a devenit deodată prea mică pentru tine ?

Chipul bărbatului deveni acum extrem de serios. Se apropie și mai mult de Eleonora. Cuprinse brusc mîinile ei prelungi și osoase într-ale sale, o trase spre el și o sărută.

— Alege : unde vrei să fi încoronată — la Monza, cu coroana de fier ... sau la Aachen ? Unde erau încoronați vecii împărați ?

Lucia, fată de Medici, cu ochi reci, strîmbă din buze. Ochii ei cenușii îl privesc batjocoritor : e din nou Vincenzo cel emfatic ... ducele care se luptă cu morile de vînt, incorigibilul ! Dar bărbatul continuă :

— Nu știe încă nimeni : mi-a scris marchizul de Nevers, Gonzaga cel francez. A vorbit cu Sfîntul Părinte. Lui Pius nu-i plac spaniolii. Nici lui Rudolf. Bătrînul împărat e mai nebun decît oricînd. Arhiducele Matyas i-a și smuls coroana Ungariei, dar sceptrul împărătesc nu-l lasă încă din mînă. Sfîntul Părinte ar dori să vadă o acțiune curajoasă, care să lovească deodată în Habsburgii ambelor ramuri.

— În ziua în care aş vrea, aş putea deveni regele albanezilor. E o chestiune doar de bani. Dar m-am răzgîndit... aspir la mai mult. Titlul de imperator al Sfîntului Imperiu Roman de Răsărit se va afla pe masa principilor electori, de îndată ce Rudolf va muri, va abdica... sau îl vor sili să abdice. *Inter duos litigantes*¹... galbenii mantovezi au un sunet curat. Am şi încercat să-i conving pe unii dintre electori ca, la alegeri, să se gîndească la *mine*. Principii catolici sînt de partea mea, iar protestanţii ştiu că nu iubesc inchiziţia. N-aş porni niciodată împotriva lor cu foc şi pară, pentru a restabili unicul ocol.

— Ce legătură au toate acestea cu favola ta, Vincenzo ?

— Cununia e doar un pretext. În fiecare seară, o altă *rappresentazione*, în fiecare seară cîte o înghiţitură din farmecul Mantuei... o mică demonstraţie de ceea ce aş putea face dacă ar fi pe capul meu coroana imperială. Crede-mă, Nevers nu e un jucător uşuratic... dacă a mizat pe mine, întrevede o şansă.

— Vincenzo... am deschis o mică arteră prin cuvintele mele : te-am întrebat ce să-i scriu doctorului la Cremona... şi tu te şi vezi cu sceptru împărătesc... Mai mult chiar, vrei să mă atragi şi pe mine în această *dramma senza musica*...

Vincenzo izbucni în rîs. Uşor, degajat, o îmbrăţişă pe Eleonora.

— Desigur... toate astea la un loc, e prea mult... dar să-i scrii cît mai repede doctorului. Să-şi consoleze fiul... să-i amestece fierături, să-l fortifice trupeşte şi sufleteşte. Trimite-i bani şi porunceşte-i să se întoarcă. Nu îngădui să se arunce nisip în roata norocului !

23

Consfătuirea a început în camera mai retrasă a cancelariei. Participau maestrul Follino, cronicarul, Rossi generalul comandant, Viani, arhitectul, Chioppio, ministrul curţii, Striggio, în calitate de poet şi secretar.

Arhitectul întinsese schiţele sale uriaşe pe masa pătată de cerneală. Degetele lui nervoase agitău creionul, ca pe un pumnal. Era în elementul său : arhitect, poet, comandant de oşti, vistiernic, într-o singură persoană... Iată, cu cîtă evlavie îl ascultă puternicii zilei !

¹ Între doi care se ceartă... al treilea cîştigă (în l. latină, n. red.)

— Dacă ar fi să urmez porunca Înălțimii Sale, atunci ar trebui să realizez cea de a opta minune a lumii. Să fie construit în trei luni de zile un teatru, care să poată cuprinde mii de spectatori ? Și să mai fie și dotat cu toate cele trebuincioase, ce se cer unui teatru, începînd de la strămoșii greci și romani din vechime ? În fața Excelențelor Voastre nu vreau să mă refer la Domul din Milano, care, de un sfert de mileniu, se tot construiește și încă tot nu-i terminat ... Nu mă pot face de rîs ... E ca și cum ai cere unei femei să-și nască copilul în trei luni.

Rossi rostește încet, dar pe un ton amenințător.

— Dumneata însă nu te lupți cu ființe vii ... ci cu materia docilă. Teatrul trebuie să fie gata pînă la nuntă !

Viani izbucnește într-un rîs chinuit :

— De m-ar ajuta zeii din Olimp ... Numai despre Demeter se spune că a construit un templu în Eleusis. Ceilalți au stricat doar ... Cum poate să pretindă acest lucru Înălțimea Sa ?

Follino încearcă să medieze cu precauție :

— *Messer Viani*, dumneata îți dai seama ce anume e în joc. Înălțimea Sa are planuri îndepărtate cu acest teatru și cu aceste *rappresentazioni* ... Conte Rossi spunea că trebuie să fie gata, deoarece teatrul acesta face parte din planurile de viitor ale Mantuei ... ale țării noastre !

— Din ce să-l construiesc ? De unde ? Unde e materialul ? Am adus cîteva proiecte, pentru ca Excelențele Voastre să vadă cum și din ce se poate construi o sală uriașă, potrivită pentru astfel de spectacole.

Rossi, pe care îl amuza disperarea arhitectului, începu să rîdă :

— Iată că napolitanii își construiesc palate din focuri de artificii ... E drept că se sparg repede, atîta timp însă cît durează, fură ochii tuturor ... Dacă dumneata nu poți făuri din marmură, în trei luni de zile, un palat, care să fie lăcaș al muzelor ... construiește ceva care să încînte ochii ... să corespundă scopului pentru cele cîteva săptămîni cît va dura Carnavalul.

— Maestrului meu Sansovino, i-ar fi dat lacrimile la auzul unor astfel de vorbe. Un arhitect, cît timp poate, nu renunță la marmură ... ea e, întrucîntva, simbolul nemuririi. Dar, din moment ce Excelența Sa, domnul Rossi, ne-a indicat o cale, îngăduiți-mi să spun că, în acest sens, am și eu unele idei ...

Glasul lui Chieppio întrerupe liniștea încordată :

— Să optezi din capul locului pentru cea mai ieftină soluție, *messere* !

— În spațiul dintre șanțurile vechiului Castello se află un teren destul de larg, care deocamdată e liber. Dacă ar fi să construiesc teatrul, exploatînd acest teren, aș folosi unul dintre zidurile vechiului Castello,

iar o porțiune a sistemului de șanțuri aş îngloba-o şi astfel aş putea economisi sistemul de pivniţă necesar pentru trape ... în acest caz poate că ar fi posibil ... în aşa fel, încît noua clădire să se integreze în armonia Reggiei şi, în ciuda construcţiei sale uşoare, să-i placă şi ducelui.

— Unde s-au construit în ultima vreme asemenea teatre, *messere* ?

— Îndeosebi în ţara regelui catolic ... Dar acolo e uşor, deoarece după cum se spune, e mereu soare ... poate că nici nu e nevoie de acoperiş ... poate că nu trebuie nici pereţi ... doar câteva frînghii. cu ajutorul cărora se îngrădeşte o piaţă ... şi actorii pot juca acolo. De altfel ... o comedie muzicală a domnului Peri a fost jucată nu demult la Florenţa, în piaţa Santa Croce ... La noi însă, ştiţi şi Excelentele Voastre, în timpul Carnavalului e frig ... nu numai că e nevoie de acoperiş, dar spectacolul solicită chiar şi încălzire ... ca la romani, unde strămoşii trăseseră ţevi cu apă fierbinte pe sub podele ... În Anglia se construiesc teatre de acest fel. Domnul Contarini mi-a fost de mare ajutor, fiindcă el a vizitat câteva teatre englezeşti, pe vremea cînd era ambasador la Londra, şi a trebuit să raporteze despre ele Bătrînilor. A căutat printre hîrţiile sale şi mi-a arătat ce scrisese atunci despre acele teatre.

— Dumneata te-ai pregătit temeinic pentru consfătuire. S-auzim cam ce fel de teatre frecventează locuitorii insulei ?

— Unul se numeşte Globe ... fiind schismatici, englezii îşi pot permite să declare deschis, înfruntînd învăţăturile cucernice, că pămîntul e rotund ... Dar să lăsăm acum toate astea. Domnul Contarini a umblat prin el în lung şi-n lat : e o clădire cu şase laturi, cu multe, foarte multe ferestre, pe acoperiş are două de lemn, de unde crainicul anunţă ce piesă anume a fost pregătită pentru seara acelei zile. Tot de acolo răsună şi gongul, care înseamnă începerea spectacolului ... În ce priveşte interiorul lui, scena se împarte în două. Prima parte, un spaţiu mai mare, unde se desfăşoară grosul spectacolului, se alungeşte pînă în sală, este aproape o continuare a acesteia.

Dar există şi o mică firidă ... acolo unde se adînceşte scena în fundul sălii : aceasta e separată de restul sălii, cu perdea. Aici e un fel de podium, aş putea să-i spun lojă, care de obicei e acoperită, iar la nevoie e împodobită. De jur-împrejur sînt nişte colivii, ale căror zăbrele le separă, la nevoie, de restul sălii. În mijlocul sălii se stă în picioare : aici vin cei care se bucură de mai puţină autoritate. În sfîrşit, mai este şi un balcon ; el nu e făcut pentru publicul distins, ci mai curînd pentru meşteşugari.

— Ce piese se joacă în acel teatru ?

— Domnul Contarini nu-şi mai amintea exact ... nu se cînta şi nu există orchestră. Spunea că a văzut şi o piesă veselă, dar a văzut

totodată și tragedii în care erau uciși fel de fel de regi. Cum să-și mai aducă aminte cine era autorul lor !

— Regele ține teatrul cu banii lui ?

— De unde, *signore* ! S-au întovărășit câțiva nobili bogați, poate chiar mai mulți, au construit acest Globe, apoi l-au închiriat actorilor. Jumătate-jumătate... din banii ce se încasează în fiecare seară pentru locurile pe scaune și pentru cele în picioare, ca și pentru coliviile ce se numesc loji, jumătate rămâne proprietarului, jumătate actorilor.

— Ce spune ambasadorul venețian : a costat mult construcția ?

— Dacă am înțeles bine, a fost construit din lemn, apoi tencuit. Când l-a văzut domnul Contarini, tencuiala căzuse pe alocuri. Excelența Voastră spuneți ca în câteva săptămâni să realizăm ceva deosebit de strălucitor. Asta o poate face tencuiala proaspătă în prag de Carnaval. Pe dinăuntru ? ... Am avut noroc că domnul Contarini își mai păstrase raportul ... Și, în afară de asta, el însuși și neamurile lui au construit pe moșia lor, la Piazzola, un fel de teatru, de asta l-a interesat în mod deosebit ce anume știu englezii. Mi-a făcut o introducere lungă, descriindu-mi savant ce fel de mașinării au folosit popoarele lumii antice, îndeosebi strămoșii noștri romani... apoi mi-a pomenit de Leonardo da Vinci, care a notat multe lucruri de acest fel. M-am tot gândit că, de fapt, acesta e lucrul cel mai greu din toată treaba, pentru că azi nu se mai poate construi teatru fără mașinării de tot felul. Iar mașinării și trucuri dintre acestea trebuie așezate pe trei planuri. Aici, sus... aici, unde arăt cu degetul, trebuie înjghebat un fel de pod, aici mecanismele pentru ridicarea cortinei. Perdelele lojei de gală vor fi trase tot de-aici. Pentru asta ajunge și scripetele. De cele două părți ale scenei, în interior, unde nu văd spectatorii, se pot întinde dintr-o parte în alta sârme subțiri. Cu ajutorul lor se poate realiza coborârea din înălțime a zînelor și-a zeilor sau venirea lor fie în luntre, fie pe spinarea unor animale. Cel mai greu de realizat e mecanismul care va fi sub scenă, adică trapele... atelierul subteran. Pentru că, aproape nu există piesă în care să nu înghită iadul pe câte cineva sau, ca în Orfeu, să nu fie prezentat imperiul lui Pluto. Asta costă cel mai mult, pentru că roțile acestea sînt acționate de apă, iar apa trebuie adusă în așa fel, încît să aibă destulă forță pentru a pune în mișcare întregul mecanism.

— La orchestră te-ai gândit, *messere* ?

— Așa ceva nu exista în teatrul despre care mi-a vorbit domnul Contarini. Mă gândesc însă că spectatorii nu vor să-i vadă, ci să-i audă pe muzicanți. Ei sînt în aceeași situație ca și aceia care dirigează, de jos sau de sus, mecanismele. Nu după chip, ci după muncă li se cuvin laude. Mă gîndeam ca orchestra să fie așezată în dosul scenei...

iar dacă se prezintă vreo piesă în care se prind la dans și personalitățile de rang înalt, muzicanții îmbrăcați mai curat să ia loc într-un colț al sălii.

— *Messer Viani*, când și cum te apuci de treabă ?

— Lemn... lemn... ne trebuie cât mai mult lemn, cu îngăduința Excelenței Voastre. Pot asigura construirea la timp a teatrului numai dacă va fi suspendată orice altă muncă și toți oamenii valizi vor fi trimiși la Marmirolo și Soave, la tăiat copacii. Trunchiurile copacilor, ușoare și rezistente, vor fi prelucrate de dulgheri chiar la poalele Reggiei. Aici trebuie să îngrădăm un spațiu destul de mare, pentru ca meșterii să poată lucra nestingheriți. Voi discuta mai târziu cu domnul Chieppio câți zidari, cioplitori și turnători în ceară îmi trebuie... cine va pregăti mecanismele... când trebuie să-și înceapă lucrul stingătorii de var... Dar, îngăduit să-mi fie să pun și eu o întrebare : de ce și pentru cine construiește acest teatru Înălțimea Sa ?

— *Messere*, nu-ți bate capul acum cu asta. Dumneata trebuie să ai un singur țel, și anume ca totul să fie gata înainte de Carnaval. Ducele intenționează să dea mai multe spectacole... Vor fi chiar cinci sau șase. Dacă teatrul rămîne, va putea fi folosit oricînd la ceva. Trebuie să te gîndești însă că vor fi invitați toți principii Italiei, vor veni și cardinali, ambasadori ai unor țări străine. Și va mai asista și poporul din Mantua, cu miile.

— Cu miile ?

— Înălțimea Sa se gîndește la cinci mii de locuri. Eu nu știu câți oameni încap în sala pe care ai proiectat-o. Vor fi atîția câți vor fi, important e să încapă cît mai mulți cetățeni, chiar dacă vor trebui să se și înghesuie. Ceea ce mi-ai spus despre colivii, îmi place. Nobilimea să nu se amestece în nici un fel cu poporul de rînd. Cînd vom reprezenta noua favolă...

— Va fi gata maestrul Claudio cu ea ? Se spune că e atît de îndurerat, încît nu i se mai aude nici glasul.

La întrebarea lui Follino, Rossi dădu doar din mîină :

— De asta să nu-ți faci griji ! Teatrul e o nucă mai tare decît favola. Dacă Înălțimea Sa ți-ar spune ca pînă la Carnaval să umpli o întrecăgă carte *in folio* cu fel de fel de istorii, sînt sigur că ai face-o, și încă bine. Dacă lui Monteverdi i se poruncește ca, pentru noile *rappresentazioni*, să pregătească o piesă, asta e pentru dînsul doar o chestiune de luminări... ori ele se mai pot procura și pe credit, de la furnizorul Curtii.

Generalul se apleacă, cu trupul său burduhănos, peste masă, încît schițele se împrăștiară. Izbucni în rîs :

— *Messer Antonio Maria Viani*, pentru azi am terminat. Dumneata ești stăpîn peste propria dumitale oaste. Poți răsplăti și pedepsi într-însa... dar teatrul să-l construiești în așa fel, încît poate că, într-o bună zi, nu Ducele măruntei noastre Mantue... ci însuși Împăratul Imperiului Roman va fi stăpînul lui.

Chiappio clătină speriat din cap. Comandantul oștilor e o gură spartă, nu trebuie să i se încredințeze secrete de stat!

Rinuccini a adus aer proaspăt de la Florența. Cel care l-a așteptat mai nerăbdător pe cel mai cunoscut poet al Italiei, tînărul prinț *Ferdinando*, care și-a întrerupt studiile la Universitatea din Pisa numai ca să poată asista la pregătirile în vederea grandioaselor jocuri și pentru a aștepta aici ca Sfîntul Părinte să hotărască data cînd îi va trimite pălăria de cardinal. De cînd contele *Bardi* face pe ambasadorul la Roma și de cînd domnul *Corsi* a murit, *Camerata* florentină a ajuns tot mai mult sub influența lui *Caccini*. Dar el, nefiind un mecenat bogat, abia cîte un „turneu“ sau vreo „alegorie“ mai demonstrează, cu ocazia marilor sărbători, din arta renumitei societăți. Marele duce se dovedi a fi și el un protector zgîrcit, dar cum ar putea să fie el la înălțimea dărnicii domnului *Vincenzo*? A cheltuit pînă acum o avere cu trupa *Fedeli*, și mai nou, pe lîngă artiștii cuvîntului, vrea să înființeze o trupă asemănătoare și cu cei ce cultivă cîntecul și muzica.

Ferdinando se găsea încă în prima seară în camera de oaspeți a lui *Rinuccini*. *Patricianul* florentin, mai în vîrstă, se comporta ca un *inter pares* față de tînărul prinț, îl declară poet, căutără alegorii, cizelară rime, viitorul cardinal luă la rînd toate lucrările sale de debut de pînă acum. Nutrea față de poet o admirație nețărîmîră și îi spunea, în cuvinte aproape extaziate, că se va strădui și ca prinț al bisericii să transforme Mantua într-o reședință a muzelor, în locul Florenței prozaice și necredincioase.

De cînd a venit *Rinuccini*, toată lumea e cuprinsă de febră la castel. *Reggia* s-a umplut deodată de muzicanți, poeți, amatori de artă — conta, desigur, numai nobilii *dilettanti* — și această înflăcărare i-a cuprins și pe ceilalți *Gonzaga*, între care și pe însăși doamna ducesă... se plîngeau în schimb că nu se pot odihni îndea ajuns, pentru că, începînd încă din zorii zilei, împrejurimile *Reggiei* răsunau de zarva asurzitoare a poporului de rînd, a celor ce robotesc, a dijmașilor aduși aici, a căruțelor, de bușiturile trunchiurilor de copaci aruncate la pămînt, de înjurăturile îngrozitoare ale supraveghetorilor... de toată această

larmă infernală, care însoțește nașterea teatrului ; de altfel toți recunosc că nu se poate construi un palat de lemn doar cu aghiasmă. Mai grav e însă că nu mai sînt destule brațe de muncă pentru alte treburi, deoarece toți meșterii mai buni ai Mantuei lucrează la construirea teatrului, chiar și fără plată, din *nobile officium*.

În porțiunea anume aleasă a palatului s-au ivit lucrătorii pentru stinsul varului, robilor li s-au dat rindele și fierăstraie, iar ceata de iobagi de la sate a fost pusă să care lemne și pietre. Rossi dirija construirea teatrului ca și cum ea s-ar fi desfășurat după un anumit plan militar : pînă se întoarce Înălțimea Sa, să poată vedea din temelii acest schelet uriaș de lemn, care se înalță în fața ochilor lor, la început ca un diform animal preistoric, ca apoi să capete încetul cu încetul formă.

Pentru că Vincenzo ducea tratative la Torino, ca să încheie ultimele discuții, să elimine și ultimele impedimente din calea căsătoriei lui Francesco cu Margherita de Savoyă. Acesta era pretextul ; în realitate era vorba de o alianță a tuturor principilor și a orașelor din Italia, de al cărei tăiș ascuns, antispaniol, nu se putea îndoi nici un inițiat. Toate acestea păreau a corespunde informațiilor primite de duce din partea unor curți germane. În mai multe locuri — cu gîndul la strălucirea depărtată a galbenilor mantovezi — electorii germani cel puțin nu spuneau nu.

De la Torino la Mantua, drumul poștei trecea prin Lombardia, și Fuentes ; căruntul vicerege spaniol nu era mofturos de fel în alegerea mijloacelor, atunci cînd voia să-și procure informații. Dar contele spaniol s-ar fi mirat din cale-afară dacă, desfăcînd scrisoarea, ar fi citit în ea doar că „teatrul, Chieppio, să-l construiți cu toate forțele, cito, cito, citissime, oît se poate de repede ! Totul depinde acum de asta.“ Fuentes ar fi putut să creadă că, în dosul cuvîntului „teatru“, se ascunde vreo acțiune secretă, antispaniolă.

În timp ce îi îmoldeau pe cei ce roboteau, de maestru nu se prea sinchisea nimeni : știe el ce are de făcut, nu e nevoie ca, în construcția teatrului, să mai intervină și el. În casa văduvului, veselie nu prea era mare. Caterinuccia o supraveghea pe servitoare, care se îngrijea de cei doi copii și de cei doi bărbați singuri. Maestrul se scula uneori în ceața zorilor și se ducea la Dom, unde ținea repetiții cu muzicanții pînă la prînz, la amiază îmbuca ceva în fugă, își lua iarăși bastonul și își continua drumul la Reggia. Pentru că aici îl așteptau îndeosebi Follino și Striggio, iar, de cînd a venit Rinuccini, împreună cu el era și prințul Ferdinando. Sfaturi, ajutor, alegere, propuneri, contrapropuneri, partituri și texte, toate într-o învălmășeală de nedescris : fiecare voia altceva, fiecare măsura altfel timpul și pînă nu luară o hotărîre, nici

vorbă să poată începe repetițiile. De aici se întorcea acasă pe înserat, frînt de oboseală, cina în camera sa și, uneori, pînă după miezul nopții așternea pe hîrtie slove repezite sau desena capete de note.

Sarcina ce i se pusese în spinare depășea orice putere omenească. Chiar dacă ar avea la dispoziție o sută de zile și s-ar putea dedica de dimineață pînă seara numai compunerii, tot ar fi prea puțin, față de ceea ce dorește Înălțimea Sa. Nu i s-a pretins decît să compună muzică la *dramma per musica* în cinci acte, adusă gata de Rinuccini, și să atenueze seriozitatea sfîșietoare a *Ariannei* — ieșită tot din atelierul lui Rinuccini, cu gingașe jocuri și dansuri, cu frumoase roluri cîntate, cu ingenioase soluții scenice. Orice om cunoscător în ale mitologiei știa despre Arianna că aici e vorba de fiica unui rege cretan, care a fost părăsită de Thescu. Comediei mai scurte, don Ottavio i-a dat titlul de „*Il ballo delle Ingrate*“, și doar intimilor li s-a explicat că acest titlu, „Balul ingratelor“, se referă de fapt la acele doamne nemiloase, care nu și-au plecat urechea la stăruințele cavalerilor lor... Dar cu asta nu s-a încheiat încă truda lui Monteverdi: el trebuia să preia partea muzicală a uriașei piese a lui Guarini, *Idropica* și, în sfîrșit, tot el va trebui să supravegheze toate acele lucrări muzicale reprezentate în timpul serbărilor la care participă orchestra ducală sau cîntăreții Înălțimii Sale.

Poate că Monteverdi invidia felul de a lucra al celor din familia Caccini, care compuneau uimitor de repede, după plac. Dar el lucra chinuit, anevoie, frămîntîndu-se: durerea de cap ce-i revenea într-una, liniștea, pustiul din casă, suspinele lui Cattaneo după fiica sa, cei doi băiețași neîngrijii cum trebuie, toate acestea nu-i stimulau inspirația. Caterina părea un fluture ciudat, care zburătăcește prin casă, în jurul ochilor avea cearcăne ciudate, parcă și-i ferea de privirile maestrului. Claudio nu compunea prea repede. Cîteodată stătea pînă în tîrziul nopții, cu ochii pierduți în flacăra lumînării, pînă începea să scrie cîteva rînduri... le rupea, începea să scrie din nou. Uneori mai că îi venea să pornească spre camera Claudiei, așa cum obișnuia cîndva, de cîte ori se poticnea de vreun lucru... era nesigur, căci se ivea vreo disonanță nouă, neașteptată, necunoscută, care aici, în acest punct, era totuși ca vaietul unui suflet zbuciumat. Rîndurile îi stau în față, cu scrisul frumos și curat al copistului lui Rinuccini. E un poet minunat și un excelent maestru: una după alta se înșiruie indicațiile, intercalările, sugestiile, propunerile sale pentru compozitor. Căci Rinuccini e cel mai mare textier al Cameratei și umblă încă pe urmele *Dialogurilor* lui Vincenzo Galilei. *Pittura verbale* e sarcina muzicantului, în rest însă, toată gloria i se cuvine *autorului*.

Inchide ochii. Încearcă să și-o imagineze pe Adriana, din care dialectul florentin a făcut Arianna. Ceața zorilor tocmăi se ridică de pe țărmurile cretane. Poate că flota ateniană a ajuns încă de cu noapte în fața insulei, dar Theseu a așteptat dimineța... Sau poate că e seară? Căci potrivit indicațiilor, Theseu și Arianna își mărturisesc peste noapte — da, încă în prima noapte — dragostea lor. Muzica trebuie să sugereze, chiar în timpul acestei îmbrățișări înflăcărate, că se apropie și aici destinul — Arianna e chinuită de presimțiri... De ce nu le place zeilor dragostea lui Theseu — de ce vor s-o smulgă de lângă el pe fiica regelui Minos? Doar Poseidon, bătrînul zeu al mărilor, e de partea fiului său... și, iată, Arianna pune totuși în mîna lui Theseu ghemul fermecat, cu ajutorul căruia îl găsește în bîrlogul său pe fiiorul Minotaur, pentru ca acesta să se lupte cu el și să-l ucidă.

Cît e de departe de Mantua insula Creta și lumea însoțită a zeilor! Pe vremea cînd era student la Universitatea cremoneză, maestrul său de greacă l-a pus să citească textul lui Bacchylides: cum a adus Theseu la suprafață, de pe fundul mării, inelul regelui Minos. Asta e tot ce știa despre eroul antic... Desigur, textul lui Rinuccini e mai transparent, mai jucăuș, decît felul în care maestrii din vechime transpuneau mitologia în versuri... Drama ce se pregătește e anunțată, în al doilea act, de zbuciumul solitar al lui Theseu. Acesta ar urma să fie introdus de un interludiu. Dacă triumfă dragostea lui pentru Arianna, nu va ajunge poate niciodată la Atena, pentru al cărei tron va trebui însă să se lupte aprig. Aici — își spune maestrul — textul cam șchiopătează: în mitul original, Theseu o duce cu sine pe fată pînă la insula Naxos; abia acolo Arianna se rătăcește definitiv. Orchestra trebuie deci să prelungească trezirea tragică a Arianei din somnul greu: iubitul ei nu e lângă ea... neliniștea ei crește... Incepe dialogul cu credincioasa sa servitoare: femeia o ceartă pentru necredința ei. La aceasta, Arianna — potrivit textului — se rușinează și își regretă îndoiala.

La începutul actului următor trebuie să se audă marea și vînturile. Vestitorul își are și aici rolul bine determinat: a văzut cum, sub mantia întunericului ce premerge ivirea zorilor, a pornit la drum flota ateniană, cum vîntul sărat dinspre sud a umflat pînzele corăbiilor, au scîrțîit cîrmele, s-au ridicat ancorele și botul corăbiilor era îndreptat spre Atena. Vorbește — aici vorbește singura dată Arianna! Tînguirea ei sfișuitoare, *Lamento*, trebuie să umple cu jale și, totuși, cu forță, întreg actul, această jeluire este coloana vertebrală a întregii *dramma per musica*. Celelalte roluri revin servitoarei și corului. Aceștia trebuie să explice, după pilda corului antic, cauzele acestei groaznice erori.

Urmărește textul cu degetele sale obosite. „*Lasciatemi morire! Lasciatemi morire! ... Teseo mio ... si ... si ... che ti vo'dire: dov'è ...*

dove è la fede? Che tanto giuravi? Ahi che pur non risponde ... ahi che più d'aspre sord'a miei lamenti ..."¹

Atîta timp cît l-a răsfoit doar, era un oarecare text rece ... nu provocase nici o furtună în sufletul său. Dar în *Lamento*, parcă ar rămîne totul în amintirea lui. Toate simțurile sale o deplîng deodată pe Claudia. De ce îl răscolesc atît de mult aceste cîteva cuvinte? Jelania unei fiice de rege din poveste? De ce această tensiune nocturnă? *Lasciatemi morire*... Mîinile îi stau nemîșcate, stă la limanul neantului, în această stare de tensiune înăbușitoare, dureroasă. Să înceapă adînc ... la mezzo? Așa cum îi plăcea Claudiei să cînte în ultimii ani ai săi? Sunete ... sunete, cum vă loviți de marginea de stîncă! Cîntă cu frînturi ... dar asta e vocea sa ... *lasciatemi morire* ... Draga de ea, nu-mai din priviri mai putea chema moartea, atît de slăbită era ... hemoragie după hemoragie ... gheața nu mai ajuta, fierturile nu mai foloseau ... Cînd a plecat preotul ... *Lasciatemi morire* ... oare n-a rostit și Claudia aceleași cuvinte?

Dacă acum ar intra cineva, dacă ar auzi chiar și o singură bocănitură în poartă ... vîlul s-ar destrăma ... ca și acest cîntec îndepărtat. De pe țarmurile Cretei sau ale Naxosului ... această muțenie moale ce-l învăluie și care cerne și filtrează sunetele, ca un strat de zăpadă afînată ... Două cuvinte! Restul nici nu trăiește. E o rugămintă sfîșietoare, pe care, în vesela favolă, n-o urmează moartea ... Privește la clepsidra Claudiei. Orele două din zori. Nemîncat și nebăut, oare de cînd? De ce n-a venit să-l vadă Caterina? Mezzo? Cum ai fi cîntat-o, Claudia?

Mîna e slugă docilă. Scoate din teancul de hîrtii cîteva file, pe masă se află pene bine tăiate, pentru copiat ... să treacă pe curat? Cît de ușor și de sigur se simte ... Nu-l doare, nu-l chinuie alternativele, nu-l frămîntă variantele. Acum nu șterge măsuri întregi, nu scrie pe deasupra ... Nu face ca altădată, cînd corectează, șterge, rupe și reia totul de la capăt. Ca și cum l-ar conduce spiritul drag al Claudiei, mîna alunecă pe hîrtie ... da, ca atunci cînd Orfeu o mai simțea alături de el pe Euridice a sa ...

Îi aude glasul. Vocea se potrivește doar în primele două cuvinte cu cea a lui Ottavio ... după aceea vorbește în fraze liniștite, nemuritoare ... despre casă, și despre toamnă, și despre băieți, și despre pîine, pe care n-o mai frămîntă soția lui ... *Lasciatemi morire* ... Cînd sărmana de ea nu mai putea respira, plămîinii ei distruși ... cînd în zadar

¹ Lăsați-mă să mor! Lăsați-mă să mor! Teseu al meu ... da, da, aș vrea să te întreb: unde ... unde ți-e credința? Cea pe care mi-ai jurato? Nici nu-mi răspunzi ... vai, cît de zadarnice — plînsetele mele ..."

mai deschideau ferestrele... doar privirea ei mai spunea : lăsați-mă să mor ! Și aceste cuvinte sunau altfel acolo, la Cremona, în odaia bolnavei... mai sfîșietor decît cuvintele gunguitoare, alintate, ale fetei cretane... Deci, la dracu cu cretanii ! În iad cu textul fătarnic al lui Rinuccini ! Jalea clocotește atît de tare în sufletul său... atît de puternic izbucnește... da parcă ar fi jar... un pat de foc, care adună în scînteiele lui toate suferințele omenești !

Lasciatemi morire... acoperă cu mucarnița ciotul de lîmînare topit pe margini. În clepsidra Claudiei tot praful s-a scurs în cupa de jos.

Se ridică de la masă, se duce la raftul de cărți. Incepe să caute orbește în ungherul întunecos, dar mîna nimereste Platonul său preferat. Iată, Socrate i-a răspuns lui Phedros... „Mă întreb de ce doresc atît de mult sufletele să zărească tărîmurile adevărului ? Pot să-ți răspund că doar pe-aceste pete răzlețe, însoțite, se află pășunile celor mai nobile părți ale sufletului, în aceste poene capătă noi puteri aripile, care fac sufletul să se avînte...”

Partituri acoperite de note. Partituri terminate. Tremură. Parcă ar fi părtașul unei mari minuni, al unei revelații care are loc în zori. Cartea sa încopciată se află în sertar. Acolo s-a obișnuit să-și noteze gîndurile... concepte de scrisori, cînd se pregătește să scrie vreo epistolă mai importantă ; pana așterne cu iuteală literele :

„...Cînd am început să scriu «Lamentul Ariannei» n-am avut nici o carte, nici o scrisoare care să mă fi luminat cum să exprim, cum să înfățișez simțămintele sufletului... Poate că nici pentru început n-am avut altă călăuză, în afară de Platon. Și el a fost însă doar o biată lumină pilpîitoare, pe care abia o zăream cu ochii mei slăbiți...”

Cineva ciocăne la poartă. Cunoaște cele dintîi zgomote ale zorilor. Acum se aduce, din grajdul vecin, laptele pentru copii. Un minut, servitoarea deschide poarta, aude sporovăiala din faptul dimineții... e încă întuneric... dar, în învolburarea negurii, flăcăul începe să povestească ce vești sînt prin oraș... Aude fiecare cuvînt. Cu cît ochii îi slăbesc, cu atît azul lui e mai ascuțit. Se întinde, își descaltă botinele grosolane, de toate zilele. Se lungește pe pat, fără să-și mai scoată hainele. În vis flutură pînze colorate de corăbii. Din masca aventurosului Theseu, care pleacă pe mare o dată cu vîntul din zori, îi rîde în față ducele Vincenzo.

Cele trei cumnate Caraffa i-au făcut insistent curte soției viceregelui. În Castelnovo din Napoli, aparent totul strălucea în culorile spaniole, blazonul Castiliei atîrna sub minunatul cer albastru. „Curtea” era alcătuită în majoritate din hidalgi cu gulere cît roata morii, iar nobilii italieni ai celor „Două Sicilii” stîlceau spaniola de dragul lor. Așa se în-

timplă că cele trei prințese napolitane debitară într-un suflet o suță de dulci bîrfe locale, adunate laolaltă, Excelenței Sale, doamnei regente, originară din Toledo, care trăia la Napoli într-o izolare asemănătoare cu aceea a unui harem, cînd camerierul de serviciu o anunță pe Adriana Basile, regina neîncoronată a cîntărețelor italiene.

Rangul de noblete al Adrianei i-l dădea faptul că, în aparență, era cochetă, în realitate însă era virtuoasă. Soțul ei, un mic nobil scăpătat, primea din cînd în cînd pentru meritele soției sale cîte o însărcinare mai importantă de la Curte. În schimb, Adriana creă o adevărată legendă în jurul propriei sale origini. În această epocă, în care pînă și cancelariile puteau fi induse ușor în eroare cu acte false, frumoasa cîntăreață răspîndea zvonul pe baza unor străvechi tradiții familiare, că se trage din regii de odinioară ai Cretei, care și-au strămutat reședința, încă din timpuri imemorabile, în grecescul Parthenope. În realitate, vocea ei era titlul său cel mai important, care îi deschisese porțile palatului viceregelui, ca după aceea să i se deschidă, ca prin farmec, și casele nobililor de rang înalt.

Adriana nu putea să nu fie iubită. Această minunată comediană avea mii de chipuri, era deșteaptă, plină de culoare, cu o inimă bună și sentimentală. Rîdea ușor și plîngea ușor, o interesa totul, afla totul, știa tot ce se întîmplă la Napoli și în împrejurimile sale nobiliare, la Capri sau la Sorrento, bîntea ca o precupeată de pește din port și filozofa la fel cu cea mai nobilă curtezană din Veneția. Vocea ei era preamărită de-a lungul Italiei, chiar de pe vremea cînd era încă tinăra o instruiseră meșterii cei mai buni, și sopranul acesta sensibil, plin, colorat, se îmbină cu dicțiunea cea mai minunată, cea mai curată, fie că era vorba de texte vulgare sau de texte latinești.

Cele trei cumnate Caraffa — contesele de Stigliano, Cerce și Bisignano — o primiră pe comediantă cu un zîmbet silit, conversația din salonul aristocrat era turburată. Dar regenta se bucură fățiș la vederea Adrianei; o așeză lîngă ea pe scăunelul scund, fără spătar, și o numi „copila mea dragă”, spre marea stupefacție a celor de față.

Adriana, ca întotdeauna, juca și aici: simți atmosfera încărcată pe care sosirea ei o crease în unicul salon, sări deodată de pe scaun și, ca și cum ar fi fost stăpînită de o pornire adîncă (de parcă era vorba de o chestiune de viață și de moarte), se lăsă într-un genunchi în fața gazdei.

— *Madame*... nu sînt demnă de a mă afla în societatea Excelenței Voastre. Vă rog să mă priviți ca pe o sărmană păcătoasă... O, nu... milostive principese... n-am păcătuit împotriva Poruncii a șasea... mai rău... caut penitență pentru un păcat și mai nedemn. Am furat, mai bine zis... am făcut să se fure... Un secret... Mărturisesc că n-am avut puterea să mă împotrivesc dorinței inimii mele de a afla ce

fierbe în bucătăria vrăjitoarească a Reggiei mantoveze... ce plănuiesc pentru Carnaval acești Gonzaga... cât m-a costat vestea... și o filă de partitură? Asta nu mai îndrăznesc să vă spun, doamna mea... Dar am în posesia mea ordinea serbărilor, șirul de *rappresentazioni* ce urmează să aibă loc în cinstea căsătoriei dintre Mantua și Torino... O, de-aș putea să fiu acolo...

Tema e princiară, iar jocul demn de un comediant. Roșcata Lavinia se adresează în zeflema cîntăreței:

— Dacă și Signora ar fi dobîndit comoara vocii sale ca acel vestit Giovan Gualberto Magli, atunci ar avea șanse mai mari de a participa în așa fel la serbările mantoveze, încît virtutea să nu-i fie lezată... și deci, nici liniștea sufletească...

Adriana sări în sus, de parcă ar fi fost mușcată de o viperă... dar și asta era doar un joc. Cu o indignare prefăcută, ca una care nu cunoaște gluma cînd e vorba de virtute, se adresă Laviniei:

— Cucernică Doamnă... cine ar dori să cucerească laurii din fața micii Romanine?... Ea e marea speranță a viitorului, în Italia noastră...

— Ducelui îi trebuie această fată plebee... Cîți ani a învățat-o? Scumpă ofrandă... acum, din cîte aud, vrea s-o încoroneze chiar regi-nă, pe scena din Reggia...

Soția viceregelui, care se prefăcuse că nu înțelege aceste încrucisări de cuvinte în dialectul napolitan, o arată pe Adriana cu evantaiul ei:

— Care e secretul pe care ai reușit să-l afli?

Adriana amplifică efectul. Desfăcu încet teancul de partituri și le puse pe masa căptușită cu marmură.

— Ce-i asta? Noi nu știm să citim notele!

— Asta? cu îngăduința Excelenței Voastre, e cea mai frumoasă perlă a noii *dramme per musica*... Titlul lucrării e *Arianna* și acesta e *Lamento* al fiicei de rege din Creta... Textul l-a scris domnul Rinuccini, iar armonia a fost compusă de cel mai mare maestru italian al tuturor timpurilor... Monteverdi!

— Nu exagerezi, Signora Adriana?

— Parcă soarta mi-ar fi trimis-o... căci, potrivit tradițiilor noastre, eu tot din familia de odinioară a regelui cretan mă trag... și am citit acest *Lamento*, ca și cum ar fi tînguirea pe țărm a surorii sale, pe care n-am văzut-o niciodată... La început, au sorbit-o doar ochii mei, *Madame*, iar apoi mi-au dat lacrimile și nici nu știu cum am început s-o fredonez... a devenit cîntec... plîngeam și cîntam, Doamna mea... nu, nu exagerez... O spun, după ce mi-a căzut în mînă acest *Lamento* al Arianei.

Doamna spaniolă se ridică de la locul ei, care aducea puțin a tron, în imensitatea salonului; scaunul trozni, fiindcă era o mobilă veche și poate că pe vremuri șezuse într-însul Johanna de Napoli. O luă de mână și o conduse la clavicembalul negru, bătut cu fildes:

„*Lasciatemi morire... lasciatemi morire...*“

Încep să se miște în cameră mobilele vii: valetul tăcut, camerista care servește, halebardierul falnic, în splendidele sale veșminte aurite... de pe chipurile celor trei contese Caraffa dispăre orice urmă de ironie și de zeflema, privesc vrăjite la Adriana. Ochii căprui și scilipitori ai Laviniei se umplu de lacrimi... și, pe măsură ce crește tânguirea fetei cretane, înșelate, îndrăgostite și părăsite, vocea Adrianei se înecă într-un hohot de plîns artistic, se oprește o clipă, pentru a-și reține lacrimile, își șterge ochii și, în acest moment, izbucnește în hohote de plîns servitoarea, care așază jos tava și se prăbușește pe brațul scaunului; străjerul nu-i spune nici un cuvînt, întoarce capul într-o parte, e și el napolitan, respectă sentimentele... *Lasciatemi morire...* șoptește într-o aspră italiană spaniolescă regenta, și matroana cu părul bătînd în argintiu poate că rătăcește acum printre amintirile ei din parcul din Granada, iar cînd de pe buzele Adrianei se stinge și ultima frîntură de cîntec tînguitor, doritor de moarte, se reasează toate, fără să spună un cuvînt, și mica filă a partituri trece din mîină în mîină, de parcă ea ar fi misteriosul instrument de vrajă...

Lamento Ariannei își inaugurează drumul glorios încă înaintea Mantuei, la Napoli!

24

Carnavalul Caterinucciei a început. Cei care își mai aminteau de personajul Speranței de anul trecut se străduiau, cu zîmbete curtenitoare, să se convingă reciproc că „de-atunci“ vocea i-a devenit mai puternică, acum e din toate punctele de vedere „a posto“, a dobîndit și elan, pe lîngă timbrul ei curat, cristalin... Se cade deci ca, la noul Carnaval, cele mai frumoase speranțe ale tinerei artiste să se împlinească.

Arianna a putut fi ascunsă de lumea curioasă, ca un secret de stat, doar cîteva zile. Cum au început însă muzicanții repetițiile cu ea, s-au și apucat să copieze pe-ascuns partituri, fiecare și-a imortalizat, după plac, cîte o parte din ea, pentru instrumentul său preferat...

Dar, în realitate, piesa nu era încă pe deplin terminată în atelierul maestrului Claudio, și, deși arțăgosul Carlo Rossi, mai-mai că s-ar fi răstit la maestrul de muzică al curții ca să-și scrie mai repede partiturile, iar muzicanții să țină mai serios repetițiile, își înfrîna nerăbdarea, fiind potolit de doamna ducasă. În timp ce Vincenzo se țirguia la Torino asupra marelui mize italiene, Eleonora era aceea care prezida Consiliile de coroană în legătură cu serbările de carnaval. Hotărîră să nu-l grăbească pe maestru și se întrebau dacă n-ar fi bine să se reia piesa maestrului Marco da Gagliano, pe care, desigur, tot domnul Rinuccini o scrisese... Da, la *Dafne* a mai scris muzică și maestrul Peri, dar un asemenea text de Rinuccini e demn pentru ca maeștrii cei mai buni ai Italiei să se întreacă între ei. A trebuit să fie trimis doar un curier la Florența cu o invitație și, într-o săptămînă, Marco da Gagliano a și apărut la Mantua.

Curtea ar fi dorit ca serbarea premergătoare Carnavalului să aibă loc de Crăciun, ca un fel de „aperitiv“, căci în această zi împlinea Ferdinando douăzeci de ani și tot în această zi primea pălăria de cardinal... Și, pentru ca trecerea pe prim plan a maestrului Marco să nu lezeze sensibilitatea lui Monteverdi, hotărîră ca, pentru rolul principal din *Dafne*, s-o aleagă pe Romanina, iar sarcina finisării și a repetițiilor s-o încredințeze lui Monteverdi. De altfel, Rinuccini mai avea și o altă intenție secretă cu noul *Dafne*. Se rugă atît de zelos de micul cardinal ca acesta să nu-și ascundă de ochii lumii propriile compoziții minunate, încît reuși să-l convingă ca, în favola lui Marco da Gagliano, să se îngăduie intercalarea a trei „arii“ compuse de însuși Ferdinando... Cînd Marco da Gagliano sosi de Anul nou de la Florența, prea multe pregătiri pentru repetarea partiturilor nu se făcuseră, dar în mîinile muzicanților și cîntăreților se și găseau de-acum cele trei compoziții ale micului cardinal. Marco, care îi promisese lui Peri — de fapt rivalul său — că-l va ține la curent cu tot ce se întîmplă în legătură cu *Dafne*, în epistola sa scrisă încă înainte de Carnaval, îl informă, nu fără intenția de a-l înțepa, prin cuvinte caustice, cum că „... *e vorba de trei compoziții ale unuia dintre cei mai eminenti academicieni ai noștri, care e un puternic sprijinitor al artei muzicale și, pe lângă asta, e și un excelent cunoscător al ei...*“ Peri înțelese desigur aluzia și, cu întoarcerea poștei, îl rugă printr-o scrisoare fierbinte pe prințul-cardinal să-i trimită și lui cîte o copie după minunatele sale compoziții.

Niciodată nu fusese încă atît de așteptat Carnavalul la Mantua, ca în acest an. Vincenzo ducea tratative la Curtea din Savoia, mergea la vînătoare și își vedea de obișnuitele sale aventuri. Găsea cu toate acestea destul timp ca să scrie zi de zi, cînd Eleonorei, cînd lui Chieppio, cînd lui Striggio, despre mersul treburilor și, totodată, să urmărească

atent orice mișcare privitoare la construcția teatrului, la bucățile muzicale, la repetiții — adică la „treburile de stat ale Mantuei“, potrivit expresiei sale princiare. Indemnul se încheia aproape întotdeauna cu „Zoriți-l, cât se poate, pe Claudio!“

Maestrul compunea. Când se culca, răsăreau de fiecare dată zorii unei noi zile pline de trudă. Parcă îmbătrânise și, se gîrbovise din cauza răspunderii ce apăsa pe umerii săi. Niciodată încă maestrul nu ajunsese, potrivit mărturisirilor istorice, într-o atare situație: să compună trei lucrări muzicale, iar pe de-asupra să dirijeze încă două sau trei... să le pună în scenă, să țină repetiții cu cîntăreții, cu muzicanții... Și, toate acestea, la repezeală, doar în cîteva zile, cînd vestea marilor serbări pusesese demult în mișcare toată Italia și cînd — după cum arată corespondența cancelariei — își anunțaseră vizita numeroase personalități domnitore și de rang înalt, pînă și din ținuturile nordice ale Imperiului... Da, maestrul Claudio e răspunzător pentru toate: pentru *Arianna*, pentru *Ballo delle Ingrate*, pentru *Idropica*... dar și pentru a nu se face de rușine cu Caterina în piesa de debut, în *Dafne*!

Aceasta era sarcina primordială, pe care trebuia s-o privească cu cea mai mare seriozitate: Caterinuccia stătea încă de dimineată de-vreme, ore în șir, în halat de casă, lîngă cembal, reluau lecția, o repetau, maestrul îndrepta greșelile, colora tonul, dădea avînt glasului... da, diminețile erau întru totul ca odinioară, cînd Caterinuccia nu ajunsese încă în viltoarea Curtii... cînd nu vedea pe dînsa cîte o bijuterie sau dantelă nouă, necunoscută... și nu simțea, cu mirosul său fin, urmele vreunui parfum rar.

Diminețile erau încă ale amîndurora, dar de îndată ce intrau în palat, se pierdea unul de altul, fiindcă pe Caterina o înghitea labirintul Reggiei. Își pregăteau rolul în mijlocul focurilor încrucișate ale intrigii: cele „vechi“, Madame Sabina și „sora sa de cruce“, Madame Europa, care se aliaseră cu ea, făceau tot ce le stăteau în putință spre a întuneca strălucirea în plină accensiune a Romaninei. Excelențele de la Curte se grupaseră în partide, chemaseră în ajutor pe nobilii străini. Rapoartele ambasadorului venețian, care se repetă săptămîină de săptămîină, seamănă uneori cu o oglindă strîmbă. Partida adversă răspîndește svonul că vocea Caterinei „s-a stins“ și că nu cîntă decît atunci cînd maestrul e prezent, încurajînd-o prin formulele sale magice... Da, domnul Claudio nu e altceva decît un doctor al magiei negre... în dosul fățarniceii sale modestii, se ascunde o ambiție înspăimîntătoare... Curtenii mai chibzuiți s-au ferit însă să se constituie în partide. Deși înălțimea Sa e departe, de săptămîini de zile, din Torino porunca a sosit cu o limpezime care nu poate fi răstălmăcită: *primul* rol în *Dafne* i se cuvine Caterinei Martinelli!

Pentru a împăca pe toată lumea, Consiliul de coroană al ducesei hotărî ca inaugurarea oficială a teatrului să fie amînată pentru sărbătorile de nuntă, cînd tînăra pereche va intra în Reggia. *Dafne* va fi astfel doar un fel de repetiție generală, în ultimele zile ale lui ianuarie. În lipsa ducelui, se va ține repetiția generală, în noul teatru, spre a se putea afla cîți vor încăpea în el, cum funcționează mașinăriile, dacă se aude bine orchestra, dacă se poate separa nobilimea și cei de rang înalt de locurile plebeie de la parter și de la balcon... Căci prefectul Viani s-a ținut de cuvînt: uriașul teatru de lemn, construit în parte în timp de iarnă, se înălța aproape gata, tencuit și vopsit proaspăt; părea, într-adevăr, monumental, ca o nouă aripă a Reggiei. Dacă ianuarie nu va fi prea aspru, mulțimea va umple teatrul, iar sobele așezate în mai multe locuri, dar totuși lipsite de putere, nu vor da destulă căldură.

Deși soarele Mantuei strălucea încă tot la curtea din Torino, orașul fu împînzit cu încetul de oaspeți pentru carnaval. Sosiră pe rînd, ambasadorii curților italiene și ai principilor germani, orașele, cantoanele elvețiene și orașele hanseatice își trimiseră și ele ambasadorii.

Au sosit doi tineri arhiduci plictisiți, unul de la Viena, altul de la Graz, dar interesul cel mai mare îl stîrni în cercurile artiștilor și al celor interesați, persoana care avea să reprezinte strălucitoarea și spirituala Florență. Marele Duce Toscan îl împrumută cu multă bunăvoință pe cîntărețul său Brandino și, în timp ce maestrul Peri își anunță sosirea pentru cîteva săptămîni mai tîrziu, Florența o trimise ca reprezentantă a dinastiei Caccini pe frumoasa și strălucita cîntăreață Settimia Caccanti, sora mai mică a Francescăi. Tînăra artistă era ea însăși compozitoare, madrigalul ei sentimental, intitulat *Già sperai — non spero hor più*,¹ era cunoscut în toată Italia, și ea însăși îl cînta cu multă măiestrie.

Premiera lui *Dafne* se desfășură ca un uriaș și minunat preludiu. Găsiră loc numai oaspeții invitați, diecii cancelariei îi numărau pe cei ce soseau, spre a se putea stabili, în vederea sărbătorilor de nuntă, plasarea personalităților în rîndul de loji și în spațiul rămas pentru fotolii și pentru locurile în picioare. Orchestra, așa cum proiectase Viani, fu instalată în dosul culiselor. Pe podiumul de maestru luă loc în această seară compozitorul-oaspete, Marco da Gagliano.

Cu cîteva ore înainte de începerea spectacolului, Monteverdi se afla în spatele culiselor. Îi încuraja pe cîntăreți cu cîte-o vorbă domoală, ajuta la regizarea ultimelor repetiții, cu îndrumările unui om experimentat, dădea spectacolului un ritm mai vioi. Despre compoziția propriu-zisă vorbea doar foarte în general. Lui Striggio îi mărturisise,

¹ „Cîndva am sperat, acum nu mai sper“ (în l. italiană, n. red.)

între patru ochi, că *Dafne* a lui Peri, pe care o cunoaște numai din partituri, o găsește mai deosebită, decât pe cea a maestrului Gagliano. Lucrarea lui Marco e monumentală, dar e „statică, fiind mai degrabă oratoriu“, acțiunea nu dă posibilitate interpreților de a-și dezvolta pasiunile.

În realitate, îl interesa un singur rol: cînd se ridică cortina (aceasta era o invenție nouă, învățată pe furiș de la Londra) și se înalță, din adîncul sălii întunecate, scena, și în „șanțul de lumini“ proiectate de Viani se aprind sute de lumînări, apare un singur personaj pe scenă. Un peplon alb îi înfășoară trupul lînăr și părul ei frumos, bogat, e cuprins de o coroniță de flori... înaintează, ochii ei ciudați, verzi, larg deschiși, reflectă scîlpîrea luminilor... Claudio se apleacă înainte; oare e într-adevăr meșter-vrăjitor în această clipă? Cînd fata deschide gura, parcă el ar fi cel ce se pregătește să cînte... întonează mut... poate că fără asta nici n-ar putea să cînte acest minunat instrument viu... *basso continuo*, ca un umil însoțitor, se domolește cînd începe să răsune vocea Caterinei. Preia nuanța de piano ușor, ca o adiere, chipul i se înviorază, îl colorează un zîmbet, umblă, interpretează prin gesturi, lasă să se simtă că e în rol. O pauză de o clipă, doar atît cît această tensiune artistică să amplifice emoția sălii amuțite... și se avîntă tot mai sus, cu o ușurință aproape nefirească, pînă cînd... din spatele culiselor o acaparează replica lui Rasi... Acum, fata cîntă din nou în scenă, și Rasi, care își așteaptă intrarea, stă lingă Monteverdi. „Capodoperă“, spune el, arătînd spre Romanina, și intră în scenă cu siguranța artistului mult încercat, cu coif și zale, în fața sălii, care își întîmpină favoritul cu o furtună de aplauze.

În pauză, Ferdinando îl caută pe maestru în spatele culiselor. Evită zîmbind sărutul de mîna ce se cuvine cardinalului, vorbește încet, gîfîind, în calitatea sa, de nițel coautor, e pe drept emoționat. „Te roagă doamna ducasă să vii în loja noastră“. Monteverdi nu are nici un rol, dirijează maestrul Marco. Și, cu toate acestea, asistența simte că teatrul, întreaga atmosferă, sunetul vocii Romaninei, siguranța orchestrei, ritmul exact al cîntăreților, e cauza Mantuei și, deci, a lui Monteverdi. Ca și cum ar sosi un principe, așa se înclină în fața omului în veșminte negre excelențele curții, Eleonora i-a întins mîna pentru sărut, îi îngăduie să se lase într-un genunchi, dar mîna cealaltă și-o ține pentru o clipă pe capul ce încărunește. „Îți mulțumim... fata cîntă minunat, dumneata ești sufletul, în toate acestea...“

În lojă apare și Settimia Caccini. „Caterina e un artist format“, spune ea puțin condescendent. Cu siguranța unui interlocutor alintat, i se adresează, apoi, fără nici o introducere, lui Claudio: „Tatăl meu n-ar trebui să audă, dar aș fi fericită dacă maestrul m-ar fi instruit

și pe mine...“ Rîde încetîșor, inima maestrului e cuprinsă de o bucurie ciudată. Eleonora observă cu privirea ei iute, scrutătoare, că își șterge o lacrimă. Paravanul de lemn vopsit, cu stemă, a fost tras în fața lojei princiare, ca poporul să nu vadă ce se întîmplă în timpul pauzei în lumea nobililor. Loja e un salon încăpător, amenajat cu oglinzi, carpete pe perete, mobile scumpe, în care încăpeau chiar și două duzini de invitați : e o cinste cu totul deosebită cînd cineva e poftit acolo. Ducesa n-o cheamă pe Caterina. Drept recunoștință, îi trimite în timpul pauzei, prin camerier, batista sa brodată cu mici perle, dar n-o lasă să vină în fața sa. S-ar putea ca pereții palatului *del Te* să nu fi păstrat chiar atît de bine secretele.

O caleașcă cu roți aurite îi duce acasă, după premieră, pe toți trei. Fata șade lîngă Cattaneo, în fața maestrul. Vremea s-a răcit simțitor, Claudio mai așterne o manta pe umărul fetei, îi face semn să nu vorbească, să evite aerul rece. A băut vin, s-a încălzit, timpul ăsta e cel mai periculos pentru voce... Rostește cuvinte savante, din lumea științelor medicale, așa cum le-a auzit de la tatăl său. Cattaneo ațipește. „Am fost bine?“ — ochii verzi sclipesc, bărbatul simte în cupeul strîmt radiația căldurii trupului de femeie, stau fără nici un cuvînt și nici o mișcare și, totuși, în această clipă sînt legați printr-o comuniune inefabilă... Caleașca se leagănă cu băgare de seamă peste pietrele alunecoase ale pavajului... Caterina își lasă capul pe spate, pîrlul i se desface, doar coronița ce se veștejește îl mai cuprinde... de-acum e tot una, așa privește, în lumina palidă a luminării din caleașcă la bărbatul din zîmbetul căruia parcă ar fi zburat anii.

Perechea care slujește s-a întors mai repede acasă de la spectacol, în șemineu focul arde cu flăcări vii, vinul e pus la fiert. Tizia, femeia, o mîngîie, cu admirație, pe Caterina, pe care o cunoștea de cînd era copilă, dar astă seară îl evită aproape stînjenită pe „tu“. Spune cîteva cuvinte despre treburile gospodăriei, „pe Francesco abia l-am putut aduce acasă... voia cu orice preț să rămînă în teatru...“, și vocea ei se îneacă în plîns, cu pași greoi fuge la Caterina, „Signorina“ îi spune și, pe jumătate plîngînd, pe jumătate rîzînd, o sărută, apoi iese, fugind. Acum ar trebui să-l întrebe pe maestru : „Cînd... l-am intonat acolo pe *re diez* și cembalul era prea tare...“, dar sînt muți, amîndoi, în noapte. Pașii greoi ai lui Cattaneo se stîng în beznă. În candelabru flacăra luminării arde în așa fel, încît își aruncă reflexele pe oglindă. A trecut de patruzecișidoi de ani. Fata se apropie. Mîine — spune sfioasă — mîine dacă mă ascuți...“ Mîine! Amintirea străfulgeră deodată : „mîine“ îi spusese blondului, parfumatului Silenus... și, între acești doi „mîine“, Caterina s-a făcut mare. Palidul bărbat văduv abia atinge cu buzele paharul, îl pune jos, se înalță din el aburul fier-

binte și aromat, care se așterne încet pe oglindă ... nu se vede pe sine, nu mai vede nimic.

Și cum stau astfel, timp de o clipă, se perindă în fiecare din ei doi câte o lume aparte. Crăciunuri și vespere, și-un uriaș fluviu cenușiu sub Esztergom, marea în Flandra, mezzo-sopranul unui castrat ... În timp ce Claudia îl aștepta pe cel mic ... a auzit, prima dată, cum tușește, în zori ... Și, în același timp, se ivește din depărtata copilărie lumea sărăcăcioasă a familiei Martinelli, Piazza del Popolo, al cărei praf e stîrnit de căleștile cardinalilor care părăsesc Roma. Fata vine și mai aproape. Aproape de tot, și această mișcare a ei ... faptul că ea se apropie și nu celălalt de ea, e ca un scut ... Se ridică în vîrfurile picioarelor, spre a putea fi aproape de tot, atît de înaltă ca și maestrul. Își întinde brațele, îi trage spre ea capul. Chipul gălbui, ca o uriașă lună în penumbră ... se apleacă spre ea. Îi sărută pe rînd ambii ochi și ambii obraji, și, ca și cum s-ar lăsa cortina, iese în fugă.

Nu există îndurare. Dimineața își ia bastonul, își vîră picioarele în botinele greoaie, pe care le poartă în timpul repetițiilor. Se întîlnește cu un preot, care se grăbește la un muribund. „Semn rău“, mormăie. Salviați, medicul, vine spre el, i se plînge că a fost trezit în toiul nopții. Dimineața, devreme. Asta e o altă Mantuă, decît cea de la comedia festivă, de-aseară. Cei ce cară lemne din pădurea ducelui or fi umblat cu căruțele toată noaptea, lapovița s-a făcut sloi pe barba, pe veșmintele oamenilor. Fiecare căruță e însoțită de un om înarmat. Sînt oare robi sau doar țărani, mînați cu chiote la clacă ?

Orașul doarme, dar în lumea restrînsă a Domului începe forfota. Potrivit obiceiului său, nu urcă imediat în cor, nu suportă abrupta scară în spirală. Se plimbă mai întîi prin Dom ... se oprește în fața tabloului lui Pagni, pe care tocmai îl luminează palida flacără tremurîndă a trei lumînări. Iadul, Raiul, Purgatoriul. Cine își mai amintește, în lumea mormintelor, de *rappresentazione* de ieri ? Urcă la muzicanții săi. Aici, toată lumea trăiește încă atmosferă febrilă a spectacolului din ajun. Pînă să sosească maestrul, s-au și antrenat într-o discuție înflăcărată, zboară expresiile artistice, libere, aspre, uneori exagerate. Vorbesc nestîngheriți în fața lui, căci e vorba de muzica maestrului Marco, și, totuși, i se pare o linguire cînd aude ici-colo : Dafne e o lucrare *invecchită* în comparație cu *Orfeu* ... dar cînd i-o veni rîndul Ariannei ... Rasi a luat frumos nuanța de piano ... ieri și-a cunoscut excelent rolul ... a avut grijă de Romanina ... fetița nu l-a făcut de rușine pe maestru ... Vocea ei e comoară ... Peste cîțiva ani, ea va fi cea mai vestită soprană de coloratură a Italiei.

Marinoni, umbra lui Claudio, citește pe chipul maestrului : n-are pic de veselie, e și mai taciturn decît de obicei. Imparte partiturile mizei de azi, se așază, aproape că se prăbușește pe banca din margine, fața lui e numai gropi și riduri, ochii îi sînt injectați. Muzicanții îi spun încet lui Marinoni că maestrul a lucrat, iar, toată noaptea !

De parcă timpul n-ar avea aici greutate, așa trec orele în corul bisericii. Întrerupe *Sanctus*, ciocnind în pupitru, cere să se repete de două ori *Kyrie*. El nu cîntă, nu preia melodia așa cum face de cite ori e bine dispus. Tace, olatină din cap, ciocăne în pupitru. Repetiția mizei se termină astfel mai repede. Se înclină către colegii săi muzicanți, își ia mantaua, pălăria. Pornește pe drumul său obișnuit, spre palat, cînd Tizia, servitoarea, se ivește în calea lui : „Padrone, nu știu ce-i cu Caterina ... e tare bolnavă ... o chinuie febra ... Am și trimis după Salviati, dacă-i acasă doctorul, să vină ... “

Cei doi băiețași așteptau în fața ușii Caterinei, Tizia îi alungă de acolo. Înăuntru, lîngă fată, se află servitoarea cea tînără. „Trei au venit pînă acum de la Reggia, ca să afle de ce n-a venit Caterina azi la repetiție ? Excelența Sa domnul Chieppio a trimis vorbă că azi poate veni după bani ... Probabil că a încasat de la evreii din Mantua birul de toleranță, majorat“.

Salviati clatină din cap. „Nu mi-am închipuit, maestre, că ne vom întîlni atît de curînd ... “ E medic bătrîn, a venit și el tot din Padova, îl cunoaște pe Baldassare Monteverdi, amîndoi fuseseră discipolii lui Vesalius.

O consultă pe fată mai bine de o jumătate de oră. Iese, tușește încet, își privește unghiile, și le moaie în apă caldută. Își șterge mîinile, lasă capul în pămînt : „*Vărsat*“ ... Se oprește o clipă. „În astfel de cazuri, bolnavul se află în mîinile Domnului ... Unii supraviețuiesc ... cei cu inima bună, cu plămîni puternici ... “ Diseară voi veni din nou. Pînă atunci să bea de zor fierturile, să-i puneți nămol cald pe tălpi ... să-i dați să bea mult ceai de soc ... Copiii să evite pînă și camera bolnavei, ferește-te și tu, Tizia !“

După-amiază, cînd trebuie să meargă la Reggia, pe fețele tuturor, cu care vorbește, se citește consternare : e bolnavă Caterinuccia ? Nici cînd mai rău ... nicioînd mai rău ... În vîrtejul marilor spectacole în pregătire, cînd și așa totul stă cu capul în jos. Ferdinando îl ascultă el însuși pe Monteverdi. Medicul Curtii cere părerea lui Salviati ... „Dacă supraviețuiește ... “ Prințul-cadinal e acum capul familiei și, după cum crede, aproape al întregii țări. Încă în seara aceea aleargă în galop curierul la Torino, ducînd fratelui său mai mare, lui Francesco, moștenitorul tronului, o scrisoare :

„... 2 februarie, seara... în cheștiunea Ariannei stăm destul de prost. Nu-i de loc sigur că Romanina va supraviețui... dimpotrivă, se află în pericol de moarte. De altfel, Monteverdi s-a ținut de cuvânt pentru tot ce-a promis, a predat aproape în întregime partea muzicală. Acestea sînt veștile cele mai noi, pe lîngă cele pe care ți le mai trimit...”

Seara se întrunește Consiliul de coroană. Ducea, Viani, Folino, contele Rossi și Striggio. Perechea princiară a stabilit data nunții pentru 19 februarie. Serbările din Torino vor dura cel puțin zece zile, dar, de altfel, și către începutul lui martie Reggia va fi înțesată de oaspeți, la începutul lunii vor sosi toți invitații, ca să aștepte intrarea festivă a tinerilor căsătoriți. Pînă atunci trebuie să fie gata *Arianna*, *Ballo delle Ingrate* și *Idropica*, fără să mai vorbim de evenimentele muzicale mai mărunte, de comediile muzicale, de parada festivă, de turnire.

Nimeni nu îndrăznește să rostească tare ceea ce îl apasă, teama e circumscrișă doar prin cuvinte pioase. Vărsatul e boala fatală a epocii, bîntuie mai ales printre tineri, la fel cu moartea neagră. Uneori amăgește prin vindecări mai îndelungate, înșelătoare, apoi, deodată, în aparență fără nici un motiv, inima încetează să mai bată. Știrile sosesc aproape din oră în oră de la casa Monteverdi, pe lîngă Salviani apar și medicii Curtii. Copii au fost duși la vecini, maestrul poate lucra numai noaptea, cînd se mai liniștește forfota permanentă; doar opaițul arată că Tizia veghează la căpătîiul bolnavei.

Veștile despre ceasurile bune și cele rele se succed unele după altele, iar în scrisoarea trimisă seara la Torino, se scrie:

„Domnișoara Caterina e chinuită „încă” de vărsat, dar parcă febra a mai cedat... Înghite însă foarte greu... În general, se poate totuși constata o ameliorare... aici, speranțele au și renăscut...”

În odaia bolnavei însă, privirea verzuie se zbate frîntă, neliniștită; a devenit din nou o copilă, s-a oșilit de pe ea toată spolia de la curte. Își cheamă încet mama, zbătîndu-se pe jumătate trează, pe jumătate în vis... „mamma”... și înghite în chinuri, cu gîtlejul ei umflat, elixirele amare, cu miros de otravă. Maestrul, cînd e acasă, intră la ea din oră în oră, îi zîmbește, cu vocea sa domoală îi spune cîteva cuvinte liniștitoare... uneori cite o veste, de care fata se bucură... sau cite-o glumă, care mai aduce cîteva stropi de lumină în privirile ei epuizate. Se așază pe scăunelul de lîngă pat, reînvie în amintirea lui vechi întîmplări cremoneze. „Știi, într-o seară l-au chemat pe tata la o fetiță... și-atunci...” Fata îl ascultă cu încordare, se vede că o încearcă o oboseală de plumb, abia își mai poate ține pleoapele deschise. Cînd, după-amiaza, începe să-i crească febra,

obraji ei se împurpurează... în ochi îi apar luminițe de foc și mai înspăimântătoare... Atunci nu mai suride și nici nu mai vorbește.

Nimeni nu se mai gîndește la *Dafne*, toată lumea de la palat e cuprinsă de febra *Ariannei*. Inițiații sînt de părere că maestrul Claudio a compus o lucrare minunată, textul e și el demn de această operă... dar sfîrșitul e cam stîngaci. Ducea consideră că o piesă de nuntă n-are voie să se termine trist. Docilul autor trăiește aici, în lumea Reggiei, și Rinuccini acceptă bucuros să retranscrie finalul tragic. În noul final al piesei, Bacchus acostează cu corabia sa veselă la țărmul insulei Creta, pentru a împrăștia, el, tristețea, de pe chipul fiicei de rege cu inimă zdrobită. Astfel simpaticul zeu și fata greu de consolată tîn, totuși, nunta, de care Theseu a fugit într-un mod atît de perfid. Un nou act al cincilea, în cîteva zile, chiar în cîteva ore, dar toate acestea trebuie să fie exprimate printr-o nouă compoziție, orchestrație nouă, roluri noi, un nou cor, acompaniamente noi, interludii noi. Cu această stupidă serbare de nuntă vor să sfîrșească sumbrul Lamento, ce străbate întreaga piesă, în umbra dureroasă a Claudiei? Se așază, seara, la masă, îndispus. Compune, taie, scrie din nou: un uriaș balet nupțial, în care va fi prinsă în cele din urmă și lumea de la curte, așa ceva entuziasmează toată liota de pierdevară a Curții.

Lucrează fără chef, e chestiune de inspirație... ceea ce termină, îi trimite lui Follino. Să repete Marinoni, în timp ce el se chinuie cu soluțiile fortuite ale noului act. O zi și-o noapte nici nu se mișcă din casă. În zori, se ridică de la masa de lucru și, ca un stejar doborît de furtună, se prăbușește pe pat. Peste o oră, manuscrisul e împărțit în cancelarie, între copiii care se pricep la muzică, se transcriu vocile... E gata... e terminată *Arianna*!

Nu există însă nici o clipă de odihnă... După o oră, totul începe din nou. Acum vine la rînd *Ballo delle Ingrate*, mărunta capodoperă ușurică și picantă a maestrului Rinuccini, pe care a scris-o ca să mai atenueze, întrucîtva, fondul tragic al Ariannei. Acum că e veselă și „marea” *dramma per musica*, cu bacanala din noul ei final, poate că nici n-ăr mai fi nevoie de „Ballo”, dar toți cei cărora le-a trecut prin mină acest op mai scurt, l-au îndrăgit atît de mult, încît speră să fie una dintre piesele cele mai frumoase ale marilor serbări de Carnaval.

Chieppio e în căutare de bani. În fiecare zi sînt noi cheltuieli neprevăzute, oaspeți neașteptați, Curtea devine din ce în ce mai numeroasă. Unde sînt zilele acelea liniștite, cînd Reggio avea înfățișarea unei reședințe tăcute și cumpătate? Dacă e zgîrcit cu slujitorii curții, dacă nu-i plătește pe muzicanți, cîntăreți și compozitori, pînă la urmă se îndispun toți din acest veșnic „pe curînd” și, într-o astfel de atmosferă, nu se poate înfăptui farmecul unei permanente sărbători la Mantua... S-a terminat compunerea *Ariannei*? Incepe deci *Ballo* și

după aceea *Idropica*. Dar Consiliul de coroană a hotărît ca, în cinstea oaspeților princieri, toate acestea să fie completate și cu un interludiu al lui Chiabrera.

Ministerul strînge șurubul tuturor impozitelor ; birul sării, vămile, răscumpărarea evreilor, rabatul cămătarilor ... toți vor resimți șirul serbărilor, fiecare evreu va trebui să plătească cîte douăzecișicinci de scuzi pentru „deosebita toleranță” ... drept dar de nuntă la cununia fiului Alteței sale. De pe pereții camerilor din Castello e coborît cîte un tablou, împachetat în lăzi și trimis la Roma sau în Flandra, unde mîini de cămătar se întind după ele, pe marea piață a picturilor. Chieppio socotește. La Siena, un preot a inventat un nou sistem de socoteli, cineva l-a încercat și la Reggia, a corespuns. Așa că bietul cancelar se uită frămîntîndu-se cum cheltuielile marilor serbări au și depășit un milion !

Curierul aleargă în goana calului, prin Lombardia, spre Piemont. Seara, ducele poate să citească raportul datat cu două zile în urmă :

„Pînă acum, starea Caterinei Romana a fost dintre cele mai pri-mejdioase ; azi însă medicii au impresia că se întrezărește o oarecare speranță că va rămîne, totuși, în viață. Pare să fi apărut o anumită îmbunătățire și în starea gîtlejului ei, care a dat naștere celei mai mari îngrijorări ...”

9 martie. Cu o seară în urmă se arătară semnele vindecării : bol-nava mulțumise, zîmbind, pentru fructele rare trimise de la Reggia, pe care însuși maestrul le storsese și dăduse fetei băutura răcoritoare. „Merge mai ușor ...” spuse cu vocea înceată, plîngăreață, cînd înghiți cu greu sucul de lămîie. Maestrul toarnă și suflet în ea. „Nu trebuie să-ți faci griji, copila mea, am amînat cu trei săptămîni spectacolul cu *Arianna*, principii se întorc mai tîrziu de la Torino ... pînă atunci te vindecî pe deplin ... tu vei cînta rolul fiicei de rege ...”

Cînd iese din odaie își face semnul crucii. Azi vede pentru prima dată o oarecare scripîre de speranță în ochii ei, care sînt ca o oglindă tristă, opacă, verzuie. Ca întotdeauna, e și azi foarte obosit. Nu lucrează, stinge mai devreme lumînarea. Zorile încă nu răsăriseră, cînd Tizia ciocăni la ușă : „*Padrone ... padrone ...* îi e rău fetei ...”

Peste o oră, doctorul Salviati îl îmbrățișează pe maestrul. „Impo-triva voinței Domnului și a rînduielilor stabilite de *Mater Natura* nu poate face nimic ... Inima a încetat să-i bată ...”

Annibale Chieppio a scris doar cîteva rînduri ducelui său : „9 martie, moartea domnișoarei Caterina a creat o harababură, înălțimea Voastră, din care nu știm cum ne vom descurca ...”

Ce se va întâmpla de aici înainte, e treaba Curtii. Maestrul şade în camera sa, răscoleşte mecanic vechile partituri. *Zece septembrie, ziua morţii Claudiei, iar acum e nouă martie*. Pe coridor foiesc umbrele întunecate ale călugărilor, *Miserere* se contopeşte într-un cor străvechi, nesfârşit, domol, în odaie se află trei bocitoare. Amintirea Claudiei e încă proaspătă pretutindeni... şi a trebuit s-o piardă şi pe-a doua... Blestemat palat, desigur acolo a răcit copila... în vreme de iarnă, între pereţii jilavi mustind de mucegai, a repetat în rochii uşoare... a dansat... a cântat... Teatrul, jocuri, interludiu, conspiraţie. Într-o săptămână a aşternut pe hîrtie jumătate din *Ballo delle Ingrate*. Ieri mai lucra la el... aerul era fierbinte, băuse un pahar de vin mai greu. Salviaţi îi zîmbise, „poate că a scăpat de primejdie...” Ieri! Ajunsese tocmai acolo unde răsună glasul lui Pluto, poruncind spiritelor subpămîntene:

*Aprite... aprite, aprite le tenebrose porte
De la prigion caligiosa e nera
E de l'anime ingrato
Traete qui la condannata schiera...¹*

Da... la rugăminţile Venerei şi-ale lui Amor, stăpînul lumii subpămîntene le eliberează pe cele ce păţimesc în veşnicele tenebre, pentru că au fost „ingrate” în timpul vieţii... le eliberează: duceţi-vă la balul ducelui de Mantua şi arătaţi în palatul plin de virtute... ce păţimesc cele ale căror inimi rămîn ferecate în faţa rugăminţilor fierbinţi ale tinerilor cavaleri...

Ieri! Pana alergase repede... Veselia lui Amor şi cîntecul veşnic săltăreţ al Venerei se fugăreau... Nici Pluto nu era sumbru, se lăsa mai degrabă furat de amintiri, cînd o răpise pe adorata sa Persephona din minunatele cîmpii pline de flori... „Totul va fi bine...” Să urmărească firul picat din „Ballo” cînd, din coridor, străbate murmurul lui *Miserere*?

De la palat, au trimis caleaşca după maestru. Trebuie să se îmbrace, să-şi ia hainele de curte, botine mai uşoare. Chieppio e primul cu care se înfîleşte. Se privesc unul pe celălalt, se îmbrăţişează. Annibale e neobişnuit de indispus. *Eheu fugaces anni...*² spune încet.

¹ Deschideţi, deschideţi, deschideţi întunecatele porţi
Ale sumbrei şi aridei închisori
Şi lăsaţi să iasă
Stolul sufletelor ingrate ce-au fost condamnate...

² „Astfel trec anii în zbor...”

Cu capetele pleoștite, se duc amîndoi la ducesă. Eleonora, cu o rigiditate glacială, ca și cum ar fi vorba de o chestiune de stat ce nu suferă amînare, îi pune maestrului întrebarea : cînd va primi rolul Arianei ? În cameră sînt mai multe persoane de față, privirea maestrului rătăcește... ca și cum n-ar înțelege prea bine la ce anume trebuie să răspundă. Fiica de Medici poate că îi citește în suflet, căci repetă încet, ceva mai blînd întrebarea. „Te înțeleg... dar trebuie să ne ajuți... Nu ne-ai putea recomanda pe cineva ?” Privește în jur descumpănit, toate privirile sînt ațintite asupra chipului. „Odată... la Bergamo, într-o biserică, am auzit o fată cu o voce minunată... Nu e nici un an de atunci... N-am văzut-o. Poate că... Intervine Follino : „Settimia Caccini e aici, de ce nu încercăm cu ea ?” Maestrul își aude propriul glas : „Ea a învățat rolul Venerei, să nu răsturnăm ordinea o dată stabilită...” Peste o oră, curierul gonește spre Bergamo. Dacă e posibil, s-o și aducă pe fată cu diligența.

A doua zi, Carlo Rossi îi scrie stăpînului său :

„Poate că n-o să iasă prost, Alteța Voastră, commedia în musica : Doamna a trimis la Bergamo după fata aceea... căci Florentina o interpretează pe Venus...”

Noua speranță e așteptată pentru a doua zi, ședința Consiliului de coroană e convocată la amiază. O vor asculta pe „Bergamasca” și, dacă ea corespunde, e treaba maestrului să repete cu ea zi și noapte, pînă o să-și învețe rolul.

Curierul sosește noaptea, în goana calului. E trezit Chieppio. Din păcate, fata cu vocea frumoasă — e cocoșată ! Cîntecul ei seamănă cu cel al îngerilor, dar ea nu vrea să se desprindă din întunecimea corului bisericesc — n-ar putea suporta lumina rampei. Consiliul de coroană e convocat în toiul nopții. Printre cei care se frămîntă, ia cuvîntul micul cardinal :

— Azi am stat de vorbă cu *Florinda*... Mi-a spus că ea ar încerca rolul...

Reînvie imaginea : Florinda i se spune la Curte primei actrițe a lui Fedeli, Virginia Andreini, după ce-l mai frumos rol al ei, cu care a devenit atît de vestită în toată Italia. Florinda e o artistă mare și multilaterală : frumusețea, strălucirea, mișcarea ei, farmecul vocii sale, jocul nuanțat au captivat Curtea, dar tot atît de mult au fermecat, în Franța, anturajul lui Henric al IV-lea. Dar oare, Andreini știe să și cînte ? Căci pînă acum, ea și-a încercat doar arta *cuvîntului*, a versului. Ferdinando își pleacă puțin rușinat capul : „Eu am auzit-o odată, cîntînd, numai că...” **La** privirea reprobatoare a mamei sale, tînărul cardinal amuțește.

Nu e timp de pierdut. Florinda locuiește în aripa cealaltă a Reggiei, să se îmbrace imediat și să se prezinte în fața Altezilor lor. E noapte ... dar, ca și cum s-ar fi așteptat la această invitație, sosește fantastic de repede, în rochia sa splendidă, plină de strălucire, în *Sala delle Piastrelle*. În fund, se văd cele două tablouri minunate ale lui Mantegna: *Virtutea* fugind de păcat, iar pe peretele celălalt, *Parnasul*. Partiturile sînt pregătite. Ceremonia durează doar cîteva clipe: acceptă madonna Virginia rolul? întrebarea a doua: cînd se poate prezenta Florinda pentru probă? „Dacă diseară mă primește Înălțimea Voastră...” Cei de față schimbă priviri: Cel care e mare artist în slujba unei muze, s-ar putea s-o cucerească ușor și pe cealaltă...

Seara, Virginia se prezintă înfășurată într-o mantie largă, însoțită de bărbatul ei, excelentul actor, în fața ducesei:

— *Madame*, dacă mi-e permis să propun, să mergem cu toții în teatru, vom vedea dacă vocea Virginiei va fi destul de puternică...

Curtea pornește la drum, prin lapoviță mărunță, își iau toți blănurile, valeți cu făclii se înșiră în curtea vechiului Castello, ca Excelențele lor să nu calce în vreo băltoacă pe pămîntul plin de pîraie și gropi. În sala întunecoasă, enormă, dispare de-odată întunericul. Terminată doar pe jumătate, ea așteaptă spectacolul. Monteverdi e chemat din palat, unde ședea în camera muzicanților și corecta vechi madrigaluri. O vede pe Florinda, spune, aproape rugător:

— Numai *Lamento* nu...

Peste două zile o vor înmormînta pe Romanina, cînd vor fi primit porunca ducelui unde și cum să fie așezată pentru odihna de veci.

Fiecare dîrdîie și, pe cît poate, se strînge în mantiile grele. Maestrul își freacă mîinile înghețate, pline de podagră. Ca un om bătrîn, se apleacă încovoiat asupra cembalului. Răsună din actul întîi cîntecul plin de dragoste, de uitare de sine, fericit, al Arianei...

Ducelui nu-i place la Torino. Cei din Savoia — îi spunea lui Chieppio — sînt niște adevărate marionete. Își făuresc prestigiul din trufie și din stupidități. Dar se țin tare! Sînt nordici, și soldații lor se bat bine. Dacă nu s-ar afla între noi Monferrato, ca măr al discordiei, ei ar fi cei mai credincioși aliați ai Mantuei.

În aripa castelului, Vincenzo amenajă o adevărată cancelarie în miniatură. În timp ce tratativele se desfășurau dimineața tîrziu și după-amiaza, în timp ce seară de seară era plictisit de rigidele mese festive, dimineața devreme, căci se scula în zori, rezolva, cum putea, cele mai urgente treburi mantoveze, pe care curierul le aducea de acasă de trei ori pe săptămîină.

Era oaspetele castelului, apoi mai era și tatăl marelui, așa că fu nevoit să pună frâu spiritului său de aventură. De altfel, Curtea rigidă, ceremonioasă, din Torino, nu-l atrăgea. Domnii de aici se ocupă mai degrabă de vânătoare, decât de îmbrățișări, spuse cu amărăciune, după o aventură nereușită. E ciudat să fii oaspete — timp de săptămîni întregi — într-o reședință străină, ale cărei obiceiuri, făurite timp de secole, le poți cunoaște doar cu încetul. Știe însă de pe acum cînd sună straja semnalul de trîmbiță din turnul cetății. Schimbul din zori își îndeplinește ritualul, îl descoase pe curier, e coborît podețul, urmează o nouă cercetare ... pas cu pas se ajunge pînă la el. Zgomote străine, pe coridoarele palatului bocăne greoaie încălțări de fier, se apropie tărăgănatele vorbe piemonteze ale halbardierilor, le cunoaște mersul, parcă ar fi un prizonier, pentru care orice zvon, cît e de mic, poate să însemne viață sau moarte ... Afară, la ușa antreului oaspetelui princiuar ciocăne prefectul palatului sau camelierul. Il trezește pe aprodul său, pe valetul lui Vincenzo, acesta predă scrisoarea camelierului de serviciu, apoi e trezit Chieppio și ministrul oam asmatic ciocăne tușind, hîrîind, la ușa suveranului.

Rupe întîi pecetea scrisorii lui Rossi. Carlo îi e rudă și se folosește de prerogativele sale lăsînd la o parte orice politețe de cuviință, el așternu pe hîrtie rîndurile scrise în grabă de către un soldat lipsit de stăpînire de sine ... Iată, i-a scris cu propria sa mîină ; o coală întregă e plină de cele cîteva rînduri ale scrisului său dezlînat.

„Arianna, care părea că a sucombat o dată cu moartea sărmanei Caterina, a reînviat aseară. În această seară, Madame a binevoit s-o asculte pe Florinda, care a învățat părțile cele mai grele ale rolului. A recitat în așa fel rolul Ariannei, încît am fost cuprinși toți de uimire ... așa că, la dracu cu cocoșata bergameză, dacă n-a vrut să vină la chemarea Doamnei, să rămîină acolo unde este ...”

Cealaltă scrisoare — o recunoaște imediat — e scrisă de mîna camelierului său, Antonino Constantini. Are și el sarcina să raporteze amănunțit ce se întîmplă acasă, în legătură cu proiectatele *rappresentazione*. Trece distrat peste introducerea lungă, ceremonioasă, peste divagațiile neinteresante, privirea îi este atrasă deodată de rîndurile ce urmează :

„... pînă la urmă, desigur, a fost inspirația Domnului, ca să se facă încercarea și cu Florinda, poate că ea ar fi potrivită să interpreteze rolul. Și iată că n-au trebuit nici șase zile ca să învețe într-un mod splendid rolul Ariannei : îl cîntă atît de bine, se mișcă cu atîta grație, încît Madame, domnul Rinuccini, și toți ceilalți, sînt cuprinși de o sinceră uimire ...”

Iată, au și uitat-o pe Romanina ! Șade în cămașa sa de noapte de mătase, ciufulit, așa cum s-a sculat din pat, când a ciocănit la ușă ministrul. E din nou la Mantua, re trăiește clipele de tensiune. În astfel de cazuri, în zori, remușcările îi străbat sufletul ca niște nori întunecați. Ați și uitat-o pe Caterinuccia ? Nu i-ați purtat doliu nici măcar trei zile ?

— Annibale, vreau ca Romanina... da, scrie cuvînt cu cuvînt : *Caterina Martinelli e moarta Altefei Sale !* Și pentru că e moarta mea, se cade, Chieppio, ca eu să-i scriu epitaful. Iar locul ei de veci... stai puțin... să fie la *Carmine*. Acolo călugărițele cuvioase îi vor îngriji mormîntul *in saecula saeculorum*.¹ Da, Annibale, cum s-ar putea adînci mai bine sufletul în cele veșnice, decît amintindu-și de o tînără făptură dispărută, care ne-a fost dragă ! Hîrtie și penicil... îl vei mai cizela, dacă nu va fi scris într-o latină perfectă.

„*INSPICE, LEGE... Călătorule, ia aminte, citește și așează-te în genunchi : aici odihnește CATERINA MARTINELLI, fecioară romană, a cărei voce a fost mai frumoasă decît aceea a sirenelor ; a uimit cerul și pămîntul cu strălucirea ei minunată ; a fost fecioară distinsă și virtuoasă, dragă Altefei Sale, Vincenzo, duce de Mantua. Moartea a răpit-o prea de vreme cu ghearele ei. Aici se ridică, din voința milostivului Principe, mormîntul, care îi acoperă rămășițele pămîntești. În al optsprezecelea an al vieții sale frînte, în ziua de nouă martie. NOMEN MUNDO, DEO VIVAT ANIMA, MDCVIII*”.

Chieppio, cancelarul rigid, privește foaia de hîrtie. O pune pe masă, se întoarce într-o parte, își șterge ochii. El însuși o transcrie, apoi o pecetluiește. Vincenzo stă la fereastră, de acolo se vede curtea cetății. S-ar putea să fie ziua cînd dregătorul cetății ține judecată, căci mai mulți țărani sînt puși în butuci, iar cîțiva flăcăi sînt biciuiți. Din aripa oaspeților, distanța fiind mare, nu li se aud vaietele.

— Annibale, vezi, acest lucru nu l-aș permite niciodată la Reggia. Știu, știu, se spune că am o inimă moale, pe care rugămintile o înduplecă ușor, dar îl vezi pe acela de colo... pe cel mai în vîrstă, cum îl bat... e dezgustător ! În curtea unui palat princiar ! Cei din Savoya n-au habar că faima se poate obține și prin cinstirea muzelor.

— Alteța Voastră, să-mi fie cu iertare, uneori sluiți chiar cu prea mult zel muzele. Aceste distinse doamne pot să coste mai mult decît Marte... Teatru, Alteța Voastră... cîntăreți, mașinării, coruri !

— Dar cînd l-am salvat pe Tasso de la Sant' Agata ? Și cînd, printre tablourile plicticoase ale maestrului Venius, am descoperit portretele lui Pietro Paolo ? Și cînd, în urmă cu aproape douăzeci de

¹ În vecii vecilor (în l. latină, n. red.)

ani, Cezare Gonzaga îmi recomandase un băiat necunoscut, care compunea madrigaluri? Cine îl mai are pe Claudio, Annibale? Tot eu am descoperit-o și pe Romanina... Dar dumneata crezi că toate acestea merg de la sine? Cu Tasso a fost cel mai greu, pentru că el scria... sau nu scria... după cum se conducea mintea lui bolnavă. Dar pe Rubens eu l-am condus în *Camera degli Sposi*, în acea seară când a venit pentru prima dată la Reggia... eu i-am arătat portretul în miniatură al tatălui meu... eu l-am convins să picteze femei... oriunde le vede: femei... femei frumoase pentru a așeza frumusețile lumii în mica galerie pe care o avem în Mantua. Și Monteverdi? Ce scrisese? Ce știa? Madrigaluri! Un volum după altul. Și motete. Compoziții pioase. O misă. Vezi, nu s-a născut nici *Te Deum*-ul de la Vișegrad... Și câți ani au trecut de când împreună am văzut *Euridice* la Florența? Ai auzit și dumneata de câte ori i-am spus: creează ceva mareț! Nici eu nu prea știam la ce mă refeream. Simțeam însă că Claudio are ceva mai mult... ceva mareț în tolba lui, s-ar putea să creeze și el ca Buonarrotti. De ce se atinge, tot ce-i cade în mână devine muzică, compoziție, îi dă formă. Dar nu de la sine, Annibale. Eu ațîț focul sub cazanul lui. Eu îi stîrnesc mîndria, cu vorbă bună, cu dojeni... Vezi ce-a ieșit? Toată Italia urmărește cu respirația tăiată ceea ce se pregătește la Reggia. Rezidentul meu din Napoli îmi raportează că *Lamento Ariannei* a ajuns și acolo, că e cîntat în toate saloanele.

Chieppio oftează adînc, de astă dată nu îndrăznește să-l contracizez fățiș pe ducele său. Acestea sînt singurele clipe liniștite, frumoase, a căror amintire îl va încălzi și pe el, cînd va ajunge un bătrîn romantic.

— Alteța Voastră... numai de n-ar costa atît de mult toate acestea... și de n-ar fi Mantua atît de săracă... Cînd îl văd pe Claudio, mereu îmi vine în minte că, de trei luni, îi datorez leafa. Sărmana, mica Romanina, la fel a coborît și ea în mormînt...

Dă din mîna a lehamite. Dar Vincenzo nu se mai gîndește la Caterina. Iși toarnă vin în pahar.

— Vom face noi rîst de bani. Crede-mă, Chieppio, că ceea ce se pregătește acum în Mantua va fi serbarea cea mai grandioasă... fără precedent. Poate la Atena... cînd s-au jucat deodată... stai puțin... dramele lui Sofocle și Euripide... Tot una e, dacă mă înșel. Știi la ce mă gîndesc? Rinuccini, Peri, Caccini din Florența și, alături de ei, Marco da Gagliano! Eu nu-l am decît pe sărmanul Monteverdi și pe actorii mei. Și pe Rasi. Totuși, *la mine* vor avea loc cele mai frumoase *rappresentazione* din Italia... din lume. De ce? Sînt eu mai bogat și mai puternic decît Arhiducele? Sau decît Impăratul? Sau

decît Regele francez ? De ce toată lumea cere actori de la mine ? De ce i-ar face plăcere Regelui Henric dacă Monteverdi i-ar vizita Curtea ? Pentru că vreau. Pentru că vreau eu. Pentru că eu nu am nevoie, Annibale, de un *dilettante* străin, ca să pot aprecia dacă e frumos un sonet... dacă e armonioasă o compoziție, dacă potolește adîncurile sufletului o pictură. Eu însumi sînt stăpîn pe mine, Chieppio. Dacă n-aș fi fost duce, trăiam și atunci, căci mi-aș fi ales un principe, la curtea căruia aș fi înfăptuit acel ceva, care n-are încă nume... pe care-l caută bîlbîindu-se înțelepții și pe care nu-l bănuie nimeni altul... decît un violonist din orchestră, căruia i-au apărut în copilărie cîteva madrigaluri... Știu, știu, cei de la curte mă privesc adesea ca pe-un fiu risipitor, care a risipit moștenirea *Cocoșatului*. Chipul Madamei îl cunosc... și pe-al dumatile. Toți mă priviți chiorîș... vă uitați strîmb... Din nou a risipit Vincenzo ! I-a venit o nouă toană. Construiește teatru. Angajează cîntăreață. Făurește *dramma per musica*... una, două, trei... multe ! Îți mai aduci aminte cînd am fost, în seara aceea la Claudio ? În casa lui ? Mai trăia acea sărmană femeie. Vezi, vocea ei nu mai avea culoarea de odinioară... Dar dacă, în seara aceea, nu-i dădeam Claudiei rolul, soțul ei n-ar fi fost dispus să continue. Și, pînă la urmă, tot cîntecul Claudiei a fost acela care i-a făcut cel mai mult pe mantovezi să lăcrîmeze... Artă ? *Ars una*, spuneau cei din vechime... Numai diletanții pot savura, Annibale, vinul tuturor muzelor...

Cînd sosi porunca ducelui din Torino, Consiliul de coroană se întruni din nou. Viani, care se străduia să semene și la mers cu Alteța Sa, îi spuse încurcat lui Rossi :

— Nu putem să-i slujim în același timp, signore, și pe cei vii, și pe cei morți. Cît vor dura serbările de la Curte, nu mă voi putea ocupa de mormîntul Romaninei.

— Ce-a mai rămas de făcut, domnule prefect ?

— Ce treburi mai am ? Doar atît că trebuie să construiesc pe malul lacului macheta din lemn a cetății Kanizsa. Alteța Sa mi-a poruncit și asta. Din lemn de brad, uns cu smoală, cu rășină, ca să poată izbucni dintr-o dată în flăcări, în clipa în care petardele Alteței Sale vor aprinde macheta în toiul marei serbări, cînd se va înscena acel vestit asediu. Și să vedeți, Excelență, trebuie să se cioplească și litere care, în timp ce vor arde, vor face să strălucească inscripția : DUM SUB ARCE CANISIAE — doar atît ! În timp ce Alteța Sa a luptat sub bastioanele cetății Kanizsa... Într-o noapte fie vorba, de ce să nu-i facem o bucurie Alteței Sale ca să cucerească măcar aici acea bleste-

mată cetate turcească, pe care, în realitate, n-a cucerit-o nicicînd... Dar ne-ar trebui cinci sute de scuizi, *signore*, pentru că fierarul nici măcar cuie nu ne mai dă pe credit...

Oamenii de rînd — cei care n-aveau de lucru — căscau gura în jurul Reggiei, în adierile vîntului de primăvară. Dacă îi goneau halebardierii, ei se adunau din nou. Așteptau să strige vreun meșter sau vreun slujitor al palatului: doi oameni destoinici să vină înăuntru ca să ajute, li se va da cină de la bucătărie! Anul trecut a fost o recoltă tare slabă, iarna a fost aspră, au suferit mult de frig. Aproape peste tot s-a terminat grîul, hameiul, pîinea. Impovărați de griji și datorii, temîndu-se de portărei și de perceptorii ducali, oamenii trăiau într-o permanentă sîcîială, așteptînd sosirea primăverii. Biletele de credit ale domnului Chieppio se vindeau prin cîrciumile mantoveze la sfertul valorii lor. Poate că, odată, vor primi bani pe ele cei ce vor apuca să trăiască pînă atunci... Prețul bouului, ceea ce se cuvine pentru căruța de fin, zece zile de căraușie, săpatul șanțului, căratul lemnului, stînjenu-l de lemne de foc... Dar pînă atunci poate să tot petiționeze, să se milogească, să-și trimită fiica nemăritată, s-ar putea ca ea să aibă mai mult noroc în așteptarea îndelungată...

Și nenorocirile tot nu sînt încă destule: La Mantua sosesc tot mai mulți oaspeți, se înmulțesc gurile trîntorilor, crește prețul la toate, pavajul străzilor e reparat cu muncă de clacă, pe străzile principale, la începutul primăverii, fiecare proprietar va trebui să-și tencuiască proaspăt fațada casei... iar pe unde va trece alaiul, balcoanele, ferestrele vor trebui împodobite cu covoare, cu lumînări așezate în sfeșnice frumoase... pentru că așa a trimis Alteța Sa poruncă din Torino.

Mantua... acest cuib al oamenilor de rînd, e în fierbere, se agită. Ce mai vrea ducele? Pînă unde are să se mai întindă Vincenzo? Bătrînul și zgîrcitul *Gobbo* a făcut mai puțină paradă, dar și impozitele erau mai mici, uneori le mai și ștergea, dacă cineva își dovedea sărăcia. Îi plăceau marile mise, muzica frumoasă... dar asta nu constau nici a zecea parte din cît costă comediile. Ceea ce se întîmplă la Reggia, se știe și în oraș, așa cum le rostește gura poporului, în culori țipătoare... așa cum se află prin șirul de străjeri, din flecăreala slujnicilor... din lăudăroșeniile valeților... Astă noapte s-a trimis ca-leașca la Bergamo... o duzină de străjeri s-au dus după „cocoșată“... dar ea fusese fermecată de regele șerpilor... nici nu se mai putea mișca... și îndrăgostitul rege al șerpilor i-a făcut, prin niște vrăji, o cocoasă în spate... Vestea aleargă, aleargă: azi vor sosi alți domni mari din Imperiul German, tot felul de principii, conți, baroni, doctori, vraci, vînători de zestre și femei ușoare... Se abat în roiuri și în cior-

chine asupra Mantuei, ca lăcustele! Călugării s-au săturat și ei de toate acestea. Cei mai îndrăzneți sînt dominicanii, căci ei nu trebuie să se teamă de Inchiziție. La predica de duminică dimineața, cuvintele preotului sînt ca biciul: „*Finis Mantuae*... Bîlciul Deșertăciunilor, orașul nostru s-a prefăcut într-o Sodoma și Gomora“.

Romanina e îngropată în zorii zilei, în tăcere, aproape de Carmine într-un sicriu simplu. Pînă cînd maestrul Viani va găsi timp să proiecteze, să pună să se cioplească piatra funerară și să se graveze cu litere de aur cucernicul epitaf al Înălțimii Sale. Cattaneo se sprijină plîngînd în bastonul său greu, care seamănă aproape a cîrje, nepotelul său mai mare îl ține de mînă. Tizia cu bărbatul ei, Striggio, cîțiva mărunți oameni de la curte, Virginia Andreini la brațul soțului ei, muzicanți... N-a venit nici Chieppio, nici Ferdinando, nici prefectul palatului. E înmormîntată în sunetele muzicii lui Palestrina. Preotul rostește o scurtă cuvîntare. Nu știe dacă trebuie să laude sau să dojenească, ce anume lezează buna-cuviință a Curții. După o jumătate de oră, totul se liniștește în jurul mănăstirii Carmine. Cînd Claudio se ridică din genunchi, aude doar corul măicuțelor din îndepărtatul claustru. Își ia bastonul fiindcă îl așteaptă ultimul act din *Ballo*.

Rubens a fost în trecere prin Mantua. De ani de zile trăiește la Roma și, deși se fălește încă cu titlul de pictor al curții mantoveze, n-a mai dat semne de viață, decît prin cîte o scrisoare, uneori a mai trimis și cîte un tablou, adresîndu-se direct cancelarului de cîte ori nu și-a primit la timp îndemnizația lunară.

Din Flandra a primit vești neliniștitoare: singura ființă, pe care o iubește cu adevărat, mama sa, e tare bolnavă. A hotărît să se folosească de proaspetele zile ale primăverii și să facă o vizită în Flandra. De-a lungul întregului drum a stat de vorbă, în gînd, cu mama lui, eroica, deșteapta, generoasa Maria Pypelinckx... Timp de doi ani a lucrat altarul *Chieseii Nuova* din Roma, și cînd pictura, care în atelier radia o forță uriașă, a fost așezată la locul cuvenit în biserică, a creat, datorită slabelor efecte de lumină, o impresie de-a dreptul penibilă. La care însuși Rubens a hotărît să se îndepărteze de acolo tabloul abia terminat, ca să picteze un altul în locul lui, care să se potrivească mai bine cu atmosfera capelei. Poate însă că și-a trădat intenția doar pe jumătate. Cînd și-a despachetat lucrurile în aripa pentru oaspeți a Reggiei, ajutat de servitorul său, a agățat pe perte, în locul unei icoane mai puțin reușite, pictura „nereușită“ făcută la Roma. În razele matinale ale soarelui de primăvară străluceau, în culori vii, proaspete, Maria cu Sfîntul Grigore, înconjurată de soborul sfinților.

În vîltoarea marilor serbări a fost o unică, liniștită și intimă sărbătoare, cînd maestrul Pietro Paolo a invitat în camera sa, la un pahar de vin de Falerno, cîțiva prieteni, rivali, binevoitori ai săi. Striggio și Chieppio s-au oprit emoționați în fața tabloului, a venit, desigur, și micul cardinal, împreună cu maestrul Rinuccini. Follino ședea într-un colț și nota detalii asupra tabloului, ca să-l poată informa pe Înălțimea Sa și, totodată, să poată immortaliza acest eveniment memorabil în analele Palatului. Rubens și-a adus aminte deodată și de maestru : au trimis după el jos, în sala de repetiții. Monteverdi veni în haina sa peticită și cu botinele sale grosolane.

Pictorul, care avea treizeci de ani, străluci de tinerețe, ca un prinț al vieții, la această unică agapă ; se adresă cu atîta condescendență celor de față, de parcă ar fi fost a avea un principe incognito. Sabia lăsată ca din întâmplare pe masă vroia să arate că se consideră nobil, iar panglica ordinului de pe haina lui de un roșu închis era semnul distinctiv al grației Sfîntului Părinte. Tabloul trăia, se mișca . . . dinamismul puternic al compoziției făcea parcă să explodeze camera. Razele de soare ce năvăleau pe ferestre aprinseră culorile purpurii, iar în palidele, blînde tonalități de albastru mocnea aceeași nemărginită bucurie de viață a lui Pietro Paolo.

Claudio întrebă domol :

— Ce vei face cu acest tablou minunat ? Am auzit că pictezi altul, la Roma, pentru oratorieni ?

— Il duc mamei mele, *messer* Claudio !

Se făcu o clipă de liniște. Toți se uitau la cei doi maestri.

— *Messer* Pietro Paolo, tabloul acesta trebuie să-ți fie foarte drag.

— Fiindcă n-am vrut să mă despart de el ?

Monteverdi se uită adînc în ochii lui, suride, Rubens ridică brusc capul :

— Despre asta nu trebuie să se știe nimic la *Chiesa Nuova* !

Se opresc un minut. Rubens, în maniera unui om de lume, spune cu voce blîndă, aproape pioasă.

— Am auzit, maestre, că doliul nu ți-a cruțat casa. *Requiescant in pace* . . .¹

Pentru o clipă murmurul glasurilor încetează, se ridică toți în picioare, cardinalul ridică brațele a binecuvîntare. Dar răsună îndată vocea veselă a lui Striggio :

— Cu îngăduința Eminenței și a Excelențelor Voastre, azi avem repetiție . . . Vom vedea, căci scena e gata, gurile Iadului . . . cum ies

¹ Odihnească în pace (în l. latină, n. red.)

afară ingratele doamne pentru a le învăța pe cele din Mantua să fie înțelegătoare. Maestrul Rubens ne va spune dacă a văzut la Roma vreo serbare asemănătoare.

Un șir de galere aurite coboară pe firul râului umflat de primăvară. În fața marșului nupțial al „corăbiilor de gală” au fost măturate parcă de pe ambele maluri satele pîrjolite de mercenari, seceta, ciuma, spaniolii și mizeria. Cîntecul ritmat al vîslașilor sporește și mai mult buna dispoziție a nuntașilor. De la Torino pînă la Mantua e cale lungă: acostează în fiecare oraș, primesc omagiile magistraturii, invitația notabililor, se organizează întreceri vesele, nobilii sînt făcuți cavaleri, îmbrățișează femei frumoase. Margherita de Savoya e însoțită de cei doi frați ai săi, teribil de îngîmfați, strălucirea curții Gonzaga o demonstrează doisprezece marchizi, treizeci de conți și o sută de nobili. După inundația de primăvară, Padul leagănă alene galelele... pare aproape o mare liniștită în apropierea orașului de reședință al tînărului mire. Astrologii intervin și ei în stabilirea datelor, așa încît, la îndemnul horoscoapelor, se hotărăște ca intrarea festivă să aibă loc în ajunul Rusaliilor, în ziua de douăzeci și patru mai. La această dată vor începe la Mantua serbările oficiale date în cinstea carnavalului întîrziat.

În această frumoasă dimineață de mai, sosiră Vincenzo și Eleonora la *Palazzo del Te*. Palatul-vilă își desfășoară întreaga sa frumusețe; capodopera lui Giulio Romano era într-adevăr splendidă în strălucirea primăverii: cărămizile, stucaturile, construcția sa de marmură se îmbină armonios cu fîntînile arteziene, cu aleile de mirt și cu razele de soare ce se strecoară prin frunzișul verde și prin dante-lăria teraselor.

— Acum douăzeci și patru de ani... Leonora...

Femeia se întoarce cu un zîmbet aproape rușinat spre bărbatul ei, care își îmbrățișă soția sincer mișcat, cu ochii aproape în lacrimi. Acum douăzeci și patru de ani... era și atunci, ca acum, o dimineață de primăvară, cînd s-au întîlnit pentru prima oară ca soț și soție, în lumea lui Amor, făurită cu măiestrie, dintr-un grajd senioral, de Giulio Romano, unul dintre discipolii lui Rafael. Văduva ducasă a Ferrarei, Madame Margherita, trimise vorbă din reședința ei cu aspect de mănăstire, că în zadar va deschide Vincenzo ușile și toate ferestrele palatului *del Te*, fiindcă tot nu va putea alunga dintr-însul „parfumul păcatelor”... Cu toate acestea, sosește pe neașteptate în caleașca ei neagră. *Madame di Ferrara*, n-ar fi putut suporta ca grandioasa ei siluetă, care impune tuturor respect, să lipsească de la aceste memorabile serbări.

Prima ceremonie se desfășură foarte simplu și foarte intim. Tânăra Margherita, care, potrivit scrisorii lui Vincenzo, „nu prea era grozav de frumoasă, dar mergea ca femeie ...” îngenunche în fața socrului și a soacrei sale. Abia acum își văzu Eleonora întâia oară nora. Pentru o ureche toscană, modulația vocii ei sună puțin cam prea piemontez, când o rugă pe noua sa mamă să-i dea binecuvîntarea ei. O primește, se ridică în picioare. Văduva din Ferrara e însă grav ofensată, pentru că ei nu-i cere binecuvîntarea *cealaltă* Margherita. Nu e bunica, ci doar mătușa lui Francesco, așa că nu îngenunchează în fața ei, nici nu-i sărută mîna, se înclină doar adînc și trece mai departe, cu trufia celor din Savoya, pe față. Pentru trufia aceasta a ei — *asa cum mărturisesc analele Reggio* — tînăra femeie va plăti odată un preț foarte scump!

Dar soarele strălucește vesel, fără griji, ca un dulce păzitor al marilor serbări, și toată lumea pătașă la nuntă e fericită. Vincenzo folosește această zi pentru a anunța tuturor că cruciadele sale n-au fost totuși pe deplin zadarnice, căci, drept recunoștință, Sanctitatea Sa a consimțit să întemeieze un ordin cavaleresc, pe care îl va denumi *Ordinul Mîntuitorului*. Scopul ordinului este eliberarea Europei... eliberarea popoarelor creștine asuprite de sub jugul otoman. Sarcina viitoare este de a aduna oaste și flotă, pentru ca noii cavaleri să se poată măsura cum se cuvine, pe uscat și pe mare, cu oastea păgînă a profetului.

Doisprezece oameni de la curte îngenunchează în fața Înălțimii Sale, care face paradă în mantia sa de purpură și pălăria cu pană de egrete, în calitate de Mare Maestru al Ordinului. Sclipsesc panglicile ordinelor, viitorii cavaleri pășesc în fața stăpînului lor în pompoase veșminte de luptă, cu platoșe de argint și zale, dar asprimea armurilor e îndulcită de mătăsuri, de catifele, de dantele. Lama săbiei atinge pe rînd urmărul celor ce fac legămînt. *Probasti Domine*¹, se aude după fiecare atingere. Apoi se deschide marele balcon, și poporul e lăsat să intre în grădină, și ambasadorii se prezintă suveranului Mantuei, spre a-și exprima urările cuvenite. Când rezidentul Genovei pășește în fața Înălțimii Sale, Vincenzo îi spune cu vocea scăzută, ca să nu audă venețianul Contarini :

— Aș dori să mi se construiască galerele la Genova și aș cumpăra de la Republică o porțiune de mare, din moment ce eu nu dispun de ocean. De aici ar porni la drum flota mea...

— Înălțimea Voastră, Signoria e bucuroasă să înceapă tratative, dar îngăduiți-mi să vă reamintesc că Mantua are o datorie de optsute de mii de ducăți la banca Sfîntului Gheorghe și, pînă ce suma aceasta nu e achitată, Înălțimea Voastră...

¹ „Pune-mă la încercare, Doamne” (în l. latină, n. red.)

Raportul ambasadorului venețian poartă data zilei următoare, și relatează doar atât despre marea hotărîre :

„Nu cred că planurile noului ordin cavaleresc vor fi însoțite de prea mult noroc... Intențiile sînt exagerate, iar ducele își schimbă în mod capricios proiectele...”

Toate acestea nu turbură programul serbărilor, care abia acum încep să se desfășoare din plin : din Modena sosește sora mai mică a tinerei mirese, care s-a căsătorit cu cîteva zile în urmă cu moștenitorul casei d' Este. Astfel, — cu excepția urîcioasei Parma, prietena spaniolilor — reprezentanții tuturor principatelor și ai republicilor italiene și-au dat întâlnire la Mantua... Peste tot strălucesc alegorii, iar în lumina aluziilor poetice, în șuvoiul focurilor de artificii se încheagă imaginea : *afară cu barbarii* ! Italia să fie a italienilor !

Dimineața zilei de sărbătoare e a vrednicului popor : în marea piață defilează uriașa procesiune a „artelor“, salutînd ceata de oaspeți. Costă și acest lucru o groază de bani, căci cine ar putea pretinde de la săraca breaslă a pescarilor să construiască, din propriile ei puteri, barca lui Petru și s-o pună în mișcare cu ajutorul unui mecanism ingenios, tras de oameni nevăzuți ? Potrivit poruncii, toți meșterii, calfele, ucenicii *trebuie* să se prezinte în veșmintele lor cele mai bune... la acestea se adaugă stemele, lăzile breslelor, steagurile, arcurile de triumf portabile... Mantovezii care au participat la serbările din Torino răsufală ușurați, căci aici, la Mantua, nu e nici urmă din cîrmuirea sumbră, care face să se cutremure norodul ducatelor din Savoya : tunuri ațintite asupra orașului, în spatele lor tunari cu fitilele aprinse, cuirași ce zornăie prin piețe... procesiunea călugărilor, care cîntă ca să acopere murmurul mulțimii.

La Mantua, totul e într-adevăr mai vesel : tribunele sînt înconjurate de grupurile pitorești ale cavalerilor și camerierilor, straja e îngăduitoare, din mulțimea care defilează se aud strigăte adresate stăpînitorului într-o limbă neaoșe, Vincenzo rîde zgomotos, răspunde în maniera „bunului duce“, fluturîndu-și pălăria... Fetele vin cu buchete de flori, cu perne și alte cadouri, îngenunchează cuviincios în fața seniorului, care, potrivit străvechiului obicei, e obligat să le răscumpere cu cîte un sărut... Toată lumea pare veselă și mulțumită, într-un mic grup separat stau pușcăriași cenușii încă de colbul închisorilor, la mîini cu cătușele rupte ; celulele lor au fost deschise, în zorii zilei, prin grația princiară. Jos se apropie coloana veselă a breslei armurierilor, toată lumea aplaudă... Margherita observă că Vincenzo și Eleonora bat și ei din palme... ar vrea și ea să aplaude, dar dă cu ochii de fratele ei Emanuele Filiberto, cu privirea lui rece, privește plin de o trufie înspăimîntătoare la sora lui : o savoiardă n-are voie să-și manifeste în nici un fel sentimentele !

Un scurt prînz de o oră și jumătate, căci programul e lung. În parcul castelului așteaptă, așezați în rînduri separate, nobilimea și orășenii, pentru a-și exprima cît mai degajat devotamentul lor față de viitori stăpîni ai Mantuei. De-a lungul străzilor principale tălăzuiește mulțimea, de astă dată străjerii nu folosesc mînerile lăncilor pentru a deschide drum camerierilor... ci, cu cîte o vorbă bună, se străduiesc, făcînd lanț și rîzînd, să țină liber drumul în calea curtenilor.

Se lasă seara... Este ora cînd „toată” Mantua începe să se îmbrace. Stăpînul orașului se schimbă azi pentru a cincea oară. Incaltă botine de purpură (e o moștenire lăsată încă de împărații bizantini), îmbracă pantaloni-ciorapi din mătase albă, mantie violetă, pelerină de tafta, țesută cu fire de argint și de aur. Este „cel mai simplu” dintre costumele sale de gală, căci Înălțimea Sa se complace azi în rolul de gazdă. Ca un simplu *padrone*, el se oprește în fața intrării principale a teatrului, de îndată ce se lasă seara și, de pe metereze, trîmbițașii anunță poporului mantovez, rămas afară, că spectacolul va începe în curînd.

La cancelarie dieci și călugări au copiat de-avalma, zile întregi, pentru ca invitațiile să ajungă tuturor: chiar și foile de hîrtie cu blazonul Gonzaga lasă să se bănuiească faptul că premiera *Ariannei* va fi punctul culminant al celei mai mari serbări din această mică țărișoară... Insuși Ducele, acest bărbat corpolent, blond-cărunt, îmbujorat și zîmbitor, își cinstește poporul, prin gestul său de a sta în fața scării de la intrare, purtînd mînușa în semn de cinstire doar pe-o singură mînă, ridicîndu-și pălăria, cu pene de egrete, cu egală dezinvoltură în fața fiecărui oaspete, fie acesta doamnă de rang înalt, meșter de breaslă, preot, notabilitate sosită din țări străine, muzicant sau slujitor al palatului. Desigur... această cinstire e adresată doar invitaților, care de altfel se îngrămădesc cu sutele... Mulțimea se oprește la intrare, străjerii n-au timp să ceară fiecăruia invitația... glasul trîmbițelor parcă i-ar mîna din spate pe cei întîrziați, toată lumea se grăbește să nu întîrzie, să găsească locuri potrivite. Tumultul, învîlmășeala zorită devine tot mai mare, se pare că acuși-acuși mulțimea va dărîma porțile, construcția din lemn pîrîie înspăimîntător sub mantia sa de tencuiată... străjerii sînt neputincioși în fața mulțimii, ofițerul aleargă după Carlo Rossi, generalul-intendent dojenește poporul agitîndu-și brațele, cei ce se îngrămădesc spre intrare îl mătură aproape și pe el din cale, sosește o nouă ceată de străjeri, care își croiesc o potecă cu halebardele lor: în capul scărilor se ivește deodată silueta cu pălărie împănată a ducelui, care își ia la rost poporul prin cuvinte grosolane, cîtuși de puțin alese, ale dialectului mantovez...

Acesta e momentul cînd se pare că învîlmășeala a atins apogeul... Ducele își flutură pălăria și strigă cît poate: „Tuturor care veți intra

— salutul meu cordial !”, rîde, își șterge fața transpirată, e răgușit de atîta țipăt, și astfel intră în loja-salon a teatrului, unde, într-un mic cabinet, își schimbă din nou costumul.

În culise, pregătirile nu sînt mai puțin febrile. Rossi se întoarce cu porunca Înălțimii Sale : poate începe spectacolul ! Iese ceata vaeleților îmbrăcați de gală, în mîini cu stingătoarele de lîmînări. Spectatorii *Ariannei* văd că sala începe pe încetul să se întunece, ca și cum s-ar involbura norii . . . A strălucit destul, timp de o jumătate de oră, cînd, grație sutelor de lîmînări, au putut să se observe unii pe alții, să se laude și să se ocărmască reciproc, florentini, napolitani și venețieni cu cei de prin părțile locului. Aici se află o delegație franceză în trecere, venind din Orient, trei nobili venețieni cu fețele rase și misterioase, în robele lungi, negre, ale strămoșilor, cîțiva nobili spanioli veniți de la Milano, în margine micul cardinal și, în jurul lui, în splendide jilțuri ornate, trei prinți ai bisericii în roșu : cel din mijloc — se șoptește — e viitorul papă — cardinalul Montalto ! Cei inițiați, camerierii, cunosc toată lumea, arată în sus spre balcon : acolo, într-un rînd separat de scaune, se află cei șapte reprezentanți ai comunității evreiești, în cuf-tanele lor negre, cu semn galben pe piept : în schimbul birului de toleranță majorat, le este îngăduit și lor să asculte *Arianna*. În mod firesc li se asigură loc pînă și pușcăriașilor, care au fost eliberați azi, pentru că ducele a dat dispoziție ca, prima lor seară liberă, să și-o petreacă în iureșul vesel al serbării cetății.

Chieppio își privește opera : minunea mantoveză ! Visuri după visuri . . . visul unui prinț fantast, făuritor de planuri, extravagant, capricios și totuși, teatrul a fost construit, căsătoria cu Savoya, a fost înfăptuită, au venit duzini de delegați străini . . . au venit chiar și cardinalii . . . Și, minunea cea mai mare : e gata *dramma per musica*, pentru ca, în această seară, *Arianna* să vestească *urbi et orbi*¹ triumful lui Vincenzo Gonzaga . . . Iar ducele, ca și cum ar fi Dionisos, principele veșnic al vieții, strălucește, se împăunează, e fericit, trăiește metamorfozele jucăușe ale rolului său.

Scîrțîie sistemul de frînghii al scenei (pe scena veche a Reggiei, așa ceva nu se cunoștea încă) . . . și, în fața publicului uimit, se desfășoară peisajul imaginar, cu țărmurile bătute de valuri, al insulei Cre-ta . . . o fîșie de mare, pe valurile ei o galeră aparent perfectă, în realitate totuși ușoară, pe care mîini vrednice de meșteșugari au construit-o, timp de săptămîni întregi, pentru această unică seară . . . E corabia lui Theseu, purtînd pe pînze stema Atenei. E încă liniște . . . Tensiunea crește parcă, în clipa cînd înălțimea sa aruncă de sus tradiționala cheie

¹ „Orașului și lumii întregi“, (în l. latină, n. red.)

a cembalului. În această clipă, orchestra, compusă din patruzeci de muzicanți, începe să cînte. Prologul orchestrei izbucnește cu atîta forță, încît acoperă murmurul miilor de spectatori. Settimia, în rolul Venerei, și Rasi, în rolul lui Theseu, sînt gata să intre în scenă, în timp ce Florinda, în rolul Ariannei, după obiceiul actrițelor — și cum se obișnuiește la Fedeli — stă de un ceas în culise, pentru a se acomoda și a se pătrunde de atmosfera mării *rappresentazione*.

Nici cel puțin o infirmă parte a spectatorilor n-au văzut vreodată o asemenea *commedia in musica*. În fața ochilor și urechilor lor, obișnuite cu naive mistere, izbucni de astă dată pe o scenă adevărată și de pe buzele unor adevărați interpreți, mistuitoarea pasiune mitologică. În *Arianna*, ca și în *Orfeu*, fiecărui interpret îi corespunde cîte un anumit instrument, care îl simbolizează, îi însoțește intrarea și ieșirea. Unuia harpa, altuia instrumentele de suflat sau mica orgă portabilă. Florentinii se iau la întrecere cu mantovezii. Rasi cîntă mai frumos, mai cald și mai bine, în timp ce dicțiunea — marea tradiție a Cameratei — e mai bună la artiștii împrumutați de marele duce...

În jocul de scenă, Florinda îi întrece pe toți: cînd e vorba de recitative, depășește pe oricare alt interpret. Spectatorii privesc cu răsuflarea oprită grația inegalabilă cu care își mișcă mîinile actrița lor preferată, zîmbetul flutură pe buzele ei; iată, abia vrea să-și creadă ochilor... buzele îi sînt încă mute, doar muzica zumzăie în juru-i... și, totuși, *se întimplă* ceva... dragostea prinde să se înfiripe pe scenă... Rasi-Theseu se apropie vrăjit de fata cretană (la repetiții, vicleana Florinda, cu o perfidie femeiască, și-a „schițat“ doar rolul, în timp ce acum, în strălucirea luminilor rampei, își desfășoară deodată întreaga virtuozitate) care îl privește îngrozită și, totuși, cu admirație... ar lua-o la fugă... astfel pune la încercare nervii spectatorilor... cînd o să cînte... cînd va țîșni din gîtlejul ei primul sunet! Și, în această clipă, începe să răsune arietta *Ariannei*. Desigur, vocea Madamei Europa e mai amplă; cei care auziseră la repetițiile sărmane Caterinuccia, noua bogăție a școlii monteverdiane, priviseră cu îndoială schimbarea survenită. Dar vocea Virginiei Andreini e plăcută, plină de prospețime, înclinînd spre mezzo; siguranța scenică o ajută să depășească măruntele neajunsuri în arta cîntului: voce, joc de scenă, mimică, gesturi, redarea cu fidelitate magistrală a vieții, toate acestea s-au contopit și, deodată, dintr-o singură lovitură, Florinda a găsit calea spre inima spectatorilor, care o urmăreau cu sufletul la gură. În timpul interludiului, cînd doar orchestra cîntă și spectatorii „se odihneau“ după emoțiile avute, nu numai în lojile de gală, dar și la balcon și la locurile în picioare de la parter se știa că succesul e asigurat!

Totuși, lumea așteaptă scena mare a despărțirii. Căci vestea *Lamento*-ului s-a răspândit pretutindeni, muzicanții l-au transcris pe furiș pentru instrumentele lor... au înflorit, au ornamentat, au dat formă marelui dar muzical al Mantuei, păstrat pentru Rusalii... Arianna începe să cînte, *Lasciatemi morire* răsună de pe buze ușor... ca o adiere... de parcă s-ar înălța de pe buzele înspumate ale mării și, în timp ce brațul ei arată spre depărtarea, care a și înghițit mincinoasele pînze ateniene, capul îi cade pe-un umăr (Virginia a învățat acest gest minunat de la un tors al Niobei)... vocea ei devine acum neașteptat de profundă, așa cum numai un adevărat artist poate să-și folosească comoara: e tragică și sfîșietoare, se adresează inimilor tuturor, căci și la Mantua fiecare își are rana sa... vechi eșecuri ale pasiunii, vreo femeie îndrăgostită și adorată plină de bănuieli, vreo amintire reînviată, toate aceste suferințe sînt răscolite deodată de tipătul Arianei.

Ca și cum mulțimea spectatorilor ar fi fost cuprinsă de o epidemie stranie: întii se aude de la balcon... apoi în rîndul lojilor izbucnesc hohote de plîns, le preia și parterul... plîng cu toții, iar la *ritornello* cîntă împreună cu Florinda, care sporește mereu efectul; cu fiecare strofă, își trăiește cu măiestrie artistică aria, de parcă ar fi un uriaș monolog interior, din care doar o infimă parte a răbufnit la suprafață sub forma cîntecului îndurerat. Pînă și Andreini, care e artist pînă în străfundurile sufletului său, observă îngrozit că *Lamento* a făcut să răsară din sufletul Virginiei noi bogății ne bănuite, ca o lavă îmbelșugată, că jocul ei de scenă atît de simplu nu i l-a bănuit, la repetiții, nici unul dintre inițiați: tînguirea atinge țărmurile unor sentimente necunoscute, scoate la iveală, din străfundurile încă neexplorate ale sufletului, perle întunecate și, totuși, străvezii: lacrimile curg fără încetare pe chipul Florindei, care nu suportă masca, deși tradiția clasică o pretinde, iată, ochii ei negri minunați, înnoată în lacrimi... Spectatorul simte că se luptă, că se zbate cu hohotele unui plîns natural care i-a cuprins toată ființa... da, parcă ar fi o suferință nețărnută, cu care ea își cîntă pînă la sfîrșit aria.

După *Lamento* se lăasă cortina și mulțimea prinse să forfotească. Nu e nevoie de baletul vesel al celui de al cincilea act, care să șteargă efectul sfîșietor al *Lamento*-ului. La lumina lămpilor de ceară camuflăte, Vincenzo privește pe furiș în jurul său, prin loja princiară. Eleonora e aplecată peste balustradă, chipul ei de Medici a încremenit într-o rigiditate sibilică, ca și cum ar sta aplecată asupra ursitei și a destinului. Margherita, tînără mireasă, care în sumbrul Castello torinez n-a avut prilejul să vadă asemenea spectacole, îi cere soțului ei, cu un zîmbet rușinat, batista dantelată, căci a ei e udată toată de lacrimi. Cei doi prinți de Savoya stau cu fețele trufașe, cu ochii ieșiți din orbite, în gulele lor scrobite: eticheta părintească nu i-a prevăzut cu instrucțiuni

pentru situații de acest fel. Chipul micului cardinal e stacojiu de emoție, în mantia sa de purpură, cu gulerul de hermelină și pălăria cu borurile largi, arată însă tot ca un băiețel, timid și emoționat. Francesco, moștenitorul tronului, are un chip surprinzător de Habsburg: prin rigiditatea sa, el încearcă să imite pilda cumnaților săi de rang mai înalt, dar muzica lui Monteverdi a pătruns pînă în adîncurile sufletului și lacrimile i-au năpădit ochii.

Lui Vincenzo îi trece deodată prin minte că niciodată n-a părăsit însă, într-un chip atît de perfid, o femeie pe care a iubit-o. Amantele de odinioară trăiesc și se veselesc în jurul lui. Misterioasa Ippolita, căreia îi scrisese un volum de sonete în adolescență și despre care nimeni nu știe pe cine anume ascunde acest nume, azi e bunică respectabilă, cu păr argintiu, care se înclină zîmbind în fața lui de cîte ori se întîlnesc. E aici și Agnese, spaniola, mama fiului său, care, deși bastard, crește printre ceilalți Gonzaga... Barbara n-a putut veni, căci ducele de Parma a interzis vasalilor săi să participe la sărbătoarea Mantuei dușmane... dar „mamma” a trimis vorbă... De-ar fi aici sărmana Caterinuccia... O oră a durat pînă să poată încropi epitaful latin... De ce nu cîntă mai departe Florinda, ca din adîncul sufletului să răzbată la suprafață *Lamento* interior, uman, purificator? Vraja dispare atît de repede?

Maestrul stă în dosul coloanei vopsite, al cărei frunziș îi ascunde silueta înaltă, ușor adusă de spate. Orchestra a încetat să cînte, muzicanții încep să-și adune instrumentele. Afară... în sală, aplauzele frenetice a mii și mii de palme sparg tăcerea mută... În scena ultimă se desfășoară o serbare veselă, însă nunta lui Bacchus se dovedește a fi un episod neașteptat, aproape profanator, după plîngerea fiicei de rege cu ursită atît de tragică... cînd, pentru a găsi veșnică alinare, se îndreaptă spre valurile înspumate ale mării. Dar și acesta e doar un joc de teatru, și Florinda, cea cu o mie de fețe, contribuie și de astă dată la stîrnirea efectului dramatic: Arianna întruchipată de ea, în felul în care se lasă fascinată de veselul zeu, e un personaj minunat. Pînă se aprind din nou lumînările în sală, în potopul de raze s-au și uscat lacrimile, nimeni nu se mai gîndește la plîns, bucuria vieții s-a întors.

Striggio vine după el: Alteța Sa dorește să vorbească cu dumneata! Da... în timpul lui *Orfeu* Curtea a trăit, a respirat în imediata sa apropiere, la cîtiva pași de el, l-a putut vedea pe ducele său, care i-a făcut semne, i-a zîmbit, pe chipul lui s-au putut citi valurile clipelor înnoirate sau senine, dar aici, în acest teatru uriaș, podiumul Curtii și colivia de aur închisă par depărtate, într-o izolare aproape sacră. Vincenzo stă în picioare în loja sa. Salonul e inundat de potopul de raze a o sută de lumînări, camerierii dau semnalul că se pot apropia cu toții:

nobili de rang înalt, ambasadori, notabilități străine. În învâlmășeala policromă a acestui tablou, Claudio constituie o solitară pată neagră.

— Cere-mi ce dorești, *messere* !

O, cât de mult îi cunoaște chipul ! Acesta e ducele cel *milostiv*, veșnicul *Chiaro Vincenzo* . . . mecenatul din Flandra, care îl descoperă pe Rubens în atelierul maestrului său . . . *il Principe*, care înfrumusețează ca prin farmec întinderea acoperită de ruinele satelor pîrjolite de la poalele cetății Esztergom . . . îl eliberează din mănăstirea-închisoare pe Tasso cel cu sufletul răvășit. De parcă i-ar oferi comori fără de seamă, astfel își desface brațele în fața lui. „Titlu de noblețe ?” „Aur . . . din vistieria goală a Mantuei ?” „O nouă nevastă, din rîndul doamnelor de la curte ?” „Pămînt, casă, moșie ?” „Libertate, odihnă pe timp de un an ?” Toate acestea se întrezăresc pe chipul zîmbitor al Altefei Sale, în lucirile ochilor săi albaștri, în ale căror adîncuri sclipesc încă lacrimile stoarse de *Lamento*. Bărbatul, care a petiționat de atîtea ori, care a trebuit mereu să ceară . . . căci numai astfel își putea dobîndi drepturile, acum își pleacă capul.

— Deocamdată nu am nevoie de nimic, Alteță . . . mîine însă . . . Cînd voi fi bătrîn . . .

— De ziua de mîine să nu-ți faci vreo grijă ! Dispun o rentă perpetuă pentru Claudio Monteverdi. Și ea să fie asemenea unui titlu frumos, care se moștenește din tată în fiu. Astfel să te însoțească această rentă, pe dumneata și pe urmașii dumitale ! Cît timp va trăi la Reggia un Gonzaga și cît timp va trăi un urmaș al lui Monteverdi . . . dispun . . . o sută de scuzi din vistieria mantoveză. E amintirea acestei seri, e actul de noblețe al lui Claudio Monteverdi !

Trîmbițele sună, Înălțimea Sa dă semnalul de plecare. Rossi răsuflă ușurat, e încă îngrozit că nenumăratele făclii și lumînări ar putea da foc hambarului de lemn. Trîmbițașii se prind în lanț și, în timp ce sună din instrumentele lor, împing la o parte, pas cu pas, mulțimea spectatorilor. Lămpile de ulei și lumînările se sting pe rînd, și în lojă, majordomul raportează Înălțimii Sale că, în fața intrării separate, a fost trasă caleașca. În mijlocul haosului general, se poate vedea cum Chieppio își ia zîmbind rămas bun de la cîte un ambasador, cardinal sau nobil de rang înalt și, în timp ce se înclină, îi spune încetîșor : „după cină, Excelența Voastră e așteptată de Alteța Sa pentru o scurtă consfătuire”.

În zadar s-au așezat în jurul unei mese rotunde în camera de lucru a ducelui, chestiunea întîietății de rang s-a ivit cu toate acestea inevitabil. Veneția se considera pe drept cel dintîi stat în Italia, și Morosini, ambasadorul extraordinar al *Serenissimei*, își revendica, pe deplin în-

temeiat, primul loc, lângă gazdă. Era însă de față și cardinalul Montalto, legatul papal, care sosise ca reprezentant al Sanctității Sale. Deși lupta înverșunată, de mai mulți ani, dintre Veneția și Sfântul Scaun se aplanase, și papa Pius al V-lea anulasese excomunicarea rostită împotriva Signoriei, cu toate acestea, însă, relațiile dintre ele nu puteau fi numite cordiale. Dar și prietenia dintre celelalte puteri italiene era brăzdată de serioase cicatrice seculare. Nu era de față Parma, care privea cu ură la Mantua, și lipseau, bineînțeles, două coarde, cele mai sonore, ale „viorii cu cinci strune“, Milano și Napoli, guvernate de regenți spanioli. Regia lui Chieppio se dovedi a fi și de astădată măias-tră: cite un jilt uriaș, rămas neocupat, cu stemele *Sforza* și *Anjou* pe ele, arăta că n-au fost uitați frații căzuți în robie.

— Știm cu toții în ce scop ne-am întrunit domnilor — spuse încet, palid, Vincenzo, care deschise astfel cea mai înseminată întrunire din viața sa. Toți cei ce ne-am putut aduna, sîntem împreună, iar cuvîntul Veneției și al Sfîntului Părinte e cheazășie că noi putem rosti aici, în numele întregii Italii, fraza străbună: *Fuori i barbari!* — să plece străinii de pe pămîntul nostru italian!

— Cuvîntul Alteței Tale rostește adevărul, dar Mantua e și ea vasală imperială... Primul senior e tot un Habsburg, la fel cu cel care domnește la Madrid.

— Împăratul e slab, domnule Morosini. După cîte știm, Sfîntul Părinte se și gîndește dacă se cuvine ca el să rămînă și pe mai departe imperatorul creștinătății, în astfel de vremuri grele, cînd în fiecare an ne putem aștepta la un mare atac al păgînilor? Pe lângă asta, Exce-lența Ta nu trebuie să uite că membrii familiei Gonzaga nu sînt vasalii Habsburgilor, ci ai Împăratului tuturor timpurilor. Poate că așa cum Veneția și-a plecat capul în fața celui *basileus*, pe vremea cînd împă-rații mai domneau lângă Cornul de Aur.

Pentru ambasadori și notabilități nu constituia nici un secret faptul că Vincenzo aspiră la coroana imperială și că, prin intermediul rube-deniilor sale, caută sprijin în rîndul acelor membri ai familiei Habsburg, care sînt dispuși să conspire. Dacă va reuși să apară în fața adunării principilor *germani* în calitate de putere conducătoare a principilor *italieni*, s-ar putea să cîștige mai ușor grația celor „șapte electori“. Montalto, care era considerat drept candidatul cu cele mai mari șanse la alegerile de papă, întrepuie tăcerea:

— Alteță, începem un joc frumos, însă periculos. O singură suf-lare... o singură breșă cît de mică ajunge ca neînțelegerile să se cuibărească între noi. Sfîntul Scaun n-are de ce să se teamă, căci loc-țiitorului lui Christos îi este deopotrivă de drag oricare creștin credin-

cios... dar șarpele își vîră coada între noi : azi Parma... mîine, poate, un alt stat...

— O breșă, prin care pot pătrunde spaniolii ?

Cardinalul își plecă ochii în pămînt :

— M-aș feri să-i spun primejdiei pe nume. Sîntem cu toții destui de maturi că ne dăm seama de ea. Sfîntul Părinte se gîndește la același lucru, pe care l-a amintit și amabilul nostru principe-gazdă. Ar privi cu inima strînsă orice conflict armat între puterile creștine, căci aceasta ar duce doar la întărirea... Semilunei !

Pe neașteptate ia cuvîntul Emanuele Filiberto :

— Douăzeci de mii de oameni și trei sute de tunuri, acesta e cuvîntul Savoyei !

În timp ce ceilalți privesc cu uimire la bătaiosul prinț piemontez, Vincenzo se străduiește să atenueze tăișul frazei :

— Încă n-am ajuns să vorbim despre numărul soldaților... iar Excelențele Voastre n-ați venit la aceste serbări vesele ca, în loc de epitalame, să cerniți cu vălul unor gînduri sumbre voioșia acestor frumoase zile. Știm că nici unul dintre domniile voastre nu este împuțernicit de stăpînul său sau de *Signoria* sa ca să poată încheia alianțe. Dar această clipă — faptul că ne aflăm aici cu toții împreună — e fără precedent în istoria noastră. Îl rog pe fiecare dintre domniile voastre ca, în țara lui, să nu spună decît celui mai mare ceea ce s-a vorbit aici, iar cînd ne vom întoarce la locurile noastre de odihnă... să visăm frumos despre unitatea italiană a Italiei... Rog pe Eminența Voastră să ne ia jurămîntul tăcerii !

Montalto zîmbi. Incepu să rostească jurămîntul încet, pe latinește : ceea ce s-a vorbit aici, nu va putea ajunge la cunoștința nimănui altcuiva, decît a aceluia care cîrmuiește țara. Nicicînd spaniolii nu vor putea afla ceea ce plănuiesc principii italieni !

Trec cîte unul prin fața sa. Toate privirile urmăreau ce va face Morosini. De la revocarea excomunicării, niciodată nu ajunsese atît de aproape papa și Veneția. Vlăstarul celei mai vechi familii venețiene se lăsă într-un genunchi, iar Montalto îl ridică și îl sărută pe obraz. Pentru o clipă se făcu liniște... prințul din Savoya, ca viitor suveran, nu îngenuncha, nu sărută mîna cardinalului, repetă doar, cu o expresie rigidă a feței, cuvintele legămîntului.

Montalto se gîdea că, peste o săptămînă, bătrînul Fuentes va ști tot ceea ce s-a întîmplat în această seară în Sala Hărților din Mantua.

Libretul piesei *Ballo delle Ingrate* era, fără îndoială, picant. În realitate, Rinuccini intenționase să întepe și el, pe ascuns, doamnele ipocrite de la Curtea florentină, unde el însuși suferise o jignire : o

cucernică contesă florentină rezista de o jumătate de an rugămintilor marelui poet... Sosise în sfârșit momentul să pună la stîlpul infamiei pe toți aceia, care, prin aparența înșelătoare a virtuților lor, se înrolaseră în rîndurile Contrareformei universale.

La Mantua, textul fusese prezentat, potrivit obiceiului, la Sfîntul Oficiu, dar inchiizitorul era un preot bătrîn și tolerant, care nu voia să se ia la hartă cu blîndul duce. Hotărî să nu împiedice punerea în scenă, dar trimisese textul la Roma. Pînă să sosească răspunsul, nu poate asista la spectacol nici o față bisericească.

Așa că micul cardinal strălucea într-o platoșă de argint, acoperită cu o haină ușoară, din catifea de culoare închisă, iar în adîncul lojilor se putea vedea ici-colo un prelat mai tînăr, travestit și el în cavalier. Zece zile trecuseră de la premiera *Ariannei*, și Mantua trăia încă și în ziua de patru iunie febra marei sărbători, care se reînnoia în fiecare zi. Cancelaria era asediată cu cereri de invitații și de bilete de intrare, de zece ori să fi fost pe atîtea locuri, curioși năpădiți aici din cele mai depărtate meleaguri le-ar fi ocupat și pe ele. Încă după-amiază, de vreme, o mulțime uriașă inundă împrejurimile Reggiei și, în ciuda ploii torențiale de vară, trăsurile și caleștile abia se mai puteau apropia de poarta palatului.

Rinuccini și tînărul moștenitor al tronului se încuiaseră într-o lojă, chemîndu-l apoi și pe cardinal. Soția moștenitorului — după cum îi era obiceiul — se gătea de mai multe ore. Florinda, care interpreta rolul Venerei, își încerca măștile în fața oglinzii mari. Se hotărîse ca această comedie veselă să fie jucată, după tradițiile străvechi, cu măști!

Tabloul era poate mai strălucitor decît la premiera *Ariannei*, lipseau doar purpuriul cardinalilor și violetul prelaților. La intrare, valetii ai Curtii, îmbrăcați de gală, împărțeau scurtul libret de cinci pagini, pe care se desfășura blazonul ducal. Deși marea majoritate a spectătorilor auzise pentru ce anume păcate domnul Rinuccini sortise iadului femeile virtuoză, de la divinul Petro Aretino încoace nimeni nu îndrăznise încă să spună, pe șleau, o atare picanterie! De n-ar fi fost cu adevărat o serbare nupțială, cînd nunta însăși îngăduie asemenea jocuri ușor porno, cu siguranță că nici nu putea să fie pusă în scenă o astfel de piesă, care preamărește infidelitatea și destrăbălarea morală!

Dar azi, pînă și severa și virtuoasa Eleonora închide ochii, numai *Madame di Ferrara* a trimis vorbă să nu se conteze pe prezența ei. În adîncul lojii, micul cardinal îl întrebă îngrijorat pe poet:

— Don Ottavio... vom avea succesul pe care l-am avut cu Arianna?

Rinuccini își plecă capul:

— Vreau să vorbesc sincer cu Eminența Voastră. Aici... s-a petrecut un lucru ciudat. Eu am scris o comedie poznașă: străvechea tra-

diție a Atenei cerea ca tragedia să fie atenuată de atmosfera jocului cu satiri. Voioșia din *Ballo* ar fi trebuit să spulbere tristețea *Lamento-ului Ariannei* ... Nu m-am gândit la altceva decât să-i fac pe spectatori să ridă ... să-i înveselesc ... La care, messer Claudio ..

— Nu-l birfi, don Ottavio ; e mîndria casei noastre !

— Nimeni nu-l admiră mai mult decât îl admir eu, căci autor și compozitor sînt un trup și-un suflet. Dar Monteverdi ... aș spune că, la jumătatea drumului, a întors pe dos cîrma. Ceea ce se pune azi în scenă, sincer vorbind, nu e comedie, nu e nici joc de satiri ... nu e nici pe departe un interludiu năzuos-picant.

— Muzica ?

— Muzica — își va da seama și Eminentă Voastră de asta, nu e cîtuși de puțin poznașă ! Femeile acelea, acolo jos, în imperiul lui Pluto, vor trăi *cu adevărat* vaietele lor, suferințele lor vor stîrni nu disprețul, ci lacrimile spectatorilor. Amor umblă îngrozit în lumea umbrelor ... și *singura* femeie, care nu va voi să se întoarcă în lumea subpămînteană la chemarea lui Pluto, își va lua rămas bun de la viață atît de sîșietor, încît spectatorului i se va părea că aude tînguirea Euridicei !

— Și găsești ceva rău în asta, prietene ?

— Alteța Voastră, nu cred că vreunul din sală va pleca rîzînd. Marea scenă a baletului nu va atenua efectul sumbru.

— Și socotești că asta e rău, numai fiindcă n-ai vrut acest lucru ?

— Recunosc că mi se întîmplă pentru prima oară în viață să mă inclin în fața unui alt artist. Nu puteam face altceva, cînd muzica a fost gata. Poate ca Monteverdi să fie într-adevăr vrăjitor, deoarece nu i te poți împotrivi. Eu, Rinuccini, am scris textul la *Ballo*, dar înțelesul lui mai ascuns cred că îl descopăr, doar ascultîndu-l, cu muzica lui Claudio.

Au răsunat bătăile în podea, s-aude din ce în ce mai tare glasul trîmbițelor. Se apropie suita ... intră, în loja de gală, ducele. Face semn. Spectacolul poate să înceapă. În această clipă în culise încep să sune o duzină de tobe. Oare nu sînt acordate ? Discordanța lor sparge pe neașteptate liniștea. Incepe să scîrțîie brusc și scripetele în sufită. Cortina se ridică și, în fața spectatorilor, apare, în realitatea sa înspăimîntătoare, Gura Iadului.

De-a lungul întregii scene se deschide o peșteră uriașă, atît de adîncă și de tainică, încît ochiul omului nu-i mai vede străfundul. De-ar fi măcar doar o peșteră întunecată și de n-ar lumina-o flăcări roșii, pîlpîitoare ! Cu cît ochiul privește mai adînc, cu atît pîlpîie mai înspăimîntător vîlvătaia. Cine dintre cei vii poate pătrunde aici ? Unde e porțița prin care intră aci ființă omenească ?

Totul e urzit doar din siluete monsturoase, din contururile cenușii-involburate ale nălucilor iadului, care se pitesc în umbra limbilor de foc. Și, deodată, în momentul în care se sting sunetele primei simfonii dulci-îndurerate, pe care o dirijează mâini nevăzute în spatele scenei, în acest loc îngrozitor, la intrarea în pridvorul iadului, apare Venus: silueta ei transpare în lumina palidă, abia mijindă, își ține de mână copilul drag, pe Amor. De îndată ce intră zeița dragostei, instrumentele se domolesc, cele mai dulci dintre ele o întâmpină, de parcă ar îmbrățișa-o cu blîndețe, muzica se stinge încet și începe să răsunе dulcele duet al Venerei și-al lui Amor.

Bella madre — frumoasa mea mamă! — se roagă puiul de zeu, cu săgeți și tolbă, prinzînd speriat de braț pe maică-sa, cînd Venus se apropie cu prea mult curaj de gura peșterii. *Glasul meu nu se va stinge, fiul meu, și rugămîntea mea dulce, ademenitoare, nu va seca atîta timp cît sufletul hain al cumplitului rege n-are s-o înmoaie în fața dorinței mele.*

Amor o roagă pe Venus să nu-și murdărească minunatele picioare cu praful lumii subpămîntene; se oferă el însuși să-l cheme la gura peșterii pe sumbrul rege al Infernului.

În timp ce Venus așteaptă afară, Amor străbate curajos primul cerc de flăcări, limbile roșii, ca niște petale de trandafir muiate de vînt, se rotesc în jurul trupului său bucălat. Revărsarea blîndă a celei de a doua simfonii îi însoțește umbra ce se îndepărtează. Și vestitul recitativ al Venerei! Cum joacă, cum amenință și cum cîntă această Florindă... în spatele măștii se ascunde drăgălășenia veșnicei femei, iar vocea ei se abate torențial asupra multimei spectatorilor ca o mustrare vie... „... cea care e dușmană a Iubirii, își împlătoșează inima încă în floarea vieții, pentru a izgoni sentimentele... o, cît de mult se va perpeți și cît va suferi, cînd grația și frumusețea ei vor pieri... în zadar le va implora să revină... vai, vai, va fi zadarnică și tirzie remușcarea! Iluziile ei vor fi înghițite de nesfîrșitele, de negrele valuri înspumate...”

Prin loji se schimbă priviri. Textul... textul ar fi jucăuș, ușurel, picant, „o, crudo, de ce nu m-ai ascultat?” în timp ce muzica dezvăluie, în pragul purgatorului, sufletului naiv, printr-un singur vaiet, prin cîteva acorduri, adîncuri atît de înspăimîntătoare, fiindcă Amor a izbutit să-l trezească pe Pluto, în străfundurile imperiului său întunecat. Stăpînul infernului se ivește și, cu basul său înfricoșător, dar strălucit, începe să-i facă cîrte Venerei. *Bella madre d'Amor* — minunată maimă a lui Amor, „spune, cum și la sfatul cui ți-ai întreprtat pașii către aceste adîncuri întunecoase, involburate?”

Devine tot mai puternică imbinarea ciudată a cuvîntului și-a cîntecului. Venus se tînguie că, în Mantua minunată, doamnele, a căror „frumusețe și virtute eclipsează strălucirea Aurorei”, au o inimă atît de

rece, atât de cumplită, considerînd drept glumă și joacă flăcările dragostei. Pluto, care apără cu dârzenie hotarele imperiului său, își desface brațele ca un judecător : „*Oricine pe pămînt, pe mare, în aer și în iad știe că e un joc periculos a nu ține seama de săgețile lui Amor*“.

„*O, barbara fiereză*“ — trufie barbară... „*doar tigrul și șarpele privesc cu ochi cruzi cum se chinuie victima, cum varsă lacrimi și sînge cel îndrăgostit*...“

Pluto i se adresează lui Amor : „*De unde speri să-ți vină ajutor ?*“ Răsună sopranul dulce al lui Amor : „*Eu știu bine că din ăst imperiu subpămîntean nu-i cale întoarsă spre lumină. Cine te-ar putea opri însă, dacă puterea ta nemărginită ar hotărî totuși altfel ?*“ Stăpînul infernului : „*Înțelept e principele care își folosește cu chibzuință puterea*“. Leonora atinge cu cotul brațul lui Vincenzo. „*Această frază la cererea mea a introdus-o Rinuccini*“. Tînărul prinț se uită în lumina scăzută a luminărilor la mama sa : în colțul buzelor ei se ivește un zîmbet tainic.

Vocea dulce a Venerei începe să devină rugătoare : „*Dar cum de nu-ți aduci aminte, puternice Pluto, cînd pe frumoasa ta Proserpina eu am călăuzit-o prin cîmpiile înflorite... în luncile iubirii eterne... De aceea, o, de aceea îngăduie ca sus, pe pămînt, să poată fi văzute sărmanele suflete*...“

Pluto e adînc mișcat. Nu-i poate rezista Venerei. Muzica reînvie parcă toată legendara răpire a fecioarelor : Proserpina — Persephone culege flori, împreună cu însoțitoarele ei, cînd sosește Hades-Pluto în carul său tras de armăsari negri și o răpește pe fiica zeiței Demeter... Da, sumbra inimă a lui Pluto se înmoaie : „*Udite... udite...*“, strigă Pluto, auziți ! monștri ai infernului !

Se însufletește gura peșterii, se domolesc flăcările roșii și, sub vălul întinericului, încep să se miște nălucile, stafii uriașe se desprind în penumbra cenușie. Spectatorii privesc îngroziți... fiori de groază și de spaimă îi cuprind pe cei ahtiați după jocuri, care, în adîncul sufletului lor, *cred* adevărul dramei... La întrebarea monștrilor, răsună porunca Regelui : „*deschideți... deschideți porțile de umbră și lăsați să iasă din întunecata închisoare trista ceată a cumplitelor suflete* !“

Cuvintele Venerei se transformă deodată în graiul lingușitor al curteanului, cînd se adresează umbrelor de femei care, în viață, au fost nemiloase față de iubirii lor :

„*Pășiți acum în minunatele lăcașuri ale unor regi măreți... Bucurați-vă, căci, o, cît de mult veți admira firidele de marmură... minunatele plămuiuri ale celor mai mari artiști. Toți pereții scapdră și strălucesc de aur și purpură... și, de nu vă veți rătăci în labirintul aurit al palatului, vă veți desfăta privind nenumărații lauri ai gloriei și slăveii*...“

— E cam exagerat, șopti înciudat ambasadorul marelui duce Medici către genovezii mai modești.

Ambasadorul *Serenissimei*, care, desigur, cunoaște dinainte textul, ridică mîna :

— Să vedeți ce urmează, Excelențele Voastre.

Florinda se întoarce. Un pas curajos ; masca și-o ține în mîină, deși, în cazul pieselor vesele, regulile interzic acest lucru. Înaintează pînă la marginea scenei și se apleacă înspre loja princiară. De astă dată e numai *actriță*, recită rar, aproape scandînd :

„... Nu vă veți minuna însă mai puțin nici cînd veți admira acest teatru splendid și scena lui, care pune în umbră gloria Atenei... și a Spaniei...”

— E cam prea de tot — șoptește îngîndurat ducele de Mantua. Dacă va afla regentul din Milano, riposta lui va fi cumplită. Rinuccini a dat dovadă de-o prea mare îndrăzneală... Nu e bine să te iei la hartă cu castilienii...

Dar scena se luminează, focul roșu se domolește și, la gura peșterii, de parcă s-ar lăsa o ceață asupra împărăției lui Pluto, coboară un voal subțire ; din cele două părți ale scenei, un mecanism ascuns împinge înăuntru macheta vopsită a palatului princiar din Mantua. Amor și Venus conduc trista ceață a femeilor cenușii, peste pragul infernului. Cînd se apropie... șoptele se sting pe toate buzele. Muzica lui Claudio devine și mai misterioasă : nici aceasta nu e o simfonie veselă ! Toată lumea știe că nu există scăpare din Hades, e vorba doar de o scurtă eliberare, scurtă și tristă, de un ceas, spre învățătura de minte a celor vii.

Cumplitele femei înaintează două cîte două : sînt soțiile unor personalități de la Curtea mantoveză, înveșmîntate toate în rochii de mătase, acoperite din belșug cu fire de argint, iar granatele și rubinele scilesc pe ele ca focul veșnic.

Ca și cum ar ieși acum din nou la lumina soarelui strălucitor al Mantuei, din noaptea nesfîrșită a suferințelor lor, se opresc brusc, clătîindu-se pe picioare, tremură... se țin de mîină, șovăitoare, se retrag speriate, cînd, într-un colț al sălii, începe să cînte cea de *a doua* orchestră, ascunsă într-o lojă. Gura iadului mai străfulgeră o dată, înainte de a se stinge de tot, fiind acoperită de o perdea de voal. Iese Pluto, însoțit de învălmășala monștrilor infernului, ca să ia și el loc printre spectatori. Incepe „Balul Ingratelor“. Pe măsură ce femeile coboară două cîte două pe scena transformată în marea sală a Reggiei, se ivesc, prin cealaltă intrare, strălucitoarele și gingașele doamne ale Curții, cu cavalerii lor. Poartă jumătate de mască, dar, după mișcări, toată lumea îl recunoaște pe ducele Vincenzo și pe Francesco, moșteni-

tor al tronului și tânăr mire, iar cele opt doamne „virtuoase“ de la Curte, care se prind în balet, sînt, după cum se știe, tocmai acelea care își dăruiesc inima cu cea mai mare ușurință și generozitate! Dansul își desfășoară volutele... străinii și mantovezii înghesuți în teatru admiră extaziați pașii plini de grație: perechile vopsite, năzuroase de la Curte, înconjoară dansînd, cu prefăcută compătimire — pe melodia sfîșietoare a muzicii de dans ce se repetă ritmic — sărmanele suflute întoarse din infern, care sorb cu lăcomie, cu setea veșnicelor tenebre, acest neașteptat și minunat ceas, ce le-a fost acordat prin grația lui Pluto.

În sunetele orchestrei ascunse în lojă, dansatorii plutesc pe scenă, se aude deodată bubuind basul sumbru al lui Pluto... Un recitativ lung, ca și cum ar spori dinadins sumbrele cuvinte ale stăpînului din infern, dar sărmanele suflute osîndite se mai rotesc, se mai leagănă în ritmul grațios al solemnei pavane. Aceste doamne și domnișoare n-au venit din uriașul imperiu al groazei ca să răpească noi iubiri... *„Amor, care a coborît în întunecatul meu imperiu, m-a rugat să eliberez pe aceste sărmane femei, care își ispășesc nesocotința, prin hohote de plîns veșnice... Mă uit la ele: o, cît de palide le sînt chipurile, ochii le însoată în lacrimi... dacă ați fi trăit și v-ați fi gîndit odinioară altfel, azi n-ați mai plînge în întunecata mea temniță...”*

Muzica de dans se întetește și se domolește, ca valurile unei mări nevăzute, apoi Pluto își ridică deodată glasul: *„Dar vouă, suflute osîndite, v-a trecut ceasul! Întoarceți-vă să plîngeți în bezna infernului!”*

Glasul lui Pluto se luptă parcă cu baletul: bucuria dansului e mai puternică.. acoperă pe-o clipă cuvîntul poruncilor al stăpînului din infern. Se mai desfășoară, pentru ultima oară, grațioasa pavană comună a „viilor“ și „morților“, în fața spectatorilor înfiorați se mai rotește o dată șarpele balului. Dar glasul Regelui bubuie iarăși, de astă dată mai înspăimîntător, mai puternic: *„Întoarceți-vă în neagra voastră sihăstrie, întoarceți-vă acolo, unde va aruncat soarta pe care singure v-ați făurit-o!”*

Strigătul destramă vraja: ca și cum ar dispărea deodată de pe chipurile lor orice urmă de viață, o ceată speriată și tristă se întoarce legănîndu-se în adîncul scenei, de unde izbucnesc iar flăcările roșii... Așa se duc, cu excepția uneia, a unei singure răzvrătite. Ea singură refuză să se întoarcă; spectatorii recunosc din nou, sub cenușa și scrumul fardului, în acest rol nou, vocea Florindei: ea înaintează pînă în imediata apropiere a luminilor rampei. Părul ei sclipește de praf argintiu, ochii îi însoată în lacrimi: aceasta e întorsătura neașteptată, tragică, a piesei, cînd începe să cînte încet, deznădăjduită și, ascunzîndu-se, se agață de farmecul minunat al vieții: *„Vai... cît de crudă... cît de groaznică mi-e soarta (haină osîndă și cumplită caznă să plîng*

în hohote, să mă întorc în întunecoasele adâncuri)... O, dulce văzduh... o soare minunată, pe vecie... pe vecie vă părăsesc... Rămîneți cu bine, pentru totdeauna, cer, soare și lumină... stele strălucitoare! Învațați să fiți îndurătoare, doamne și domnișoare!"

Corul nevăzut repetă ca un ecou, din spatele scenei: *Apprendete pietà, donne e donzelle!*

Din nou vocea, de o profunzime tragică, a Florindei:

*„Înapoi... în fum, printre vaiete și lacrimi,
în veșnicele, nesfîrșitele chinuri.
O, unde-i strălucirea? Unde-s amănții de-altădată?
Unde... unde au dispărut cu toții?
Și unde-s femeile preamărite atît de mult de lume?
Învațați să fiți îndurătoare, doamne și domnișoare!"*

Corul, ca o adiere îndurerată, murmură încă o dată, în urma răzvrătitei, tristul ritornello. Se lasă cortina, după jocul unui balet de curte, care promitea să fie strălucitor și vesel, nu rămîne decît muțenia spectatorilor adînc mișcați, cu ochii înlăcrimați.

În culise, în timp ce dansatoarele se îmbracă, un mic grup îi înconjoară pe autori. Rinuccini, acest vîrstnic nobil toscan, care se ține încă bine, îi farmecă cu muzica florentină a elocinței sale strălucitoare pe toți cei ce privesc cu admirație la divinul maestru. Rezemat de o jumătate de coloană, Monteverdi discută cu editorul Coppini, care i-a gravat cu măiestrie madrigalurile. Editorul a venit de pe meleaguri depărtate la Mantua, pentru a asista la această serbare invidiată în toată Italia.

— *Messer Claudio*, am fost la Paris... și în cîteva castele franțuzești, unde am văzut și am ascultat balet de Curte. Acest *Delle Ingrate* — așa cum începe — mi-a făcut impresia că ai învățat mult, foarte mult chiar de la acești francezi, care nu sînt îndeajuns de apreciați în Italia noastră... Da, la început...

Maestrul cu barbă căruntă și cu ochi scilipitori se înclină. Doi cunoscători de muzică discută între ei.

— Alceva?

— *Messere*... Îți spun deschis, muzica dumitale e atît de minunată, încît a dispărut din nou orice îndoială în legătură cu adevărul spuselor vechilor autori despre influența muzicii. Am ascultat *Arianna*, am văzut și am ascultat azi *Ballo*. Dumneata ești azi cel mai mare autor... Sînt mîndru că te pot felicita personal...

Își apleacă capul: *Claudia, Claudia*, spune în sinea lui. Dacă ar fi aici, dacă ar putea auzi și ea. Cele cîteva cuvinte rostite de Coppini

fac mai mult decît orice efuziune seniorială, decît splendidele sclipiri de evantaie ale doamnelor, decît măruntele cochetării pe care cele opt doamne ușoare ale Mantuei nu pregetă să le spună nici maestrului.

Zgomot de trăsuri și calești... Pleacă Curtea. Vincenzo îi face semn de dincolo de culise, în timp ce valetul șterge de pe fața Înălțimii Sale vopseaua roșie, domni și doamne se și grăbesc spre țărnul lacului, unde prefectul Viani a reconstituit, după închipuirea lui Follino, cetatea Kanizsa, în care se fălesc dîrji păgînii. Tunuri cu ghiulele oarbe bubuie în noapte și cînd se apropie alaiul princiar (vin și înaltele fețe bisericești, vlăstari de principii, crema nobilimii mantoveze) se aprinde deodată uriașul transperant de pe malul lacului: *DUM SUB ARCE CANISIAE CONTRA TURCOS PUGNABAT* — da, în timp ce Înălțimea Sa a luptat și a sîngerat sub zidurile cetății Kanizsa... voi, ceilalți principii ai Italiei, ce-ați făcut? Zgomotul luptei izbucnește, ca un reproș viu, mișcător, înfășurat parcă în viziuni. Cine a văzut Kanizsa? Cine a luptat pe redutele maghiare? Din capriciu, ducele trimite o trăsură după Monteverdi (sub Esztergom a fost și el acolo), apoi s-a declanșat înfricoșătorul joc al luptei. Focul se întetește, la bubuiturile tunurilor și puștilor ducale, pe bastioanele de lemn luminate de foc bengal apar cu duzinele capete cu turbane... cîte un steag cu coadă de cal se frînge, ca și cum ar fi fost rupt în două de sunetele sălbatice ale trîmbițelor, tropotelor, timpanelor și tobelor; toate comorile arsenalului, toate obiectele capturate de la turci au fost aduse aici din Reggia, zgomotul e infernal (maestrul își astupă îngrozit urechile), după care se întesc și mai mult bubuiturile, zgomotul luptei, strigătele înfiorătoare. Asalt!

Vincenzo e singurul care a trăit *cu adevărat* acel asalt îngrozitor, atît de prost pregătit, de la *Kanizsa*, care a văzut cu adevărat ienicerii, spahiii, dorobanții, a trăit acolo în învălmășeala plină de sînge și, totuși, veselă a taberei; acum devine, deodată și el doar simplu spectator, totul e spectacolul organizat în cinstea lui... spre lauda lui „*dum ... contra Turcos pugnabat*“, privește cum flacăra roșie începe încet să șerpuiască, cum se desface în mod capricios și cum aleargă pe meterezele bastioanelor de lemn. Cine a putut să învețe corul țipător al „păgînilor“, cine a umplut totul cu această zarvă infernală, care, după infernul blînd din *Ingrate*, pare cel mai neliniștitor joc de luptă? Flăcările curg rîuri-rîuri peste cetatea dulgherită din lemn, ici-colo bubuiturile întrerup focul (Viani a ascuns pe sub scînduri cîte un pumn de praf de pușcă), sfîrșie și devine purpurie închipuita cetate a Kani-zsei, apoi turcii fug, văicărîndu-se... iată-i: ies în goană din cetate, aruncă din mînă lăncile cu coadă de cal, săbiile lor încovoiate... Urmează minunata apoteoză a proslăvirii tuturor celor ce au luptat: se apropie, tîrîndu-se pe pămînt, căpeteniile învinse, culoarea verde a

turbanelor lor arată că sînt sînge din sîngele profetului, se tîrăsc prin praf în ritmul îndrăzneţ al unei melodii de dans, pînă ajung la mărşul cort de mătase al ducelui de Mantua, care, în splendoarea veşmintelor sale albe, cu pădurea sa de steme şi Sic-ul său brodat, pare o lume de basm transpusă aici din epoca cavalerilor. Padişahii păgîni se tîrăsc . . . orbeşte, caută de parcă ar dibui poalele mantiei ducelui : horcăie şi se ploconesc (acesta e rolul lor), în timp ce Kanizsa dulgherită din lemn se mistuie în flăcări.

Pe malul lacului, balul graţioaselor ţine pînă în zori. Pentru Claudio nu s-a mai găsit caleaşcă de curté, care să-l ducă în oraş, astfel că porneşte spre casă fără slujitor şi fără lampă prin noapte ; bastonul lui bocăne pe pietrele pavajului. Ziua a fost lungă, durerea de cap l-a chinuit în mod deosebit, în mintea lui apar ca nişte viziuni imaginile ce se fugăresc unele pe altele. Cel mai groaznic a fost zgomotul asurzitor al „Asediului Kanizsei“, bubuiturile, cacofonia, pocniturile ce se succedau.

Ziua începuse dis-de-dimineată, cu repetiţiile la *Idropica*. Timp de şapte ore încheiate, ca şi cum piesa maestrului Guarini n-ar fi vrut să se sfîrşească niciodată. Doar prologul l-a compus el, dar, fie şi numai de dragul Reggiei, a trebuit s-o urmărească pînă la sfîrşit . . . să mai îndrepte decorurile, să repete scena cu peştera, să aranjeze draperiile ce simbolizau marea. Repetiţia a început cînd puternicii Reggiei s-au vîrît în paturile lor, după o noapte de orgie. Guarini vrea să-l farmece în primul rînd pe *spectator*. La începutul piesei, trei nori coloraţi se înalţă spre cer, o dată cu ridicarea cortinei. E o minune a maşinărilor teatrului din Mantua că norii ajung pînă în înaltul cerului. Sub ei unduiesc valurile mării şi, deodată, se iveşte un cap de femeie . . . Iată, cît de repede învaţă Viani ! La *Orfeu*, încă mai protesta unele schimbări de decor, iar la a treia sau la a patra *rappresentazione* găseşte soluţii îndrăzneţe şi neobişnuite ! Florinda înoată prin valuri, părul ei lung, neted, parcă ar fi cuprins de spumă. Deodată chipul ei e luminat puternic (Viani îndreaptă, cu ajutorul unor oglinzi, lumina a treizeci de lumînări, acolo unde vrea), ochii ei minunaţi scilipse, apoi se ridică în faţa ei o mică insulă, şi actriţa urcă pe ea în chip de sirenă : jumătate din trupul ei este încă în apă, dar îşi şi scutură părul împodobit cu o cunună de flori şi începe să cînte prologul.

Cînd Florinda îşi termină aria, Follino se apleacă spre maestru : „De-ar fi totul la fel de frumos ca prologul dumitale !“ Căci urmează după aceea ore în şir, lungi ore de recitare a versurilor, apoi iarăşi

cîntece... Și, la sfîrșit, totul se învălmășește în această zi nesfîrșit de lungă. *Arianna, Ballo, Idropica*. Niciodată nu va mai scrie muzică împreună cu alții!

Cum o să suporte spectatorii această lucrare a lui Guarini cînd pînă și pe maeștri îi obosește de moarte? Desigur, în pauzele dintre acte și tablouri, vor mîncă fructe, iar servitorii vor aduce răcoritoare. După repetiție, toți erau frînți de oboseală. Oare cum o să reziste Florinda? Ce mare artistă e femeia asta: cînd toți ceilalți s-au epuizat în declamări, ea mai luptă, face să strălucească neștirbit stilul personal al lui Monteverdi.

Idropica e o piesă ciudată. Capriciul ducelui dorise ca, în această piesă, toți compozitorii aflați în slujba lui să aibă cîte o parte a lor. Prilejuri se găsesc destule, căci acțiunea durează șapte ceasuri încheiate, „interludiile” ce se succed ascund sute de intrigi sentimentale. Așa că, după lungi deliberări, Claudio a acceptat prologul, spaniolul Paolo Birt își asumă „Licenza”, în timp ce pentru interludii au fost împărțite Salomone Rossi, Gastoldi, Marco da Gagliano și Giulio Cesare Monteverdi.

După nesfîrșita repetiție a *Idropicii* au reluat o dată *Ballo*. Florinda e capricioasă; ca și cum ar fi alta. „Lăsați-mă... nu mai pot... nu mai pot... de ce vreți să devin cîntăreață? Dacă maestrul nu e mulțumit, s-o cheme din Napoli pe Basile. Nu mai pot... mîine dimineață plec, mă duc la Bologna...” Andreini se uită la Follino cu un zîmbet aproape rușinat: „Cîte odată are toane”, spune el neputincios.

Partea mai grea i-a revenit lui Follino: el a trebuit să supravegheze totul, pe toată durata jocurilor sărbătorești, în timp ce Viani se îngrijea ca teatrul să fie curățat, de la o zi la alta. Lumînări noi, programe, decoruri, răcoritoare! Un fagotist trebuie înlocuit, fiindcă îi singerează plămîinii, iar un cîntăreț și-a băut vocea...

În lojă intră Agnese cu fiul ei, don Silvio, care e mai Gonzaga decît adevărații prinți. Ca din întîmplare, cînd băiatul îi sărută mîna, Vincenzo își odihnește pentru o clipă cealaltă mînă pe creștetul lui. Se uită în jur, prinde cuvintele șoptite de Chieppio: „Alteță, nu se cade să vă recunoașteți în public păcatele de odinioară...” Ducele rîde, se adresează Agnesei: „Frumoasă contesă, îl voi ruga pe maestro Claudio să scrie odată o favolă de curte, în care dumneata să ai rolul cel mai frumos...” Din păcate, în *Ballo* nu pot juca decît „ingratele...” Pentru o clipă, privirile lor se încrucișară.

Toate acestea într-o singură zi... Imagini învălmășite: vocea și gestul *Florindei*, singura care nu vrea să se întoarcă în Hades. În această clipă, cu o frîntură a vocii sale, a ochilor, a gestului său a îndreptat totul, capriciile, prefăcătoriile, veșnicul său joc... înain-

tează, cenușa argintie din infern îi face aproape bătrîn chipul, numai ochii îi lucesc înspăimîntător. Și cînd deschide gura, parcă ar îngheța pînă și suflarea în spectatori, dar și în ei, acolo în culise ... „*apprendete pietà, Donne e Donzelle!*” Se oprește o clipă, aici drumul urcă, răsuflă puțin. Da ... spectatorii n-au aplaudat, așa cum se cuvine după o asemenea piesă veselă ... Cînd s-a stîns și ultimul ecou depărtat, care revenea ca o adiere, a ultimului rînd, pe care femeile dămnate mai mult îl șoptesc decît îl cîntă, n-au aplaudat. M-am răzbunat pe Rinuccini. Cortina parcă s-ar fi lăsat în sunetele unui *Miserere!* Ați vrut ca piesa să fie picantă și pornografică, ca să se potrivească în marele epitalam destrăbălat al curții? Nu, la așa ceva nu m-am angajat ... Căci pentru voi „doamnele”, femeile măritate și „donzellele”, care strălucesc în aureola fecioriei, sînt toate, deopotrivă, curve ... dan-săm în jurul lor ca diavoliul desfrîului. N-ați reușit să obțineți asta de la mine. Acest *Ballo* e curat și profund, ca un oratoriu!

Cînd intră în camera sa, se uită la clepsidră, ale cărei răboaie arătînd orele de noapte îi erau atît de familiare. Mîine dimineată nu va avea repetiții. Cel mai apropiat mare eveniment va fi piesa muzicală a lui Marco da Gagliano: *Jertfirea Ifigeniei*, pe textul lui Striggio. Nu se va scula în zori, se va duce către prînz la Reggia, va căuta să afle ce se vorbește despre premiera lui *Ballo*, seara se va duce să vadă piesa lui Marco, din camera muzicanților sau din lojă, dacă i-o va îngădui ducele. Marco va dirija orchestra, și acest vlăstar de țaran e un muzicant grozav de bun ... Ce mai urmează? Da ... doar o uriașă serbare de gală în curtea festivă din Corte Vecchia. Se spune că e destinată pentru șaisprezece mii de spectatori ... Textul e al lui Striggio ... muzica a binevoit s-o compună însuși Francesco, moștenitorul tronului.

Socotește pe degete: *Dafne, Arianna, Ballo, Idropica, Ifigenia, Torneo!* Deodată își aduce aminte de basmul latinesc „*rana rupta et bos* ...” micuța broască, a vrut să devină, din grandomanie, bou. Mantua e o picătură în lume, dar ducele ei făurește visuri mărețe! Oare s-a notat vreodată în anale asemenea neghiobie, ca, înghesuite în cîteva săptămîni, să fie prezentate, piesă după piesă, fără ca să-i pese cuiva de muzicanți, de cîntăreți, de autori cu „gînduri negre”, după atîtea repetiții făcute în goană? Ducele ... această voință în destrămare, dar demonică, se și închipuie împărat al Sfîntului Imperiu! Striggio i-a destăinuit: deunăzi, ducele i-a spus așa într-o doară: „Aș dori ca Pietro Paolo Rubens să-mi picteze încoronarea ...” Toate glasurile numai pe el să-l preamărească ... Toate femeile doar pe el să-l adore ... Ca unul care îi încîntă pe puternicii lumii, îi farmecă pe toți, le aruncă tuturor praf în ochi ... micul, minunatul, *Chiaro Vincenzo!*

Sub craniul, folosit ca lest, se află un teanc de manuscrise. Versurile lui Scipione Agnelli. Acest distins poet de curte i-a mai adus un text pentru piesă. *Favola Mării*, și-a intitulat el lucrarea, rugându-l s-o aleagă drept temă pentru următoarea sa *dramma per musica*. I-a spus lui Scipione că, pînă nu iau sfîrșit toate jocurile festive, și Mantua nu se liniștește, nu va putea găsi timp ca să se ocupe de piesă. Scipione Agnelli a mai adăugat: „Mai citește-le, și pe acestea, maestre!” Flacăra luminării cade în așa fel pe craniu, încît umbra, cîndva vie, se proiectează pe hîrtie. Aproape că te îngrozește cît e de umană scăfiria, trage mai aproape lumina, ridică, la împlinire, o filă de manuscris. Madrigal? Se vorbește că, de cînd monodia a izbutit să făurească prin puterea minunatei voci umane tot ceea ce a urmărit, tînjind timp de două decenii, Camerata, începe să apună gloria polifoniei ... dar și a madrigalelor, în care se îmbină trei, patru, cinci voci ... Instrumentul acompaniază bîlbîit, sunetele se înăbușă ... Cît de departe sînt toate acestea de claritatea *Lamento*-ului, de forța lui *Apprendete pietà*? Cine mai lăorimează azi la auzul madrigalelor? Răsfoiește ...

„Idolul meu dulce ... dacă focul ochilor mei ... dacă vorba mea stinsă, suspinele mele înăbușite nu tălmăcesc flăcările ce-mi pîrjolesc sufletul, crede acestei scrisori ... da, acestei scrisori, căci prin slovele ei de cerneală curge sîngele inimii mele ... Iată, aici vei putea afla gîndurile adîncului ființei mele și, ca într-o sferă cerească, vei privi prin prisma veșnică a frumuseții tale focul ce mă mistuie ... Cu tainica putere a dragostei îmi cuprinde ființa ta, închipuirea, nu mai simt altceva decît prada frumuseții tale, umil trofeu în mina ta. Mă adresez ție ... o, minunată mare de păr blond ... vouă, dragi șuvițe înpletite din aur. O ... cum aș putea să mă eliberez, căci sînt prins pe veci în cătușă! Tu ești lanțul meu ... Unde mi-e libertatea? Ca pe-un minunat diamant, așa păzesc imaginea ta blondă ... părul tău auriu e raza mea de soare, scînteia ce mă fulgeră ... Dulce ... dulce codru blond și sălbatic, labirint al lui Amor, în care s-a rătăcit fără scăpare sărmana mea inimă îndrăgostită ... sărmana mea inimă, pe care suferința o însoțește ca o umbră veșnică ...”

Caterinuccia sta lîngă el. Cînd își scutura capul, uscîndu-și părul desfăcut, proaspăt spălat, o acoperea un șuvoi de aur curat. De cîte ori a privit-o în grădină, la soare, lăsîndu-și capul pe spate și respirînd adînc, sau alergînd cu băieții; cînd părul i se desfăcea din bentiță și cele trei șuvoaie aurii îi cădeau pe spate pînă la mijloc!

De ce ochii îi sînt plini de lacrimi după *Lamento*? De ce nu s-a aplaudat la ultima scenă din *Ingrate*? ... Oare armonia s-a eliberat cu adevărat abia acum din cătușele în care a fost ferecată, cu secole în urmă, de regulile nemiloase ale contrapunctului? De ce oare sen-

timentul nu poate pulsa la fel și în madrigal, prin forța unicei voci omenеști, așa cum își găsește calea în *dramma per musica*? De ce n-ar putea să scrie în amintirea vocii tot mai ample, tot mai împlinite a sărmanei și micuței Caterinuccia un nou gen de madrigal?

Parcă ar vorbi cu Caterina. „... Vezi, ducele tău, care mi-a dat cuvîntul său că, atîta timp cît ești la mine, îți va respecta fecioria, a întins totuși spre tine mîna sa de satir ... și tu n-ai venit la mine ... poate ți-a fost rușine ... iar ducele tău a fost cu adevărat milostiv, căci cu propria sa mînă ți-a scris epitaful ... pe piatra funerară, care va fi înălțată la Carmine, cînd Chieppio va avea bani pentru marmură și cioplitori! Vezi, Caterina, acum eu încerc să făuresc ceva în amintirea ta, în această cameră liniștită ... va fi oare, *aere perennius*, mai trainic decît piatra de la Carmine? Va avea șase părți ... Mă auzi, acolo unde ești Caterina? Așa cum ai cîntat atunci *Dafne*, cînd boala se și cuibărise neștiută în tine ... Oare îți aud vocea, Caterina, sau aud doar vocea mea ... acel vechi tenor, cum am cîntat în fața seniorului din Milano? Vocea mea de odinioară, din care n-a mai rămas azi decît o amintire răgușită, ca o suflare, dacă aș încerca să-i arăt lui Rasi sau Florindei cam cum îmi închipui ... Scipione Agnelli a fost zgîrcit, vezi! El a scris doar jelania mea, dar a rămas dator cu răspunsul tău ... Poate însă e mai bine așa, căci pentru asta nu-i nevoie de ritm străin ... de o poetică străină, copila mea! Vocea ta, Caterina? Din fiecare colț ... din fiecare umbră răsare doar vocea ta. Cine n-ar auzi vocea ta, Caterinuccia?”

Și, cum șade nemișcat, ore întregi ... ia naștere, îmbracă formă, își caută textul, *Sestina*.

25

Cardinalul Millini, legatul papal, care se ducea în Germania, se află în tovărășia ducelui în clipa cînd se mistuia în flăcări și ultimul bastion, din lemn de rășină, al cetății Kanizsa.

— Din păcate, Alteță, Kanizsa este în realitate mult mai puternică decît vrcodată. De asta mă trimite Sfîntul Părinte la Imperiu. Să nu se hîrjonească principii pe chestiuni de credință, ci să ajute la alungarea turcilor!

— Dacă am avea un alt împărat ...

Cardinalul, la fel cu toți ceilalți membrii ai Sfîntului Colegiu, cunoaște dorul inimii lui Vincenzo Gonzaga. Nu e un secret pentru el

nici faptul că Sfântul Părinte Pius I-a întrebat — cam iritat — pe Gonzaga de Nevers, sosit de la Curtea regelui francez, dacă domnul Vincenzo are o sută de mii de soldați ca să împlinească ceea ce întreaga creștinătate n-a reușit să facă? Dacă are, îl încoronează bucuș, chiar și la Roma, împărat! Da ... a adăugat severul papă: e mai ușor să te obrăznicești cu două duzini de comediați, decît să-l scoți din mormînt, trăgîndu-l de barbă, pe Mohamed!

— Alteță ... nouă, potrivit funcției noastre, ne este îngăduit să citim și cărți interzise. Nu prințul bisericii vorbește acum în fața Înălțimii Tale ... Se află în închisoare un anume maestru Campanella, care chiar întemnițat scrie. În țara imaginată de el, în care toate virtuțile se găsesc din belșug, nici puternicii nu cunosc ambiția. Să-mi ierți cuvintele aspre, Alteță, însă Mantua să rămînă grădina cu trandafiri a dulcii noastre Italii, un sacru lăcaș al muzelor. Intre noi fie vorba, cum ar putea Înălțimea Voastră să-i plătească, la apropiata alegere a împăratului, pe nesățioșii electori? ... Nici prin gînd nu-mi este îngăduit să presupun o asemenea simonie ... Cu siguranță că ar ieși război din asta: Habsburgi de ambele părți ... Viena și Madridul s-ar ciocni într-un punct cu Parisul ... Mi-e teamă că acest punct să nu fie însăși Mantua!

Se înclină în fața ducelui, dînd a înțelege că vorbește nu în calitate de cardinal, ci în aceea de diplomat. Vincenzo se uită la acest venetic, la acest cleric anonim, căruia larga pălărie de cardinal îi dă dreptul să-i vorbească pe acest ton! Pe cine să trimită la Roma, la Sfîntul Părinte? Pe Rubens? Pe Ferdinando? Pe primul său născut? Legatul papei își ia domol rămas bun. Și-a îndeplinit misiunea, e convins că nu va mai fi invitat niciodată la Reggia!

Peste o săptămînă iese pe poarta Reggiei și ultima calească princiă. E a zecea oară în această săptămînă că răsună glas de trîmbițe de pe bastioane. Fedeli a pornit în zori, cu toată trupa, spre Ferrara. Oare n-o fi putut plăti, cît de cît, vistieria ducală? Reggia amuțește deodată. Serata muzicală de vineri se ține oricum, dar se vor prezenta la ea doar cîntăreți de curte, de mîna a doua, nici un artist vestit nu va mai fi printre ei și nici un castrat ...

În aripa pentru oaspeți, prefectul a dirijat o întreagă ceată de servitori: cu măturîș cu cîrpe, ei fac curat în urma celor plecați, cară apă în căldări mari ... atîta murdărie s-a adunat în timpul serbărilor! Azi dimineată au dat drumul bucătăreselor, ajutoarelor de bucătari, vaeților angajați pentru serbări, le-au dat vînt și diecilor ocazionali de la cancelarie. De la fereastra camerei sale, ducele îi vede cum se adună

în grupuri întunecate în fața ușii cancelariei. Cunoaște acest tablou ... așteaptă pînă cînd Chioppio le va da un mic avans.

Între timp, Chioppio stă înăuntru cu principalii socotitori ai curții. Adună nădușind nesfîrșitele coloane de cifre. Ministrul nu poate scăpa de sarcina nici măcar a unei clipe trecătoare: în locul ducelui său, el trebuie să ia în primire boii, birul pe căruțe al țăranilor liberi, muzica, furajele, cărăușia, ducății de consolare pentru fecioarele necinstite de personalități princiere. Pe raft se lăfăie un registru uriaș, legat în piele: acesta e *Maestro Generale*, misterioasa carte de căpătîi, care, inventată fiind de maestrul Luca Pacioli, arată „dublul” aceea ce s-a trecut în contul Reggiei și cît anume s-a plătit efectiv din toate acestea.

La începutul marelui registru se află o rugăciune, scrisă cu cerneală. Contabilul, care la Genova, la Banco di San Giorgio s-a obișnuit că Sfîntul Gheorghe e protectorul ceresc al socotitorilor, se roagă și de astă dată tot lui, spre a-i da putere ca, pe filele ce urmează, să înregistreze numai adevărul, adevărul curat prin socotelile sale.

Adevărul curat? Chioppio contemplă întunecat priveliștea de afară. Deși e doar începutul lui iunie, totul s-a înveșmîntat parcă iar într-o ceață cu miros de mlaștină. Diecii au terminat de adunat, dar cele două pagini nu se potrivesc, de un ceas caută, cu ochii injectați, greșeala comisă. Pînă la urmă, reușesc să afle despre ce este vorba. Acum treaba merge strună. Mai trebuie doar o oră (se și aud de afară nemulțumirile, strigătele agitate, nerăbdătoare ale celor care așteaptă banii) și e gata „balanța”. Jocurile sărbătorești au costat vistieria ducală peste două milioane de ducăți!

Madame Europa a devenit o femeie roșcată grasă, iar madame Sabina, după cum se vede, se găsește tocmai la vîrsta critică. Rasi e aici încă, dar se știe că vinerea cîntă doar cu jumătate de voce. Ca și cum ultimul oaspete ar fi luat cu el însă și strălucirea Reggiei, totul e prăfuit, plicticos: o liniște într-adevăr de orașel de provincie. Ducele trimite după secretarul său.

— Alessandro: *Finis Mantuae*! Cine va cînta vinerea?

— Înălțimea Voastră ... ce-ar fi, dacă am executa doar muzică instrumentală, cu orchestra ... s-au adunat atîtea piese ...

— E ridicol, Striggio. Tocmai Mantua să rămînă fără cîntăreți? Să recunoaștem public că toate podoabele noastre au fost doar de împrumut? Castrații sînt *obraznici* și scumpi, trebuie să-i plătesc îndoit pentru ceea ce le-a răpit „cuțitașul”. Avem nevoie de o cîntăreață adevărată. Fetele Caccini nu-mi plac. Francesca ar dori să-și cînte tot timpul doar propriile compoziții, Settimia e nebunatică și capricioasă, întocmai ca și tatăl lor ... De altfel, unde s-a mai pomenit ca o femeie

să vrea să se ia la întrecere cu Monteverdi? Singura femeie, care ar putea reprezenta cu demnitate Reggia, e departe!

— Înălțimea Voastră, vă gândiți, oare, la Adriana Basile?

— Montalto, care ă auzit-o, spunea că are vocea unui înger coborît pe pămînt și că sînt ascunși într-însa șapte draci. În fața frumuseții ei se înclină pînă și îngîmfații de spanioli. Dar cine e această Basile...?

— Se spune că tatăl ei a fost nobil...

— La Napoli? Ce înseamnă noblețea asta, cînd acolo ai putea înfunda o stradă întreagă cu conți? E sau nu e nobilă, ce-ar fi s-o invităm la Mantua?

— Ar părăsi Curtea Viceregelui, unde cîntă acum?

Chipul ducelui se schimbă înspăimîntător. Devine arțăgos, fiindcă nici propriul său secretar nu înțelege că orice gînd al său, o dată rostit, devine poruncă!

— *Sic volo, sic jubeo*¹. Cîntăreața Adriana Basile să se prezinte la Curtea mea. Restul e treaba dumitale!

— Înălțimea Voastră poruncește... dar Napoli e departe. Dacă mi-e permis să dau o sugestie... Înălțimea Voastră să scrie cu propria sa mînă Viceregelui. Este, după cum se spune, un om vanitos. Nici nu se compară cu renumitul Acuna, predecesorul său, despre care circulă o mulțime de legende... În același timp, poate că rezidentul nostru s-ar putea duce cu vreun pretext la Napoli și ar vorbi el însuși cu doamna... Înălțimea Voastră să mă ierte pentru aceste sfaturi, dar știți chiar mai bine decît mine... dacă Înălțimea Voastră nu ne ajută, cuvîntul nostru nu prinde...

Peste o oră, dieci și un traducător din spaniolă stau și scriu la cancelarie scrisoarea plină de tirade. Pe scaun stă, călare, Înălțimea Sa, el însuși dictează toate *cele nouă scrisori*. Deodată ridică capul:

— De ce nu e aici maestrul, cînd trebuie să hotărască într-o chestiune atît de importantă?

Ca întotdeauna, stăpînul îl cheamă și de astă dată pe neașteptate: intră în hainele-i negre ponosite de muzicant, cu botine grosolane, la gît nu poartă guler de dantelă, numai un guler de cămașă moale, răsfrînt, larg, peste haină. Chipul său arată urmele oboselii săptămînilor trecute: pe fața slabă și uscată, doar ochii mai strălucesc.

— Ce știi, maestre, despre Basile?

Parcă ar cădea din cer. Ochii lui scrutează fața lui Vincenzo. În ce dispută trebuie chemat să fie arbitru, de ce anume e nevoie de sfatul lui Monteverdi?

¹ Așa vreau, așa poruncesc! (în l. latină, n. red.).

— Cei care au auzit-o la Napoli, susțin că are o voce minunată ... mai degrabă o voce joasă de sopran, aproape de mezzo. Castratul a cîntat timp de trei ani cu ea. El mi-a spus că întregul Napoli era înnebunit după Adriana Basile.

— Nu m-ai crezut, Striggio, nu-i așa, cînd ți-am spus că toată Italia îi invidiază din cauza ei? Dacă și maestrul a auzit același lucru ... putem fi convinși cu toții că așa este. Înțelegeți ... nu înțelegeți? Reggia nu poate să rămînă fără o cîntăreață vestită. De-ar trăi sărmana Romanina ...

Pentru o clipă s-au ridicat cu toții în picioare și și-au făcut cruce în amintirea ei încă proaspătă.

Ducele se și duse la masa dieilor, ca să verifice ultima versiune a ciornelor. Nu mai lipsea decît semnătura și mica pecete secretă, pentru ca, în sfîrșit, curierul să poarte în goana calului scrisorile la destinație. Trecură în camera lui Chieppio, aici se petrecea actul final al semnării și al pecetluirii. Intr-un colț, se află un clavicembal, capacul e acoperit de praf, dar pe portativ se află o foaie de hîrtie îngălbenită de vreme. Ducele o zărește.

— Claudio, ce fel de partitură e asta?

— O netezește, parcurge foaia cu ochii lui puțin presbiți. Două file ... un madrigal ... Cine le-o fi uitat aici, la cancelarie?

— N-am știut de ele, Înălțimea Voastră ... E scrisul marelui maestru Arcadelt ... iar textul ... e versul lui Michelangelo ...

Înțelege rugămîntea ducelui. Se așază, deschide capacul cembalului. Tenorul său, cîndva strălucitor, mai vibrează frumos în mărunta încăpere. „*Deh dimmi Amor se l'alma di costei...*” Striggio ascultă cu ochii în lacrimi, și tatăl său îl cîntase ... Cînd termină, cei trei bărbați stau nemișcați în tăcerea ce-i învăluie. Pentru astfel de clipe, nu poate părăsi Mantua!

Soful Adrianei, Muzio-Baroni, mic nobil fără roșt la Napoli, a devenit deodată un personaj important în lumea viceregelui de la Castel Nuovo. De cînd a sosit invitația trimisă de casa Gonzaga, în jurul „cedării” Adrianei s-au alcătuit partide „pro” și „contra”. Cei din familia Caraffa, în baza unei străvechi tradiții pierdute în negura vremurilor, pomeneau de un anume drept seniorial, vrînd să-l convingă pe bătrînul și bolnăviciosul vicerege să n-o lase să plece pe Basile. Însăși minunata artistă jucă rolul Virtuții și expuse pe rînd ambasadorului mantovez pe ce teren mlăștinos au pășit toate acele artiste, care au schimbat pașnicul cor al bisericii cu scena de o îndoielnică moralitate a Reggiei ...

Toate acestea nu erau, desigur, decât un joc abil, dublat și de o oarecare hîrtiuială diplomatică. În schimb, s-au amestecat toți: perechea viceregală, seniori spanioli și italieni, atacîndu-se reciproc, pînă la urmă nici Sfîntul Oficiu n-a putut rămîne deoparte, și un *pater* dominican s-a și deplasat la locuința de pe Vomer a soților Baroni-Basile.

Ambasadorul mantovez simțea că asupra lui apasă povara cea mai mare a răspunderii, căci, evident, acum asta este singura grijă a ducelui Vincenzo, de cînd Mantua începe să-și revină din ospitalitatea care a durat trei luni. Intrigi, tîrguieli, amenințări, ambasadorul casei Gonzaga începu să argumenteze că stăpînul său se va face de rîs în fața întregii Italii, dacă nu va reuși s-o obțină pe Adriana pentru curtea sa.

În acest joc plin de ghimpi ascunși, cu caracter politic, însăși artista își asumă pe neașteptate rolul principal. Cu o mină îndrăzneată se adresează de-a dreptul ducesei de Mantua, drept *celei mai virtuose* dintre principesele italiene. Se ploconea cu smerenie la picioarele ei, rugînd-o să nu îngăduie ca trecătorul capriciu al soțului ei s-o smulgă din pașnicul Napoli, sănătatea ei este șubredă, soțul ei are și el obligații aici (din cînd în cînd mai primea și cite o însărcinare din partea familiei Caraffa), iar ea nu posedă altă comoară decât *Arété* (da, cu acest savant cuvînt grecesc a scris „Virtutea“, ca și cum ar fi fost un cuvînt-comoară, rămas din naufragiul tenebrosului regat cretan) care nu i se poate lua nici măcar unei sărmane și umile artiste.

Eleonora zîmbi: ca o cucernică ursitoare, ea ține acum în mînă zarrurile sortii. Împături și desfăcu scrisoarea Adrianei ca pe un evantai. I-o arătă lui Vincenzo, care vru s-o apuce lacom, dar ducesa o împături rîzînd, în timp ce doamnele sale de curte urmăreau curioase jocul, cu aere de superioritate al chipului ei. Astfel se făcu seară; Vincenzo simțea că soția lui a luat în mîinile ei „cazul Basile“ ... o privește rugător și o lasă singură, pentru ca spiritul ei drag să se poată manifesta nestîngerit. Eleonora se duse la pupitrul ei și îi deschise încuie-toarea secretă. Pana așternu cu iuteală literele de mărgean. Demnitatea sa princiară nu-i îngăduia, firește, să răspundă nemijlocit unei persoane de origine subordonată, astfel încît adresează scrisoarea ei soției viceregelui din Napoli.

„... pînă la urmă, tînăra doamnă cu voce frumoasă și-a dat cuvîntul că stă la dispoziția Casei și a persoanei mele ... de aceea, dorința mea este ca ea să sosească aici cît mai curînd și o rog pe Excelența Voastră, dacă este posibil, să nu împiedice, ci mai degrabă să binevoiască a înlesni aceasta ...“

Incheie, e noapte. Simte că nu e singură în cameră. Vincenzo stă în deschizătura ușii tapetate. Se uită zîmbînd la soția lui. Femeia îi în-

toarce privirea, aruncă pe masă fila de hîrtie. Bărbatul o îmbrățișează pe Eleonora. Se vede de pe chipul lui că în clipa asta, acest veșnic-copil mare, blond și corpolent, e nespus de fericit și de recunoscător femeii.

La concertul de adio, poetul curții îi ură drum bun Adrianei, spunînd : „Mantua s-a răzbunat pe Napoli că, înainte cu un mileniu și jumătate, orașul nostru l-a răpit pe marele său fiu, pe Vergiliu, și nu i-a îngropat nici măcar trupul său neînsuflețit . . . Iată că acum, Parthenope privește plîngînd plecarea unei alte alese a muzelor, a fermecătoarei Adriana, descendentă din regi, pe care Mantua ne-o răpește . . .”

Plecă la Mantua la sfîrșitul lunii mai. Porni la drum așa cum obișnuiesc meridionali, cînd se mută în ținuturile nordice : soț, copil, frate, cumnat, capelanul casei, medic, două rude, servitori ; tot acest popor e adunat într-una din aripile laterale ale palatului Caraffa, o grămadă de bagaje, zăpăceală, toți vorbesc deodată, strigă, se ceartă, plîng, dau din mîini, căruțele sînt neîncăpătoare, caleașca e incomodă, caii sînt slabi . . . deodată se iveau de clerici tineri la intrarea boltită, unul dintre ei dirijează . . . toată lumea e cuprinsă de o profundă evlavie, dulcele soare napolitan strălucește deasupra palatului și cînd ia sfîrșit corul de adio, toți sînt din nou veseli sau se șterg la ochi . . . strigă : Adriana . . . Adriana . . . cîntă-ne *Lamento* ! Femeia s-a instalat în trăsură, dar surugiul nu e lăsat să pornească. Adriana își șterge lacrimile, privește prin ferestruica trăsorii și începe să cînte . . . Surugiul se reazemă plîngînd pe biciul său, clericii în sutane roșii formează un semicerc în jurul trăsorii . . . apare un vestit castrat și, mai în glumă, mai în serios, cîntă și el un cîntec de adio . . .

Biciul pocnește, și vîlștara regilor cretani, Adriana Basile, părăsește în caleașca sa însoritul Parthenope, în fruntea unei întregi cete de napolitani.

Primul popas îl fac la Roma. Aici napolitanii sînt așteptați la palatul Gonzaga. Este reședința micului prinț cardinal. Cînd dă pentru prima oară ochii cu Adriana, care se prezintă spre a-i săruta mîna, Ferdinando știe că se va îndrăgosti de ea în mod fatal. Astfel, ca unul care își transformă dragostea în idol adorat, îi pune la picioare tot farmecul barocului timpuriu al Romei, din epoca Contrareformei. Organizează mari serate în cinstea ei, la care cîntă pe rînd cei mai buni castrați ai Vaticanului. Adriana șade înconjurată de cardinali și prinți, pînă cînd stăpînul palatului o solicită să delecteze pe cei de față cu propria ei voce.

O săptămîină la Roma, micul cardinal e din ce în ce mai îndrăgostit, și scrisorile lui stîrnesc din zi în zi mai mult curiozitatea Reggiei. Toată Mantua așteaptă să vadă cum arată fermecătoarea napolitană.

La Florența o așteaptă o altă încercare, ceva mai serioasă. Mai întâi, Adriana e primită în casa lui Giulio Caccini, de aici vor trece apoi la sediul Cameratei, din nou în palatul Bardi, al cărui stăpîn, contele de Vernio, așteaptă curios noua stea a Mantuei. Vine și Peri și Rinuccini, sînt acasă toate cele patru fete Caccini, toți muzicanții, cîntăreții, savanți, compozitori. Maestrul Giulio se mișcă cu o grație inegalabilă printre oaspeții săi, parcurge programul Adrianei, nu cumva să se amestece prin el vreo „salată” napolitană picantă, vulgară.

Această seară e mai grea, decît cele din Orașul Etern. Cu acest prilej, e obligată să-și demonstreze arta în fața somităților în viață ale Cameratei, poate cel mai sever juriu muzical din lume. Așteaptă, sporovăie, pînă ce sosește din îndepărtata sa parohie și maestrul da Gagliano.

Cele ce au urmat au fost consemnate de secretarul ducelui de Mantua :

„... *Textul favolei în musica, pe care a cîntat-o artista, a fost scris de domnul Rinuccini, pe care Alteța Sa l-a invitat cîndva la Mantua. Creatorul ariilor e domnul Claudio Monteverdi, dirijorul orchestrei Îndălțimii Sale. Toate acestea sînt lucrări atît de minunate, încît ele au reușit — am putea spune pe deplin — să restabilească autoritatea muzicii antice, iar artista le-a interpretat cu un atît de mare succes, încît majoritatea spectatorilor a izbucnit în lacrimi...*”

Caccini, gazda, protestează în glumă :

— Messer Marco, nu-i de ajuns că domnul Peri își exprimă, bîlbîindu-se, recunoștința și mulțumirile sale prințului Francesco pentru minunatele serbări mantoveze... acum te prinzi și dumneata printre cei care fac jocul mantovezilor ? Oare să uităm că adevărata favola... adevărata arietta... *dramma per musica*... a pornit de aici, din casa noastră... din palatul Corsi... din palatul Bardi ? Oare n-au însemnat nimic... *Dialogurile* regretatului Vincenzo Galilei... *Amfiparnaso* al lui Orazio Vecchi... *Dafne*... *Euridice* a noastră... a dumitale și a mea ? Să ne înclinăm cu admirație în fața lombarzilor... numai fiindcă îl au acolo pe micul lor Monteverdi ?

Maestrul de muzică napolitan apasă pe clapele clavicembalului. Șade înveșmîntat, după moda spaniolă, cu guler de dantelă în jurul gîtului, în realitate e și majordomul Adrianei, și medicul frumoasei femei, într-o singură persoană. Specialiștii casei Caccini schimbă priviri între ei. Continuă serata.

Răsună *Cruda Amarilli* din renumita *Carte a Cincea* a madrigalurilor lui Monteverdi.

— Napolitanii îl aruncă în luptă pe Monteverdi, cu el vor să cîștige, la Florența, bătălia pentru mantovezi !

Spectacolul sosirii îl regizează însuși Ducele. Artista e de altfel una dintre doamnele de curte ale Leonorei, ducesa a chemat-o din Napoli, se cădea, deci ca Alteța Sa să fie plecat în această zi la vinătoare.

De cînd oaspeții plecaseră din Mantua, micul oraș adormit era ros de plictiseală. Se obișnuiseră cu marile alaiuri, cu jocurile pline de culoare, cu sunetele trîmbițelor din turn, cu forfota străinilor. Se cam plictisiseră că, de atunci, numai biletele de credit erau fluturate de toată lumea, și ele se vindeau la jumătate și chiar la sfert de preț, o dată cu creditul Reggiei; toată lumea plînge, se văicărește, percepătorii sînt mai lacomi chiar decît țințarii cei mai avizi, sînt sechestrare tot mai multe moșii, case și prăvălii, în timp ce în piață bocăne ciocanele portăreilor ducali: nimeni nu dă mai mult?

Pentru bunurile sechestrare și vîndute la prețuri de nimic!

Sosirea Adrianei promitea însă o oarecare despăgubire. Deși nu i se cuveneau sunete de trîmbițe din turn, în fața caleștilor călărea un pîlc de cuirasați, poate și în scopul ca poporul Mantuei să nu vadă cît sînt de uzate aceste trăsuri din sud. Sînt cazați în aripa pentru oaspeți a palatului. După-amiază se prezentă majordomul, pentru a o conduce pe artistă la Alteța Sa, Doamna Ducesă. Adriana se îmbracă, nici mai mult, nici mai puțin, decît ca o infanță spaniolă. Splendida ei rochie neagră era pusă și mai mult în valoare de strălucirea părului său strîns într-un coc înalt, ici-colo, printre șuvițele de păr, sclipea cîte o nestemată... un mic diamant... rochia de gală era completată de un guler din dantelă neagră de Flandra, de mărimea unei roți de moară: așa trebuie să se îmbrace, la Madrid, femeia care e primită de soția regelui catolic.

Cînd ajunse în fața cercului format din doamne de curte alese, făcu o ușoară reverență, apoi, cu un extaz spaniol, se aplecă pînă la pămînt în fața ducesei: oferî noii sale stăpîne un cîntec, compus de ea însăși și adus în dar într-un toc frumos împodobit, pe care îl întinse smerită, după ce se termină ritualul sărutului de mînă.

La giovane che canta — tînăra care cîntă, astfel scrisese despre ea Eleonora soției viceregelui și acum această anonimă și ciudată jucărie princiară se transformă deodată într-o doamnă de curte, *solicită* atenție și ca femeie, iar gesturile ei, felul cum clatină din cap împănîndu-se, jocul evantaiului său arată că e mai trufașă în privința etichetei, decît lombarzii comozi și degajați.

Vorbește o „toscană“ ușor forțată, pentru a evita dialectul napolitan, urechea fină, de florentină, a Ducesei, aude, desigur, „falsul“.

— Draga mea copilă, dacă nu ești cumva prea obosită, ne-ar face plăcere dacă astă seară ne-ai delecta cu frumoasa dumitale voce. Ai aduce cu dumneata și partituri... l-am rugat pe iubitul nostru maes-

tru... astfel îl numim pe maestrul Monteverdi, să te acompanieze la cembal. Acum ești liberă, odihnește-te și simte-te în largul dumitale. Sînt convinsă că și cîntul dumitale va fi la fel de strălucitor, pe cît se bucură de înfățișarea dumitale privirile noastre...

Seara, Leonora și-a primit „oaspeții” în apartamentul Paradiso. Aripa purta încă, pretutindeni, amintirea măreței bunici Gonzaga, a Isabellei d'Este, ceea ce împrumută o grație neasemuită camerei Berzei și camerei Elementelor, prin mobilier, prin carpetele de perete, fresce și tablouri. Camerierul o introduse pe Adriana într-un mod ceremonial. Patru scaune pentru napolitani: soț, frate, preot, medic. Adriana, desigur, își schimbase rochia, acum ar fi dorit să strălucească nu prin fastul spaniol, ci prin farmecul tinereții sale. Un brocart venețian albastru se întindea peste juponul de mătase albă, nasturi de aur îi străluceau la piept și la mînici, rochia nu era exagerat de lungă și, astfel, se întrezări — așa cum o doamnă de curte îi șoptește îndată Leonorei în dosul evantaiului — „botinele de purpură”, jucăușă desertațiune princiară, izvorită poate din legenda „fiicei regelui cretan”.

Oaspeții iau loc pe rînd în acest cerc intim al Eleonorei, după care, fără nici o ceremonie din partea vreunui camerier, intră un bărbat înalt, puțin adus de spate, cu fire argintii în păr, îmbrăcat în negru, care face o reverență de curte către ducasă și însoțitoarele sale; apoi se întoarce spre Adriana pentru a o saluta și pe ea. În timp ce privirile li se întîlnesc, Adriana își începe jocul: așa cum madrilenele se lasă într-un genunchi în fața înfașilor spanioli, așa se ploconește ea în fața maestrului. Doamnele curții care trăiesc alături de Monteverdi, ca și alături de oricare alt personaj al curții și care, în fond, nu-l stimează prea mult pe dirijorul veșnic serios, scump la vorbă, abia își cred ochilor cînd văd că Adriana, cea admirată de principi și de cardinali, se înclină adînc și vrea să sărute mîna lui Monteverdi.

Claudio se uită speriat în jur: nu e nimeni altul căruia i s-ar cuveni această cînstire, în afara micului cardinal (din știrile aflate, tatăl său l-a trimis într-o importantă misiune la Roma). Claudio se apleacă încurcat s-o ridice și vede cum ochii de culoare schimbătoare ai Adrianei sînt scâlțați în lacrimi, spunîndu-i cu voce stînsă:

— Maestrô, dumneata ești cel mai mare dintre toți muzicanții lumii!

O ridică stîngaci pe tînașa femeie și, între timp, fără să vrea, simte în nări mirosul parfumului, stors din cîrnoasele flori de peste mări, ale coloniilor spaniole. Pentru o clipă își adîncește privirea în ochii femeii: nu-și bate joc, acum nu minte... Auzind în această clipă glasul Adrianei în cameră, își dă seama de sinceritatea evlaviei, de farmecul deosebit al întîlnirii.

Și parcă s-ar transforma și chipul lui Claudio, nu se mai oglindește pe el acea mirare speriată, întinde zîmbind mîna înmănușată spre Adriana și, ca și cum ar fi duetul unei galante producții artistice, o conduce spre micul podium.

— Îmi e îngăduiut acum și aici *Lamento* ?

Semicercul oaspeților începe să se frămînte : oare străina îndrăznește să se ia la întrecere cu Florinda ? Destramă privilegiul pe care Virginia Andreini l-a purtat în toată Italia, ca pe-un diamant scilipitor ? Aici, la Reggia, îi aruncă Florindei mînușa ? În mica sală, sînt doar oîțiva bărbați, marea scenă se desfășoară în fața unui juriu de femei : Adriana sau Florinda ? Eleonora încuviințează, de partitură nu e nevoie.

Începe domol. Mult mai domol decît Andreini. Măsoară din priviri spațiul : mica sală se lărgeste în dreapta și în stînga în cabinete cu uși deschise, totuși nu e „scenă“, ci mai degrabă o cameră, în care fiecare nuanță, fioritură, frumusețe a vocii are un efect deplin.

Cîntă așa cum se mișcă, trăiește așa cum vorbește. Poartă urmele unei culturi muzicale depărtate, spaniole, tradițiile stilului strălucitor al teatrelor de la curțile Hispaniei, Adriana a învățat de curînd la Florența că limpezimea „dicțiunii“ e deosebit de importantă la Mantua. Intonează limpede, clar, frazat... pauzele sînt atît de dramatice, înoît tuturor celor din cameră li se taie răsufarea... Poate că aceste pauze sînt cele mai frumoase, timp în care degetele aleargă pe clape și pregătesc cuvîntul următor. Și chipul ei reflectă adîncimi tragice : fiica regiilor cretani cîntă tînguirea unei fiice de regi cretani. Cînd se sting și ultimele două rînduri, „*In cosi gran martire, Lasciatemi morire*“, evantaiele se închid, Adriana privește în jur, în loc de aplauze desoperă în ochii tuturor lacrimi.

A adus trei madrigaluri. Pe acestea maestrul său de muzică din Napoli le-a transpus pe-o singură voce, pe cea mai frumoasă voce. Maestrul își urmărește zîmbind compozițiile în această formă de sopran unic... căci e ceva cu totul nou modul cum răsună, pe această unică voce, *Cantai un giorno, Sfogava con le Stelle* și la urmă, *Ecco mormorar l'onde*. Poate că sînt cele mai frumoase trei madrigaluri dintre perlele lui Claudio.

Ultimul acord se pierde în aer și se stinge madrigalul transformat în cîntec, maturizat în monodie. Adriana, ca și cum ar privi doar clapele, se apleacă asupra cembalului și sărută, cu lacrimi în ochi, mîna lui Claudio.

Acesta e extazul ciudat, artistic al smereniei femeiești : cei de la „curte“ cunosc bine cu toții trufia iberică a Adrianei, circulă zvonuri despre ceremonialul rigid de la Curtea Viceregelui, care vrea să transforme într-un mic Escorial vechiul Castel Nuovo al Johannei de Na-

poli, de odinioară. Acum, parcă ar fi o elevă anonimă, succesoara micii Romanine, se umilește rînd pe rînd în fața maestrului, ca și cum ar uita pînă și de prezența ducesei.†

În această clipă răsună trîmbițele din turn : s-a întors Înălțimea Sa de la vînătoare, se deschide marea poartă în fața pîlcului de călăreți și, după o clipă, se aude de afară nechezatul armăsarilor brusc opriți, zarva copoilor ce latră... Iată că Înălțimea Sa a terminat mai repede vînătoarea de la Maderno... o agitație neașteptată se iscă în rîndul doamnelor ; cîteva minute de așteptare, ducesa vorbește încet cu Adriana, cu evantaiul dus la gură, apoi Eleonora îi face semn lui Claudio să se apropie și se uită întrebător la el, ce părere are ?

— *Madame* Adriana, pînă azi cea mai vestită cîntăreață a Italiei era considerată Ippolita, descoperirea cardinalului Montalto, a cărei amintire rămîne neștearsă. Dumneata te-ai fi putut lua oricînd la întrecere cu ea. Dicțiunea ți-e minunată, limpede, intonația e desăvîrșită, foarte frumoase sînt și pauzele. Mărturisesc că, la madrigaluri, am avut uneori senzația că le-am compus chiar pentru vocea dumitale, atît de noi mi s-au părut cîntate pe o singură voce... Dar a sosit Alteța Sa...

În platoșă de piele, în cizme galbene, înalte pînă aproape la brîu, cu șuvițe de păr și barbă ciufulite artistic, cu o ușoară beretă cu pană pe cap, intră prințul de basm : Eleonora, care îl cunoaște bine, observă că pășește de astă dată exagerat de sprinten, ar dori să pară tînăr și degajat, ca unul care nu-și dă seama că, în realitate, „tulbură” o serbare a Curții. Pe chipul lui surprinderea e cam prefăcută, se așază în așa fel încît să se afle în spatele luminii, ca flacăra lămpilor s-o lumineze doar pe napolitană, și nici Eleonora să nu poată vedea cum își salută Vincenzo oaspetele mult așteptat.

Doi comedianți excelenți stau față în față. Cei inițiați cunosc chipul ducelui, gesturile lui cînd degajate, cînd pline de o demnitate de suveran, de-o solemnitate aproape sacră, glasul lui, cînd, ca un mecena, stăpîn milostiv al artiștilor, salută noua stea a Curții. Doar Striggio stă paralel cu ducele și vede cu surprindere că fața lui Vincenzo se roșește de emoție, aruncă o privire șovăitoare spre Leonora, nici glasul lui nu mai e atît de sigur ca atunci cînd sporovăiește ascunzîndu-și simțămintele. Se pierde în fața frumuseții femeii, își dă seama de propria sa tulburare, își scoate bereta și se descurcă cu un gest de reverență.

Lui Striggio nu trebuie să i se mai spună că, începînd cu această seară, se deschide un nou capitol în analele secrete ale Reggiei.

Din toate acestea, Adriana nu observă nimic, doar dacă instinctul n-o avertizează de primejdie. Claudio își ocupă din nou locul la cla-

vicembal și, la cererea unanimă a celor prezenți, ca s-o poată admira și Vincenzo, răsună iar *Ecco mormorar l'onde*, o strofă din *Lamento*, apoi, la noi rugăminți, trei cântonete napolitane: aici, profunzimile monteverdiane, acurateța artistică și compoziția măiastră sînt preluate de pasiuni înfierbîntate, de o anumită coloratură sălbatică, de un ritm aproape oriental. În fața maestrului e deschisă o partitură, improvizază cu instinct de artist, surprinde nuanțele vocii Adrianei, adaugă el însuși fiorituri, se privesc... o dată se și încurcă, reîncep rîzînd, ies din încurcătură, ca și cum ar fi și acesta un joc zvăpăiat, minunat... ducele zîmbește, pierdut...

Pe neobservate, scena doamnelor se înviorază, se strecoară pe rînd în cameră personalității ale curții, cei sosiți acum din suita ducelui, care abia și-au scuturat de pe veșminte praful drumului, Striggio și Chiabrera, poetul, care a rămas aici și după sărbători, dorind să moștenească locul lui Tasso, apoi Chieppio și cronicarul curții. Vincenzo și-a redobîndit în sfîrșit siguranța de principe condescendent, își oficiază măruntele ritualuri, își risipește grația, care nu prea contează mult. E oare posibil ca numai Striggio să observe, ca martor al multor aventuri, că inima ducelui se deschide Adrianei?

Bărbații sînt oboșiți; goana întregii zile, galopul sălbatic de după-amiază, de rostul căruia abia acum își dau seama, de ce anume l-a dorit capriciul princiar, necesită odihnă. După ultimul acord, pentru cîteva minute mai durează *cercle*, apoi înălțimea sa o invită pe Adriana, împreună cu soțul ei, la prînzul de mîine. Pentru a doua zi dimineată e așteptat să sosească și cardinalul; într-un moment de bunăvoință, Vincenzo îl onorează cu invitația sa și pe Monteverdi. Pentru cei inițiați, aceasta înseamnă că mîine, în cercul „cel mai restrîns“, Înălțimea Sa dorește s-o asculte din nou pe Adriana.

La prînz se desfășoară duelul dintre tată și fiu, dintre duce și cardinal. Înălțimea Sa nu l-a văzut încă niciodată pe fiul său atît de pasionat, atît de îndrăgostit. Eleonora a sosit exact la masa de prînz, și-a scuzat întîrzierea cu durerea de cap ce i-a revenit. Cu ocazia audienței de dinainte de masă, ducele, în generozitatea grației sale, l-a numit pe soțul Adrianei intendent al unui latifundiu din Monferrato, iar pe Muzio Baroni, cei din familia Caraffa îl învățaseră, încă la Napoli, că această grație nemărginită înseamnă că trebuie să plece cît mai repede, pentru a-și lua în primire noul său post.

Prînzul se desfășoară plăcut: Adriana e o iscusită interlocutoare, pare o ființă veselă, atacă mii de teme, tocmai își povestește călătoria, aici își poate desfășura în voie mimica splendidă, temperamentul său ironic de comediantă napolitană, înscenează de-a dreptul adunarea cardinalilor de la Roma și între timp nu-l iartă nici pe micul cardinal... apoi trece la serata Cameratei, într-o clipită face să apară, ca și cum ar

fi acolo, Peri, Rinuccini, Marco și divinul Giulio Romano, „figura bine cunoscută tuturor a domnului Caccini...” Cîteva întrebări, și se dezvăluie întregul Napoli, cu oficinile sale spaniole, cu meandrele unui oraș de două milenii: teatre, trufie seniorială, curtea Viceregelui, înfați în trecere și tot ceea ce poate să însemne marea nemărginită, pentru un oraș mare.

Striggio se ridică în picioare, dînd a înțelege stăpînului său că a fixat pentru ora cinci primirea ambasadorului imperial, care se află în trecere prin Italia. Ochii lui Vincenzo scîlpesc spre fiul său: „Nu va strica nici Eminenței Tale dacă va afla, chiar din relatarea domnului ambasador, situația actuală complicată a Imperiului. Ar fi de dorit, dacă ai onora audiența de azi... Oricînd s-ar putea întîmpla ca Eminența Sa să fie trimis de Sfîntul Părinte în calitate de nuntiu papal...”

În limbajul curții, asta însemna că micul prinț nu poate rămîne în apropierea Adrianei, o dată ce tatăl trebuie să plece.

Cînd ies toți din sufragerie, Baroni îi spune încet lui Claudio:

— Am dori ca, împreună cu Adriana, să facem o vizită Excelenței tale.

Spune „excelență”, ceea ce la Mantua se cuvine numai ministrului curții, celor de rang înalt sau cel mult conților. Monteverdi privește întrebător la nobilul napolitan:

— Maestre, am spus prea puțin. Chiar și între acești principii, dumeata ești regele!

Le deschide tăcut portiera trăsorii sale modeste. Caii pornesc cu ochii închiși, pe drumul pavat cu pietre străbătut de atîtea ori. În fața casei pitorești, cu grădină, se opresc singuri. Totul e cum a mai fost... flori, platanul, un palmier rezistent, care hibernează afară... toate sînt așa cum le-a lăsat Claudia. În grădină, mergînd spre casă, se coc merele cîrnoase. Adriana rupe un măr, respiră adînc parfumul lui dulce-amărui, care îi amintește de copilărie. Soții știu că maestrul e în doliu, știu despre ce se poate și despre ce nu se poate vorbi. Din camera de primire, trec în camera de lucru. Tizia aduce fructe, vin, prăjituri. Intră și Giulio Cesare Monteverdi, care locuiește aici, de cînd maestrul e văduv. Împreună cu Baroni, ies pe terasă și, de acolo, în grădină. Cînd rămîn singuri în casă, Adriana întreabă încet:

— Aici a trăit *Madame* Claudia, pînă cînd Domnul, în milostivitatea lui, a chemat-o la el?

Ochii unei femei descoperă peste tot amintirea altei femei. Acum privirea i se oprește la o schiță: un portret desenat în cretă colorată, o față blondă, cu ochi verzi. Dedesubtul desenului, inițialele maestrului, așternute într-o doară: P.P.R.

— Ea a fost *Romanina*?

Pentru o clipă, o privește în tăcere. Apoi se întoarce brusc, apucă ambele mâini ale lui Claudio :

— Maestre, pentru numele lui Dumnezeu, dumneata ești aici singurul om în care am încredere. Când te văd, îmi dau seama că nu sînt singură printre străini, printre primejdii și dușmani. Se spune că cele care au venit la curtea ducelui... toate... toate au ajuns să păcătuiască. (Privește șovăitoare la desenul în cretă al lui Rubens. Poate să vorbească astfel despre o moartă ? Plecîndu-și ochii, își face cruce, temătoare). Eu mă aflu aici fiindcă nu i-am mai putut suporta pe spanioli. N-am vrut să devin slujnica viceregelui. Sînt italiancă, vreau să cînt. Te rog, maestre, ocupă-te de mine. Despre dumneata se spune că ești bun și ai o viață curată, înțelegi că mi-e frică aici. Îți mărturisesc că mi-e teamă de dumneata. Crezi că n-am observat cum te-ai încruntat, cînd, la cel de al doilea madrigal, am greșit intonația ? Dar numai de dumneata ! Căci cei în fața cărora am cîntat pînă acum au fost... viceregele... infanții spanioli... granzii. La Roma... cardinalii. Azi am avut primul recital serios din viața mea. În fața dumitale, *messer Monteverdi* !

Adriana aruncă o privire pe masă. Acolo se află o partitură. *O, chiome d'oro*... Fără să vrea, se uită la schița lui Rubens. Portretul înfățișează o copilă de cincisprezece ani... Adriana e mai în vîrstă cu zece ani. Maestrul se reazemă, zîmbind, de masă :

— Uneori fug și eu din Mantua. Acasă, la tata, la Cremona. Să ai și dumneata o astfel de Cremonă, Adriana. Cînd nu mai poți... cînd curtea e prea gălăgioasă, cînd simți că se vînează un vînat mare. Dacă ai fi văzut *Ballo delle Ingrate*, ai avea o oarecare idee despre ce înseamnă virtutea la Mantua... Sfat și ajutor ? Am putut oare s-o ajut pe aceea care a trăit aici ca și cum ar fi fost propria mea fiică ? ... În cine să ai încrede și de cine să te ferești ? Dumneata, Adriana, știi mai multe, mult mai multe decît mine despre cele lumești ; de ce mă întrebi pe mine ? Îți pot da doar un singur sfat : încearcă să fii de partea poeților, ei sînt cel mai puțin primejdioși. Cine sînt poeții ? ... Pînă și micul prinț, cardinalul... Uneori Chieppio, apoi Striggio... Chiabrera. Dacă descoperi în el pe poet... poeții nu mușcă și nu te vor distruge, Adriana !

— Dar dumneata ești singurul poet printre toți ! De cînd a murit Tasso, nu e nimeni în Italia care să-ți sîmene, *Maestro* !

Claudio izbucnește în rîs, toarnă vin în două pahare, își îmbie oaspetele.

— Napoli ți-a turnat sînge fierbinte în vine, frumoasa mea copilă. Noi, aici, sîntem mai umili, dacă pe mine mă situezi atît de sus, ce-ai putea spune despre cei care au fost mult mai demni decît mine pentru

Sacrei Musica ... Orlandus Lassus, maestrul Palestrina, Arcadelt, bătrînul Gesualdo ... dascălul meu, Ingegneri ... maeștrii venețieni ... Totul e praf și pulbere, Adriana. Dumneata nu știi cine a fost Arcadelt ... Peste un secol nimeni nu va mai ști cine a fost Monteverdi, tot așa cum nu se va ști cine a fost Romanina și cine a fost acel duce, care i-a ridicat piatra funerară ...

— Decamdată însă *sîntem*. Dumneata nu ești bătrîn, ca să trebuiască să te gîndești la moarte. Mă ajuți și mă înveți ? Așa ... ca pe ea ... cu ochii verzi ?

— Ești o artistă formată, pe cînd Caterina era doar o copilă.

— Ai iubit-o ?

— Am iubit-o. Vezi ... asta e în amintirea ei ... *Sestina*.

— Pot s-o cînt ?

Pe jumătate în joacă, pe jumătate dintr-o simțire adevărată, Adriana continuă să vorbească.

— ... Mîine începe viața mea la Curte. Dimineața mă vor duce la vestitul Palazzo del Te, la amiază, prînzul ... după-amiază trebuie să mă duc într-o mică vilă ... unde locuiește o contesă cu un băiețel, care e fiul Înălțîmii Sale. Domnul Striggio mi-a adus la cunoștință ce anume va trebui să fac toată săptămîna, apoi cînd și ce fel de rochie va trebui să port, cînd și cum trebuie să mă prezint. Dar eu aș vrea să rămîn cu dumneata. Să cînt așa cum răsare de-aici, de pe masa dumitale, ceea ce dumneata numești *Sestina* ... chiar dacă nu e încă terminată. Aș inaugura-o cu vocea mea ... Cînd fiica mea va crește mare, am să-i spun : mama ta a fost la vrăjitorul Claudio, care a avut niște ochi blînzi și atît de albaștri, ca Peștera Albastră de lîngă Capri, cînd o bate soarele în creștet, învăluind în culori stînci și sirene. Mama ta a cîntat în fața vrăjitorului !

Baroni și Giulio Cesare se întorc cu bătrînul Cattaneo. Tizia a cărat înăuntru tot ce produce și ascunde o casă văduvită de femeie. O fetiță înălțuță, cu chip drăgălaș, își viră capul pe ușă, o zărește pe mama ei și, în dialectul ei napolitan, începe să-i facă reproșuri fiindcă a lăsat-o singură ... Un slujitor de la palat a condus-o aici. Tabloul se schimbă într-o clipă : reapare Napoli, gesturi aprinse, vînt de sud. Baroni privește afară, în grădină, și arată solemn către orizont :

— Dacă acolo ar fi marea ... și această vilă s-ar afla în golful napolitan, lăcașul dumitale ar fi într-adevăr raiul pe pămînt, maestre !

În jurul Adrianei se desfășoară parcă un uriaș joc pastoral sau o vînătoare princiară. Pe oriunde trece, stîrnește îndată pasiuni ascunse, uneori sălbatice, în sufletul bărbaților. Pe pervazuul ferestrei, în jurul patului, sub pernă, găsește sonete, răvașe, canțonete, partituri, Chiab-

rera, episcopul Pasquali, Scipione Agnelli ... toți s-au înrolat în rîndul celor care îi trimit scrisori de dragoste. Dar surpriza cea mai mare o constituie don Silvio, băstardul Gonzaga, fiul mamei căreia Adriana i-a făcut o vizită de politețe înainte cu cîteva zile. A asaltat-o pe Adriana cu întreaga pasiune a sîngelui său pe jumătate spaniol; băiatul de cincisprezece ani se ruga cu o seriozitate gravă ca frumoasa Adriana „să-l asculte”. Rivalitatea cea mai palpitantă e însă aceea, plină de măiestrie, dintre tată și fiu, care îmbracă forme cînd hazlii, cînd deosebit de serioase. Micul cardinal urmărește cu ochi scilipitori fiecare pas al Adrianei, e fericit cînd cîntă vreun cîntec compus de el.

Ducele își desfășoară atacul pe un teren mai vast. Hotărăște ca, drept răspuns la concentrările de trupe cu caracter amenințător ale lui Fuentes, bătrînul regent spaniol din Milano, să inspecteze el însuși cetatea Casale din Monferrato.

Un *passo militare* — o plimbare cu caracter demonstrativ ! În Monferrato, acest depărtat ținut al Mantuei, poporul abia cunoaște altceva din binefacerile familiei Gonzaga, în afara mercenarilor și a percepto-rilor. Acum răsună zarva strălucitoarelor pîcuri de străjeri, a caleștilor și trîmbițașilor, iar bunul duce ascultă cu bunăvoință plîngerile conducătorilor locali ai „podestelor”. Mărunți vasali trăiesc aici în conacele lor împrăștiate printre munți, acum vine seniorul, vizitează pe rînd castelele părăginite, șterge rugina seculară de pe privilegiile uitate. Vincenzo strălucește, pare chiar prea marțial, cu pistoale la brîu, cu platoșa pe piept, vînează mistreți cu lancea, se bate în duel cu domnii locali. Seara, în castelul în care rămîn peste noapte, urmează să aibă loc un concert. Cine ar putea reprezenta cu mai multă demnitate minunata Reggia mantoveză, decît Adriana, care e de pe acum strîns legată de curtea lui Vincenzo ?

După-amiază sosesc la Piancerreto, moșia unei familii rămasă fără urmași, pe care a înglobat-o fiscul ducal. Bonorum *director* povestește pe îndelete istoria familiei renumită odinioară. Ducele își aruncă privirea spre Adriana, care apare în costum de amazoană, cu cizme, într-o ușoară haină de piele, cu o fustă lungă. De ce nu și-ar exercita grația ? De ce să fi dat rang numai Agnesei, odinioară minunată, pe vremea cînd a fost zămislit Silvio ? Pentru Vincenzo e de-ajuns o clipă ca să se nască un *placet* princiar.

Peste o jumătate de oră, în marea sală părăsită a castelului, se și oficiază investitura solemnă : Adriana Basile, soția nobilului napolitan Muzio Baroni, începînd cu această zi, din grația princiară, e noua baroană și stăpînă a domniilor de la Piancerreto. Adriana n-a trăit degeaba în preajma curții de la Castel Nuovo ; cunoaște ceremonialul :

se lasă într-un genunchi în fața stăpînului ei, mulțumește cu un sărut de mînă pentru înalta grație, în timp ce lama săbiei ducelui se odihnește o clipă pe umărul frumoasei femei. Toată lumea o înconjoară cu urări de bine : în această seară Adriana e baroană, în această seară nu cîntă. Singur domnul Chieppio e indispus. Tezaurul a mai pierdut un latifundiu al coroanei !

Această dragoste îl cuprinde, pe Vincenzo, ca un pirjol ca și cum ar fi ultima bucurie pătimașă a timpului ce se revoltă împotriva bătrîneții. Călăresc gonind în fruntea cetelor de vînători, se strecoară incognito prin hățîșurile terenurilor de vînătoare ducale, în fața lor se deschid porțile micilor vile ascunse ale familiei Gonzaga, cazinourile, recepțiile de curte sînt urmate de șirul jocurilor pastorale, al serbărilor organizate prin grădini. Setea de viață sălbatică, lombardă, a ducelui, a măturat parcă orice rezervă spaniolă, orice urmă de falsă pudoare a Adrianei. Dar imediat ce se așterne toamna peste aceste meleaguri și începe lungă și dulcea desfrunzire lombardă, Adriana își vizitează moșia, vine cu ogari, vinează cu copoi, stăpîna binevoiește să cînte la liturghia de duminică. Și, între timp, vin tot mai mulți napolitani : vestea donației se răspîndește în cartierul Vomero, apar, unul după altul, cîte un cleric tînăr, vreun nepot sau căutător de comori, toți sînt din familie, toți sînt domni napolitani, toți așteaptă minuni.

— Cînd va fi gata noua favolă, maestre ?

Căci pentru Adriana, galeria festivă din *Specchi* și din *Fiumi* constituie un cadru prea strîmt ca și concertele improvizate, serbările de prin grădini, jocurile din castele. Ii trebuie decorul unui teatru, din moment ce tot se înalță în coasta palatului teatrul lui Viani. Dar cine să scrie un nou libret ? Rinuccini s-a întors la Florența ; de altfel cere prea mulți galbeni pentru ceea ce scrie. Chiabrera e dulceag, Tasso e mort . . . Ar rămîne, în cel mai bun caz, cardinalul. Dar ezită încă între muzică și proză. Cu care din ele s-o copleșească — pe lîngă sonete — pe perfida doamnă a inimii sale, pe Adriana ? Și, între timp, crește mare și bastardul. Don Silvio angajează o ceată de cîntăreți de lătuă și, înfășurat în mantia neagră, își pierde nopțile, în fruntea lor, pe sub ferestrele Adrianei.

De o săptămînă trăiesc împreună în vila-castel de la Madero. Aici își serbează Vincenzo și Adriana dragostea lor tirzie. Un curier sosește de lîngă lacul Garda. Ii aduce lui Vincenzo o scrisoare de la ducesa, care se află acolo de cîteva zile. O deschide . . . ce draguț știe să scrie Leonora :

„*Mantua e un deșert, decînd înălțimea Ta ai plecat de aici* . . .”
Dar chipul curierului e speriat, roagă să poată vorbi între patru ochi

cu stăpînul său : „*Madame* a leșinat ieri ... Înălțimii Voastre trebuie să-i spun adevărul ... Vă rugăm, grăbiți-vă ...”

Pe lîngă el trec în goană miriștele întomnate, dar Vincenzo nu le observă ... nu vînează sălbăticiuni, n-o caută din priviri pe Adriana. Doar cîteva ceasuri, și intră, gonind, cu mica sa ceată, pe poarta castelului din Cavriana, locuința preferată a Leonorei, așezată pe malul lacului. În timp ce gonește spre țintă, schimbă caii ... se perindă în sinea lui cei douăzeci și cinci de ani pe care i-a trăit împreună cu această femeie ... Dialectul ei dulce, florentin, ciripitul ei toscan, vesel ... și copiii ... trei băieți, două fete, sănătoși toți ... și Francesco își așteaptă și el fiul ... și fetele ...

Cînd ajunge, Leonora mai trăiește, dar e foarte slăbită. Sufletul ei își ia zborul în noaptea sărbătorii Madonnei ... în zorii zilei de opt septembrie. Bărbatul corpulent, geoi, se ridică din genunchi. În cameră se află cei trei fii, Francesco, Ferdinando, Vincenzo și una dintre fete, Leonora. Cealaltă, Margherita, e departe, în țară străină. Cardinalul a iubit-o poate cel mai mult pe mama lui, își lasă capul plîngînd în hohote pe umărul surorii sale. În ochii bulbucați ai lui Francesco nu apar lacrimi. Își mușcă buza de Habsburg, privește țintă la chipul frumos, neted, cu ochii închiși, al mamei sale, Vincenzo, cel mai tînăr, e atins de boala franțuzească. Nu suferă să vadă morți, astfel că iese din cameră.

Agnese venise în suita ducesei și, acum, ea e aceea care se ocupă de toate, preia grijile curții. Convoacă Consiliul de coroană pentru a discuta, ca la o campanie, amănuntele mării înmormîntări. „Să vină *messer Monteverdi*”, răsună porunca. Muzicanții sînt tot atît de necesari înmormîntării, ca și cuirasații cu viziera pe față. Cînd Monteverdi sosește cu cea mai rapidă diligență ducală, Înălțimea Sa îl și primește.

— Dumneata ai cîntat nu de mult la o liturghie ... Era o compoziție a dumatile. Am îndrăznit ... ți-aduci aminte, înainte de a răsuna *Crucifixul* pe patru voci. Era un fragment sau o lucrare încheată ?

— Am intitulat *misa In illo Tempore*, în amintirea regretatului nostru maestru Gombert, după un motet al lui. Două coruri își răspund unul altuia, iar *Agnus Dei* e pe șapte voci, Înălțimea Voastră.

— Pe dumneata te-a iubit foarte mult regretata. De cîți ani trăiești la curtea noastră ?

— De douăzeci și trei de ani, din bunăvoința Înălțimii Voastre.

— Vezi, Claudio ... cît de tineri eram atunci, copiii s-au născut unul după altul, trăia încă Tasso, umbla printre noi, pe la curtea noastră, ca o umbră ... Cînd stau și mă gîndesc : Tasso, Rubens, Monteverdi, toți, în această mică și sărăcăcioasă reședință ... nu-i așa, că am avut ochi buni ? Odinioară, Mantua l-a lăsat pe Vergiliu să plece.

Și versul spune „Mantua me genuit” — dar n-a trăit aici ... Eu nu l-aș fi lăsat să plece. Dar vezi ... acolo zace femeia care a înmă-nunchiat toate acestea. Care le-a meritat ? Care a știut să le cîntărească ? Ea a fost legătura !

Se așează. Il cutremură plînsul.

— Claudio, dumneata știi cum e cînd îți moare soția, pe care o iubești foarte mult. N-ai putut s-o uiți, nu-i așa, pe draga dumitale Claudia ? N-ai vrut, nici măcar de dragul copiilor, să te recăsătorești ... în zadar am stăruit ... ți-aș fi dat-o pe cea mai frumoasă, pe cea mai distinsă doamnă de la curte ... te-aș fi înobilat, dacă ar fi fost nevoie. Dumneata însă ai refuzat. Te gîndeai la Claudia. De ce nu te-ai căsătorit ?

— Înălțimea Voastră, nu vă frămîntați. Și să nu luați exemplu de la mine. Eu pot trăi și numai cu amintirile mele. Înălțimea Voastră însă domnește !

Înmormîntarea Leonorei a fost una dintre marile ceremonii ale Mantuei. Marele cor al catedralei se împărțise în două. Răsună *In illo Tempore*, un cor sumbru și grandios. Membrii familiei, rudele, oaspeții și poporul Mantuei plîngeau cu toții în catedrală, ca și poporul de jos care nu încăpu în biserică și în marea piață. Vorbesc toți despre Eleonora, despre viața ei, despre privirea ei lucid-ironică, liniștită și senină. A murit așa cum a trăit.

Ambasadorul venețian, care reprezintă *Serenissima* la ceremonia înmormîntării, îi spunea ducelui, luîndu-și rămas bun :

— *In illo Tempore* ar fi fost demn și de *San Marco*. În persoana lui Monteverdi, Excelența Voastră deține pe cel mai mare maestru al Italiei. Va trebui să luați seama ca nimeni să nu-l poată răpi Excelenței Voastre !

— Cît voi trăi, Morosini, nu-l voi da, nici măcar Signoriei ! Claudio e al meu ... ai să vezi, cu noile jocuri pastorale ...

Își mușcă buza. Nu se cade, să viseze la favola, după liturghia funebră.

Botez la castel. Fetița Adrianei Basile e ținută sub aghiazmă. Nașul, ducele de Mantua, iar nașa e Agnese, marchiza de Grana. Cel care e tată, doar cu numele, conduce de luni de zile, cu zelul unui domn napolitan, îndepărtatele latifundii ducale ; toată Italia știe că fetița, care, în memoria decedatei, primește numele de Leonora, e bastarda lui Vincenzo. Se pare însă că rolul Leonorei dispărute a fost preluat la Reggia de amanta de odinioară, de Agnese, care încărunțește : ea se ocupă de botez, dă sfaturi, discută. O ridică, zîbind, pe copila înfășurată

în scutece, face legământ în numele ei să se opună ispitelor satanei. În această clipă se uită la Adriana, și cele două femei încep să zîmbească. Vincenzo se apleacă asupra fetei: e o copilă frumoasă, brunetă, a cărei buză de jos, puțin răsfriată, atestă ereditatea habsburgică.

E ultima lui bucurie. Parma se pregătește de război și vestea e de rău augur, căci ducele Farnese nu e decât un bastion înaintat al spaniolilor; în spatele lui se înșiră *terțetele* bătrînului Fuentes. *Rochetta*, închisoarea sumbră și inaccesibilă a Parmei, înghite în cîteva zile pe toți cei pe care Vincenzo îi iubise în această mică țărișoară. Poate că, de ani îndelungați, Ranuccio Farnese, ducele de Parma și-a urzit pe îndelete și și-a strîns tot mai mult plasa. Cauza răzbnării o constituie Colorno. Toți cei care aparțin lumii Barbarei di Sanseverino. În primul rînd, vărul Barbarei, „marchesino“, care o înconjurase cu dragostea sa nebună pe Agnese, deșteptînd pentru ultima oară pasiunea în frumoasa femeie, pornită pe ofilire. Aleargă scrisorile între Parma și Mantua. Ducele de Parma organizează un adevărat lanț de spioni pentru a putea pune mîna pe aceste „documente de stat“. Cînd totul e strîns și așteaptă doar ca Agnese să vină, potrivit obiceiului ei, la Colorno, în vizită la Barbara, balonul de săpun se sparge, moare Eleonora, iar Agnese, la cererea lui Vincenzo, trebuie să se mute la Reggia, în calitate de „consilier“. În felul acesta, marchiza de Grana e singura care scapă de ghearele lui Farnese: toți ceilalți, „marchesino“, membrii de familie cu duzina și, în primul rînd, Barbara, această matroană încă frumoasă, care se apropie de șaptezeci, sînt încarcerati.

Vincenzo se pregătea tocmai să plece la Spa, unde, faima doctorilor și minunata putere a apelor minerale pot înlocui tinerețea care pălește. Vestea grozăviei din Parma sosește înainte de plecarea lui: toți cei care i-au fost dragi în lumea înrudită a Parmei tremură acum de răzbnarea cumnatului de odinioară, de Farnese cel cu ochii reci. Dar ce poate el să ajute de aici, din Mantua? Seara, de îndată ce află vestea, Agnese se aruncă cu hohote de plîns la picioarele lui Vincenzo: atît... doar atît... să-l salveze pe „marchesino“... să-i dea zece mii de soldați și va ataca ea însăși Parma, îl va elibera chiar din fundul iadului pe iubitul ei întemnițat, aflat în fața morții, în chinuri groaznice. Ducele să se adreseze Sfîntului Părinte... să facă contestație la Impăratul Sfîntului Imperiu Roman, căci stăpîna din Colorno, contesa de Sala, e mare vasal și, potrivit legilor milenare, are dreptul să se adreseze pînă și celui mai mare senior.

Vincenzo știe că există o singură cale pentru a-i salva pe toți. Au trecut peste trei decenii de la cele întîmplate: prima sa soție, Margherita de Parma, a fost sora mai mare a lui Rinuccio. Natura a creat-o însă atît de nefericită pe această veselă și drăguță Margherita, încît, conform părerilor celor mai vestiți medici ai Italiei, însuși ne-

prihănitul episcop din Milano, Carol Borromei, declarase, în calitate de judecător, că Margherita nu e făcută pentru a „consuma“ căsătoria, nu va putea naște niciodată copil, *ergo*, trebuie desfăcută căsătoria princiară, Margherita să se retragă la mănăstire ... și de peste trei decenii, ea trăiește aici, la mănăstire ... Dacă acum ... dacă Vincenzo s-ar hotărî ca, după o căsătorie de douăzeci și cinci de ani ... după văduvie de nici patru ani ... s-o reia pe Margherita ... Atunci, abia ar putea, eventual, ajuta ...

În timp ce meditează, cere sfatul prelaților, pune să i se aducă aceluiaș marelui proces de acum trei decenii, poarta de fier a Rochettei se deschide și, rînd pe rînd, sînt duși la eșafod tragicele personaje ale acestei mari drame de răzbunare. Epavele unor oameni torturați de moarte se tirăsc spre locul mîntuitor al execuției : preoți, bătrîni, nobili de rang înalt, membri ai familiei, „marchesino“, care are doar douăzeci de ani, iar ultima — Barbara di Sanseverino, contesa de Sala : în rochie neagră de doliu, într-o mînă ține crucea, în cealaltă batista. E singura pe care nu se văd urmele instrumentelor de tortură. Nu îngăduie să fie legată la ochi, aruncă o pungă cu galbeni călăului. Crierul venit în ascuns, pe căi ocolite, de la Parma, spune că în clipa cînd călăul a ridicat capul tăiat al Barbarei, ea era tot frumoasă, iar în jurul buzelor flutura parcă veșnicul ei zîmbet.

Doliul din Parma se abate asupra lui Vincenzo ca o groaznică năpastă. Nici el n-a fost întotdeauna drept ... și, mai ales, în tinerețe și-a înlăturat nu o dată rivalii cu ajutorul unor ucigași plătiți. Dar, de cînd domnește, îi e groază de sîngele vărsat. De ce nu i-a putut ajuta pe cei care i-au fost prieteni ? Dacă ar fi fost mai tînăr ... l-ar fi provocat la duel pe fostul său cumnat ... dacă Mantua ar fi mai puternică, fără nici un alt motiv, ar ataca Parma într-o noapte ... Dar, deodată, puterile trupului și sufletului său slăbesc ...

Îl chinuie o senzație de greață, spaimă și insomnie. Noaptea nu poate dormi, ziua aștește la ședințele de consiliu. Odată, la prînz l-a chemat speriat, tresărind pe căruntul Chieppio. Cancelarul n-a auzit niciodată însă din gura ducelui o întrebare atît de ciudată :

— Annibale, sînt mulți săraci la Mantua ?

— Ca pretutindeni, Alteță ; așa e orînduită lumea aceasta.

— Cum am putea să-i ajutăm ?

— Nu-i putem ajuta pe toți, Alteță.

— Trebuie să mă pregătesc de drum, Annibale. Trebuie deschise hambarele. Și, dacă e nevoie, și pivnițele. În așa fel însă, încît să nu știe că eu am dat poruncă. Tu îi cunoști mai bine ... pe cei care au fost mînați la saline, la nuiiele de plumb ... pe cei care robotesc în păduri. Cei care n-au putut plăti și au fost siliți să muncească în contul

datoriilor... să nu mă arate cu degetul când voi ajunge în fața judecății. Chieppio, Striggio își cam amintește unde au fost fete, care... Sîngele Alteței sale nu întinează, le-am spus... dar întîiul lor sînge îmi murdărește sufletul. Căutați-le și dați-le! Nu va mai fi teatru, nu vor mai fi *rappresentazioni*, nici favole! Dă-le tuturor ce li se cuvine. Chiar dacă ar fi să fiu înmormîntat într-un sicriu simplu cărat de patru călugări. Să nu mă blesteme săracii. Poruncesc, mă înțelegeți, Annibale? Vei muri și tu cîndva!

Medicul curții se înclină în fața Consiliului de coroană, întrunit în sedință permanentă:

— Sîngele Alteței Sale se încheagă încetul cu încetul. Cînd va ajunge la inimă...

Medicul îl lasă să treacă înaintea sa pe duhovnic. Ca orice deces princiar, își are și acesta ceremonialul său. În galeria Reggiei, unde a avut loc premiera lui *Orfeu*, corul călugărilor în rase brune și negre murmură *Miserere*. Ducele mai are o clipă de luciditate. Il cheamă pe Carlo Rossi, camaradul său de arme de odinioară. Se simte mai bine, se uită deodată la el. Îți mai aduci aminte, Carlo, cînd, lîngă Vișegrad, era cît pe-acî să ne prindă turcii? Dacă nu venea maghiarul acela... nu-mi mai amintesc numele lui... Era poate el sau prietenul său?... Poate ar fi fost mai frumoasă o moarte de martir, demnă de un viteaz creștin..."

Sora lui mai mare, *Madame di Ferrara*, stă în genunchi lîngă patul lui. Fiii s-au adunat în antreu, îi primesc tăcuți în mijlocul lor și pe don Silvio. Vincenzo îi primește unul cîte unul pe membrii familiei. Nimic nu-l doare, e doar din cale-afară de slăbit. Are însă atîta putere cît să fie atent ca ultima imagine, în mintea celor ce-și iau rămas bun, să rămînă chipul bunului Duce! Cînd e lăsat singur cu confesorul, întreabă:

— Părinte, cît mai am de trăit?

— Alteță... dacă domnul nu face minune, asta e ultima noapte... E un răspuns aspru, de duhovnic, lipsit de îndurare. Un fior îl scutură, dar încearcă să se stăpînească.

— Mulțumesc... am și început să simt în membrele mele *rigor mortis*¹.

Zace cîtva timp cu ochii închiși, apoi deodată ridică capul.

— Am auzit că regele Henric, soțul Caterinei de Medici, și-a dat sufletul cerînd să-i cînte muzicanții... ascultînd muzică...

¹ Frigurile morții (în l. latină)

Acestea sînt dorințele de pe urmă, din ele se urzesc apoi tradițiile de familie, sora sa, tresare. Vincenzo o privește zîmbind :

— Aș vrea să-l mai ascult o dată pe Claudio... Dar nu ca acum, cînd e maestru... ci așa, cum era cînd a sosit la curtea noastră. Să-și aducă viola. Să vină patru... cvartetul... Cum numai el singur știe să cînte.

Intr-o sinuozitate a dormitorului se află o mică seră. Din fereastra ei, ducele vedea lacurile. Sosesc curtenii și intîmii suveranului, conform obiceiului : e marea publicitate princiară a ultimelor clipe. Mulți își mai amintesc de bătrînul *Cocoșat*, care nu voia să plece ! Se lupta cu moartea, urla, trupu-i schilod era scuturat de convulsii. Fața lui Vincenzo e însă blîndă, de o seninătate aproape marmoreană : suride cu resemnarea celor ce se supun, fără să crînească, ursitei. Intră patru muzicanți, în veșminte negre, aducîndu-și instrumentele. De cînd n-a mai fost *suonatore di viola* — simplu și anonim violist ! Pun surdinele pe strune, și melodia tînguitoare, înviorată cînd și cînd, apoi din nou scăzută la șoaptă, dulce, blîndă și împăciuitoare, răsună parcă din depărtare. Monteverdi observă că pleoapele ducelui se lasă încetîșor peste ochii deveniți sticloși. Chieppio dă și el din cap. Ies în vîrfurile picioarelor din dormitor. Cînd să ajungă la ușă, Vincenzo deschide ochii și face semn către maestrul său de muzică să se apropie. Pe tavanul imensului pat princiar zburătăcesc îngerășii capricioși, învăluiți în aburi aurii, ai lui Giulio Romano. Maestrul îngenunchează pe taburetul de lîngă pat, de pe care s-a ridicat adineauri *Madame di Ferrara*.

— Mulțumesc, Claudio... ca întotdeauna... mi-a plăcut...

Și în zorii zilei, clopotele Mantuei prind să bată într-un dangăt.

26

Părea că sumbrul vînt al contrareformei măturase, în urma lui Vincenzo, toată Reggia. Întîlnirea suveranilor, cruciadele, regatul Albaniei, coroana imperială, un teatru cu șase mii de locuri, toate i se par simple fantasmagorii tînărului duce Francesco, înglodat în datorii și asaltat de amenințarea sinistră a cifrelor. Are să dea o pildă tuturor : nu va rămîne nimic, absolut nimic din puhoiul de altădată al risipei nesăbuite, al împăunării senzuale !

Ici-colo se zugrăvesc frunze, văluri pe frescele prea deocheate, prea din cale-afară de deșănțate, nu se mai lăfăie puttoni, amorași, nimfe

și satiri goi, în fața virtuozității Margherita de Savoya. Bastarzii n-au ce să mai caute la Curte, comedianți, șarlatani, alchimisti, cântărețe : e timpul să revizuiți socotelile ! Toți aceștia au secătuit tezaurul Mantuei. De asta n-au putut fi construite biserici, de asta n-au fost renovate cetățile ? Teatru, laboratoare, jocuri de artificii ? Francesco se frământă de ceasuri întregi cu Chieppio, examinând cu ochii bulbucați calculele.

— Am putea relua de la Basile moșia, sub pretextul că donația n-a fost făcută în conformitate cu legile din Monferrato. Ce crezi, don Annibale ?

— E prea proaspătă încă amintirea alteței sale. Vă implor, să nu ne pripim.

— Mantua a fost sărăcită de comedianți. Poeții sînt mai ieftini. Pentru un blid de mîncare, sînt oricînd gata să scrie un sonet, ba sînt chiar fericiți să-l și recite. Cît primește orchestra ?

— Monteverdi primește cincizeci de scuzi lunar, Alteță. Pe lîngă asta, are și renta viageră pe care i-a dăruit-o decedatul duce.

— La Ferrara sau Pisa, maestrul de muzică nu primește nici pe jumătate această sumă. Dacă se mulțumește cu jumătate, poate să rămînă. Dacă nu, n-are decît să plece, doar nu e mantovez.

— Țin să amintesc Alteței Voastre că *messer* Claudio a primit cetățenia mantoveză, împreună cu toți descendenții săi. E un om sărac, îi mai datorăm o mulțime de bani. Pentru marile jocuri festive... pentru Arianna... pentru Ballo n-a primit cele promise de înălțimea sa...

— Nu-i mai dau nimic și n-am să mai dau nimic nici unui comediant. Mantua a fost un uriaș lupanar. Mătură, don Annibale, mătură, dacă vrei să rămîi în serviciul meu !

Vîrstnicul cancelar privește la slăbănogul suveran, care are înfățișarea unui ofticos. E plin de rîvnă, de stîngăcie, de intenții neghioabe. Rostește încet :

— Claudio Monteverdi este unul dintre cei mai mari artiști ai Italiei. Rog pe Înălțimea Voastră să-i comunice personal, eu nu-mi pot lua această sarcină...

De cînd principele murise, bărbatul văduv începuse să-și dea seama în ce măsură se obișnuise cu el. Il iubise pe Vincenzo ? Mii și mii de oameni trăiseră într-însul, buni și răi de-a valma. Jîgnire, nepăsare, delăsare, viclenie, zgîrcenie, alături de zîmbete, amabilitate, daruri neașteptate. De cîte ori făgăduia ceva, în sufletul lui înflorea miracolul grației suveranilor. Odată, după o seară de vineri, îi spusese așa, într-o

doară : „Te fac conte, Claudio ...” Ii dăruise în schimb renta, atât lui, cât și fiilor săi, și din asta i se achita uneori cîte un avans. Are casă, grădină proprie, la Cremona i-a putut ridica monument funerar Claudiei ... În săptămîinile doliului își petrece zilele în grădină, se odihnește, nu lucrează. Se duce la palat doar cînd e chemat : Alteța Sa dorește să-i vorbească.

Pe Francesco îl cunoaște de cînd era copil și simte că niciodată nu s-au avut prea bine. N-a existat între ei o legătură mai adîncă, așa cum se întîmplase cu cardinalul. Fusesse un copil posac, bănuitor, a cărui gură se strîmba de necaz cînd tatăl său strălucea și cînd poporul își ovaționa suveranul. De ce l-o fi chemat Înălțimea Sa : vrea o misă sau o favolă ?

— *Messere* — îi spune cu rețineră Francesco —, părintele nostru s-a stîns și tezaurul Mantovei e șubred. Răposatul duce a fost prea generos în toate, așadar și în risipă. Știm că fără orchestră nu poate exista nici o Curte domnitoare, dar economiile trebuie începute în propria noastră reședință, dacă dorim ca Mantua să n-ajungă de rușinea lumii. Muzicanților și cîntăreților mei sînt silit să le scad leafa. Mai mult de douăzeci și cinci de scuzi, nici dumatile nu pot să-ți plătesc.

Claudio i-ar putea fi tată. Înălță fruntea. E nespus de bine să poată sta drept și mîndru în fața rebegitului duce.

— O singură rugăminte supun Înălțimii Voastre.

— Am fi bucuroși s-o putem satisface, maestre !

— Îngăduința Înălțimii Voastre de a părăsi Curtea și orașul, împreună cu familia noastră.

Pe nesimțite, și-a însușit și el pluralul maiestăților. Ducele nu se aștepta la asta, stă, se împurpurează la față, își ridică brusc capul de Habsburg. Se stăpînește, vorbește înăbușit :

— Aveți îngăduința, dacă nu vă mai priește aerul Curții noastre !

Dă scurt din cap și cei doi părăsesc sala de audiență, spre direcții opuse.

Dizgrațiatul e salutat, seara, de cei ce se aflaseră în grațiile lui Vincenzo. Sosește Carlo Rossi, Chieppio e mai prevăzător : se mulțumește să-l trimită pe cel mai mare dintre fiii săi, prin care își exprimă părerea că maestrul a procedat greșit, foarte greșit, nu trebuia să se formalizeze, în astfel de împrejurări omul nu se lasă tîrît de sentimente ... Micul prinț e capricios, încă nu știe ce înseamnă a domni. Trebuia să fie mai răbdător față de noul său stăpîn, lucru pe care îl dicta pînă și memoria lui Vincenzo. De altfel, îi stă la dispoziție cu orice, iar dacă are în adevăr de gînd să se mute, are să-i dea echipaje

de la curte. Din păcate, sumele rentei în restanță i le va putea trimite abia după seceriș.

Mîna ușoară a Adrianei bate la ușă. Amanta ducală, noua baronesă și-a acoperit fața cu voal negru. De la prima ei vizită, se află acum pentru a doua oară în casa lui Monteverdi.

— Domnia ta te poți înapoia la Cremona, eu, însă, nu mă mai pot întoarce la Napoli.

Striggio iese din încăpere. Rămîn numai ei doi. Ridică voalul, Adriana își dezvăluie înfricoșătoarea frumusețe. Țișnește din ea, de astă dată necioplit și pătimaș, dialectul napolitan :

— De ce m-ai lăsat s-o fac ? Aici, în locul acesta te-am rugat să mă păzești. Am căzut în genunchi înaintea dumitale. Totul, înțelegi ? ... tot ce am ți-aș fi dat, știai doar ... Ca o femeie de stradă, așa te-am implorat, Monteverdi, să mă păzești ... să mă păzești dumneata. Te-ai făcut că nu m-auzi. Ce-am ajuns ? Amanta ducelui, baronesă, mama unei bastarde. Voi fi alungată, acum că ducele e mort. Nici să cînt n-am să mai pot. Unde-aș cînta ? Cine ar mai vrea să mă audă ? De ce să mai trăiesc, dacă nu pot să cînt ? Îți amintești ? Aici, în acest loc, ți-ai mîngîiat obrazii ... Eram noi doi. Ți-aș fi dat totul, om sfînt, Claudio Monteverdi ... singurul om sfînt în această nemărginită putreziciune. Mîine pleci ? ... Acum, la despărțire ... vrei să-mi promiți un singur lucru ?

Cuvintele răsar pe buzele ei ca o forță a naturii, de nezăgăzuit, încoît maestrul tace și o ascultă.

— Dacă vreodată, oriunde, ai să mai compui, îmi dai mie rolul. Făgăduiește-mi ! Îmi datorezi asta, fiindcă nu m-ai iubit.

Stau livizi față în față. Obrazii Adrianei au asprimea stîncii. Așază pe masă o miniatură de fildeș. I-a pictat portretul meșterul Pourbus, cu doi ani în urmă, la dorința ducelui.

— Ca să nu duci cu dumneata doar chipul Romaninei ...

De cum părăsiră briul mlaștinilor, durerea de cap încetă deodată. Era la începutul lunii august, zăduful își așternuse peste lunci vălurile cenușii de colb, acoperind cu ele drumurile pline de gropi ale Mantuei. Francesco aruncă ochii pe geam, Massimiliano ațipise pe pernele caleștii. Privind în urmă, mai zări cupola Domului, silueta vînăt-roșcată a Reggiei, apoi micul convoi coti brusc, și Mantua fu înghițită de zare.

Bagajele se încărcaseră în două trăsuri, le vor aștepta la stația poștei. Chieppio se scuzase în ultimul moment : toate echipajele curții sînt ocupate ... trimisese o punguliță. Banii zornăie în buzunarul

mantalei cenușii de voiaj. Și-a cumpărat-o acum șaptesprezece ani : cînd îl însoțise pe duce în Ungaria. Socotește, cufundat între pernele trăsorii. I-au rămas douăzeci și cinci de scuzi, după plata poștalionului. Cîte unul pentru fiecare din anii petrecuți la curtea Gonzaga... Cu această sumă părăsește maestrul de muzică al Înălțimii Sale, Mantua, cea scăldată în ducați de aur.

Cercul de foc din jurul țămpelilor se destramă... Nu-l mai doare capul. E o fericire să se simtă bine. Va putea să compună. Nu mai e servitorul nimănui. Obligații, plecăciuni, capricii princiare ! I-au rămas douăzeci și cinci de scuzi și se îndreaptă, cu Giulio Cesare și copiii, spre Cremona. Cît timp trăise Vincenzo, îl slujise așa cum scrie la carte că e dator servitorul să-i slujească stăpînului său. Venise însă un neghiob viclean, mărginit, meschin și, cu toate acestea, tocmai el îi înăpoiase libertatea, lui îi datorează dreptul de a fi putut rosti deschis ceea ce îi apăsă sufletul de ani și ani... Atîta doar că... douăzeci și cinci de scuzi... ce va spune tatăl său, bătrînul și sleitul doctor, cînd caravana își va face apariția la Cremona ?

La granița ducatului, garda spaniolă examinează pașaportul mantovezului. Cercetează bagajele, numără cei doi copii. Liber ! Nu se mai poate înălța în urma lui norul de praf, n-are cum să mai trimită ducele ceata sa de călăreți după dînsul, ca după o slugă infidelă. Pare ciudat, dar în Lombardia spaniolă, simte pentru întîia oară că e liber !

N-a mai umblat de multă vreme pe aceste meleaguri : de-a lungul drumului își dă acum seama, cu alți ochi, cît de umilit și de înfrînt e poporul. În fiecare caleașcă oamenii bănuiesc prezența unui spaniol, se feresc din cale, dacă e nevoie sar în șanț sau în băltoacă, acolo se descoperă la trecerea oacheșilor scribi andaluzi. Îi trece prin minte o frază a Sestinei. Ajung într-un nor uriaș de praf, Giulio Cesare tace cu îndărătnicie. Al șaselea volum de Madrigale se află sub tipar. E primul cîștig pe care poate să conteze în lunile de toamnă... Miriștile sînt încinse de zăpușeală. Cînd trecuse ultima dată prin aceste locuri, cu Claudia, timpul era mai senin, mai proaspăt. „Pune-ți șalul pe umeri“, îi spusese de cîte ori străbăteau văile mai răcoroase. Surugiul întoarce capul.

— Intr-un ceas ajungem la Cremona, *messere*.

Cîți ani sînt de cînd Follino i-a scris : „*Ca să-ți poți ocupa locul ce ți se cuvine ca unuia dintre cei mai mari oameni în viață...*“ sau o năzdrăvănie asemănătoare ? Cu douăzeci și cinci de scuzi în buzunar (din care bună parte se vor topi în bacșișuri) să apară în fața tatălui său ? E mai aproape de cincizeci de ani decît de patruzeci, și iată : se va înfățișa tatălui său, spunîndu-i : primește-ți fiul risipitor... cu cei doi copii... primește-mă și dă-mi o bucată de pîine !

Baldassare poartă ochelari fini, de modă nouă : au fost șlefuiți de savantul fiu al lui Galileo ; Vincenzo i-a trimis chiar el din Padova. Zărește de departe cum cotește poștalionul, urmat de cele două trăsuri încărcate de bagaje. Il vede coborînd agil pe nepotul mai mare, apoi coboară Claudio, în sfîrșit Giulio Cesare, împreună cu băiatul mai mic.

— Copiii au sosit pentru multă vreme, așa să știți, strigă doctorul către cei din casă, și iese grăbit în întîmpinarea călătorilor. Privirile îi alunecă întîi iscoditoare asupra celor doi fii, apoi se îndreaptă către nepoți : să se fi îmbolnăvit careva din ei ? Și pe Claudia o aduseseră atunci cînd nici un leac omenesc nu mai putea s-o ajute. Afurisitele de mlaștini mantoveze : cît e de sfrijit și de palid Claudio ! Dar flăcările din ochi, surîsul cu care se apropie, descoperit, de tatăl său, felul în care se apleacă peste mîna lui, îl liniștesc. N-are nici un motiv de îngrijorare. Fiii îi sărută mîna, nepoții îl îmbrățișează doar. Bătrînul zîmbește tulburat :

— Va-ți întors ?

Își usucă ochii, apoi deschide larg ușa și spune :

— E a voastră !

Aceleași miresme, aceleași izuri. Mirodenii, elixire, eprubete, lapte de balaur. Singur scheletul refuză să îmbătrînească.

Ascultă istoria bolii lui Vincenzo. „Dacă doctorul vostru era discipolul lui Vesalius, și-ar fi dat seama mai curînd că nu circlă cu destulă sprinteneală sîngele într-însul...”

Apoi se adresează fiilor săi : „Nu destăinuți nimănui aici cum stau lucrurile la Mantua. Ați venit în vizită. Claudio se odihnește. A lucrat mult... Cîți n-au fost să-mi spună că fiul meu e om de seamă ! Multe căni de vin mi-au secat vizitatorii ! Bine că măcar nu le-am dat crezare, fiindcă altminteri nu m-aș putea dumiri că și cu oameni de seamă se poartă în felul ăsta mărimile lumesti... Un lucru să nu uitați însă : se prefac și ei în cenușă și pămînt, la fel ca noi...” Rîde cu înțeles și grăbește pregătirea cînei.

Stă pe treapta de jos a scării, cerdacul cu arcade încinge grădina. Între straturile cu ierburi și buruieni de leac, grădinarul a strecurat cîteva flori. Un bolnav a adus bulbi de lalele olandeze, de atunci se află și această floare la casa Monteverdi. Băieții s-au culcat, Giulio Cesare îi plătește în cerdac, în locul tatălui său, pe zilieri ; nu-i suportă acum glasul, se îndepărtează spre fundul grădinii, simte tot : nu, capul nu-l mai doare, ca la Mantua, dar orice zgomot, chiar cel mai slab, îi sfîșie creierii, de parcă suflul lin al aerului ar învia sute de instrumente. Își cunoaște prietenii și dușmanii : vînturile ! La Mantua i s-a

spus, cînd pustiește sus, în miazănoapte, în sălașul lui Boreas borealul, cînd mătură sirocco, cînd se ivesc blăjinele, jucăușele vînturi de miazăzi... Zefirul! Pînă și puieții își întorc fața către el... grădinarul dă cu ochii de maestru. Își strecoară cuțitul la brîu, ca să nu-i tulbure gîndurile. Zefirul! Susură și mișună în umbrele serii, ca și cum ar fredona și el, pe jumătate treaz, pe jumătate adormit, un cîntec. Ce fel de cîntec? De unde această frază? Întîi o adună pe silabe, le potrivește, nu știe deocamdată dacă va avea vreun înțeles? *Zefiro torna...*, se-ntoarce zefirul... Erau studenți. Cîți ani sînt de-atunci? Cine era cu dînsul cînd l-au citit pe Petrarca? Revede imaginea maestrului de altădată, care pretindea ca toți să știe pe dinafară fiecare sonet, și era vai de cel ce se poticnea sau nu recita cu accent arhaic versurile scrise cu aproape un sfert de mileniu în urmă. De mult n-a mai compus un madrigal. În sertar zac cîteva rînduri începute: Mantua... Mantua... Nu, acolo nu bate nicicînd zefirul; mlaștinile ei sînt bîntuite de vînturile aspre și haine ale nordului.

Călimara o poartă la brîu, ca de obicei, iar în mîneacă suflecată se află hîrtie. Îți mai amintești sonetul? se întreabă, în timp ce așterne pe hîrtie, în penumbră, de două ori patru și de două ori trei versuri. Simte textul împletindu-se cu vocile... aude primul și al doilea soprano, vocea de alto... tenorul... basul, toate cele cinci voci preiau versul lui Petrarca, încît el nu mai face altceva decît să aștearnă pe hîrtie, aproape inconștient, ceea ce aude din unduirea sonetului:

*Pe-aripi de vînt se-ntoarce primăvara,
cu-alaiul ei de flori și ierburi crude,
al păsării lin ciripit s-aude,
se-mbujorează anotimpul iară.*

*Suride lunca, bolta îmi zîmbește,
Jupiter vesel vede cum aprinde
odrasla sa, iubirea pe oriunde
trecînd, pe toți la dragoste-i stîrnește.*

*Numai la mine ea revine sumbră,
mi-e plină inima de-amărăciune,
în locul celei duse, e doar umbră;*

*Îemea, zîmbetul, nimic nu-mi spune,
flori, gîze, păsărele nu mă-ncîntă:
sînt singur și-i pustiu în astă lume.*

A împlinit patruzeci și cinci de ani și dacă nu i-ar fi dat să-și vadă latăl în vînjoasa lui bătrînețe, ar crede că vîrsta pe care o are e chiar începutul îmbătrînirii. Zefirul însă înfioară grădina, versul lui Petrarca pendulează între joaca de dragoste și renunțarea bărbatului ajuns la maturitate. Două țărături... unealta de scris îi încremenște în mînă. Nu mai are nimic de scris, madrigalul e gata, pe cinci voci. Pustiu! Cuvîntul *deserto* e atît de trist și de dureros, încît îmbracă deodată un chip propriu, de parcă s-ar desluși din ceață: doi ochi, linia gurii, îndărătul căreia mijește un zîmbet ironic...

Sub arcade e răcoare. E nevoie doar de timpul cît apropie fitilul lumînării de opaiț. Pe pupitrul înclinat zace ondulată hîrtia pe care a mototolit-o în grădină. I se pare că, din grădină, cineva l-a privit pe geam. Să fie taică-său, Giulio Cesare sau servitoarea? Nu mai vorbește nimeni, nu s-aude nici un zgomot în casă. Pe o policioară se află volumul, îngălbenit de vremuri cu poeziile lui Petrarca. A reținut oare corect, în grădină, sonetul? Sînt exacte toate accentele, virgulele și punctele? Face o pauză, se plimbă prin încăpere, începe iar să scrie. La miezul nopții, cînd nisipul din clepsidră se isprăvește, madrigalul e transcris și el.

Oarba fu adusă la doctor într-o litieră, din străvechiul și auritul palat Anguisciola, de patru servitori. Era una din celebritățile Cremonei, avînd aproape o sută de ani. Se înapoiase în orașu-i natal din Sicilia, spre a fi înmormîntată lîngă strămoșii ei, cînd ceasul are să-i sune. Pe ochii Sofonisbei Anguisciola se lăsase de mulți ani albeață. Cu toate acestea, o aduseseră pe vestita pictoriță a cinquecentului¹ la doctor, ca nu cumva să-i împovăreze pe strănepoți greutatea vreunei răspunderi.

Cronica micului oraș o împletea cu sute de fire pe Sofonisba, fiica lui Amilcare de odinioară. Unde se mai pomenise ca un nobil cu avere să-și facă, din propria lui fiică, o pictoriță! Și nu o oarecare domnișoară jucîndu-se cu penelul din plăcere, ci un pictor profesionist, de breaslă? Sofonisba își luase pedeapsa meritată pentru această nemăsurată ambiție a sa: soarta îi răpise ceea ce-i era mai scump, lumina ochilor! Claudio o ține bineînțeleș minte pe faimoasa fată a lui Anguisciola, numele ei bizar, grecesc, îi aprinsese nu o dată fantezia. De văzut însă n-o văzuse încă, deoarece cînd era copil, Sofonisba trăia departe, pictînd la curțile domnitoare. Aflînd că va fi adusă la doctor,

¹ Cinquecento, 1500, Sec. XVI (în limba italiană, n. red.)

îl rugă pe tatăl său să-i îngăduie s-o cunoască pe bătrînă : în lumea întreagă, e singura care se poate socoti pe drept cuvînt eleva lui Michelangelo.

Era încă o bătrînă zveltă, neînfîrîntă de vîrstă. De altfel, cei o sută de ani nici nu i se cuveneau, o dată ce împlinise abia nouăzeci. După ce o ajutară să coboare din litieră, pipăi pragul cu bastonul ei cu mîner de argint și în maniera desăvîrșită a femeilor umblate prin lume, dar doctorului i se adresă într-o limbă ciudată, arhaică, ca una care îi cunoaște pe toți, și toți sînt datori s-o cunoască la rîndul lor.

— *Donna Sofonisba*, ți-l prezint pe fiul meu... Claudio Monteverdi !

Ea își întoarse capul în direcția de unde vorbea doctorul.

— Dacă domnia-ta ai fi Michelangelo, nu m-aș mai putea delecta în opera dumitale, dar de ceea ce făurești, n-am fost încă despărțită de ursită. Cînd Paolo Rubens, acest tînăr pictor vestit, m-a vizitat în palatul meu napolitan, mi-a vorbit cu multă căldură și stimă despre domnia-ta. Am avut de mai multe ori prilejul să-ți ascult muzica... L-am și întrebat atunci, dacă nu cumva ești fiul doctorului *nostru* cremonez.

— *Donna Sofonisba*, ați rostit numele lui Michelangelo. Legenda pretinde că i-ați fost elevă...

Bătrîna surîde, în ochii ei neînsuflețiți licărul vieții se întoarce, parcă pentru o clipă.

— Era mai tînăr decît sînt eu acum, însă numai cu cinci ani... Avea optzeci și doi, da... Vezi, doctore, la el mă gîndesc de cîte ori aș vrea să mor de plictiseala ce mă roade. Cum era ? Buonarotti a binevoit să coboare din înălțimile sale și să stea de vorbă cu mine. Aveam douăzeci și opt de ani. Mă dusesse tata în casa lui, arătîndu-i picturile și desenele mele... După asta mi-a trimis unul din desenele sale să-l pictez în ulei... asta s-a întîmplat cînd și-a sculptat *ultima* „Pietă”. Desenul era un Christos... Îți dai seama, *messere*, ce însemna asta ? Trăiam la curtea lui Filip al doilea... Am văzut cum unii ajung prinți și cum regate au pierit din voința lui. Ce înseamnă însă toate acestea față de clipa cînd Michelangelo și-a trimis unul din desene discipolului său ? E ca și cum domnia-ta ai da o temă proprie unuia dintre elevii care-ți sînt dragi, s-o lucreze... Să știi că și eu am fost de multe ori și cu plăcere printre muzicanți. Îmi place, îmi place din cale-afară muzica bună. Dacă vrei să afli cîte ceva despre Buonarotti, tinere maestru, va trebui să vii în casa mea, și, oricît ai fi de vestit, să binevoiești a-ți aduce și viola. Iaca, doctore, leacul pe

care să-l prescrii pentru cele două boli, pe care nici dumneata nu ești în stare să le vindeci : bătrînețea și albeața !

E sleită, glasul i se subțiază, dar într-o clipă își revine iar. Se transformă în femeie de lume, deprinsă să fie ascultată cu luare aminte.

— Ai vrea să știi, maestre, cum era Buonarroti ? Era, chiar la bătrînețe, de o putere înfricoșătoare... Nu făcea parte dintre muritorii de rînd, cînd trăia afară, la Carrara, în măruntaiele carierelor de marmură, sau cînd picta zi și noapte tavanul Sixtinei. Lucra de obicei cu atîta aprindere, încît uita să mai mănînce sau să doarmă. Nu-și scotea cizmele cu sptămînile ; odată i s-a și cangrenat piciorul, au tăiat încălțămîntea de pe trupul lui cu cuțitul... Da, Michelangelo vorbea cu marmura și cunoștea irizările pietrei, așa cum pîndești dumneata, doctore, bătăile de inimă ale bolnavilor. Am vorbit nu o dată cu Vasari despre el. Vasari însă s-a temut de el și nu l-a iubit. Cine își mai amintește de flecăreala lui Vasari ? Cică a scris ceva și despre mine, însă n-am mai putut citi, fiindcă nu mai vedeam. Da, acest Giorgio a fost un pictor destul de iscusit. Cu toate acestea însă, azi e cunoscut mai degrabă ca povestitor... Se împlinesc, în curînd, cincizeci de ani de cînd s-a dus și el, zău așa...

— Cu ce vă mîndriți mai mult, *donna* Sofonisba ?

— Tommaso del Cavaliere, care se bucura de stima aleasă a maestrului, primi odată însărcinarea din partea familiei Medici să-i procure una din lucrările lui Michelangelo. Ere capul Cleopatrei, o dată cu care Tommaso trimise și unul din desenele mele... Îți dai seama, maestre ? Acesta era cel mai înalt etalon ! Cînd se întîmplau acestea, eu mă aflam la Madrid, la curtea lui Filip, la *Unica Corte*. Îi cunoșteam pe toți, și-i pictam... Pe toți i-am cunoscut, pe drăgălașa Elisabeta, căreia i se spunea acolo Isabela, pe tinerii Don Carlos, Don Juan de Austria, pe micul Farnese : vuiau sumbrele coridoare de zarva lor ! Multe tablouri ale mele atîrnă din acea vreme pe coridoarele și în saloanele palatului din Madrid. Azi, toți cei pe care i-am pictat cîndva sînt morți. Cînd mă gîndesc la ei, mi se pare că revăd Dansul morții din Campo Santo¹ de la Pisa. Dintre toți, singură eu mai sînt în viață, eu, Sofonisba Anguisciola. Mai sînt în viață, dar n-am somn. Să-mi dai doctore ceva elixir pentru noapte, pentru alungarea strigoilor. Muzica mi-e nespus de dragă. Dacă vii mîine, maestre, așa cum mi-ai făgăduit, adu-ți și instrumentul, nu însă unul nou, din cele fabricate de Amati. Pe vremea mea erau la modă lăuta și viola. Dumneata ai să-mi cînti, iar eu îți voi povesti. Ne-am înțeles ?

¹ Cimitir pisan, vestit pentru bogăția monumentelor sale tumulare, făurite de mari sculptori italieni. (n. red.)

Răsfoiește prin manuscrise. Libretul, Nunta lui Tethis și Peleus de Striggio, fragmente de madrigaluri, care l-ar fi înspăimântat în tinerete: de fapt, nici nu mai sînt melodii pe mai multe voci, fiindcă mijesc în ele ariette și arii, muzica se dilată în simfonie, în mici scene muzicale. Vechile madrigaluri încep să-și piardă pretutindeni actualitatea.

Duminica, toată Cremona năpădi Domul. Asculta lucrarea lui Monteverdi, *Missa In illo Tempore*, scrisă pe șase voci. Au rămas din ea doar cîteva fragmente, dar cînd răsună, ele închipuie parcă arcade și bolți, în deosebi *Osanna* străbate triumfal bătrîna catedrală.

Se scurg fără urmă zilele și nopțile. Își revede manuscrisele, se plimbă, de parcă nimic nu s-ar întîmpla în casa Monteverdi. Uneori își însoțește tatăl, vizitează prieteni. În astfel de ocazii, așa cum făcea în copilărie, duce el trusa de medic a bătrînului. „Claudio se odihnește“, spun cremonezii. Breasla făurarilor de viori l-a ales maestru onorific. E invitat la cîina breslei, să încerce el, primul, noile instrumente.

Nu-i ușor să trăiești la Cremona, în casa doctorului, între alambicuri clocotitoare și văicărelile bolnavilor. Dacă bătrînul operează, fiindcă mîna lui e încă sigură, e oricum cu neputință să compui, vaiele răscolesc întreaga casă, pînă cînd nu toarnă în gura pacientului o nouă porție de fiertură de mac. Firește, e chemat să se înapoieze la Mantua. „În aceleași condiții, ca pe vremea ducelui Vincenzo...“ Vorba nu i-o trimite însă Francesco. Rămîne neclintit... Timp de cîteva luni nu primește nici o știre direct din Mantua. Într-o bună zi, curierul poștalionului apare cu fața speriată. Orașul e bîntuit de vîrsat: prima victimă a fost băiețelul de doi ani al lui Francesco, proaspăta mlădiță a tulpinei Gonzaga, după care a urmat don Silvio, bastardul, și, în sfîrșit, după cîteva zile s-a prăpădit însuși Francesco, ducele Mantuei.

Poștalionul gonește spre Cetatea Eternă, unde trăiește, aureolat de faima-i de diletant, Ferdinando, cel mai simpatic dintre cei trei fii ai lui Vincenzo. Sosește cu poștalionul și un negustor mantovez. Întîmplător e meloman, și povestește ce deplorabile sînt, de cînd Claudio a plecat, liturghiile de duminică... Habar nu are cum o să fie cînd se va executa Recviemul ducal. De altfel, prevăzătorii nu ies nicăieri, nici la biserică nu se duc. Își acoperă fața cu basmale muiate în oțet, ca pe vremea ciumei.

După cîțva timp, primește scrisoare de la Striggio, prietenul de altădată. Ferdinando n-a stat o clipă pe gînduri. În două zile și două nopți s-a întors de la Roma. Priveghează, în însemnele-i de cardinal, la catafalcul fratelui său. Nu și-a scos încă sutana. Deocamdată preia conducerea țărișoarei în prerogativele-i sacre. La slujba funebră, maestrul Orlando n-a fost cîtuși de puțin la înălțime. De altfel, tezaurul mantovez n-a fost nicicînd mai secătuit ca acum. Creditorii, pe care farmecul lui Vincenzo îi ținuse în frîu, își pretind banii. Banca genoveză amenință cu falimentul de stat. Cardinalul se mulțumește cu veniturile ecleziastice și propovăduiește o sărăcie onestă. „Astfel, stimat prieten, slabă speranță de noi favole”, scrie Alessandro Striggio.

— S-a sfîrșit cu visul mantovez ! Bătrînul doctor dă posomorît din cap, văzînd cît de palid și de amărît îi e fiul. Riccardo Amadino, editorul său din Veneția, i-a trimis două sute de scuzi pentru *Sanctissimae Virginis Missa Senis Vocibus*, de ajuns ca să nu-și mai împovăreze tatăl, timp de mai multe luni. Ceea ce mai trebuie, oferă grădina, via și bisturiul, clistirele, elixirele medicului.

Trăiește astfel de aproape un an, frămîntîndu-se, aproape fără țintă. Meleagurile lombardeze sînt încinse iar de arșita lui august, se coc strugurii, și frunzele prind să se răsucescă purpurii pe crengi. „Ai să vezi că, în cîteva săptămîni, izbucnește dizenteria”, spune bătrînul doctor. În ciuda oricărui sfat, copiii și femeile mănîncă fructe verzi. Aceasta e cea mai primejdioasă perioadă în Lombardia : apare epidemia, holera, moartea neagră. Se așază în tăcere la cină. În timp ce e adusă mîncarea, s-aude huruit de trăsură, peste puțin timp răsună ciocanul în poartă. Baldassare bufește înciudat : „În zadar îi spun bolnavului s-aștepte pînă mănînc, între timp îmi piere pofta...”

Noul venit poartă roba nobililor venețieni și beretă întunecată, confecționată din postav aspru. Probabil e vreun călător, care s-a îmbolnăvit pe drum, și surugiul l-a adus la primul doctor al Cremoniei. Dar noul venit se interesează nu de doctor. Mă aflu aici în numele Republicii Sfîntului Marcu, sună mesajul magic... Chiar departe de meleagurile Signoriei, lumea se înfioară la auzul acestor cuvinte : oare nu vor cumva să execute vreo sentință, Bătrîni, de care nu există ascunzătoare nicăieri pe fața pămîntului.

Doctorul se ridică, nu-și lasă băieții. Se duce el în salonul de primire.

— Il caut, în numele Signoriei, pe Signor Claudio Monteverdi, fostul maestru de muzică al Mantuei.

Nu există scăpare, doctorul îl poartă pe străinul cu fața rasă să se așeze ; acesta rămîne însă în picioare, dar își deschide mantaua : pe pieptul lui strălucește broderia de aur a leului Sfîntului Marcu, emblema ambasadurilor *Serenissimei*.

Intră Claudio, stau acum față în față. Străinul se prezintă :

— Sînt Girolamo Mocenigo, aduc mesajul Excelenței Sale, Federico Contarini. Iată și scrisoarea mea de împuternicire.

Claudio descoperă emblema, apoi citește textul : atotputernicul procurator al *Serenissimei* însărcinează pe Girolamo Mocenigo să-l informeze pe preastimatul Claudio Monteverdi, „quondam”¹ maestrul de muzică al ducelui de Mantua, despre cele ce a binevoit să hotărască Sfatul procuratorilor.

— Sînt gata să ascult pe Excelența Voastră. (Atît știe că fiecărui nobil venețian, ajuns la vîrsta matură, i se cuvine titlul de *eccellenza*.)

De pe fața lui Mocenigo s-a topit parcă rigiditatea de adineauri.

— La 19, ale lunii iulie, a închis ochii mult preaonoratul domn Giulio Cesare Martinengo, maestrul de muzică al bazilicii Sfîntului Marcu. Odihnească în pace !

Doctorul se ridică în picioare, servitoarea își făcu și ea cruce. Nobilul continuă :

— ... Primul dintre procuratori, care, după demnitatea sa, este și protectorul ecleziei Sfîntului Marcu, a săvîrșit cele ce îi dicta dignitatea și îi prescrie obiceiul, pentru ca oficiul să nu rămînă *sede vacante*², ci să fie ocupat. Oamenii sînt pieritori, *Serenissima* e eternă ! Părinții cetății, în nemărginita lor înțelepciune, au consultat pe ambasadorii din Italia și din țările mai apropiate, spre a le cere sfat în această însemnată chestiune. După ce toate răspunsurile au fost primite și procuratorii au cîntărit cum se cuvine fiecare opinie, căpeteniile Republicii Sfîntului Marcu au luat hotărîrea ca, pentru oficiul de maestru de muzică al acestei celei mai onorabile biserci a creștinătății, să te solicite pe domnia-ta, domnule Claudio Monteverdi. Dacă domnia-ta primești această invitație, te rog să declari că ești gata să depui jurămint de credință Republicii, în conformitate cu legile ei.

Primul care își reveni din uimire, fu doctorul Baldassare :

— Mulțumesc Excelenței Voastre pentru vestea cea bună și pace Republicii *Serenissime* ... însă fie-mi îngăduit să știu ce înseamnă asta în cuvinte mai pe înțelesul nostru.

Mocenigo, care, la fel cu toți venețienii, era și el neguțător, pufni în rîs și se așeză.

— După cîte știu, prea stimată domnule doctor, domnia ta ai dobîndit pălăria neagră de savant la universitatea din Padova. Ce monedă circula pe vremea aceea acolo ?

¹ Odinioară (în limba latină, n. red.)

² Scaun sau loc vacant (în limba latină, n. red.)

— Ce monedă ? Țechinii venețieni, domnule !

— Țechinii, așa cum, de un mileniu, țechinii circulă pretutindeni ! Nu talerii de argint, care își pierd din an în an valoarea ... acolo unde stăpînesc spaniolii !

Doctorul privi speriat în jur, să se convingă dacă nu se află vreun străin prin apropiere, care să audă cuvîntul de ocară.

— Trei sute de galbeni pe an sînt mulți bani. Atît oferă *Serenissima*, împreună cu locuință gratuită în canonia Sfîntului Marcu.

Claudio are patruzeci și șase de ani, însă se pare că tot tatăl său se mai tocmeste încă pentru el, fiindcă doctorul i se adresează, cu accent rugător, musafirului :

— Aș dori să schimb cîteva cuvinte cu fiul meu, cu încuviințarea Excelenței Voastre.

Claudia și-a dat suflitul în încăperea de alături. Deasupra patului ei pîlpîie candela. Doctorul cuprinde umerii fiului său, astfel privesc împreună candela. Nici unul nu rostește vreun cuvînt. După cîteva minute revin. Venețianul întinde mîna :

— *In nomine Domini* ...

— Este o mare cinste, messere. N-o spun numai din modestie, ci și în numele marilor precursori, cu care va trebui să mă iau la întrecere ... Villaert ... Ciprian de Rore au împlinit postul la Sfîntul Marcu, cei din Flandra ... doi Gabrieli ... Claudio Merulo, messer Zarlino ... de acolo l-a înfruntat pe Vincenzo Galilei ...

— Aceea a fost, *messere*, epoca de aur a Sfîntului Marcu ! Despre morți, nimic sau numai bine : atîrnă de domnia ta ca Sfîntul Marcu să-și redobîndească strălucirea cam pălită. Condițiile sînt corespunzătoare ?

Începuse, la Mantua, cu o leafă lunară de douăzeci și cinci de scuzi ... atît avusese în buzunar cînd părăsise orașul ducilor Gonzaga ... Mai mult de cincizeci nu obținuse niciodată. Treisute de ducați aur ! O mică avere, pentru care nu va mai fi silit să se ia la harță cu capriciile domnului Chieppio.

— Ce dorește din partea mea procuratorul ?

— După cîte sîntem informați, fiindcă eu însumi am fost secretar al ambasadorului nostru la Mantua, în tinerețea mea, domnia ta ești un artist cu frica lui Dumnezeu, care ai respectat poruncile. Sfîntul Marcu va fi biserica și căminul ... poate întrucîtva și temnița domniei tale. Vei răspunde de tot ce e ritual în Sfîntul Marcu, dar acolo cuvîntul domniei tale va fi lege.

ori cîte cincizeci de ducați de aur : jumătate pentru acoperirea cheltuielilor din Cremona, jumătate pentru voiaj . . . Bani! aceștia nu-i socotim avans.

Aruncă o privire spre portretul Claudiei. Ce păcat că n-a trăit să vadă ziua cînd cea dintîi dintre puterile Italiei i se ploconeste, îi dăruiește bani fără să ceară, îl prețuiește ! . . . De dragul formei, îi cheamă și pe cei doi băieți : Francesco e zvelt, seamănă cu taică-său, are trei-sprezece ani. Massimiliano seamănă mai curînd cu Claudia, împlinește peste cîteva zile nouă ani. Claudio repetă în fața nobilului patrician : se vor stabili definitiv la Veneția.

— Vom merge atunci și noi cu corabia ?

Mocenigo zîmbește. Împăturește chitanța primită în schimbul galbenilor. Refuză invitația la masă. Se grăbește să le ducă procuratorilor vestea că, de sărbătoarea din septembrie a Madonei, corul bisericii Sfîntului Marcu va fi condus de Monterverdi.

Federico Contarini, procuratorul Sfîntului Marcu, se scula cu noaptea în cap. Se obișnuise să străbată Piazza, să dea o raită prin biserică, așezîndu-se uneori într-o bancă laterală, ca să asculte neobservat repetițiile matinale, vuietul orgii, motetele. Rămîne și azi cîteva minute, apoi, de parcă ar fi propria lui gospodărie, își plimbă ochii peste piața Sfîntului Marcu. Vara mai stăruie în oraș, de pe lagune se ridică aburi transparenți, soarele ce sparge norii vrăjește un cer trandafiriu în jurul insulelor venețiene. Se întoarce cu fața spre biserică, tocmai cînd razele ajung la cupolele de aur : caii de metal care împodobiseră cîndva forul unui împărat roman se înalță parcă pe picioarele de dindărăt, pe acoperișul bisericii, unde se află de vreo patru secole. Trece un alai de clerici tineri, în sutane albăstrii, ducînd cu ei și o mică orchestră, vînzătorii de flori pornesc spre bărcile lor, un bețiv e sprijinit să nu cadă, un slujbaș matinal se îndreaptă spre procuratie, unde va fi înghițit de una din cele o sută de încăperi oficiale.

Procuratorul pornește și el agale către oficiul său. Caraula înclină halebarda în semn de salut ; procuratorul — unul din foarte puținii magistrați venețieni aleși pe viață — ca rang și îmbrăcăminte e aproape de doge. În cancelarii, munca a și început, penele de gîscă soîrșie pe măsură ce nisipul se scurge în clepsidră. Cei ce diriguiesc din acest loc Republica Sfîntului Marcu, pe uscat și pe apă, știu prea bine că un singur lucru e etern pe pămînt : aceste hîrtii efemere. La intrarea lui, toți se ridică smeriți, ca apoi munca întreruptă o clipă să continue de zor. Iși scoate roba și procuratorul începe să dicteze :

„ . . . Misiunea și postul deosebit de importante ale maestrului de muzică al Sfîntului Marcu pretînd ca ele să-i fie încredințate unui

bărbat cu destulă seriozitate, nu numai în privința modului de viață și a moralității sale, dar și ca vîrstă... Procuratorii s-au priceput întotdeauna să aleagă în acest post pe cei mai vestiți și mai savanți, făcînd alegerea nu numai dintre cei ce se afirmaseră pe tărîmul practicii muzicale, ci luînd în considerare și pe cei ce cultivau temeinic teoria. Trebuie așadar să se aibă în vedere persoana care să se bucure de o faimă tot atît de răspîndită cum s-a bucurat Adrian Willaert, iar după dînsul Ciprian de Rore, și, după aceștia, savantul Zarlino, care prin sîrguința și cunoștințele sale a îmbogățit știința cu opurile lui înțelepte. Și dacă o astfel de persoană, care să întrunească toate aceste calități, nu se va găsi la noi în țară, atunci se cuvine s-o căutăm acolo unde poate fi găsită și unde a făcut dovadă deopotrivă de capacitatea și virtutea sa.

Avînd în vedere toate acestea, eu, cel semnat mai jos, Federico Contarini, procuratorul bisericii Sfîntului Marcu, întru ușurarea conștiinței mele și după dreptatea pe care doresc s-o împlinesc spre binele patriei, cu adîncă stimă față de Excelența Lor procuratorii, declar domnilor și prea onoraților mei colegi că, negăsindu-se la Veneția persoana care să se aprobe măcar de condițiile mai sus menționate, am fost îndemnat a căuta și afla — cu sprijinul domnilor noștri ambasadori — bărbatul demn, corespunzător întru toate funcțiunilor maestrului de muzică...“

Scribul așteaptă cîteva clipe după ce procuratorul coborî glasul său. Contarini însă nu mai avu nimic de adăugat, ci luă hîrtia în mînă-și o citi, apoi o făcu sul, o vîri sub braț și, așa cum venise, porni către cealaltă slujbă a sa, sacristia Sfîntului Marcu.

Cînd colegii săi procuratori, pe numele lor Nicolo Sagredo, Zuliano Corner și Antonio Lando, ascultară cele scrise, încuviințară în tăcere. Actul acesta are o formă procedurală. După ce luă sfîrșit stilul înflorit al documentului, Contarini își lepădă și el ținuta afectată.

— S-a întors Mocenigo de la Cremona? — întreabă Lando.

— A acceptat...

— O grijă mai puțin.

— Cîți ani are Claudio Monteverdi?

— Nu e prea departe de cincizeci.

— Dacă se naștea venețian și era nobil, putea să candideze la tiara dogală.

Cuvintele acestea le rosti Lando; făcea parte din familiile mai noi, care n-aveau cum să se gîndească la o astfel de demnitate: cerneala se zvîntase pe numele lor abia de cîteva sute de ani, în Cartea de aur.

— Dacă sosește cremonezul, trebuie stabilit totul cu cea mai mare precizie, fiindcă locuitorii aceluia oraș au faima unor mari șireți.

→ Da, însă domnul Claudio este, prin grația ducală, și cetățean al Mantuei, ori mantovezii se știe că sînt nătărăi; risipesc banii, fără să se priceapă cum se cîștigă.

— Altceva ?

— Signoria, spre deosebire de alte puteri mai mărunte ale Italiei, nu le pretinde servitorilor săi decât serviciile pentru care i-a tocnit. Ca să-l citez pe Esop, n-are de gând să tragă de pe vulpe mai multe piei. Dorim de la domnia ta să restaurezi frumusețea vechii muzici liturgice, primenind-o de toate înfririle dăunătoare. S-o păstrezi pentru marile sărbători, ca și pentru zilele de peste săptămână.

Patricianul încă tânăr vorbea cu atîta demnitate, încît părea el însuși păr'aul unei grații pămîntești, și, cu toate acestea, oarecum transcendente. Monteverdi se apleacă spre el :

— A auzit vreodată Excelența Voastră de ceea ce noi numim *Prima* și *Seconda Pratica* ?

— Știu doar că maestrul Zarlino s-a războit mereu cu ceea ce domnia ta numește *Seconda*, a doua practică. Iubesc și stimez muzica, dar n-o practic. Pot afla ceva despre ea ?

— În toate meseriile există, domnule, reguli tainice. Să luăm prima practică . . . practica străveche. Vin trei, cinci sau cincizeci de cîntăreți, cu notele în mînă, acompaniați de instrumente sau neacompaniați, cîntă, conform canoanelor maștrilor de odinioară, compozițiile lui Palestrina, Lassus sau ale vreunui alt autor. Cînd sînt două orgi, ca la Sfîntul Marcu, corul se divide, și își răspund unul altuia sub forma unor răsponorii sau antifoane. Numai că, în felul acesta, textul devine de neînțeles. În unduirea vocilor, textul se șterge, vocile care se încăleacă acoperă cu desăvîrșire înțelesul cuvintelor. Nu mai există text. Aceste voci izbesc bolta minții, ca pe-un prag de stîncă. A doua practică este aceea pe care o căutăm noi. O numim astfel, fiindcă nu i-am aflat denumire mai potrivită. Voce omenească, instrumente, text ! Vocea să nu plutească în înălțimi inaccesibile înțelegerii noastre, ci să lumineze cele mai ascunse unghere ale sufletului . . .

— De ce îmi împărtășești toate acestea ?

— Stăpînii Republicii Sfîntului Marcu, care au hotărît să mă invite, poate că nu mă cunosc îndeajuns. *Mater Musica* are multe odrasle, care nu sînt egale între ele. Am crescut aici, maestru mi-a fost Ingegneri. O asigur pe Excelența Voastră că sînt lămurit pe deplin asupra legilor străvechi ale muzicii noastre religioase. Nu pot să renunț însă vreodată nici la acea *Seconda Pratica*, pentru a cărei cultivare am fost cu atîta violență atacat, acum douăzeci de ani, de maestrul bolognez Artusi. Ca în toate celelalte studii umane, și în muzică drumurile duc tot mai departe. Nu ne putem opri acolo unde strămoșii au lăsat muzica. Trebuie să spun asta înainte de a accepta condițiile.

— Rog pe domnia-ta să vorbești deschis, așa cum se cuvine unui negustor cinstit, în fața altui negustor cinstit...

— Spunea Excelența Voastră că Sfântul Marcu e o lume aparte. Cunosce și stimează legile acestei lumi. Dar îmi va îngădui oare Signoria ca, *dincolo de ele*, de legile acestea, să cultiv cea de a Doua Practică așa cum mi-o dictează inima?

Nobilul făcu un gest, care putea să fie și o îmbrățișare:

— Maestre! Legile Veneției interzic un singur lucru: nesupunerea față de legile și spiritul Republicii Sfântului Marcu. Împotriva acestei nesupuneri se războiesc, de secole, Marele Consiliu, Senatul, Cei zece, Inchizitorii. Dar, messere, unde și cum vei așterne capetele de vrăbioară pe note, pentru ce instrumente, pe câte voci, *unisono* sau pe mai multe voci, că vei compune oratorii sau opuri, care la Mantua se cheamă când favoie, când *dramma per musica*, asta e treaba domniei tale. Dacă sub frumoasele cupole ale Sfântului Marcu e ordine, Signoria are să aprecieze așa cum se cuvine măiestria de alt gen a domniei-tale și are chiar s-o și răsplătească separat.

— Dar dacă vreun principe, oraș sau un particular mi-ar comanda o lucrare? Voi putea s-o primesc?

— Dumneata vei fi, la Veneția, cetățean liber. Ai dreptul la liberă exercitare a muncii dumitale, ca toți cei aflați sub protecția Sfântului Marcu. Prioritatea o are însă Republica: iată de ce n-ai să poți părăsi orașul în ajunul marilor sărbători, fără aprobare specială, și toate lucrările particulare le vei executa în așa fel, încât principala noastră biserică să nu sufere nici un neajuns. Cred că am izbutit să-ți arăt calea pe care o vei avea de urmat. Sau mai este vreo întrebare, care așteaptă să fie lămurită?

— Acceptă Claudio, făcu în șoaptă doctorul, vorbind în locul fiului său.

— În acest caz, am eu de pus o ultimă întrebare: când poate veni maestrul? Fiindcă, după cum spuneam, postul de maestru de muzică e vacant, muzicanții și corul își cam fac de cap în lipsa unui stăpîn. Veneția-i eternă, însă am dori, cu toate acestea, ca domnia-ta să preiei cât mai curînd demnitatea oferită; și am fi bucuroși dacă ai conduce corul de sărbătoarea Madonei. De îndată ce ajungi la Veneția, conform legilor noastre, trebuie să faci o probă în fața domnilor procuratori. Am ținut să te fac atent, fiindcă la proba aceasta nu putem renunța sub nici un motiv, nici chiar în cazul domniei tale. Dar că maestrul Claudio Monteverdi va înfrunța cu succes proba, nimic n-o demonstrează mai convingător decît faptul că Înălțimea Sa nu m-a lăsat să vin cu mîna goală. Știe că o mutare nu e chiar lucru ușor în Italia, și trimite de două

Contarini respiră adânc. Scoase un al doilea act, pe care — se vede treaba — îl pregătise cu mult înainte.

— Prea onoraților mei colegi le-am și adus modestul meu concept, în scopul aprobării, pentru ca, la sosirea alesului nostru, instalarea lui să nu întâmpine nici o piedică legală...

Ceilalți trei se priviră cu înțeles. Corner pufni în râs :

— Ei, Federico, ai și hotărît în locul nostru. Citește !

„... în nouăsprezece ale lunii august din anul o mie șase sute trei-sprezece, după votul săvârșit în sacristia bisericii Sfântului Marcu, prea onorații Sagredo, Corner, Lando și Contarini au hotărît după cum urmează :

Procurătorii sînt obligați să se îngrijească de alegerea maestrului de muzică al Sfântului Marcu, dat fiindcă prea stimatul Giulio Cesare Martinengo a răposat ; de asta, procuratorii au socotit de cuviință să se adreseze în scris ambasadorului Republicii la Roma, rectorilor de pe uscat, rezidenților din Milano și Mantua, cerîndu-le informații corespunzătoare despre acele capacități profesionale și oficiale de care a dat dovadă Dominus Claudius Monteverdi, fostul maestru de muzică al ducilor Vincenzo și Francesco. După toate cele aflate, acestui maestru i-au fost publicate mai multe lucrări, și părerea celor întrebați fiind cea mai mulțumitoare, ne-a confirmat buna noastră părere despre dînsul. Tocmai din această pricină, procuratorii au hotărît în unanimitate să-l aleagă pe susnumitul domn Claudio Monteverdi în postul de maestru de muzică al bisericii Sfântului Marcu, stabilind pentru dînsul o leață anuală de trei sute de ducăți, împreună cu adaosul și accesoriile, și punîndu-i la dispoziție locuința adecvată în Canonie, locuință ce trebuie dereticată, dispunînd astfel a se începe lucrările de rigoare ...”

Înmuie pe rînd penele în călimară. Vîrstnicul Corner rostește încet :

— Sper ca dînsul să fie ultimul *maestro di musica* pe care îl aleg. Eu nu voi mai avea de-a face cu ei. Voi însă sînteți încă tineri...

Aruncă ochii pe fereastră la Piazza. E o dimineață glorioasă. Aburii s-au destrămat. Mozaicurile pieței mișună de lumea pestriță, sub arcade își desfac tarabele negustorii. Forfotesc pretutindeni, cu sutele, străini îmbrăcați în caftane bizare, de pe urma cărora trăiește populația orașului.

Poștalionul ajunge la granița de la Saguinetto : doi copii, servitorul, maestrul și alți cîțiva călători. Își spun că, dacă totul merge bine, seara vor înnopta la loc ferit. Dimineața vor continua în zori călătoria ; sînt cîteva ceasuri numai cu barca, pînă la Padova, iar de acolo, Veneții-ai doar la o aruncătură de piatră. Surugiul fluieră vesel, începutul de toamnă și-a aruncat mantia aurie peste peisaj. În amurgul ce se lasă,

umbrele cresc tot mai mari. Un scurt şuierat la o încrucișare de drumuri. Un vlăjgan sare dintr-o tufă, își scoate arma cu țeavă lungă de pe umăr. În aceeași clipă, un altul izbește cu carabina botul unuia din cai, iar al treilea se ivește la cotitura drumului, înarmat cu o sabie. Prind caii de căpăstru și-i tirăsc pe miriște. Călătorii sînt siliți să coboare, și brigandul îndreaptă țeava puștii spre Claudio Monteverdi.

Maestrul aruncă o privire surugiului: i se pare că deslușește pe fața lui un zîmbet de complicitate și parcă ar schimba o scurtă ochiadă, plină de înțeles, cu brigandul scund. Urmează ritualul penibil al tîlharilor de drumul mare: unul dintre ei îndreaptă arma spre pieptul maestrului, al doilea vîră mîna, cu o mișcare competentă, sub perna trăsorii, de unde scoate punga cu cei cînzeci de ducăți, o mîngîie cu un rînjit mulțumit, apoi se răstește la surugiu, care aruncă jos geamandănașele, legăturile cu îmbrăcăminte, bagajele. Hoțul smulge cu gesturi pripite zarurile, desfăce legăturile. Alege: încearcă noua mantie de catifea a lui Claudio, comandată de maestru pentru oficiul său de la Sfințul Marcu. E prea lungă însă, și tîlharul se posomorăște, scoate în grabă veșmîntul nou-nouț al lui Francesco. Dar îmbrăcămîntea băiatului de treisprezece ani e prea scurtă pentru el. Surugiul îl îmbie cu alte veșminte, servitorul se vaită, afurisind în dialectul cremonez pe briganzi. Unul din bandiți se răstește la el, smulge de pe dînsul pelerina scurtă, în care adună tot ce-i convine, apoi se apropie de Monteverdi și începe să-l pipăie la briu și în jurul gîtului, ca să se convingă dacă nu mai are vreo pungă tăinuită, după obiceiul călătorilor, și dacă nu ascunde vreo armă de foc, care ar putea fi folosită într-un moment de neatenție. Bietul maestru stă în praful drumului, încercînd în van să-i convingă că nu mai are bani, nu i-a mai rămas nimic, nici cît să-și poată continua călătoria. Tîlharul scoate un hohot de rîs, aruncîndu-i disprețuitor un scud, apoi şuieratul asouțit răsună iar; poate că, din vreun copac, unde s-a cocoțat, al treilea complice a zărit apropierea unei noi trăsuri, și tustrei dispar, părăsindu-și victimele prădate și umilite.

Seara, întregul han află de întîmplare. Aruncă priviri strîmbe surugiului mantovez: prin părțile acestea nu s-a mai auzit de trei ani nici o tîlhărie la drumul mare... e o coincidență întru totul bizară că priganzii s-au ivit tocmai cînd, după timp îndelungat, a apărut iar o trăsura cu călători de rang.

S-au dus cei cîncizeci de ducăți, pelerinele frumoase, multele nimicuri dragi aduse de la Cremona! Dimineata, cei doi băieți se trezesc dîrdîind din coșmarul de peste noapte. Nu este nimic de făcut, călătoria trebuie continuată chiar așa, prădați de tot ce-au avut. Începe să plouă. Ajunși la Este, închiriază a barcă. Oricît se scotocește însă prin buzunar, nu e în stare să strîngă zece bieți scuizi, chiria unei bărci mai

confortabile. Trebuie să se mulțumească cu o gabară neacoperită : pe-trec noaptea în ea, în ploaia cînd mai deasă, cînd mai domoală, murați și zgribuliți, cît durează călătoria aceasta lungă, aproape de-o zi în-treagă. În sfîrșit, la căderea nopții, ajung la Padova.

Pornește spre Veneția cu doi copii rebegiți de frig, cu servitorul care nu conținește cu văicăreala. Încarcă bagajele cîte le-au mai rămas ; de surugiul suspect au scăpat, de asemenea. Socotește în gînd cît face leafa lui restantă pe trei luni, pe care i-o mai dătoează Mantua. Ce-ar fi să-i scrie lui Striggio ... poate că el ar izbuti să înmoaie inima vis-tiernicului ... trei luni ... calculează ... la Veneția nu pare probabil să primească bani înainte de sărbători. Cu cincizeci de ducati ar fi rezolvat cheltuielile instalării.

Mijește de ziuă. Negurile se risipesc în rotocoale leneșe. Plutesc peste zare, roșii și cenușii, în clipa cînd soarele învăluie dinspre mare peisajul. La primul pichet venețian, pașapoartele sînt controlate de slujbașii înarmați ai *Serenissimei*. „Mantovezul“ se înfășoară dîrdîind în pelerina sa. Acum, că se află în paza Signoriei, tensiunea cedează treptat, nu mai trebuie să se teamă că, la o nouă încrucișare de dru-muri, alți briganzi ar mai putea să se ivească. Cei doi băieți dorm, e timpul să-i trezească. Cînd cotesc în împărăția insulelor, se ivește, plu-tind în depărtare, arcul de marmură al Punții Rialto și, la o depărtare mai mare încă, clătinîndu-se parcă printre aburii ultramarini, ca o fata morgana, răsare Campanilla.

28

Se deșteptase în zorii zilei. La Mantua, în acest ceas îl apucau du-rerile de cap. Aruncă ochii pe fereastră. Mărunta încăpere a Canoniei, transformată în pripă în dormitor, dă spre curtea interioară. Mai auzi ultimele bătăi ale ornicului clopotniței, se luptă cîtva timp cu sfîrșeala ce i se cuibărise în mădule, apoi se sculă și privi curtea. Palatul Ca-noniei era o clădire înaltă, cu caturi, pe care nu izbuti să le numere la repezeală ... trei ... patru ... poate cinci, fațada interioară e împrej-muită și ea de lanțul galeriilor. Primele raze ale soarelui toarnă parcă aur peste ghizdul de marmură al fîntîinii din curte. Totul e dominat de proporțiile spațiului îngust, de arta de-a împrumuta linii armonioase orașului, a cărei fiecare palmă i-a fost anevoie răpitiță mării.

Băieții mai dormeau în încăperea vecină, toropiți de peripețiile drumului. Briganzii nu-i luaseră mantia de catifea neagră, pe care Claudio o îmbrăcă, spre a se prezenta astfel procuratorului. Capul nu-l mai durea. Un aer proaspăt și sărat năvălea în curte. Razele soarelui se ridicau tot mai sus, din ce în ce mai sus, pe zidul vecin; pe măsură ce lumina sporea, se desfăcea trandafiriul, liliachiu, auriu peretele de piatră acoperit cu marmură peticită și crăpată: table memoriale, ghirlande, pilaștri grațioși, uși cu ogive pline de noblețe, pervaze de ferestre se iveau unul după altul din aburii treptat limpeziți ai dimineții.

După câteva minute, Claudio se afla la intrarea viitorului său regat. Veneția e un oraș care se trezește târziu. Maestrul n-avea somnul prea bun, astfel că auzise toată noaptea rumoarea cetății, vuietul neîntrerupt, atât de neobișnuit urechilor sale deprinse cu liniștea provincială a Cremonei. Răzbise din Piazza, aproape în zorii zilei, turuiala celor ce se plimbau, cântau sau chicoteau, iar când totul se potolise, portul se și dezmoști din somn: începu încărcarea bărcilor, a căror hărmălaie n-ar mai fi putut-o estompa nici chiar zidurile groase ale Cremonei.

Coborî atunci treptele jilave ale scării în spirală și, o dată ajuns jos, priveliștea minunată îl răsplăti din belșug pentru toate zgomotele de peste noapte. Tot ceea ce se desfășura în fața ochilor săi era proporționat, plutitor, aerian aproape. Ca și cum un singur arhitect ar fi încheșat, din razele soarelui, din marmură și din oglinzi de apă, elementele imaginației sale. Lăsa în urma sa pe portarul Canoniei, care îi atrăsese luarea aminte asupra treptelor, fiindcă messer Zarlino în-suși își rupsesse odată piciorul din pricina lor, și, după câțiva pași, se și pomeni în fața Sfântului Marcu.

Căută, cu privirile, cei patru cai de bronz. Împodobiseră cîndva arcul de triumf al lui Nerone, spre a fi transportați apoi din Roma, timp de un mileniu, în Bizanț, de unde le adusesese la Veneția, spre gloria Serenissimei, bătrînul doge Dandolo. Cei patru bușetri primiră soarele în față chiar în clipa aceea: întii raza violetă alunecă ușor peste ei, apoi trupurile verzi fură scăldate în potopul luminii, iar în scăpărările dimineții parcă s-ar fi desprins de pe soclu, ca să se ridice deodată în văzduh și să-și înceapă galopul nestăpînit, așa cum îl visase odinioară sculptorul.

Acum, că Veneția devenise patria lui, maestrul cîntărea totul cu alți ochi, decît vizitatorii ocazionali. Își spuse că omul a crescut aici fără frîu, dar nespus de imens, spre a putea făuri acest oraș. Culorile gilgiei parcă de pe frontispiciile de marmură, pînă și piatra prinde aici viață — piatra, care, în alte părți, răsare sură și acoperită de mușchi. Marea se înalță și recade iar, pe zare, ca o nemărginită oglindă. Totul

se află într-o neîntreruptă mișcare, ochiul nu are o clipă de odihnă, la fiecare pas se ivesc noi minunății, se fac simțite alte armonii. Se apropie câțiva pași de mare, de unde privirea cuprinde una din laturile Palatului Dogilor și, de îndată ce cotește înspre port, dispare pădurea de dantele trandafirii, nu mai zărește decât apa verde-aurie, peste care soarele se împrăstie în pete sedefii, de parcă trupurile a milioane de delfini aurii s-ar ivi deodată din undele înspumate.

Hamali vinjoși, acoperiți de zdrențe, cară baloturile la bărci: ei nu sînt venețieni, ci munteni pe jumătate sălbatici. Taxa portuară e scumpă, fiecare căpitan grăbește cît poate încărcarea: hărmălaie, pocnete de bici, înjurături, apoi un hohot nestăvilit de rîs, o clipă munca încetează, se distribuie pîine și vin. Vuietul sporește pe măsură ce lumina zilei crește, urechea lui Claudio trebuie să se deprindă cu el. La vreo cîțiva pași, sacristianul a descuit intrarea laterală a Sfîntului Marcu. Razele soarelui n-au ajuns încă la mozaicurile pardoselii, figurile și culorile n-au prins deocamdată viață. Mai păstrează amintirea nopții, cînd Piazza se cufundă în umbră, doar ici-colo pîlpîie cîte un felinar cu opaiț de ulei, și lumina făcliilor purtate de străji aluneacă, uneori, printre umbrele clătinate.

Biserica e pustie încă. Cîțiva bătrîni gîrbovi rătăcesc printre paraclice. Nu se fac deocamdată pregătiri pentru slujba de dimineată, n-a fost aprinsă nici o lumînare, candelile se opintesc în van să subțieze întunericul. Sacristianul întîmpină cu mirare pe musafirul dimineții, purtînd o mantie neagră cu aerul străin, pe bărbatul înalt cu umerii căzuți, care intră pe poarta de miazănoapte.

Parcă ar sosi incognito în regatul său, care îl împrejmuie cu naosul și paraclicele sale. Într-adevăr, intră noul suveran al bisericii Sfîntului March, care preia moștenirea precursorilor săi. Cum a fost oare cînd a intrat aici, pentru înființarea Willaert sau severul Ciprian de Rore? Erau străini, nu vorbeau limba Italiei. Cum li s-a adresat sacristianul? Fără îndoială, pe limba Venetiei, care pare să fi ieșit din zestrea lui Dante. Nici Claudio nu vorbește limba *Serenissimei*, și știe că localnicii rid batjocoritor la auzul asprului dialect lombard, care răsună cu toate acestea așa de sprinten și de savuros, atît pe buzele cremonezilor cît și pe buzele mantovezilor.

Își amintește că Tasso, cel mai ilustru bărbat al tuturor timpurilor, de cîte ori vorbea cu valetul său sau cu oamenii curții din Mantua, amesteca dialectul acesta aspru și grosolan cu cel din Ferrara. De la primele cuvinte își vor da seama aici că e străin. Cît de mare poate să fie Sfîntul Marcu? Cîți oameni încap în biserică la slujbele religioase oficiate cu prilejul marilor sărbători? A citit undeva că în principală biserică a creștinătății, răpită de păgîni, în Sfînta Sofia din Con-

stantinopol, încăpeau, pe vremea vechilor împărați, patruzeci de mii de oameni. Câți au loc oare în Sfântul Petru din Roma? Când a fost la Roma, i s-a spus că bazilica nu se umple niciodată. Doi giganti pe măsura Romei *cezarilor*! San Marco a fost zidită însă pe îndelete. Întii corabia a adus, din cripta Sant' Eufemia din Alexandria, osemintele Evangelistului. Acestea au fost moaștele care au urzit apoi în jurul Veneției legenda inviolabilității ei; mai târziu, legenda s-a călătorește din fier, foc și sânge, trimițându-și rădăcinile pînă pe fundul mării. O apără flota, miile de tunuri, ambasadorii venețieni care ajung la mărimile de pe întreg pămîntul, furnicarul ce se schimbă, neconținut al rezidenților. Astfel își apără Sfântul Evangelist Marcu cetatea. Putere lumescă n-o poate domina și nu este om care să întreaacă înțelepciunea Părinților.

Un copil ministrant dă țircoale intrării. „Știi să mînuiești foalele orgii?” îl întreabă zîbind. Băiatul îl urmează, cu ochii măriți, spre scara galeriei.

Ajunge la ușa care duce la cor. Apasă clanța și ea se deschide. Treptele tocite de pași duc în înălțimi amețitoare. Aceasta este *Cantoria*, pe care o luminează de sus o singură fereștrică; aurul de pe trupul sfinților în mozaic e crăpat, bucățile au căzut din corpul multiseclar, aici, sus, nimeni nu le mai înlocuiește. Un chip misterios se cascadează spre el: nu are decît frunte, ochi și nas, restul a fost mâncat de zidul crăpat. Nu arde decît un opaiț și mijeste lumina pală, cîta pătrunde prin fereștrică acoperită de un strat gros de praf. Zărește bancheta orgii. Pescuiește din buzunar un capăt de luminare rămas din călătorie, îl aprinde la flacăra opaițului. „*Fra Urbanus facit. A.D. MCCCCXXXX*”, buchisește el inscripția cîndva aurită. Orga Domnului din Mantua e mai mare, dar e opera unui meșter anonim: faima și amintirea lui Urbanus s-au păstrat însă în rîndul organiștilor. Pe panglica de mozaic stăruie slove învechite; sînt și ele știrbite de colții vremii: HIC JUBET... HIC CAPITULUS... restul lipsește. Privește în jos. Umbrele nopții se destramă sub cupole în aburi brun-cenușii, pe măsură ce vitraliile ferestrelor lasă să pătrundă în interior lumina. Degetele îi alunecă mute pe taste. Încearcă instrumentul neobișnuit, registrele, pedalele, manivelele lui. I se pare că sălășluiesc asupra-i făpturi din fum... oare tot așa va fi șezut aici Adrian Willaert, Zarlino, cei doi Gabrieli? La ce s-o fi gîndit părintele Martinengo cînd a simțit că durerea îi sporește în inimă?... Se povestește că s-a oprit deodată și că sunetele au amuțit sub mîna lui.

Băiatul prinde să acționeze manivela, și tastele învie sub degetele lui Claudio. Se gîndește oare la motetul lui Gombert, din care s-a înfiripat apoi *In illo Tempore*? Din orga meșterului Urbanus țîșnește

muzică. Claudio Monteverdi se încovoia peste registre, raza îngustă a luminării de seu nu cuprinde claviatura în toată lăţimea ei, luminează doar clapele din mijloc, în timp ce două mâini fantomatice se topeşte în înălţimi şi în abisuri; la ceasul misei tăcute, pedala zboară, bubuie şi geme.

Timpul se suspendă, biserica se desprinde parcă din ungherele-i negre, parcă sfinţii şi îngerii s-ar fi războit peste noapte pe mozaicurile aurite şi valurile muzicii de orgă ce se prăvale din Cantorie asaltează, cu un nou avânt, stăpînii neantului: Simte că îndărătul său se află cineva. Cînd mîna lui schiţează, în piano, o fugă aeriană, aude zgomotul răsuflării. Raza luminării îl prinde în profil, întocmai ca obrazul în mozaic de pe perete: zăreşte o barbă scurtă, o rasă de călugăr, un nas acvilin, restul se topeşte în umbră. Il recunoaşte după sclipirea ochilor. E *Marinoni* !

Obrazul se apropie şi glasul cunoscut spune : — te aşteptam !

„Te aşteptam“. De cînd Giovan Battista Marinoni a părăsit Mantua şi s-a tocmnit în slujba cetăţii Sfîntului Marcu au trecut ani, şi barba, tîmplele ambilor au fost cernite de omătul vremii.

— Maestre, ai fi crezut acum douăzeci de ani, sub cetatea Esztergom, că aici ne vom da întîlnire ?

— Ce cînti ?

— Am rămas fidel violei da braccio. În cor, cînt basul. Uneori conduc corul.

— Cîţi sînteţi ?

— După lege, sînt doi organişti, douăzeci şi cinci de muzicanţi, treizeci de corişti... În realitate, abia-i adunăm la marile sărbători, Claudio.

Nu, să n-audă încă plîngeri, noul maestru al Sfîntului Marcu să nu fie întîmpinat cu învinovăţiri, reproşuri, adversităţi. Il îmbrăţişează zîbind pe Marinoni.

— Să ne bucurăm de revedere, Battista. Azi nu lucrez... am venit să vizitez doar biserica. Am sosit aseară.

— Te aştept de cîteva zile la Canonie. Azi dimineaţă am aflat că ai sosit, dar nu mai erai acasă. Unde puteam să-l caut pe noul stăpîn al Sfîntului Marcu ? Am văzut porţiţa deschisă... Nu te superi, nu-i așa ? Voiam să fiu primul care te îmbrăţişează... Sînt nespus de fericit că ai venit între noi, Claudio !

— *Messer Marc' Antonio Negri* ?

— De la moartea părintelui Martinengo, el a condus Sfîntul Marcu.

— Îi cunosc madrigalurile. Şi psalmii. Am aflat şi de *Affari Amorosì*, sînt cîntece pe două voci... în stil roman. Nu le-am văzut

însă și nici nu le-am auzit. E muzicant, de ce spui că sub el muzicanții s-au risipit ?

— Claudio, tu care ești mai sfînt chiar în veșmintele tale lumeste decît sîntem noi, cei îmbrăcați în straiele Domnului, ai să-nveți la Veneția că aștia n-au decît un singur idol : banul ! Nu ca la Mantua : casă, pămînt, caleașcă, cai . . . dorința de a se apropia de nobileme, de a ajunge cumva la Palat, fiii sau nepoții să dobîndească, poate, chiar vreun blazon. Aici, la Veneția ? Nu e nici pămînt, nici casă, Cartea de aur a nobililor a fost închisă acum cinci secole. Sînt numai palate, pe care oamenii de teapa noastră nu le vor dobîndi niciodată. În schimb, este tot ce e necesar ca să trăiești : vin, veșminte, locuință, zorzoanele femeilor, cupe de cristal, mîncare, oglinzi, voiajuri pe uscat, gondole frumoase și colorate, servitori. Nicăieri nu mi-a fost dat să văd goana asta, setea asta, dragostea asta de bani. Cine vorbea la Mantua de credite, dobînzi, mirodenii ? Evreii ! Aici, pînă și dogele e proprietar de corabie. Cît despre ceilalți, Morosini, Contarini, Mocenigo, Barberini ? Cînd nu se duc la Senat, fiecare stă ghemuit peste registrele lui și se cufundă în socoteli. De la cancelarii i se anunță : a sosit atîta ghimbir, am cumpărat sau vîndut atîta scortîșoară, cuișoare, vite, sclavi, tămăie. Înțelegi ? Pînă și acestor cîntăreți, violiști, fagotiști le trebuie mereu, și arzător, bani ! În comparație cu Mantua, veniturile lor sînt aici onorabile ; toți știu, cu precizie, că înainte cu o zi de sfîrșitul calendarului fiecărei luni primesc leafa. Signoria nu rămîne nimănui datoare. Dar vezi, ceea ce primesc nu le-ajunge. Veneția e un oraș mare . . . Fiecare are cîte o rudă săracă și toți și-ar dori încă un rînd de veșminte, unii vor să-și mărite fata, alții să mituiască pe cineva, alții, în sfîrșit, să-și plaseze fiul în vreo cancelarie. Fiecare muzicant e frămîntat de griji . . . Nu sînt afurisiți, nu sînt nici neglijenți. Ii frămîntă doar grijele . . .

— Cum mai pot ei să cîștige bani, o dată ce nu le dă mai mult stăpînul care i-a angajat ?

— Tocmai în asta constă arta lor, Claudio ! Avem douăzeci și cinci de muzicanți și Sfîntul Marcu are douăzeci și șase de canonici. Fiecare canonic dorește să organizeze concerte la el acasă, să invite oaspeți din cînd în cînd, și asta chiar și marele canonic ! Primiciariusul ! În casa lui au loc chiar două sau trei concerte săptămînal. Cu acest prilej își dă întîlnire crema nobilimii . . . vin pînă și aristocrații cei mai înfumați. Toate acestea se petrec *gratis*. Muzicantul trebuie să răspundă chemării, asta i-e menirea. Iată de ce înșală și lipsește de la repetiții, trăgînd chiulul cum poate. Numai cu ocazia marilor sărbători își dă toată silința. Cînd e invitat însă în altă parte sau se vîră în case de nobili, la ospățurile burgheze, cine poate copiaza note, compune mo-

tete, madrigale. Ceea ce câștigă în felul ăsta îi aparține. Faptul că e muzicantul Sfintului Marcu îi dă prestigiu în ochii năărăilor. Astfel mai câștigă ceva; iată cum trăiesc, Claudio.

Privește îngândurat mozaicurile ce i se par nemărginite. În clipa aceea răsună în corul din fața cealaltă orgă, poate mai nouă și mai grandioasă, dar mai puțin vibrantă decât cea construită odinioară de fratele Urbanus. Se uită întrebător la Marinoni.

— Cîntă Gaspare Locatello!

— Cine e?

— Președintele nostru... Așa îi spunem. Ai să te deprinzi și tu. Toți cîntăreții și muzicanții venețieni sînt membrii acestei confrerii. Locatello îi ține uniți. Dacă maestrul nu e pe placul cuiva, el este cel care ridică cuvîntul. Impotriva lui nu poți să faci nimic. Locatello are și un spirit rău, un oarecare Domenico Aldegatti... un muzicant invidios... mai curînd cîntăreț... cunoaște viola da gamba, dar cîntă slab la ea. Compune madrigale. Cînd procuratorul a anunțat venirea ta și s-a aflat că tu ai fost numit de Signorie, Locatello și Aldegatti, împreună cu alți cîțiva, au prins să murmure, spunînd că le trebuie un venețian, că nu vor străini. „Favolistul“ Claudio, așa-ți spuneau... Vor să te tragă la răspundere: ce ai făcut cu vechea polifonie? Au apelat la Artusi, preotul bolognez, cel care a încercat să-ți vină de hac, era cît pe-aici să vă încăierăți: *Prima* sau *Seconda pratica*?

El ascultă pe Marinoni doar cu o ureche, fiindcă e atent la sunetele orgii din galeria de vizavi. Cîntă bine? Da, însă parcă s-ar pregăti de concert, e o muzică veselă, lejeră, lumească, nu se potrivește în *San Marco*, cu sfîinții... Mai curînd în palate, în mici cvartete, la clavicembal. Dar pe o orgă mare? Iată, nici aici nu e ferit de umbră, pretutindenți e întîmpinat de conspirații, de meschinării, de invidie, de pizmă. Din prima dimineată... încă din prima dimineată!

— Trebuie să mă duc, Battista, la procuratori. Urmează să depun jurămîntul în fața lor.

— Contarini e primul, ceilalți opt încuviințează ceea ce spune el. Ia seama la tînărul Mocenigo, nu-i încă procurator, ci doar secretar, dar steaua lui se ridică, va ajunge foarte sus. E unul dintre cei mai mari melomani și e bogat dincolo de orice închipuire: se vorbește că are douăzeci de galere în largul mărilor. Cipru, Rhodos, Persia, Cherson... Mocenigo dăruiește cu mărinimie galbeni muzicanților. El și Contarini. Ia seama!

Îi vine în minte Vincenzo Gonzaga. Își amintește de ziua cînd, în vîrstă de douăzeci de ani, a trecut, cu inima bătînd puternic în piept și cu note muzicale la subsuoară, pragul Reggiei.

— Mai ții minte, Battista, cînd v-am dirijat pe voi cinci, acolo...

departe... cum îi spunea... aşteaptă... *Vişegrad*, între ruinile unui năruit palat regal. Curtea de onoare rămăsese întreagă, am instalat pupitrele în jurul unei fântini cu gîld de marmură. Erau acolo doi Medici, bietul Vincenzo, un căpitan maghiar. Îmi amintesc bine. Nu ne luasem instrumentele, cîntam madrigaluri pe şase voci... Douăzeci de ani, zici? Se împlinesc abia la anul, Marinoni. Dacă îl vezi pe Locatello, spune-i că l-am auzit cîntînd. E artist... ceea ce cîntă însă nu se potriveşte într-un templu.

Noul oficiu al procurăţiei, Procuratie Nuove, a fost adăugat la cel „vechi” cu străluciri proaspete de marmură. Cei ce umblaseră pe la rezidenţele princiare ale Italiei cunoşteau. Încăperile boltite, în care scriau de zor secretari, călugări, cancelarişti, în mirosul cernelii şi al sigiliilor de ceară ardeau lumînări, mesele şi rafturile erau înţesate de hîrtii, pergamente şi cărţi voluminoase. Aici însă vizitatorul neprevăzut ajungea parcă într-un labirint înfricoşător. Sute de oameni scriu, parc-ar fi călugării unui ordin necunoscut, mut, harnic muşuroi de furnici, care forfoteşte, colcăie, iată: călimară la cingătoare, teancuri de acte, uriaşe foliante rezemate de perete... Apoi coridoare, din care se deschid, în stînga şi în dreapta, nenumărate încăperi. Pe uşi apar nume, indicatoare, numere, încăperile se înşiră în lanţ şi nu-i uşor să te descurci în mulţimea lor, să ştii unde şi pînă cînd se rezolvă cutare lucru, unde se predau actele unui alt oficiu, comisii, secretar, asesor. Toţi aceştia sînt laici, aparţinînd stării mijlocii. N-a înţîlnit deocamdată nici un cleric. Legile Venetiei nu tolerează în raza lor altă lege atunci cînd e vorba de problemele *Serenissimei*. Trece pe neaşteptate un nobil în robă. Seamănă cu roba dogelui, mătură pardoseala cu ea, în mînele-i largi mîinile nobilului dispar fără urmă. Păşeşte cu un calm nemărginit; aceştia nici nu mai sînt paşi, ci mai curînd ritmul unei procesiuni, care s-ar potrivi foarte bine în jocurile coregrafice ale Mantuei. Un obraz ras, descărnat, statură zveltă, pletele-i cad cărunte pe umeri, dar le poartă sub beretă, ca odinioară romanii, aşa cum se văd în vechile statui. Nu priveşte nici în dreapta, nici în stînga, un cardinal nu radiază mai multă demnitate...

Alteţa Sa Mocenigo-senior — îngăimă Marinoni, care îl însoţeşte pe Claudio prin labirint.

Trebuie să aştepte. Procuratorii ţineau consiliu şi află că, azi în mod cu totul excepţional, s-au întrunit toţi cei nouă care ocrotesc afacerile bisericii, ale nobilimii, ale văduvelor şi orfanilor, siguranţa banilor depuşi spre păstrare, testamentele şi ajutorarea nobililor aflaţi la strîmtoare, aşadar problemele Venetiei însăşi. Ii separă de anticameră trei încăperi, uşile sînt păzite de halebardieri. Prin pereţi, nu răzbate nici un sunet, nici un zgomot, nici o şoaptă. Totul e misterios,

taină, secret de stat. Vai aceluia care nesocotește aceste secrete, și de o mie de ori vai celui care le trădează. Blestemul *Serenissimei* e o umbră neauzită ce îl strivește pe vinovat acolo unde se așteaptă mai puțin...

Mai tânărul nobil Tron îi iese în întâmpinare, ceea ce e un semn de neobișnuită grație, o dată ce signor Claudio Monteverdi nu e nobil venețian, nu e nici cleric, căruia rangul ecleziastic să-i împrumute vreo distincție. E doar un simplu muzicant, pe care Republica Sfântului Marcu l-an angajat în solda ei. Cu toate acestea, tânărul nobil iese în întâmpinarea lui, se înclină spre el, îi zâmbește.

— Cîteva minute încă, *Signor Monteverdi*, Comisia își încheie îndată consfătuirea secretă. Următorul punct pe ordinea de zi este depunerea jurămîntului și instalarea domniei tale, conform legilor noastre. Te rog să fii liniștit. Toți te așteptăm cu cea mai mare bunăvoință, ca pe un oaspete drag al Veneției... *Signor Monteverdi*, sînteți așteptat!

Privirile lui Claudio întîlniră Madona lui Giovanni Bellini: chipul gingaș și surîzător îl încurajă parcă în pragul unei noi faze a vieții sale. Dintre cei nouă procuratori numai șase sînt permanent în funcție, dar cu acest prilej au venit toți. Erau bărbați mai vîrstnici, fiindcă Republica conferă demnitatea aceasta doar patricienilor cu merite numeroase, retrași din vîltoarea vieții și a încercărilor ei. Așa se face că îmbrăcămintea lor se aseamănă cu aceea a dogelui. Dacă au avut înainte misiuni de ambasador, de roba lor e prinsă o stolă căptușită cu hermelină, au dreptul să poarte robe pînă în pămînt, cu mînecă largă și cu un lanț lat de aur la gît. Cele nouă perechi de ochi îl măsurară pe maestrul cremonez. Se aflau între ei doi sau trei cu fețe stafidite de moșnegi, cu barba colilie revărsată în valuri argintii pe catifeaua robelor. Unul are pe față o cicatrice adîncă, alți doi poartă pe frunte urme de răni, cei mai tineri nu aveau barbă: spre noul venit se întoarseră fețele aspre, proaspăt rase ale străbunilor romani.

Se înclină și așteptă în tăcere, așa cum o cerea protocolul. Masa, îndărătul căreia ședeau la rînd, după o misterioasă ordine, procuratorii, se afla parcă la o depărtare nesfîrșită de banca în fața căreia se oprișe: păreau să-i fie judecătorii care urmau să-l osîndească pentru păcatele săvîrșite. Contarini ridică pergamentul. De parcă ar fi recapitulat tot ceea ce discutaseră, scriseseră, redactaseră în comisii, autorități, sfaturi, inchizitori și chiar dogele în persoană „*in re Monteverdi*”,¹ începu să citească cu glasul scăzut procesul verbal al con-

¹ În chestiunea lui Monteverdi (în l. latină, n. red.)

siliului din 19 august 1613, încheiat de cei patru procuratori în sacristia Sfintului Marcu. Textul glacial curgea, la fel cu textul miilor de acte curiale; când ajunse însă la punctul hotărîtor: „... am socotit că atît persoana, cît și cunoștințele și virtuțile domnului Claudio Monteverdi ni-l recomandă cu argumentele cele mai temeinice, pe care le-am aflat confirmate în lucrările sale apărute în tipar“, glasul prinse viață, lăsînd să se ghicească despre rest că e doar „protocol“, aceasta e însă esența, care cuprinde cu seninătate și bunăvoință chestiunea propriu-zisă.

Claudio spera ca rigiditatea să cedeze și domnii din consiliu să facă o mișcare... un pas către el. Dar în calitatea sa de curtean știa că fiecare loc își are eticheta lui și că ceremonialul acesta e sacru pentru cei care îl practică. Se auzi în tăcerea adîncă glasul bărbatului pe care prietenul său i-l arătase în labirintul Procurației. Capul de roman al bătrînului Mocenigo se apleacă ușor înainte; zări la flacăra lumînării cicatricea vinătă ce-i brăzda fruntea.

— *Signor Claudio Monteverdi*, demnitatea și obiceiurile noastre pretind ca, atunci cînd instalăm în serviciul Republicii Sfintului Marcu pe unul care nu e fiul *Serenissimei*, să-l informăm asupra stărilor actuale ale ființei veșnice a Republicii și, în acest fel, noi înșine ținem judecată asupra noastră. *Signor Claudio Monteverdi* a fost în slujba unuia dintre principii de vază ai Italiei, astfel că nu e nevoie să-i atrag luarea aminte asupra faptului că tot ceea ce se rostește azi, între acești pereți, este afacerea noastră, a celor zece prezenți. Domnia ta ești maestrul armoniilor divine, nicidecum al vorbelor goale și dăunătoare. Despre asta am primit de altfel rapoarte îndestulătoare. Am luat în considerație și acest aspect, atunci cînd, în cazul domniei tale, procuratorii au votat doar cu bile albe.

Domnia ta ești artist, nimeni însă nu poate să trăiască la Veneția dacă nu știe că destinele *Serenissimei* se află în grația Evanghelistului, fiindcă numărul dușmanilor noștri e mare, și necazuri de tot soiul ne dau mereu tîrcoale, încît dacă lăsăm la o parte înțelepciunea Părinților și forța vîrstei noastre, ne rămîne să ne sprijinim numai și numai pe Providență.

Să începem așa cum o cere ierarhia puternicilor, cu *Sfîntul Părinte*. Veneția a izbutit să soluționeze în așa fel litigiul pe care îl avea cu Sfîntul Scaun, încît drepturile străvechi ale Republicii au rămas neștirbite, Sfîntul Părinte și-a retractat blestemul, iar noi am retractat, la rîndul nostru, decretul care anunțau că *blestemul Sfîntului Părinte nu are putere la Veneția*. Celălalt mare suveran al creștinătății este Împăratul. Cu toate că, după dreptul străvechi, Veneția a fost vasală doar a Maiestății Sale din Constantinopol, datorăm stimă Regelui ger-

man din spița Habsburgilor și Împăratului imperiului român de limbă germană. Firește, stima câtă i se cuvine unui suveran, care face tot ce poate spre a știrbi forța *Serenissimei* și a-i cășuna mereu neajunsuri ! Domnia ta a aflat, desigur, că tocmai în ultimele luni s-a înăsprit lupta dintre noi și sălbaticii pirați ai mărilor, socotiți a fi supușii Maiestății Sale Imperiale. Arhiducii austrieci sprijină deschis pe pirații care se bucură și de încurajarea Curții spaniole, înrudită cu Habsburgii. Din această cauză, oștile noastre au pătruns în Friuli, Gorizia și Gradiska. Cetatea Gradiska se află chiar în aceste clipe sub asediul armii noastre. Ni s-a raportat — aici ridică o hîrtie în mînă — că tunurile noastre au năpăstuit asupra fortărețelor cetății paisprezece mii de ghiulele. Dacă ne gîndim că fiecare ghiulea înseamnă cîte un sfert de țechin în pulbere, soldă și plumb, domnia ta vei putea calcula singur cît o costă pe *Serenissima* acest război.

După cîte știi și domnia ta, regele spaniol ne dușmănește de asemenea. Caută pe toate căile să ne contracareze planurile. În Italia nu putem conta decît pe principele de Savoya. Dar scopul principal al vitejiei netăgăduite a acestui suveran este să acapareze, de la Mantua, provincia Monferrato, lucru care ar putea să ne tîrască și pe noi în complicații nedorite. Regele francez ni-e prieten. Politica Maiestății Sale evoluează paralel cu politica noastră. Ne putem însă oricînd aștepta ca, peste noi, să întindă mîna Madridului și, în acest caz, noi rămînem singuri. Noi n-avem principese, cu a căror căsătorie să putem pecetlui alianțe. Venetia, *Signor Monteverdi*, are mare, are corăbii, are bani și istorie. O sută cincizeci de mii de oameni și populația cetății ... pe provincii nu putem conta, cînd e vorba de sacrificii.

N-am vorbit încă despre turci. Ne leagă, în clipa de față, contracte puternice de Înalta Poartă și de principii păgîni din Asia și Africa, aflați sub dominația ei ; în schimbul unui bir corespunzător și al unor daruri, ei garantează drumul corăbiilor *Serenissimei*, deschid porțile lor în fața noastră, apără calea transporturilor de mătăsuri chinezești și alte mărfuri, în timpul drumului lor prin Marea Roșie, în timp ce caravanele le aduc în porturile egiptene, unde adastă galerele noastre. Domnia-ta ești artist, *Signor Claudio Monteverdi*, atît este dator să cînoască fiecare venețian. Atunci cînd, la curtea padișahului, glasul celor mai proști și mai flămînzi îl va acoperi pe-al celorlalți ... în acea zi ei vor da cu piciorul în contracte și convenții, încît *Serenissima* se va vedea silită să înceapă o luptă pe viață și pe moarte pentru apărarea insulelor cîte i-au rămas, întîi de toate pentru Creta. Lucrul acesta ne-ar apropia din nou, firește, de puterile creștine, cu care ne aflăm acum în litigiu. Prețul pe care l-am plăti ar fi însă prea mare. S-ar putea ca, deocamdată, să scăpăm ... poate că nu voi apuca acele

clipe amare. Intr-o bună zi însă va fi inevitabil să ne socotim cu turcii, pe mare sau printre insule.

Atît, *Signor Monteverdi... in politicis*.¹ Cît priveşte artele, cărora le sîntem adepţi, cultivatori şi, nu mă sfiesc s-o spun, mecenati, lucrurile nu sînt prea îmbucurătoare nici pe-acest tărîm. Pe vremea cînd eram tînăr, vizitam adesea atelierelor maestrilor bătrîni. Pe unul din pereţii palatului nostru atîrnă tabloul maestrului Tizian: este portretul tatălui meu. Am umblat şi în atelierul meşterului Paolo Veronese... Țin să spun că *messer* Paolo iubea muzica. Mi-e drag tabloul lui, pe care l-a pictat, fireşte, din fantezie: în primul plan al lucrării sale *Nunta din Caana*, el este cel care cîntă la viola da gamba, Tizian la contrabas, în mîna lui Bassano se află un flaut, Tintoretto ridică o viola da braccio... Care dintre ei mai trăieşte? Cine la Veneţia le egalează azi arta? Mai e în viaţă oare meşterul Palladio? Unde-i Sansovino? Totul arată de parcă muzele, ascultînd de un avertisment misterios, ar fi părăsit lagunele. Despre poeţi, mai bine să nu vorbim. Domnia-ta, după cîte ştiu, l-ai cunoscut pe Tasso. Poeţii Italiei trăiesc şi azi încă din moştenirea lui. Rămîne *Mater Musica*, consolatoarea noastră a tuturor, elementul care nu ne trădează nicicînd, fiindcă înţelepciunea omenească foloseşte sunetele spre delectarea sa. Unde sînt însă timpurile cînd cei mai buni muzicanţi ai creştinătăţii veneau să ia lecţii de la Adrian Willaert sau de la Ciprian de Rore? De atunci, şi arta aceasta nobilă a prins să decadă. S-au ivit neînţelegeri. Pînă şi în acest onorat tabernacul are loc *bellum omnium contra omnes*.² Domnia-ta, dacă eşti cumva slab, îţi vîri mîna într-un viespar. Dacă vei fi însă destul de tare, ai să deschizi în faţa domniei-tale Olimpul!

Nu întîmplător i-am menţionat împreună pe Marte şi pe Pallas. Dacă te vei uita la fruntea mea, ai să poţi zări pe ea o cicatrice, veche de patru decenii. Am dobîndit-o în lupta de la Lepanto. Pe feţele prea-stimaţilor domni procuratori stăruie adesea urmele bătăliilor din trecut. Dar dacă ai să ieşi în Piazza şi îi vei vedea pe tinerii noştri nobili, n-ai să prea găseşti urme asemănătoare de eroism pe fruntea lor. Domnia-ta eşti maestru de muzică al Sfintului Marcu. După postul ce-l împlineşti, ai fost sortit să slujeşti biserica, şi nimic altceva. Dacă ai s-o slujeşti cinstit, ai şi făcut faţă îndatoririi domniei-tale. Noi însă, care ştim că eşti unul dintre cei mai mari muzicanţi, nu numai ai Italiei, ci şi ai lumii întregi, aşteptăm de la domnia-ta mai mult, mai bun, înălţător. Dorim să fii *învăţător*! Nu ca la Mantua, unde ai dat lecţii de vioară, violă şi flaut tinerilor nobili sau acelor cetăţeni, pe care i-ai

¹ În politică (în l. latină, n. red.)

² Războiul tuturor împotriva tuturor (în l. latină, n. red.)

socotit demni de știința domniei-tale. Să fii învățătorul poporului, care alcătuiește huma Veneției. În felul cum a făcut-o Tasso, atunci când l-a îmboldit la luptă sfântă pe suveranul său. Luptă, *Signor* Claudio Monteverdi, împotriva moleșelii, împotriva comodității! Ajută-ne în stima și cultivarea celor șapte arte, nouă, celor care dorim ca Veneția să vegheze. Nu putem ști de unde și în ce clipă vom fi încolțiți de lupta pe viață și pe moarte. Dacă s-au stins Tizian, Tintoretto și Veronese, dacă au pălit rimbele pe buzele poezilor, dacă strălucirea de pînă acum a Veneției s-a stins și nu se mai înalță noi biserici spre uimirea creștinătății, remediază domnia-ta toate acestea cu acea materie volatilă, care sălășluiește în domnia-ta. Nu uita că Sfîntul Marcu nu e numai o biserică, ci e însăși Veneția, unde află lăcaș, pentru slăvirea Domnului, Dogele, nobilimea, toți cetățenii noștri, străinii, chiar și sclavii... Poate că vom avea nevoie, odată, de toți... cît timp vom putea să te salutăm între zidurile acestui oraș și ale acestei țări.

Căruntul Sagredo înalță capul.

— *Serenissima* a aflat că viceregele spaniol, principele Ossuna, a cumpărat de la un nobil venețian harta lagunelor noastre, schița bastioanelor care apără intrările, cărle galerelor noastre pe Adriatica, planul fortărețelor de apărare a țărmurilor Istriei și Dalmației, ca și al breșelor prin care se poate pătrunde în inima Republicii. Trădătorul acesta și-a primit înfricoșătoarea pedeapsă ce i se cuvenea, în spiritul legilor noastre. Am modificat lanțul bastioanelor, la Arsenal am construit noi corăbii și am fabricat alte tunuri. Toate acestea a trebuit să le schimbăm, Piazza însă a rămas neschimbată, Sfîntul Marcu este și azi cum era în clipa cînd a primit într-însa osemintele Evanghelistului. Aceasta e adevărata hartă, care trăiește în inima noastră a tuturor și nu se modifică o dată cu veacurile. Noi toți te socotim un mare artist. Gloria Veneției n-o slujesc doar tunurile și contractele ei. Va trebui s-o slujești și domnia-ta, prin arta pe care o cultivi. Cu sufletul, ai să trăiești aici între noi. Nu poți fi un simplu angajat al nostru; ești un organist cu faima atît de mare, încît îți plătim mai mult decît au primit vreodată vechii maeștrii de muzică la noi! Lumea te cunoaște ca un om virtuoz. Îți prețuiesc arta, cu toate acestea însă nu-ți dădeam bilă albă, dacă nu citeam în rapoartele ambasadourilor noștri cuvîntul *virtu*.¹ Da, avem nevoie de virtutea, de cinstea, de nobilețea dumitale sufletească aici, la Veneția, unde se uită pe încetul tot ce însemna acest cuvînt pe vremea cînd eram noi tineri. *Signor* Monteverdi, după cuvîntarea Excelenței Sale, domnul procurator Mocenigo, orația mea bătrînească e lipsită de orice pretenție. Dar, în calitatea

¹ Virtute (în l. italiană, n. red.)

mea de senator însărcinat cu ordinea Sfintului Marcu, țin să-ți spun că, de vei săvârși totul așa cum nădăjdum noi, cuvîntul lui Claudio Monteverdi va fi lege în biserica Sfintului Marcu. Noi îți vom da tot sprijinul...

De parcă ar fi cardinali, se ridică toți la un singur semn, binecuvîntîndu-l aproape în clipa cînd își așază mîna pe umărul lui. Se uită la Contarini, care îi face semn închizînd ochii. Are acum cuvîntul Claudio Monteverdi :

— Preaonorați domni procuratori, nu știu dacă au făcut legămînt în acest loc, la timpul lor, maeștrii Adrian sau Ciprian, nici dacă se obișnuiește acest lucru după legile *Serenissimei*. Excelențele Voastre știu că m-am născut într-un oraș aflat sub sceptrul Maiestății sale catolice. Cei mai frumoși ani ai vîrstei mele coapte i-am petrecut la Mantua, în slujba unui suveran demn, mare protector al artelor, care mi-a dăruit, în afara bunurilor pămîntești, tot ce era de trebuință spre a-mi putea îndeplini chemarea, după voia Domnului. Știu că acesta este primul și cel mai important leagăn al muzicii din întreaga Italie, poate chiar din lume, simbolizat de tastele orgii Sfintului Marcu. Dacă-mi arunc ochii pe tavan pînă la cupolă, dacă privesc de la înălțimea corului, nu văd numai gloria *Serenissimei*, ci și gloria credinței noastre, glasul ei, cuvîntul ei, îndemnul ei. Venind înapoi, am căzut în mîinile unor tîlhari de drumul mare, fiindcă Maiestatea sa spaniolă nu se sinchisește de siguranța drumurilor. Trecînd granița *Serenissimei*, am fost sigur că aici nu mă mai amenință nici o primejdie.

Serenissima m-a invitat să-i fiu maestru de cor și am fost fericit să pot răspunde acestei chemări. Știu că s-au ivit, la unii dintre părinți, îndoieli asupra mea. Și-au adus aminte de madrigalurile de dragoste ale tinereții mele și de favola lui *Orfeo*. Au adus împotriva mea argumentul lamentului Arianei înșelate... jocul, deșteptînd imagini de carnaval, al lui *Ballo delle Ingrate*. Și-au pus întrebarea dacă, după moravurile mai libere ale curții de Mantua, e potrivit să vin la San Marco, spre a-i conduce corul respectabil?

Orice bun creștin va răspunde la această întrebare doar cu „*non sum dignus*”¹. Cine s-ar putea socoti cu adevărat demn de o astfel de însărcinare? Dar fiindcă înălțimile lor domnii procuratori m-au ales cu toate acestea pe mine, mă simt îndemnat s-o spun, fie și pentru propria mea justificare, că în muzică există două feluri de „practici”. Prima este polifonia moștenită de la înaintași, care în eclezia Sfintului Marcu răsună de cînd Preasfîntul Episcop Ambrozio i-a învățat pe creștini să cînte psalmi. A doua, al cărei inițiator a fost răposatul

¹ „Nu sînt demn” (în l. latină, n. red.)

domn Vincenzo Galilei și toți cei ce s-au alăturat, la Florența, Cameratei contelui Bardi — cea de a *doua practică*, propovăduiește armonia fermecată dintre text și muzică... așa cum au cultivat-o odinioară strămoșii noștri romani, iar înaintea lor, elinii, cel puțin după cum se arată în scrierile lui Platon, Plutarh și Boetius. Vocea omenească și textul poetic trebuie să se întregească una pe alta... fiindcă, în polifonie, numai vocile înalță sufletul nostru în slava cucerniciei, nicidecum textul, frumusețea creației.

Altețelor Voastre trebuie să le împărtășesc toate acestea. Amîndouă practicile își au îndreptățirea lor. Nu se războiesc una cu alta. Fiecare își are însă domeniul ei propriu. Azi dimineată am intrat în biserica unde, după promisiunea făcută de Excelența Sa domnul Sagredo, cuvîntul meu are să fie lege. La una din orgi am auzit cîntate melodii cît se poate de potrivite pentru serbările din palate, pentru concertele de la curțile seniorilor sau ca să răsune noaptea sub balconul vreunei fete îndrăgostite. Nu cred însă că ele se potrivesc în biserica Sfîntului Marcu. În schimb însă poate că și Excelențele Voastre socotesc că e din cale-afară de plicticos ca, la o recepție sau pe un podium, să apară cinci-șase cîntăreți, fără nici un instrument, în mîna cu suluri de note, de la care nu-și iau ochii, se așază și încep să cînte; cîntecul lor durează ceasuri în șir, nimeni nu știe ce anume cîntă, fiindcă nu înțeleg din text o boabă. Imi veți ierta detailarea cu care îmi prezint meșteșugul, dar am fost chemat în calitate de maestru de muzică, și înțelepciunea părinților îl așează pe fiecare din noi la locul ce i se potrivește. Eu socotesc să-mi îndeplinesc însărcinarea primită în așa fel, încît la Sfîntul Marcu să cîntesc cum se cuvine tradițiile înaintașilor, toate amintirile sfinte și înțelepte moștenite de la cei ce mi-au fost predecesori în această înaltă dignitate. De îndată însă ce sînt în afara bisericii, aud zumzetul orașului, prind glas instrumentele, vîntul și marea voiesc în sufletul meu, mi se pare că aud vocea lumilor trecute și viitoare: asta e cea de a doua practică.

Excelențele Voastre au binevoit să-mi vorbească despre gloria Veneției, despre virtuțile eroice care se cuvin a fi ocrotite în acest oraș. Văd urmele rănilor ce împodobesc fețele domnilor procuratori. Fie-mi îngăduit a spune că vîltoarea bătăliilor nu-mi este nici mie cu desăvîrșire necunoscută. Nu împlinisem încă treizeci de ani cînd, din voința prea bunului meu stăpîn, răposatul duce Vincenzo, am îmbrăcat mantia de cruciat și am urcat cu oastea lui spre Dunăre, ca maestru al micii sale orchestre de campanie. Intre muzicanți se afla și onoratul Giovan Battista Marinoni, pe care l-am întîlnit azi la Cantorie. Deși eu nu mi-am încrucișat spada cu vreun inamic, am luat parte la ciocniri, am văzut luptele cu ochii, am văzut cum se manipulează tunurile... Am cunoscut multe neamuri, am urmărit felul cum se luptă creștinii cu păgînii...

Am observat obiceiurile poporului în a cărui țară, în ale cărui orașe, sub ale cărui cetăți și de-a lungul apelor căruia se purta războiul. Am cunoscut pe unul din poeții lui, care și-a găsit moartea în luptele noastre. Toate acestea le spun Excelențelor Voastre spre a cunoaște că nici mie nu mi-e cu totul străină vitejia. De câte ori nu revăd imaginile de odinioară și nu aud glasurile acelea de demult!... Răposatul domn Tasso, care m-a onorat cu atenția lui, n-a fost niciodată la Ierusalim. Eu însă am văzut cum se înfruntă, sub Esztergom, creștinii cu păgânii.

Veneția, o știu și o cred, este eternă. Pietro Paolo Rubens, care mi-e prieten, mi-a povestit seri la rînd despre comorile Veneției. Îi rog pe părinți să fie convinși că tot ce voi cînta la orgă, motet, madrigal, chiar vreo arietta sau arie, toate acestea vor slăvi gloria Veneției și a Italiei care tînjește. Fiecare secol vorbește o altă limbă. Prima și a doua practică sînt *volgare*¹ a mea, *lingua*, graiul meu. Îi rog pe părinți să aibă încredere în mine.

Cînd secretarii îl petrecură printre șirurile de halebardieri pînă jos, la ultima treaptă, la Arsenal tunul vestea amiaza. În clipa aceea, o mie de porumbei își luară zborul, aripile lor acoperiră soarele ce străpungea norii vînzoliți de vînt. Se opri pe ultima treaptă, cu fața la *San Marco*. Marinoni flutura către el pălăria sa preoțească, cu boruri largi. Strînși într-un grup, așteptau o duzină de oameni, în mantii bizare, negre, unii din ei aveau în mînă sau la subsuoară instrumente muzicale. Erau supușii viitorului său regat... Ei îl însoțiră, agale, pe maestru, pînă la Sfîntul Marcu.

29

Era cam de aceeași vîrstă cu Galileo Galilei. Cînd se aplecă peste balustrada turnului Ezzelino — fostul tiran al cetății —, sub el se desfășură Padua la ceasul asfințitului, cu cetele agitate ale studenților, în capelele și în beretele lor ciudate, așa cum le pretindeau obiceiurile facultăților, roba vreunui nobil venețian, alunecînd misterios pe stradă, precedat de servitorul cu lămpaș în mînă; dintr-o hudită se iveau femeie de stradă... Totul pare însă atît de pitic, un mușuroi de furnici aproape, care își pierde treptat, în umbrele înserării, culorile, luminile și umbrele. Galileo îl îmbrățișă:

¹ Limba vulgară, populară (în l. latină, n. red.)

— Mulțumesc c-ai venit să mă vezi, Claudio. Mă pregătesc în curînd de plecare. Sînt chemat la Roma. Îmi pare rău, fiindcă la *San Marco*, de cînd sînt la Padua și mă duc des în *Serenissima*, nu mi-a fost dat încă să aud muzică bună.

— Datorăm totul tatălui tău, Galileo. Dacă răposatul maestru Vincenzo n-ar fi strivit, cu *Dialogurile* sale, polifonia, noi nu ne-am fi încumetat să ne apucăm de „iconoclastie“. Cîntai și tu cu tatăl tău... cînd ai venit de la Pisa și ai fost invitat de Camerata. Ce ciudat, nu-i așa, că deși am trăit despărțiți unul de altul, știu atîtea despre tine și, cu toate acestea, atît de puțin. Timpul s-a cam dus pentru amîndoi. Cînd te-ai născut, Galileo ?

— *Anno Domini* 1564. Dar tu Claudio ?

— Trei ani după tine... Poate însă că tu n-ai trecut prin atîtea încercări, n-ai avut atîtea mîhniri cîte am avut eu. Ești răsfățatul gloriei, întreaga Venetie nu vorbește decît de tine. Ești socotit și tu un fel de vraci... Pare-se că titlul acesta frumos, dar primejdios, li se cuvine tuturor celor care cercetează vreo sferă necunoscută. Se spune despre tine că aduci aproape ceea ce e depărtat, că ai pătruns în universuri pînă acum neumblate... Mintea mea nu te mai poate urmări în toate acestea, dacă nu-i dai tu ajutorul cuvenit.

Galileo Galilei zîmbi. Se aplecă peste un crenel al turnului și scoase dintr-un sertar un mecanism secret : erau două tuburi aflate în tocuri de piele, prinse la mijloc cu cercuri. Le potrivea și le răsuci.

— Privește, Claudio !

Furnicile crescoură la proporția oamenilor. Culorile reveniră, în jurul luminilor văzu fețe, mișcări, gesturi, de parcă toate acestea ar fi fost abia la un pas de el. Ochii săi, pe care scrierea notelor muzicale îi slăbise, încît folosea de multe ori ochelari, deslușiră brusc, cu precizie, imaginile mișcătoare ale vieții padoveze ce colcăia sub turn.

— Lentila aceasta mărește numai de cinci ori, Claudio... Este una din primele, dar am șlefuit și mai bune, cînd m-a invitat marele Consiliu. Trebuie să-ți spun însă și ție că ideea nu este a mea.

— Fiecare idee se naște dintr-o altă idee. Dacă noi, muzicanții, am renunța la strămoși...

— Asta e altceva... am scris-o în *Sidereus Nuncius*... ai s-o afli acolo. Ție însă îți pot spune cum s-a întîmplat... Aveam treabă la Venetia, fiindcă profesorii mă trimiseseră să arăt că se năruie zidurile la *Bò*... cum i se spune vechii noastre Universități. Seara am intrat într-o cîrciumă de pe Riva, era plină de marinari, și pe marinari îmi place să-i ascult. Erau din Flandra, din Franța, și limba galilor o înțelegea fără greutate. Vorbeau tocmăi despre cine-i în stare să spună cea

mai mare minciună și a cui minciună e crezută. După cum știi, asta e un vechi joc al oamenilor mării. Când îi veni rîndul celui de-al treilea, el vorbi despre un orașel oarecare... stai puțin, se numește Middleburg... povestea despre un șlefuitor de lentile, unul care fabrica ochelari și inventase un instrument. Datorită mai multor lentile diferite folosite împreună se pot apropia lucrurile depărtate... turnul din zare... corabia inamicului... bastionul cetății văzute de pe o colină și se par atît de aproape, încît îți vine să le apuci cu mîna. Cel care vorbea era cîrmaci și se exprima limpede, îmi dădeam seama că îl preocupau cele aflate despre geamul fermecat. Ceilalți rîdeau de el: ne ametești cu palavrele tale lipsite de orice temei, pentru asta ai să plătești fiecăruia cîte o cupă, de vin. El însă se jura că știe pînă și numele șlefuitorului... Mi l-am notat, fără ca alții să bage de seamă. Il cheamă Hans Lippershey. Cîrciumarul spunea că alți doi șlefuitori contestă înțietatea meșterului Hans. Asta a fost tot ce am auzit... Ceilalți marinari începură să povestească apoi anecdote deocheate...

În noaptea aceea m-am întors la Padova cu poștalionul. Știi că mi-a plăcut întotdeauna să șlefuiesc lentile, era unul din jocurile mele pe care le preferam... deși pînă și Nero privise prin smaragde cizelate... Aveam în sertar vreo două duzini de lentile mai mici și mai mari. Dimineața le-am încercat pe toate. Te pricepi, Claudio, la combinații? Să luăm douăzeci și cinci, știi cîte combinații pot ieși din ele? Formula este... dar nu vreau să te plictisesc cu ea... În zorii zilei, am văzut turnul aflat la o jumătate de milă, deslușeam fețele de departe. Vorbele marinarului mă îmboldeau. Dacă în Olanda sînt trei persoane care se luptă pentru prioritate, poate și aici, în Italia, este vreunul care se grăbește să mi-o ia înainte. Ziua următoare m-am apucat să fac un tub, în care am potrivit lentilele... înțelegi, o lentilă cizelată concav, alta convex?... Era gata. Lucram ca un apucat, deși îmi place să fac totul fără grabă... Primul tub îmi reda imaginea numai de trei ori mărită, al treilea o mărea de cinci ori, cel pe care îl ții acum în mîna... Mai sus, mai sus... Credeam că nu există nici o limită. Am dus Signoriei o duzină, după ce, mai întîi, mi-am anunțat invenția în scris... Privește, aici am conceptul despre cele scrise părinților... nu, nu-ți fie teamă, Claudio, știam că dacă încerc să clarific problema din perspectiva științei, se pierde în labirintul comisiilor. Eu însă am scris cele ce urmează:

„Cu ajutorul acestui instrument se pot recunoaște și se pot deosebi corăbiile de pe mare, se poate stabili dimensiunea lor, astfel că sîntem în măsură a le afla puterea, a ne dumeri dacă ne putem lua pe urmele lor, spre a le înfrunta, sau e mai bine să le ocolim? Însă și pe uscat

se pot lesne iscodi fortificațiile cu ajutorul instrumentului acesta, poziția inamicului, rezistența meterezelor : ajunge să privim prin telescop de pe o colină . . ."

Consiliul celor zece raportă senatului conținutul scrisorii mele. Am lămurit întâi în fața acestei adunări respectabile secretul descoperirii mele și modul în care am ajuns la ea. Am făcut-o cu scopul ca părinții să-și dea seama că n-am conlucrat cu puterile Diavolului. După care ieșiră pe balconul palatului. Unealta trecu din mână în mână, de la un senator la altul. Priviră marea, Piazza, clădirile din față, pe ai căror pereți puteau zări pînă și o muscă. Toate erau mărite de trei ori, de cincisprezece ori de cum erau în realitate.

— Senatorii Venetiei nu se însuflețesc cu ușurință, Galileo !

— Poate că fiecare din ei se gîdea că numai căpitanul corăbiei *sale* va avea telescop . . . Numai din cetățile *Serenissimei* va fi descoperit inamicul din depărtare . . . Decretul l-am primit de la Pregadi într-o singură săptămînă. Să ți-l citesc ?

" . . . Maestrul Galileo Galilei predă matematica de șaptesprezece ani, spre mulțumirea tuturor și în beneficiul nemăsurat al Universității padoveze, lucru cunoscut tuturor, și în anii săi de învățămînt a făcut mai multe invenții, care au sporit nu numai gloria lui, ci au fost și spre folosul altora. De astă dată însă a inventat un instrument, dezlegînd tainele perspectivei, cu ajutorul căruia obiectele aflate în depărtare și care, în mod obișnuit, nici nu se mai văd, par să se apropie de privitor, ceea ce poate aduce, în numeroase împrejurări foloase dintre cele mai mari, lucru pe care l-am lămurit cum se cuvine în raportul înaintat de noi Signoriei. Fiindcă se cuvine a răsplăti după merit și a-l copleși cu generozitatea noastră pe acela care, cu prețul muncii sale fără preget, slujește binele public, îndeosebi azi, cînd perioada de învățămînt obligatoare pentru dînsul se apropia de sfîrșit, facem propunerea următoare : numitul Galileo Galilei să rămînă pe tot timpul vieții sale profesorul de matematică al Universității noastre din Padova, cu o leașă de o mie de țechini anual. Valabilitatea decretului prezent să intre în vigoare de la începutul anului trecut . . . "

— O mie de țechini ?

— Mi i-au dat întocmai. Dar nu asta voiam să-ți arăt acum ție . . . Să întoarcem o clipă spatele lumii noastre de fiecare zi . . . Voi deschide în fața ta viziunea unor sfere, în care ochiul omenesc n-a pătruns nici-odată încă înaintea mea . . . Privește tubul ăsta . . . Mărește de treizeci și două de ori. Am lucrat la el o jumătate de an . . . Asta e taina mea, lentile de felul acestora nu șlefuieste nimeni. Cînd m-am uitat în el pentru prima oară, într-o seară . . . spre stele, Claudio ! . . . Ia-l în mînă și privește cerul . . . urmărește-mi atent degetul și orientează-te după

el. Vezi, acolo ... sînt lunile lui Jupiter ... cea altă stea ... da, acolo, e strălucitorul Venus ... și fiindcă e o seară senină, cu lună plină, vei vedea că sînt pe ea munți și văi ... întocmai ca la noi. Poate că sînt pe lună chiar mări și oceane.

— Se știe ceva despre toate acestea în lumea voastră, a savanților ?

— Știrile se răspîndesc la iuteală ... A și sosit răspunsul la *Sidericus Nuncius*-ul meu. Trăiește la Praga, la curtea Împăratului socotit nebun, un astrolog, pe nume Keppler. Nu demult am primit lucrarea lui intitulată *Dioptrice*. Ea cuprinde propuneri privitoare la ceea ce trebuie schimbat în construcția telescopului „Galilei”. Așa mi-a botezat instrumentul ...

— Ești fericit ? Ai deschis doar omului, și minții lui mărginite, lumi mai fără hotar decît oricare altul pînă acum ... Acolo unde numai în somn și cu gîndul putem ajunge, acum pătrundem prin simțuri ! ...

— Fericirea sau neliniștea sînt adeseori înrudite, Claudio. Ne-am deprins din copilărie să percepem Universul așa cum l-a văzut cîndva Ptolomeu. Însă și Copernic s-a cam îndoit de adevărul acesta, iar Keppler, această mințe scăpărătoare, cu care mă aflu în corespondență, bănuie în esență ceea ce bănuiesc și eu. Se învîrte soarele în jurul nostru și stăm noi pe loc, sau lucrurile se întîmplă tocmai pe dos ? Cu alte cuvinte : pămîntul nostru să fie o stea nemișcată sau o planetă rotitoare, iată întrebarea de căpetenie a astrologilor de azi. Îți spun toate acestea fiindcă eu am găsit răspunsul ...

— Ți-ai împărtășit și public opiniile ?

— Am făcut doar cîteva aluzii la faptul că în sistemul nostru solar noi ne rotim în jurul soarelui, și nu invers. Am și primit ordin de la Roma să pornesc. M-au somat să-mi prezint și acolo instrumentele și, totodată, să raportez ce anume predau aici, la Padova, despre pămînt și celelalte stele. Asta înseamnă, Claudio, că și cardinalii curiei papale doresc să știe cel puțin cît senatorii venețieni ... Ceea ce e cît se poate de firesc ; însă, dincolo de aparențe, presimt ceva mult mai de temut : Sfîntul Oficiu ! Atît cît mi-a stat în puteri, am amînat plecarea. Peste o lună însă trebuie să pornesc. Mă duc întîi la Florența, ca să-mi asigur cel puțin sprijinul cardinalilor din partida familiei Medici. De acolo ? ... *Vado Romam* ... ¹

Vorbește zîmbind, cu glas scăzut și, la despărțire, îl îmbrățișează pe Claudio.

¹ Mă duc la Roma (în l latină, n. red.)

Basilica Sfântului Marcu e o mică republică de sine stătătoare, ca și cum ar reflecta marea Republică venețiană. Atâta timp cât muzicanții și cîntăreții nu contravin normelor obligatorii, nimeni nu are dreptul să le știrbească libertatea și privilegiile. Procuratorii veghează cu atenție ca ei să-și îndeplinească precis și cu simțul de răspundere cuvenit tot ceea ce au făgăduit în mod solemn. La Mantua, buna dispoziție, minia sau ofensa efemeră a suveranului decid asupra soartei unui om, iar dacă uită, cine s-ar fi încumetat să-i amintească lui Vincenzo Gonzaga cele promise cîndva ?

„Cuvîntul domniei-tale e lege în San Marco“, i-a spus procuratorul, dar acest cuvînt dobîndește autoritatea necesară doar cu prețul unor ritualuri complicate, al proceselor verbale luate în ședințele comisiilor, fiindcă orice „cauză“ își află în cele din urmă calea, rățăcește, se împotmolește, ca, într-o bună zi, să sosească și „rezolvarea“ mult așteptată. Între timp, firește, își pierde colții, întocmai ca pietrișul spălat îndelung de apele pîrîului.

La fel ca oricare alt străin, fusese primit și el de această republică muzicală cu oarecare suspiciuni. Marinoni îi făcu drum noului maestru, care trebui să dovedească ce știe. Unde în altă parte ar fi găsit adepți, la început încăpățînați, apoi din ce în ce mai blajini, ca tocmai aici, la Sfîntul Marcu ? Muzicanții, care vegetau între măruntele griji și bucurii ale traiului lor modest, sosiră dis-de-dimineată la biserică, spre a auzi ce e în stare să scoată noul dirijor din orgă. Claudio o iubea pe cea mai mică, orga lui Fra Urbanus. Astfel că, încă din primele zile ale sosirii sale, în societatea venețiană a palatelor de pe Canal Grande, oamenii își împărtășeau șoptind secretul : la misa din zorii zilei, cînd Republica Sfîntului Marcu doarme încă, minunatul maestru nou-venit cîntă la orgă ! La ivirea zorilor cenușii de toamnă, gondolele alunecau tăcute pe canale, valeții ajutau să coboare stăpîna, veneau de pretutindeni litiere și, deodată, marșea și vinerea începură să fie zile importante la Veneția, fiindcă în aceste zile, înaintea repetiției de cor, Claudio Monteverdi învia pe clape, pentru propria-i plăcere și pentru instruirea muzicanților săi, lumea motetelor.

Îl ajuta memoria uluitoare, fiindcă în biblioteca Sfîntului Marcu nu găsise decît dezordine, note muzicale uzate, azvîrlite, abia lizibile, greșit copiate, datînd încă de pe timpul lui Willaert. Procuratorii se înclină. Curieri călare duc la Roma, la Mantua, la Florența, pînă și în

depărtata Flandră sau la Paris și Viena scrisorile maestrului, acoperite de slova lui ascuțită. Ambasadorii sînt rugați să răscolească prin arhivele catedralelor, să copieze și să strîngă mise, motete, psalmi, tot ceea ce ar putea să îmbogățească patrimoniul bisericii Sfîntului Marcu. Pînă la sosirea lor, nu-i rămîne decît memoria : omul acesta copleșit de muncă, citește pînă în tirziul nopții partituri, reface din memorie mise străvechi, de parcă ar umbla pe cărările copilăriei uitate, întorcîndu-se în lumea de care s-a rupt de atîta vreme. E însoțit din nou de maeștri de mult dispăruți, pe care nu i-a întîlnit, în viață, niciodată : Gombert, Lassus, Palestrina, Vianado. Muzicanții din San Marco au aflat și ei că, atîta timp cît Monteverdi e maestrul lor, nu vor mai răsună canzonettele la modă, nu li-e îngăduit cîntăreților să urzească în partidele lor ariette concertante, nici nu li se permite să mai afirme, cu tăria unei legi : contrapunctul e mort !

Muzicanții și cîntăreții se răzvrătesc : Locatello, președintele și primul lor autor de madrigaluri, îi face lui Monteverdi o vizită, la Canonie, pe înserat. Aude din ușă cum vibrează înăuntru muzica clavicembalului cremonez, cu timbru minunat, după care o voce luminoasă de băiat, de ourînd devenită tenor, cîntă o canzonetă. Așteaptă pînă cînd, în interior, cîntecul se stinge și cei din casă aud pașii vizitatorului. Tatăl și fiul se află în camera de lucru. Madrigalistul înțreabă surprins :

— Cum se face, maestre, că nu tolerezi tocmai asta la Cantorie ?

Locatello e muzician înnăscut. Se înțeleg din puține cuvinte, băiatul iese, Gaspare scoate partiturile una după alta, numai buzele i se mișcă, lumea madrigalurilor îl copleșește. Se oprește brusc :

— Te mai întreb o dată, maestre, de ce ești atît de neîndurător cu tot ceea ce e nou și cu ceea ce și dumitale ți-e drag ? Cu tot ceea ce te recunoaște drept cel mai mare maestru al nostru, italian ?

— *Canto polifonico* trăgea să moară la *San Marco*. În muzica asta, toate se aseamănă armoniei palatelor de pe Canal Grande ... legile statului, la care nu mă prea pricop ... știu doar că sînt vechi de multe sute de ani. Toate acestea fac parte din ceea ce poate că e adevăr, poate că nu e decît legendă ... noi, în viața noastră, nu ne vom putea da seama dacă Republica Sfîntului Marcu e cu adevărat eternă.

— Dar, maestre, eu cunosc *vesperele* domniei-tale. Cînd un exemplar copiat în mare taină a ajuns în mîinile noastre, încă din Mantua, Martinengo a avut clipe amare : nu vorbeam decît despre compoziția dumitale ... noi, muzicanții eram convinși că avem de-a face cu ceva nou ... că s-a ivit ceva cu totul neașteptat.

— Cunoști mîsa mea *In illo Tempore* ?

— Parcă ar fi fost scrisă în urmă cu secole. E sumbră și grandioasă, ca o cetate de granit, alături de cele două palate grațioase. Iată de ce mă aflu aici... acesta e *secretul*. Știm că, așa cum posibilitățile pictorilor și ale arhitecților noștri depășesc cu mult pe acelea ale pictorilor și arhitecților de acum mai multe sute de ani, am înaintat și noi, cu câțiva pași, și în *mater musica*. Domnia-ta ții morțiș ca, în zilele de peste săptămână, să se cînte numai *a cappella*¹ sau cel puțin înainte, cîteva motete, care, după cum ți-ai putut da singur seama, atrag o mulțime de oameni. Corurile răsună doar în zilele de sărbătoare și domnia-ta continui obiceiul celor doi Gabrieli, ca instrumentele să preia ritornelele, și forța lor să dubleze aproape puterea cîntăreților... De ce oare, maestre, tocmăi aici te menții în ceea ce e învechit? Te rog să-mi explici.

Zîmbește. Astfel de întrebări nu i-au fost puse niciodată de către muzicanții din Mantua.

— *Messer Gaspare*, aș vrea să-ți amintesc că *San Marco* e, oricum, *San Marco*; nu seamănă cu nimic... nu e nici *Galleria degli Specchi*, nici *Teatro Farnese*, nici vreo cămăruță din Canonie. De ce nu sînt rași de pe pereții bisericii sfintii de mozaic și înlocuiți cu madonele și îngerii cu care se împodobesc bisericile azi? De ce nu sînt atîrnate în altare tablouri ca acelea pe care le pictează Pietro Paolo Rubens? În înțelepciunea lor, procuratorii se străduiesc să păstreze peste veacuri ceea ce, poate, nici nu are nume.

— Asta e, maestre, ca și cum soldații Republicii s-ar lupta și în zilele noastre doar cu săgeți și pavăze, disprețuind tunul și pușca numai fiindcă ele n-au fost folosite de oamenii de altădată!

— *Messere*, sacristienii Sfîntului Marcu străjuiesc cu halebarde și în veșminte vechi sfîntul altar de aur, cînd poporul se închină în fața lui. Dar dacă s-ar afla că Piazza e pe cale să fie atacată de inamic, mușchetarii ar răsări ca din pămînt ca s-o apere. Toate la locul lor...

— Maestre, sînteți capabil de a compune în același timp două feluri de muzică? În maniera *veche* și în aceea nouă, pe oare decedatul maestru Vincenzo Galilei o numea *modernă*?

Răsfoiește notele muzicale.

— Da, sînt capabil. Privește acest *Agnus Dei*... Asta e poate cea mai pură... cea mai curată muzică liturgică. Asta e *Prima pratica*! Iată izvorul cristalin din care ar trebui să ne adăpăm cu toții.

— Și cealaltă?

— Am scris-o încă la Mantua... *Magnificat*... și *Vespera* în douăsprezece părți... Aceasta e... e aproape *Seconda pratica*. Nu

¹ Fără acompaniament instrumental.

are însă ce să caute la *San Marco* ! Contravine tradițiilor ? Nu prea. Mai curînd contravine părerilor mele. Cînd intru la *San Marco*, *messer Gaspare*, mă transform eu însumi.

Tăcerea e întreruptă de *Francesco*.

— Au venit după tata de la palatul *Mocenigo* ... *Felinarul* îl duc eu.

— Te lași deranjat, maestre, chiar la acest ceas tîrziu de seară ?

— *Messer Gaspare*, m-am deprins încă de la *Mantua* că nu există orar care să reglementeze capriciile seniorilor ... Sau, poate, o știu mai de mult ? Tatăl meu, care e medic, putea fi deranjat la orice ceas al nopții ...

— Ordinul dumitale pentru mîine dimineată ?

— Cîntăreții să exerseze motetele lui *Gombert*. La orele opt voi fi și eu acolo. Înainte trebuie să mă duc la două școli de claustru, să aud cum cîntă elevii ... și, firește, dascălii. S-ar putea să aflu printre ei cîțiva potriviți pentru corul Sfîntului *Marcu*. *Gaspare*, în biserica Sfîntului *Marcu* — conform dorinței procuratorilor — vor reînvia iar vechile tradiții glorioase. Mai frumos chiar decît înainte ... Mulțumesc că, în această străduință, atît dumneata, cît și ceilalți, întreaga confrerie, mă ajută. Altfel n-ar fi cu putință ... mulțumesc ...

Băiatul luminează calea cu *felinarul*. Cei doi muzicanți în mantii negre ies din canonie. Sînt așteptați de gondola azurie a familiei *Mocenigo*, valetul ajută maestrului să coboare, adresîndu-i-se — dintr-o prudență exagerată — cu titlul de „*Eccellenza*“ cuvenit doar nobililor. Băiatul își privește, zîmbind, tatăl, *Monteverdi* rîde.

Seara pe *Canal Grande* e scăpărătoare. Cînd, peste alte orașe italiice se lasă ceața, piratii spanioli pîndesc pașii trecătorilor întîrziati și viteji mascați circulă înarmați prin hudite, și tot atunci, la *Veneția*, cele mai frumoase perioade ale zilei sînt întocmai ca diminețile și după-amiezile cenușii de seară. Toate tavernele, cîrciumile, *trattoriile* sînt deschise, piețele mișună de mulțimea copiilor, dar parcă și ei ar fi mai gravi decît în timpul zilei, ca și cum ar dansa o pantomimă eternă, necodificată încă. Sînt îmbrăcați în hainele cele mai bune, rid, pălăvrășesc și, cu toate acestea, pășesc maiestuos, uneori printre rîndurile lor compacte trece cîte un personaj oficial sau vreun nobil, în pelerina neagră de rigoare : nobilii salută în astfel de ocazii zîmbind și se înclină chiar, de parcă fiecare ar fi o cunoștință apropiată, un membru de familie și mîngîie creștetul cîte unui copil, în timp ce privirile lor sclipesc scurt la vederea vreunei fete din popor ... Pînă și ostașii Republicii sînt veseli, n-au nici un motiv să alunge cu lăncile pe cei a căror bunăstare o păzește *Serenissima*. Părinții trăiesc în miezul vieții. Știu că dacă poporului îi dau pîine și circ, acesta e supus, nu se interesează de intențiile mai marilor cetății. Roma a săvîrșit greșeala —

spunea deunăzi Morosini în Consiliul celor Zece — de a da poporului pîine puțină și proastă, rău distribuită și ea, fiindcă o împărțea la grămadă, făcînd același lucru cu circul. Cînd poporul e flămînd sau se plictisește, el se revoltă. Trebuie săturat mereu și orbit fără încetare. Ambrogio Lorenzetti din Siena a pictat toate acestea, odinioară, cît se poate de bine, în tabloul său faimos care înfățișează *Stăpînirea Bună și Stăpînirea Rea*. Da, iubiți părinți, trebuie să veghem ca pîinea și serbările să fie împărțite cu migală !

Barca aluneca fără grabă pe Canal Grande : maestrul fu captivat din nou de miracolul acesta, zi de zi repetat. În blînda seară de toamnă, balcoanele sînt deschise, răzbate din palate rumoarea petrecerilor, apoi frînturi de concerte ; sub ferestre poporul înlemnește, ascultînd cucernic, iar cînd muzicanții amuțesc oamenii aplaudă și, în astfel de momente, se cuvine ca stăpînul casei să apară în balcon și să mulțumească surîzînd aplauzelor. Era o seară obișnuită de joi, zi de lucru, deși în concepția venețienilor, la drept vorbind, săptămîna s-a și încheiat : vinerea este ziua patimilor Domnului, sîmbăta este ajun de duminică, iar duminica se prelungește pînă în tîrziul dimineții de luni.

Palatul Mocenigo era unul dintre cele mai mari proprietăți nobiliare. Cînd gondola acostă la una din intrările laterale, valetul se scuză că nu sînt oaspeți în casă, astfel că poarta principală n-a fost deschisă, poate că *Eccellenza* sa va binevoi să intre și pe poarta laterală... Cum urcă scările, din ce în ce mai sus, aude muzică. *Alla francese*,¹ își spune, prinzînd cu urechea fragmentul ariettei ce răzbate de după ușile închise. Cîntă trei voci, acompaniate la clavicembal... recunoaște îndată intonația mai liberă, mai puțin severă, dar poate mai însuflețită a unor amatori.

Claudio e întîmpinat de Girolamo Mocenigo. Fiul procuratorului e un bărbat în floarea vîrstei, i-a fost simpatic încă de la Cremona, unde s-au cunoscut. Pe fața lui nici urmă de vreo cicatrice, asemănătoare aceleia care transformă fața tatălui său într-o mască atemporală. „Azi s-a înbrunit la noi familia... la clavicembal cîntă capelanul nostru... asta, maestre, e doar un divertisment cotidian. De îndată ce intrăm, vor înceta să cînte“.

Cîntă un Contarini, un Giustiniani, un Mocenigo. Fiica patricianului, împreună cu însoțitoarea ei, e tolănită într-un scaun, cu cățelul în brațe, întocmai ca prințesele adevărate. Capelanul întoarce capul, pe fața lui visătoare mai stăruie desăvîrșita evlavie a muzicii... Maestrul salută în șoaptă, face semn să nu se sinchisească nimeni de prezența lui, să continue concertul în casă. Dar preotul sare surîzînd de

¹ În stil franțuzesc (în l. italiană, n. red.)

pe scaun, invitându-l cu un gest larg, venețian, să-i ia locul : parcă tabloul lui Tizian sau Veronese ar prinde viață, atîta doar că pe masă nu sînt întinse belșugurile nunților biblice. Puțin vin condimentat, din care cei prezenți gustă cu măsură, și cîteva fructe.

Mocenigo îl primește ca pe un membru de familie. Prietenia aceasta cordială, limitată totuși de anumite conveniențe, i se cuvine aceluia care, după obiceiurile Veneției, se află îndată după doge pe corabia de aur *Bucintoro* ; de atîtea ori principele Veneției se logodește, prin inelul său, cu marea.

Gustă din vinul lor și cercetează din priviri palatul, fiindcă legile nescrise ale ospitalității venețiene nu permit să se treacă fără vreun ocol asupra „argumentului”. Servitorii iau de pe mese farfuriile simbolice, apoi, la un semn al stăpînului casei, apar două sclave malaieze în strălucitoare veșminte orientale, cu ochi migdalați, cu un surîs impenetrabil pe față. În mîini au instrumente de coarde, jucării bizare cu capete ca de cal. Se înclină, cu un aer de grație depărtată, se așază jos, pe două perne de mătase, apoi încep să fredoneze, pînă găsesc împreună ritmul comun. Treptat, aproape pe nesimțite, trupurile prind viață din neclintirea lor de zeiță asiatică, încît lumina, care scăpărase pe pantalonii lor din mătase galbenă, se frînge brusc : se mîlădiază ca șerpii, cu o agilitate nemaipomenită, ca o clipă după aceea să încremenească din nou în neclintirea zeițărilor orientale. Le ascultă vocile monotone, al căror sens divaghează, probabil așa cum li se leagănă și trupurile, așa cum degetele lor poruncesc strunelor tăcere, cu gesturi pline de siguranță... reîncep iar, între timp prind din nou să fredoneze, ca și cum vocile lor ar fi instrumente... un pîriu ce s-ascunde sub pămînt, ca să-și facă iar apariția, din nemărginirea vremii orientale.

— De unde sînt fetele ? — îl întreabă în șoaptă pe amfitrion.

— Se află în ocean o insulă, maestre, căreia i se spune *Bali*. Corăbierii pretind că nicăieri fetele nu dansează mai frumos ca acolo. Am cumpărat două din ele pentru fiica mea, Giustinia... Am dat pentru fiecare cîte douăzeci de scuzi mai mult decît li-e prețul... Dansul ăsta mă costă mulți bani. N-o am însă decît pe această singură fiică...

Fața îi strălucește. Fața cu ochi triști și ovalul feței delicat urmărește dansul sclavelor, care șerpuie fredonînd, uitîndu-se pe sine.

— Sînt păgîne ?

— Au fost botezate ; de îndată ce vor înțelege ceva din limba noastră, le voi educa în spiritul sfintei noastre religii și le voi da chiar și lecții de muzică...

— Nu... nu... Nu le învățați muzica noastră ! Să rămînă așa cum sînt...

— Asta nu e muzică, maestre... e un ritm barbar!

Claudio suride. Muzica e necunoscută, ritmul e necunoscut și el. Simte însă armoniile sigure, contopirea misterioasă dintre corp, mișcare, cântec și struna ciupită.

— Nu, Excelența Voastră, nu vă atingeți de ele. Asta e altceva... Vom mai vorbi odată despre acest subiect. Vă mulțumesc că mi-ați dat prilejul să le văd și să le ascult...

Dansatoarele se năruie, ca florile ce se ofilesc repede. Stăpînul casei aplaudă și îi spune ceva intendentului. Monteverdi observă că una din dansatoare tremură de frig. Se ridică, se apropie de ea, o privește zîmbind, îi spune în șoaptă cuvinte încurajatoare și îi cere instrumentul muzical. Îi ciupește coardele. Apropie instrumentul de ureche, încearcă să imite, în surdină, ritmul ascultat adineauri. La început abia auzit, apoi cu înfricoșătoarea forță a artistului, care înțelege *totul* și obține orice în regatul său. Cele două fete îl privesc: ochii lor migdalați, tainici, nu trădeză nici o reacție, apoi tresar brusc... ochii celei mai mari se dilată, îi aruncă o vorbă celei mai mici, privirile lor se fixează asupra mâinilor maestrului, se ridică, trupurile lor urmăresc unduios străvechiul ritm binecunoscut, care reînvie îmbogățit cu melisme: rămîn în același loc, numai mișcările lor devin din ce în ce mai solemne, ca și cum ar fi slujitoarele unui ritm necunoscut, apoi, cînd se stinge și ultimul sunet pe strunele instrumentului, amîndouă se prăbușesc la picioarele maestrului. Familia Mocenigo și invitații asistă uluiți la scenă: deși cele două sclave trăiesc de mai multe luni în casă, nimic asemănător nu s-a întîmplat pînă acum. Fata mai mare scoate instrumentul muzical din mîna celei mai mici și îl depune la picioarele maestrului, amîndouă prind să fredoneze un cântec arhaic, neauzit vreodată... sau un basm, care de astă dată nu mai are cuvinte; numai mîinile li se mișcă, rupînd cîte o floare: au unghii lungi, vopsite în argint și au început dansul mîinilor cu florile: e un limbaj străin, înfricoșător, ale cărui silabe le cunosc doar ele două... Își înlănțuie degetele deasupra capetelor, apoi palmele lor ajung în fața buzelor, pleoapele le sînt lăsate pe jumătate, nu se uită una la alta și, cu toate acestea, se mișcă în același fel, într-o minunată unitate, în timp ce mîinile lor vorbesc: degetele par că nu se cunosc și că se caută unele pe altele, spre a se împrieteni, se întîlnesc și se împletesc, șerpuiesc, se despart, ca două pîrîiașe ducînd pe unda lor petale roșii.

Alunecă din ce în ce mai aproape; cele două fete din Bali, cum-părate cu bani grei, sînt artiste adevărate, merită prețul cu care au fost luate. Apoi îi arată maestrului ceva, la vederea căruia ochii lui se cascadează de uimire și o vîină i se umflă la tîmplă, începînd să bată puter-

nic, privirile lui urmăresc ritmul dansatoarelor. În clipa aceea stăpînul palatului face un semn din cap, fetele îl înțeleg și dispar așa cum au venit.

Giustiniana se ridică.

— Dacă maestrul dorește... îi dăruim una dintre sclave sau tata îi aduce și lui una...

— Domnișoară, singura mea însoțitoare e doar *Mater Musica*... Îți mulțumesc pentru bună intenție, dar cele văzute acum de mine, prin bunăvoința Excelenței Sale, îmi confirmă convingerea că există o mulțime de lumi... dincolo de îngusta noastră lume, ale cărei legi nu le cunoaștem, după cum nu cunoaștem nici legile sferelor cerești, asupra cărora Galileo Galilei mi-a îngăduit să arunc o scurtă privire.

— Giustiniana e fericită cînd aude muzica maestrului. I-am cumpărat fiicei mele tot ce s-a publicat de către gravorii de note din Veneția. Pentru nunta ei...

Nunta aceasta ar urma să aibă loc în Carnaval... cînd Veneția e mai frumoasă ca oricînd. Atunci, parcă toate luminile și tot aurul neliniștitei Europe, ce se sfîșie pe ea însăși, s-ar prăvăli pe îngustele lagune. Giustiniana ar dori ca nunta ei să fie neuitată, datorită unei lucrări a lui Claudio Monteverdi.

— La ce te-ai gîndit, domnișoară?

— În nici un caz nu la o piesă muzicală simplă... epitalam sau motet. Aș dori mult mai mult, maestre, fiindcă sînt lacomă... le-am și promis prietenelor mele... am vorbit chiar cu Virginia Marosini... I-am spus: dacă îl rog eu pe maestru, el va compune de dragul meu mai mult... și mai frumos, decît un simplu cîntec nupțial.

— Te-ai gîndit la favola? Sau, poate, la o *dramma per musica*? Stăpînul casei se apropie de ei;

— Maestre, fiica mea și-a pus în gînd ca domnia-ța să compui pentru nunta ei o muzică... cum n-a mai fost la nici o altă nuntă! Nici măcar la nunta principeselor din Mantua!

Fata își pleacă ochii în pămînt. Întreabă în șoaptă, pripit:

— Pe cine îl socotiți, maestre, cel mai mare poet... care îți place cel mai mult?

— Tasso.

— În acest caz te rog să alegi cîteva dintre versurile lui... dacă pînă acum n-ai și ales. Tasso a scris atîtea favole minunate, găsești destule și în *Gerusalemme*. Nici n-ar mai fi nevoie de un text nou. Maestrul va scrie muzica pe versurile care o să-i placă mai mult, iar noi vom da reprezentația aici, la palat...

— Ca la Mantua? În fața cîtor spectatori?

— Incap poate și-o sută. Pe scaune și în picioare. Vor fi numai prietenii noștri, domnia-ta vei alege muzicanții... vom invita și câțiva străini, dintre cei aflați cu prilejul Carnavalului aci. O sută sau și mai mulți, tată ?

— Giustiniana, maestrul nu și-a dat deocamdată consimțământul. Iar tu mă întrebi de pe acum câți vor asista la reprezentarea favolei ? Vezi, *Signor Monteverdi*, de asta te-am rugat să-ți apleci urechea la rugămințile fiicei mele. M-a întrebat dacă dumneata vei fi dispus să-i dai ascultare. De astă dată nu-ți vorbește fiul procuratorului dumitale. Mă adresez preastimatului meu oaspe, întrebându-l dacă îi stă în putere să dea curs, din toată inima, dorinței fierbinți a singurei mele fiice ?

Claudio se gîndește că la Mantua primea porunci. Era chemat de Chieppio, iar Viani îi arăta locul unde urma să se prezinte favola, în timp ce Striggio îl îmboldea, zîmbind : „Vom lucra zi și noapte, Claudio”. Venețianul acesta stă în fața lui într-un veșmînt simplu, de culoare închisă : una din mărimile *Signoriei* așteaptă ca el să-i dea răspunsul !

— L-am răsfoit deunăzi pe Tasso... De cîte ori îl citesc, făptura lui reînvie în mintea mea. Fiecare vers al lui trăiește, de parcă i-aș auzi glasul. Nici după atîția ani nu sînt în stare să uit frumusețea glasului domnului Tasso...

— Maestre Monteverdi, ce-ar fi dacă l-ai compune... pe Tasso însuși ? E o idee neghioabă de fată... ce-ar fi dacă... iartă-mă, că-ți vorbesc în acest fel, ce-ar fi dacă ai face recitativul în așa fel, de parcă ar fi vorbit de domnul Tasso ? Basul continuu l-ar acompania, ca umbra... blînd, și, cu toate acestea, *ar fi chiar glasul lui Tasso*...

O privește surprins.

— Continuă, domnișoară !

— Și n-ar fi nevoie de prea multe... nici orchestra mare, nici prea mulți cîntăreți... Cîteva instrumente, atîtea cît ajung ca să răscolească inima, și atîția cîntăreți cîți sînt necesari spre a da viață unei scene...

— De iubire ?

— De iubire... și de moarte, amîndouă !

În lumina clătinată a feștilor, Giustiniana e de o paloare străvezie, aproape statuară. Își privește tatăl iscoditor, și senatorul pleacă capul. După o clipă de tăcere, glasul fetei răsună mai vesel :

— Incheiem o convenție... eu, Giustiniana Mocenigo, și domnia-ta, *Signor Claudio*... Vai, nu îndrăznesc să-ți spun așa cum te socotesc din ce în ce mai des oamenii... *divino Claudio*... divinul Monteverdi

... Eu nu vreau muzica asta pentru faima domniei-tale. Iubesc nespus tot ce compui dumneata. Și, dacă primești...

Mîna lui mîngîie ușor creștetul fetei. Toți se strîng în jurul lor. Fiul procuratorului, cu o gingășie neobișnuită la un părinte, își îmbrățișează aproape gelos fiica, iar lui Claudio îi întinde mîna. Toarnă vin.

— E de Cipru... încă de pe vreme cînd *Serenissima* era stăpîna acestei insule.

Băutura pare un amestec de untdelemn, mirodenii, foc și miere. Mocenigo își duce oaspetele într-o încăpere din interiorul palatului.

— De cît timp ai avea nevoie, maestre?

— Luna decembrie se duce cu pregătirea sărbătorilor de Crăciun, cu repetițiile... În timpul postului îmi rămîne puțin răgaz pentru compoziție. Ar trebui să fiu gata pînă atunci... poate pînă la sfîrșitul lunii noiembrie.

— Înțelegi, o fac de dragul fiicei mele. Sînt gata de orice, numai să alung din mintea ei gîndul morții. Ai și dumneata copii, nu-i așa?

— Unul din băieți mă așteaptă jos, în gondolă.

— De ce nu l-ai adus sus?

— Ținea morțiș să mă însoțească, e fericit de cîte ori are ocazia de a se plimba în gondolă... și mai ales într-o gondolă atît de frumoasă, pe Canal Grande. Palatul însă nu e pentru băieți... nu e pentru băiatul meu. Pe Francesco aș vrea să-l fac om al legii... Încă n-am hotărît definitiv...

— Dacă pot să-ți fiu de folos...

Fiul procuratorului deschide un mic dulap în perete. Scoate dintr-însul o mică pungă din mătase galbenă, îi leagă chiar el gura.

— Noi, negustorii, numim asta arvună. Primește de la mine cu dragă inimă această pungă și nu fi supărat că vorbesc pe limba mea. Ai făcut-o fericită pe fiica mea. Nunta e cea mai frumoasă zi în viața oricărei fete. Pentru dînsa va fi cea mai frumoasă, nu numai fiindcă inima, dar pentru că și favola duminicăle își va spune cuvîntul...

Deși mai era pînă la Carnaval, cei doi vizitatori ai Canoniei își puseră măști pe față de îndată ce coborîră din uriașele gondole. Astfel urcară scara, cu zăngănit de săbii; cel care părea mai vîrstnic bătu la ușa. Servitorul îi însoți pe oaspeți prin anticamera de claustru, cu pereții spoiți în alb, bătînd la ușa maestrului: au venit doi domni... Maestrul se ridică nervos de la masa scundă și rotundă, acoperită cu note muzicale; se vrăfuiău peste tot schițe, hîrbii mototolite. Își îmbrăcase halatul de casă, fiindcă pe vremea asta, spre ceasurile înserării, bat și ajung pînă-n casă vînturile ce se prăvale de pe colinele de la Friauli. Doi domni... seara, fără să se fi anunțat?

Primul care își scoate masca fu cel mai tânăr ; de sub mantia lui se ivi, în locul îmbrăcăminții mai simple, întunecate a nobililor venețieni, bluza cu mâneci de mătase și pantalonii de califea în culori orbitoare ale portului mantovez, iar de sub beretă, un chip surizător, cunoscut, tânăr... care purtase nu prea de mult încă guler solemn de hermelină, sutană de purpură și pălărie de cardinal.

— Alteță... aici, la mine... la Veneția ?

Celălalt era Striggio, care îl însoțea pe ducele de Mantua în voiajul său tainic la Veneția. În încurcătura sa, maestrul izbucni într-un hohot de râs. Camera lui de lucru era în adevăr ca o chilie de călugăr, mobilată doar cu strictul necesar din ceea ce adusese cu sine de la Cremona. Ferdinando îl îmbrățișă rîzînd, ferindu-și mîna pe care Monteverdi se aplecă s-o sărute.

— Nu te speria, maestre... nu mi-am pierdut tronul din Mantua... nu s-a întîmplat nimic rău... Cum însă domnia-ta nu vrei să mai revii în slujba mea, am venit eu însumi să te văd și să încerc a te convinge să te înapoiezi la Mantua... Sau cel puțin să lucrezi iar pentru noi.

— Alteță... onoarea ce mi-o face Înălțimea Voastră e mult prea mare, aproape că nu-mi vine să-mi cred ochilor.

— Conte Alessandro a fost și el de aceeași părere... spunea că nu pot trece pragul unui supus al meu. Sper că nu ai uitat că, din voia răposatului meu tată, dumneata ești mantovez ? Să știi însă, *messer Claudio*, că pe timpul în care am slujit biserica, în calitate de cardinal, am învățat o mulțime de lucruri. Multe din ritualurile de curte sînt de-a dreptul caraghioase. De ce nu ți-aș putea face o vizită, o dată ce mă aflu la Veneția ? Cu atît mai mult cu cît dumneata ești unul dintre puținii oameni la care țin cu adevărat, încă din copilărie. *Messer Claudio*, răposatul meu frate te-a jignit. Nu știu de ce... bietul *Francesco* nu mai era sănătos cînd a moștenit tronul. La venirea mea, am găsit totul... aproape ireparabil. Intre altele, plecarea dumatăle... Știu... știu, așa cum i-ai scris lui Striggio — da, Alessandro, merita să-l ridici la rangul de conte — ai părăsit Mantua în buzunar cu douăzeci și cinci de scuzi. Dacă tezaurul meu n-ar fi la fel de gol ca înainte, aș repeta eu ceea ce Chieppio a omis în mod rușinos... zgîrcitul de Chieppio !... Ceva ți-am adus, cu toate acestea... primește acest dar, *messere*, de la principele domniei-tale, cu inimă bună... Ai să-mi compui și mie ceva ?... Ce lucrezi acum ? O favolă ?

— Alteță, cîteva strofe de Tasso... din cîntecul al doisprezecelea. Unde Tancred și Clorinda se bat în duel...

— *Dramma per musica* ? Pe scena cui, *messere* ? Unde va fi reprezentată ?

— Alteță, asta e... ca să spun așa, „*senza gesto*“, fără joc de scenă... muzica însă cuprinde ceva... ceva ce n-am încercat încă niciodată pînă acum. Pentru nunta fiicei lui Mocenigo... O favolă, care durează o jumătate de ceas, poate numai un sfert. Unul din muzicanții mei m-a întrebat: ce-i asta? N-am știut ce să-i răspund. Fiindcă nu e *dramma per musica*... nu e nici oratoriu cucernic, nu e nici măcar madrigal sau un simplu recitativ. E cîte puțin din toate acestea, Alteță. Stilul ei nu e domol, ca susurul apei... e agitat... *Stile concitato*¹, da, astfel i-aș spune... fiindcă e răscolit de toate patimile și luptele. Mînia și umilința, cucernicia creștină și ciocnirea înflăcărată... galopul cailor, hărmălaia bătăliei, toate împreună și încă mai mult pe deasupra. Alteță, cînd aveam vîrsta Alteței Voastre și am intrat în slujba Mantuei, domnul Tasso a avut bunăvoința să mă onoreze, ascultîndu-mi muzica scrisă pe versurile lui. Am vorbit cu el în cîteva rînduri. De atunci, îi aud parcă mereu glasul, cum își recită versurile. Avea un glas dulce și profund, asemănător cu cea mai minunată dintre muzici, modula pe nesimțite, intona cu claritate. Alteței tale pot să-i destăinuiesc: încerc să-i redau glasul, să-i reînvîu vocea din hăuri. Acesta e textul. Ceva asemănător *cu glasul Evanghelistului în marele oratorii*. În memoria domnului Tasso.

— Dar pentru mine?

— Pentru Alteța Voastră?

— De la plecarea lui Monteverdi, de cînd Mantua e bîntuită de ani amarnici, nu mai avem serbări mari la Curte, *stile rappresentativo*, pe care l-am cultivat ca pe-o floare, s-a ofilit. Aș dori să ne scrii o favolă marină. *Favola di Peleo e Tetide*². Textul a fost făcut de un nobil adevărat, îl cunoști doar... nu, de astă dată nu Striggio e autorul, deși are și el o lucrare cu acest titlu. Autorul e contele Scipione Agnelli. Academiei noastre arcadiene i-a smuls cea mai desăvîrșită admirație. Ți-aș putea lăsa textul... Gîndește-te... Sînt sigur că ai reînnoda bucuros legăturile. Îmi spuneam că asta ar fi o ocazie nimerită de a vizita din nou Mantua. Da, da, Striggio, să nu uităm a lăsa aici cele aduse. La Veneția banii se topesc fără urmă, și noi mai avem de stat aici trei zile lungi. Să nu-mi dai răspunsul acum, maestre. Ai să i-l scrii lui Striggio... Îmi pare bine că te-am văzut și că nu te-ai schimbat de fel nici în serviciul *Serenissimei*. Dacă aș mai fi cardinal, ți-aș da binecuvîntarea mea. Sfîntul Părinte m-a absolvit

¹ Stil agitat, termen creat de Monteverdi pentru stilul inaugurat de el chiar în oratoriul dramatic *Combattimento di Tancredi e Clorinda* (1624) (n. red.)

² Peleu, fiul lui Poseidon, și Tetis, una dintre titanide, fiica lui Uranus (n. red.).

însă... nu... n-a făcut-o prea bucuros... astfel că nu-mi rămîne decît să-ți lăsăm grația noastră princiară.

Claudio îl cunoștea din copilărie. În aparență e ușuratic, imprudent, generos, entuziast. Cum o fi în realitate cel de al doilea fiu al ducelui Vincenzo? Calculat, șiret, împăunat, dornic de plăceri, un diletant autentic sau fals? E un bun sau un prost muzician? Gondola alunecă cu el spre vreun palat, care îi va oferi ascunziș, pentru cîteva zile, tînărului suveran al Mantuei... Scipione Agnelli? Niciodată nu l-a socotit un poet talentat, dar textul ciclului *Sixtina* îi aparține cu toate acestea lui. Viră manuscrisul într-un sertar. E săturat pînă peste cap de mitologie, s-a plictisit de nimfele plutitoare, naiade și zei.

Cum stă înconjurat de liniștea adîncă a curții interioare, în mintea lui răsar pe rînd amintiri ciudate. Glasuri de mult îngropate, de parcă ar veni de la mari adîncimi, dîndu-i tîrcoale. Ostași în jurul focului de tabără. Un cîntec straniu, gamă redusă, un unison aspru. Ascultă, ce ciudat cîntă unгурii, îi spusese lui Marinoni. Aude și cîntecul prizonierilor turci. Observă cu totul alte ritmuri acolo unde focurile de tabără sînt înconjurate de călăreți croați. Se descompune în sunete peisajul prin care curge șușoind Dunărea, unde se ridică zidurile cetății cu creneluri dantelate în focurile ghiulelelor de tun și ale petardelor, aude șișuitul fitilurilor, țîriitul ploii, plescăitul cizmelor pedestrimii în noroiul drumului... și, din nou, clocotul călăreților, asta e nespus de frumos... mișcarea, duruitul copitelor, goana armăsarilor în orele tîrzii, noaptea... *La Notte*, cînd prinde glas tabăra, uriașă, iar greierii asaltează spațiile cu cîntecul lor. Trag tunurile și s-aude o explozie teribilă, o mină sare în aer. Cît e de zgomotoasă o tabără și ce mută este o cetate! Cînd Tancred stătea în poarta cetății, în ce fel se deosebea asta de Vișegrad? Niciodată nu l-a văzut pe Peleu. Cine știe cum arăta Teseu? Armia de corăbii grecești? Monștri și femei torturate în infern... A văzut însă două încăierări aieveau între doi călăreți și doi pedestrași. Felul cum se proptesc unii în alții, îndărătnic, lupta se reia mereu, cu o nouă îndîrjire, ici-colo țîșnește sîngele — oțelul află calea spre olinul de sub zale...

Un Tasso *in octavo*, legat în piele roasă, e un exemplar din *Gerusalemme Liberata*, cu autograful autorului pe prima filă. Domnul Torquato e mort. Poate să aleagă nestîinjenit printre texte. Curteanul Striggio nu se mai află lîngă el, nici îngîmfatul Angelli, nici ducele, care vrea un madrigal pe textul lui... *Ma ecco omai l'ora fatale è giunta*... a sosit ora fatală... Acesta era primul vers, care îl fermeca iară și iară... răsfoi îndărăt filele: de unde să înceapă? Din nimicul învolburat se încheagă siluete. Clorinda? Tancred? Îi aude prin glasul dulce și profund al lui Tasso...

Va putea scrie în așa fel, încît parcă ar vorbi Tasso ? Nu-i cumva un sacrilegiu împotriva umbrei marelui poet ? De dragul muzicii e, oricum, nevoit să desmembreze textul, să-l ciuntească, să-l scurteze, să-l ritmizeze... Să fie așadar „Testo“. Cei ce o să-l audă își vor da seama că îl invocă pe maestru.

Cum are să plămuiască însă din acest material haotic o piesă muzicală ?

Giustiniana îl privește întrebătoare, cînd, ținîndu-se de fîgăduiala făcută, vine iar la palat ; acum străbate sala mare, deschide o ușa laterală, cercetează din ochi măruntele încăperi vecine.

— „Senza gesto“... Un joc fără joc, așadar ! La început... ar trebui să răsune unul sau două madrigale domoale, care să înmoaie inima ascultătorilor. Fără nici un joc de scenă. Fără gesturi și decoruri. Muzicanții se vor așeza în această încăpere laterală... Nu, nu mă gîndesc la o orchestră mare... Privește, domnișoară, partitura : abia aici începe *stile rappresentativo*... Apar trei dintre muzicanți, din această cămăruță. Clorinda și Tancred sînt îmbrăcați în zale din creștet pînă-n tălpi. Tancred e călare... asta o vom rezolva printr-un mecanism teatral. Descalcă. Al treilea e Testo. Gîndește-te la Evangelist, cînd povestea chinurile Mîntuitorului. Vreau însă ca vocea să-i semene cu glasul domnului Tasso. Să nu cînte cu ornamente... să evite melismele... O dată, o singură dată îngădui cîntărețului să le folosească : la cuvîntul „Notte“. Femeia și bărbatul în zale albe de argint, unul poartă pelerină de purpură, altul, albastră. Instrumentele...

Marinoni, care a sosit o dată cu maestrul, desface partitura. Patru viola da braccio, contrabașistii, clacicembalul... Ridică brusc capul :

— Ce înseamnă indicația asta, Claudio ? N-o înțeleg !

Giustiniana se apropie, în mîna are știrea viorii a doua.

— Aici, maestre, instrumentele se încălescă parcă unele pe altele... N-am văzut niciodată încă atît de repede... Ce valori de note sînt acestea ?

— Domnișoara n-a auzit probabil niciodată încă goana unei cete de călăreți... N-o vezi... o simți doar, cum prinde să bubuie în depărtare... La început în surdină, pămîntul începe să vibreze abia perceptibil... apoi, treptat, toate lucrurile... pînă și văzduhul, preiau acest ropot... Nu mai deslușești pașii, nici zgomotul unei singure copite de cal. Totul se contopește, se șterge... Simți deodată că tremuri. Am încercat-o și eu. I-am ales pe cei mai buni muzicanți, conform dorinței tatălui dumitale. Tremolo ! Asta redă vijelia încăierării în luptă... asta sugerează dispoziția *agitată*, neliniștită, care creează

contraste cu orația calmă, incoloră aproape a textului. Da... interpreții vor trebui să se orienteze după această „orație“... orchestra însă se separă de ea. Sînt patru viola da braccio, care cîntă cele patru voci : soprano, alto, tenor și bas. Se separă de recitativ, se despart de acțiune.

— Cînd cîntă Tancred și cînd Clorinda ?

— În clipa cînd povestitorul tace. De cîte ori Tasso dă cuvînt personajelor sale. Atunci cînd observă că învie cei pe care el i-a visat. Înțelegi, domnișoară ? Orchestra preia avîntul orației... De asta e nevoie ca vocea textului (Testo) să fie clară... să rostească cuvintele limpede, așa cum ar dori-o și domnul Rinuccini : clar, simplu, pe înțelesul tuturor. Nici un trîl... nici un ornament.

— Aici e o altă indicație, necunoscută.

— În momentele de culminație ale pasiunii, arcușul n-ajunge. Mîna și coarda să intre în contact nemijlocit. Arcușul nu mai e necesar : să se ciupească strunele !

— Claudio... eu încă n-am văzut o astfel de partitură.

— Vor ciupi strunele cu degetele, ceea ce va da un efect neobișnuit, agitat, de grabă, și, cu toate acestea, profund. Crede-mă, am încercat eu însumi, am cîntat fiecare voce. Arcușul rămîne în mînă, ciupește doar strunele, de parcă ai acorda. Pricepi ? „*Pizzicato*“, așa va trebui să cînti.

Sosiră muzicanții și trei cîntăreți din cor, la repetiții ei cîntau rolurile. Domnișoara Mocenigo ar vrea să știe însă cine va fi Clorinda ?

— Ai auzit, domnișoară, de Adriana Basile ?

— Cea care l-a fermecat pe Gonzaga ? Napolitana ? Pe care au îmbolnăvit-o ?

— Mi-a scris cîteva rînduri. Vacanța și-o petrece la Veneția, împreună cu fetița ei. Ar cînta bucuroasă, dacă aș avea un rol pe măsura ei, în biserică sau pe scenă. Dorește să cînte, fiindcă, acasă la Mantua, nu mai apare în public. E stăpîna unui castel, din vremea ducelui.

Giustiniana își pironeste ochii în pămînt.

— Ar primi Adriana Basile să vină la noi ? Are tata destul aur ca s-o răsplătească ?

— N-o face pentru bani. Odată, demult, i-am promis să scriu un rol pentru ea. Pînă acum nu mi-am putut împlini cuvîntul. Acesta e un rol mic... nu e nevoie de prea multe repetiții. Nici decoruri prea numeroase. Cunosc un meșter, pe Giuseppe Schioppi : născoceste mecanisme ingenioase, care sînt folosite în teatre... acolo, unde se pun la cale *rappresentazioni*. Mai avem o lună încheiată, domnișoară. Te rog să ai încredere în mine. Totul va fi pus la punct în clipa sosirii nuntașilor.

În clipa sosirii nuntașilor, la palatul Mocenigo, după cununia religioasă, în sala mare, scena era înălțată în strălucirea puzderiei de luminări. De fapt, era doar un podium, acoperit cu cele mai frumoase covoare, în fundal cu oglinzi, pentru ca ele să reflecte înzecit flacăra lumînărilor. Se ivi silueta înaltă și frumoasă a lui Girolamo Mocenigo, invitații se grupară în mici cete. Întreaga Veneție aflase de marele eveniment; afară, în fața palatului, în înserarea blândă de Carnaval, mulțimea sporea de la o clipă la alta. Oaspeții se grupară conform castelor, așa cum se putea observa după robele administrative, mantii, pelerinele senatoriale, hermelinele și stolele aurite. Ambasadorii și câțiva demnitari, pe care invitații îi aduseseră cu ei, alcătuiau o pată de culoare deosebită. Mocenigii făceau paradă cu francofilia lor (domnul Girolamo primise prietenii nobiliari de la cel mai creștin dintre regi), astfel că nu putea lipsi ambasadorul francez, soția, fiica și secretarul acestuia, împreună cu un străin, aflat în trecere în Veneția, curios să asiste la *rappresentazione*.

Seara începu prin două madrigale, așa cum dorise maestrul Monteverdi. Frumosul și tristul clipocit al celor șase voci umplu sala, toți erau încântați să audă iar madrigale. De când venețienii cultivau muzica nouă, concertantă, genul acesta vechi și plin de noblețe răsună din ce în ce mai rar prin palate. Toată lumea știa însă că madrigalele sînt doar începutul și că marea *rappresentazione*, pe care întreaga Veneție ar asculta-o cu evlavie, abia după asta avea să urmeze. Aripile ușilor înalte se deschiseseră, fiindcă după ele se ascundea orchestra. Maestrul face semn, luminile din sală se sting, numai în curbura transformată în scenă scapără lumînările reflectate de oglinzi. *Testo*, adică „povestitorul“, poartă mantia neagră și crucea de cavaler a lui Tasso; conformîndu-se dorinței maestrului Monteverdi, se străduiește să imite și prin gesturi pe acela care recita atît de minunat cîte un capitol din *Gerusalemme Liberata*. După primirea invitației, Adriana Basile răscolise ea însăși prin arsenale și palate. Trupul ei e acoperit de o za de argint, cu un guler de dantelă la gît. Capodopera aceasta de metal, făurită la Toledo, pare din mătase, încît redă pînă și ondulația pieptului ei. La picioare are aripioare de metal, iar coiful uriaș de argint e ornat cu pene, sabia atîrnă la șold, lîngă stilet, pe cingătoare i se leagănă embleme „păgîne“. O pelerină largă ce se frînge la brîu, îi cade de pe umeri. Pelerină e azurie pe dinafară, interiorul ei e căptușit cu o splendidă mătase aurie. Pe zale strălucește — o vanitate deșartă — blazonul de baroană al Adrianei Basile.

Adriana apare în scenă cu un coif cavaleresc închis cu vizieră. Dintr-o singură mișcare însă, ea ridică masca de fier, care țacăne scurt. Venețienii văd acum pentru prima dată fața ei strălucitoare, mobilă,

jucăușă și, cu toate acestea, înfricoșătoare în frumusețea ei. Murmurul de uimire abia s-a potolit, cînd intră în scenă eroul, călare pe calul meșteșugit, descălecînd cu mișcări solemne. Cortina e trasă acum și, pe o imensă pînză, răsare peisajul unui oraș pictat, cu bastioane puternice, porți, creneluri, între care pictorul, de dragul unui efect și mai mare, a zugrăvit și cîteva amenințătoare guri de tun. Sala se cufundă într-o tăcere cucernică; un paj a distribuit invitațiilor textul tipărit, pe care de altfel mulți îl cunoșteau dinainte: unul din cele mai frumoase episoade ale lui Tasso, cînd Tancred o ajunge din urmă pe pîgina Clorindă, îmbrăcată în zale, care se grăbește spre cetate... o provoacă la luptă; blînda lumină a lunii țese vâl de argint asupra porții, pe care Clorinda nu va intra niciodată.

Eroul Tancred e călare, Clorinda pe jos. Bărbatul descalecă, ca nu cumva lupta cavalierească să fie inegală. Amîndoi apucă sabia și se înfruntă în trei etape... Coiful e strîns pe cap, nu lasă să scape nici o suviță din buclele fetei; zăua e acoperită de pelerină, astfel că ascunde liniile dulci ale trupului de femeie. Lamele scapără, Clorinda lîncezește... e gata-gata să scape sabia din mînă. Se odihnesc... apoi se înfruntă iar. Brațul și spada lui Tancred sînt mai puternice; cămașa de za a fetei cedează, spada sfîșie inelele de metal legate unul într-altul, sîngele țîșnește prin ochiurile rupte... Tancred își dă seama că adversarul a fost doborît. Se apleacă asupra lui, îl întreabă numele... Fata vorbește, pe-un glas ușor, de femeie... suspinul ei vădește apropierea sfîrșitului... Cere un singur lucru (de astă dată cu glasul torturat al lui Tasso): să-i ungă fruntea cu apa dătătoare de viață veșnică, iar cel care a doborît-o, pricinuindu-i moartea, să-i dea botezul creștinesc. Tancred se apleacă peste izvorul din apropiere, își umple coiful cu apă, ridică grătarul de pe coiful Clorindei și tragicul erou al epopeii abia acum își dă seama cine i-a fost adversarul, pe cine a înfruntat cu spada, pe cine a rănit de moarte. „*S'apre il Cielo... io vado in pace*“... cerul se deschide și eu mă duc în pace...

Pașajele în *tremolo* și *pizzicato* se alternează. Glasul nobil și bărbătesc al *Textului* — în veșmînt întunecat, impersonal — este al unuia dintre cei mai buni cîntăreți de oratorii; Tancred e interpretat de un tînăr Contarini, cu voce catifelată și viguroasă: rolul său scurt l-a învățat cu maestrul însuși. (Cei doi interpreți hotărîseră, în cursul repetițiilor, să nesocotească indicația de „*senza gesto*“ a autorului și să joace duelul în toată amănunțimea lui.) Iat-o pe Clorinda... vocea și mișcarea ei sînt minunate, cei din sală îi urmăresc fiecare gest, felul cum apucă spada, cum joacă în ritmul tot mai accelerat al instrumentelor muzicale... la încitarea recitativului rostit de *Testo* tresare, își recapătă puterea, se oprește brusc în poartă, se întoarce, își lasă viziera peste față — e și ea acum un cavaler ca toți ceilalți, duce mîna la

spadă (unde-o fi învățat Adriana să mînuiască arma ?), zăngăne lama lungă și ușoară și, în strălucirea luminărilor, oțelul zornăie ritmic. Apoi sîngele acoperă platoșa (cum spune poetul : „*trapunta . . . la mabelle stringea tenere e leve*” — „străpunge sînu-i gingaș și totuși frumos arcuit”) . . . cămașa de zale se rupe și, de sub îmbrăcămintea ostășească, se ivește trupul fermecător al Adrianei . . . iar vocea ei se face auzită. Rolul nu e mare, dar cei care au auzit-o p dată pe Adriana n-o mai pot uita. Nuanța de piano, ca răsufierea ușoară a unei colombe, se întărește, îl înfruntă pe Tancred, a cărui voce e frumoasă și sonoră, dar e aceea a unui *dilettante*; evlavie sălii sporește, și cînd Clorinda se năruie, iar *Testo* aruncă peste ei vălul poeziei lui Tasso, entuziasmul izbucnește nestăvilit. Niciodată n-a reacționat astfel publicul la Mantua, într-un unison atît de covîrșitor, ca în această sală, în care se află doar cei mai vechi nobili ai Republicii Sfîntului Marcu, înscriși de veacuri în Cartea de aur a țării. De pe genele doamnelor nu s-a zvîntat încă lacrima, Adriana e smulsă de pe podium; ea ride, se joacă, se apără, plînge: acesta e marele eveniment al vieții sale, acest mic rol, neînsemnat, care crește la proporții gigantice, întocmai ca umbra pe care spada ei o proiectează pe culisele pictate ale scenei. Luminările sînt aprinse, iar maestrul și eleva lui stau acum livizi, unul în fața celuilalt.

Giustiniana Mocenigo se ridică. Parcă ar juca și ea o pantomimă, care aparține marelui joc de pe scenă. În sală se mai înfruntă pasiunile, abia acum se vede cît de mulți muzicanți sînt în asistență, controversa încing aerul, fiindcă nu toți sînt de acord cu concepția maestrului. „Ce-a fost cînd viorile au turbat și sunetele zburau năuce? Unde s-a mai auzit ca strunele violei să fie ciupite, ca țiterile țăranilor?” Grupurile se învălmășesc, toți se află sub impresia copleșitoare a evenimentului, unii răsfoiesc opera lui Tasso, se lasă furati de ritmul stanțelor, într-o astfel de atmosferă ajunge Giustiniana în apropierea maestrului, se înclină în fața lui și îi sărută mîna. E cea mai mare, cea mai neînchipuită onoare pe care o fiică de nobil venețian poate s-o facă cuiva. Monteverdi își ferește turbat mîna, zîmbește, dar și ochii lui sînt împăienjeniți de lacrimi. Își așază mîna pe fruntea fetei și rostește: „Fii fericită, fiica mea”. Tatăl îi face semn, zîmbind: „*Un bacio*”, și fata se apleacă supusă către Claudio, care o sărută pe frunte. Acum urmează apariția Adrianei: poartă aceeași za, atîta doar că a prins-o cu o cingătoare de argint acolo unde a sfîșiat-o vîrfurile spadei, împingînd ceva mai încolo năframa roșie care simboliza sîngele. Basile așteaptă, fiindcă rolul ei în această clipă n-a fost pe deplin lămurit. Dacă e *comediantă*, atunci ea e datoare să se incline în fața patricienei . . . însă ea e musafir la Venetia, este baroneasă de Mantua și, pentru rolul ei, nu primește bani. Giustiniana îngenunchează șăgalnic în fața ei: „Fă-mă

cavaler al ordinului tău feminin", spune pe un ton glumeț. Adriana o strânge la pieptul ei și, în sală, aplauzele izbucnesc iar. Partitura *Combattimento-ului*¹ e smulsă din mîna muzicanților, cei mai abili au și pregătit cîte o copie, pe care o vînd îndată la prețul de un țechin. În clipa asta, inima Veneției bate în palatul Mocenigo: peste un ceas, însuși Dogele și soția sa vor să cunoască „orația laică", ce a pecetluit nunta unei Mocenigo și a unui Giustiniani.

Ambasadorul celei mai creștine maiestăți se adresează zîmbind către tînărul cavaler francez, cu statura fragilă, pe care l-a luat cu sine, ca oaspete, în palatul Mocenigo, cu prilejul acestui eveniment remarcabil:

— Nu-ți mai pare rău, nu-i așa, *Monsieur* Descartes, că ai părăsit Brede?

— Regret că nu mi-am dedicat lucrarea despre muzică acestui admirabil *messer* Claudio.

Ambasadorul își duce musafirul la masa unde maestrul se odihnește după oboseala serii. René Descartes i se adresează lui Monteverdi în limba franceză, glasul său profund contrastează cu trupu-i puțintel, nepotrivit unui cavaler:

— *Magister Claudius*, am scris și eu ceva despre muzică, în tinerete. Cred însă că spre a ne apropia de ea și spre a cunoaște adevărul, e nevoie să întoarcem spatele tuturor părerilor primite de-a gata: Trebuie să reclădim totul din nou, de la temelie. Cred că lucrul acesta e valabil pentru întregul nostru sistem de cunoștințe. Domnia-ta ai făcut începutul... Ai întors spatele la tot ce s-a făurit înaintea dumitale. Mulțumesc că am avut prilejul să-ți ascult muzica.

Claudio privește ochii scăpărători, plini de inteligență ai francezului. Încearcă să deslușească sensul mai adînc, destinat numai lui, al frazelor latinești. Fostul student cremonez răspunde în latineasca lui cu accent italian:

— Dacă nu m-aș fi lăsat călăuzit de Platon și Boetius... ți-aș da dreptate întru totul, tinere cavaler, în ce privește spusele dumitale despre reclădirea temeliiilor oricărei științe. Sînt încîntat de cunoștință.

Adriana s-a făcut nevăzută. Își dezbracă zaua, poate se va înapoia sau, poate, o și așteaptă jos gondola, ca s-o ducă la palatul unde, de pe vremea lui Vincenzo, sînt găzduiți principii Mantuei veniți la Carnavalul venețian. Un valet se înclină în fața lui.

— *Madame* Adriana vă roagă să coborîți... vă așteaptă...

E petrecut pînă la gondolă printre șiruri de făclii. Girolamo Mocenigo îl îmbrățișează, de parcă i-ar fi rudă de sînge. Giustiniana îi prinde de pelerină o cunună din flori de mirt.

¹ Il *Combattimento di Tancredi e Clorinda* (1624) (n. red.)

Adriana îl aşteaptă tolănită în gondola căptuşită cu mătase albastră, pe care scapără blazonul Mantuei. Barca lasă în urmă palatul Mocenigo, pluteşte în zigzag, îndepărtându-se de Canal Grande.

— Cred că Buonarrotti era ca dumneata. Atîta doar că era mult mai bătrîn. A creat şi el totul — din nimic.

— Nu mă face ră roşesc, Adriana. Cînd am fost la Roma, *am văzut* „Judecata de apoi“, iar acasă, la Cremona, mi-a fost dat s-o întîlnesc pe ultima discipolă a lui Michelangelo. Maestrul a fost unul dintre cei mai mari artişti ai lumii. Materia nu se mai răzvrătea împotriva lui şi, poate, că el silea pînă şi forţele naturii să i se supună. Noi sîntem prea mici . . . bieţi meşteri sîngaci, în umbra lui.

La lumina făcliei, cum se înclinase înainte, faţa lui era luminată din profil. Cu faţa lui îngustă, cu ochii duşi pe fundul orbitelor şi barba căruntă, semăna în adevăr uimitor cu Michelangelo, de pe autoportretul lui. Adriana Basile îşi aşeză zîmbind mîna pe mîna compozitorului :

— Vezi ? Intocmai ca Buonarrotti, nici dumneata nu eşti în stare să te odihneşti. Iar cei ce ajung în apropierea dumitale sînt coplesii de arta dumitale, aşa cum erau coplesii cei ce îl cunoşteau de aproape pe Michelangelo. Îţi dai seama, Claudio, cîte jertfe am făcut ca să vin în palatul Mocenigo şi să apar în ultima reprezentaţie a vieţii mele, în rolul Clorindei ?

În alunecarea ei, gondola e luminată dintr-o parte, din faţă şi de la spate de razele făcliilor de pe corăbii, bărci şi din palate. Tac. Maestrul se luptă cu grijile ce-i încleştează inima, cu monotonia cotidiană, gîndindu-se cum are să poată face faţă promisiunilor date principilor şi oraşului, compunînd pe date fixe piese muzicale sau vreun motet, cînd va putea să facă un drum pînă la Parma şi Mantua, fiindcă trebuie să se ocupe şi de educaţia celor doi fii ai săi . . . Şi, pe măsură ce se apropie de palatul „mantovez“, cumpărat de Vincenzo de la *Serenissima*, totul se preface într-un abur efemer : a şi învins bătrîneţea şi umbrele ce-i dau tircoale. Suride uşor, în timp ce priveşte în ochii Adrianei, iar lumina le împleteşte degetele.

De la intrarea în palat, Claudio adulmecă aromele trecute ale dulcelui oraş în care stăpînise odinioară Vincenzo : totul e capricios şi dezordonat — stucaturile, ornamentele, mobila. Nimic nu seamănă aici cu palatele boltite ale Veneţiei, încremenite de veacuri în bătrîneţea lor. Gusturile şi înclinaţiile ducelui de Mantua stăruie peste tot, numai oglinzile şi cristalele sînt veneţiene, şi poate şi covoarele, care păstrează încă nealterate culorile depărtatelor lor patrii arabe. În timp ce urcă scara, parcă ar pierde cu fiecare treaptă cîte unul din anii pe care îi are. Da, la fiecare cotitură se desfăşoară cu mai multă vioiciune minunata lume a lui Vincenzo, a genialului diletant, care l-a eliberat pe

Tasso din închisoare, l-a descoperit pentru sine pe Rubens, care nu avea decât douăzeci de ani cînd i-a făcut adepți ai săi pînă și pe cei doi Galilei. Palatul „mantovez“ se află așezat la cîteva lungimi de vîslă de Canal Grande și pare, în această clipă, o aripă secretă a Reggiei, unde Adriana dă la o parte covorașul ce acoperă ușa unei încăperi întime.

Dă la o parte covorașul de pe ușă și aprinde ea însăși, cu un opaiț, lumînările de culoarea sulfului din sfeșnicele aurite, aflate lîngă uriașul perete acoperit de oglinzi. La început, parcă numai ochii i-ar vorbi și fredonarea n-ar fi decât un suspin stins în tăcere, dar, pe încetul, recunoaște madrigalul, pe versurile lui Guarini, din Pastor Fido :

*Iubitul meu iubit, Mirtillo,
Daca-i pătrunde-n al meu suflet
Ai înțelege cum o doare
Pe-Amarillise despărțirea.
Știu c-ai simți atunci mila
Cum milă ți-ar fi chiar de tine.
Vai, suferința din iubire
E mai amară ca pelinul.
Zadarnic mi-am aflat perechea
Fiindcă soarta mi-e-mpotrivă ;
De ce ne-a-nlănțuit iubirea,
De ce am fost legați de-o laltă,
Dacă ursita ne desparte ?*

Nu cîntă, mai mult șoptește. E arta Adrianei că șoapta aceasta devine cîntec fermecător în penumbra catifelată și mișcătoare a încăperii, plină de parfumul florilor și de reverberațiile nocturne ale undelor de pe Canal Grande. Să fie numai joacă lacrimile ce i se preling pe față ? Ultimele versuri le cîntă de parcă maestrul Guarini le-ar fi scris anume pentru Adriana și Claudio, poate cu un sfert de secol în urmă, ca și cum lui, necunoscutului, i-ar fi dedicat madrigalul, deoarece știa că unica Adriana va veni să-l caute și va fi a lui. Fiindcă amîndoi, cum stau unul în fața celuilalt, aproape lipiți, poartă în sufletele lor un șir lung de amintiri. Ceea ce se *întîmplă* acum cu ei și în jurul lor deșteaptă simțiri demult îngropate sau smulse din rădăcini, unduirea cîtorva versuri, un acord stins, a cărui profunzime numai ei doi o înțeleg, un accent grav, în care cuvintele rostite și cele nicicînd rostite se împletesc, așa cum se împletește lumina cu întunericul în tablourile cu *chiar-oscuro* !¹

¹ Clar — obscur, tehnică picturală flamandă, caracterizată prin multă finețe. (n. red.)

Amîndoi sînt doar oaspeți în palatul mantovez și, cu toate acestea, Adriana își poartă musafirul prin încăperi de parcă tot ea ar fi încă stăpîna palatului, din porunca secretă a lui Vincenzo. Și cum rătăcesc dintr-o cameră în alta, pe covoarele moi ce le înăbușe zgomotul pașilor, simt amîndoi că fiecare colțșor și fiecare obiect evocă umbra ducelui de Mantua, ca și cum el le-ar zîmbi din ascunzătoarea-i secretă, el le-ar împleti mîinile, el i-ar amenința în glumă sau, poate, cu seriozitate, mînat de patima geloziei, după dispozițiile-i de moment. Cum ar putea să scape de amintirea lui ? Pretutindeni covoarele lui, tablourile lui, divanurile lui ; aceasta e senzuala Mantuă, revoltată împotriva legilor lucidității, în solemna cetate a Sfîntului Marcu. Li se par că deslușesc glasul lui Vincenzo din ascunzișul lui : sînteți tineri încă, iubiți-vă fără frică, *aruncă de pe umerii tăi povara anilor, Claudio !*

Adriana nu mai aprinde alte lumînări. Licărul unui șir nesfîrșit de opaițe îi însoțește în plimbarea lor prin palatul în care încă Vincenzo li-e călăuză. Se opresc abia la ușa ultimei încăperi tănuite : e încă-perea nupțială, al cărei zăvor e neatins, fiindcă odaia aparține Ducelui.

Stau o clipă nemișcați, oglinzile parcă s-ar clătina în lumina opaițelor, ca marea pe marginea zării. Nu scapără decît ochii cu culori schimbătoare ai Adrianei, pe buzele ei răsare un cuvînt napolitan : pe vremea cînd era încă fată țîșnea astfel dintr-însa patima. Recită lamentul șoptit al fetei de rege din Creta, în timp ce degetele ei sting candelile una cîte una, cu gesturi străvechi, rituale. Apoi ia început vîltoarea ceasurilor de neuitat, pe care noaptea prezentării *Combattimento*-ului o așterne peste îmbrățișarea lor.

„**Il Servizio poi e Dolcissimo**“ — da, aici, la Veneția, serviciul e dintre cele mai dulci, scrie Claudio la Mantua prietenului încercat, colaboratorului și totodată patronului său, lui Alessandro Striggio. „... nu există patrician care să nu mă copleșească cu stima lui, iar cînd îmi prezintă vreuna dintre compozițiile proprii, nu este om — crede-mă, Excelență — fie acela credincios sau profan, care să nu dea buzna la biserică. Astfel că aici, în adevăr, serviciul meu este unul dintre cele mai dulci...“

Serviciul pretinde ca maestrul de cor al Sfîntului Marcu să scrie motete pentru Joia Mare, cînd, după tradițiile multiseculare, dogele se logodește în fiecare an, în numele Veneției, cu Adriatica. Cu săptămîni înainte începe, la Arsenal, curățirea, lustruirea și aurirea corăbiei dogale, *Bucintoro*. Nu există însă un nobil sau cetățean mai înstărit, care să nu-și dichisească, de asemenea, propria corabie, gondolă, barcă sau șalupă. Scheletul de lemn e înveșmîntat în culori proaspete, perini, co-

livii, perdele, covoare, zugrăveli, embleme noi, pe botul răsucit apar statui cioplite în lemn.

În suita Dogelui se aflau odinioară guvernatorii insulelor din Mediterană aflate în stăpînirea Venetiei: Cipru, Chios, Samos, Morea și Achaia, imensele posesiuni din Marea Neagră, Grecia, pașnica Dalmație. De Joia Mare, toate acestea slăveau Providența împreună cu principele Venetiei. Unde e însă azi Ciprul? Dar posesiunile din Marea Neagră? Coloniile grecești? Pămînturile și apele albaneze?

Cu prilejul strălucitei festivități din anul 1624, pe *Bucintoro*, ale cărui grinzi crăpate mai sînt acoperite cu poleiul auriu, nu se află însă decît cîțiva guvernatori titulari, puțini invitați princiari, numai Ferdinando cu soția au venit de la Mantua, și ambasadorii străini, care, conform tradiției, aici tălmăcesc dogelui urările suveranilor lor. Francesco Contarini, cel de-al nouăzeci și cincilea principe al Venetiei, sosește pe corabie. A ocupat înainte cu un an tronul predecesorilor săi, dar cei care îi văd obraji de pergament, silueta fragilă, mîinile de moșneag, șoptesc unul altuia: „E bătrîn mirele“!

Oare cum era sărbătorit acest *Sposalizio*¹ pe vremea cînd, la Venetia, nu se cunoșteau încă tunurile? Acum Arsenalul se cutremură și bubuie toate bateriile de pe coastă, cărora le răspund gurile de foc ale micilor bastioane ascunse în numeroase puncte ale întortocheatelor lagune. E înfricoșător și aspru jocul acesta, porumbeii zboară speriați și neliniștiți, populația se înghesuie încă din zorii zilei în Piazzetta, orice mișcare a fost paralizată de mulțimea gondolelor, atît e de mare numărul oaspeților, în timp ce *Bucintoro* — cu vîslașii lui îmbrăcați de sărbătoare — plutește ca un balaur auriu înspre largul mării. Maestrul de cor al Sfîntului Marcu se află, după vechile prescripții protocolare, în spatele dogelui. În astfel de ocazii e și el un personaj oficial; lumina ochilor procuratorilor: solemnitatea și strălucirea *Logodnei* sînt simbolizate prin motetele intonate. Toți își mai amintesc de cîntecele care au răsunit cu acest prilej înainte cu un an, cu doi, trei sau patru, și venețienii așteptau cu încordare să audă dacă anul acesta muzica festivă va fi la înălțimea tradițiilor, felul cum intonează cîntăreții, încotro va purta vîntul vocile, fiindcă și în acest semn se pot trage unele concluzii profetice asupra viitorului.

Maestrul de muzică stă drept, în veșmintele-i de sărbătoare, îndărătul bătrînului doge Contarini. Motetele au fost repetate săptămîni la rînd, și fiecare muzicant are în tolba sa atîtea partituri, încît n-au de ce să se teamă că vor epuiza cumva repertoriul înainte ca festivitatea să fi ajuns la punctul culminant.

¹ Logodnă (în l. italiană, n. red.)

În jurul dogelui se strîng, în grupuri pitorești, cei nouă procuratori, membrii consiliului Celor Zece, inchiזורi, senatorii, ambasadorii și nobilii, în ordinea stabilită de protocol . . . Aici nu e numai Contarini, și nici nu mai e *doar* anno Domini 1624 : pe corabia de aur plutește un mileniu împietrit, cu tradițiile sale unice ! Motetele se înalță, vibrînd, în văzduh. Ochii maestrului strălucesc, își îndeamnă muzicanții cu surîsul său, arată cu degetul pe cîte un solist, buzele sale repetă mute cîte un ritornel, clatină din cap, ceea ce înseamnă că e mulțumit, ca să ridice brusc fruntea de cîte ori intonația a fost prea lîncedă.

Privirea lui se plimbă în zigzag deasupra corăbiei și oaspeților ei. Un principe maur, refugiat, ambasadorul împăratului Chinei, îmbrăcat în mătăsuri galbene de mandarin, demnitari persani, ministrul negru al unui rege african. Tunurile de la Arsenal nu mai conțin, vestind puterea eternă a Veneției. Dar Ferdinando Gonzaga șoptește la urechea lui Montalto, fostul său coleg cardinal, sosit de la Roma : „Madridul e hotărît să se socotească cu *Serenissima*. În acest caz, nu există în Europa o singură putere care ar sări în ajutorul *Serenissimei*“. Ambasadorul sultanului Turciei îi spune, zîmbind, colegului său persan : „De ce nu rămîne pasărea de aur în colivia ei de diamant ? De ce vrea să-și ia zborul în depărtări . . . spre Creta . . . spre Morena ? În umbra Padișahului, aceste păsări de aur încep să ne neliniștească . . .“

René Descartes, care e încă oaspetele ambasadorului francez, ca fost ofițer de artilerie, socotește cîte guri de tun ar apăra Veneția dacă ar fi atacată ? Veneția e slabă, își spune. Nu acesta este orașul în care ar dori să se stabilească, spre a putea lucra în liniște. Mai ezită. Erau doi oameni, în imperiul venet, cu care ar fi dorit să stea de vorbă. Unul se afla în fața lui, la cîtiva pași, dirijîndu-și cîntăreții. Motetele lui sînt noi, nu au nimic războinic în ele, nu sînt înfricoșătoare. Parcă ar fi fost destinate unor săli intime, fiindcă răsuriă în *stile concertanto*. Venețienii închid ochii de încîntare. În calitatea lor de cunoscători ai artei, sorb măsură cu măsură, fiecare armonie. Celălalt, pe care ar fi vrut să-l întîlnească, e maestrul padovez, care cerceta Universul, a adus stelele mai aproape de pămînt și a umplut cu scăpărările minții sale Cosmosul, pînă acum de o înspăimîntătoare pustietate. Galileo a părăsit însă Padua, fiind chemat la Roma. Descartes face parte dintre acei puțini contemporani ai săi care cunoaște teza lui Copernic despre Univers și cunoaște și doctrina lui Galilei. E mult mai puțin primejdios să ascuți motete.

Se reazimă de catargul aurit și privește cum corabia ușoară, construită armonios, despică apele agitate de miile de bărci. Au ajuns la gura adîncului de mare — Adriatica sclipește, de parcă ar fi brăzdată de serpi argintii. Dogele, așa cum i-o cere rangul, se apleacă peste para-

petul corăbiei. „DESPONDEMUS TE, MARE NOSTRUM, IN SIGNUM VERI PERPETUIQUE DOMINI“. Ne logodim cu tine, mare a noastră, ca semn al stăpînirii noastre adevărate și eterne! Acesta este momentul osanalei, clipa surlurilor și a trîmbițelor. De parcă s-ar despică deodată țărmul, marea și prispa orizontului depărtat, fișnesc de pretutindeni flăcări, se aud bubuituri, norulețul pulberii explodate plutește cu mirosul lui infernal peste corabie. Un abur gălbui de sulf se lasă peste barba căruntă a dogelui, dar fața satisfăcută, lividă, transparentă, continuă să privească țință marea. Inelul își ia avînt din mîna lui și, la acest gest magic, Adriatica își primește, cine știe a cîta sută oară, cadoul anual... Dogele nu se retrage de lîngă parapet, cum o prescrie ritualul, ci continuă să privească în depărtare... Se întoarce brusc, cu gestul bătrînilor agitați. Ochii lui întîlnesc privirile maestrului. Genele vîrstnicului patrician par să fie îngreunate de lacrimi ce scapără în culorile curcubeului. „Aveam nouăsprezece ani, maestre, la Lepanto“. Toată lumea știe că, în lupta de la Lepanto, Francesco Contarini a primit un glonte în umăr, pe cînd se afla pe puntea unei uriașe corăbii venețiene. „Sînt puțini cei ce-și mai amintesc, maestre...“ Omul amuțește, ca din nou să ia cuvîntul Fantoșa. Invie, conform ritualului străvechi, trăiește, se mișcă, stă de vorbă cu ambasadorii, primește urările făcute Veneției „eternă“. *Bucintoro* face acum cale întoarsă. Nu-l mai mînă vîntul, nici sclavii, ci brațul de oțel al vîslașilor de paradă ai Signoriei și, de îndată ce ajunge în fluxul marin, vîntul poartă spre țărm pînă și glasul motetelor. Asta e agonia sărbătorii, clinchetul aurului care a prins pe el coceala ruginei, lenta coborîre a negurii și-a cîrdurilor de porumbei sleiți peste culorile pălitate ale Veneției războinicilor.

31

„Cînd Licori vorbește despre război, muzica trebuie să imite și ea vuietul bătăliei, iar cînd urmează cuvîntul «pace» acest lucru se cere și el tălmăcit... la fel cu moartea, și așa mai departe...“ De mai multe săptămîni e chinuit de o boală de ochi, cîteva zile e silit să renunțe la orice activitate. În acele clipe, el dictează unui cleric tînăr vreun capitol din *Melodia* sau din schițele sale. Pe masa lui se vrăfuieste munca, o dată cu scrisorile de urgențare. Florența, Parma, Mantua. Nu trece o săptămîină fără ca de undeva să nu sosească un nou libret,

o nouă solicitare, dovada vreunui capriciu princiar, exprimat în slovele încolăcite ale cancelariștilor sau ale secretarilor ducali.

Cele mai trainice sentimente îl leagă, firește, de Mantua. Strozzi îi trimite de acolo lucrarea sa : *La Finta Pazza Licori*. Răsfoind voluminoasa lucrare, în cinci acte, se întreabă : cine să fi fost acest Licori, care simula nebunia ? Citește și dă peste copilăria lui Achile... și „Licori“ care se prefăcea nebun, apărind când îmbrăcat ca femeie, când în veșminte bărbătești, născoceste o sumedenie de intrigă.

„... Mă preocupă neobișnuită și frumoasa lucrare a domnului Strozzi — îi scrie lui Striggio — și mă gândesc ce aș putea face din cele patru sute de versuri, pe care autorul le-a consacrat șiretlicurilor lui Licori, acest nebun simulat, îndrăgostit de Aminta. După ce născoceste nenumărate șiretlicuri amuzante, spre a-și atinge scopul, căsătoria... Licori trece printr-o mulțime de episoade, a căror transpunere în muzică ar delecta publicul...“ După o săptămână urmează o nouă scrisoare :

„... Trimit Excelenței Voastre textul piesei «*La Finta Pazza Licori*» de domnul Strozzi, care n-a fost înveșmântată deocamdată în muzică, n-a fost prezentată încă nicăieri și nici lumina tiparului n-a văzut-o : autorul a terminat-o nu demult și mi-a încredințat-o mie, în copie, care este identică aceleia aflate în anexă. Dacă domnul Giulio e convins că va întâmpina încuviințarea Alteței Sale, nu mă îndoiesc că va fi dispus s-o reducă la trei acte. Iar dacă Alteța Sa aprobă ca eu să îmbrac piesa în sunete și s-o împodobesc cu modestele mele tonuri, o voi face cu dragă inimă, fiindcă versurile sînt cu adevărat izbutite... După a mea părere, ideea lucrării stă în picioare. La fel și variantele ei. Este sigur însă că, deși rolul lui Licori e cînd de femeie, cînd de bărbat, acest personaj nu poate fi încredințat unei cîntărețe necorespunzătoare... uneia care nu e în stare să întruchipeze cum se cuvine un rol de bărbat... Să nu uităm că episoadele se succed cu destulă repezeală, și părerea mea este că persoana căreia i se va da acest rol excelent, redînd cînd rîsul, cînd emoția lui, trebuie să fie o artistă adevărată, o cîntăreață care își va interpreta rolul firesc, renunțînd la toate artificiiile... Cred că nimeni n-ar fi mai potrivit pentru acest rol ca domnișoara Margherita Basile...“

Lăsă pana din mîină. Își amintește de Adriana. Peste șapte zile împlinește șaiszeci de ani. Adriana îi scria, cu cîteva săptămîni în urmă, rugîndu-l ca, dacă se va căuta o interpretă pentru rolurile principale ale lucrărilor sale, s-o recomande pe sora sa, pe Margherita sosită nu de mult de la Napoli, care atît ca joc, cît și ca voce și frumusețe o depășește mult pe „Basile“ de odinioară... Adriana nu mai dorește să apară pe scenă : și-a luat rămas bun de la ea prin *Combattimento*. De fapt,

Striggio i-a scris și el, nu demult, că în tînăra Margherita a reînviat vechea, minunata, jucăușă Adriana, cu prilejul prezentării ei la Curte. Fie deci interpreta rolului Licori tînăra Margherita.

Scrisorile vin și se duc, aproape în fiecare săptămînă, între Veneția, Florența și Mantua. La 22 mai scrie următoarele : „*Sînt de aceeași părere cu Alteța Sa că «Finta Pazza» e foarte potrivită prezentării pe scenă ... e plină de noutate, surprize și haz ... Acum însă, că îi cunosc părărea, nu vreau să-l pierd pe Giulio Strozzi, care trebuie să sosească aici, de la Florența, peste trei sau patru zile ... va fi dispus, probabil, să facă unele modificări și să scrie cîteva scene noi. Am să-i împărtășesc vederile mele ... poate obține o mai mare variație, aducînd și mai multe personaje în scenă, pentru ca «Finta Pazza» să nu apară prea des, străduindu-se ca, de cîte ori iese din scenă și iar se înapoiază, să apară în forme inedite, ceea ce trebuie să se afirme prin armonie și gesturi — despre toate voi raporta la timp Excelenței Voastre ... Da, acest lucru mi-ar da posibilitatea să realizez noi armonii, care diferă unele de altele, și aceeași diferență ar apărea și în dansurile ce urmează a fi plasate între scene ...*”

Peste două zile, la 24 mai, urma o nouă scrisoare adresată lui Striggio : „*Scopul meu este ca de cîte ori apare în scenă Licori să producă o nouă încîntare cu variațiunile sale ... împreună cu cei trei nebuni. Mă gîndeam că, dacă orchestra va cînta în dosul scenei, producînd sunete care să imite cuvintele lui Licori — și totul să se audă cît se poate mai bine — acest lucru va produce un mare efect ; la fel, cînd Licori se prefăce mort sau cînd simulează somnul ... în acest moment orchestra trebuie să sugereze efectul somnului ... Sînt, cu toate acestea, momente cînd muzica nu poate urmări gesturile sau zgomotele exterioare, tocmai de asta aștept sosirea domnului Strozzi. Despre convorbirea cu acesta voi anunța fără întîrziere pe excelența ta ...*”

După o lună : „... Domnul Giulio și-a redus la cinci acte piesa, peste patru zile are să mi-o aducă, finisată, sau cel puțin două-trei acte, astfel că sper să le pot trimite. Voi vedea din cele trimise cum se potrivește muzica la versuri ; domnul Giulio e un om minunat, s-a conformat fără vre-o împotrivire dorințelor mele, ceea ce m-a ajutat într-o mare măsură să-i transpun versurile în muzică ...”

10 iulie : „... Trimit primul act din «Finta Pazza» ... fiecare act va avea balet, ele vor diferi unele de altele, încît să nu se asemene ... Două intermediumuri vor îmbogăți piesa, pe acestea le primesc chiar mîine de la autor ; «Finta Pazza» începe propriu-zis în al treilea act ... de îndată ce sînt gata cu el, îl trimit și pe acesta ... Domnul Giulio îmi spunea că fiecare act are o altă acțiune : sînt sigur că are să

iasă un lucru din cale afară de frumos... Trebuie să avem grijă doar de domnișoara Margherita să redea cum se cuvine schimbările, fiindcă ea este când otaș viteaz, când laș, când un tânăr însușețit... așadar să-și stăpânească pe deplin gesturile..."

10 septembrie: "... Trimit alăturat Excelenței Voastre și restul din «La Finta Pazza», pe care n-am avut prilejul să-l expediez cu curierul poștal regulat, întrucât copistul n-a fost gata la plecarea poștei... Trebuie să mă și apuc de o nouă lucrare... de la Parma mi-a scris încă acum o lună marchizul Bentivoglio, interesându-se dacă aș fi dispus să-i transpun în muzică versurile, din care s-ar putea alcătui o foarte izbutită comedie pentru căsătoria princiară ce se pregătește: ar fi o serie de intermedii, nu o comedie cu muzică... are de gând să scrie patru intermedii diferite..."

Din mai pînă în septembrie, Monteverdi termină *La Finta Pazza*; e o operă în cinci acte. Se hotărăște și el să meargă la premieră, fiind un prilej nimerit de a revedea Mantua și de a asista la preluarea succesiunii minunatei Adriana de către Margherita Basile.

Nu e ușor încă pentru Monteverdi să plece din Veneția la Mantua. Procuratorii îl copleșesc cu întreaga lor bunăvoință: leașa anuală i-au ridicat-o nu de mult, din proprie inițiativă, la patru sute de ducati, ceea ce e tocmai dublu lefei primite de predecesorul său, părintele Martinengo. Procuratorii sînt geloși pe Mantua și li-e teamă să nu-l piardă. Ambasadorul venețian a raportat de curînd că ducele anunță *La Finta Pazza* drept operă „maestrului de muzică al Curții din Mantua” și, cum Monteverdi e cetățean mantovez, ar fi bucuros să-și poată exercita asupra lui prerogativele de suveran. Claudio poate să meargă la Parma, la Florența, oriunde. E liber să accepte orice comandă, înainte însă de a pleca la Mantua, trebuie obținute unele garanții de la curtea ducelui că nu se intenționează reținerea lui fortuită acolo.

În timp ce au loc tratativele, sosește de la Mantua vestea tristă că Ferdinando Gonzaga a murit subit trecînd în rîndul strămoșilor săi. Știrea e comunicată într-o ședință a Signoriei. Succesorul lui, Vincenzo II, este ultimul descendent masculin al fostului stăpîn. Toate informațiile sosite pînă acum, toate relatările ambasadurilor, pretind că principele Vincenzo este victima unui morb misterios: se sfriește pe zi ce trece, hidropizia îi chinuie picioarele, scade mereu din greutate și e torturat de dureri cumplite. Vracii și magii își dau unul altuia locul, fiindcă nici cei mai vestiți medici ai Italiei nu sînt în stare să-l ajute.

Vincenzo II răsfoiește comedia hazlie în dormitorul său cu storurile lăsate, între doctorii, pilule și sticlute numeroase. Din cînd în cînd rîde scurt, și manuscrisul îi alină, pe cîteva clipe, suferința. Serbările în-

coronării, făcute în pripă, l-au stors de orice vlagă, se retrage aşadar în încăperile din interiorul palatului şi refuză să-şi bată capul cu treburile politice. Il cunoaşte pe Striggio din cea mai fragedă copilărie. A fost secretarul tatălui său; Francesco şi Ferdinando s-au sprijinit şi ei pe dînsul... De ce nu i-ar da un nou titlu şi un nou rang? Ferdinando îl-a făcut conte pe fiul muzicantului de curte, el îi atîrnă de gît titlurile de „prim-cancelar“ şi „ministrul Mantuei“. Iar Striggio trebuia să se ocupe de problemele ţărişoarei de-o palmă, restul... Restul se află în mîinile Domnului. Pînă şi succesiunea la tronul Mantuei, în cazul cînd el ar muri.

Mantua este „a doua“ patrie a lui Claudio Monteverdi şi fiindcă acolo s-a mai stabilit, cu pălărie de doctor pe cap, şi fiul său mai mic. Massimiliano a preluat moştenirea bunicului său, iar doctorul Baldassare l-a mai iniţiat, pe nepotul său medicinist, în ultimii lui ani de viaţă, în cîteva dintre secretele profesiei: îi povestea lecţiile minunate pe care le ţinea Vesalius la Padova despre tainele dezlegate ale corpului omenesc. Unde să se fi stabilit Massimiliano după obţinerea diplomei de medic? Veneţia îi întrunise pe doctori într-o breaslă rigidă, toate nevoile sanitare ale *Serenissimei* fiind satisfăcute de Padova. Cremona e un oraşel prea mic, care geme sub cizma de fier a spaniolilor, nu e aşadar locul potrivit pentru un spirit viu, deschis şi iscoditor, ca acela al lui Massimiliano, care a deprins la Universitate expresiile libere, e însufleţit de teoriile maestrului Galilei şi, ca orice tînar italian cu simţiri mai alese, îi urăşte de moarte pe spanioli.

Rămîne Mantua. Massimiliano Monteverdi este, prin graţia ducală, cetăţean mantovez. Curtea priveşte rugătoare la maestrul veneţian, încît tînărului doctor Massimiliano nu-i va fi greu să devină medic de curte al Reggiei sau al mărimilor din oraş. Conte Striggio i-a făgăduit şi el protecţia sa... Hotărăsc să se mute, împreună cu tot inventarul, cu instrumentele şi cu bucătăria chimică, cu întreaga comoară a bunicului, la Mantua. Cît timp nu va fi în stare să trăiască din veniturile sale şi nu va avea destui pacienţi, tatăl său îi cedează renta asigurată prin graţia răposatului duce. Mantua e un oraş vesel şi simpat, nu trebuie să se teamă că Massimiliano — care nu-şi prea pune lacăt la gură, nutreşte idei liberaliste şi cochetează cu teorii periculoase — ar putea avea de furcă cu spaniolii sau cu sumbra ceată a Stăpînilor Noapţii veneţiene, care supraveghează orice străin, din punct de vedere politic, cu cea mai mare severitate.

Finta Pazza Licori e gata pentru a fi reprezentată. Despre Signorina Margherita se spune că e un talent uimitor. Dar starea sănătăţii ducelui Vincenzo e prea şubredă, ca favola să poată fi prezentată în

cadrul unor serbări princiare, iar Striggio are o mie și una de griji spre a risipi norii europeni ce se strâng deasupra Mantuei.

Dacă Vincenzo moare, dreptul de succesiune îi revine acelei ramuri a familiei Gonzaga care s-a mutat, aproape de un secol, în Franța, unde a dobândit numele principilor de Nevers. De fapt, aceștia nici nu mai sînt italieni, au fost captivați de idealurile politice franceze, toate rudele, limba, interesele lor sînt franceze. Lucrul acesta se cunoaște și la curțile din Viena și Madrid. Nu poate fi pericol mai mare în Italia decît ca, între domeniile spaniole, să se vîre iar un francez. De peste o sută cincizeci de ani se duce această luptă între cele două puteri conducătoare ale Europei. Dacă ramura „italiană” a dinastiei Gonzaga e schimbată cu ramura „franceză”, care îl recunoaște suveran absolut nu pe împăratul Austriei, ci pe acela al Franței, în Italia se destramă hegemonia hispano-austriacă și peninsula poate să devină iar teatrul celor mai sîngeroase războaie și aspirații de putere.

Veneția e singura putere „neutrală” în Italia, care, conform tradițiilor sale, nu se atașează nici uneia dintre părți. Toată lumea știe însă că *Serenissima* se teme de spanioli, astfel că republica Sfîntului Marcu privește cu ochi buni orice cîștig de teren al francezilor și, prin labirintul diplomației, se străduiește să sprijine năzuințele „Nevers”-ilor.

Ducele, bolnav și sleit, se chinuiește. Cu toate acestea, prezentarea favolei *Finta Pazza* e fixată de cancelar la începutul Carnavalului. Între timp, Mantua se transformă într-un adevărat viespar: locul artiștilor de altădată de la curtea lui Vincenzo e ocupat de medici, diplomați, spioni și agenți politici. Intreaga peninsula se agită, ca și cum ar simți apropierea primejdiei.

Sfîntul Oficiu, Inchiziția, își sporește vigilența, iar bătrînului inchiizitor i se atașează un dominican mai aprins și mai nerăbdător. Mantua — cel puțin această opinie își face loc în sînul congregației din Roma — e leagănul tuturor păcatelor. Acolo unde Curtea însăși cultivă moravuri îndoielnice, unde desfrîul se însoțește cu ideile liberaliste, prind rădăcini tot felul de străini suspecti, se strecoară de peste Alpi eretici periculoși, sînt criticate deschis sentințele Inchiziției, la Universitate Galilei e slăvit nu numai de studenți, ci și de profesori, Inchiziția trebuie să ia sub oblăduirea ei sufletele! Mantua e o verigă slabă, de valoare îndoielnică, în lanțul cucerniciei; e timpul să se cerceteze de unde, din ce izvor răsare contagiunea, ca ea să poată fi înăbușită o dată pentru totdeauna!

Într-o seară, întorcîndu-se acasă, doctorul Massimiliano Monteverdi află în locuința sa (mobilată cu mari sacrificii de tatăl său și transformată într-un cămin demn de un tînăr medic începător) trei slujitori tăcuți ai Inchiziției, care îi arată documentul pecetluit: tre-

buie să se prezinte, fără întârziere, în fața organului de cercetare al Sfântului Oficiu ! Nu sînt înarmați, aparent nu dispun de nici un mijloc de constrîngere, vorbesc blajin și, în timp ce cupeul se clatină pe caldarîmul bolovănos, cei trei însoțitori se roagă în tăcere pentru ca acuzatul să-și înceapă penitența pămîntească pătruns de remușcare, să i se facă dreptate și să se dovedească nevinovăția lui, iar încercările care îl așteaptă să nu fie mai crîncene decît etapele obișnuite, cotidiene ale calvarului terestru. Massimiliano e închis într-o celulă mucedă și sumbră, unde cîteva săptămîni de singurătate îi pregătesc sufletul spre a putea face mărturisiri sincere și complete. Chiar în ziua cînd Massimiliano e încarcerat în închisorile Inchiziției, alți slujitori ai Sfântului Oficiu arestează o mulțime de profesori tineri, cancelariști ai Curții, muzicanți, șlefuitori de lentile și pictori. Sînt cu toții oameni de carte și condei. După cîteva zile, se zvonește în Reggia înspăimîntată că au circulat din mînă în mînă *scrieri puse sub opreliște* și, în timp ce în aparență căutau piatra filozofală, otrăveau sufletul tinerețului cu erezii periculoase, că *Pater Inquisitor* a prins firele unor urzeli amenințătoare, fiind hotărît să dea de capătul acestei primejdioase trădări împotriva credinței, în cele mai mici amănunte ale ei.

Striggio stă pe gînduri : cum să-l înștiințeze pe părinte despre cele întîmplute ? Sfîntul Oficiu se află deasupra justiției ducale, în zadar e cancelar și ministru al Curții, fiindcă orice intervenție a lui n-ar folosi la nimic și, pe urmă, cine cunoaște capetele de acuzare ale închizitorilor ? Cine s-ar încumeta să le stea împotrivă ? Unde e omul care să-i judece pentru faptele lor ? Cînd află lista celor arestați, își dădu seama că nu poate fi vorba de vreo conspirație gravă, nici de vreo erezie primejdioasă, cel mult mantovezii colerici au abuzat într-o oarecare măsură de libertățile înrădăcinate în oraș, ca o moștenire a popularilor Gonzaga.

Se vede însă că știrea îngrijorătoare umblă mai iute decît poșta greoaie a meditativului cancelar, fiindcă Striggio primește după cîteva zile — cu o săptămînă înainte de Crăciun — o scrisoare de la Monteverdi :

„... *Sînt silit să mă scuz, dar nu pot veni în astfel de împrejurări la Mantua. Onoarea nu-mi îngăduie să sosesc acolo într-un moment cînd bietul meu fiu zace în închisorile Sfîntului Oficiu. Sînt trei luni decînd fiul meu a citit o carte, despre care nu știa că este interzisă... însă proprietarul cărții, întemnițat și dînsul, l-a reclamat, cînd, de fapt, el l-a indus în eroare pe fiul meu, asigurîndu-l că scrierea pe care i-o împrumută nu cuprinde decît medicină și astrologie...*” A fost informat că, în schimbul unei cauțiuni de o sută de ducati, Massimiliano ar putea fi pus pe picior de libertate. Il roagă pe excelența sa, domnul

Striggio „să facă o vizită Oficiului și să pună o vorbă bună în interesul lui Massimiliano . . . Sînt sigur că Excelența Voastră nu va refuza fiului meu întreaga bunăvoință și, în această speranță, vă doresc sărbători fericite . . .”

Fericite sărbători de Crăciun mantoveze : Vincenzo II, ultima mlađiță a trunchiului italian al familiei Gonzaga, își ia rămas bun pentru totdeauna de la viață, în chinuri groaznice, chiar în ziua de Crăciun ! Bubuiturile tunurilor din turnul Reggiei acompaniază sumbru vaietul prelung al clopotelor. Striggio citește scrisoarea. Durerea Mantuei reduce la nimic toate celelalte dureri, orice altă mîhnire omească. Chemă un secretar. Dictează cîteva rînduri grăbite părintelui inchișitor : „Meritele tatălui său slujească fiului drept circumstanțe atenuante”. Cu acest prilej, într-un astfel de doliu al întregii țări, s-ar putea ca inimile inchișitorilor să se înmoaie și ele. Scrie-i lui Claudio — îi spune secretarului — că voi face tot ce-mi stă în puteri, etc.

Prima zi a lunii ianuarie 1628. Pe masa lui Striggio se află o nouă scrisoare a lui Monteverdi.

„ . . . Sînt profund recunoscător Excelenței Voastre pentru felul de interesat în care mi-a oferit sprijinul său pentru eliberarea fiului meu, Massimiliano, din închisoare . . . Acesta este un gest pentru care nu sînt destul de demn și nu-mi voi putea dovedi nicicînd recunoștința . . . Rugămîntea mea este ca Excelența Voastră să intervină pe lîngă Părintele Inchișitor să-l elibereze pe Massimiliano contra unei garanții, pe care o va stabili singur. Nu vreau să abuzez de bunăvoința Excelenței Voastre, de asta țin să vă anunț că am dus chiar eu lanțul meu de aur, valorînd o sută de ducăți, domnului Barberi, care e un bijutier bogat, se află aici, la Veneția, mi-e prieten apropiat de mai mulți ani și care îi va scrie, fără întîrziere, prietenului său din Mantua ca, în numele meu, să ofere cautiunea menționată . . .”

Striggio se aștepta la doliul princiar, astfel că izbutise să stoarcă în ultimele luni din sărmana Mantua mai multe biruri, prestații și taxe vamale decît putea să sconteze predecesorul său. O sută de ducăți pier fără urmă . . . sînt o biată picătură în oceanul miilor de galbeni cît costă o astfel de înmormîntare ce coboară în groapă nu numai un principe, ci și o dinastie de o jumătate de mileniu. O sută de ducăți ? . . . Ii trimite vorbă lui Zavarella, prietenului mantovez al venețianului Barberi, înainte de a pătrunde la inchișitor. Numără în palma lui Zavarella cei o sută de ducăți necesari pentru ca înaintea lui Massimiliano Monteverdi să se deschidă porțile închisorii Inchișiției.

Scrisoarea tatălui, datată în ziua de 9 ianuarie 1628, este de o strivitoare însemnătate :

„Am primit mesajul Excelenței Voastre... și pot să spun că bunăvoința dovedită față de mine este atât de covârșitoare, încât nicicând n-am îndrăznit să sper că o voi găsi la cineva... Din scrisoarea primită am aflat că Massimiliano e liber și aștept rîndurile lui... în acest fel, voi putea pleca peste două zile la Parma, spre a orchestra acolo «torneo» și interludiu scenic...“

Tînărul doctor a ieșit din închisoare, a fost pus în libertate, dar procesul își urmează cursul, și moara Inchiziției macină pe îndelete... Iarna trece, dînd loc verii calde; la întîi iulie, maestrul, îngrijorat, trimite o nouă scrisoare vechiului său prieten:

„... Inima mi-e copleșită de durere, și tocmai de asta, convins de nemărginita bunăvoință a Excelenței Voastre, vă rog din suflet să citiți aceste cîteva rînduri ale mele și să-mi dăruiați din nou bunăvoința Domniei Voastre, pentru care vă sînt recunoscător pînă în cele mai tainice ascunzișuri ale inimii mele... Necazul este că eram încredințat cum că, în schimbul cauțiunii depuse și a tuturor intervențiilor făcute, fiul meu a scăpat definitiv de orice încurcătură... Or, n-au trecut nici 15 zile de cînd el mă anunță că n-au luat sfîrșit încă încurcăturile iscate de faptul că a citit o carte interzisă... și se teme că va trebui să se întoarcă în închisoare, avînd în vedere că nu și-a putut dovedi nevinovăția... Temîndu-mă și eu să nu se întîmple acest lucru, o implor pe Excelența Voastră...“

După o săptămînă, răsună cîteva bătăi la poarta Canoniei. Obiceiurile caselor venețiene sînt multiseculare, straja și portarul pun o sumedenie de întrebări vizitatorului, dacă el li se pare suspect, îi notează numele și de unde vine, raportînd totul chestorului mai mic; atunci însă cînd adulmecă un pește mai mare, vestea ajunge chiar la urechea Stăpînilor Noptii. Pe Massimiliano Monteverdi, însă, îl lasă să treacă zîmbind. Băiatul aude glasul miciei orgi și recunoaște mîna tatălui său. Apasă clanța, ușa e descuiată, Claudio cîntă în a doua încăpere. Totul i se pare atât de cunoscut... de undeva, din adîncul vremii, din negura copilăriei, amintirea răsare pe neașteptate: fratele său mai mare, Francesco, cînta cu glasu-i frumos de sopran, iar el încerca să-i țină isonul, cu vocea sa mică și falsă... *Orfeo!* La cine s-o fi gîndind oare?... De ce cîntă tatăl său tocmai acest interludiu? Aici intervin variațiile... da, urmează acum o fantezie necunoscută, tînguitoare, pe care n-a auzit-o încă. Băiatul a călătorit trei zile în arșița verii. Pardoseaua trosnește și muzica amuțește. „Cine e?“ — se aude dinăuntru.

După o clipă, Massimiliano și maestrul se îmbrățișează plîngînd.

Striggio, nefericitul cancelar mantovez, este în aceste clipe „statul” însuși. În timp ce pregătește amănuntele înmormântării lui Vincenzo II, prepară și urcarea pe tron a noului principe, care — după câte s-a aflat — nu numai că nu înțelege dialectul local, așa cum ar fi îndreptățiți supușii săi să i-o pretindă, dar nu știe nici măcar italienește. Mica țărișoară e lipsită de apărare: dacă ar fi atacată de spanioli și austrieci, dacă Parma s-ar răpusti din spate, iar după aceasta principele de Savoya ar prăda Monferrato, cine i-ar sări în ajutor? Medici? Sau Veneția? Sau, poate, Sfântul Părinte? Striggio rămîne pînă în zorii zilei în cancelaria sa, expediază zilnic maldăre de corespondență către mărimile pămîntene, îl imploră pe francezul Gonzaga să se grăbească, fiindcă dacă nu sosește la timp, valul evenimentelor va înghiți Mantua. Curtea nu mai e curte. Două principese văduve — invincibila mătuse din Ferrara și văduva lui Ferdinando — prezidează, cu schimbul, Consiliul de Coroană. Striggio nici nu mai îndrăznește să pună în discuție problemele delicate... Curtea? Cui i-ar mai sta gîndul la *rappresentazioni*, comedii, teatru, concerte? Marii vasali părăsesc unul cîte unul corabia ce se scufundă, așteptînd să vadă ce are să se întîmple: deocamdată, principele de Nevers nu este pe placul nici unuia. Dacă însă nu el ar urma la tron, cu siguranță că s-ar încăiera bastarzii celor trei secole de domnie a dinastiei Gonzaga, cele cîteva duzini de conți, care, în posesia acestui mîndru nume, ar pune bucuroși gheara pe Reggia.

Norii sporesc la orizont. Maiestatea sa spaniolă se urnește greu, dar mașinăria sa de război, deși vremurile au cam scărmanat-o, pare în Italia o putere sumbră, cu neputință de înfrînt. Împăratul a trimis și el vorbă că nu tolerează principe francez la Mantua. Norii se îngămădesc în număr tot mai mare: Striggio nu are nici armată, nici bani... are doar abilitate diplomatică, cu ajutorul căreia încearcă să mențină echilibrul, să evite primejdia... amîna scadențele, caută o ieșire, se contrazice de la o zi la alta, numai ca să oștîge o săptămîină de liniște, atît cît se poate rezezi curierul, călare, cu scrisoarea, și cît de repede se poate înapoia cu răspunsul... sau cu un *ultimatum*!

Au trecut cam o sută de ani de la acel groaznic *Sacco di Roma*,¹ cînd mercenari, în majoritatea lor de limba germană, au trădat în întregime Cetatea Eternă. Amintirea acestui moment de groază stăruie încă în memoria generațiilor ce s-au urmat la rezeală unele pe altele: ce înseamnă invadarea Italiei de către cavaleri protestanți, prin care Împăratul își varsă mînia! În astfel de împrejurări, cuvîntul

¹ Jaf, prădăciune (în l. italiană).

*tedeschi*¹ se încarcă cu sensuri vii, aprinse, cuprinzînd amintirea de-o jumătate de mileniu a devastării împăraților Hohenstaufen... Norul crește: Mantua își vîră capul în nisip, ca o pasăre zgribulită... Mai speră că majoritatea principilor Italiei... amintirile, stăpînul feudal... Papa... Signoria, cineva dintre ei sau toți împreună vor potoli vijelia ce s-ar isca în jurul Mantuei.

Potopul însă nu poate fi zăgăzuit. Se dezlănțuie scurtul dar sîngerosul Mare Război european, care va purta numele de „*războiul de succesiune al Mantuei*“. Lupta se poartă pe cîmpurile de bătălie, ciocnirile, cu norocul lor schimbător, ajută cînd pe francezi, cînd pe spaniolo-austrieci. Italia se transformă iar într-o arenă însîngerată, se desfac rănile cicatrizate de un secol și jumătate în luncile rîului Po, obrazul Lombardiei se acoperă din nou de pete de sînge... Războiul se dă între armatele mișcate de interese dinastice, dar drumurile adevăratei *patimi* duc iar printre femei, peste sate și orașe pîrjolite, pustiite, transformate în ruină și moloz.

Generalul imperial Aldringen a fost plămădit din cel mai sîngeros și mai respingător aluat al mercenarilor, din plămada briganzilor, pe care i-a creat în număr mare războiul de treizeci de ani: e un ofțér austriac hrăpăreț, trufaș, sîngeros, și mantia Maiestății Imperiale e destul de largă spre a ascunde sub ea toate comorile, întreaga strălucire multiseculară a unuia dintre cele mai frumoase orașe ale Italiei. Mercenarii nu sînt simpli ocupanți: dragonii, cuirasatii, pedestrașii au învățat cum trebuie pedepsit un vasal, care nu se supune poruncii domnului său feudal. Din fața armelor mercenarilor mai există oarecum scăpare în pivnițe, prin biserici, unii căutînd refugiu chiar în palatele seniorilor sau ascunzîndu-se prin sate și păduri. Focul e însă cel mai înfricoșător aliat al Împăratului: ordinea pe care o lasă e mai desăvîrșită decît aceea făcută de salvele bateriilor lui Aldringen, năpustite asupra orașului lipsit de orice apărare. Mantua n-a mai fost asediată de secole întregi: înțelepciunea principilor Gonzaga, norocoasa așezare a orașului, constelațiile terestre și celeste favorabile au apărât-o de năpastă. Și-acum, deodată... pentru toate acestea prețul a trebuit plătit în trei zile: mercenarii au încasat deodată birul de sînge — bani — feudalitate; deodată au prădat Reggia și casele burgheze; deodată au incendiat palatele și bisericile în goana lor după comori ascunse; deodată au necinstit fetele de țărani și pe domnișoarele contese... Mercenarilor li se permite, ba li se ordonă chiar, jaful liber: ca niște monștri înspăimîntători, calcă în picioare orașul înecat în sînge: nu este scăpare, șarpele de foc țîșnește pe acoperișul biseri-

¹ Germani (în l. italiană).

cilor, cocoșul roșu sare pe grinzile uscate, jăratecul se prăbușește pe capetele celor refugiați în lăcașele sfinte, iar cei ce caută scăpare afară sînt secerati de focul mușchetarilor cutremurați de hohote de rîs. FINIS MANTUAE¹ — a notat în calendarul celui am blajinul călugăr al Claustrului. *Sacco din Mantova*, sub acest nume figurează grăoznicul jaf în rapoartele ambasadorilor. Pe străzi zac sute de cadavre neîngropate, pedestrașii izbesc furioși cu cizmele lor de fier în leșuri, fiindcă au fost savant prădate de camarazii care au trecut pe acolo înaintea lor.

Reggia devine cartierul generalului Aldringen : nu pătrund acolo decît companiile de gardă verificate, în mai multe rînduri, pe care le comandă cu mîna de fier cîțiva ofițeri din suită. În seara cînd se instalează în palatul pustiu al ducilor Gonzaga, generalul pornește să se plimbe într-însul, la lumina făcliilor : ofițerul său, inginer, schițează planul clădirii, fiecare sală, încăpere, coridor, nișă și balcon este numerotată, înfînt nimic nu scapă acestui „inventar”. Aldringen indică tot ceea ce va putea să fie pe placul Împăratului. Își cunoaște rasa, pe ofițerii superiori, care pîndesc prada prețioasă. Cînd li se comunică mercenarilor „trei zile în jaf liber” și visul fiecărui brigand, pe care l-a legănat ani în șir de-a lungul vieții sale amarnice de ostaș, devine realitate, generalul însuși „o pornește”. O prețioasă carpetă flamandă, o uriașă oglindă venețiană în ramă de aur, tablouri de Rubens și Mantegna, potire, ieșite poate din atelierul maestrului Cellini, o statueta de marmură de pe vremea lui Vergiliu, un glob pămîntesc de mare valoare, telescopul cizelat de mîna lui Galilei, care mărește de douăzeci de ori, un val dintr-un minunat brocart, o pușcă englezească cu bătaie lungă, un iluminat codex vechi de cîteva secole, splendid tipărit, ediție Manutius... locotenentul de ordonanță inventariază toate aceste obiecte, care vor fi ale soției generalului : cadoul omagial al lui Aldringen din „Sacco”. Una din încăperi e transformată în magazie. Aici e transportată „cincimea imperială” a jafului. La intrare sînt postați mușchetari de pază. După care, Aldringen și statul său major mai străbat o dată Reggia. Nu mai sînt ofițeri imperiali, nici nobili și aristocrați feudali. Sînt niște jefuitori sălbatici, care se ceartă și se înfruntă gîfîind, căutînd fiecare să pună mîna pe ce apucă... să-și însușească tot ce-a visat o viață întreagă : „Sacco di Mantova”. Sparg arhiva, unde focul cuprinde lemnăria, ca să ardă mocnit, în temnița fasciculelor neprețuite, zile și săptămîni în șir, colecția muzicală, notele, știtele, partiturile, libreturile sînt și ele mistuite, printr-o simplă întîmplare scapă cîte-o piesă, pentru că vreun cancelarist mai conștiin-

¹ Sfîrșitul Mantuei (în l. latină, n. red.)

cios a izbutit să ascundă, în ultima clipă, un maldăr în pivnița palatului... sau, datorită unei găleți de apă răsturnate, supraviețuiește un singur exemplar din vreo operă... sau se prefăce în scrum, ca atâtea dintre lucrările lui Monteverdi... motete, muzică sacră, întreagă *Arianna*, prologul *Idropicei*, favola lui *Peleus și Tethis*... *Finta Piazza Licori*, *Armida* compusă pe textul lui Tasso... nenumărate interludii, prologuri și torneo... *Andromeda* compusă pe libretul consilierului Marigliani... Făclia mercenarului luminează prima fascicolă... fața nătingă se strîmbă de furie: vede numai hîrtie... maldăre de cărți, note muzicale, colb și cerneală... azvîrle furios făclia într-un ungher, prin ușa rămasă deschisă, trece un curent de aer...

Muzică și text au pierit! A pierit și renta anuală, a fost mistuită de flăcări casa lui Cattaneo, care devenise, prin moștenire, proprietatea familiei Monteverdi. Nenumărați prieteni dragi, muzicanți, patroni, brutari și slugi zac fără vină pe caldarîmul străzii, pretutindeni sîngele se adună în băltoace; amestecat cu scursoarea butoaielor de băutură sau închegat purpuriu în bătaia soarelui. *Finis Mantuae* — notează călugărul în anale, la adăpostul ascunzătoarei sale, fiindcă mercenarii lui Aldringen nesocotesc și *salva guardia* claustrului, jecmănind sălbatic, amețiți de băutură, averile multiseculare zelos păzite de biserică.

Cadavrele se descompun în arșița soarelui. Aldringen petrece cu ofițerii săi, grămezile de aur jefuite atrag curtezanele Lombardiei, cum atrag stîrleurile musca... În Reggia pustie și scrumită de pîrjoluri, petrecerile se țin lanț, făcînd zi din noapte și din noapte zi. Afară însă, peste cadavre, bîzîie insecte aurii; după cîteva zile și ici, și colo cîte un mercenar, deșteptîndu-se în așternutu-i improvizat, după orgiile de peste noapte, în pături căptușite cu mătase, între maldăre de paie sau pe dușumeaua vreunei cîrciumi infecte, după pofta sau ursita fiecăruia, începe să se pipăie la subsuoară. Și aici, și dincolo, petele negre prind să se întindă pe trup: în prima zi încă nu se știe „în mod oficial” despre asta în tabără. Mercenarii cunosc însă bine tăcerea înfricoșătoare și năclăiată, pe care o spîtecă în amurg clopotul de vecernie. Începe goana după otrăvitori și se răspîndește vestea că „mantovezii au aruncat venin în fîntîni”. Dar vitele sînt tefere, localnicii se înnegresc aidoma elvețienilor, danezilor, alsacienilor și șvabilor. Ajung cîteva ore ca Aldringen să-și dea seama și el de primejdie, și s-o ia din loc, cu oastea-i biciuită de groază, străbătînd Lombardia ca o fiară rănită de moarte. Pe unde trece, molima se tirăște după ei, și îngerul negru al morbului umblă mult înaintea și îndărătul armatei. Dacă epidemia asta teribilă izbucnește în timp de pace, magistrații știu cum pot încerca să se apere împotriva ei: nu lasă să intre în oraș nici

un străin, suspendă circulația pe șosele, afumă zi și noapte și nu beau apă. În război, însă? Mercenarul și brigandul pătrunde unde vrea. Aripile îngerului negru acoperă Lombardia... și, pînă s-ajungă pe teritoriile *Serenissimei*, se transformă într-o groaznică epidemie de ciumă, cum, poate, numai anul 1348 al Marii Spaime va mai fi fost...

În palatul dogilor amuțește jocul balurilor mascate, care e înlocuit, peste zi de celălalt joc, mut și misterios, al birocraților. În camerele de lucru ale *Serenissimei* se întrunesc procuratorii ca să se sfătuiască. Aduc cu dîșii fascicule îngălbenite: cum a procedat Consiliul în anul 1348 sau în 1510... în 1575—76, cînd îngerul morții a mai vizitat Veneția. Se prezintă în fața consiliului Celor Zece cu propuneri concrete, Senatul hotărăște, iar Marele Consiliu confirmă hotărîrea adusă. Sînt din nou alcătuite cîteva comisii, al căror rol este de a elabora măsurile de apărare, textele ordonanțelor de odinioară trebuie revăzute și adaptate la viața schimbată, și mai vioaie, a Cetății. În orașul Sfîntului Marcu, locuiesc două sute douăzeci de mii de oameni și cîteva milioane „pe uscat“, deși aceia sînt mai curînd vasali, decît venețieni de stirpe.

Trebuie să fie evitate aglomerările... întrunirile prea numeroase, priveghiurile, botezurile, nunțile, procesiunile, defilările, balurile, jocurile de carnaval, teatrele, serbările populare, parăzile militare, după cum i se recomandă populației ca, duminica, să meargă, pe cît se poate, la ore diferite la biserică, fapt pentru care, atîta timp cît durează molima, *Serenissima* îl scutește pe Maestro di Musica să atragă prin cîntecul său de orgă sau prin corurile conduse de el la misele „oficiale“, mulțimea credincioșilor în basilica *San Marco*.

Se alcătuiască comisii pentru controlul fîntînilor, pentru înmormîntarea în gropi comune, dar cuviincioasă, a morților, pentru controlul suspendării oricăror petreceri, pentru vizitarea bolnavilor și pentru supravegherea disponibilității persoanelor respective — medicul, preotul, slujbașul oficial, notarul — în vederea rezolvării „ultimelor formalități“. Sînt desemnați, în mod special, cîțiva dintre funcționarii mai vîrstnici ai consiliului — desigur, cei care erau priviți mai demult chiorîș de către posesorii celor mai înalte demnități ale magistraturii — ca să-i viziteze pe bolnavi, spre a le consemna în procese verbale mărturisirile, în cazul cînd ar ascunde secrete de stat și, în ultimul ceas, așa cum se cuvine cetățenilor fideli Sfîntului Marcu, ar dori să-și ușureze în acest fel conștiința.

Mustele lui Aldringen ajung, în zborul lor, și pe teritoriile *Serenissimei*. Nimănu-i nu i-a trecut prin minte că Republica trebuie păzită pînă și de *muște*, nu numai de drumeții, vagabonzii, cerșetorii, pele-rinii de tot soiul, de toți acei oameni care, la vestea molimei, își pără-

sesc casele și, mînați de teama înnebunitoare, *La Grande Peur*, își croiesc drum spre nu se știe unde, ca un torent spumegînd.

Molima se strecoară de astă dată în Veneția pe alte căi decît pe cele cunoscute. În legile Părinților și în anale se pomeneste mereu că ea vine pe corăbiile ce se întorc din mările Orientului depărtat. De asta, la posturile de veghe ale insulelor din larg, fregatele din radă controlează în amănunțime galerele, galioanele, vasele cu pînze, bărcile pescărești și, la cel mai mic semn de boală, ordonă carantina de patruzeci de zile : pe vase este arborat drapelul galben, care izolează galera la o jumătate bătaie de tun de orice circulație normală. Lucrul ăsta îl știu la Veneția pînă și copiii, e reglementat de sute și sute de ordonanțe, protejează cetatea de cînd moartea neagră s-a năpăstuit mișelește asupra *Serenissimei* de pe o corabie sosită din Java.

Niciodată însă cetatea Sfîntului Marcu n-a fost surprinsă mișelește, pe la spate, dinspre uscat, de miasmele flagelului. La început sosiră știri îngrijorătoare din orașele *Serenissimei*. Verona, Brescia, Bergamo, Padova, Udine trimiteau, rînd pe rînd, înștiințările lor alarmante. Cereau ajutor, soldați, medici, preoți și gropari miloși : ajutor . . . ajutor ! Propria sa țară însă, Veneția, n-o putea pune sub carantină, așa cum făcuse cu marea, căreia, deși dogele o logodește an de an, în intervalul de la o logodnă la alta îi supraveghează cu asprime moravurile. Poate că germenii bolii se strecoară lipiți pe dosul hîrtilor, pe care mulțimea magistraților rezidenți în orașele aflate pe uscat sînt obligați să le trimită zi de zi la Procurație sau la palatul dogal. Veneția trăiește prin documente și din documente : teritoriile ei sînt străbătute în lung și în lat de curieri călare, de poștalioane, de patrule administrative, statisticieni, controlori și intendenți : dacă acest lucru s-ar neglija, multiseclara ordine a Republicii Sfîntului Marcu s-ar dizolva.

Ce face Veneția atunci cînd nu poate să petreacă ? Cînd lumea este terorizată de teamă în *Piazza*, pe înserat . . . *Riva degli Schiavoni* e aproape pustie. Stăpînii Noptii aluneacă în gondole cu perdele trase și cu patrule dublate : vizitează cîrciumile, pun lacăt la poarta caselor de toleranță, surghiunesc curtezanele pe o insulă-claustru de îndată ce la domiciliul lor descoperă vreun străin suspect.

Muzele amuțesc, fiindcă în timp ce e preocupată cu morții, *Serenissima* încetează de a mai fi mecenata viilor. Copiștii, secretarii, consilierii, procuratorii, inchiizitorii, senatorii se ocupă numai de treburile muribunzilor și ale morților. Cîți mor zilnic fără testament, secerați mișelește, lucru care iscă griji, necazuri, complicații, conflicte juridice ! Cine le anunță moartea, cum li se vestește decesul rudelor aflate pe uscat sau celor ce trăiesc prin țări străine ? Cine să fie numit tutorele averii, cine administrează, cine ține socotelile, cine răspunde ? Cine calculează

taxele de moștenire ? În seama cui rămâne firma, corabia, grija achitării obligațiilor, cine plătește polițele scadente, în cazurile când întreaga familie e secerată de molimă ? Cine ține evidența obligațiilor imobiliare ? Felul cum își schimbă stăpînul, uneori și de trei ori într-o singură săptămînă, moșiile, clădirile, corăbiile, privilegiile ? Profesorii de drept roman alcătuiesc în grabă o comisie, cu scopul de a descoperi în sentințele milenare ale pretorilor de odinioară ce anume trebuie făcut în astfel de împrejurări și ce e bine să fie evitat, pe cît e cu putință ; deși statul propriu-zis nu e periclitat, însă viața fiecărui cetățean în parte nu e doar o simplă ficțiune. Molima face ravagii nu numai în sînul poporului de rînd, ci se furișează perfid și pe Canal Grande, în palatele nobililor ; pînă și funcționarii aleși, în a căror grijă se află *Cartea de aur*, au de furcă cu epidemia, fiindcă se frîng și ici, și colo mlădițe din trunchiul generațiilor și al familiilor ce alcătuiesc, de secole, Veneția, căci, după cum pilaștrii seculari, înfipti în albia mării, sprijină palatele, astfel alcătuiește nobilimea temeliea Republicii Sfîntului Marou.

Muzele tac și vecinii nu sînt miloși. Se năpăstuiesc asupra *Serenissimei*, ca și cum la Veneția n-ar bîntui flagelul pustiitor. Pirații turci și berberi capturează corăbiile venețiene, arhiducele Ferdinand năvălește la Friuli, eliberează Gorizia și Gradiska, ca și cînd în Piazza cetățenii și părinții ar mai dansa veseli și fără griji. Toate acestea înseamnă, firește, că grijile statului sporesc, în timp ce veniturile, încasările, sursele de energie scad în măsura în care se răspîndește molima.

Ce face Claudio Monteverdi ? Cîțiva pași îi despart doar locuința de regatul unde domnește, de biserica Sfîntului Marou. Pare că vîntul a măturat, fără urmă, serbările din palate... cine se mai gîndește la *Combattimento* ? Familia Mocenigo s-a refugiat în palatul ei aflat pe țărmul Brenta, familia Contarini se retrage la Piazzola, familia Morosini caută adăpost în apropiere de Brescia. Mai bine zis femeile, copiii și servitorimea lor. Fiindcă în oraș rămîn toți „togații“, senatorii înveșmîntați în togă, avogadorii,¹ procuratorii, cărora li se interzice să părăsească Veneția în timp de pericol. Molima ajută doar într-un singur fel Veneția : oprește înaintarea trupelor imperiale. Aldringen nu îndrăznește să pătrundă mai adînc în teritoriile *Serenissimei*. Cît timp ciurma face ravagii, cetatea care n-a fost niciodată cucerită de inamic se organizează pentru asediul dușmanului invizibil.

Ce face Claudio Monteverdi, în timp ce răsună zi de zi *Miserere* ? În locul măștilor hazlii murmură, seară de seară și în zori de zi, procesiunile sumbre ale mascaților ; sînt membrii unor frății pioase, care străbat orașul cu glugi pe cap, cu torțe aprinse în mină, cîntînd psalmi, adunînd morții și îngropîndu-i.

¹ Avocați de stat (în l. italiană, n. red.)

Claudio deplînge Mantua. Vin multe știri triste de acolo : după jaful liber de trei zile, au mai apucat să se refugieze pe teritoriul Venetiei cîțiva prieteni și discipoli de-ai lui ; imaginea jafului mantovez stăruie în fața ochilor săi, și toate ororile asediului, iar pieirea acestui oraș e cu atît mai dureroasă, cu cît simte că a îmbătrînit. Parcă întreaga lume scînteietoare s-ar fi scufundat, fără urmă, iar peștera din *Ballo delle Ingrate* ar fi înghițit pentru totdeauna izvoarele bucuriei. Cei veniți din Mantua i-au relatat devastarea Palatului, groaznica nimicire a arhivei princiare, a bibliotecii și a bibliotecii muzicale.

— Ai putea să mai scrii o dată lucrările tale pierdute ? — îl întrebă Marimoni.

Claudio îl privește cu ochii săi minunat de adînci, în timp ce în barba lui sură se prelinge o lacrimă. Stau unul lîngă altul, în amurg, afară răsună cîntul mortuar al cucernicilor cu glugă pe cap. Stau astfel la masă, cu un portativ în fața maestrului. Nu are prea mult de lucru. Nu mai are comenzi : Parma, Mantua, Florența au amuțit. Curtea Gonzaga s-a refugiat la Ferrara, al cărei magistrat se spune că i-a oferit adăpost speriatului principe de limbă franceză. Striggio se află și el acolo, împreună cu toți cei care au scăpat. Mantua ? Rentă anuală, destinul lui Massimiliano, casă, amintiri, partituri, capodopere ? S-a împlinit parcă sumbra prevestire a Sibilei. Venetia e neștirbită, o piatră din zidurile ei nu s-a clintit, pompierii păzesc scînteile ce scapără, inamicul n-o amenință... și, cu toate acestea... așa cum spunea în mare taină procuratorul — numărul victimelor secerate de ciumă trece de patruzeci de mii.

Nu mai sînt lecții de muzică, doar cînd și cînd cîte o corepeție. Răsfoiește un vechi caiet cu madrigale, transcrie, orchestrează, completează, notează cîte un motiv care îi vine în minte în timp ce citește versuri de Tasso, de Petrarca sau de vreun poet contemporan. Din cărți se ițesc semne de lectură, cu tivul plumbului desenează uneori cîte o linie subțire. „Motiv“, scrie el în carnetul său de notițe. Iar seara scoate „Melodia“, cartea aceasta ciudată, care crește cu o înțetinală de melc și al cărei rost e să lămurească lumii ce anume înțelege maestrul prin „prima“ și „a doua“ Practică, cum stau lucrurile cu bolognezul Artusi de odinioară, ce crede despre polifonie, cînd a fost profet și cînd s-a înșelat Vincenzo Galilei... Cum trebuie tratate disonanțele, ce rol are cromatismul, cum cîștigă înțîietate diferitele voci, devenind „soliste“... care sînt relațiile dintre voci și instrumente.

Caută cele scrise cîndva de Artusi despre el :

„... Acești căutători de noutate nu obosesc nicicînd să folosească, zi și noapte, instrumentele în scopul obținerii de efecte asupra ascultătorilor. Nu-și dau seama că instrumentele ne corup auzul și este sigur că

una e a căuta, dibuind, cu mijlocirea simțurilor sălbatice, și alta e a lucra îngrijit, sprijiniți pe simțul nostru rațional..."

Cît de amară i s-a părut această critică, atunci cînd a citit-o prima dată... să vedem mai departe: „... Pot spune de fapt, cu întreaga experiență dobîndită în slujba acestei arte, că autorul acestor lucrări nîcînd n-a creat ceva bun și corespunzător. Pot să afirm, cu conștiința împăcată, că toate compozițiile lui vin în contradicție cu tot ce e frumos și bun în domeniul artei muzicale. Sînt de nesuportat pentru urechea omenească, fiindcă o rănesc în loc s-o încînte... Autorul nu ține de fel seama de normele rostului și țelurilor muzicii. Nu pot să pricep cum e în stare un artist să decadă în așa hal, săvîrșind greșeli care jîgnesc pînă și ochiul unui copil...”

În sîntar se află o filă îngălbenită... Cît de mult e de cînd a scris *Răspunsul*, în prefața celui de al cincilea volum de madrigale, cu un sfert de secol în urmă:

„Stimați cititori,

... Să nu vă surprindă hotărîrea mea de a publica aceste madrigale înainte de-a fi răspuns obiecțiilor ridicate împotriva-mi de către Artusi... Mă aflu în slujba Alteței Sale Ducele de Mantua și, astfel, nu dispun întotdeauna de timpul liber de care aș avea nevoie... Cu toate acestea mi-am și început replica, pentru ca toți să poată afla că nu-mi scriu lucrările fără a cugeta asupra lor. De îndată ce răspunsul acesta va fi gata, în forma lui definitivă, va vedea lumina zilei sub titlul de «A doua practică sau Perfecțiunea muzicii moderne». Se vor găsi, desigur, unii, surprinși din cale-afară, o dată ce nu pot să-și închipuie că ar mai exista și altă „practică”, decît aceea predată de Zarlino. Țin însă să-i asigur că, în ceea ce privește consonanțele și disonanțele, este și un alt punct de vedere asupra aplicării lor decît cel azi în vigoare, iar acest al doilea punct de vedere își află deplina îndreptățire în acea delectare, pe care o află atît auzul, cît și spiritul în ascultarea noii muzici. Toate acestea le-am spus ca preambul doar, ca nu cumva să-i dea în gînd cuiva să-mi fure denumirea de «*Seconda Pratica*»...”

Împăturește fila. Nu, *Seconda Pratica* n-a apărut nici pînă azi. De cîți ani e mort Artusi? Aproape de două decenii, și el se mai luptă, încă, și azi, cu această dureroasă amintire, războindu-se cu umbrele...

Răsfoiește... Ultima amintire senină e reprezentăția cu *Combattimento*. Se luptă de mult cu cuvintele, al căror rost e să clarifice cîte ceva pentru cei doritori să pătrundă în tainele compoziției și ale atelierului său.

„... Trebuie să exprim în muzică două pasiuni contradictorii. Sentimentul de luptă și pe cel de implorare... și, firește, moartea. Turburările sau, mai exact, pasiunile sufletului nostru prezintă trei caracteristici: prima e *Minia*, a doua e *Cumpătarea*, a treia e *Umilința* sau

Rugămintea. Aceste trei stări sufletești, care au fost stabilite astfel de filozofi, corespund, de fapt, celor trei poziții ale glasului omenesc: profund, mijlociu și înalt... după cum le găsim corespondență chiar în modurile expresiei muzicale: concitato, molle, moderato! Pentru ultimele două din ele am aflat indicații la numeroși maestrii, dar n-am dat încă nicăieri peste cel de „concitato“, agitat! Stilul războinic, «guerrier» eu l-am introdus, întâiul, în muzică... și anume, apelînd la izvoarele învățăturilor lui Platon... Da, această primă încercare de a exprima mînia eu am făcut-o... apoi am continuat-o, ca să-mi dau curînd seama că și alți compozitori au imitat acest stil al meu în lucrările lor, spre marea mea bucurie și spre și mai marea mea mîndrie. Această artă este necondiționat necesară din punctul de vedere al muzicii, fiindcă fără ea, muzica n-a fost completă, după a mea părere, întrucît era prielnică exprimării numai a celor două stări sufletești...“

Dacă vreodată va mai apare și al optulea caiet de madrigale, poate va scrie și acest lucru, eventual în prefața la *Combattimento*.

Oare se supraevaluează? De ce nu e mai umil? Își amintește de convorbirea avută, înainte cu mai puțin de un an, chiar în această încăpere, cu neamțul mai tînăr cu vreo douăzeci de ani decît el, care se înapoiase cu barba încărunțită și cu inima dezamăgită în dulcea Veneție a tinereții sale, unde învățase cîndva muzica. Heinrich Schütz fusese discipolul lui Gabrieli, al cărui spirit îl transplantase pe pămînt german. În miezul vieții, revenise cu suflet smerit, ca unul care vrea din nou să învețe. Cu cîtă modestie bătuse la ușa lui din Canonie! Domnia ta ești cel mai mare maestru în viață! îi spusese lui Claudio în italianeasca lui aspră. Vorbea cu toate acestea în așa fel, încît simțeai că limba aceasta este pentru Schütz o melodie vie și dătătoare de forță. Cînd Schütz îi adusese partitura sa *Dafne*, sub volumul gros descoperise un caiet mai subțire. *Symphoniae Sacrae*, citise pe coperta lui.

Îndată după plecarea lui Schütz, Claudio fusese furat de citirea notelor. Iată, aici trebuie să fi fost — în aceste motete pioase — punctul crucial, unde maestrul, rătăcind de la o curte germană la alta, a rupt cu tradițiile lui Gabrieli, cu polifonia și cu psalmii. Neamțul ăsta era cu neputință de uitat... Felul cum vorbea! Nici un maestru italian n-ar fi vorbit atît de lămurit, aproape sfidător, despre telurile sale. Își povestise proiectele, fiindcă știa ce vrea și ce poate. Și cît e de bogată lista lucrărilor lui — patimi, oratorii, baletе, în același timp madrigale, apoi concerte sacre și laice — da, ele se fugăresc unele pe altele, cu un belșug capricios, încît Monteverdi, care compunea încet și anevoie (uneori avea nevoie chiar de trei sau patru luni pentru a termina o favolă), aproape invidiase această ușurință de a crea.

Textul la *Dafne* fusese scris de Ottavio Rinuccini. Da, își spune Claudio, această *Dafne* a fost izvorul primar: se născuse cu aproape patru decenii în urmă, la Florența, și acest text a fost îmbrățișat primul de către noul val al dramei *per musica*. Își aduce aminte deodată de cele spuse de Schütz, anume că încercase să compună *și pe limba propriei sale țări*, așa cum francezii folosesc în cîntecele lor cuvintele galice. În consecință, cîntul nu curge numai în cuvinte italienești și în graiul latin al poporului lui Cristos... Sub zidurile Esztergomului, husarii și dorobanții își cîntau melodiile pentatonice aspre, uneori tînguitoare, cu texte ungurești. De ce n-ar putea să compună Heinrich Schütz pe texte bavareze, saxone sau din Hessen?

Plecase și Schütz, ca să urmeze pustiirea Mantuei, ciurma, tăcerea, care acoperă lagunele ca un lîntoliu. Clopotele. *Miserere*. Inmormîntările. Nici orga nu mai poate să cînte vesel, marile sărbători sînt oficiate „*in extremis*”, ca atunci cînd ciurma bubonică bîntuie cetatea. Numai părinții rămîn în locul lor, în fiecare săptămînă, la Marele Consiliu, în Senat, în Consiliul Celor Zece. Cînd unul sau altul nu se prezintă la apelul făcut cu glas tare, pătrunzător, ei dau din cap nemulțumiți, spunînd: „*Neglijentă*”... Și poate că, între timp, gondola morțuară îi și duce trupul spre cimitirul de pe insulă.

E seară, și carmelitul, care intră cu sandalele-i de lemn bocănitore, își trage gluga pe frunte, numai ochii îi scapără. Claudio se înspăimîntă — fiul său Francesco poartă aceeași rasă cînd se află între frații săi călugări și nu cîntă în corul Sfîntului Marcu.

Necunoscutul se înclină, cu brațele încrucișate pe piept. Claudio vede că ochii îi însoată în lacrimi, o boabă se prelinge în barba lui blondă, cu reflexe arămii.

— *Laudetur* ... — spune foarte încet și își așază mîna pe umărul maestrului. Cu toții trăim într-o vale a plîngerii, maestre; unii mai devreme... alții mai tîrziu...

Monteverdi înălță înfricoșat ochii spre călugăr:

— Fiul meu... Francesco?

— Mi-a fost frate întru Domnul... Imi era nespus de drag... Moartea neagră a pătruns și în claustrul nostru. O zi... cîteva ceasuri... A murit între buni creștini, maestre, și s-a bucurat de consolările noastre. N-am putut să așteptăm pînă sosește tatăl. Conform legilor Republicii...

Nu mai e nimic de adăugat. Cîteva fraze scurte, ca niște bolovani. Și ca sub povara unor stînci, așa se năruie Claudio sub groaznica veste. Călugărul stă, tace, nu se roagă. Plînge. Plînge mut, fără sughiț, și tatăl simte că, în acest ceas teribil, nu este singur.

Astfel ia sfîrșit anul 1630 — anul fatidic al pustiirii Mantuei și al ciurmei la Veneția. Iarna nu face decît să pună plumb în aripile Ingerului Negru, deși sușuitul ei mai stăruie peste *Serenissima*. Marile registre, cu cerbicie păzite, țin evidența a sute de mii de morți... în primăvara anului 1631 „pestilenția” cunoaște o nouă recrudescență, în luna mai pierderile de pe „uscat” depășesc cifra de o jumătate de milion, în arhipelag numărul victimelor se ridică la aproape jumătate. Lumea așteaptă îngrozită arșițele verii: orașul se depopulează treptat, cine poate își părăsește casa în panică. Veneția, care cu cele două sute de mii de suflete ale ei fusese, înainte numai cu un an, unul dintre cele mai mari orașe ale Europei, scade acum la mai puțin de un sfert din fosta ei populație. Și se mai apropie și vara... cînd toate epidemiile prind noi puteri, miasmele copleșesc biata omenire, cernute din stele, din aburii pămîntului, din rămășițele otrăvite ale cadavrelor.

Vara vine, dar molima nu sporește, ci, mai curînd, scade. În sfatul părinților, primul cuvînt este al secretarului, care raportează numărul celor secerați săptămîna trecută de Inger. De cîteva săptămîni, epidemia pare să slăbească: după alte două săptămîni, nu se mai ivesc decît îmbolnăviri răzlete, medicii prind să teoretizeze, susținînd că și epidemia poate „să se răsuflă”... așa a fost și în anul cînd moartea l-a răpit pe Tizian, toamă cînd era să împlinească aproape suta de ani. Procuratorii dau din cap. Se gîndesc la absențele din Marele Consiliu, la nobilimea decimată, în ciuda tuturor măsurilor de prevedere, la fel cu populația fără privilegii.

Părinții așteaptă. În astfel de cazuri nu trebuie făcut nimic în pripă: asta e deviza de aur a *Serenissimei*; de un mileniu exeroită părinții înțelepciunea aceasta îndoielnică. De astă dată însă hotărăsc ca, dacă timp de o lună se vor ivi doar cazuri răzlete de ciumă, dacă medicii vor raporta cazuri de vindecare și dacă pe corăbii nu va mai apare steagul galben, vor decreta, conform obiceiului străvechi, eliberarea Veneției! Cetatea continuă să trăiască. Republica Sfîntului Marcu e veșnică!

Mai așteaptă... cît timp li se mai anunță cîte un caz răzlet, la Malamocco, la Murano și-a dat duhul, în împrejurări nelămurite, un suflător de sticlă, echipajul unei corăbii de pescari filamanzi n-a fost lăsat să intre pe lagune... Pe nesimțite însă dispar și aceste semne alarmante, și, în timp ce orașul abia își trage suflatul, grosul refugiaților nu s-a înapoiat încă, numărul victimelor nu se cunoaște nici acum cu precizie, n-a fost cuprins încă în întregime golul lăsat în cetate de Ingerul blestemat.

Vînturile de toamnă alungă ultimele pîlpîiri ale miasmelor și, prin octombrie, noiembrie, nu mai sînt victime. Consiliul Celor Zece ia în mîinile sale treburile publice. Dogele e și de astă dată un Contarini, cu

prenumele de Niccolò. După bunul obicei venet, se alcătuiește o comisie, a cărei misiune este de a face diferite propuneri consiliilor, comisiilor, autorităților despre felul în care Republica înțelege să *serbeze* încetarea epidemiei de ciumă. Fiindcă, atîta timp cît faima nu va duce pretutindeni în lume vestea unei astfel de serbări, Veneția nu poate sconta pe prezența străinilor bogați și chelbuitori la viitorul carnaval.

Din comisie fac parte procuratorii, un inchiizitor, cei mai de vază senatori. Ședința e deschisă cu glas pipiriu, de dogele în persoană, un om trist, a cărui bătrînețe e umbrită de povara ca de plumb a tiarei sale de suveran.

— Pe vremea cînd eram tînăr, am fost și eu ales, prin vot, în Marele Consiliu, și știu că și *atunci* plecarea Ingerului Negru a fost serbată cum se cuvine. Atîta doar că, pe vremea aceea, Veneția mai avea cîțiva mari artiști. Cel mai mare dintre ei, Tizian, căruia un împărat îi ridicase de jos penelul căzut, murise. Mai trăiau însă Veronese și Tintoretto, și credeam că lumina și strălucirea lor nu vor păli niciodată... Mai trăia și bătrînul maestru Palladio; el s-a oferit îndată să-i ajute pe părinți să serbeze încetarea primejdiei. Parcă au murit, în orașul lagunelor, cele șapte Arte... Au amuțit parcă și poezii, parcă o ceață grea s-a lăsat peste culorile, altădată scăpărătoare, ale pictorilor. Sculptorii, cioplitorii de piatră nu mai făuresc decît monumente tumulare, ornamente pe morminte, din bronz și din marmură... De cînd miasmele ne-au infectat, la Veneția n-a fost zidită nici măcar o casă, necum vreun palat... biserică... sau un monument mai de seamă. Cu ce vreți să faceți serbarea, părinți?

Mocenigo nu mai era nici el tînăr. Mantia îi acopera umerii gîrbovi și năruiți.

— *Serenissime*, n-ai pomenit nici un cuvînt despre muzică. Și n-au fost pe deplin întemeiate nici observațiile aduse arhitecturii, ai cărei maeștri ar fi, chipurile, morți. Chiar dacă unele muze, mai puțin fidele, au părăsit lagunele, Polimnia, Talia și Terpsihora ne-au rămas credincioase... muzica, căreia i se spunea odinioară la poalele Helikonului *AOIDE*, e patroana veșnică a cîntării. Și aș putea menționa și numele maestrului constructor, care reprezintă încă tradițiile moștenite de la Sansovino și Palladio. Excelențele Voastre știți cu toții la cine mă gîndesc. În întreaga Italie se știe că muzicantul cel mai mare al dulcii noastre peninsule trăiește între noi, tăcut, plîngîndu-și fiul... între zidurile Canoniei. *Messer Monteverdi* este omul lui Dumnezeu. Glasul orgii sale e înghițit de timpul care trece, însă notele așternute de el pe portative... rămîn! Cine își mai amintește de toate cîte s-au cîntat pentru gloria suveranilor și a principilor? Notele însă, care la Veneția au fost gravate în metal, vor păstra, atîta timp cît vor trăi

oameni știutori de carte, numele lui Claudio. Să compună pentru noi un *Te Deum*, a cărui amintire nu se va șterge o dată cu trecerea anilor : acesta să răsune, de azi înainte, de câte ori țara Sfântului Marcu vă scăpa dintr-o primejdie.

Celălalt despre care vă vorbesc e un tânăr. N-a împlinit încă treizeci de ani, dar numele a și fost răspândit pe aripile faimei. Pe maestrul Longhena nu-l orbesc ornamentele de aur, liniile necumpătate ale modei noi. A făurit totul în spiritul marilor înaintași, și Palladio ar fi fost mîndru, dacă trăia, văzînd ce creează tînăra mlădiță a artei sale. Propun părinților ca *Serenissima* să înalțe o nouă biserică, mai maiestuoasă decît toate cele de pînă acum. Să vestească întregii lumi că Venetia poate fi supusă încercărilor, că își poate primi pedeapsa divină, fiindcă e plin de păcate orașul ; dar și că *Serenissima* învie, iar cei rămași știu să mulțumească Proniei cerești pentru că au fost cruțați. *Serenissima* nu e nici bătrînă, și nu e nici tînără. E eternă !

Procuratorii hotărîră, așadar, în ce fel se va desfășura serviciul divin de mulțumire, fixat la sfîrșitul lunii noiembrie. Claudio Monteverdi va compune o misă solemnă, iar constructorul Longhena va pune temelie bisericii care va purta numele de *Santa Maria della Salute*¹, în amintirea eliberării orașului de sub amenințarea ciumei.

Herauldul Republicii pornește la Canonie după maestru. Invitațiile de acest fel sînt întodeauna și înspăimîntătoare. Cel ce trece pragul căminului său nu știe dacă e chemat în treburile oficiale sau este acuzat în taină de vreun păcat, încît va întîlni privirile înfricoșătorului acuzator public. Pe drum, îmbrăcat în veșmintele-i de doliu, își recapitulează în gînd viața. Din ziua cînd, la vîrsta primei copilării, a pătruns pentru prima oară în minunatul atelier al maestrului Ingegneri, pînă în clipa cînd călugărul carmelit i-a comunicat vestea morții primului său născut.

Pe coridoarele palatului e condus de o strajă înarmată : ușile sînt deschise de mâini nevăzute, ca să se închidă la fel ; totul e cufundat în tăcere, în taină, sub semnul misterului. În fiecare culoar se află străji înarmate, de după portretele pietate scapără privirile scrutătoare ale unor iscoade vii, covoarele înghit zgomotul pașilor. Astfel ajunge în cea mai tainică dintre încăperi, unde muritorii de rînd nu pătrund, în împrejurări obișnuite, niciodată.

Claudio a fost odinioară curtean. Pe dogele Contarini îl cunoaște încă de pe vremea cînd era procurator, cunoaște eticheta cuvenită celui mai înalt dintre magistrați. E singur, cu creștetul descoperit. Celălalt bătrîni șed și tac. Privirile lor alunecă pe fața cenușie și ascetică a compozitorului. Toți știu că și-a pierdut fiul.

¹ Sfînta Maria (protectoare) a sănătății (în l. italiană, n. red.)

— *Signor Claudio Monteverdi*, ocupă loc în mijlocul nostru.

E glasul dogelui. Este cea mai mare onoare de care poate avea parte un plebeu în *Serenissima*.

— *Signor Monteverdi*, acopere-te și dumneata. Nu mai ești tânăr, încăperea asta e plină de curenți.

Contarini suride. E încă tăcere, așteaptă... așteaptă pe cineva.

Tânărul care intră are o expresie de spaimă pe față : a fost adus de acasă, în veșmintele sale de muncă, pline de var, roșu de miniu și urme de tuș. Valetul dogal, trimis să-l aducă, nu trădează unde îl conduce sau care este scopul chemării. Longhena e un artist agil, cu față netedă și stil roman în ținută; își ține în mână bereta ușoară, încearcă să-și perie pantalonii-ciorapi cu palma : își dă îndată seama că nu poate fi nimic, nu este nimic rău. El e singurul care rămâne în picioare. Pe el dogele nu-l poartă să șadă. Longhena e meșter, și e tânăr.

Niccolò Contarini tușește ușor. Se gîndește dacă va apuca ziua cînd cel puțin *Te Deum*-ul va fi gata... și oclipa cînd va fi așezată temeliea noii biserici... Cît despre ziua cînd va fi înălțată... privește zgribulit la toamna de afară. De ce i-a fost dat să domnească tocmai în acești ani de năpastă ?

Procuratorul vorbește cu glas scăzut. Puțin cam didactic, în felul cum înșiră mizeriile Veneției. Citește de pe o foaie de hîrtie : au murit în oraș patruzeci și șapte de mii de oameni, pe uscat numărul victimelor este de șase sute de mii, pe insule s-au prăpădit treizeci și trei de mii. În total : șapte sute de mii de suflete ! În multe țări, mari, nu sînt atîția oameni... Împărăția bizantină n-avea mai mulți supuși la data cînd a căzut ultimul împărat. Dar întocmai ca bolnavul care, după ce i-au trecut frigurile năpraznice, încearcă să se ridice înainte de întremarea se definitivă, chiar dacă se țîrăște și tot caută razele tămăduitoare ale soarelui, încercînd să dobîndească sînge nou din artere, tot așa încearcă Republica Sfîntului Marcu să stabilească pulsația normală a vieții, mulțumind Domnului pentru dispariția flagelului și încheind, printr-o mare sărbătoare a recunoștinței, epoca mizeriilor sale.

Longhena și Monteverdi nu s-au cunoscut pînă acum. Muzicantul așezat între mărimumile Republicii privea zîmbind urmele meșteșugului de pe îmbrăcămintea tânărului : fusese invitat, și el, pe neașteptate, în fața consiliului. Propozițiile lungi ale procuratorului cadrează cu spiritul străvechilor tradiții ale părinților. Acești oratori, lungi la vorbă, știu să fie negustori cu gheare ascuțite, amanți grăbiți, luptători viteji, cînd împrejurările o pretind ; aici însă, în consiliu, timpul se scurge cu încetineala nisipului din clepsidră.

— Cea mai solemnă dintre mise să vestească recunoștința *Serenissimei*, iar misa aceasta să fie opera domniei-tale. *Signor Claudio Monte-*

verdi nu s-a refugiat din oraşul pe care l-a ales ca a doua sa patrie. În fiecare duminică a slujit muzica serviciilor divine din biserica Sfîntului Marcu, stînd mereu la dispoziţia *Serenissimei*. Este, aşadar, ca lui să-i revină deosebita onoare de a compune marea misă de recunoştinţă.

Capul aspru, roman, al lui Longhena se apleacă uşor înainte. Procuratorul se întoarce acum spre el.

— *Messer Baldassare Longhena*, ca vîrstă eşti încă tînăr, de pe acum însă şi s-a dus faima că ai moştenit talentul înaintaşilor dumitale, care, prin cunoştinţele, arta şi sîrguinţa lor, au înfrumuseţat *Serenissima*, făcînd din ea nestemata pămîntului. Alegerea părinţilor a căzut asupra dumitale. E vorba de o biserică, pe care o vom numi *Santa Maria della Salute*; va fi înălţată la gura Canalului Grande, de unde are să vestească tuturor că părinţii îşi împlinesc cuvîntul dat în timpul molimii. Părinţii au hotărît ca artiştii cei mai mari în viaţă ai Veneţiei, *messer Claudio Monteverdi* şi *messer Baldassare Longhena*, să vestească pămîntului şi cerului că Veneţia şi-a plătit păcatele, ispăşindu-se, iar acum vrea să trăiască din nou. *Dixi*¹. Aceasta este părerea părinţilor.

Consiliul nu aşteaptă nici un fel de răspuns: dogele se ridică, abia acum se vede cît e de şubred, singură voinţa mai ţine sufletul în trupul său năruit. Rosteşte zîbind, în timp ce trece, sprijinit de doi senatori mai tineri:

— Aş mai vrea să aud la Sfîntul Marcu... *Missa Solennissima*! Fiindcă, în noua biserică, nu mi-e dat să mă pot ruga. Sînt fericit că am fost aici, că am auzit... şi că am apucat ziua de azi.

32

Noiembrie. În mulţimea penitenţilor şi a flagelanţilor a şi început să răsară cîte un veşmînt de scarlat, cîte o jumătate de mască; în văzduh se simte parfumul uleiului de trandafiri. Oraşul a scăzut ca număr de locuitori, Signoria se lăfăie ca un uriaş schelet şi viaţa e rechemată treptat în puzderia oficiilor. Ceaţa se prelinge pe lagune; seara au început să se deschidă pe rînd circiumile, casele de plăcere, tripourile de joc. Stăpînii Noptii închid ochii: să pornească iar viaţa... curtezanele să atragă cît mai mulţi străini, să amuţască o dată groaz-

¹ Am grăit (în l. latină, n. red.)

nicul, eternul *Miserere*, care a răsunat timp de un an și jumătate la Veneția.

Missa Solennissima, acest Recviem sumbru și, în același timp, *Te Deum*, e executată de corul sporit al bisericii Sfântului Marcu. E prima mare festivitate de stat legată de numele noului doge, Francesco Erizzo. Bătrînul Contarini n-a apucat nici *Te Deum*-ul, și nici punerea pietrei de temelie a bisericii *Santa Maria della Salute*.

Înălții demnitari ai Republicii sosesc la 28 noiembrie în lumina nesigură a soarelui de toamnă târzie; marea slujbă divină de mulțumire începu la orele nouă. Ambasadorii străini se încumetă pentru prima oară să se întoarcă în oraș, ici-colo se pot auzi cuvinte străine: principii Italiei își trimit urările de prosperitate, simulează, cel puțin, compasiune, față de atât de invidiata, din pricina bunei sale stări, *Serenissima*. Corului bisericii i se alătură, pe cele două flancuri, faimoșii surlași de argint ai Republicii. După ce răsună cuvîntarea de două ore a patriarhului și misa ajunge la momentul Gloriei, afară izbucnesc clopotele, prind să bubuie tunurile și țipătul argintiu al surlilor vestește locuitorilor cetății, ca și populației lagunelor, mai departe, că Sfîntul Marcu a scăpat, în sfîrșit, de încercările sale și *Serenissima* e veșnică.

Longhena a cerut să poată asista din Cantorie la prezentarea misei dirijate de Monteverdi. Tînărul acesta subțire și palid, cu fața sa de roman, se cuibărește într-un ungher și, cînd închide ochii, corurile, ce se contopesc, îmbracă în imaginația lui proporții geometrice. Vede bolți gigantice, arcade, perspective nesfîrșite. Totul e armonios, proporționat, părțile s-au născut de dragul efectului de ansamblu: misa de pocăință nu suportă ornamentele exagerate, cantilenele, ariettele, maestrul evită melismele.

Marea festivitate se încheie la amiază: misa a durat mai bine de patru ceasuri. Cîntăreții se lasă sleiți pe scaune și în bănci. Jos, mișună universul policrom al lui *San Marco*, lumina minunată a sutelor de lumînări face să învie, cu o lucire orbitoare, ochii de mozaic din moartea lor aparentă. Aureolele de sfinți scapără, cîte o figură celestă se mișcă parcă și aurul se prelinge pe creștetul asistenței. Maestrul e obosit, Longhena se oferă să-l petreacă, poate fac împreună o plimbare prin piață, ca apoi să prînzească în singurătatea sa din Canonie. În *piazza* se amestecă în mulțimea festivă, pe *Riva degli Schiavoni* mulțimea tălăzuiește aproape ca odinioară. Mina arhitectului sfiștie abunii cenușii ai toamnei târzii, care prevestesc ceața ce se lasă peste oraș. „Acolo... maestre... vezi... acolo: acolo se va înălța biserica mea!” Ochiul temător al muzicantului nu vede nimic, dar Longhena a și înălțat din nimic cupola templului imaginat de el... n-are creion la dînsul... scrijelează cu vîrfu! pumnalului pe zidul unei case... cum se va ridica

frontispiciul, cum va închide, spre mare și către oraș, piața ce se elatină, parcă.

— Primește, *messere*, să împart cu dumneata modestul meu prînz !
— spune muzicantul și, întorcîndu-se în piață, mulți îl recunosc pe Monteverdi, dar aproape tot atîția îl cunosc și pe Longhena. Privesc lung în urma maestrului vîrstnic și a maestrului tînăr, cum sînt înghițiți de scunda poartă boltită a Canoniei.

33

Veneția supravețui încercării. În balcoanele palatelor părăsite apărură iar, întii servitorii, slujnicuțele negre, apoi stăpînele caselor. Pe Canal Grande revine, cu încetul, cu fiecare zi și cu fiecare noapte, strălucirea de odinioară. După o lună, scapără din nou, cu miile ei de ochi, singura stradă principală clădită pe valuri mișcătoare de apă, gondolierii, alunecînd neauziți pe sub ferestre, preiau iar și își dau unul altuia frînturile de cîntece revărsate de pe balcoane.

Dar pieirea a șapte sute de mii de oameni e o lovitură prea grea spre a fi cu ușurință uitată, într-o țară atît de mică, ale cărei legi și a cărei organizare au fost mai demult roase de ghearele vremii. Toți — în primul rînd părinții, ale căror priviri pătrund departe, în viitor — simt suflarea nimicniciei. Marile puteri stimau *Serenissima*, de la războiul mantovez, ca pe o rudă vîrstnică și dragă ; dar ca factor activ sau ca adversar de temut, Veneția nu mai figurează pe scena europeană. Ritmul muncii la Arsenal se potolește, numărul corăbiilor construite scade, deși încă tot ele sînt cele mai rapide mijloace de comunicație ale timpului. Înfațișarea orașului se cristalizează în strălucirea ei învechită, gotică, iar opera lui Longhena — biserica votivă a Sfîntei Maria della Salute — prinse să îmbrace și ea formă, finisînd (ca un pol opus bisericii San Giorgio Maggiore, una din ultimele creații ale lui Palladio), în spiritul strămoșilor, imaginea splendidă și unică a cetății.

Maestrul Longhena a fost ultimul care, în ciuda vîrstei sale tinere, rămase credincios formelor de două ori milenare ale strămoșilor, prevăzute în visuri de piatră. Poarta principală, modelată din arcu de triumf roman, simboliza tradițiile antice neatașate prea sever de barocul trecător. Viața însă, care colcăia împrejurul bisericilor și al palatelor, părea un imens carnavalesc fără sfîrșit, și, peste cîțiva ani, nimeni

n-avea să-și mai aducă aminte de lunile acelea groaznice, când întreg orașul se transformase într-un imens cimitir. Veniră din nou străinii, de care Republica nu se temea, pe care îi ademenea chiar. Stăpînii Noptii închideau ochii de cîte ori o curtezană își cumpăra vreun palat, în ale cărui încăperi petrecerile se țineau lanț. *Serenissima*, care pierdea tot mai multe insule, moșii, teritorii și vieți de peste mare, se bucura că poate da pîine supușilor ei. Dacă numărul celor ce plecau cîrmaci, artileriști, cunoscători de mirodenii spre Indii era din ce în ce mai scăzut, sporea în schimb, din an în an, numărul acelor care slujeau chiar în oraș, sub diferite forme, *Desfătarea*. Crescu nebănuit numărul peruchierilor, al droghisților, al proxeneților, al portretiștilor, al diecilor, al poeților satirici. Se iviră sute și sute de îndeletniciri, la care nimeni nu se gîndise înainte. Micile orchestre de profesioniști luară locul muzicanților amatori, care se luptau pentru mărunta glorie a cartierelor lor.

Toamna și Carnavalul, acestea erau perioadele cînd sosea mulțimea străinilor, cu acest prilej se organizau prin palatele nobililor cele mai multe petreceri; burghezia mai înstărită încerca să le imite, iar domnii și doamnele de peste hotare în aceste luni străbăteau cartierele sărace, rîzînd cu poftă la vederea zdrențelor celor mizerabili. Bănuții de aramă, aruncați în ceata haimanalelor lîhnite de foame, care, de dragul unui biet sold, se aruncau în apa înghețată a canalelor, făcea și asta parte din panorama venețiană.

Cu cît plasa de aur era mai strălucitoare, cu atît sporea numărul cîrciumilor, al hanurilor, al sălilor închiriate pe durata „stagionii”: într-una din săli se jucau zaruri, în alta se putea bea cafea — o licoare neagră și amară, adusă din Levant —, dincolo, într-o șură, se instalase o trupă de comedianți. Se infiripară astfel măruntele teatre de păpuși, care fermecau pe veșnicii copii ai epocii, rătăcind dintr-un oraș în altul și de la o piață la alta cu carele lor. De unde a venit Arlechin? Încotro se îndreaptă? A cunoscut vreme de glorie și la Veneția. Legile părinților mai slăbeau, ici și colo, din rigorile tradiționale, care prescriau cum să se îmbrace nobilii și doamnele, ce veșminte pot purta bărbații și femeile din burghezie, ce i se îngăduie și ce i se interzice poporului de rînd. În Carnaval, „masca” — acest magic camuflaj venețian — scutea pe oricine de obiceiurile seculare, făcea din meseriași cavaleri nobili, pe bărbați îi transforma în femei, iar patricienii palatelor, mai trufași decît principii, împrumutau zdrențe pitorești și astfel porneau să cucerească fetișcanele cartierelor sărace.

Singure curtezanele mai păstrau străvechile tradiții glorioase: *Serenissima* le grevase cu impozitele de toleranță, le limită numărul servitoarelor ce puteau să fie angajate, clasificîndu-le pe categorii, după

frumusețea, grația și venitul fiecăreia... și îndeosebi după criteriul serviciilor aduse *Serenissimei*, căreia ele le erau, de secole, cele mai inventive spioane.

Dezvoltarea Republicii încetă, gloria prinse să se ofilească, numai urechile i se lungeau pe zi ce trece. Ca și când și asta ar fi fost una din încringăturile diforme, dar măiestrit evolute, ale celor șapte arte; astfel se încheagă tipul de informator agil, gata de orice și, cu toate acestea jucăuș, al Veneției. Fiecare casă de patrician mai cu vază își avea spionii și contraspionii proprii, care împânzeau, într-o tainică urzeală subterană, viața diurnă și nocturnă a orașului. Inchizitorii, procuratorii și îndeosebi membrii Consiliului Celor Zece, care dictau legea și erau stăpînii vieții și ai morții tuturor... plecau urechea la cuvîntul anonimilor ciripitori, la fel ca dogele, căpeteniile armatei, stăpînii Arsenalului, sau ai flotei. Fiecare zid, palat, cîrciumă, grădină, gondolă își avea urechea ei, iar multimea sicofanților, în lipsă de altă marfă, trăia din negocierea secretelor; cumpăra și vindea. Circulau ipotece cu semnătura unor nobili scăpătați, pe care cămătarii îi îngenuchiară la data scadențelor stipulate: își vindeau propria familie și spionau secretele propriilor lor amante. Acest înfricoșător pîrîu de păcate... acest fluviu de clevetiri și calomnii, cloaca asta de știri adevărate și de știri inventate curgea fără întrerupere, prin gîtlejul Gurii de leu, pînă la cel mai tainic ascunziș al Palatului, unde inchizitorii, îngrețoșați de propriul lor popor, sortau răvașele trădătoare.

În *Piazza*, însă, freamătul vieții nu încetă nici o clipă. Noaptea, orașul era năpădit de zbiri, prin porțile laterale adăstau gondole încărcate de oameni înarmați, pînă cînd nu era adusă, de sus, victima înfășurată în pelerină și mascată, care dispărea, fără urmă, sub acoperișurile de plumb. Între timp, străinii se plimbau în Carnaval prin *Piazza*, venețienii știau care sînt preferințele fiecăruia, de la cine și cît se poate obține. Poporul îi cunoștea pe toți, hangii îi cîntăreau pe noii veniți din ochi. Principii italieni veneau *incognito*, dar soseau în număr tot mai mare și principii germani, aristocrați de bază, care se refugiau, de nesfîrșitele războaie și încăierări, aici, ca în toiul luptelor religioase, să poată savura viața, în aerul cald al îngăduitoarei Veneții.

Străinii — asta devenise o modă a timpului! — căutau, la fel cu populația orașelor, jocurile dramatice, toate variantele manifestărilor teatrale, începînd de la glumele triviale ale comedianților de bîlci, reprezentațiile caselor înstărite sau ale palatelor, pînă la concertele de după-amiază de prin biserici, de la concertele de casă de prin clăustre pînă la spectacolele festive organizate în Palatul dogal.

Patricienii erau cu toții neguțători și-și băteau mai de mult capul : cum să transforme această patimă pentru teatru și spectacole într-o sursă de câștig ? Fiindcă familiile de patricieni erau mereu asaltate cu cereri de invitații, de către venețieni și străini deopotrivă, de câte ori se răspîndea vestea vreunui concert sau a vreunei comedii ce urma să se prezinte, adeseori chiar cu acompaniamentul muzicanților profesioniști. Reprezentațiile acestea, atunci cînd reușeau peste așteptări, erau repetate o dată sau de două ori, dar costul pîperat, chiar al reprezentațiilor mai modeste, le dădea de gîndit pînă și patricienilor mai bogați.

Primul născut al familiei Tron, din spița mai tînără, străbătuse Italia în calitate de ambasador, umblase la curtea Franței, trecuse în Anglia, unde luase deseori loc într-o lojă de teatru. Patricianul Tron medită îndelung planul său, înainte de al supune consiliului de familie. Dorește să construiască un teatru, pe un teren propriu din cartierul San Cassian, în primul rînd spre a fi prezentate pe scena lui comedii cu muzică, melodrame și favole *in musica*. Teatrul ar fi conceput în așa fel, încît orchestra să poată fi plasată cum se cuvine, instrumentele de scenă să-și afle și ele loc, iar, prin buna folosire a sălii și a celor trei rînduri de loji, publicul să afle tot confortul, iar proprietarul să nu piardă banii investiți în întreprindere.

La consiliul de familie participară trei generații. Seniorul luptase, pe cînd avea șaptesprezece ani, la Lepanto și asurzise aproape din pricina groaznicelor bubuituri de tun : astfel sînd lucrurile, nu-l prea interesa nici teatrul, nici muzica. După părerea sa, construirea unui teatru e o afacere dubioasă, care de obicei se răzbună. Mai curînd să aducă ghimbir din Moluca, sclave din Guineea, apoi ele să fie revîndute în Java . Iată o bună afacere ! Să cumpere păduri în ținuturile Bosniei și să le transporte în porturile dalmate : iată o și mai bună afacere ! Să se asocieze cu vreo bancă florentină, o dată ce ele dau împrumuturi regelui Franței cu dobînz de șaizeci la sută : și cu asta s-ar putea câștiga ! Dar a investi sume considerabile în construcții și a angaja tot felul de comedianți, pentru a juca urșii, a finanța giumbușlucurile unor nemernici cu fața făinoasă, care trîmbează și răcnesc — lucrul acesta e sub demnitatea nobilei spițe Tron, al cărei strămoș depărtat a purtat, cu o sută șaptezeci de ani înainte, chiar tiara de doge !

La data aceea, însă, membrii mai tineri ai familiei, cu spirit de întreprindere, semnaseră contractele, comandaseră materialul lemnos și redusese ră cheltuielile, prin încăpățînate tîrguieli prelungite pînă în tîrziul nopții. Capul familiei protestă, cît putu ; adevărul era că toți patricienii pîndeau cu suflitul la gură cum va izbuti afacerea Tronilor,

astfel că și ceilalți bătrâni îl convinseră pe bătrînul senator să-și dea încuviințarea.

Tron nu dorea să-și piardă vremea cu teatrul său, interesîndu-l în primul rînd rentabilitatea lui. Dacă închiriază sala în așa fel, încît arendașul să primească parterul, din veniturile lui va putea acoperi cheltuielile de prebentare a pieselor, ba îi mai rămîne și un oarecare beneficiu. Arendașul va trebui să se mulțumească cu venitul parterului, întrucît venitul lojilor rămîne proprietarului. Arendașul nu plătește nici o chirie, dar e obligat, ca toamna și în carnaval, să asigure, seară de seară, spectacole demne de prestigiul Casei, cu concursul unor cîntăreți și muzicanți de prim rang. Prețurile nu vor depăși patru lire venețiene pentru un loc, această sumă o poate plăti oricare cetățean al orașului, fie el gondolier, meseriaș, curtezană sau oricine cîștigă prin munca sa un ban. Lojile ... ele sînt altceva: ele se vor închiria pe un sezon întreg străinilor, pentru sume frumoase. Dacă familia Tron izbutește să închirieze două treimi din loji, amortizează în trei stagii cheltuielile construirii clădirii: ceea ce rămîne după asta, e cîștig curat.

În acest an, prin saloanele nobililor venețieni întreprinderea Tronilor constituie principalul subiect de discuție. În timp ce dulgherii, zidarii, decoratorii, mecanicii trebăluiau de zor, montau lampadarele, se îngrijau de cabinele actorilor, aflau un loc nimerit pentru orchestră, făureau trapele, agenții familiei Tron — trei tineri nobili mai săraci — umblau prin palate, hanuri și locurile unde poposeau străini cu pungile dolidora de galbeni. Hangii trăgeau foloase din prețul lojilor închiriate, astfel că se ocupau bucuroși de afacere, în speranța că, prin bunăvoința proprietarului, vor putea asista și ei, din cînd în cînd, fără plată, la reprezentații.

Se încheie un contract și cu trupa. Un cetățean florentin fu cel dintîi care se angajă să experimenteze noua stagiune venețiană. Fi-rește, sala trebuia gospodărită cu multă chibzuință, astfel că scaunele erau reduse ca dimensiune, apoi se izolă un loc destul de larg pentru publicul în picioare: puteau fi îngrămădiți acolo, cu nemiluita, întîrziatii, în schimbul unei taxe de intrare ceva mai reduse. Și, pentru ca nobilimea să nu fie deranjată de oamenii de rînd de la parter, de zgomotul, de sporovăială și de miasmele mulțimii, fiecare lojă fu înzestrată cu cîte o jaluzeă, care putea fi închisă de către chiriașul ei, astfel încît el putea să vadă scena, rămînînd însă nevăzut privirilor indiscrete ale parterului. Pe lîngă asta, jaluzeaua filtra zgomotele neplăcute ...

Tronii pierdură mai multe luni pînă să se ridice, în San Cassiano, teatrul înzestrat cu toate cele necesare, căruia nu-i găsiră încă un nume corespunzător. Captiva în mod deosebit spiritele mai savante denumirea de *dramma lirico*, în timp ce alții preferau pe aceea de

dramma per musica sau *commedia per musica*. Alții, care asistaseră pe vremuri la serbările curților din Florența și Mantua, înclinau încă pentru *favola* sau *favola in musica*. Poporul de rînd însă avea lehamite de toate aceste cuvinte înrădăcinate în tradițiile antichității și le spunea reprezentațiilor cu muzică *opere*.

Tron văzuse, pe vremea cînd era secretar, marile reprezentații ale curții mantoveze pe veci apuse, vizitase Florența și Roma, asistase la jocurile cu muzică din palatul cardinalului Montalto. Știa că toate acestea costă o sumedenie de bani și că, îndeosebi, orchestra și corul, plătite permanent, înghit sume considerabile; acesta este capitolul unde se pot realiza economii substanțiale, atunci cînd se renunță la pretențiile unei curți princiare. În schimb, investițiile făcute în mașinării, culise și toate celelalte decoruri nu sînt zadarnice, fiindcă, prin unele modificări și zugrăveli, ele pot fi continuu folosite. La capitolul cîntăreților-soliști nu se pot face economii prea mari, o dată ce ei sînt cei care atrag publicul. Interesul lui trebuie trezit și întreținut mereu, trebuie alcătuite partide, stîrnite întrecerile dintre cîntăreți, cîntăreți și castrați. Cîntăreților soliști li se va asigura toată strălucirea — costume, zale, decoruri, lumini — fiindcă toate acestea slujesc strălucirea și atracția reprezentațiilor.

Tron calcula. Strămoșul său ajuns doge, un oarecare Niccolò, lăsase o bogată moștenire urmașilor săi, datorită diferitelor sale întreprinderi, al căror număr fusese sporit de familie, în mod lăudabil. Nu, n-are să se piardă aici nici un țechin, oricît ar fi de morocănos bunicul și, cu prilejul stagiunii de toamnă, teatrul își va deschide porțile în San Cassiano. Domnul Tron i se adresa lui Francesco Manelli, care avea faima unui excelent cunoscător și se stabilise la Veneția de cîțiva ani. Manelli făcuse parte din cler, începîndu-și cariera în calitate de cîntăreț al catedralei din Tivoli. Lepădase sutana de dragul unei actrițe, funcționase cîțiva ani ca maestru de muzică al catedralei din orașul său natal, dar fusese atras din ce în ce mai puternic de posibilitățile latente ale favolelor și ale comediilor cu muzică; prima lui premieră avusese loc la Bologna, înainte cu șapte ani, unde i se prezentase *Delia*. Tron obținuse libretul, al cărui autor era maestrul muzician, poetul, cornistul și cîntărețul Benedetto Ferrari. Cantatele lui, apărute și în tipar, erau apreciate chiar la Roma. Se presupunea că e un excelent libretist, astfel încît, în timp ce meșterii sfîrșeau de zugrăvit teatrul, începu angajarea orchestrei, a corului, a soliștilor, trecîndu-se și la lăcitarea lojilor.

Primul teatru venețian își deschise porțile în iarna anului 1637. Oricine plătea biletul de intrare avea acces la parterul lui. Lojile se aflau și ele la dispoziția „tuturor”, ceea ce determină nobilimea venețiană

să arvuneze lojile cele mai bune, iar vreo duzină fu rezervată străinilor. Tron dădu dispoziții ușierilor ca, în cazul cînd vreo lojă rămîne goală la începutul spectacolului, să lase să intre în ea pe gondolierii care adastă în fața teatrului. Ideea se dovedi a fi dintre cele mai ferice, fiindcă, pe deoparte, gondolierii îi aduceau la teatru pe străinii de vază ce se plimbau pe canale, pe de altă parte, gondolierii — care se învîrteau mereu în jurul teatrului, pîndind cînd și de la cine ar putea primi un bilet de intrare fără plată — sporeau popularitatea spectacolelor, ceea ce îngăduia ridicarea de la un an la altul a chiriei lojilor.

Firește că, între culise, lucrările nu mergeau chiar atît de ușor. Legile Venetiei nu înregistraseră nicicînd un precedent asemănător, ca un nobil să clădească teatru, în care să poată intra oricine își plătește biletul, ocupînd loc sau stînd în picioare, după cum i-e vrerea. Cine va supraveghea însă ordinea? Cine le garantează părinților urbei că, într-o astfel de aglomerare, n-are să scapere vreo scînteie, n-are să fie rostite cuvinte care ar putea să lezeze interesele Signoriei? Cui are să-i pese de oamenii de rînd, care pot oricînd să ofenseze prestigiul nobilimii prin cine știe ce întreruperi neroade? Dacă în sală se sting luminările, penumbra nu face decît să le priască tulburătorilor de festin.

Familia Tron se angajează să tocmască douăzeci de vlăjgani înarmați, care vor avea grijă ca publicul să se poarte cuviincios, să părăsească teatrul fără a se încăera, iar spectatorii de bază să coboare în gondole sau să urce în litiere fără a fi inoportunați de cerșetori. Eliminarea aprobării întîmpină, cu toate acestea, dificultăți numeroase. Tron cunoaște patima ofițierilor de a fabrica maldăre de acte, astfel că apelă de-a dreptul la dogele Erizzo. Omul acesta de stat, îmbătrînit în înțelepciune, diriguia de peste un deceniu și jumătate, de pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei, treburile publice ale Venetiei. „Înmulțiți-vă și îmbogățiți-vă“, răspunse Erizzo, cînd Tron îi prezenta socotelile teatrului. În virtutea puterii sale, recurse la o lovitură îndrăzneată... Dogele hotărî ca toate înființările de teatre, activitatea și controlul lor să aparțină autorității Consiliului Celor Zece și înaltul for, înfricoșătoarea instanță de judecată a statului, să supravegheze de aproape teatrul San Cassiano. Dar, o dată ce teatrul se află sub tutela Consiliului Celor Zece, cum ar mai putea să se amestece în treburile lui magistraturile inferioare? Astfel, teatrul își putu deschide în cele din urmă porțile, din voința dogelui, a Consiliului Celor Zece, a venetienilor și a afluenței străinilor, pe un ger destul de pătrunzător, chiar în toiul Carnavalului.

Primele seri lăsară amintiri de neuitat. Venetienii, care nu mai erau simpli invitați, ci își plătiseră biletul de intrare, avînd așadar drepturi

cîştigate, fără să se simtă obligaţi faţă de nimeni, se simţeau în largul lor. Cu toate că Signoria nu privea cu ochi buni prezenţa femeilor în sală — ceea ce se referea fireşte mai ales la loji — nu putu să împiedice ea, între cei mascaţi, să nu se strecoare şi cite o doamnă, astfel că deveni în curînd o „modă” în rîndul veneţienelor să apară cît mai des cu putinţă la San Cassiano. Tineretul se bătea pur şi simplu pentru bilete. În clipa cînd se ridică cortina, un murmur de uimire străbătu sala : parterul şi lojile erau deopotrivă de fermecate. Numai foarte puţini dintre spectatori asistaseră la marile reprezentaţii de la Florenţa sau Mantua. Tron se afla, în seara premierei, între culise, înfăşurat în larga-i pelerină neagră. Urmărea felul cum vocea divei umple întreaga sală, cum cînta orchestra relativ redusă, în ce fel se aude corul în acustica teatrului, cum funcţionează aparatele de scenă, dacă sînt destul de iscusiţi regizorii tehnici, dacă nu întîrzie cumva intrarea corpului de balet, al cărui rost era de a umple pauzele schimbărilor de decor.

I se păru că secretul succesului îi aparţine cîntăreţei. Primadona napolitană fu întîmpinată de o furtună de aplauze ; sopranul ei cultivat, captivant, cuceri într-o clipită tineretul. Aplauzele se transformară într-o adevărată vijelie în clipa cînd răsună dintr-o lojă deviza războinică a familiei Mocenigo : „*Mi butto, cara*” — „mă arunc de sus, de dragul tău, iubito !” În toiul aplauzelor, răsună deodată un foc de pistol. Vlăjganii înarmaţi, angajaţi de Tron, avură de furcă încă din prima seară : tînărul Foscarini fu tirît prin uşa din dos la gondola sa cu blazon, sîngerînd. Dar incidentul acesta neplăcut, consumat în fundul unei loji, nu făcu decît să sporească interesul publicului pentru San Cassiano.

Tron îşi spuse că succesul primei stagiuni e asigurat, dar cu asta n-a amortizat încă decît o treime din suma investită. Piesa e slabă, montarea ei destul de mediocră, cîntăreţii sînt pe placul doar al celor care n-au auzit alţii mai buni la Mantua sau la Napoli. De îndată ce primul val al însufleţirii are să se potolească, dacă după marea arie a primadonei, repetată seară de seară, nu se vor găsi mijloace de a ţine trează curiozitatea spectatorilor, publicul veneţian, însetat veşnic de senzaţii, are să se întoarcă la comedianţii săi.

Seara, după spectacol, membrii familiei Tron se întruniră, spre a discuta ce este de făcut. Privirile întregii nobilimi veneţiene sînt aţintite acum asupra lor, ceea ce îi obligă să ofere tot mai mult, din ce în ce mai mult, în primul rînd însă o piesă mai izbutită, dacă vor ca publicul de la parter şi chiar cel din loji să rămînă credincios teatrului din San Cassiano.

— Dacă maestrul Monteverdi n-ar fi atît de bătrîn ... a devenit habotnic şi se învîrte doar în jurul bisericii ; de cînd i-a murit băiatul,

nu compune decât muzică sacră. Își petrece zilele între Canonie și Cantorie.

— Dacă nu ne dă o piesă bătrînul Monteverdi, poate că ne va da una tînărul !

Privirile tuturor se încrucișară. Ascanio își întreabă fratele mai mic pe un ton aprins :

— Ce vrei să spui ?

— Tata a apucat să vadă *Arianna*. Cu prilejul unei mari serbări. Dacă muzica și libretul ei mai există, cine ne împiedică s-o prezentăm din nou ?

— *Arianna* ?

— Între timp, poate că Monteverdi va prinde chef de a compune o nouă piesă !

Ascanio își luă sarcina de a-l vizita pe maestru și de a vorbi cu el. Îl găsi în locuința lui din Canonie. Claudio făcea corecturile unor șpal-turi, în timp ce piciorul bolnav de podagră și-l rezemase, bandajat, pe un taburet.

Era o seară caldă și liniștită. Patricianul vorbi cu glas scăzut despre teatru. Maestrul puse deoparte, din politețe, maldărul de tipărituri.

— Vei veni, maestre, să vizitezi San Cassiano ?

Ca și cum poșghița de gheață a iernii ar prinde să se topească de pe fața lui, vîrstnicul maestru, cu spinarea încovoiată, se scaldă iar în amintiri, cuvintele se încrucișează în șoaptă. Maestrul revine. Smălțul verzui al Canoniei, acest „codru moral“, *Selva morale*, în ale cărui umbre s-a ascuns, pare că îi dispare din obraji.

— *Andromeda*, maestre, nu e o piesă proastă. Pentru început ... Manelli a compus o muzică frumoasă și nici textul lui Ferrari nu e lipsit de calități ... E însă prea puțin ... cei care au auzit ... o singură dată ...

— Ce ?

— *Arianna* ! Tata spunea că ...

— A acoperit-o colbul uitării, Excelență.

— De asta am venit !

Claudio se ridică. Și-a uitat piciorul care îl chinuie. Cît e de înalt cînd se îndreaptă astfel ! E încă bărbat în lege. Tron își pleacă ochii.

— Maestre, la Veneția nimic din ceea ce-i trecător nu e sfînt, fiindcă noi stimăm orbește doar ceea ce părinții socotesc că e veșnic. Cu mari cheltuieli și cu toată însuflețirea noastră, am ridicat în cetatea Sfîntului Marcu un templu pentru *Mater Musica*, care devine adăpostul tuturor celor ce închiriază o lojă ... sau cumpără, cu patru lire, un loc pe scaun, pentru ca numai cu treizeci și doi de solzi să poată asista, stînd în picioare, la spectacol. În afaceri nu există nici rude, nici prie-

teni. Familiile celor mai nobili senatori iubesc deopotrivă banii. Fiecare își spionează vecinul : cum câștigă, cât câștigă, care dintre ei este mai iscusit? Familia Grimano a și început să construiască în San Giovanni e Paolo. Aflând asta, senatorul Vendramin a chemat îndată un arhitect, spre a-i ridica un teatru în San Moisè. Eu nu am altă soluție : cînd toate aceste teatre vor fi gata, va începe concurența între noi. Nu pot să rămîn cu *Andromeda*. Va învinge acela dintre noi care va închiria la prețul cel mai scăzut lojile, angajînd cei mai mulți castrați și cele mai bune soprane ... după cum nu sînt lipsite de importanță nici culisele, nici de cîte ori se schimbă scena. Am lăsat la urmă poate cea mai importantă întrebare : îi place publicului piesa ? Iată de ce te rog, maestre, să cauți *Arianna*.

Maestrul se află acum în încăperea vecină, împreună cu vizitatorul său. E plină de partituri vechi, manuscrise, maldăre de caiete cu schițe. Lîngă un perete se vrăfuiesc librete și corecturi acoperite de praf. În timp ce Claudio răscolește teancurile, Tron ridică de pe masa de lucru un șpalt, mirosind încă a cerneală proaspătă de tipar.

MADRIGALE RĂZBOINICE ȘI AMOROASE¹ acesta e titlul, sub care s-a adăugat : „cu unele episoade destinate reprezentării. *Tipărite la Veneția* ...”

Începe să citească prefața : maestrul nu prea obișnuiește să-și expună teoria în *cuvinte* :

„... *Expresia de «războinice» eu am împămîntenit-o primul în muzică. Pe urmele învățăturilor lui Platon ... Continui însă și încercarea de a exprima prin sunetele muzicale «mînia». Arta aceasta este cu adevărat necesară, fiindcă fără ea muzica nu poate să fie completă ; pînă acum, ea nu tîlmăcea decît două simțiri : iubirea grațioasă și nepăsarea glacială ...*”

Vizitatorul ridică o altă filă. E un manuscris, acoperit de slovele energice ale lui Monteverdi. Sus scrie : „*Concept — Către Alessandro Striggio*”. Apoi, un text subliniat : „... *cum aș putea imita bătaia vîntului, o dată ce el nu ne vorbește în cuvinte și, astfel, cum aș putea deștepta simțăminte pe glasul vîntului ? Arianna ne-a mișcat fiindcă era femeie, iar Orfeo, fiindcă era bărbat. Nici unul dintre ei nu era însă — vînt.*” (Pe marginea albă au fost notate, în grabă, cuvintele : „*nu primesc să compun Favola Marină*”).

Tancred și Clorinda, „*Senza gesto*”, fără joc de scenă ... Acesta să fie stilul concitat ? Ce scrie aici Monteverdi ? “ ... *Contrastele ne mișcă mai adînc sufletul ...*” Răsfoiește. *Cîntece amoroase*. Un madri-

¹ *Madrigali guerrieri et amorosi con alcuni opuscoli in genere rappresentativo* (Veneția, 1640).

gal pe șase voci, pentru viole, două violine, basso continuo, firește ... Privirile lui înțilnesc un vers de Petrarca : *hor che'l cielo e la terra* ... pe șase voci și două violine ... Se pierde în citirea madrigalelor : nu le cunoaște, pe acestea nu le-a auzit niciodată. La sfârșit, un maldăr de file numeroase. O, da ... despre asta a auzit, a fost prezentat odinioară la Mantua, în dispăruta epocă de aur, *Ballo delle Ingrate*.

În încăperea vecină, maestrul încă tot mai caută : îl aude cum răscolește, murmurînd nedumerit, teancurile de note. Aici, din periile corecturii înfloresc sute de culori, stiluri și forme : text și muzică, fragmente de studiu, aluzii la o lucrare abia începută. A împlinit maestrul șazece de ani ? Cam atîta are, și vîrsta asta constituie și la Veneția limita superioară a vieții omenești, pe care puțini o depășesc. Privește mirat lucrările aruncate unele peste altele, parcă la *intimplare*. Război ... iubire ... încăierarea vînturilor cu cei care le iubesc ... și Tancred, care se apleacă asupra victoriei sale „*Ira ... temperanza* ...” Citește : aceasta se poate executa și concertant, însă poate fi tălmăcit și în stil *rappresentativo*, pe scenă ... „*Cerurile se deschid*, iar eu mă duc în pace ...” „*Dolcissimo, usignolo*” — prea dulce privighetoare, spune cîntecul pe cinci voci ... după care urmează *Plîngerea unei nimfe* ; de astă dată cîntă o singură voce, acompaniată ușor de tenor și bas ... trei voci, cum spune maestrul ? „*O compătinesc aproape, în șoptă, pe biata nimfă*”.

Stau față în față. Maestrul a dat peste partitura *Ariannei*, între o mie și una de file prăfuite. Tron îl privește, de parcă s-ar uita la un vrăjitor :

— Am îndrăznit, maestre, să răsfoiesc ceea ce se află pe masă. Nu degeaba ești socotit vrăjitor, la Veneția. Toate aceste ... minunății, pe care le-așterni pe hîrtie cu o singură mîină ... dacă s-ar putea prezenta ceva din ele pe scenă ...

— Am găsit *Arianna*, însă ...

— Ii lipsește ceva ?

— A acoperit-o praful. Mi-am aruncat ochii peste ea. Libretul ar merge neschimbat ... muzica însă ... Cunoaște Excelența Voastră împrejurările în care am compus-o ! Și cînd ? Ce era în jurul meu ? Moarte ... moarte ... *Eccellenza*. Lamento, de el nu mă voi atinge. Cît despre rest, ar trebui suflat praful de pe el.

— Mi-o dai, maestre Monteverdi ? Pentru teatrul meu ?

— După ce o revăd ... În felul ăsta, nu se poate ... încă nu. S-a învechit ... Trebuie să dreg cîte ceva, ici colo. De altfel, de la moartea fiului meu, mă bate gîndul să îmbrac sutana de călugăr. Nu ... nu mă sfiesc de felul cum am tălmăcit iubirea, fiindcă ea a fost cel mai prețios dar al vieții noastre. Dar s-o iau încă o dată de la capăt ? Re-

petiții, cîntărețe capricioase, cîntăreți îngîmfați, spectacole, mii de griji, cu săptămîinile, înaintea premierei ? Am șazecei de ani, cu îngăduința Excelenței Voastre. La ce bun ?

Tron zîmbește : peștele s-a prins de nada aruncată !

— Pot lua cu mine, pentru o singură seară, *Arianna* ?

— Nu. Vreau s-o revăd chiar în astă seară ... o aștept pe Excelența Voastră peste o săptămîină.

34

Lamento Ariannei umple după un sfert de veac întreaga Veneție. Gondolierii își dau unul altuia ritmul, încît străinii ciulesc urechea după sosirea lor în oraș. În teatrul lui Tron se repetă o nouă piesă, astfel că predau, în schimbul unei sume frumoase, lui Vendramin, dreptul de prezentare a *Ariannei*. Teatrul San Moisè — a treia operă inaugurată într-un răstimp de cîteva luni — o prezintă în serie, seară de seară, timp de două stagiuni, fiind reluată și în stagiunile ce urmează : publicul refuză să se sature de melodiiile ei !

Maestrul se scaldă în reverberația a doua glorie. Cine nu știe că el este cel care păzește puritatea străvechului *San Marco* ? Acolo nu numai că nu se „sufală praful“ de pe tradițiile multiseculare, dar maestrul are grijă, cu mîna sa savantă, ca nimic din ceea ce e „modern“, concertant, să nu pătrundă într-însa.

Se aprind luminile, în fiecare seară, pe frontispiciul teatrului San Moisè păzit de vlăjgani înarmați ai Vendraminilor, în pelerinile lor cu blazon. Sosesc, una după alta, gondolele cu femei frumoase, acoperite de voaluri sau mascate, răspîndind valuri de parfum, ici-colo se văd primele peruci, urmate de însoțitoare, oîini, confesori și de tineri prieteni ai casei, care poartă denumirea de „cicisbeo“ : ei deschid calea doamnelor cu mari buchete de flori în mînă. Sala se umple la lumina lămpilor cu opaițe de untdelemn, la intrare se vînd pentru cîțiva bani librete tipărite, spectatorul primește o dată cu textul și cîte o lumînare subțire, spre a putea să citească și în sala întunecată după ridicarea cortinei. La flacăra clătinată a acestor lumînări, aprinse și stinse de spectatori după plac, teatrul pare o boltă cerească, pe care aleargă herghelia norilor de toamnă. Sus, în loji, se aprind lumînările fine de ceară ale candelabrelor, vestind sosirea stăpînilor. Chiriașii lojilor se cunosc unii pe alții : sfertul sau jumătatea de oră care premerge ridi-

cării cortinei e o adevărată pastorală, cu intrigi, țipete de dragoste, clevetiri... păcălirea agenților, a spionilor care trag cu urechea — un adevărat joc venețian! Teatrele se spionează neîntrerupt unele pe altele: preiau îndată orice inovație tehnică, obiceiurile noi primite cu plăcere de public. Se vînd răcoritoare, dar Signoria a interzis vînzarea de vinuri, astfel că pe tăvi se află doar lichide ușoare, dulci. Apare și la parter cîte o mască, purtată de vreun nobil, care se amestecă „în popor”, probabil nu cu intențiile cele mai oneste. Servitorii, purtînd emblema familiei Vendramin, sting lumînările superflue, la rampă se aprind pe rînd lămpile de ulei, ce aruncă lumini sporite pe scenă, datorită oglinzilor cu care au fost înzestrate, iar orchestra execută cîteva preludii sau madrigale (astfel se încearcă, înaintea începerii reprezentației, dacă o nouă compoziție este sau nu pe placul publicului, și asta constituie una din sursele de venit ale muzicanților, fiindcă autorii plătesc bucuroși numai să se audă cîntați). În sunetele unui rîs înăbușit, o mîină înmănușată se întinde și închide jaluzelele lojii. Ceea ce se întîmplă în fundul lojilor e secretul fiecărei familii în parte.

Lamento Ariannei răsună seară de seară. Sînt unii care nu vor să audă decît lamento, după care se duc la teatrul vecin. Un astfel de cunoscător e și principele de Brunswick, care își pierde în jocuri de cărți supușii, vînzîndu-i ca mercenari; aristocrații nordici, uneori cîte un conte francez, în drum spre Roma, se opresc la Veneția, pentru cîte o stagiune. *Arianna* figurează în rapoartele ambasadurilor ca singura pradă de război capturată de *Serenissima* în războiul de succesiune la tronul Mantuei...

În timp ce nobilele parfumate și cicisbeii lor turuiesc în șoaptă prin loji, iar moda Veneției începe să facă adepți și în capitalele Europei, în prăpădul sălbatic al războiului de treizeci de ani dulcea insulă a Sfîntului Marcu pare un paradis fermecat, fără pereche în toată lumea.

Intr-o chilioară a Canoniei, maestrul pregătește un nou volum.

„*Titlul cărții la care lucrez (fragment dintr-o scrisoare adresată unui prieten, preot necunoscut): Melodia sau a doua Practică... mi-e teamă doar că puterile mă lasă și că n-am să pot duce la bun sfîrșit scrisul meu... Da, prin «a doua» înțeleg «modernă». «Prima» este cea conformă cu practicile străvechi. Impart în trei părți cartea, fiindcă această împărțire corespunde celor trei diviziuni ale melodiei. În prima parte vorbesc despre expresie (reprezentare), în a doua despre armonie, iar în a treia despre elementele ritmului. Părerea mea este că publicul va primi cu dragă inimă lucrarea mea, fiindcă, de-a lungul muncii mele de fiecare zi, am observat că, pregătindu-mă să scriu *Lamento Ariannei*, nicîieri n-am găsit o lucrare care să mă fi putut îndruma, cît de cît, în ce fel aș putea să imit vocile din natură, nici vreo*

carte din care să pot afla dacă mi-e îngăduit să imit natura. O singură excepție a fost : Platon. Inșă aluziile lui sînt atît de tulburi, încît abia am putut înțelege, cu mintea mea neghioabă, chiar puținul ce-mi era de folos. Iată de ce nădăjduiesc să nu pricinuiesc de astă dată nimănui vreo dezamăgire. Dacă voi izbuti să duc la sfîrșit lucrarea mea, ceea ce doresc din adîncul inimii, voi fi poate mai fericit dacă voi primi laude pentru compozițiile mele concepute în stilul tradițional, decît pentru compozițiile mele moderne. Pentru această nouă concepție, cer iertare cititorilor mei . . .“

Tipograful Vincenti se sfătuisese zile în șir cu maestrul : cum și în ce ordine să imprime compozițiile mai noi sau pe cele omise din colecțiile mai vechi (Preasfinția ta, astfel îl intitula Vincenti pe maestru, care își împlinise legămîntul, îmbrăcînd sutana). *Selva Morale e Spirituale* — scrisese pe copertă cu slovele sale ascuțite. Colecția era dedicată Eleonorei, celei mai mici și mai dragi fiice a lui Vincenzo, devenită împărăteasă, pe care o revedea în scăpărarea depărtatelor lumini și umbre de odinioară, cînd mica Eleonora străbătea în fugă, vioaie și ușuratică, și dulce, sălile Reggiei, spre emoția mamei și spre bucuria tatălui său, armată de ogari pitici, de dame de onoare pitice, de gardieni pitici : buclele ei auriu-roșcate izbucnesc de sub boneta cusută cu mărgelile, și rîde . . . rîde . . . rîde și aleargă . . . ducea înapoi capul, cu o spaimă glumeață, tatăl însă, acest principe pușav, cu început de chelie, o prinde în brațe și-o ridică în aer . . . Volumul pornește spre Viena, „*Maiestății Sale Apostolice, Împărăteasa*“ . . . Cum are să-l primească Eleonora ? Cum arată . . . ce a devenit Eleonora ? Zîmbește și își așază mina pe umărul lui Vincenti :

— Misa în *fa maggiore* vine în fruntea volumului, *messere*. Am scris-o în cel mai curat stil tradițional. E severă . . . recunosc. Intreaga misă geme în lanțurile unei singure teme dominante. Contrapunct . . . Nu le îngădui cantorilor decît înlocuirea *Crucifixului*, a lui *Resurrexit* și a lui *Et iterum* cu vreo altă piesă a colecției . . . dacă li se pare prea strict, prea monoton originalul.

Această misă e miezul . . . dar mai e *Salve Regina* . . . are un ecou, un solo vocal și două violine . . . Acesta a fost scris pe două voci . . . fie două soprane, fie doi tenori, după plac. Piesa aceasta e din atelierul lui Dante, madrigal spiritual : *Voi che ascoltate in rime sparse il suono*. Iar ca încheiere . . .

Tipograful primește șpalturile, apoi se uită întrebător la maestru.

— Bine, dar ăsta e . . . maestre . . . e *Lamento Ariannei*.

— În colecția asta va purta titlul de *Lamento Madonei*, cu textul meu latin. În codrul moral nu are ce să caute plîngerea tinerei cretane îndrăgostite.

Tipograful stă dus pe gânduri, examinează pe rînd piesele. Se cunoșc de foarte mulți ani, fiecare cunoaște obiceiurile celuilalt.

— Dacă trăiesc pînă cînd le tipărești...

— Claudio Monteverdi e veșnic!

Bărbatul cu barba încărunțită își arată piciorul umflat de podagră:

— Numai oasele sînt supuse stricăciunii, *messere*. Dacă nu mi-ar fi rămas cîteva din alifiile răposatului meu tată, și dacă fiul meu, Massimiliano, n-ar ști să citească vechile rețete... aș fi la fel cu marele rege spaniol, despre care se spune că, în ultimul deceniu de viață, trăia într-un fotoliu.

— Capetele mele de note sînt însetate de cerneală de tipar. Compozițiile lui Monteverdi nu sînt niciodată prea multe. Se vînd în scurt timp. Ai să mă ierți maestre, dar noi, meseriașii, pe acest cîntar măsurăm lucrurile: sînt căutate... lumea le cumpără cu plăcere, librarii le așteaptă în toată Italia. Sper să pot aduce în zece zile primele șpalturi...

Poate că numai Atena, din epoca lui Sofocle, a mai cunoscut o patimă atît de nemăsurată a teatrului, ca aceea care cuprinsese Veneția de cînd teatrele de operă se zideau unele după altele. Consiliul Celor Zece împărțasi și el părerea că reprezentațiile acestea drenează fără nici un pericol neliniștea acumulată în popor: arta pune frîu turbulenților politici, fiindcă interesul public a fost acaparat de emulația dintre trupele muzicale și cele de proză. Pe lîngă asta, spectacolele de tot felul atrag la Veneția un mare număr de străini bogați. Toate acestea asigură pîinea multor oameni, în teatre activează tot mai mulți muzicanți, cîntăreți, dansatori, așadar soiul acelor oameni care, atunci cînd nu au ce să mănînce, pricinuiesc întotdeauna necazuri. În sfîrșit, spre teatre se canalizează majoritatea intrigilor amoroase și sociale, ori pretutindeni există ușieri, secretari sau recuziteri în stare să afile secrete, zelos păzite de zidurile palatelor, pe care *Serenissima* e bucuroasă să le cunoască din timp.

Comedia cu muzică venețiană răsări ca o floare stranie printre lagune. În timp ce construirea bisericii votive *Santa Maria della Salute* dură decenii la rînd, teatrele înaltelor familii nobiliare răsăreau de la o stagiune la alta, ca ciupercile după ploaie. Fiecare nou teatru căuta să le întrecă pe cele precedente prin cîte ceva: sau lojile erau mai confortabile, sau instalația de mașini mai perfectă, încercînd să capteze interesul publicului prin varietatea scînteietoare a repertoriului, învîgîndu-și astfel rivalii. Este ușor de înțeles că, în astfel de împrejurări, în teatre și în jurul lor trăiau o sumedenie de oameni; se iviră

agenții, unde se puteau închiria muzicanți, coruri și cîntăreți, altele se îndeletniceau cu descoperirea vechilor piese date de mult uitării, angajau poeți și compozitori, ofereau cîntăreți vestiți și căutau să cîștige pe toate căile chiar bunăvoința poporului de rînd. Universul sever și distant al părinților, care, cu două generații înainte, mai păstra timbrul eroic și combativ al vieții la Veneția, se transformase deodată într-un carnaval perpetuu, cultivînd existența ușuratică a orașului și a populației lui. Postul mare nu face decît să întrerupă carnavalul, pentru ca și mai dulce să se întoarcă apoi în luna mai, cu iazurile-i ametoare de pastorale; după zăduful verii, toată lumea e fericită cînd nobilii se înapoiază din castelele lor de pe uscat, fiindcă sosirea lor înseamnă că e octombrie și că porțile teatrelor se redeschid în curînd.

E un vîrtej ametoitor, în care actori și spectatori schimbă uneori, din joacă, rolurile între ei. Toată lumea își stoarce creierii spre a născoci vreo farsă, poeții ocazionali string la subsuoară librete, în Piazza hoinăresc după-amiaza tineri cu oarecare voce, deoarece aici sînt recrutați coriștii. Muzicanții se întîlnesc în altă parte, alcătuiind un fel de asociație, lipsită deocamdată de prea multă coeziune în apărarea drepturilor proprii, și era vai de proprietarul sau arendașul de teatru care îndrăznește să le stea împotrivă. Se putea întîmpla foarte ușor ca instrumentiștii, cărora nu li se plăteau lefurile, să provoace o hărmălaie asurzitoare în cele mai duioase momente ale piesei.

Numai în umbra Sfîntului Marcu nu se petrecuse nici un fel de schimbare. Polifonia răsuna în puritatea ei primară, la slujbele duminicale, din gîtlejele corurilor de copii și de bărbați, care își răspundeau unul altuia prin motete. Bătrînul maestru era neobosit. Avînd somnul scurt, începea repetițiile dis-de-dimineață sau se instala la orgă în Cantorie, și lumea, care se scula în zori, se putea delecta în voie ascultîndu-i coralele. Era înconjurat cu dragoste și teamă: vîrstnicul și tristul maestru știa mai mult decît alții, trăise mai mult decît alții. Unde se mai pomenise ca un moșneag trecut de șaptezeci de ani să țină în mîinile sale biserica Sfîntului Marcu? Cei mai mulți dintre contemporanii lui au putrezit de mult în pămînt sau sînt moșnegi fără dinți și fără puteri. Maestrul Claudio e însă suveran în Cantorie, el este acela din pricina căruia întreaga Italie invidiază *Serenissima*.

Sumbrul maestru Monteverdi se transformă, într-un chip ciudat, de cîte ori iese din San Marco. Ii place să se plimbe prin Piazza, intră în vreo librărie, se așază la soare, cu toate că ochiul drept îi cășunează mult necaz, e veșnic inflammat, uneori trebuie să-l bandajeze; cu stîngul însă vede perfect. Cunoaște pe cei mai mulți nobili, cînd îl zăresc, procuratorii se apropie de el ca să-l salute, în timp ce mulțimea curioșilor descrie un cerc respectuos împrejurul lui: marii demnitari în robe

lungi, tivite cu hermelină, principalii preocupați ai Republicii aleși pe viață conversează zîmbind senin cu Claudio, care și-a împlinit legămîntul, îmbrăcînd rasa călugărească.

— Fiul meu — spuse procuratorul Zuan Badoer — a făcut niște texte, pe care a binevoit să mi le arate. S-a gândit la domnia ta, năzuiește să-ți cîștige bunăvoința, fiindcă ar dori să le pui pe muzică.

După tradițiile venețiene, Badoer face parte din cele șaisprezece familii de tribuni, care, cu un mileniu în urmă, au pus temelțiile statului, situîndu-se chiar în rîndul celor douăsprezece familii, care purtau denumirea de „apostolice“. Cele spuse de bătrînul senator, în bătaia blăjină a soarelui, suna — tradus pe limba Veneției — a poruncă. Maestrul închise ochii pe-o clipă. Cine îi adusese texte, de cînd avea tinere de minte ? Un măcelar cremonez pîntecos, pe cînd era copil, care dorea să slăvească bunătatea mîncării în cîteva madrigale... domnul Ricardi îi trimisese și el odată, de la Milano, un libret... tineri principi mantovezi, Francesco și Ferdinando... în seara cînd îl vizitase Striggio, singurul care îi rămăsese prieten neschimbat, pînă azi, deși i-a înapoiat favola marină. Delicatul și capriciosul nobil, domnul Rinuccini, apoi întunecatul Strozzi, care rătăcea exilat prin Mantua... nenumărați pierde-vară, cu sînge albastru în vine, care avuseseră impertinența de a-i solocita colaborarea pentru poemele lor nesărate și sonetele lor cu rima trasă de păr... Apar pe retina lui chipuri de mult uitate, în timp ce strînge din pleoape în bătaia soarelui. Nu e stingherit de vreo etichetă deosebită, o dată ce procuratorul a fost cel care s-a așezat lingă el. Fie, vină dar tînărul nobil Badoer, și să-și aducă versurile stîngace ! E oricînd bine primit în Cantorie, la ceasurile de seară.

Se gîndea că familia Tron îl sîciise mereu pentru o piesă. De multe ori e obosit. De îndată ce atenția îi slăbește, la Sfîntul Marcu se și ivește dezordinea, încurcăturile, nepăsarea în sînul coriștilor și al muzicanților. Ce s-a întîmplat deunăzi ? Aproape că îi e silă să-și reamintească, fiindcă e unul din cele mai neplăcute episoade ale vieții sale. Un cîntăreț cu numele de Aldegatti, om turbulent, cu intenții sedicioase, se afla, sub razele strălucitoare ale soarelui de iunie, în Piazza, nu departe de San Marco : muzicanții împărțiseră între ei o alocație, primită de la claustru pentru o vespere. Cine știe de ce anume i-o fi rămas mai puțin tocmăi acestui om și de ce s-o fi supărat tocmai pe maestru ? Spre nenorocul său, trecuse tocmai în clipa aceea pe acolo ; era înainte de amiază, se afla multă lume în apropiere, între care și muzicanți, fiindcă era tocmai ceasul cînd se adunau în piață. Aldegatti se năpustește asupra lui, îl afurisește și îl înjură cu cuvinte triviale venețiene ; apoi îl înșfacă deodată de barbă și începu să i-o scu-

ture, îi strigă în față vorbe groaznice, după care îndrăznește să-l tutuiască și să-l blesteme cu spume la gură.

Ca și cum adineauri s-ar fi întâmplat toate acestea, în așa hal îl torturează imaginea : ce putea să facă ? La șaptezeci de ani nu te poți încăiera în Piazza ! Muzicanții i-au despărțit și ochii lui s-au umplut de lacrimi. Ii mai răsunau în auz ocările cumplite ale lui Aldegatti . . . Cei cu oarecare bun simț l-au încurajat și l-au petrecut pînă la Canonic. Ajuns acasă luă pana, o muie în călimară și trimise procuratorilor Sfîntului Marcu un raport despre cele întîmplate :

„ . . . Se adresează Excelențelor Voastre nu Claudio Monteverdi, sluga plecată a Domnului : în această calitate îl iert pe cel ce m-a jignit, din toată inima, și rog pe Cel atotputernic să facă la fel . . . Dar în calitate mea de maestro di musica, căruia Republica i-a conferit demnitatea și autoritatea nu pot îngădui să fiu tratat în așa fel, să fiu ocărit și jignit. Nu pot să trec peste cele întîmplate nici pentru că, în acest caz, atitudinea celui ce m-a jignit ar putea să constituie o pildă pentru ceilalți muzicanți, care s-ar purta la fel cu cel ce poartă titlul de maestru de muzică . . . Iar dacă un astfel de lucru s-ar mai repeta, aș fi silit să-mi prezint demisia și să-mi duc traiul, cît mi-a rămas, din pușinul moștenit de la părinții mei. Aceste cîteva bunuri ar fi de ajuns ca să pot trăi departe de locul unde astfel de lucruri sînt cu puțință . . . Eu, Claudio Monteverdi, am scris aceste rînduri, cerînd în încheiere ca viața și integritatea corporală a celui ce m-a jignit atît de greu să nu sufere vre-o știrbire . . . ”

Firește, era prezent și Badoer cînd, după cercetări amănunțite, în fața tuturor membrilor corului și orchestrei convocați în sala Procurăției se citi sentința procuratorilor. Aldegatti fu dojenit cu cea mai mare asprime și obligat să-și ceară iertare în mod solemn de la maestru, mulțumîndu-i că nu i s-a aplicat aspra lege a *Serenissimei*, care pedepsește cu smulgerea limbii din rădăcină pe cel ce provoacă scandaluri publice.

În timp ce îl poftea pe tînărul Badoer sau Badoaro, cum își spunea mai nou familia, să intre, toate acestea îi trecură fulgerător prin minte. Manuscrisul, după cum văzu îndată, era destul de voluminos. Avea cinci acte. Se intitula *Ritorno d'Ulisse in Patria* — Întoarcerea lui Ulise în patrie. Cinci acte . . . din pana diletanților, cerneala curge îmbelșugată. Iată și Prologul. Timpul, Iubirea, Norocul și Slăbiciunea omenească meditează îndelung asupra neghibiei omului . . . Întoarce fila : Penelope așteaptă înapoierea soțului său iubit . . . Nu, trebuie să se înapoieze la Prolog, fiindcă cele patru personaje simbolice sînt, de fapt, patru voci. Lucrul ăsta ar putea fi rezolvat cu ușurință. Așadar . . . femeia așteaptă înapoierea soțului ei. Cum, a și apărut *Lamento* ? E destul de neobișnuit . . . în primul tablou ! Doica o consolează. Ar fi

un mezzo-sopran prelungit. Scena se schimbă : de astă dată Melanto, însoțitoarea Penelopei, și Eurimachus sînt atrași unul către altul de simțăminte tandre. Textul e delicat, cald, liric, dar dacă piesa încape pe mîinile Tronilor, teatrul San Cassiano va da faliment : autorul vrea cu orice preț să aducă pe scenă o corabie, pentru ca de pe ea să coboare în Itaca eroul troian. Deocamdată însă e departe încă de patrie, zeii se mai tînguiesc asupra lui. Jupiter îl roagă pe Neptun să-și potolească mînia, astfel că zeul astîmpărat îl aruncă pe Odiseul adormit în țara Feacilor. Urmează monologul lung și tînguitor al eroului : e naufragiat, se jeluiește unui păstor. Minerva, fiindcă ea e păstorul, îl duce la un păstor adevărat. Decorul se schimbă iar : de pe prispa unui nor, Minerva îl călăuzește pe Telemah, fiul lui Ulise, la același păstor, pe nume Eumeu. Ulise își recunoaște fiul și îi destăinuie, în fața păstorului, că el este *Cel ce se întoarce acasă*. Un nou tablou : apar pețitorii, care o înconjoară poate pentru a suta oară pe frumoasa Penelope, ca să-și aleagă soț din rîndurile lor, fiindcă Ulise a pierit de mult. Femeia îi refuză însă pe toți, la care, pețitorii o amenință că, dacă nu primește să se mărite, îl vor uide pe Telemah. Însă Jupiter trimite un vultur care să-l apere și, la vederea ciocului păsării, pețitorii fug înapăimîntați. Tabloul anterior revine : Eumeu îi povestește stăpînului său nemernicia pețitorilor și stîrnește mînia lui Ulise. La început, el nu face decît să-și bată joc de ei, între timp însă, cu viclenia-i înăs-cută, pregătește o groaznică răzbunare. Ultimul tablou este din nou al pețitorilor ; Penelope le pretinde o ultimă încercare. Se va mărita cu acela dintre ei, care va fi în stare să întindă arcul lui Odiseu. După cum era de așteptat, nici unul nu izbutește proba cerută, în afara unui cerșetor îmbrăcat în zdrențe, care dovedește o putere miraculoasă. În clipa aceea răsună strigătul războinic al lui Odiseu și urmează scena măcelului : săgețile pricinuesc răni mortale și urmăresc fără milă pe cei ce încearcă zadarnic să scape.

Urmează tabloul final : Telemah și Eumeu caută s-o convingă pe înapăimîntata Penelope că cerșetorul în zdrențe e, de fapt, soțul ei. Dar femeia e orbită de încăpăținarea sa, pînă în clipa cînd apar zeii și, la semnul lor, ochii ei înțeleg în sfîrșit adevărul : bărbatul și femeia se contopesc, după despărțirea atît de îndelungată, într-un duet de dragoste.

Badoer se retrage într-un ungher. Urmărește fiecare tresărire a maestrului, căruia ar vrea să-i citească gîndurile. Monteverdi își revine pe încetul. De pe buzele lui piere zîmbetul politicos, convenit fiului procuratorului său. Meditează, întoarce filele, clatină din cap. Brusc, de parcă ar fi fost cuprins de un acces de furie, murmură : „nu... nu... nu se poate în felul ăsta“, apoi se domolește, fixează minute întregi o filă, fără să citească. La ce s-o fi gîndind ? Nu se uită la autor, îl lasă

să se zbată între speranță și îndoială. Deodată răsfoiește întreg manuscrisul, începe să citească sfârșitul, apoi caută mijlocul și așază un semn între file. Se întoarce, ridică mâna... ca și cum ar dirija ceva... Lucrul acesta e mai mult decât ar putea să nădăjduiască autorul, dar gestul se stinge înainte de a fi fost isprăvit. Tânărul nobil așteaptă. Așteaptă, și când maestrul lasă manuscrisul din mână, își scoate ochelarii, ale căror lentile au fost cizelate încă de Galilei. Fața lui e acum parcă mai senină, mai prietenoasă :

— Excelența ta...

— Te rog maestre să-mi spui pe nume...

— Prietene, cinci acte?... Nu ți-e teamă?

— Dacă numai asta e necazul, maestre...

— Striggio a lungit și el fără noimă pe *Orfeu*. Nu trebuie să te rușinezi, e păcatul tuturor autorilor tineri... Știu, știu ce vrei să-mi spui. *Odissea* e lungă... nu e ușor să scoți din ea episoadele potrivite muzicii. Spune-mi te rog, dumneata găsești că lucrarea pe care ai scris-o e izbutită?

— Dacă mă întrebi cu atîta severitate, *messere*...

— Uite... Platon al meu scrie în *Fedru* al său „... sufletului îi cresc aripi, spre a-și putea duce la mari înălțimi povara... pînă la cer, unde sălăsluiesc zeii nemuritori...” Adevărul este, tinere prieten, că lucrării dumitale nu i-au crescut aripi chiar atît de puternice... Ai să-mi ierți sinceritatea, nu-i așa? Bătrînii nu mai au mult timp de pierdut. Cîteva pasaje sînt, cu toate acestea, frumoase... e foarte frumos chiar *Lamento* Penelopei. Îl simt... m-aș putea apuca chiar în clipa asta de el. Îți mărturisesc că acesta este primul lucru care mi-a încălzit inima... Soloul lui Iro... e proaspăt, primăvară... ca și cînd ar fi *ciacconâ*¹... da, asta e: *O, Dolor*... iar Iro: *Chi lo consola*... E și vesel și e, în același timp, și trist... eu însă aș face din Iro, în tragedie, un personaj comic... Sau începutul: recitativul lui Odiseu, cînd își povestește naufragiul, e plin de vigoare! E, cum spuneam la Mantua: o adevărată *dramma per musica*. Cînd eroul își destăinuie fiului său identitatea: simt aici vîntul tragediei. Uciderea pețitorilor — dacă momentul poate fi rezolvat scenic — va fi tălmăcită muzical foarte sugestiv, deși mi-e teamă că Tronii vor fi zgîrciți cu sîngele de vită, cu toate că publicul pretinde în scenele cu săgeți să se vadă șiroaietele de sînge... Să vedem, care ar fi finalul: duetul dintre Penelope și Odiseu?

— Maestrul vede de pe acum totul gata?

¹ Piesă dansantă, ivită la începutul secolului al XVI-lea și adoptată, în epoca barocă, ca încheiere a suitelor. (n. red.)

Bătrînul rîde. Toarnă vin în două cupe ornate cu blazonul ducelui Gonzaga :

— Cupele acestea le-am primit în dar încă de la fostul meu stăpîn, bunul duce Vincenzo, cînd am prezentat a treia oară, pentru femeii, *Orfeu*. Dumneata nu te născuseși încă pe vremea aceea... Mă întrebi cum se face că văd și *aud* de pe acum totul, de parcă ar fi gata ? Așa cum scrii undeva în lucrarea dumitale : *fragilită umană*, slăbiciunea omenească e orice lăudăroșenie. Numai că te obișnuiești, de-a lungul unei vieți întregi, să intuiești dintr-o ochire proporțiile unei compoziții. Cît privește scrierea lucrării, asta cere cîteva luni, chiar dacă libretul e mai bun, iartă-mă, decît este al dumitale. Uite, prietene, este aici un monolog de trei pagini și jumătate. Nu uita că nu toată lumea se duce la teatru ca să tragă acolo un somn bun. Sînt unii care, în astfel de împrejurări, se agită, cască, tușesc zgomotos. Trei pagini și jumătate : ce crezi, cît durează asta pe scenă ? De fapt, și asta e doar *fragilită umană* că polemizez cu dumneata. Ce nevoie mai am eu să mă aștern din nou la lucru, să mă frămînt, să orchestrez ? Știi cîtă muncă presupune o *dramma per musica*... schițarea unei favole ? Apoi ? Bătaie de cap cu orchestra, cu cîntăreții ? La ce bun ? Ai aflat și dumneata ce mi s-a întîmplat... nu prea demult, în Piazza, unde unul din muzicanții mei m-a atacat. De ce s-a adresat Excelența ta tocmai mie ? Dar dacă mor întrec timp ? Toată osteneala ar fi fost în van. L-aș recomanda pe Francesco Cavalli, pe care îl socotesc cel mai înzestrat dintre muzicanții laici. Aș fi mîndru dacă m-ar enumera printre maeștrii lui. De ce nu i te adresezi lui Cavalli ?

— Maestre, nu-i așa că primești ?

— Nu te pripri ! Messer Galilei — vîrstnicul, firește... în dialogul său asupra muzicii antice și moderne decretase întangibilitatea textului... iar florentinii au exprimat, într-un fel de lege, acest lucru, anume că *Oratio Harmoniae Domina Absolutissima*... textul să fie stăpînul absolut al muzicii... Eu sînt însă de altă părere... Nu mă supun nici unei dominații. Dumneata dorești cinci acte ? Eu le reduc la trei. Dumneata îți împănizi lucrarea cu recitative lungi și sentimentale, care seamănă cu băile călduțe... ascultătorul aștește, urmărindu-le. Dumneata aduci cîte o jumătate de duzină de zei din Olimp. Ajunge cu zeii ! Mi-e silă de ei. Pălăvrăgesc vrute și nevrute. Zeii, fiindcă sînt nemuritori, nu se tem. N-au nimic de pierdut, și de asta nici nu au pasiuni adevărate. Cînd vei îmbătrîni, ai să înțelegi că viața — dacă o recapitulezi — constă de fapt numai din cîteva sentimente *foarte puternice*. Înțelegi ? Cînd femeia își pînge bărbatul... Cînd soțul se chinuie de dorul soției sale, de dorul casei sale, dar între timp mai face cîte un popas și cedează ispitelor înfîlnite, aude cîntecul sirenelor...

se lasă vrăjit de Circe... mușcă din fruct : acesta e viu, e bărbat, e om la fel ca noi, cum am fost noi cei care am trăit prin voința divină, am greșit și din nou am păcătuit, dar, cu toate acestea, nu ne-am exclus din turma Domnului... Vezi, felul cum vine cerșetorul acesta în zdrențe, care urmărește truda pețitorilor cu arcul... El singur îi cunoaște secretul... l-a lăsat acasă... acum îl mănincă palmele, să pună mâna pe arc. Scena aceasta e omenească ! E dramă ! Și e dramă când apucă arcul și sloboade săgeata, iar primul pețitor cade vâitându-se ; mâna lui acționează fulgerător... al doilea... al treilea... Scena se umple deodată de vaicăreli... sîngele curge șiroaie, flăcările roșii se involburează... în fundal se dezlănțuie furtuna, înțelegi, amice ? nobile domn, înțelegi ? — aici tema nu mai e a regelui și a reginei sau a nobililor domni din loji, nu e vorba doar de patima pețitorilor. Aici omul își privește în față propriul destin. Bărbatul ? E trecut de o anumită vîrstă. Odiseu nu poate fi tînăr... e bărbat, cu pieptul acoperit de blană, cu fața dăltuită de încercări ; cu toate acestea, valorează încă de-o sută de ori mai mult decît șoldanii din jûrul Penelopei... *Asta e drama !* Și felul cum răsare soarele peste Itaca. Ei doi. Cu puțin înainte ca Odiseu s-o atragă pe femeie în Thalamos... mai cîntă. Cu toate acestea, spectatorii știu ce va urma... *Peccavi, Domine*,¹ că mă gîndesc la asta, dar eu privesc totul cu ochii publicului, cîntăresc totul din perspectiva lui. De dragul acestor cîteva mari scene... primesc... Primesc, dacă domnul îmi va mai dăruia zile ca s-o duc la bun sfîrșit. Primesc și numeroasele pasaje plicticoase, nenumăratele monologe monotone... primesc chiar zeii... pe acești zei lipsiți de vlagă, care aici intervin atît de neghiob în afacerile muritorilor. Întrebarea e însă dacă Odiseu e muritor ? E muritor ou ade-vărat ? Întrebarea e dacă e mai viu decît Pluto sau chiar decît Jupiter ? Tasso a murit. Și, cu toate acestea, el trăiește. Petrarca a murit și el, și cu toate acestea, și el trăiește ! Nu e nevoie de acești falși zei care se amestecă în afacerile omenești... Du-te prietene, dacă-mi dai mină liberă în ce privește textul, primesc.

A doua zi, pe același loc stă Tron. Cei doi nobili vor cădea la în-voială între ei. Badoerii sînt putrezi de bogați. Deunăzi au primit în radă o corabie încărcată cu ghimbir din Moluca ! N-a fost molestată nici de taifun, nici de pirați ! E o avere ! Se cuvine, așadar, ca tînărul Badoer să plătească ceva... atunci cînd *Ritorno d'Ulisse in Patria* va fi prezentată pe scena teatrului San Cassiano !

¹ Păcătuiesc, Doamne ! (în l. latină, n. red.)

În loja Mocenigo se produse mișcare. În timp ce se desfășoară reprezentăția lui „Ulise”, ușa se deschide și silueta celui care intră fu luminată de sfeșnicul ridicat în spatele lui. Purta roba patricienilor *Serenissimei*, cu lanțul de aur și gulerul de hermelină convenit ambasadorilor Veneției. Femeile din familia Mocenigo răspunseră cu o ușoară înclinare la înclinarea noului venit și, în mica lojă transformată în salon — fiindcă se anunță tocmai o pauză —, îl înconjură ca pe un oaspete venit de departe pe Gian Francesco Busenello, ambasadorul Republicii, doctor în științele juridice, avocat celebru și autor de piese, unul dintre acei venețieni „enciclopediști”, care încarnau, prin manierele lor, prin strălucirea lor, prin multilateralitatea cunoștințelor lor, prin farmecul lor ușor și uneori chiar superficial, cetatea Carnavalului perpetuu. Busenello s-a întors tocmai de la Roma, unde a avut lungi și anevoioase negocieri la *Sfântul Scaun* privind probleme litigioase între două din cele mai vechi puteri ale Italiei. De fapt, a venit pentru a raporta rezultatul tratativelor sale, dar nimeni nu știe dacă Signoria e dispusă să se ocupe mâine, peste un an sau la sfântul așteaptă cu chestiunile prezentate. Fața neted rasă, cu trăsături marcante și cu un zîmbet ironic în jurul gurii, se întoarse spre frumoasa Giustiniana :

— Știi că Excelența Voastră este o mare protectoare a bătrînului maestru. Am asistat în palatul vostru la prezentarea piesei *Combattimento*. Cine și-ar fi închipuit atunci că, peste două decenii, Excelența Voastră va fi tot atît de frumoasă și de tînără ... și că maestrul Claudio va mai fi în viață, dăruind din arta sa scăpărătoare cîteva noi scînteii muzelor mai înțelegătoare ?

— Gian Francesco, dumneata ești tot cel de odinioară. Refuzi să vorbești cu noi, femeile, serios. Uîți, probabil, cît te-am aplaudat cînd s-a prezentat, la teatrul Giovanni e Paolo, *Dido* al dumitale, cu muzica domnului Cavalli. De ce-ai venit azi aici ? Veneția e mare ...

— Am auzit, la Roma, de Ulise. M-a adus curiozitatea, doamna mea ... Mărturisesc că n-aș fi îndrăznit să cred că maestrul Claudio va mai scrie vreodată pentru teatru. Dacă știam ...

— În sfîrșit, Excelența Voastră pare să vorbească sincer. Mărturisește că ești invidios pe Badoer, pentru că Monteverdi a scris muzică pe textul lui, și nu pe-al dumitale.

— Frumoasă Giustiniana, ești cumplit de crudă. Știm că te leagă de maestrul vîrstnic o veche dragoste. Îmi vine în minte Tizian, despre care se spune că trecuse de nouăzeci, cînd ... cum să mă exprim ... pentru ultima oară ...

Giustiniana își acoperi fața cu evantaiul, rîzînd subțire.

— Ții cu tot dinadinsul ca, în postul mare, să-mi mărturisesc și această conversație la spovedanie ? Piesa începe îndată ... o văd

pentru a treia oară. O invidiez pe Excelența Voastră pentru că o aude întâia dată.

— Care act e mai frumos ?

— Cred că primul ... Lamento ... ca și scena în care Odiseu își povestește suferințele groaznice ... și când Telemah îl recunoaște ... Uite că și începe ; te rog, Busenello, să nu vorbești !

Pe scenă apare Iro, cu năzbîtiile sale : acest pîntecos lacom, de o nerozie copilăroasă și, cu toate acestea, viclean uneori, pe care Odiseu îl va osîndi să rabde de sete și de foame în fața porții sale, unde, în slujba peșitorilor, s-a ghiftuit pînă aproape a crăpat ... Cum îl mai afurisește și-l batjocorește acum pe erou : sala izbucnește deodată într-un rîs nestăvilit ... publicul de la galerie tropăie din picioare, astfel că halebardele vlăjganilor care păzesc ordinea prind să zornăie .

„Vino, vino odată, zdrențărosule afurisit ... erou de cîrpă ... vreau să-ți smulg barba fir cu fir ... încă unul ... și încă unul ... și mai unul ... Iată, sînt gata să te înfrunt ... arată-te odată ... mai aproape ... tu ... mă ... bărbos ramolit !”

Spectatorii se cutremură de rîs ... Deodată însă scena alunecă în tonalitate lirică : publicul se înduioșează de cei doi tineri îndrăgostiți, personaje episodice în dramă. Melanto și Eurimah își mărturisesc unul altuia sentimentele lor ... Deodată clocotul orchestrei se dublează parcă, spre a zugrăvi culmea acestui duet de dragoste : instrumentele cu coarde sînt întărite prin clavicembal și theorbe ; efectul acesta de ansamblu e, deocamdată, doar o primă probă de ceea ce e în stare orchestra, care va atinge paroxismul fortissimilor ei în clipa cînd din mîna lui Odiseu își ia zborul prima săgeată mortală ... și cînd învălmășeala de pe scenă se înecă într-o hărmălaie pe care nici compozitorul n-a fost în stare s-o aștearnă în întregime pe note : n-a făcut decît să indice înălțimea notelor. Dar scena aceasta e încă departe ... Deocamdată urmează dansul a opt balerini negri de-o șchioapă, care relaxează tensiunea dramatică a acțiunii ... Revin din nou Melanto și Eurimah, a căror scenă din primul act, spectatorii o mai țin minte : de la o zi la alta amîndoi devin favoriții nobililor venețieni, ai gondolierilor și ai fetelor de stradă. Melanto e atît de limbută, vioaie, cochetă și fermecătoare, ca fiica oricărui „rione” local, care se ceartă cu iubitul ei, și cine le mai poate uita duetul, cînd își tălmăcesc dragostea și credința unul față de altul în ritmuri săltărețe ?

Monteverdi e din nou vraciul de odinioară : amestecă veselia, tragedia, jocul, sentimentele și cea mai cutremurătoare omenie. Răsună iar cadențele-i faimoase : cvintele cu salt dublu ... și variațiunile fantastice, pline de culoare ... În sfîrșit, urmează cîntul lung al Pene-

lopei, ca o litanie fericită, în clipa cînd își recapătă soțul: ritmul se schimbă de mai multe ori, e aproape infinit, publicul nu mai are răgazul necesar de a se abandona acestei atmosfere elevate, fiindcă răsună deodată trufaș, euforica bucurie de viață a pețitorilor: *Tutto e piacere, tutto e goder*, care seamănă cu pestilențială, sumbră și înfricoșătoare blasfemie...

Cortina cade. De obicei, publicul din loji nu e prea grăbit. O jumătate de oră mai trece cu superficialele plăceri de societate. Giustiniana își privește oaspetele de lojă: în felul cum bărbatul acesta cu priviri prădălnice se reazămă de balustrada lojii și cum împinge cît poate jaluzelele, ca nu cumva să-i scape ceva, se simte că *altfel* soarbe muzica, altfel urmărește acțiunea și altfel se identifică cu personajele decît publicul din sală. Fața lui nu trădează nici o emoție, doar ochii mari, aproape violeți în întunecimea lor, scapără, uneori respiră precipitat, alteori se reazămă de speteaza scaunului, — se cîntă probabil tocmai arietta de dragoste — și suspină.

— Excelența Voastră îl cunoaște bine pe maestru?

Giustiniana devine atentă. Glasul lui Busenello nu mai e de astă dată ironic, așa cum o pretinde atmosfera din lojă. Tresare și răspunde ca și cum ar fi și ea bărbat:

— Da ... de cîte ori ne-am întîlnit, *de atunci*, maestrul a fost întotdeauna deosebit de afectuos față de mine. De ce întrebi asta, Gian Francesco?

— Giustiniana, noi am crescut împreună cu toate că am respectat întotdeauna granița care separa casa noastră de casa familiei Moenigo. Dacă te-aș ruga ... să-i vorbești?

— Ți-e teamă de dînsul?

— Nu-l cunosc. Trebuie să înțelegi că nu mă pot duce la el, așa cum s-a dus tînărul Badoer, care i-a bătut la ușă, la subsuoară cu libretul ăsta slab.

— Ai gata vreun text?

— La Roma am avut destul timp pentru a scrie. Cînd ești la Avignon, îl citești pe Petrarca ... La Ferrara sau chiar la Ierusalim, citești din Tasso ... pentru Mantua, cel mai potrivit e Vergiliu. La Roma însă nu există decît un singur autor, atunci cînd vrei să evoci trecutul. *Tacit!* Am făcut lungi plimbări prin Forum și prin Capitoliu. Sînt sătul de alegorii ... ca lupta dintre virtute și viciu! Am trecut pe lîngă palatul lui Nêro, am citit cele scrise de poet despre el; înțelegi, Giustiniana? Altfel văd, altfel le-aud glasul, îmi apare Nero ... Octavia, soția neglijată ... Popeea, steaua care se ridică ... Seneca ... Drama trăiește în a patrusprezecea carte a Analelor. Iartă-mă că te plictisesc cu asta. Probabil ai fi mult mai curioasă să afli ce fel de pălării poartă la Roma doamnele Colonna sau Orsini ...

— De ce vrei să mă jignești, Busenello? Ce dorești de la mine?

— Să-i vorbești maestrului despre mine. Datorită rangului meu, care mi-a fost dăruit de *Serenissima*, nu pot să-l rog eu. Dar dacă ai să-l întrebi dumneata ce părere are despre mine ... l-ar interesa, în locul zeilor de care lumea s-a plictisit, în locul nimfelor și al faunilor, o *singură* filă din Cartea Istoriei? Ar fi tentat de un astfel de text? Nu e prea bătrîn spre a compune muzică?

Femeia lasă evantaiul din mînă. E foarte serioasă.

— Gian Francesco, mîine am să-l caut. Dacă vrei să-i duc eu textul, trimite-mi-l dis-de-dimineață. Voi vorbi cu dînsul. Domnia-ta ai să-l vizitezi numai în cazul cînd maestrul va spune da!

Busenello încuviințează din cap, sărută mîna Giustinianei — mînușa stropită cu pulbere parfumată i se lipește parcă fierbinte de degete. Frumoasa femeie suride, ascunzîndu-și lacrimile:

— Te așteptăm mîine seară la noi, vom fi în balconul palatului!

După-amiază, gondolierul îmbrăcat de gală al casei Giustinianei anunță pe maestru că stăpîna sa cere să fie primită.

În ultimii ani, Claudio a văzut-o pe Giustiniana numai la Sfîntul Marcu, la misele festive oficiate cu prilejul sărbătorilor Republicii. Familia Mocenigo a fost mereu patroana maestrului, astfel că era la curent cu evenimentele petrecute în palat, cu nașterea copiilor, cu do-liiul, cu noile căsătorii. De astă dată, Giustiniana se află în casa lui: maestrul o vede tot mireasă, așa cum a cunoscut-o odinioară, în seara cînd voise să-i dea în dar o sclavă din depărtatele insule cu miro-denii. O conduce în tăcuta Canonie, care — dacă n-ar fi frumoasele instrumente vechi, cărțile legate în piele scumpă, mobila în stilul Mantuei — ar semăna cu o chilie de călugăr.

Se privesc îndelung. Femeia vede pe bărbatul cu spinarea încovo-iată, a cărui barbă nu mai e cărunță, are culoarea argintului; după vîrstă, i se cuvine titlul de moșneag. Circulă pretutindeni portretele gravate ale marilor maeștri de odinioară, și Giustiniana își dă seama cutremurată cum seamănă Monteverdi cu bătrînul Michelangelo. Dar cum îi strălucesc încă ochii și cît de tînăr i-e glasul! Probabil că ar mai fi în stare să cînte, dacă ar vrea. Se așază ... și simte deodată că o părăsește curajul. Cine spunea deunăzi că maestrul Claudio e cel mai mare muzicant în viață al lumii? Zîmbește, în fața ei șade un bătrîn în veșminte ponosite, care îi oferă prăjiturile sale din **ajun**.

— S-a întîmplat ceva? O rog pe Excelența Voastră să vorbească fără **înconjur**.

— Maestre ... îmi îngădui, nu-i așa, să-ți spun astfel? Spune-mi, te rog, ca odinioară: Giustiniana. E simplu și frumos ... atît am să

iau cu mine în groapă... Giustiniana Giustiniani : ajunge atît, maestre... Mi-e teamă că mă pregătesc să comit o nerozie... să ştii că am venit în ambasadă ca ambasadoarea unui *ambasador*... Ascultă-mă, *messer* Claudio. Nobilul domn Gian Francesco Busenello...

— Am citit piesa lui, *Dido*... auzeam că are un text despre Iuliu Cezar. Cu toate că acesta n-a fost nici zeu nici nimfă. Mi-a vorbit despre dînsul Cavalli, care mi-e drag ca propriul meu fiu. Nu-l cunosc pe domnul Busenello... Îi binecuvîntez teama, dacă astfel stau lucrurile, trimiţîndu-mi-o ambasadoare, în locul său, pe Giustiniana... Ştiu... am aflat că are o piesă... pare-mi-se *Apolo şi Dafne*... nu? Despre ea e vorba, nu-i aşa?

— Nu. Despre *Nero*!

Maestrul înalţă brusc capul. O priveşte speriat pe femeie.

— Aşa ceva n-am auzit încă... într-o *dramma per musica*. Nero? Nu mă înşală auzul? Nero, devenit personaj dramatic!? Nero care a trăit aievea? Să aduci pe scenă oameni, care au fost cîndva vii, în locul zeilor... al zeilor, care, fiindcă n-au existat niciodată, suportă orice? În teatru... în tragedii în proză, mai merge. Am şi aflat unele lucruri despre astfel de piese. Se spune că în Englitera ele sînt foarte căutate. Dar să compui muzică...

— Busenello l-a citit pe Tacit... Nici eu n-am avut timp să-i citesc textul, dar, în drum spre domnia-ta, am răsfoit manuscrisul. Maestre, eu cred că Busenello a scris un text *frumos*. Nu-l protejez în mod deosebit, dar te rog ca... dacă eşti dispus... dacă poţi şi dacă ai vrea... poate că şi de dragul *meu*, să te ocupi de piesa lui.

— Pe Excelenţa Voastră o voi recomanda atenţiei domnilor procuratori, de îndată ce va deveni vacant vre-un post de ambasador al *Serenissimei*, cu atîta măiestrie îţi împlineşti misiunea. Ca să fiu sincer, după primele cuvînte pe care le-ai rostit, voiam să te rog să nu mai continui... Sînt bătrîn şi obosit. Piesa domnului Badoer m-a stors de orice vlagă. Poate ştii, Giustiniana, că a trebuit să refac eu însumi întregul libret. Nici unul, nici altul nu e Rinuccini. Mă poţi crede pe cuvînt. Dar ca să-l ducă pe scenă pe Nero... şi pe cine încă?

— Îmi vorbea de Octavia. Şi despre cea de a doua soţie a lui Nero, căreia, iartă-mă, i-am uitat numele.

— Popeea Sabina?

— Da... Figurează Popeea şi Seneca. Nu sînt nici zei, nici nimfe. E sătul şi dînsul de ei. Ar vrea mai curînd să introducă nişte personaje comice... Poate veni ambasadorul?

Monteverdi îşi mîngîie barba. Îl cheamă pe clericul care îl ajută pe maestrul cu vederea slăbită.

— Ce mai avem de făcut... din cele ce n-am terminat?

— Maestre, madrigalele aşteaptă să fie corectate, trei dintre ele ar mai trebui reorchestrate... pe urmă ar mai trebui scoasă de pe raft şi cartea despre Melodie. Au trimis de la Troni să vă întrebe: cînd pot veni să discute despre noua *dramma per musica*? V-a căutat şi secretarul domnului Grimani. Teatrul Santi Giovanni e Paolo e mîhnit şi se ştie că teatrele Cassiano şi Moisé au primit de la *maestro* cîte o piesă, dar el nu are norocul de a prezenta o lucrare de Monteverdi.

— Ce-ţi spuneam deunăzi, cînd am vorbit despre favola?

— Spuneţi că v-aţi plictisit de negurile aurii, de Olimp şi de zeiţe. Şi mai spuneţi că, după *Ulise*, nu vreţi să vă mai ocupaţi de astfel de subiecte profane.

— Dar istoria?

Ținărul inteligent se uită mirat la maestru:

— Clio nu poate fi captată în rime, maestre!

Giustiniana întreabă, zîmbind:

— Aşadar, Busenello poate să vină?

Claudio răsfoieşte manuscrisul voluminos, rostind aproape furios numele:

— Nero, Popea Sabina, Seneca, Octavia, Drusilla... Da, doamnă l-am citit şi eu, nu o dată, pe Tacit. Nimeni însă n-a încercat vreodată să transpună în muzică istoriile lui. Ele nu sînt favole, doamna mea! Pe scenă apare Nero... şi toţi ceilalţi, care au trăit o dată cu el. O astfel de *dramma per musica* n-a existat niciodată pînă acum. Nu ştiu dacă e cu putinţă așa ceva. Il cunosc pe Busenello. E un bun scriitor şi un bărbat inteligent. E cult. Nu ca Ținărul Badoer. Ei, să mă ierți, doamnă, ştiu că este interzis să vorbești cu atîta sinceritate despre nobili. Să vină Excelența Sa, domnul ambasador. Dar să se grăbească, fiindcă moartea îmi dă mai de mult tîrcoale. Un singur Tizian a trăit la Veneția, pe care ciuma l-a răpit la vîrsta de o sută de ani. Să vină... Dacă pentru asta se cuvine vreo mulțumire, o merită întîi de toate Excelența Voastră...

Se împrieteniră într-o singură oră. Regretă că au trăit atîta vreme în același oraș, fără ca pînă acum să se fi întîlnit vreodată. Textul pare un simplu pretext pentru ca ei doi să poată discuta despre marile probleme ale lumii. Busenello face parte dintre acei ambasadori venețieni care trec cu ochii deschiși și cu mintea ageră prin țări, curți domnitoare, orașe și popoare, și toate acestea cîștigă în rapoartele lor un sens profund. E un diplomat iscusit, scriitor dibaci, jurist, astfel că încearcă să-și judece epoca și veacurile în numele justiției nepărtinitoare. Zîmbește, fiindcă Busenello cunoaște slăbiciunile omenești, care amestecă în marea oglindă a Veneției luminile cu umbra.

Claudio îi așteaptă sosirea. Membrul înaltei magistraturi își scoate roba tivită cu hermelină, rămâne într-un halat de casă, prizează tabac pe nări, după moda cea nouă, apoi amîndoi se apleacă asupra fiilelor manuscrisului, și meșterul anată că „aici e prea lung“, contemplă plin de îndoială scena comică intercalată între două episoade tragice, în timp ce Busenello spune, rușinat aproape: „îmi cunosc orașul, nu suportă adevărul tragic, decît dacă poate să danseze între timp...“ Textul acesta e cu totul altfel decît acela al lui Badoer... e altfel chiar decît odinioară *Orfeu* și chiar *Arianna*. De ce l-a intitulat *Incoronarea Popeii*?¹. Se uită întrebător la nobilul venețian.

— Cei de aici s-ar speria dacă aş scrie pe copertă doar *Nero* — îl lămurește Busenello. Ar bănuî o tragedie... Și pe bună dreptate. Venețianului nu-i plac prea mult rezolvările dramatice. Nu e un popor prea viteaz... se înrolează în armată numai cînd Signoria îl slujește. *Incoronarea Popeii*... La Veneția nu știu să existe vreo Popee: pînă și numele e atrăgător, iar *încoronarea* înseamnă întotdeauna sărbătoare, evocă procesiuni, defilări, baletе... torneo. Maestre, titlul acesta îi va fermeca și îi va deruta pe concetățenii mei. Iar dacă vor veni la teatru, le pot spune adevărul despre *Nero* și *Seneca*.

— Dar a mai văzut Excelența Voastră astfel de piesă cu muzică?

— La Roma, *Sfîntul Părinte* nu agreează decît dramele pioase și morale... Marea patrie a teatrului este Spania. Firește, nu pentru *dramma per musica*... numai pentru proză: spaniolii joacă piese în piețele din toate orașele lor mari... dar au început să zidească și teatre, de bună seamă în primul rînd pentru nobilime și pentru rege... Apoi Anglia. Îți voi povesti odată, maestre; la Londra am văzut o tragedie despre Cesar și Cleopatra. N-o pot uita... Poate că autorul ei nu mai trăiește... Dar oare valoarea cea mai mare a unei opere nu este aceea că, după ce autorul a scris-o și viermii i-au ros oasele, lucrarea lui continuă să fie jucată? Dar să revenim la ale noastre... Am fost nevoit să urzesc în text și cîteva figuri mitologice, fiindcă mă simt obligat să slujesc și gusturile orașului meu. Socotesc însă corul o nerozie. Corul — oare nu ești de aceeași părere? — el exprimă idei neghioabe, înțelepciunea mulțimii nu depășește de obicei gîndirea unui neisprăvit. Pînă și în tragediile antichității, el nu face decît să tîlmăcească opinia mediocră a populației Agorei. Corul nu e capabil să închege patimi adevărate. Ca un bătrîn orb, nu face decît să arate încotro se rostogolește roata capriciilor zeilor. În afară de asta: corul e scump... Familia Grimani se teme în deosebi de asta... Corul costă mult, și o dată ce personajele sînt și altfel destul de numeroase, aren-

¹ L'Incoronazione di Poppea (Veneția, 1624)

daşul nu-şi mai limpezeşte socotelile. Cu cîntăreţii nu se pot face economii...

— Dar aprodul şi servitoarea ?

— Fără aceasta „a doua” pereche de îndrăgostiţi, nu poate fi jucată piesa la Veneţia, maestre ! Avem de-a face cu un împărat, cu un rege barbar... cu suverane, cu un filozof şi cu nişte zei. Toţi aceştia sînt străini de simţirea gondolierilor. Dar felul cum băiatul şi fata se îndrăgostesc unul de altul, în timp ce execută ordinele stăpînilor lor, lucrul acesta este însăşi oglinda băieţilor şi a fetelor din Veneţia. Trebuie folosit un limbaj în care să se recunoască...

— Dacă nu ţi-e cu supărare, am descoperit în textul dumitale urmele marilor înaintaşi. Într-un loc, cuvintele lui Petrarca... în alt loc, pe acelea ale lui Vergiliu...

Avocatul rîde.

— Nouă, juriştilor ne place să cităm sentinţele pretorilor, chiar atunci cînd cazul respectiv nu corespunde spuselor lor. Asta dă prestigiu şi credit, sporeşte valoarea sentinţei. Crede-mă, maestre, poezii mari sînt pentru noi, epigonii, cei mai credincioşi sprijinitori.

— Numai că destinul lui Nero nu se împlineşte în dramă. Ea se încheie în clipa cînd se uneşte, sub semnul iubirii fericite, cu Popeea... după credinţa noastră a fost tiran... După trei ani avea să curme el însuşi, cu un singur gest, viaţa Popeii.

— Da, însă aici e om. Crezi, *messer* Claudio, că n-am re trăit totul în timp ce mă plimbam pe Colina Palatină ? Nero a fost om ; abia mai tîrziu s-a transformat în monstru. Poate că am să scriu odată cum îmi închipui eu că s-a petrecut această transformare. Nu aici însă. Aici vreau ca viitorul tiran să-şi trădeze înclinaţiile numai într-un episod, două. Trăieşte deocamdată doar pentru iubirea ce l-a cuprins... Dorinţele lui să fie însă imperiale, monumentale. Spectatorul trebuie să simtă că tronul lui August este al lui.

— Popeea ? Te-ai gîndit la vreo interpretă ?

Obrajii avocatului se împurpurează.

— Maestre, eu nu vreau să immortalizez *toate* femeile în Popea... Eu vreau să immortalizez într-însa o singură femeie. Dacă vreodată piesa va ajunge la Napoli... Domnia-ta eşti înţelept şi ai cunoscut lumea. Ştii, aşadar, că noi bărbaţii purtăm cu toţii răni în suflet. Acea la care mă gîndesc ar fi putut să cînte oricînd *Ballo delle Ingrate*, întruchipînd pe femeia care rămîne ultima în scenă, şovăie, cochetează şi care, cu toate acestea, a fost crudă cu acela care o iubea.

E om adevărat. Mai suferă şi azi. Transformă bărbăteşte într-o dramă de teatru dragostea sa pierdută. Avocatul continuă :

— Popea să fie aşa cum trebuie să fi fost în adîncul sufletului ei : ambiţioasă şi jucăuşă. Aspră şi darnică... darnică cu ea însăşi. Nu e

nici rea, nu e nici bună : e credulă, își urmărește cu îndârjire ținta, e capricioasă și cochetă, și mai ține, poate, la primul ei soț, Ottone... dar strălucirea imperială a orbit-o, ceea ce n-o împiedică să-l vadă pe împărat așa cum e cu adevărat. Să fie în așa fel zugrăvită... prin muzică și text... încît să se recunoască într-însa toate femeile nobilimii... doar să-și dea seama și ultimul gondolier, cățarat sus, în loja fără plată, că n-are nici un rost să sugrume o femeie din gelozie : toate sînt la fel prin însăși firea lor !

— Gian Francesco, piesa e prea lungă. Trebuie scurtată în cîteva locuri...

— Vrei să faci prescurtările chiar dumneata ?

— Sînt silit. Voi simți în timpul compunerii muzicii unde se lungeste prea mult textul și unde are să se plictisească spectatorul de un recitativ fără rost... aici e inutilă intervenția Virtuții... obișnuitul amestec al zeilor, numai spre a putea pune în mișcare roțile. Da, să fim mai chibzuiți, dacă Excelența Ta n-are nici o obiecțiune, cu *deus ex machina*. Cel mult o dată... Poate în clipa în care Amor o scapă pe Popeea de pumnalul ce-o pîndește... Nu însă de mai multe ori. Ți-am mai spus, eu sînt sătul pînă în gît de zei antici. Sînt bătrîn și nu mă mai înspiră.

— Dar Nero ?

— Nero a trăit. A fost plin de păcate : pot așadar să-l condamn ; a avut dorințe : nu mă pot împiedica să-l socotesc om. Ce mă fac însă cu zeii... Cu Virtutea ? Uită-te la mine : am trecut de șaptezeci și cinci de ani. Știu totul despre oameni și, crede-mă, n-a mai rămas în mine nici o curiozitate meschină. Cu toate acestea, domnule Buse-nello, a fost o pasiune. Pînă și simpla ei evocare mă încălzește... Ottone, care își iubește soția, pe Popeea, dar împăratul îl trimite de parte... ambițioasa Popeea... neghioaba Drusilla, a cărei iubire Ottone o exploatează, spre a-și mijloci răzburarea... Și Nero însuși, care aleargă orbește după singurul său țel desfrînat. Ce-i pasă lui de imperiu... de rugurile aprinse... Toate cele scrise de Tacit, despre el și despre epoca lui, îmi sînt cunoscute. La dumneata însă împăratul nu mai e prigonitorul turbat al credinței noastre, ci e un simplu îndrăgostit, pe care femeia aceasta cochetă și trufașă își închipuie că-l va putea struni după voia ei. Aici Nero îi grațiază pe Ottone și pe Drusilla, o dată ce mărturisirea lor îi împrumută un oarecare temei moral spre a se putea descotorosi pentru totdeauna de soția sa, Octavia. Nero grațind pe cineva ? Lucrul ăsta va fi, desigur, pe placul spectatorilor. Nu le place să iasă de la teatru, în plin Carnaval, cu gînduri care le dau fiori. Ritmul duetului final va trebui să fie preluat de gondolieri și să-l cînte pe Canal Grande...

Maestre, în mîna dumitale povestea se prefăce într-o ceară moale. Atît de mult am osîndit şi am ironizat meschinăria omenească, încît îngăduie-mi acum să-ţi exprim întreaga mea admiraţie, fiindcă în domnia-ta nu există nici un strop de meschinărie.

Maestrul rîde şi se aşază la cembalul său.

Familia Grîmano cumpără zece lăzi de lîmînări la Raguza, fiindcă acolo lîmînările erau cu un sfert mai ieftine decît la Veneţia. Pentru stagiunea de toamnă trebuie oricum directat „Zanipolo“, cum denumise dialectul popular veneţian teatrul, botezat după cartierul Santissimi Giovanni e Paolo în care se afla. Spre norocul său, Busenello pricepuse glasul vremii, renunţînd la cor : poporul se plictisea ascultîndu-l, fiindcă prea semăna cu arta desuetă a madrigalelor. Lipsa corului este compensată însă de scenele ce se succed într-un ritm vioi, zeei *ex machina*, alternarea frecventă dintre tragic şi comic, jocul de lumini, orgiile nesfîrşite, mişcarea continuă, metamorfoza celor treizeci şi şapte de scene.

Busenello evitase cu multă abilitate introducerea „politicii“ în piesă, pe care publicul select din loji sau chiar poporul de la parter ar fi putut s-o „reorchestreze“, în dauna Celor Zece.

— Nero al meu — îi spusese el, ruşinat, maestrului Claudio — nu se conformează întocmai celor relatate de Tacit. Eu îl plăsmuiesc pe tiran în alcovul său : cruzimea lui apare şi aici, deocamdată însă numai faţă de bătrînul său dascăl, Seneca... Fiindcă e vorba doar de un filozof, poporul veneţian îl va ierta pe cezar. Maestre Claudio, îmi cunosc oraşul : e mai înţelept ca Nero al meu să nu se ducă la Senat !

Familia Grîmano nu economisise, de fapt, lîmînările, astfel încît, în clipa cînd în blînda înserare de sfîrşit de octombrie gondolele şi li-tierele prinseră să sosească în faţa teatrului, chiar cei mai puţini iniţiaţi putură să-şi dea seama că heralzii cu blazoanele familiei Grîmano nu degeaba cîntă din surlele lor, că străjerii teatrului au fost îmbrăcaţi în cele mai strălucitoare zale şi că se pregăteşte o defilare modernă, în frunte cu mărimile cele mai mari ale oraşului, al căror nume veneţienii îl rostesc de obicei doar în şoaptă şi cu teamă.

Excelenţa Sa Busenello nu uitase cui îi datora cea mai mare parte a acestui succes, astfel că invită în propria sa lojă familia Giustiniani şi pe vîrstnicul procurator Mocenigo care, din pricina artritei sale, nu se mai deplasase, de ani de zile, decît pentru rezolvarea îndatoririlor sale oficiale. Giustiniana strălucea : premiera aceasta era opera ei, rezultatul unei fericite *combinazione*, care se născuse sub semnul succesului.

Maestrul era prezent, ca un cărmaci pe puntea corăbiei sale, în mijlocul echipajului său, al muzicanţilor săi. Marinoni — singurul care îl întovărăşise aproape de-a lungul întregii lui cariere — constată uimit

că maestrul nu s-a schimbat de fel : repetă cu aceeași îndârjire, aproape că se ia pe sine la goană, mărîncă puțin, fața i se acoperă de broboane de sudoare, dar reia din nou, pentru a nu știu cîta oară, aceeași scenă, repetă cu soprana și, uneori, cu glasul său încă și azi limpede, deși abia șoptit, îi arată solistei sau solistului cum ar fi intonat în cutare pasaj cîntăreții Curtii de la Mantua.

„Afișul“ era de astă dată mult mai bogat decît se obișnuia. Pe coala de hîrtie ornată cu emblema familiei Grimano se tipărise textul latin al lui Tacit, pentru satisfacerea celor cu înclinații studioase, iar dedesubt fusese cules, în dialectul pitoresc venețian, rezumatul întregii acțiuni. În același timp, fusese angajat în fața intrării la locurile în picioare un crainic, care citea din sfert în sfert de ceas ce fel de întîmplări minunate din lumea de odinioară va avea prilejul să asculte și să vadă onoratul public.

Patricienii citeau textul capitolului XIV din analele lui Tacit, cei mai mulți însă descifrau, încîntați, textul cules cu „cicero“ :

„... Împăratul Nero e îndrăgostit de frumoasa Popeea, soția regelui barbar Ottone, care se află în slujba cezarului. Nero îl trimite pe Ottone în depărtata Lusitanie, spre a se putea bucura nestîngerit de farmecele Popeii, neglijîndu-și între timp propria soție, pe Ottavia. Popeea e o fire calculată, și femeia scaldată de strălucirea gloriei îl convinge pe Nero să-și alunge soția legală, pe Octavia, fiindcă atunci inima ei va fi pe veci a împăratului. Nero pleacă urechea la îndemnul ei, mai cu seamă că Octavia nu are copil de la dînsul ! Seneca, fostul dascăl al lui Nero, îi atrage luarea aminte asupra îndatoririlor sale față de imperiu și față de virtute. Nero însă se înfurie la auzul acestor vorbe, iar patîma lui pentru Popeea prinde flacără și mai mare, astfel că îi poruncește lui Seneca să se sinucidă. Înțeleptul își pune capăt zilelor și slăvește în fața discipolilor săi frumusețea faptei pe care se pregătește s-o săvîrșască. Însă tinerii se codesc să-l urmeze dincolo, pe tărîmurile neființei. Pe Ottone, care s-a întors în mare taină, Octavia îl ațîță să-și ucidă soția. Pe acest erou barbar îl iubește piendută tinăra Drusilla, însoțitoarea Popeii. Ottone o convinge cu ușurință pe Drusilla să-i împrumute veșmîntul ei. Astfel, Ottone se furișează în grădină îmbrăcat în veșmîntul Drusillei, și o găsește pe Popeea dormind. Amor coboară însă din ceruri ca s-o apere pe Popeea de pumnalul viclean. Fapta plănuită iese astfel la iveală, însă Popeea nu recunoaște decît veșmîntul Drusillei, astfel că bănuiala cade pe capul fetei. Drusilla e tîrîtă de zbiri în fața lui Nero, căruia i s-a adus vestea morții lui Seneca și sărbătorește evenimentul printr-o orgie sălbatică, înconjurat de curtenii săi. În Nero se deșteaptă monstrul și o amenință pe Drusilla cu cele mai groaznice chinuri, dacă nu mărturisește cine este acela care a îndemnat-o s-o ucidă pe Popeea. Fata își apără, o dată cu taina

și iubitul, cu un eroism de martiră, însă, în cele din urmă, Ottone se hotărăște să mărturisească faptul că, în veșmîntul Drusillei, chiar el a fost cel care a ridicat pumnalul asupra Popeii. Nero îl grațiază pe Ottone, dar îl exilează și, fiindcă a cîștigat un titlu de drept pentru despărțirea de Octavia, proclamă divorțul, pentru ca în aceeași zi să se căsătorească cu Popeea și s-o încoroneze ca împărăteasă“.

Încă înainte de ridicarea cortinei se iscă prin loji controverse vehemente: e permis sau nu e permis să se prezinte drame muzicale cu personaje istorice, care au trăit aievea? Unii cunoșteau deja motivul schimbării veșmintelor și își asigurau preopinienții că astfel de motive apar foarte des în toate teatrele madrilene de oarecare ținută, episoadele de acest fel fiind chiar indispensabile. Majoritatea bărbaților îl citiseră pe Tacit: erau curioși cum a izbutit Busenello să se descurce prin desîșul acestui text complicat, atunci cînd și-a pus în gînd să scrie nu o tragedie în proză, ci o *dramma per musica*.

Excelența Sa Grimano își făcu apariția în culise, cercetînd totul cu ochiul stăpînului și examinînd sala de după cortină. Teatrul s-a umplut pînă la ultimul loc. În loji se află crema nobilimii venețiene, oaspeții străini de vază au venit și ei în număr mare, în loja prințului Brunswick au ocupat loc cei doi frați ai principelui elector saxon.

Giustiniana împinse un taburet sub picionul bolnav al tatălui ei.

— Au trecut optsprezece ani de la *Combattimento* — făcu ea zîmbind. L-am invitat pe maestru. Nu l-am lăsat să se întoarcă singur, la Canonie, după spectacol. Am făcut bine, tată?

Girolamo Mocenigo socotește:

— *Anno Domini*... stai puțin... a fost în anul cînd mi-a naufragiat corabia cu ghimbir, în Celebes... atunci am văzut favola prezentată la Mantua. Raportul către *Serenissima* l-a dictat Contarini; îmi amintesc de parcă ar fi fost ieri. Firește, îl destinase teatrului de familie din Piazzola... După cîte știu, *Arianna* a și fost prezentată acolo... Ai făcut bine... ai făcut foarte bine că l-ai invitat. Sînt bătrîn, sînt bătrîn. Numai Monteverdi a rămas tînăr. Dacă ți-aș fi soț, aș mai fi gelos pe el!

Cei doisprezece străjeri își leapădă armele și intră pe rînd cu coifuri și făclii în mînă. Marile lumînări de ceară se sting una cîte una, numai măruntele lumînări ieftine de seu continuă să mai licărească lîngă libreturile deschise în mîinile spectatorilor. Un val de agitație trece peste sală. E un an și jumătate de cînd maestrul și-a reînnoit strălucirea în teatrul muzical cu *Întoarcerea lui Ulise*. Veneția, care nu se mirase odinioară de vigoarea lui Tizian, nu e surprinsă nici de faptul că datoarează, astăzi, această delectare unui moșneag.

Decorul scenei vrăjește ochii spectatorilor, da, așa trebuie să fi arătat palatul lui Nero. Șerpuiesc peste tot ghirlande de marmură, pilaștrii trandafirii, împlețiți în arcuri boltite; pe oulisa în semicerc a fundalului plutesc nori transparenți, în jurul soarelui ce scapătă într-o mare de purpură, scena e luminată, din ambele părți, de surse camuflăte de raze colorate, printre bolțile imense ale palatului se ițesc pretutindeni frunzare și crengi încărcate de fructe aurii.

Prologul olimpic cu zei e de neînlocuit: Busenello pretinde că venețienii nu și-ar putea închipui o dramă muzicală fără el. Dialogul nemuritorilor pune capăt liniștii ce se lăsase peste sală: piesa propriu-zisă n-a început încă, lumea se mai poate foi după cum i-e pofta inimii...

O ... cum s-a pîtit ... cum a fost dată uitării

.. părăsită de toți, Virtutea ...

Spectatorii din loji se privesc unii pe alții: ce-a vrut oare să spună Busenello prin aceste cuvinte? Avocatul nu face nimic fără un scop ascuns: împotriva cui e îndreptat pumnalul prologului?

Acțiunea pornește anevoie: „expoziția” din primul act e încredințată la doi străjeri: vorbesc verzi și uscate, nestînjeniți, fără nici un respect, așa cum fac mușchetarii, dar din recitativul lor chiar și spectatorii care nu știu să citească sau nu le explică vecinul ce scrie pe afiș, află ce se pregătește. E rostit de astă dată, pentru întâia oară, numele lui Seneca, înțeleptul. Urmează, în sfîrșit, prima mare scenă *adevărată*. Popeea și Nero apar din cuibul lor nocturn: venețienii bănuiesc, firește, că amintirea îmbrățișărilor lor pătimase mai stăruie într-însii, lucru pe care castratul, care interpretează rolul Popeii, nu face decît să-l confirme prin pașii săi împlețiți și prin gesturile-i unduioase. Însă Nero se pregătește să plece, și nimeni nu știe ce va hotărî peste o clipă capriciosul împărat. Popeea se înspăimîntă:

Stăpîne .. stăpîne ... nu pleca ...

Bratele-mi vor să te cuprindă,

Așa cum tu mi-ai cuprins, fierbinte,

Inima-mi îdrăgostită ...

Spectatorii, care au plătit cîte un loc de stat în picioare, respiră copleșiți de emoție: nu mai există zei trandafirii, învăluți în nori de aur, uită că femeia e doar un castrat. Sopranul răsunător și limpede face să vibreze întreaga sală. Nimeni nu se îndoieste că împăratul și Popeea sînt înlănțuiți de o patimă răscolitoare.

Nero mai păstrează ceva din demnitatea sa imperială :

*„Obîrșia mea înaltă ... mă oprește ca
Roma să aștepte cît sîntem de legați —
atîta timp cît Octavia îmi va mai fi
soață . Numai eu o pot respinge !*

Popeea cade în genunchi și imploră :

*Nu-ți fie teamă, nu te sinchisi,
Rămîi mereu cu mine, în fiecare ceas al zilei !*

Și fiindcă rugămintele ei fierbinți sînt zadarnice — spectatorul simte că scena trebuie să aibă un sfîrșit apropiat —, se adresează împăratului cu o întrebare mișcătoare :

Tornerai ?

„Te vei întoarce ?“ răsună prelung în urechea spectatorului ... Și nimeni în sală nu știe, deocamdată, de partea cui trebuie să fie ? Publicul din loji își transmite semne tainice de după evantaie și toate femeile frumoase re trăiesc cu trupul și cu sufletul, de-a lungul interludiului, dragostea Popeii — pentru un tron !

Urmează acum lumea posomorită și rigidă a Octaviei :

*O, unde ești Nero ... unde, al meu soț ?
Vai mie ... desigur te aflu iar în brațele Popeii ...*

Doica stîrnește mîndria Împărătesei :

Tu ești singură Cezară a tuturor noroadelor !

Spectatorii din loji schimbă din nou priviri pline de înțeles : oare Busenello lingusește aici pe ambasadorul imperial ? Adevărat însă că, din pricina tulburărilor de la Friaul, raporturile dintre Viena și *Serenissima* sînt din nou încordate ... un cuvînt bun nu strică, de cînd, după plimbarea lui Aldringen, ura împotriva Habsburgilor a sporit pretutindeni.

Cine e acest Seneca ? Zboară șoapte agitate prin loji : doamnele apelează la bărbați și cicisbeii dau pe neașteptate examen din cultura lor umanistă. Parterul lîncezește, văzînd un bătrîn conversînd cu Pallas Atena. Regizorul s-a îngrijit însă ca Pallas Atena să fie tînăra și frumoasă, îmbrăcată în așa fel, încît luminările rampei să-i scoată în evidență coapsele goale. Așteptarea e mai plăcută acum, pînă în clipa cînd Nero îi împărtășește vîrstnicului său dascăl intențiile sale :

*Seneca, înțeleptul meu dascăl,
Am hotărît să mă despart de Octavia
Și să mă căsătoresc cu Popeea ...*

Seneca încearcă, plin de prudență, cu înțelepciunea unui vechi curtean, să schimbe hotărîrea stăpînului său :

— *Stăpîne, la rădăcina celor mai dulci simțăminte ale noastre încolțește adesea sămînța părerii de rău ...*

Indrăgostitul și barocul Nero se transformă, de la o clipă la alta, în tiranul zugrăvit de Tacit :

— *Stăbește-mă cu sfaturile tale înțelepte, vreau să-mi urmez propria cale !*

Seneca, deoarece i-o pretinde faima, mai încearcă să se împotrivească :

— *Să nu întărești, stăpîne, poporul și Senatul.*

Tiranului puțin îi pasă de popor și de imperiu ... În acest loc răbufnește din Busenello principiul machiavellic al statului, exprimat prin cuvintele lui Seneca :

— *... Regii nu păcătuiesc dacă săvîrșesc faptele lor spre a-și lărgi țara pe care o stăpînesc : păcatul se absolvă prin sine ... dar dacă vreo faptură muierescă are putere asupra ta, împingîndu-te să greșești, acesta nu mai e păcatul regelui ... nu mai e greșeala semizeului, ci a unui plebeu de rînd !*

Tiranul îl alungă pe înțelept :

— *Piei din fața mea, maestru impertinent, filozof neobrăzat !*

Poporul Veneției înțelege îndată că Seneca a pierdut totul.

Nici măcar valul unduios și baroc al simfoniei nu e în stare să estompeze tăișul aspru, politic al scenei : Busenello cunoaște în intimitate viața palatelor regale, le-a spionat secretele, a aflat criza împărățiilor, provocată de vilvătaia orbitoare a unei singure patimi senzuale. Spectatorii simt că nu mai asistă la un joc al zeilor, ceea ce văd nu mai e mitologia în care nici oamenii din vechime nu mai credeau. În acest dialog dintre Nero și Seneca se înfruntă vijelii înspăimîntătoare, o astfel de muzică nimeni n-a auzit pînă acum, deoarece în limbajul muzicii își destăinuiesc sufletul oameni adevărați, al căror strigăt nu-l mai acoperă vocea corului.

Busenello, care a auzit de atîtea ori dialogul la repetiții, aici, în teatrul plin pînă la refuz, agitat, în șuierul emoționat al respirației, în tojîl scurtelor suspine scăpate de cîte un spectator, simte cum tremură sufletul Veneției, cum se încinge sala pînă la cea mai adîncă emoție, în clipa cînd intră Popeea.

Se gîndește că dacă Nero ar fi fost prezentat la Roma, în spiritul textului lui Tacit, niciodată n-ar fi putut să scrie cuvintele dulci, clocoțind de dorință, care urmează. Umbra închiziției se proiectează asupra „bunelor moravuri”, iar femeia, în jurul căreia a înălțat iubirea lui Nero și a Popeii ca pe-un roman de nestemate, niciodată n-ar fi aflat

ce crede Busenello despre vraja și frumusețea ei, tălmăcite pe aripile cântecului minunat al maestrului Monteverdi.

Popeea întreabă :

— *Spune, stăpîne, este ceva mai dulce decît buzele mele, pe care ți le-am oferit astă noapte ?*

— *Ale tale sînt cele mai dragi și mai ucigătoare buze . . .*

— *Dar merele dulci ale sînilor mei ți-au plăcut ?*

— *Sinii tăi sînt mai minunați decît orice pe acest pămînt . . .*

— *Și felul cum te-au înlănțuit brațele mele ?*

— *O, idolul meu adorat, de te-aș putea îmbrățișa și în această clipă. Popeea . . . mi-am pierdut și răsufłarea : îți privesc buzele și încerc cu privirea să-mi regăsesc sufletul mistuit de flăcări, căci sufletul meu a trecut în tine pe cînd ne sărutam . . .*

Busenello aruncă o privire spre loja canonicilor : patronii Sfintului Marcu au venit cu toții, în onoarea vîrstnicului lor maestru de muzică. Fețele bărbierite și palide ale celor cinci patricieni freamătă de curiozitate. Nici unul nu și-a părăsit locul, privirea nici unuia din ei nu exprimă indignare. La Veneția se pare că nimeni nu se teme de Sfîntul Oficiu.

Drama continuă să se desfășoare — pînă aici n-a fost decît bogata expoziție, în cursul căreia apar pe cîteva clipe caracterele. „*Dramatis personae*“ prind pe încetul viață, încep să trăiască pe scenă. Veninul Popeii, moenind în cuvintele ei rostite împotriva lui Seneca, pecetluiește soarta înțeleptului. Izbucnește glasul lui Nero :

— *La mine, ostași ! Unul dintre voi să alerge cu iuțea vîntului la Seneca și să-i ducă porunca mea : să moară încă astăzi. Popeea . . . nu te întrista : vei vedea chiar azi de ce-i în stare iubirea mea !*

Se pregătește marele dialog dintre Ottone și Popeea. Busenello strecoară cîteva fraze din arta guvernării venețiene pînă și în gura căpeteniei „germane“, și, în timp ce Popeea rupe legăturile ce o înlănțuiau de Ottone, în sufletul bărbatului încolțește gîndul răzbunării.

Drusilla, mînată de iubirea ei nemărginită pentru Ottone, devine unealta supusă a bărbatului, care se preface îndrăgostit de ea. Drusilla își trădează bănuiala doar într-o singură frază lîncedă : . . . *cum se poate să fi răsărit în sufletul tău dorința, într-o singură clipită ?* Ottone se

uită în sus, la izvorul de lumină și nu la Drusilla, atunci când răspunde : *Amorul e un foc, care prinde vîlvătaie de la o singură scînteie . . .* Iar în clipa cînd Drusilla se întoarce, Ottone rostește, cu fața la public : *Numele Drusillei pe buzele mele, iar Popeea, . . . o, Popeea e în adîncul sufletului meu . . .*

Busenello s-a gîndit la ultima seară a lui Socrate, așa cum o citise în Platon, atunci cînd a descris moartea lui Seneca . . . sau și-o fi amintit de ultimul ceas al lui Petroniu, cînd „Arbiter“ trimisese solie, printr-un centurion, aceluiași Nero a cărui sentință și-a însușit-o. Înțeleptul e înconjurat de prietenii și de ciracii săi : în atmosfera acestui simpozion, basul irumpe cu o pulsație dramatică :

— *Ieși, ieși pretoriene, spune-i lui Nero că, înainte ca seara să se lase, eu mă voi odihni în mormîntul meu. Așadar, amici, a bătut ceasul cînd trebuie să practic virtutea pe care am slăvit-o în fața voastră. Durerea morții nu ține mai mult decît lucirea unui fulger. Un suspin, care n-a fost decît oaspete în sufletul meu, își ia zborul, s-a despărțit de humă, și-a părăsit casa de oaspeți și pornește către Olimp, unde fericirea este eternă !*

Corul surd al discipolilor : *Nu vrem să mori Seneca, nu vrem să mori. Nu muri nici tu, Seneca !*

Răspunsul înțeleptului nu întîrzie :

— *Pregățiți-mi, dragii mei, baia, dacă viața seamănă cu un riu care curge, să se reverse în acest curent calduț sîngele meu nevinovat ; el va tivi cu purpură . . . cărarea morții mele . . .*

Tensiunea mării tragediei e suspendată brusc de duetul dulce și jucăuș al Aprodului și al Damei de companie : muzica, care a transformat cu asprime și fără ornamente basul lui Seneca într-un clocot dramatic, devine acum grațioasă, plină de fiorituri, încît poate înflori în voie farmecul spumos al coloraturii venețiene. Totul nu durează decît cîteva minute, e un „episod“ demn de Tasso, apoi spectatorul trăiește din nou în toîul dramei, aflînd că Nero sărbătorește deja moartea fostului său dascăl.

— *Acum că Seneca nu mai trăiește, să cîntăm . . . să cîntăm, Lucanus, cîntece de dragoste întru slava aceleia, al cărei chip l-a încrustat Amor cu propria lui mînă pe pereții inimii mele . . .*

Cine este acest Nero ? Mocnește monstrul într-însul sau dragostea i-a luat în așa măsură mințile, încît i-a pus în piept inima unui cîntăreț de madrigale ?

— *Dulcele meu idol, Popeea, aș dori să te slăvesc precum se cuvine, dar cuvintele mele nu sînt decît biete scînteii nevolnice în strălucirea Soarelui frumuseții tale. Buzele tale fermecate sînt două rubine, dar dragostea inimii mele vei ști că este mai puternică decît diamantul, astfel că atît frumusețea mea, cît și inima mea au ieșit din atelierul lui Amor ca două nestemate fără seamăn !*

Intriga — după legile dramei — abia acum se desfășoară în toată complexitatea ei. Octavia îl asmute pe nedumeritul Ottone, care în sine a hotărît deja uciderea Popeii, dar nu știe deocamdată în ce fel va pune capăt vieții iubitei Împăratului. Intre timp, împacă păcatul, iubirea și împărăția cerurilor, într-un mod pe care — așa cum observă Busenello — îi face pe domnii canonici aflați în lojă să se cutremure.

Octavia e interpretată de o mezzo-soprană, una din cele mai bune cîntărețe ale Veneției ; vigoarea, ambitusul, timbrul profund al vocii ei, dicțiunea ei ireproșabilă, dreptatea femeii părăsite și jignite cuceresc îndată simpatiile sălii ; patricienele pe ea o socotesc „adevărata“ femeie, în locul stricatei Popeea. Dacă îl asmute la crimă pe Ottone, nu face decît să-și afirme dreptul, o dată ce „barbarului“ îi spune :

— *Dacă îți mai amintești de toate cîte au făcut strămoșii mei pentru tine, copleșindu-te cu onoruri, iată, a sosit prilejul să mă răsplătești, fiindcă îți cer ajutorul.*

Tot ceea ce îl chinuie pe Ottone e exprimat într-un dialog vioi, ca un vârtej de vînt. Din frazele agitate, care se acoperă una pe alta, răsună mereu numele Popeii. În convorbirea lor nu este nimic artificial și nu este nici vreun ornament : setea de răzbunare a unui bărbat și a unei femei sapă groapa victimei lor comune.

În ochii căpeteniei barbare, împărăteasa e o ființă sacră, pînă și în părăsirea ei e Porunca însăși. Octavia simte aceasta și, cînd Ottone dialoghează cu el însuși, năpustește asupra șovăielnicului barbar cuvîntul de ordine rostit de *Imperatrix* :

— *Ce tot mormăi acolo ? Disprețul meu imperial te va urmări, pretutindeni, dacă nu vei împlini fără întîrziere porunca mea : vei plăti cu capul pentru lașitatea ta.*

Amîndoi îşi dau seama că sînt complici şi, cu toate acestea, Octavia domină. Nu rămîne decît să se stabilească amănuntele uciderii. „Dă-mi doar atîta timp, stăpîna mea, cît îmi trebuie ca mîna să nu-mi tremure şi să nu-şi greşească ţinta ... Nu, n-ajunge o clipă ca, în locul mîinii care mîngîie, a iubitului, să se apropie de Popeea unealta ucigaşă a călăului“.

Octavia a învins. La sfatul ei, Ottone se duce la Drusilla, ca să-i ceară împrumut veşmîntul, în care vrea să se travestească. Fata trăieşte în lumea iluziilor ei, îşi aşteaptă iubitul, cuvintele îi ţîşnesc fermecătoare de pe buze, încît publicul aşteaptă înmărmurit : cu ce intenţie a venit la ea conspiratorul ?

— *Pe tine te căutam* — spune bărbatul, şi răspunsul pare un ecou :

— *Aici sînt ... pentru plăcerea şi bucuria ta ...*

O roagă să-i împrumute veşmîntul ei, fără să-i destăinuiească intenţia sa. Fata îi spune doar atît :

— *Al tău mi-e veşmîntul, al tău mi-e şi sîngele ...*

Popeea a aţipit în grădină. Insoţitoarea ei murmură un cîntec de leagăn, şi o dată ce „Seneca a murit“, aşteaptă realizarea dorinţelor Popeii. Popeea adoarme, doica iese tiptil şi, în locul ei, apare Amor (cel puţin prin asta să se facă dreptate tradiţiilor consfinţite de *deus ex machina*), care o va păzi pe femeia adormită de pumnalul ce-o ameninţă :

— *Dormi, Popeea, dormi, zeiţă pămînteană ... Amor zădărniceşte intenţia vicleană, căci stelele şi cerul de dragoste-s mişcate ...*

Monologul lui Ottone e dramatic şi plin de remuşcări, pe măsură ce se apropie în travestiul Drusillei, scoţîndu-şi pumnalul de la brîu :

— *Deşi veşmintele-s schimbate ... Ottone nu este Drusilla, ci şarpe otrăvit, al cărui venin lumea nu-l bănuieşte ... Da, o, ce văd ? Tu dormi ! Iubito ! Nemărginita mea iubire ! Ochii i-ai închis, ca să nu-i mai deschizi niciodată ?*

Zeul o trezeşte pe Popeea, şi femeia speriată nu zăreşte decît veşmîntul Drusillei, în timp ce Ottone iese în fugă. A văzut şi pumnalul îndreptat asupra-i. Strigătele ei trezesc palatul, doica îi trimite pe lictori pe urmele Drusillei.

Monologul idilic al Drusillei e tulburat de hărmălaia lictorilor înarmaţi : sînt călăuziţi de doică, şi cuvîntul brutal al unuia dintre lictori :

Taci, ești ca și moartă ! o readuce din visarea ei. E tîrîtă îndată înaintea lui Nero, care clocotește de setea răzbunării.

Tensiunea sporește : în duetul dintre Nero și Drusilla vibrează toată încordarea romanelor de groază. Împăratul vrea să știe cine a instigat-o pe fată la uciderea Popeii.

— *Bice, roată cu cuie, fier înroșit și frînghii : înainte ca năpraznice chinuri să te facă să simți ura mea nemărginită, îl somez pe nemernicul instigator să-și mărturisească mișelia.*

Drusilla înțelege deodată de ce i-a cerut Ottone să-i împrumute veșmîntul. Iubirea ei se purifică, nu mai încearcă să protesteze, iar soprana ei fermecător strigă cu forța martirului :

— *Stăpîne, eu sînt vinovata, eu voiam s-o ucid pe Popea, nevinovata !*

Nero își recapătă brusc profilul zugrăvit de Tacit :

— *Tîrîți-o la locul de pierzanie pe această nemernică ! Căldule, îți poruncesc să-i prelungești chinurile la nesfîrșit și să-i sporești suferința înaintea morții. Folosește toate șiretlicurile ascunse ale călăilor, ca să înzecești chinurile acestei femei.*

Drusilla răspunde pe tonul extatic al celor hotărîți să primească moartea fără vreo împotrivire :

— *Iubitul meu iubit, dacă pe mormîntul meu va picura o singură lacrimă din izvorul inimii tale, fie și numai din milă, dacă nu din iubire, sînt fericită și îmi plec capul pe butucul căldului, ca iubita ta ade-vărată, fiindcă vreau să răscumpăr prin singele meu păcatele tale.*

În timp ce împăratul nerăbdător să-și vadă în chinuri victima sa așteaptă sosirea călăilor, apare Ottone, ca să înceapă o luptă îndîrjită între el și fată : fiecare ia asupra sa încercarea de ucidere a Popeii. Bărbatul i se adresează Împăratului, care i-a răpit nevasta :

— *Ia-mi viața, stăpîne, cu mîna ta. Iar dacă nu socotești că sînt de astă demn, și vrei să-mi lași viața, te voi binecuvînta pînă la sfîrșitul zilelor ; de vrei să mă chinuiești, îți pun eu biciul în mîndă ; dacă așa ți-e vrerea, azvîrle-mă între urși și lei, să-mi pot ispăși vina fără iertare, între ghearele și fâlcile lor !*

Drama, al cărei titlu nu e Nero, ci *Incoronarea Popeii*, și care le prilejuiește spectatorilor emoțiile cele mai tari și bucuria spectaculoaselor serbări princiare, cere acum ca Nero să-și schimbe iar atitudinea,

spre a-și rosti cuvîntul în ipostaza „suveranului cel bun“. De aceea, îl grațiază pe Ottone, dar în același timp îl exilează „cît mai departe“ de Roma, și Drusilla, devenită iar „nobilă din suita împărătesei“, primește lauda Cezarului și e eliberată.

În clipa aceasta, toți și-au atins scopul : Drusilla e gata să-și împartă pentru totdeauna ursita cu Ottone, Ottone mulțumește mărinimiei Împăratului, Nero anunță pe cei din jurul său că divorțează de Octavia, poruncind ca prima navă s-o ducă pe fosta împărăteasă în exil, pe țărmurile stîncoase de departe.

Urmează duetul Popeii și al lui Nero. Astfel află Popeea că nu Drusilla, ci Ottone a încercat s-o omoare. Dar nu mai ascultă decît de cuvîntul lui Nero : o dată ce instigatorul lui Ottone a fost Octavia, împăratul e îndreptățit să se despartă de ea, astfel că în fața Popeii se deschide drumul spre mult visatul tron.

Caracterul rapace, omenesc al Popeii transpare, din dialog, în toată golciunea lui. În recitativul agitat, motivul *in parola regal* — „pe cuvîntul tău regal“ — subliniază firea ambițioasă a Popeii.

Decorul se schimbă, înfățișînd despărțirea Octaviei de Roma : e cel mai emoționant *Lamento* din cîte au răsunit vreodată, la fel de mișcător ca acela de odinioară, al *Ariannei*. El a fost premers de zvonurile răspîndite de muzicanți, astfel că gondolierii se ridică în vîrfurile picioarelor în țarcul lor : aceasta e marea scenă a dramei și datorită vocii de alto, rămasul bun al „matroanei“ se înnobilează.

— *Rămii cu bine, Roma, rămîneți cu bine patrie și prieteni ! Sînt smulsă fără nici o vină dintre voi. Îmi voi trăi zilele de azi înainte plîngînd lacrimi amare. Pinzele corăbiei au fost ridicate și eu pornesc spre marea întunecată. Vîntul, care îmi fură suspinele de pe buze, va purta bătaile inimii mele îndoliate pînă între zidurile dragi, va sîruta lespezile căminului, iar eu rămîn singură : o lacrimă sau un gest, e tot ce pot să vă mai trimit . . . O, suferință cumplită, care nu-mi îngăduie nici măcar să plîng, în clipa cînd mă despart de voi, cei ce mi-ați fost dragi, și de tine, Roma !*

Pe urmele Octaviei care pleacă, intră Nero și Popeea, pregătindu-se de nuntă. Scena scapără de toate luminile orbitoare ale Veneției : un foc de artificii străbate scăpărător rampa, din oglinzile dintre culise se reflectă flacăra unor lumînări camuflate și, după duetul de dra-

goste al mirilor, urmează închinarea consulilor și a tribunilor. Titlul Popeii e, din această clipă, Augusta împărăteasă; ea speră să poată înlănțui pentru totdeauna viitorul prin coroana imperiului pe care i-o așează Nero pe cap. În marea bucurie a scenei nu mai intervine nici cel puțin corul, care sugera prevestiri funeste în bucuria nunții din Orfeu de odinioară.

Pe scenă nu rămân decît cei doi iubiți. La lumina scăzută a lămpilor, ei se îmbrățișează într-un duet de neuitat, fremătînd de vijelia dorinței :

— *Pe tine te slăvesc de-a pururi, prin tine se împlinește făptura mea, te cuprind ca să nu te mai las niciodată, răsufierea ta îmi aparține, comoara mea neprețuită, viața mea, eu sînt tu și tu ești a mea, idolul meu unic și minunat, spune, spune-mi : mă iubești, îți sînt drag, iubito ? Cît timp te țin în brațe și cît timp te privesc, eu nu mai simt durere și nu simt suferința . . . ești totul pentru mine, comoară adorată !*

Cortina cade, dar în loja Giustinianei abia acum începe recepția. Busenello se apleacă aproape de Giustiniana, întrebînd-o ce anume i-a plăcut în mod deosebit.

— Nu cred să fi fost o singură frază, un singur fragment, al cărui efect să nu fi fost sporit de muzică. Ceea ce am auzit, nu seamănă cu absolut nimic din cîte cunosc. Armoniile împrumută melodiilor culori neașteptate, reliefează temele melodice . . . Fiecare ritm a avut un rost precis . . .

Giustiniana este singură. În clipa asta, loja ei e Veneția însăși : tot ce se rostește aici, dogaresa va afla încă în cursul serii. Surîde și își ia evantaiul în mînă ; el pune o surdină agreabilă cuvîntelor ei.

— Busenello, pe mine m-a impresionat în mod cu totul deosebit doica . . . a fost în cîntecul ei ceva neobișnuit . . . străin și, cu toate acestea, foarte apropiat, fiindcă . . . în casa noastră au fost odată două fete de pe mările depărtate . . . ele cîntau cam așa . . . Ce-a fost asta, Busenello ?

— În timp ce repetam, maestrul mi-a spus că . . . scriind aceste pagini, i-a revenit ceva în memorie . . . în tinerețe, a luat parte la asediul unei cetăți de pe Dunăre, cu trupele lui Vincenzo, și messer Claudio se afla în tabără, cu muzicanții săi. Vîntul aducea pînă la ei frînturi din melodiile turcilor . . . La început, se gîndea s-o înveșmînteze pe doica

cu șalvari păgîni, însă acest lucru ar fi tulburat acțiunea, fiindcă Arnalta vrea binele în piesă ... or, în ochii venețienilor, păgînul nu poate simboliza decît răul

Busenello se duce personal să-l aducă pe maestru. Claudio e așezat într-un jîlt, înconjurat de muzicanții săi. Fața lui e lividă. Glasul lui nu tună, nu le amintește greșelile, nu-i dojenește. Tace, primul-violonist șoptește că a văzut lacrimi în ochii lui. Lîngă el se află Marinoni ... Răsună parcă un murmur surd, neîntrerupt: vijelia aplauzelor publicului ajunge pînă în cabina muzicanților. Spectatorii refuză să plece ... vor să-i mai vadă pe cîntăreți ... Ar dori ca întreg actul să se repete. Gondolierii, care, spre sfîrșitul reprezentației, află mereu cumva și undeva cîte un locșor, abia ieșiți din teatru prind să cînte marea arie „*Per te miro ... per te godo ... per te stringo*”: ea se și încarcă de melisme ... mîine va străbate Canal Grande ca un cîntec al străzii, ca o melodie a tuturor.

Familia Grimano îl așteaptă pe maestru jos, la gondolă. Busenello e sărbătorit și el, iar cercul patricienilor, Mocenigii, Grimalzii, Giustinianii, Busenelli, îl întâmpină la debarcader, ca o pîrtie de catifele, mătăsuri și giuvaeruri, pe maestrul cremonez gîrbov, cu barbă colilie și cu ochii plini de lacrimi. Mulțimea rupe cordonul străjerilor. Tabloul e de neuitat: Grimano face semn, se aduc în cîteva clipe torțe și, în lumina ce scapără din zeci de făclii, bătrînul maestru se află față în față cu poporul venețian. Cei din primele rînduri încremenesc, cîteva scapă în șoaptă cuvîntul: „*Divino Claudio!*” Maestrul nu e vraci, se apropie de mulțime, cei care îi ajung mîna i-o strîng, mulți i-o sărută, au aflat doar că e și preot ... întreabă cu glasul scăzut:

— V-a plăcut?

Parcă e părtașul unui miracol, stă în mijlocul mulțimii, îmbrățișat cu gingășie de necunoscuți, în seara blîndă de sfîrșit de octombrie, sub bolta nemărginită ... mai e timp pentru sărbătorirea lui Monteverdi. E obosit? Giustiniana îi atinge umăr: „să ne luăm rămas bun, maestre, ai putea să răcești ... gondola ne așteaptă ...” Luminile se îngustează, două șiruri de torțe îi petrec pe cei ce se îndepărtează spre gondola împodobită. Claudio Monteverdi coboară și el în gondolă, întoarce capul, zîmbește și își flutură mîna.

Cînd se tolănește pe pernă e un bătrîn obosit, dar în fața palatului Giustiniani parcă se petrece din nou misterioasa metamorfoză : de îndată ce urcă scările, maestrul e iar *bărbat*, în ciuda celor șaptezeci și cinci de ani ai săi, e zvelt, pășește apăsător, abia se mai sprijină în baston, zîmbește, răspunde cu înclinări protocolare salutarilor de același fel. Artriticul Mocenigo, care e mult mai tînăr decît el, privește aproape cu invidie mersul elastic al maestrului.

Ies cu toții în balconul palatului. Publicul, care a asistat la spectacol, a aflat de la gondolieri unde se duce maestrul. Pînă să se aprindă luminile pe imensul balcon acoperit, reîncepe spectacolul, spectacolul Veneției, seară de seară repetat și transmis de la un balcon la altul, scăpărînd în culorile lui Veronese, care (strada urmărește de jos, cu priviri lacome și indiscrete, dar pline de înțelegere) își are canoanele lui. Armonia culorilor e de primă importanță : covoarele, fețele de masă, cristalele, vinul, îmbrăcămintea oaspeților trebuie să se contopească, la lumina torțelor, într-un tot armonios, iar din interior să izvorască o muzică plăcută, care să se amestece cu clinchetul argintiu al paharelor de cristal.

Vraciul se apleacă peste balustradă. Dunga întunecată e apa, pe țărîmul ei se află mulțimea admiratorilor lui ... Claudio ! ... Claudio ! ... Mulțimea îl tutuiește : divinului maestru i se cuvine această familiaritate. Zîmbește și salută cu mîna ... desface brațele. Giustiniana pare că oficiază un ritual arhaic și secret în felul cum umple paharele, cum taie felii din friptura de pînă și cum ridică paharul în sănătatea maestrului. Flutură în jur amintirile lui Tancred și învie, parcă, actorii sărbătorii de odinioară.

Busenello spune în șoaptă că ar vrea să schimbe cîteva cuvinte cu maestrul. Fac cîteva pași și se află pe covoarele moi ale micului cabinet de lucru. Patricianul scoate de sub pelerină o pungă :

— Maestre, am izbutit ... am făcut toate socotelile cu Grimani și, cu bunăvoința dumitale, am luat asupra mea rezolvarea chestiunilor bănești. Două sute cincizeci de galbeni pentru această stagiune ... Dacă opera se prezintă și în timpul Carnavalului, plătesc separat. Ți-am fost, sper, un bun agent, maestre ?!

Cît e de grea pungă ! ... Dacă ar fi primit-o pe vremea cînd ... Dar clipea nu e potrivită spre a se lăsa furat de amintiri. Pleacă capul, Busenello îi cuprinde amîndouă mîinile.

— Maestre ... familia Tron s-a prezentat din nou ... M-au rugat pe mine să-ți vorbesc Tron spunea că Tacit și autorii vechi sînt inepuizabili. Domnia-ta îți risipești comorile mai îmbelșugat decît vreodată, iar publicul venețian dă buzna pretutindeni unde are prilejul să asculte muzica lui Monteverdi.

— Mă odihnesc !

— Bani, maestre ! Noi sîntem siliți să transportăm mirodennii sau să primim mila Signoriei, sub forma unor subsidii. Domnia-ta ești artist și darurile zeilor sînt plătite de pămînteni, chiar dacă o fac cu zgîrcenie.

Rîde. Rostește încet :

— Ești poate curios să afli ce am de gînd să întreprind, la vîrsta mea atît de înaintată, cu acești bani. În clipa asta am hotărît : voi face o călătorie. Vreau să mai revăd o dată Cremona, unde m-am născut, și Mantua, unde am fost fericit. Mulțumesc Excelenței Tale că m-a ajutat să-mi pot realiza această dorință.

Se ridică, e atît de solemn, încît Giustiniana le arată oaspeților, cu ochii ce-i strălucesc : cît e de tînăr încă maestrul ... e încă bărbat ! Maestrul ocupă loc între invitați : în jurul lui se formează un cerc și, deasupra creștetului său, lumînările de pe balcon închipuie parcă o glorie.

— Care a fost, maestre, cea mai frumoasă *rappresentazione* ?

Rîde, înțelege rostul întrebării : să-l silească pe artistul tăcut să vorbească să-și răscolească amintirile. Cenușa nopții se îngroașă, orele trec și Monteverdi evocă Mantua.

35

Sosește întîi la Mantua. Călătoria cu poștalionul e lungă și obositoare. Nu-l aștepta nimeni, nu anunțase pe nimeni de venirea lui. Bătrîni se bucură de sosire, abia după ce au sosit cu adevărat. Intră în casă. Moștenirea lui Cattaneo n-a fost însă transmisă, după dorința sa, pe numele lui Massimiliano. Bate la poartă, după-amiaza : casa e tăcută, servitorul doctorului își închipuie că vreun bolnav solicită să intre. Aruncă o privire în jur. Servitorul cercetează atent pe bătrînul a cărui trăsură s-a oprit în fața casei. Ca unul care cunoaște dru-

mul, trece prin poarta grădinii către intrarea din dos, se uită în jur, mîngîie un copac, dă din cap : a fost tăiat bătrînul măr și, în locul lui, s-au sădit doar tufișuri decorative. Grădina nu mai e atît de îngrijită ca pe vremea bieteii Claudia. „De ce nu pliviți, totul e năpădit de buruiiană !” strigă aprins flăcăului ; acesta îl recunoaște pe tatăl doctorului, pe care numai puțini îl mai țin minte la Mantua, unde fusese considerat, pe vremuri, vrăjitor. „Caută-ți stăpînul : e la bolnavi ?” Tînărul răspunde rînjind : „Mai degrabă la cîrciumă, domnule !” Claudio elatină din cap. Cutureieră casa ; camera de muzică a fost transformată în sală de așteptare pentru bolnavi și, în colțul fostei camere a Claudiei, se află scheletul rămas de la doctorul Baldassare vechile, familiarele borcane, sticlute și alambicuri. Nu s-a schimbat aproape nimic, fiindcă Massimiliano nu pare să se sinchisească prea mult de casă.

Intră în fosta cameră a lui Cattaneo. E pe jumătate goală, mai mult o cameră de vechituri. De aici, se deschide încăperea mai mică, în care a locuit sărmana Caterina. Pe ușă — un cap de mort. Oasele încrucișate au fost vopsite în roșu, ca să se vadă mai bine. Cunoaște zăvorul complicat al camerei ; îl deschide.

Pe prag, tresare. Patima magiei negre l-a cuprins, așadar, și pe Massimiliano ? Nu s-a săturat încă de temnițele Inchiziției ? N-a fost silit să depună jurămint în fața lui *Pater Inquisitor* că n-are să se mai ocupe de alchimia drăcească și că nu va mai invoca niciodată duhul lui Trismegistos ? Nu-i ajunge lectura *Cărții Magiei*, care, singură, ar fi putut să-l țină închis ani în șir ? Pe etajerele încăperii se află ustensilele binecunoscute ale băcătăriei alchimiștilor ; instrumentele mai scumpe și mai fine ale cabinetului medical, căldărușele, vatra, burduful doctorului au fost transferate toate aici. În unghere, maldăre de pergamente și de vechi scrieri cabalistice. Massimiliano nu s-a schimbat de fel !

Maestrul cercetează însemnările. Se pricepe la ele și s-ar așeza bucuros să le citească, lăsîndu-se furat de știința ocultă, ar căuta bucuros, umăr la umăr cu fiul său, forțele misterioase ce se degajă din vîlătucii de abur și din magia formulelor : ar cerceta și el secretul aurilor, misterioasa piatră filozofală . . . Servitonul bate la ușă : *padrone* s-a întors acasă . . . Se aud pașii lui Massimiliano pe lespezi. Cînd dă

ochii cu el, vede că nici dînsul nu mai e tînăr. Are patruzeci și trei de ani. Cînd avea aceeași vîrstă, i-a apărut în tipar *Orfeu*.

Tatăl și fiul se privesc îndelung. Fiul medicului, pe medic. Amîndoi cercetează pe fața ceuilalt semnele mai ascunse și, cu toate acestea, evidente ale trupului și sufletului. Massimiliano a băut, și acum se luptă cu voința, cîtă i-a mai rămas, ca tatăl său să nu-i observe slăbiciunea fizică. Claudio se îndreaptă. De astă dată tatăl face un efort ca fiul său, doctorul, să nu vadă că umerii i s-au gîrbovit, că unul din ochi și-a pierdut vederea, că nu mai aude bine și că drumul l-a stors de vlagă. Intră în cameră și începe potolita conversație dintre bărbați.

Reggia . . . De la groaznicul *sacco* s-a scurs mai bine de un deceniu, dar după prăpăd, Mantua nu și-a revenit încă. Peste tot au rămas ziduri ruinate și pîrjolite, care n-au înviat din cenușă, iar rudele colaterale fac procese după procese, pentru terenurile pustii; nu este cine să construiască! Terenurile sînt ieftine, grădinile au fost năpădite de bălării. Țara s-a micșorat, a pierdut Monferrato, iar principele din spița franceză a familiei Gonzaga a rămas tot un străin, care nu vorbește limba locului, încercînd să joace un Versailles sărăcăcios cu suita sa franceză.

Ducele îl primește, fiindcă a-l primi pe Monteverdi este o onoare pentru oricare principe. Cum trece prin sălile palatului, inima i se strînge. Oglinzile, atît de strălucitoare altădată, din *Galleria degli Specchi* sînt sparte și crăpate, au fost deteriorate de flăcări . . . în locul carpetelor a rămas zidul spoit cu var, covoarele — acolo unde au mai rămas — sînt roase. Nu mai există tablouri. Ce s-a ales de neprețuita galerie a lui Vincenzo? Intră în apartamentul piticilor, unde odinioară pereții răsunau mereu de o hărmălaie caraghioasă. Acum e tăcere prin încăperi . . . ducele de Nevers nu este o fire veselă . . . se vede că în Lombardia nu se mai nasc pitici, cocoșați, schilozi. A dispărut pînă și nebunul Curții, care spunea lucrurilor pe nume. Peste tot pe unde trece, umblă fîră rost străji și mușchetari îmbrăcați în uniforme pono-site, și o atmosferă posomorîtă, de zădărnicie, stăruie pretutindeni în reședința din care spiritul sclipitor, spumos, îndrăgostit de frumos al lui Vincenzo a dispărut parcă pentru totdeauna.

Ducele și Claudio vorbesc despre diferite lucruri, ca doi înțelepți. „În nenumărate rînduri am vrut să scriu Domniei Tale, rugîndu-te să compui și pentru noi o favolă ... Acasă — amuțește pe-o clipă de greșeala pe care a săvîrșit-o fără voie — acasă, în Franța, aflu că se prezintă o mulțime de comedii noi, cu muzică. Aș dori și eu ... dar, după cum ai putut vedea, trebuie refăcute mai întîi de toate ruinele ...”

— A fost ridicat monumentul funerar al Caterinei Martinelli, al cărui epitaf l-a conceput încă răposatul duce Vincenzo ?

Nevers pleacă ochii în pămînt și schimbă vorba.

— *Maestro*, știu că Domnia-ta ai pretenții față de teatrul Mantuei. Renta anuală ... e sfîntă ... și se moștenește din tată-n fiu Domnul să-ți dea sănătate și viață lungă ... doctorul te moștenește. Atît doar că ...

— Alteță, renta n-a mai fost plătită de ani de zile ...

— Știu ce vrei să spui, maestre : e în joc onoarea Mantuei ! Ți se va plăti totul ... În orice caz însă suma pe trei luni, iar, de azi înainte, tezaurul va plăti regulat, în fiecare lună Ceea ce nu ți s-a plătit pînă acum, *Monsieur Monteverdi*

Privește cu un gest dezamăgit pereții pustiiți.

Bărbatul între două vîrste, cu barbă a la Henric, se joacă cu o miniatură. Pe capacul ei de catifea roasă se vede emblema familiei Gonzaga ; cheotoarea i-e ruptă, fildeșul a crăpat și el într-un colț. A fost salvată de flăcările incendiului, probabil pe fundul vreunui dulap de fier, care a ferit-o de pîrjol, dar păstrează pe veci urmele prăpădului. Claudio recunoaște miniatura : e portretul lui Vincenzo, pictat de maestrul Pourbus, după ce invitații la marile serbări ale curții plecaseră, și Adriana încă nu sosise. Maestrul Pourbus a părăsit și el Mantua, stabilindu-se la Paris. Sînt vreo douăzeci de ani de cînd și el e mort. Ducele privește îndelung portretul în miniatură ; penelul lingușitor al meșterului l-a pictat pe legendarul duce al Mantuei încă în culmea frumuseții și a vîgorii sale bărbătești. El a fost marele înaintaș ...

— L-am întîlnit numai de două ori în viață. O dată, în timp ce vizita Flandra, a doua oară cînd, la cererea lui, am fost la Roma, unde ar fi vrut ca Pius, care îi ura de moarte pe Habsburgi, să-i dăruiască lui coroana imperială ... Asta era pe vremea aceea un secret, un mare secret ... Azi însă, între noi ... Domnia-Ta l-ai cunoscut bine : era

tot atât de ambițios și în alte domenii ? Nu-și dădea seama de proporțiile și de locul Mantuei ?

Claudio privește portretul lui Vincenzo, pînă cînd trăsăturile încep să se șteargă și prind să tremure contururile pictate. Își șterge ochii. Vorbește aproape în șoaptă, și ducele se apleacă spre el, ca să nu piardă nici un cuvînt.

— Vincenzo a fost artist, Alteță. Ca și mine, cu îngăduința Alteței Tale, sau ca răposatul domn Tasso ... sau ca Pourbus, ca Guarini și ca Rinuccini. Ca, bunăoară, Rubens ! Dacă nu vedea lumina zilei aici, la Reggia, și nu l-ar fi învățat tatăl său îndeletnicirea domniei, așa cum am învățat eu meșteșugul meu, rămînea poate poet sau ar fi scris madrigale, ca și *Cocoșatul*, cu îngăduința Alteței Voastre. Sau poate că ar fi pictat. Țin minte că Rubens îl încuraja adeseori, mai ales cînd l-a văzut desenînd cu cărbunele pe zid, după o vînătoare e mult de atunci ... Ursita însă l-a făcut Duce și, așa cum ar fi dorit să slujească deodată tuturor muzelor, tot așa ar fi dorit să se ridice mai presus de toate mărimile acestei lumi, de împărat, de papă de Medici ! Dar nu ca torinezii, în mintea cărora nu încap nimic în afara armelor. Altețea Ta a auzit, probabil, ce a fost aici, la Mantua, în anul Domnului 1608 ? Ducele prețuia mai mult serbările Curții, decît orice campanie, cucerire sau provincie peste care trece moartea. În fiecare *dramma per musica* prezentată la noi, aici, cu mijloacele pe care le-aveam, Ducele bănuia cîte o campanie ... era nespus de fericit după o *rappresentazione* reușită. Observa însă cea mai mică greșeală țin minte, repetam *Orfeu* și cînta sărmana Caterinuccia ... despre al cărei mormînt am întrebat-o adineaori pe Altețea Ta ... vocea ei a alunecat deodată, avca ochii dilatați, de parcă s-ar fi speriat de ceva ... Îmi era teamă să nu se întîmple ceva asemănător și la spectacol ... dar lucrurile au mers bine, și domnul Vincenzo era fericit ... nespus de fericit ... Din pricina succesului Caterinucciei

— Domnia-Ta l-ai iubit mult ?

— Atîta timp cît l-am slujit, nu l-am iubit totdeauna, Alteță. Am îmbătrînit și, ca să mă exprim în stilul Bibliei, nu mai ascund sub limbă dulcea răutate. M-a jignit, nu l-a preocupat soarta mea, m-a neglijat. Mi-am petrecut tinerețea văzînd cu ochii cum ducele risipește aurul pe zaruri, pe cărți de joc, pe femei ușoare și pe cai. În același timp, noi

trebuia să ne cerșim solda ce ni se cuvenea, cu cîte-o jumătate de ducat, de la zgîrcitul Chieppio. Cînd ești tînăr și ți-e tînără nevasta și ai și copii pe deasupra, mai e și Curtea, așa că n-ai vrea să te rușinezi mereu de veșmintele roase pe care le porți: și cum să nu te doară ... Iar cînd soția mea a murit, a trebuit să compun un madrigal în onoarea onomasticii nefericitei Sanseverina, care a sîrșit atît de tragic, pe urmă a trebuit să aștept moartea a trei predecesori ai mei pînă cînd a binevoit să-mi confere rangul de *maestro*. Apoi, Caterinuccia ... însă asta e flecăreală goală de om bătrîn, mă va ierta Alteța Ta ...

— Și, dacă toate acestea s-au întîmplat întocmai, de ce l-ai iubit? Înțelegi, sînt și eu suveranul Mantuei și aș dori să aflu *secretul lui Vincenzo*.

— Am mai spus-o, Alteță ... răposatul meu stăpîn era artist! Îi plăcea să fie socotit *dilettante*. Dădea mereu pilda lui Mecena. Oare ce s-ar fi ales de noi fără Vincenzo Gonzaga? Ce s-ar fi ales, bunăoară, de mine?

— Domnia-Ta ești azi cel mai mare maestru al Italiei. Doar n-ai vrea să spui că ... *lui* îi datorezi poziția dumitale actuală? Asta ar fi lingușire din partea Domniei-Tale. Casa mea nu merită asta ...

Își netezi ușor barba și, fiindcă întoarsese capul în profil, ducele observă și el uluitoarea lui asemănare cu portretul de bătrînețe al lui Michelangelo. Sorbi o înghițitură de vin, și fața frumoasă, limpede, a bătrînului artist se luminează de razele depărtatei amintiri.

— Primul meu maestru, răposatul întru Domnul Marc'Antonio Ingegneri, m-a învățat să fiu credinciosul slujitor al bisericii, iar madrigalele să înflorească doar în zile rare de sărbătoare, pe care în carnavalul tinereții oricare compozitor și le poate îngădui, din cînd în cînd. Am trăit aici, în lumea ecleziei și în lumea Curții. Atîta timp cît titlul meu a fost doar „violistul orchestrei ducale“, compuneam de cîte ori aveam chef ... La fel cu cei mai mulți muzicanți buni, Alteță. Dacă nu mă încuraja atunci bunul meu stăpîn, poate că rămîneam pentru totdeauna la pioasele motete ... poate că scriam chiar o misă, pe care corul ar fi cîntat-o o dată sau de două ori ... iar pentru plăcerea mea și a prietenilor mei, aș fi compus, firește, și cîteva madrigale. Crede Alteța Ta că Vincenzo m-a lăsat? Mă temeam de el: de cîte ori mă vedea, mă chema la el și mă dojenea dacă nu-i aduceam vreo nouă

compoziție. Și cînd, la sfîrșitul veacului am fost la Florența, unde am văzut *Euridice* a domnilor Peri și Rinuccini, i-am simțit mînia : de ce nu și noi ... de ce nu-i dau eu în mînă partitura ? De ce Medici ? Ade-vărul este că lucrez din cale-afară de greu lucrăm și pre vremea aceea tot așa. O *dramma per musica* ? Trei acte ... un prolog ... cinci acte și coruri, cîntăreți, orchestră, repetiții ! Cine nu s-ar fi îngrozit de atîta lucru ? A venit însă bunul meu stăpîn și mi-a cinstit modesta-mi casă, cu vizita sa. A venit la mine, și asta a fost ca atunci cînd l-a vizitat pe Rubens în atelier. Nu mă mai puteam opri. Nu puteam să-i spun : *non sum dignus* ... sînt obosit, iar domnul Chieppio mi-a făgăduit a treia oară ... mi-a făgăduit doar solda neachitată, și Claudia a plîns toată noaptea fiindcă nu le putea cumpăra copiilor hăinuțe noi ... Al-teță, am citit de multe ori Biblia. Acolo am aflat acest cuvînt : *cărbune viu*. Asta a fost domnul Vincenzo. N-am fi avut niciodată puterea de a săvîrși atîtea, dacă nu venea el să ne spună, cu vorbele-i de neuitat, poate între două îmbrățișări ... sau între două vînători : *îmi trebuie pînă la Carnaval !* Și se așeza lîngă mine, pe banca muzicantilor. Știam ce dorește. Încă un cor ... un nou balet. Îl cunoșteam ... Cînd am compus *Ballo delle Ingrate* ... eram, Alteță, ca unul care nu trăiește în lumea asta ... biata Claudia murise de cîteva luni ... și Caterinuccia odaia ei rămăsese și ea pustie ... și tocmai atunci mi s-a cerut să scriu povestea aceea cu femeile fără suflet ... nu știu dacă Alteța Ta a aflat că Rinuccini dorise o astfel de piesă, cu satiri ... Nici cum nu-mi venea să lucrez. Dacă încercam să tîlmăcesc graiul celor de pe tărîmul de dincolo, mă gîndeam la fapăturile dragi pe care le pierdusem ... dacă îi aduceam în lumea noastră, îndărăt în Reggia, la ce altceva mă puteam gîndi, Alteță, decît că aș vrea să-i mai vîd o dată ? Către sfîrșitul *Balului*, pînă la urmă, unul ... *unul* singur rămîne pe scenă dintre personaje, unul singur care refuză să se întoarcă în împărăția lui Pluto. Cine este acel *unul singur* ? Alteța Ta cunoaște muzica mea ? Dacă va binevoi să caute în cel de-al optulea volum de madrigale, pe care l-am trimis în omagiu și Alteței Tale ... Muzică veselă ? Muzică de satiri ? Niciodată n-am scris muzică mai amară. Țin minte că toți cei de la Curte au fost înspăimîntați de ea. Mi-a spus-o chiar Rinuccini că nu l-a o astfel de muzică se aștepta. Domnul Vincenzo veni el însuși la bal, el însuși conduse *Balul*, dîndu-i astfel cea mai mare cinstire cu putință. Pot, oare, să uit toate acestea, Alteță ?

— De cînd trăiești la Veneția, amintirea lui n-a pălit ?

— De cînd slujesc *Serenissima* și San Marco, ani în șir n-am compus decît cîteva madrigale pentru satisfacerea nimicniciei lumești, un scurt op pe versurile domnului Tasso, și pe acesta *senza gesto*, puține favole, de care nu m-am bucurat prea mult, așa cum nu m-am bucurat nici de *Licori*, care urma să se prezinte aici, înainte ca ... Abia de cînd la Veneția se clădesc teatrele unul după altul, nu mai sînt lăsat să mă odihnesc, așa cum s-ar cuveni la vîrsta mea, în chilioarele Canoniei. Ulise ... Nero ... Popeea. Poate că singura Popeea a fost altceva decît restul. Mi-a plăcut în mod deosebit. La premiera ei m-am gîndit mult la ducele Vincenzo. I-ar fi plăcut și lui. Ar fi fost mîndru de ea ... Nu, Alteță, fără el n-aș fi compus niciodată favole. Poate numai motete cucernice ... cîte un *Agnus*, vreo *Glorie*, vespere ... madrigale. Dacă el n-ar fi voit-o, nu s-ar fi născut niciodată, pe această scenă a Reggiei, prima *dramma per musica* ! La moartea ducelui, eram și eu convins că nicăieri nu se vor mai juca *astfel* de piese muzicale. Acum însă *dramma per musica* a înviat la Veneția ... chiar și *Arianna*, după un lung șir de ani.

— De la Vincenzo îți iei acum bun rămas, nu-i așa, *messer Monteverdi* ? Vrei să iei cu dumneata, ca amintire, această miniatură ? Nouă ne-a rămas, neștirbit, portretul lui Rubens în *Trinità*.

Străbate *Corte Vecchia*. Parcul e părăginit, tufele despre care se spune că au fost sădite încă de contesa Isabella, nu mai sînt tunse geometric. Teatrul, zidit din lemn, a fost mistuit de pîrjolul din 1630 ; au rămas doar cîteva cioturi scrumite, frînturi de metal topit, șine de fier în orbita trapelor de odinioară, în care funcționa cîndva *deux ex machina* ; aici se golesc gunoaiele palatului și ele umplu, pe încetul, pîlîniile, și nu rămîn decît cîteva lespezi, cîțiva drugii de fier, și curtea acoperită de moloz, *vanitatum vanitatis* !¹ Aici a cîntat cîndva Romantina ? La repetiții ? Și Florinda ... chiar și Adriana. Toți sînt morți. Se reazemă de o coloană de granit, pe care prefectul Viani a montat-o sub un prag de scînduri : suprafața pîrjolită păstrează urmele incendiului. Ce-a rămas din opera lui Antonio Maria Viani, ce a supraviețuit

¹ Deșertăciunea deșertăciunilor ! (în l. latină, n. red.)

constructorului ? Tavanul cu stucaturi din *Sala degli Arcieri* s-a prăbușit și el, deși tavanul acesta era mîndria lui. A rămas neatinsă, din întîmplare, sala Labirintelor, pînă unde flăcările n-au pătruns. „*Forse che si, forse che no*“, citește enigmatică deviză de odinioară a lui Vincenzo : „Poate că da, poate că nu !“ Tu însuși ai fost *labirintul*, Vincenzo !

Masivul sîngeriu al Castelului a înfruntat cu mai mult noroc asediul elementelor stupide, decît grațioasa, aeriana Reggia. Claudio nu are prea mult timp de plimbare : straja, pe care maestrul palatului i-a dat-o să-l însoțească, ciocăne nerăbdător cu mînerul sulitei sale. Se oprește în *Camera degli Sposi*. Probabil că Aldringen n-a ajuns pînă aici, fiindcă altfel punea să se radă de pe pereți capodoperele lui Mantegna. Le-a văzut de nenumărate ori ... Odată le-a contemplat chiar cu Pietro Paolo. E de nouătat clipa aceea : mîna maestrului flamand țîșni deodată către perete, îndreptată înspre figura, pitită în fundal și amestecată modest între alte fețe, a lui Mantegna :

— Acesta trebuie să fi fost ! Numai pictorii se pot autoportretiza astfel ! M-am luat la întrecere cu Andrea în marele tablou din *Trinità*. De cîte ori însă intru aici, am impresia că voi fi înfrînt, messer *Claudio* !

Străbate sălile palatului. Ajunge la o capelă : a fost și ea ideea lui Viani — pe care mulți îl numiseră Vianini —, făurită aproape de mîinile lui. A rămas și ea întreagă. De acolo trece în *Camerata delle Fiamme*. Un pas ... îl năpădesc din nou amintirile. Un scurt pasaj, plin de umbre, i se spune Camerino Oscuro — oare fiindcă Tasso a locuit aici timp îndelungat, mai multe luni în șir ? Se refugiase de clocotul Reggiei, căutase încăperea cea mai întunecată și mai mohorîtă, se zăvorîse într-însă, adeseori nu-i lăsa să intre nici pe servitorii care îi aduceau mîncarea. Ce-a făcut Tasso după ce a sîrșit de scris *Gerusalemme* ? În aer plutesc parcă voci ... Dacă s-ar putea readuce pentru un ceas ... pentru o clipă doar Reggia de odinioară ... Tasso, Claudia, Viani, Rubens Despre Pietro Paolo a aflat, nu demult, la Veneția, că s-a stîns la Antwerpen, în *Anno Domini* 1640. Nu l-a mai revăzut niciodată, de la repetiția *Ariannei*. Totul e scrum. Dacă Adriana ar mai trăi, ar tocmi o caleașcă și s-ar duce s-o vadă. Nimeni nu știe la Mantua unde a fost înmormîntată „*napolitana*“.

Se înserează. Pe vremea cînd trăia în oraş, la acest ceas prindeau să se învălmăşească miasmele mlaştinilor, la acest ceas începeau să-i zvîonească dureros tîmplele. Aşteaptă aproape să-i revină acel zvîcnet de de mult, ca pe-un prieten de altădată, cleştele acela ciudat, în care amûteau toate zgomotele din afară ... şi, cu toate acestea, în ghearele suferinţei, de cîte ori nu izvorăşte, cristalină, muzica !

Înainte de seară, Reggia pare că învie. Disciplina de curte slăbeşte, servitorimea, străjerii sporovăiesc singur acest joc, cum se hîrjonesc şi se îngînă, este etern. Cine se sinchiseşte de moşneagul care se aşază pe-o bancă de piatră ? E oaspetele ducelui, nu cere nimic. „E de peste graniţă, cîndva a trăit şi el aici, cunoaşte bine tot palatul“, le spune străjerul tovarăşilor săi.

S-aude deodată glasul unui instrument cu coarde. La început nu-şi dă seamă dacă e lăută sau harpă dar sunetele prind aripi : e o chitară nouă. Se ridică ... melodia i-e cunoscută, deşi mîna care o execută o ornamează fantezist Închide ochii. De pe un balcon îşi ia zborul un tenor puternic şi cald ; se simte că îşi trimite cîntul spre balconul de vizavi .

Şi, în mlădierile vocii, învie natura din zorii zilei, prind glas pîraiele, ciripitul păsărilor se îngînă, soarele se ridică pe geana zării.

Face cîţiva paşi, căutînd din ochi pe cel care cîntă. E un tînăr valet de curte, pe piept cu emblema principilor Gonzaga. Se apropie de el :

— De unde ai învăţat *Ecco mormorar l'onde* ?

— De la tatăl meu ... îl cînta deseori ...

— Cunoşti şi restul textului ?

— Doar bătrînii îl mai cunosc ... Nu ştiu de ce mi-a venit în minte, poate din întîmplare. V-am turburat cumva liniştea, *messere* ?

Ii dă valetului o jumătate de ducat : tînărul urmăreşte cu ochii măriti de uimire pe străin. Acesta deschide o uşiţă secretă în zid şi iese în *Galleria dei Fiumi*. Valetul strînge galbeniul în palmă, întrebîndu-se dacă n-a văzut cumva o stafie.

La Carmine, un bătrîn călugăr îşi mai aminteşte doar că, pe vremea domniei ducelui Vincenzo, a fost înmormîntată aici o fată tînără, care avusese mare faimă în lume, dar care murise curînd. Monumentul ei n-a fost ridicat de-atunci : azi, după atîta amar de vreme, cine mai ştie unde zace ?

În așteptarea poștalionului, șade în camera de odinioară a Caterinei, discută cu Massimiliano despre alchimie. Fața doctorului e sleită și neliniștită, aburii pucioasei i-au atacat vederea, ochii îi sînt împinziți de vinișoare sîngerii. E singurul din familia Monteverdi care nu face muzică și, așa cum spune, a uitat pînă și citirea notelor. Ațîță ușor cu burduful cuptorului de laborator, pe care clocotesc diferite elixire. E prudent: dacă magistratul sau vreun agent al Inchiziției s-ar interesa cu ce se îndeletnicește, le-ar răspunde că prepară balsamuri și ceaiuri de leac. Cine să bănuiască, în toiul nopții, că doctorul invocă pe *Cel-fără-de-nume*, care trebuie să răsară din aburi, din zgure și din flăcări purpurii?

Claudio îi dă bani fiului său și îi lasă prin testament renta ducală. Cel puțin a scăpat de-o grijă: Massimiliano se va descurca cu ducele, cum îi va fi norocul.

Diligența cotește spre apus. Cunoaște cotitura... se mai vede turnul, mai deslușește din depărtare acoperișul de tablă al Reggiei, în care soarele își scapără razele firave... apoi surugiul mai poartă o dată din bici, și Mantua e înghițită de zare. În goana poștalionului printre miriștile întomnate, luncile, colinele și pîlcurile de pădure se scaldă în lumina aurie a anotimpului și în blînda strălucire a amintirii. Amintirile îl asaltează ca valurile unei mări calde: o revede pe Claudia cum îi zîmbește, face un semn ușor din mîină, se simte bine, tușește înăbușit în batistă... altele i se pare că Francesco privește peisajul prin geamul trăsurii, ochii lui veseli nu trădează că, de fapt, au rămas fără căpătii, pribegi, alungați din Mantua.

Poștalionul cotește din nou și, pe măsură ce se apropie de Cremona, simte că totuși acesta e căminul lui, acesta e pămîntul natal! Spaniolii par mai blînzi ca altădată, vîmuirea a fost mai scurtă decît înainte cu douăzeci... treizeci... patruzeci de ani. De fapt însă nu s-a schimbat nimic: trîndavii acoliți ai țării lui Filip acoperă Lombardia ca niște lipitori.

Cine îl mai cunoaște la Cremona? Se duce cu o strîngere de inimă la vechea casă, în care mai trăiește, poate, sora uneia din bunici, împreună cu cîțiva nepoți și nepoate. Primul lucru de care dă cu ochii e *porta dei morti*. De cînd nu mai e medic în casă, poarta morților a fost desfăcută: cască întunecată, cu cruce pe pervazul ei îngust, ca în

zidul tuturor celorlalte case cremoneze. Cît timp trăia Baldassare, doctorul n-ar fi îngăduit una ca asta...

Prin mijlocirea servitorimii și a surugiului, orașul află încă din prima seară de sosirea lui Claudio. În timp ce prepară cina, nepoțica Lucia aude în seara de toamnă o ciudată rumoare din stradă. În fața casei cu parter înalt, răsună deodată serenada studenților. Claudio iese în balcon, întrebându-se dacă spaniolii nu vor socoti această pașnică manifestare o tulburare a ordinei publice? Se reazemă de balustrada de piatră și urmărește atent pe conducătorul corului și pe coriști. Sînt vreo două duzini, împărțiți pe voci. Intonează clar, cu siguranță, se simte că au repetat mult timp, privesc cu surîsul pe față la maestru, care stă nemișcat, pînă cînd lacrimile îi împînzesc ochii. Da, la Cremona studenții au cîntat întotdeauna frumos... Și conducătorul, de parcă ar da seamă despre tradițiile orașului, dovedește că aici se cunosc toate compozițiile maestrului. Deși cele din Cartea a doua de madrigale sînt mai puțin cunoscute în Italia... cîntă *Ecco mormorar, Non si levava alba*... apoi urmează, din Cartea a treia *Quell'ombra esser vorrei*, cu cea mai dificilă coloratură... după care vine *Rimanti in pace*... Au ales din fiecare carte cîte o piesă sau mai multe... *Non più guerra*... cum se rostogolesc sunetele și ce sens ascuns oîștigă *azi* la Cremona acest madrigal! Deodată conducătorul corului face un semn și, de sub pelerinele studenților, apar instrumentele: se înjghebează la repezeală o mică orchestră și răsună, din nouă instrumente, simfonia *Questi vaghi concerti*.

În timp ce cîntă, Claudio își re trăiește parcă întreaga viață prin metamorfoza madrigalelor. Azi, cînd tinerii muzicanți vorbesc fără sfială despre „moartea madrigalului“, simte cît de grea i-a fost calea, cu cîtă greutate s-a desprins de stilul tradițional, veșnic unul și același. Metamorfoza n-a fost ușoară... pînă și în a Cincea carte a adus încă prinos tradițiilor străvechi... Abia în Cartea a șasea pătrunde vîntul înnoirii, apar ariile, aici răsună pentru întâia oară *Lamento Ariannei*. (Ce bine că băieții n-au ales piesa asta!) În această carte, au fost publicate dialoguri muzicale cu acompaniament instrumental... *Qui Rise Tirsi*, care reclamă orchestră... *Una donna fra altre*, a scris-o pe cinci voci, cu acompaniament de clavicembal și basso continuo... Studenții nu cunosc, pare-se, Cartea a șaptea: o omit... Se înalță deodată un

bariton cald și puternic, care încearcă să prindă tonul profund al lui Pluto: *Aprite le tenebrose porte!* din *Ballo*... e de mult de când n-a mai auzit glasul lui Pluto'. . . Amintirea unor ceasuri pe veci îngropate. Lucia se apropie tiptil și îi așterne pe umeri o pelerină, ca nu cumva să răcească: a purtat-o, pe vremuri, doctorul Baldassare, când își vizita bolnavii... Stă. Conducătorul corului privește sus, spre balcon. Cinci băieți se desprind din grup. Claudio zîmbește, ridică mîna, dă semnalul și dirijează... *Dolcissimo Usignolo*... acest madrigal dulce, compus în stil francez... L-a compus la Veneția, textul i l-a dat un tînăr nobil francez, care se chema René.

... Băieții cîntaseră frumos și sub conducerea colegului lor student, cu toate acestea acum, cînd ochii lor atîrnă de maestrul aflat în balcon, li se pare că bătrînul muzicant radiază un fluid amețitor. În jur prinde să învie Cremona, care adoarme de obicei în primele ore ale întinericului. Vestea se răspîndește la iuțeală: la început nu vin decît bătrînii fără somn, necredincioșii care refuză să creadă că *messer* Claudio Monteverdi mai e în viață. Pe măsură ce lumea năpădește îngusta stradă, ea devine neîncăpătoare, casa liniștită, pe al cărei fronton scapără enigmatic capul lui Esculap, învie: parcă într-însa ar bate în clipele acestă inima orașului!

Lucia îi poartă pe studenți înăuntru, la un pahar cu vin. E momentul cel mai emoționant, cînd îl înconjoară cu gingășie și adorație pe maestru. De mult n-a mai avut o seară atît de mișcătoare, atît de caldă. Se simte la largul său: acasă! Unul rostește un nume: cîndva, împreună cu bunicul tînărului de azi, a buchisit greceasca la Universitate, amintirea unei fete, care s-a mutat în lumea umbrelor înainte cu cincizeci de ani... Nume vechi răsună de pe malurile orașului și de pe malurile copilăriei apuse. Băieții primesc și din vinul greu venețian, adus de maestru. Lucia i-ar trimite pe băieți la culcare, dar maestrul îi mai reține, intră în camera veche, deschide capacul clavicembalului. De ani și ani n-a mai cîntat decît la orgă. Dar chiar pe tastele ei foarte rar, din ce în ce mai rar. Degetele aleargă pe clape... băieții înțeleg că maestrul improvizează. Zîmbește: acum puteți pleca!

Membrii societății savante *Animosi* îl roagă să le dăruiască lor ziua de duminică: să cînte la orgă în timpul Liturghiei și să dirijeze corul, iar la ședința festivă de după-amiază să le împărtășească tot ce are pe inimă...

E obosit. S-ar ascunde bucuros de povara dragostei ce i se arată de peste tot. La Canonie nu vorbește decât cu un singur slujitor bătrîn. Aici însă apar, din clipă în clipă, alți oameni, alte amintiri, alte culori... Nu i se lasă nici atîta timp, cît să viziteze mormintele.

Trăit-a vreodată aievea Claudia ? E moartă de trezeci și șase de ani. Ce mai ține minte după atîta amar de vreme ? Ii mai aude oare vocea ? Mai stăruie în memoria lui focul ascuns din ochii ei ? Dar tatăl, doctorul Baldassare... mai pășește alături de el, în pelerina-i lungă, cu vorba lui lîmpe de și sfătoasă, pe cărările mărunțului cimitir din curtea bisericii ?

Nu toate deodată... îi roagă pe cei de la Animosi să aștepte pînă se va mai odihni și va prinde noi puteri, după atîtea emoții. Nu mai sînt tînăr, repetă el mereu, în timp ce e silit să intre prin casele oamenilor și e așezat pe bancheta orgii. Se poartă cu el ca și cum întreaga Cremonă s-ar înfălcăra să-l audă cîntînd pe Monteverdi.

După-amiaza vine notarul și avocatul. Se desfac vechi răni ale unor chestiuni de succesiune, moșteniri în linia feminină, drepturile băieților, clauze, testamente, anexe. Numai în ochii Luciei nu citește întrebarea secretă : cui își va lăsa Claudio averea, după moarte, o dată ce Massimiliano e om în vîrstă și n-are copii ? Cum va moșteni familia renta perpetuă a Mantuei ? Cina e tăcută, casa, în aparență pașnică, e răscolită de frămîntările moștenirii.

Claudio se scoală devreme : dacă cremonezii vor cu tot dinadinsul ceva nou, fie, împlinească-li-se dorința. A adus cu sine teancul voluminos *Misa pe patru voci și Psalmi*,¹ a cărei tipărire și-a asumat-o amicul drag Alessandro Vincenti : e proprietarul celei mai bune tiparnițe muzicale din Veneția. Misa n-a fost cîntată încă nicăieri : se cuvine așadar să răsune pentru întâia oară chiar în orașu-i natal ! Numai că muzicanții și cîntăreții au pierdut aici deprinderea muncii aspre și grele, pe care o presupune „prima pratica“, stilul arhaic, sever, de polifonie, pînă și la Cremona, muzica sacră și-a pierdut rigoarea, devenind concertantă.

Corul de copii se întrunește anevoie ; pînă să sosească maestrul la biserică toți sînt împreună. Fețele băieților sînt deschise, curate, drăgășe. Vin unul cîte unul în fața maestrului, pieptănați proaspăt și în

¹ *Messa a 4 voci e Salmi* .. (Veneția, 1640)

haine noi ! Pe fiecare îl întreabă numele : sînt nepoții amicilor, colegilor de școală, ai coriștilor de odinioară . . . se află printre ei chiar cîțiva strănepoți. „Va trebui să muncim din greu“, le spune Claudio zîmbind și, la acest zîmbet, băieții îl împresoară ; în zadar se răstește la ei conducătorul corului, îl îmbrățișează pe „zio Claudio“¹. „Scriind misa la Veneția, m-am gândit la voci de băieți ; îmi pare bine că voi o veți cînta . . .“ le spune. Trupul fragil capătă parcă noi puteri : se nasc într-însul energii neașteptate. S-a și așezat la orgă, intonează . . . Băieții din Cremona au voci frumoase și auzul foarte bun . . . Parcă toți fiii orașului făuritorilor de instrumente s-ar fi logodit în taină, încă din leagăn cu armonia divină . . . Sînt nespuse de frumoase clipele acestea efemere : felul cum răsună vocile băieților, pline de însuflețire, felul cum ceilalți cîntăreți preiau și ei *farmecul entuziasmului*. Aceasta nu mai e repetiție, ci un concert minunat. Jos, în biserică, aude mișcare : aruncă ochii în naos și zărește o mare mulțime de oameni. Vocea răsună clar : „*suscipe deprecationem*“, umplînd parcă cu zborul ei înalt imensul interior al Domului cu trei frontispicii. Merge cum nu se poate mai bine ! Băieții pîndesc pe fața maestrului zîmbetul mulțumirii. Acum se odihnesc . . . Urmează *Aminul* corului de bărbați . . . aici, întocmai ca la *Eleison*, cedează vigoarea străveche, sumbră, fără ornamente : cînd tensiunea ajunge la punctul ei culminant, totul se topește în armonii, care contravin tuturor construcțiilor stricte ale polifoniei.

Asta ați vrut ? Poate că orașul spera să audă o muzică mai suplă și mai zburdalnică, o pastorală sau o favolă într-un act. Maestrul însă dăruiește orașului său natal această sumbră *Misă pe patru voci*, obositoare prin lungimea ei. Cremona umple, duminică, Domul, pînă la refuz. E o sărbătoare tainică, a locului și a oamenilor lui : nu știe de ea nici căpitanul gărzii spaniole din oraș, nici rezidentul local al guvernatorului de la Milano. Familiile străvechi și-au asigurat din bună vreme locuri în sacristie, breasla făurarilor de instrumente ocupă, conform obiceiului, *Capella del Sacramento*.

Pare că vana fierbinte își amintește, în plină toamnă, de strălucirea ei apusă. Culorile reînvie peste tot, altarele sînt înțesate de flori. Cît e de frumos, de minunat Domul, privit de sus, din cor : în scăpărarea

¹ *Unchiul Claudio* (în l. italiană).

lumînărilor aprinse se prezintă în fața lui corul de copii. Fiecare pas e cîte-o imagine, cîte o tainică relicvă : *la ce te gîndeai în urmă cu șaptezeci de ani*? Se apleacă peste balustradă, și conducătorul corului îl apucă ușor de braț, ca nu cumva maestrul să amețească privind abisul aflat sub el...

Breslele dau garda de onoare și spaniolii află doar că duminică toată lumea ține să fie prezentă la misa cea mare din Dom, în timp ce celelalte biserici rămîn goale. Părinții copiilor care cîntă în cor primesc locuri speciale, reținute din timp, îndată după nobilimea locală, magistrații și onorabili membri din *Accademia degli Animosi*.

Copiii sînt de o drăgălășenie fermecătoare. Pentru cei mai mulți dintre ei, aceasta este prima mare experiență corală. Bătrînul maestru nu e cîtuși de puțin sever, dirijează prin zîmbete, nu-i dojenește și, cînd nu cîntă, ei se ghemuiesc pe mici perne împlinite din paie, la picioarele lui, făcînd un cerc în juru-i. Maestrul își odihnește mîna pe creștetul celui care se află mai aproape de el.

Patru voci cu Psalmi : cu ele își ia rămas bun de la Cremona. Căleașca onășului adastă la porțița ce duce la corul bisericii : maestrul este invitatul magistratului la prînz. E vesel și neînfrînt : mai descoperă în consiliu trei sau patru bătrîni, cu care a copilărit.

Se gîndește că mai bun medic a fost tatăl său, decît sînt medicii venețieni. Cînd venea la consultație vreun bătrîn, îi asculta necazul de parcă ar fi fost tînăr, și nu cu un picior în groapă. Îi înțelegea meteahna și avea întotdeauna cîte o alifie, hap sau elixir care să-i aline durerea. După ce pacientul pleca, spunea zîmbind : „Nu importă ca bătrînețea să fie lungă, importă doar ca ea să nu fie prea din cale-afară de dureroasă“. La asta se gîndește cînd, în tîrziul toamnei, se înapoiază la Canonie, unde cade la pat, zdrobit de salturile poștalionului pe drumurile bolovănoase și pline de gropi ale Lombardiei.

Muzicanții mișună tăcuți împrejurul Canoniei. Monteverdi e înlocuit de luni de zile — cît a durat voiajul său la Mantua și la Cremona — de maestrul Rovetta. Acesta vine de două-trei ori pe săptămînă să-l informeze despre ce mai e la cor, cere sfaturi, ce misă să pregătească pentru viitoarea duminică, cu ce piese să fie delectați canonicii melomani la concerte. De cîte ori îl vizitează pe Monteverdi, Rovetta e obligat să treacă pe la procuratori, cărora le raportează starea în care se

află maestrul : „Azi părea ceva mai vioi“ sau „azi după-amiază părea că moartea i s-a cuibărit în priviri“. În timp ce doctorul cheamă alți doctori, simțind povara faptului că *Serenissima* așteaptă *vești*, bolnavul zace tăcut, se stinge aproape fără dureri, trupul lui își pierde pe nesimțite puterile, devine tot mai blând, mai meditativ, ca aceia care simt că se săvârșesc !

Veneția face pregătiri febrile în vederea noii stagiuni. Teatrale San Cassiano, San Moisè, Zanipolo și-au deschis deja porțile : libretistii venețieni bat la toate ușile cu textele lor voluminoase, compozitorii roiesc în jurul teatrelor. E perioada premergătoare Carnavalului, care se transformă, cu culori scăpărătoare, în veșnicul Carnaval. Părinții însă nu sînt tot atît de veseli. Cei Zece, senatorii și procuratorii se întrunesc pentru convorbiri neprotocolare ; cuvintele lor trădează îngrijorare. În timp ce în gondolele de pe canale plutesc, după reprezentațiile de prin teatre, cu femei frumoase însoțite de cavalerii lor, bătrînii Veneției știu, din rapoartele spionilor, că urmează marea răfuială. Țechinul își mai păstrează puterea imensă la Inalta Poartă ; căpetenia ceașilor și pașa din divanul sultanului sînt gata să destăinuie că padișahul intenționează să se răfuiască întîi cu Veneția, înainte de a porni din nou împotriva Vienei.

— Ne-ar trebui marșuri războinice, nu neghioabe jocuri pastorale :

Trei senatori bătrîni scrutează cu pleoapele îngustate Piazza, care își reia activitatea în soarele lipsit de putere al sfîrșitului de noiembrie. Mocenigo, Contarini, Morosini. În fața lui Mocenigo se află un volum, pe care îl răsfoiește pe îndelete. Morosini se apleacă spre el și urmăresc împreună *Cartea a opta a Madrigalelor războinice*.

— Cel compus pe versurile lui Petrarca ...

— Aici ... acesta este ... *Hor che l'ciel e la terra* ...

Prinde să recite, pe un glas subțire și plînd :

„i duri incontri ...

Guerra, guerra, guerra, guerra !

*Tutti a cavalli ...*¹

¹ „Ciocniri aspre ...

Război, război, război, război !

Încalece cu toții ...“

- Claudio nu va mai scrie muzică ! — spune Contarini.
- Fiica mea, Giustiniana, se duce azi să-l vadă. Știți... de la *Combattimento*... 1-a îndrăgit mult.
- Madrigalul acesta, pe versurile lui Petrarca, să-l dai Arsenalului. Să-l învețe băieții și să-l cînte, cînd flota va porni în larg...
- Ce-aștepți ?
- După informațiile pe care le-am primit, sultanul va ataca ultimul nostru teritoriu din Mediterana, insula Creta. Și atunci *nunc pugnandum est*¹. Dacă vom mai trăi pînă atunci... noi va trebui să ne luăm rămas bun de la galere. Dacă nu vom avea o nouă Cantată de Monteverdi... va fi bună și cea scrisă de el mai demult...

Giustiniana stă pe un scaun scund, la căpățiul maestrului. Eticheta cere ca ea să zîmbească și să vorbească lucruri ușoare, ca și cum ar mai fi fost de multe ori... ca și cum ar fi fost întotdeauna acolo. Razele soarelui, ce se strecoară pe fereastră, aprind scînteii în părul care începe să încărunească al Giustinianei. Maestrul întinde mîna sa slăbită și și-o odihnește o clipă în palma femeii. Ochii lui vorbesc mai ușor decît buzele obosite...

— Dorința dumitale, maestre ?

— Am în sertar un portret... acolo... o schiță. E un obraz de fată... a început să pălească, dar se mai văd oulurile lui Pietro Paolo Rubens... Păstrează-l, dar nu-l atîrna între celelalte portrete din palatul Giustiniani... Păstrează-l acolo unde nu umblă mulți...

Tușește. Privește surîzînd spre Giustiniana.

— Cînd Vincenzo și-a întrebât duhovnicul: cît mai am ?... i s-a spus și lui: noaptea asta este ultima. Stăteam la patul lui, deși nu prea aproape... dar am auzit limpede cum rostește: *am început să simt „rigor mortis”*. Eram încă tînăr, Giustiniana, nu înțelegeam pe vremea aceea forța împotriva căreia nu mai luptă nici oameni de felul lui Vincenzo, care iubise cu atîta andoare viața... nu tremură... nu caută refugiu în fața gerului morții. *Rigor mortis... rigor mortis...* Giustiniana... Sînt doar cuvînte. De fapt e un somn dulce, care ți se

¹ Trebuie să luptăm... (în l. latină, n. red.)

lasă pe pleoape. Ia cu dumneata portretul. *Combattimento* a fost frumos... câți ani sînt de atunci?

Zîmbește și îi face semn Giustinianei: poate să intre Marinoni.

E un cleric bătrîn. Se privesc: vîrîi își iau rămas bun.

— Ce-ai dori, Claudio?

Îi trec prin minte Misele și Magnificatele... Recviemul, corul imnurilor de slavă... Zîmbește iar.

— Îmi place *Beatus*... l-am scris... înaintea cu cîțiva ani.

— Cel care seamănă cu *Chiome d'oro*?

— Mi-am adus aminte de el. Memoria nu mai funcționează cum trebuie, Giovan' Battista...

— Unde ai vrea să fii...?

— Este în *Frari* o capelă liniștită... *Capela Sant'Ambrogio*...

Tac amîndoi. Se aud doar bătăile orologiilor din turnurile orașului, după care răsună și *Angelus*... la sunetele lui înflorește în *Piazza di San Marco* viața de noapte a orașului.

— Deschide fereastra, Giovan' Battista. Aș vrea să mai aud o dată vocile și freamătul din Piazza...

La fel ca de-o jumătate de mileniu încoace, Părinții se întruniră și de astă dată simbăta. Bătrînii senatului se încotoșmăniseră în mantiile lor îmblănite, așteptînd raportul secretarului.

Morosini, care îndeplinea funcția de secretar, era unul dintre acei treizeci de tineri nobili, din rîndurile cărona se alegea, după capriciile votului, cîte unul în Marele Consiliu, ca să poată învăța din timp îndeletnicirea Părinților. Trebuia să înceapă cu lista acelora care intraseră în timpul săptămîinii în rîndurile cetățenilor Veneției, născîndu-se în leagănele lor nobiliare, dar, cu toate acestea, despături al doilea sul și, de parcă ar fi citit, murmură în șoaptă:

— *Claudio Monteverdi și-a dat duhul!*

E tăcere în sală. Pe fețele sfrijite, cu bărbî cărunte, nu se citește nici o emoție. Nimeni nu vorbește, secretarul își poate continua raportul numai dacă i se face semn. Contarini rupe primul tăcerea:

— Care a fost dorința maestrului: unde ar fi dorit să fie înmormîntat?

Morosini, tînărul secretar, se înclină către el :

— În Frari . . . cu îngăduința Excelenței Voastre. Cu cîteva ore înainte de moarte a rostit numele unei capele tăcute . . .

Contarini se ridică.

— În numele Celor Zece : *Serenissima* va ridica maestrului catafalc în Sfîntul Marcu și îl va înmormînta în biserica Frari. Republica se va îngriji de ultimele onoruri cuvenite celui mai mare muzician al Italiei. Senatul ridică azi ședința.

Senatul venețian se ridică în picioare, dintr-o singură mișcare. Căpetenia străjilor, care primea poruncile de-a dreptul de la procuratorul Sfîntului Marcu, ciocăni de trei ori în dușumea cu bastonul său aurit. Aripile ușilor boltite se deschiseră și senatorii, în mină cu suluri de pergament, cărți și bastoane, părăsiră sala de consiliu : în ziua morții lui Claudio Monteverdi, Părinții nu hotărăsc în alte pricini.

În Biserica Frari corul fu condus de Marinoni. Catafalcul ornăt prințiar fusese ridicat în brazilica Sfîntul Marcu, acolo răsunară cele două orgi rivale de peste un secol, și corurile desfășurară pe voci *Recciemul*. Republica dădu în marea biserică ultimele onoruri aceluia care nu fusese fiul Veneției, nu fusese nici nobil, dar care, cu toate că era un străin, slujise timp de trei decenii Republica, la fel ca cei mai credincioși fii ai ei. Corurile răzbătuseră în piața cucerită de nuanțele toamnei, în care se înghesuia o mulțime imensă : toți cei care nu mai încăpuseră în biserică . . .

Se găseau în biserica Frari cîntăreții, muzicanții, intinii, cei care se aflată într-un fel în apropierea maestrului, cîțiva patricieni, ambasadori străini, șapte dintre Cei Zece. Muzicanții se strînseră împrejurul lui Marinoni. Aldegatti, care înainte cu mulți ani se năpustise asupra maestrului în Piazza, sghîlfîindu-l de barbă, venise cu ochi umflați de plîns, purtînd rasa fraților penitenți. Marinoni îi privi pe muzicanți : cîți ani fuseseră împreună, ei și Claudio ? Zîmbi, fiindcă i se păru că aude : — Noi ne-am legat unul de altul încă de pe vremea cînd, la Esztergom, Anno Domini 1594, el dirija *Vespera* . . .

Clepsidra din cor ajunge la ultimul răboj. Se execută, așa cum a dorit-o Maestrul, *Gloria* pe șapte voci . . . canto, violină, viola da brac-

cio... după care e intonată *Salve Regina*. În cele din urmă se cîntă *Beatus*. Pe ușa sacristiei Frari ies doisprezece călugări, psalmodiind în surdină... în mîna fiecăruia arde cîte o luminare, de la flacăra lor aprind una după alta luminările din jurul catafalcului. Pe măsură ce mîinile lor se mișcă agile, biserica se luminează tot mai tare. În cele din urmă, lungul naos e năpădit de-o orbitoare strălucire. Monumentele funerare, tupilate peste zi în umbra firidelor, învie la razele sutelor de luminări și zîmbetul de pe fața *Assuntei* e parcă mai gingaș: lumina învăluie și mormîntul lui Tizian.

Răsună corul. Toți cei ce erau muzicanți, cîntăreți și poeți la Veneția se aflau în jurul catafalcului, plîngeau sau cîntau în cor. Veni rîndul lui *Beatus*. Glasul violinei se înălță tînguitor... cîntăreții preluară tema cucernică. Singur Marinoni știe secretul: anume că, de fapt, se cîntă buclele de aur... *chiome d'oro*!

Francesco Cavalli, discipolul și, cu începere de azi, cel mai mare compozitor al *Serenissimei*, înseamnă, seara, în jurnalul său:

„... *N-a fost cîntăreț la Veneția, care să fi lipsit de la înmormîntare... Catafalcul a fost atît de minunat, cum nu s-a mai pomenit nicîcînd în oraș. Era înconjurat de atîtea luminări, încît biserica Frari părea că așterne peste sicriul lui bolta înstelată...*”

Nu, astă seară nu se duce nici la Teatrul lui Tron, nici la acela al lui Grimani. În ziua înmormîntării lui Claudio Monteverdi, reprezentațiile de operă au fost suspendate la Veneția...

SFIRȘIT

Traducere din limba maghiară
de
ALEXANDRU MOLNAR

Coperta de VAL MUNTEANU

A handwritten signature in black ink, slanted diagonally. The signature appears to be 'Val Munteanu' with a large 'V' and 'M'.

Această carte s-a tradus după :

L. Passuth

A MANTUAI HERCEG MUZSIKUSA

Budapesta

C. László Passuth, 1957

Redactor: MIRCEA ȘTEFĂNESCU
Tehnoredactor: BEATRICE MANOLIU

Dat la cules: 06.10.1968. Bun de tipar: 06.11.1968. Apărut 1968. Tiraj: 35 120 ex, broșate. Hîrțile tipar înalt tip B de 63 g/m². Fi. 61×86/16. Coli editoriale: 38,57. Coli de tipar: 34. Ediția I. Comanda nr. 1801. A. 19825/1968. Pentru bibliotecile mici, indicele de clasificare 78.

Tiparul executat sub comandă nr. 369 la Întreprinderea Poligrafică Banat, Republica Socialistă România.

Claudio Monteverdi

Muzicantul ducelui de Mantua,

*a cărui viață o relatează cu o cuceritoare căldură roman-
cierul maghiar L. Passuth, este artistul de geniu al ge-
nerației baroce italiene, ce a știut să exprime, nu numai
gentilețea și adorația, ci și mînia, indignarea, teama,
furtuna. vacarmul luptei . . . într-un cuvînt, toate aspectele
simțămintelor omenești. Modul cum autorul acestui cele-
bru roman a știut să ne transmită bogăția evenimentelor
vieții marelui artist — pe care contemporanii l-au cople-
șit cu admirația lor, și la anii bătrîneții chiar cu aur și
onoruri publice nobiliare — asigură acestui volum suc-
cesul ce i se cuvine, succes pe care de altfel l-a înregis-
trat la toate aparițiile anterioare.*

George Sbârcea

EDITURA MUZICALĂ A UNIUNII COMPOZITORILOR
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA